

TOKAT VALİLİĞİ TOKAT ZİRAAT

FAKÜLTESİ TEKEL İŞLETMELERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ

TÜRKİYE TÜTÜNCÜLÜĞÜ VE GELECEĞİ SEMPOZYUMU

12-13-14 KASIM 1986

TOKAT

TOKAT VALİLİĞİ TOKAT ZİRAAT FAKÜLTESİ

TEKEL İŞLETMELERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ

TOKAT VALİLİĞİ TOKAT ZİRAAT FAKÜLTESİ

TÜTÜN EKSPERİZİ BİRİMİ
1434 Sokak No: 9/10
Alsancak - İZMİR
Tel: 483 87 57 Fax: 483 87 58

54-71

TÜRKİYE TÜTÜNCÜLÜĞÜ VE GELECEĞİ SEMPOZYUMU

12-13-14 KASIM 1986

TOKAT

TEKEL 366 YTİM/AEKKM 5

TOKAT VALİLİĞİ TOKAT ZİRAAT FAKÜLTESİ
TEKEL İŞLETMELERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ

MALİYE ve GÜMRÜK BAKANI
AHMET KURTCEBE ALPTEMOÇİN'İN
M E S A J I

"TÜRKİYE TÛTÛNCÛLÛĞÜ VE GELECEĞİ"

SEMPOZYUMU SAYIN TERTİP KOMİTESİ BAŞKANLIĞINA

TOKAT

Türkiye'nin en modern sigara fabrikasının bulunduğu ve aynı zamanda tütün üretim merkezi olan Tokat şehrinde valilik, ziraat fakültesi ve Tekel tarafından düzenlenen «Türkiye tütünçülüğü ve geleceği» konulu sempozyuma, çok arzuladığım halde işlerimin yoğunluğu nedeniyle katılamadım.

Tütün ve tütün üreticisi, memleketimiz ekonomisinde ve sosyal hayatında önemli bir yer işĖâl etmektedir. Tütün tarımının kırsal alanda aile ziraati şeklinde sürdürülmesi ve yaklaşık 13 aylık bir süreyi kapsamaması sebebiyle büyük emek isteyen güç ve zahmetli bir tarım olduğu bilinmektedir.

Geçmiş yıllarda, Tütün üretimimizin iç tüketim ve ihracat açısından dengeli olmaması sorunlar yaratmıştır. Üretimdeki kalite düşüklüğü tütün ihracatında beklenen artışı engellemiş ve gereksiz stoklar oluşmuş, ekici de emeğinin karşılığını tam alamaz duruma girmiştir.

Hükümetimiz, gereksiz stokları eritmek, kaliteli tütün yetiştirilmesini teşvik etmek ve ekicilerin emeğini tam değerlendirmek üzere, yasal değişiklik dahil mali ve teknik konularda her türlü tedbiri almış, Tekel İşletmeleri Genel Müdürlüğü de son iki senedir yoğun çalışmalarda bulunmuştur.

Kaliteli tütün yetiştirilmesi için üreticinin eğitilmesi amacıyla 1985 ürün yılında başlatılan ve 1986 yılında da devam eden Türk tütünlerinin kalitesini geliştirme projesinin uygulanması sonucunda üretici kır ve kırtaban araziye kaymış, kalitede iyileşme olmuştur.

Bu suretle, tütün üretiminde iç tüketim - ihracat dengisinin kurulması ve içerideki sigaralarımızın kalitesinin de düzelmesi sağlanmaktadır.

Kaliteli tütüne daha fazla fiyat verebilmek ve kaliteli tütün üretimini özendirmek maksadı ile geçmiş yıllarda uygulanan alım sistemi değiştirilmiş, başfiyat uygulaması kaldırılarak kalite özelliklerinin alım fiyatlarına yansımaları imkân dahilinde girmiştir.

1986 Ürün yılında bütün bölgelerde grad usulü tütün alımları yapılacaktır. tütün satışları ekicilerimiz açısından büyük bir önem taşımaktadır. Biz eski senelere göre, son iki senedir piyasaları bir ay, bazı bölgelerde iki ay öne almış bulunuyoruz. Üretici tütününü denk haline getirdikten sonra yazılı sözleşme yapmak suretiyle istediği alıcıya tütününü satabilecektir.

Hedefimiz, Türk tütününü esas alarak, tütüncülüğümüzün itibarını yükseltmektir. Dünya pazarlarına daha kaliteli, daha çok tütün ve tütün mamulü sunmaktır.

Ülkemizde, birkaç firmaya belirli yerlerde ve belirli alanlarda virginia ve burley tipi tütün yetiştirilmesi izni verilmiştir. Bu üretimler Tekel'in denetimi altında titizlikle sürdürülmektedir.

Tekel fabrikaları türk tütününü ile sigaralar üretmeye devam edecektir. Fabrikalarımız üretim ve ambalaj teknolojisini yükseltecek, kaliteli tütün verilmesi sağlanınca da vatandaşlarımıza daha iyi ve kaliteli mamul sunmak mümkün olacaktır. Bunun yanında tekel, yerli ve yabancı sermaye ile ortaklıkta kurabilecektir.

Bütün çalışmalarımız türk tütününün ve tütüncüsünün geleceğinin daha iyi olmasını hedef almıştır. Bu çalışmalar sonucunda geleceğin daha iyi olacağına, ülkemize çok daha büyük katkılar sağlanacağına inanıyoruz.

Bu duygu ve düşüncelerle, çalışmalarınızda başarılar diler, saygı ve sevgiler sunarım. 12/11/1986

AHMET KURTCEBE ALPTEMOÇİN
MALİYE VE GÜMRÜK BAKANI

Prof. Dr. M. Emin TUGAY'IN AÇILIŞ KONUŞMASI
Cumhuriyet Üniversitesi Tokat Ziraat Fakültesi

TÜRKİYE TÜTÜNCÜLÜĞÜ VE GELECEĞİ SEMPOZYUMU

12-13-14. Kasım. 1986

T O K A T

— Tokat Valiliği, Tokat Ziraat Fakültesi ve Tekel İşletmeleri Genel Müdürlüğünün birlikte düzenlediği “Türkiye Tütüncülüğü ve Geleceği” konulu sempozyuma hoşgeldiniz der sizleri ulu önder Atatürk’ün manevi huzurunda bir dakikalık saygı duruşuna davet ederim. Teşekkür ederim. Şimdi açılış konuşmasını yapmak üzere sayın dekanımız Mehmet Emin Tuğayı kürsüye davet ediyorum.

Mehmet Emin Tuğay : (Açılış Konuşması)

Sayın Vali Sayın Genel Müdür. TRT’nin ve Basınıımızın sayın üyeleri, sayın konuklar, sevgili öğrencilerim «Türkiye Tütüncülüğü ve Geleceği» konulu toplantıya hoş geldiniz. Hepinizi saygı ve şükranla selamlarım. Bu toplantı Tokat Valiliği, Tokat Ziraat Fakültesi ve Tekel Genel Müdürlüğü ile birlikte düzenlenmiştir. Düzenleyici kuruluşlardan birinin temsilcisi olarak toplantının düzenlenme nedeni hakkındaki düşüncelerimi sunmak istiyorum.

İlkönce şunu belirteyim. Bir yanda Ülkemizde başlatılan ve büyük ölçüde destek gören kötü alışkanlıklarla mücadele kampanyası sürerken, diğer yandan bu tütüncülük toplantısında neyin nesidir diye düşünenler olabilir. Bunu doğal karşılamak gerekir. Ancak temel amacı ve gerçeği ortaya koyduğumuz zaman bu tür bir düşünce kendiliğinden iyi niyete dönüşür. Tütün deyince sigara, sigara deyince tütün akla gelir. Çünkü en belli başlı kullanım biçimi sigaradır. Gerçek anlamda ilk sigara 1865 yılında Avusturya’da ve devlet tekeli ile yapılmıştır. Türkiye’de ise ilk sigara fabrikası 1884 yılında kurulmuştur. 1984 yılında işletmeye açılan Sigara fabrikası ile birlikte bugün 8 sigara fabrikasına sahip bulunmaktayız. Cibali İstanbul, 1884 Samsun, 1887 Adana, 1895 Bitlis, 1927 Malatya, 1939

Maltepe İstanbul, 1969 Tokat 1984 bütün dünya tütün ve sigara ile uğraşmaktadır. Türkiye hammadde tütünün en iyisine sahiptir. Tarım ve sanayisi ile birlikte tütün Türkiye'de yılda 3 milyon kişiye iş alanı sağlamaktadır. Bugünkü fiatlarla sigaradan elde edilecek gayri safi yıllık gelir 1 trilyon dolayındadır. Şimdi şu soru akla geliyor. İnsan sağlığına zararlı olan yollardan para kazanmak yerine, yararlı olan yollardan para kazanmaya çalışmak daha doğru olmaz mı? Olur ama bu durum bugün için dünya gerçeğine uymuyor, ayrıca sigaranın zararı ile uyuşturucu maddelerin neden olduğu yıkımı bir birinden ayırt etmek gerekir. Bu konuda benim son sözüm şudur. Eğer bütün dünya tütün ve sigarayı bırakırsa o zaman Türkiye'de bu konuda ne yapacağını düşünür. Şimdilik tütün bir olaydır, bir gerçektir, bu nedenle bilimsel yollardan insanoğlu için enaz zararlısını ve en iyisini bulmaya çalışmak gerekir. İşte toplantıda üzerinde durulacak olan ana sorun budur. Bu toplantının siyasal bir amacı ve niteliği yoktur. Ama ister istemez bazı konular günlük siyasetin içinde yer alabilir. Bundan da korkmamak gerekir. Çünkü buradaki kişi ve kuruluşların bu konuda herhangi bir yaptırım gücü ve yetkisi söz konusu değildir. Ülkemizin çeşitli konularda uzman kişilerin düşüncelerini iyi niyetle açıklamalarında yarar görenlerdeniz. Toplantı programının uygulanmasındaki başarı oturum başkanlarının tutumuna büyük ölçüde bağlıdır. Gerek bildiri sunucuların, gerekse tartışmacıların programdaki zaman sınırlamasına mutlaka uymaları, oturum başkanlarının işlerini kolaylaştıracaktır. Bu toplantının gerçekleşmesinde zahmet ve nezaketlerini esirgemeyen sayın katılımcılara yürekten teşekkürlerimizi birkez daha saygıyla sunarım. Çok teşekkür ederim.

TOKAT VALİSİ RECEP YAZICIOĞLU'NUN AÇILIŞ KONUŞMASI

Recep YAZICIOĞLU : (Tokat Valisi)

AÇILIŞ KONUŞMASI

Değerli hocalarım, Sayın Tekel Genel Müdürümüz, Tekel Genel Müdürlüğünün değerli mensupları, TRT'nin ve Basın'ın değerli mensupları, sayın misafirlerimiz, sevgili izleyiciler. Hepinizi bu güzel günde, bu güzel toplantıda görmekten değerli misafirlerimizi Tokat'ta ağırlamaktan duyduğum sevinci ifade ediyorum. Üç gün sürecek bu güzel toplantının hayırlı uğurlu olmasını diliyorum. Muhtelif üniversitelerden teşrif eden değerli hocalarıma bu zahmetleri için çok teşekkür ederim.

İlimizin çarpıcı bazı özelliklerini, misafirlerimiz, için birkaç cümle ile özetlemek istiyorum.

Tokat, tarihimizin mühim olaylarının cereyan ettiği şehirlerimizden biridir. Selçuklular zamanında 6.ncı büyük kent, Osmanlılar zamanında 5.nci büyük kent, ama maalesef Cumhuriyetten sonra bu önemini büyük oranda yitirmiş ve de adını pek fazla duyuramamış, ama işlenmeye müsait fakir ve zengin bir yöremiz, 14 devir ve medeniyetin kahçı eserler bıraktığı, belkide dünyanın ender yerlerinden biri, ama hakettiği oranda bu kültür ve tarih zenginliklerini tanıtamamış bir yöre. Son yıllarda burada bu salonda benzer toplantılar yapılmıştır. Fakültemizle işbirliği içinde buranın tarihsal potansiyelini gündeme getirecek, konuları tartışacak değerli bilim adamlarımızın sık sık ilimize geldiğini sevinerek görüyoruz.

1985 yılında Ziraat Fakültesinin önderliğinde bağcılık konusunda, 50 bilim adamının katıldığı 3 gün süren «Bağcılık Sempozyumu» yapılmıştı. Bilahare «İbn-i Kemal Araştırma Merkezi» adı altında oluşturduğumuz bir kuruluş İbn-i Kemal Sempozyumu tertip etti. Yurt dışından da bilim adamlarımız geldi. 50'ye yakın iştirak oldu. Türk Kültür ve Tarihinde Tokat Sempozyumu aynı şekilde 60'a ya-

kın bilim adamının katıldığı ve tebliğ sunduğu güzel bir toplantı oldu. İşin sevindirici yönünde, bütün bu toplantılar sonunda yalnız konuşmaların kapalı bir salonda kalmaması, yalnız iştirak edenlerin istifade etmemesi için bunların yayına dönüştürülmesidir. Bence olayın sevindirici yönü budur. Burada Tekel Genel Müdürlüğü-müze teşekkür ederiz. Bağcılık konusundaki Sempozyum, Tekel Genel Müdürlüğünce bir kitap haline getirildi. İbn-i Kemal Sempozyumu Diyanet İşleri Başkanlığınca yayınlanmıştır. Türk Tarihinde ve Kültüründe Tokat» Sempozyumuna sunulan tebliğleri de Özel İdare ve Belediye Birliği'nce yayınlanacaktır.

Bu şekilde Tokat'ta sık sık toplantıların olması, hem ilimizin tanıtılması açısından, bir vesile olmaktadır, hem de seçilen konuların enine boyuna tartışılması, vatandaşın bu toplantıları izlemesi ve ona göre bir yön, istikamet çizmesi açısından birçok faydaları olduğunu hepimiz takdir edersiniz. Şimdi işte burada Türkiye'mizi ve Tokat'ımızı ilgilendiren tütüncülük konusunun değerli uzmanlarca üç gün süreyle tartışıldığını göreceğiz. Başta ben, ilgililer ve üreticilerimiz konuyu ayrıntılarıyla öğrenmek fırsat ve imkânını bu vesileyle bulacağız.

Tokat'ta 1978 yıllarında 12.000 ton olan tütün üretiminin 3 bin tona indiğini görüyoruz. Bu üretimin bir bölümünde Amasya'ya bağlı Taşova ilçesinde yetişmektedir. Belki büyük bir yekûn değildir ama, özellikle Türkiye'nin en modern fabrikasının iki yıl evvel Tokat'ta açıldığını düşünürsek, İlimizin bu iş için son derece uygun bir mekan olduğunu söyleyebiliriz.

Sigara başta, zararlı alışkanlıklarla mücadele kampanyasının başlatıldığı ilimizde, bu çalışmanın olması güzel bir tesadüf oldu. Sayın Cumhurbaşkanı'nın ilk defa Tokat'ta başlattığı, Tokat Sigara Fabrikasının açılışında «Biz bu fabrikayı açıyoruz ama, bu zararlı şeyi fazla kullanmayın, kaliteli tütün üretelim ve bunu Yurt dışına satalım» şeklindeki beyanı ile, başlayan ama bilâhare ülke genelinde birçok konuşmaları ile biraz daha açıklık kazandırılan konuyu hepimiz biliyorsunuz. Sigara, içki ve diğer zararlılara karşı gençliğin korunması yönünde Cumhurbaşkanımızın birçok tavsiyeleri ve uyarıları oldu. Maalesef diyeceğim değerli basın mensuplarımız inşallah alınmaz. Bizde bu çalışmanın bir benzerini, tamamen medeni ve çağdaş ölçüler içinde olmak kaydıyla hedef olarak da, gençliği seçerek bir çalışma, bir kampanya başlattık. Ama gelin görün ki, bu iş maalesef aslından uzaklaştırılarak sansasyona boğuldu ve öyle ters bir imaj oluşturuldu ki, hayret etmemek mümkün değil. Kampanya çağ-

dışı bir yaklaşım gibi takdim edilerek ilkel bir zihniyetin Tokat'ta hakim olması şeklinde yorumlandı. Yasaklama mı, zirvalama mı başlığı altında makale yazıldı. Halbuki bizim yaptığımız, batıda yıllardır uygulanagelen şimdi sosyalist ülkelerde de uygulanmaya başlanan bir çalışmanın çok çok sulandırılmış bir şekli idi. Bir içki yasağı, bir sigara yasağı şeklinde kesinlikle olamazdı. Çünkü bu eşyanın tabiatına aykırı idi. Her yasak sonunda yasaklanan şeyi daha ilginç, daha cazip hale getirir. Yani bunu bilmemek mümkün değil.

Bizimki, sınırlı bir düzenleme ve bir kampanya idi ve gençleri hedef almıştı. Bir de özellikle sigaranın kapalı yerlerde içilmemesi konusuydu, sigaranın yasaklanması değildi. İçenlerle içmeyenlerin aynı mekânda olması Türkiye'nin en büyük faciasıdır. Arkadaşlar kapalı mekânda sigara içmemek aynı zamanda bir adabı muaşeret kuralıdır. Kimse bu ters davranışın farkında değil, biz buna temas etmek istedik, dikkatleri bu noktaya çekmek istedik. İçki konusunda da aynı tutum oldu. Ruhsatla içkinin satıldığı yerlerde bir ufak şişeden fazla verilmesin kendini bilmeyenlere dedik. Bu dünyanın her yerinde böyledir. Bugün Amerika'da içki poşet içinde götürülür, belirli yaştaki çocuklara içki verilmez. Bizde 10 yaşında çocuk gitse alır, elinde sallayarak götürür. Amerika gibi liberal bir toplum, Amerika'da öyle eyalet var ki içki yasağı var hudutta aranır, içki varsa arabadan atılır içeriye sokulmaz. Sığra yasağı var, birinci seferde 900 Dolar para cezası, ikinci seferde hapis cezası var. İtalya'da benzer yasaklamalar var. Bu konuda basınd her gün yeni haberler çıkıyor. Tokat'taki çalışmamızı bu şekilde saptıranlar işin aslını öğrendiler mi, bilmiyorum. Ama çok kötü bir mesajımız oldu. Şimdi bu vesile ile ekonomimize büyük katkısı olan vatandaşımızı çok yakından ilgilendiren bu konunun Tokat'ta bu vesile ile tartışılması da benzer güzel bir tesadüf oldu. Ben Tekel Genel Müdürlüğü-müze bu fırsatı verdiği için tekrar teşekkürü bir borç biliyorum.

Peki ne oldu bu işin sonunda, sevinerek söylüyorum sigara tüketimi yerinde saydı, fazla bir artış olmadı. Gönül arzu eder ki, sağlıklı, bütün zararlı alışkanlıklardan uzak, dipdiri yeni bir gençlik oluşsun. Bunların zararlı olduğunu bütün dünya alem biliyor. Ama bunların zararlılardan arınmış bir şekilde veyahutta ihracaata yönelik bir şekilde bu çarkı, bu faaliyeti yürüteceğiz. Bu bir devlet faaliyettir. Dünyanın her yerinde de bu iş böyledir.

Değerli Hocalarım, ilimizin imkânları mütevazidir. Ama ben şu nu söyleyeceğim, inşallah burada 3 milyar liralık bir otel projemiz

var, kaba inşaatı bitmek üzere. Kongre turizmine hitap edecek nefis bir salonu olacak, 120 yataklı, dört yıldızlı, 50 dönüm bir arazi üzerinde Turizm Bakanlığından destek de alarak, önümüzdeki yılın sonunda inşallah hizmete açılacak, bu tür toplantıları daha sık yapmak imkânını bulup, dikkatleri Anadolu'ya bu vesile ile, daha yoğun bir şekilde çekeceğiz. Değerli hocalarımızda Anadolu'ya şüphesiz gelmişlerdir. Üniversite binalarında, kapalı mekânlarda yapılan bilimsel çalışmalar Anadolu'da bu konuda merak duyanlarla beraber yapılmasının faydasını kendileri şüphesiz takdir ederler. Bu otelin yanında bir de, Selçuklulardan kalma Taşhan'ın restorasyonunu geleneksel şekilde yapacağız. 180 yataklı olacak, 300 yataklı 4 yıldızlı bir potansiyelimiz olacak. Halen 60 yataklı polis lokali inşaatı devam ediyor. Banyolu 60 yatak yine Defterdarlıkta 50 kişilik benzer bir tesis bitmek üzere. 110 kişi ediyor. Otellerimizde bittiğinde 500 kişilik bir kapasitemiz her an hizmete, emre amade olacak, özellikle başta değerli bilim adamlarımıza bunu da burada sevinezek ifade ediyorum.

Bir de misafirlerimiz için çarpıcı olduğu için ifade etmek istiyorum, Türk tarihinin kaydettiği en büyük milli eğitim seferberliği yapılaşma açısından, toplum kalkınması açısından ilimizde gerçekleştirildi. İftiharla söylüyorum, Tokat köylüsüne şükran borcumuz var. Büyük fedakârlık yapmış, büyük bir mücadele vermiştir. Bir coşku ve heyecan seli içinde, 60 yılda Tokat'ta yapılan derslik ve lojman sayısını, 2,5 yıla sığdırmıştır. Barakalar dahil, daha Cumhuriyet tarihi boyunca 3000 derslik ve lojman yapılmıştır. 2,5 yılda modern bina olarak 3000 derslik ve lojman yapılmıştır. Yani şu memleket şu millet ister ise, 60 yılı iki yıla sığdırır.

Devletçe verilen 6 milyar liralık ödenek ile, proje tutarı 20 milyara varan bir yatırım gerçekleştirilmiştir. 200 tane sağlık evi yaptık, proje tutarı 2,5 milyar TL. dir. 500 milyon TL. lık ödenekle gerçekleştirilmiştir. 3000 adet yatak, öğrenci yurdu olarak orta öğretimin ve yüksek öğretimin emrine girmek üzeredir. Yüksek öğretiminin tamamladık. Özel idarenin öncülüğünde, diğer yatırımcı daire müdürlerimizin ve kuruluşlarımızın desteği ile ve halkımızın gücü ile ortaya koyduk. Yeri burası değil ama, Tokat'ta neler oluyor, neler bitiyor diye sırf özetlemek için bunu sizlere sundum. Konuşmamı da zaten uzatmamam gerekir, ama çarpıcı olduğu ve ilginç olduğu için, çünkü esas bizim davamız buydu. Ama gelin görün ki, asıl menü gözardı edildi. Garnitür gündeme geldi ve bu arada bu işler kayboldu gitti. İl özel idareleri yıl sonuna kadar yeniden

düzenlenecek. Kanun inşaallah çıkacak, bütün mahalli hizmetler, belirli büyüklükteki projeler mahallinde, mahalli idarelerden sayılan İl Özel İdaresinin öncülüğünde mahalli halkın katılımı ile gerçekleştirilecek.

İşte Türkiye'nin kalkınmasında da bu yatıyor. Bu model yatıyor. Çünkü olay mahallinde canlıdır. Canlı olay mahallinde çözmek, bürokrasiye boğmadan, kaynak ve zaman israfına meydan vermeden mahallinde olayı çözmekle mümkündür. Biz bunun lafını değil, sahada bir laboratuvar olarak bir saha çalışması olarak Tokat'ta ispat ettik.

Şunu söyleyeceğim, Devletin bize verdiği para 8 milyar TL. civarındadır. Arzettiğim projelerin toplamı 25 milyardır. Rakam budur. Bu memleketin kaynakları ölü yatırımlara yıllardır dökülüyor. Bir sağlık evine 14 milyon lirayı devlet nasıl verir. Verirseniz o zaman büyük projeler için kaynak kalmaz. Demek ki, Merkezi İdare büyük projelerle meşgul olacak, taşrada mahalli idarelerde belirli boyuttaki projeleri halkla beraber, pratik yöntemlerle emanet sistemi ile, az parayla çok iş prensibiyle mahallinde gerçekleştirecek, bu anlayışın saha çalışmasını yapmanın gururu içindeyiz. Halkla beraber, mesai arkadaşlarımla beraber, onu da burada ifade etmiş oluyorum.

Bir de güzel bir çalışma var Tokat'ta, onu da bu vesile ile ifade etmeden geçemeyeceğim. Fakültemizin, tarımsal kuruluşlarımızın beraberce yürüttüğü bir çalışma. Bütün ziraat teşkilâtı köy ziraat teknisyenleri dahil gelir şu salonu doldurur, üniversitenin, tarım kuruluşlarının değerli mensupları önceden tesbit edilen tarımsal bir konuyu işler, teksir halinde dağıtır, konu sabahtan akşama kadar burada tartışılır, üç ayda bir yapıyor bu. Türkiye'de bunun örneği yok. Hiçbir yönetmelikte, hiçbir kanun maddesinde de bu yoktur. Kendiliğinden oluyor. Hizmet içi eğitim olarak, özellikle yeni bilgilerin bütün meslek mensuplarına tanıtılması için bir vesile oluyor. Ben bunu da bilgilerinize sundum, bu toplantının başarılı olmasını dilerim. Bütün hocalarımıza, misafirlerimize hoşgeldiniz diyor, hepinize sevgiler, saygılar sunar, bu toplantının başarılı geçmesini dilerim.

Recep YAZICIOĞLU (Vali) Tütün ve Sağlık Konusundaki Konuşması :

Tütün ve sağlık konusunda biz ancak, genel hatları ile birşeyler söyleyebiliriz. Konu aslında uzmanların ihtisaslarına girmektedir. Mademki bana bu konuda söz verildi ben de genel hatlarıyla ve ana başlıklarıyla bir şeyler söylemeye çalışacağım.

İki ay önce Amasya ilinde Samsun Ziraat Fakültesinin tertip ettiği sempozyumda Prof. Ömer Tarman hocamıza tanıştım. Konu sigara ve alkole geldiğinde hocamızın hiç sigara ve alkol kullanmadığını, bu nedenle ilerlemiş yaşına rağmen dipdiri kaldığını sevinierek gördüm. Sohbet sırasında hoca sigaradan tabut çivisi şeklinde bahsedince ben bunu gençlere bundan sonra sık sık hatırlatırım diye kendisine ifade buldum.

Toplumun genel sağlığı ile, herkes gibi idarecilerin de yakından ilgili olduğunu gözönüne alırsak, bu ve benzer tesbit ve anıların tarafımızdan benimsenerek yeri ve zamanı gelince savunulması bir görev oluyor. İşte Tokat'ta sempozyumun başında da izah ettiğim içki, sigara ve diğer zararlılarla mücadele kampanyası bu amaçla başlatılmış ve halen sürdürülmektedir.

Yine bir anıdan bahsetmek istiyorum, halen Ordu Valisi olan Necati ÇETİNKAYA, Çalışma Bakanlığında görevli iken, Avrupa'nın muhtelif ilçelerinde işçilerimizle bir dizi toplantılar yaptığını, birçok yerde bu toplantıların yapıldığı salonlar kiralanırken sigorta ettirildiğini söylemişti ve bunun yalnız Türklere uygulandığını, çünkü soydaşlarımızın kapalı yerde sigara içerek izmaritleri yere atarak yangın çıkarttıklarını, bu nedenle böyle bir önleme gerek duyulduğunu özellikle üzülerek anlatmıştı.

Maaalesef toplumumuzda kapalı yerde sigara içilmemesi kuralı yerleşmemiştir. İnsanımız çoğu kere tek başına yaşıyor düşüncesi ile çevresini rahatsız etmekte bir beis görmemektedir. Kahvehanele-

ri lokalleri hele facia haline gelen şehirlerarası otobüs yolculuğunu düşününüz. Otobüslerde seyahat işkence haline gelmiştir. Genellikle sigara tiryakileri otobüslerin mola verdiği saatlerde sigarasını ve kibritini koltuktaki fileye bırakmakta, otobüs harekete geçtikten sonra kadınları, çocukları, yaşlıları ve sigara içmeyenleri düşünmeden yolculuğu bir kâbusa döndürmektedirler. Sigara içmeyenlerin hiçbir hakkı yoktur da, beyefendinin sigara içme hürriyeti vardır.

Sigara başta olmak üzere, alkol ve diğer uyuşturucuların insan sağlığına olan zararları herkesçe bilinmektedir. Bunun aksini kimse iddia etmemektedir. Sigaranın sayısız zehirleri bünyesinde taşıdığı, kansere neden olduğu, solunum sistemi ile alakalı hastalıklara neden olduğu, kan dolaşımı sistemi ile alakalı zararlar meydana getirdiği, damar sertliğini, kangreni, enfarktüsü, cilt kırışıklıklarını, kalp hastalıklarını meydana getirdiği, sinir sistemi ile ilgili olarak hafızayı gerilemesine, uyku ve görme bozukluklarına, sinir hastalıklarına neden olduğu, cinsi fonksiyonları azalttığı, kollesterolü çoğalttığı, ömrü kısalttığını, aile bütçesine zarar verdiğini herkes bilmektedir.

Sigaranın özellikle kadın üzerindeki tesirleri çok daha tahrip edici olmaktadır. Erken ve ölü doğan çocuklar, cılız çocuklar, yumurtalık arızaları, geri zekâlı çocuklar bilhassa ciltte kırışıklıklara sebebiyet vererek kadın güzelliğini etkilemesi ana başlıklar olarak sıralanabilir.

Bütün sayılan bu hususların ilgili uzmanlar tarafından enine boyuna araştırıldığını ve bütün ayrıntılarıyla sık sık gündeme getirildiğini biliyoruz.

Dünya Sağlık Teşkilatının açtığı kampanyalar her yıl bir günün sigara bırakma günü olarak ilan edilmesi ve 2000 yılında sigarasız toplum sloganları dikkatlerimizi bu konu üzerinde yoğunlaştırmamız gerektiğini göstermektedir.

Bugün batı dünyasında para cezası ve hapis cezası şeklinde, özellikle kapalı yerlerde uygulanan zecri tedbirler inanıyorum ki 3-5 yıl sonra Türkiye'de de, benzerlerine rastlayacağız. Tokat'taki kampanya bu işin öncülüğünü yaptığı için, değişik ters yorumlara konu olmuştur. Bugün artık batı dünyasında sigara içen insanlara ikinci sınıf insan gözüyle bakılmakta, ikinci sınıf yerler bunlara tahsis edilmektedir. Prof. Mümtaz SOYSAL hocanın ilginç bir yak-

laşımı var, Tüten İnsan Çağdaş İnsan Değildir, bu yaklaşım belkide gençlerimizi daha iyi etkileyecektir.

İçki konusunda da batı dünyasında yer, saat ve yaş konusunda çok katı uygulamaların olduğunu hatta Amerika'da bazı eyaletlerde içki yasağı olduğunu biliyoruz. Yeni yetişen neslin içki ve sigara başta olmak üzere, bütün uyuşturuculardan uzak, spor yapan genç yaşta tükenmeyen, enerji ve coşku dolu nesiller görmek müşterek arzumuzdur.

Bu sempozyumda sigaranın zararları ile ilgili bildiri sahibinin gelmemesi üzücü olmuştur. Aslında bu konunun gündeme alınması fevkalade yararlı idi. Bu vesileyle bu fırsatı bana verdiğiniz için teşekkür eder, hepinize saygılar sunarım.

TEKEL İŞLETMELERİ GENEL MÜDÜRÜ
SÜREYYA YÜCEL ÖZDEN'İN AÇILIŞ KONUŞMASI

TÜRKİYE TÜTÜNCÜLÜĞÜ VE GELECEĞİ SEMPOZYUMU

(12,13,14 KASIM 1986)

Sayın Süreyya Yücel ÖZDEN'in Açış Konuşması

Sayın Valim, Çok değerli Sayın Profesörlerimiz, Sevgili Tokatlılar, değerli konuklar, Tekel Genel Müdürlüğünün değerli mensupları, T.R.T. Kurumunun Sayın Temsilcileri, değerli Basın Mensupları, ayrıca Sevgili Tokat'ımızın Mahalli basın Mensupları, hepinizi derin saygılarımla selâmlıyorum.

Şu anda, Benden önceki çok güzel konuşmalar arkasından konuşmak oldukça zor bir durum. Çok değerli Valimiz, benimde zaman zaman vakit buldukça, bildiğim ölçüde, gördüğüm kadarı ile hakikaten Türkiye'de alışılmış olan Valilik anlayışının çok ötesine çıkan, Ülkeyi kalkındırmada çok önemli mesajlar taşıyan atılımlar Yapan Sayın Valimizin güzel konuşmasının arkasından konuşmak, bilhassa, zordur. Bu toplantı biraz önce Sayın Valimizin değindiği konuya benzer biçimde çok ilginç bir karakter taşımaktadır. Nasilki bir bölgede Valilik etmek anlayışıyla göreve başlandığında, sosyal ekonomik konulara Türkiye Cumhuriyeti Tarihinde alışılmamış bir biçimde değinilmiş ise, «Türk Tütüncülüğü» konusu da son yıllarda aynı anlayışla ele alınmıştır. Bu bakımdan, Türkiye'nin geleceği yönünden önemli, anlamlı çalışmalar yapılırken, bazı çevrelerde «Türk tütüncülüğüne ne oluyor, bu işler nasıl yapılıyor, acaba gelecek ne olacak,» diye haklı sorular sorulmaya başlanmıştır. Çünkü, yapılmaya teşebbüs edilen konular, bir anlamda, şimdiye kadar, alışkanlıkların gölgesinde, kendi başına gelişmeye bırakılmış, fakat çağa uymayan, memleket ekonomisine zorluklar yaratan, hususların değiştirilmesine ilişkin olduğu için sesler vermeye başlamıştır. Fakat, bu konu, bu şekilde sakin bir oturumla ele alınamamış, henüz, bizim çabamıza rağmen, tütüncülükte neler olduğunu, neler bittiğini, ilgililer birbirlerine anlatma fırsatını elde edememişlerdir. İşte, Tokat'ta düzenlenen bu toplantı, umuyoruz ve ina-

nıyoruzki, bazı çevrelerin, özellikle tütüncülükte bizim atmaya başladığımız yeni adımlarla ilgili olarak, sorularına inandırıcı cevaplar sunacaktır. Bu toplantıda bu gün Türkiye'nin en önemli konularından birisi ele alınmaktadır. Doğu Anadolu, Karadeniz, Marmara ve Ege Bölgesi gibi Yurdumuzun çok önemli bölgelerinde yaşayan kişilerin sosyal ve ekonomik hayatlarıyla yakından ilgili, Türkiye'nin ihracat listesinde en büyük değeri taşıyan bir tarım ürününün durumunu göreceğiz. Bu Bakımdan bu toplantı çok büyük ölçüde önem taşımaktadır, fevkalade güncel bir konudur. Muhtelif fikirlerin söyleneceği bir platform oluşacaktır; ve bu platformda da, umuyorum ve inanıyorum ki, bütün ilgili çevreler, Üniversitelerin uygulayıcıları, ilgilenenleri, okuyanları ve diğer kişiler, birbirlerini en geniş şekilde anlamış olacaklar ve böyle bir anlayışla terk edecekler toplantıyı, inancımız budur.

Değerli konuklar, arz etmeye çalıştığım gibi Tokat Valiliği, Tokat Cumhuriyet Üniversitesi, Ziraat Fakültesi ve Genel Müdürlüğümüz işbirliği ile bu toplantı düzenlenmiş bulunuyor. Tekrar toplantıya şeref verdiğiniz için hepimize teşekkür ederim. 19 Aralık 1985 tarihinde idi, Ankara'da Türkiye Milli Tütün Komitesini yapıyorduk. Türkiye Milli Tütün Komitesi kendine has bir Kanunla bazı görevleri yerine getiren ve belirli bir gündem dahilinde toplantılar düzenleyen ve Bakanlıklar arası Tütün Kuruluna fikirler intikal ettiren bir resmi Kuruludur. Sekreteryasını Genel Müdürlüğümüz yapar. Bu toplantı vesilesiyle Ankara'da biraraya geldiğimizde, bilhassa, Sayın Hocamız Profosör Emin TUGAY, kendi Kuruluşunu temsilen toplantıya katılıyor idi, orada, tütüncülükle ilgili bazı konuları teknik seviyede tartışırken, böyle bir toplantı düzenlemeyi arzu ettik. Biz bu arzuyu ilginç bulduk, takdirle karşıladık, teşekkürle karşıladık ve kendisine her türlü desteği sağlayacağımızı vaad ettik. Dolayısıyla, Cumhuriyet Üniversitesi Tokat Ziraat Fakültesi ve Sayın Dekanımızın girişimleriyle ve Tokat Valiliğinin büyük desteği ile bizimde katkılarımızla bu toplantı gerçekleşmiş oluyor. Biz bu toplantıyı arzu ettik, neden? Çünkü, Türkiye'nin tekraren söylüyorum çok büyük ölçüde önemli bir konusunun, ayrıca, siyasi tartışmalara fevkalade rahat bir şekilde konu edilebilecek bir konusunun açıklanması yönünden, bize bir fırsat vermiş olacaktır. O nedenle arzu ettik ve bu nedenle bu toplantıyı düzenlemiş bulunuyoruz.

Değerli konuklar, çok fazla detaylarına girmemekle beraber, bu biraraya gelmenin verdiği fırsattan da yararlanarak, Tütüncülükle ilgili bazı konulara değinmek istiyorum. Memleketimizin sosyal ve

ekonomik yapısında tütün tarımı ve bu alanda çalışan üreticilerin durumu önemli bir yer işgal etmektedir, bunu belirttim. Bizim elimizdeki bilgilere göre, Ülkemizde yaklaşık 450 bin üretici aile bu dalda, bu konuda ekmeğini kazanmaktadır. Tütün Sanayiinde çalışan işçilerimizi, bu mamüllerin yurt dışında satılması için bayii, bakkal ve diğer meslek mensubu değerli kişileri, Bakanlıklardaki Üniversitelerdeki bütün insanları hesaba katacak ve her bir çalışan ailemizin sayısını Memleketimizdeki doğurganlık durumuna göre dört veya beşle çarpacak olursak, demekki, çok yaklaşık bir rakamla, ikibuçuk ilâ üç milyon insanın ekme parası olarak bu konunun arkasında olduğunu, bu konuyla ilgilendiğini söyleyebiliriz. Tekrar ediyorum ekme parası olarak bu konuyla ilgilendiğini bu konunun arkasında olduğunu söyleyebiliriz.

Mamüllerimizin fiyatlarında yapılan değişikliklerin memleket düzeyinde ne tür dalgalanmalar yaptığını, Basınımızda nasıl yer aldığını, siyasi tartışmalara nasıl konu edildiğini görmekteyiz. Yani konuyla doğrudan doğruya ekme parası kazanmak üzere ilgili olan kişiler hariç Ülkenin bütünü de konumuzla ilgilidir. Basın ilgilidir. Kullanan kullanmayan, içen, içmeyen vatandaşımızda ilgilidir. Olay hakikaten büyüktür. Lokanta işletmecisinden tütün tarımcısına kadar, Sayın Profosörümüzden, biz Devletin memurlarına kadar ilginç, önemli, kritik bir olaydır. Ayrıca Uluslararası ilişkilere de değinmek istiyorum. Türkiye'nin ihracatı bakımından önemli bir olaydır. Türkiye'nin Dünya üzerindeki yeri bakımından önemli bir olaydır. Bu gün sınırlarımızın yakınında bulunan bazı Dünya Ülkelerinin asil Türk ırkına karşı cüret ederek bir takım teşebbüslerde bulunmalarının arkasındaki olayları dikkatle değerlendirecek olursanız, Türk İdaresinin Ülkede kaçakçılığa karşı büyük ölçüde savaş verdiğini ve bu savaşta da önemli ölçüde başarılı olduğunu göreceksiniz. Yani bu konuların gelişmeleri, bu konuların satışı ve uygulamaları Türkiye'nin komşularına olan ilişkilerine kadar uzanmaktadır.

Dolayısıyla Milletler arası ilişkilerde önemli bir konudur; yani hem Dünya ölçüsü bakımından hem Türkiye ölçüsü bakımından çok ciddi bir konudur. Ayrıca, tarım alanı olarakta ilginç bir konudur. Memleketimizdeki tütün kavramı kırsal alanlarda aile ziraatı şeklinde sürdürülmesi ve yaklaşık 13 ay gibi bir süreyi kapsamaması sebebiyle de zahmetli, zor ve üzücü bir iştir. Başka tarım ürünleri kolaylıkla büyük, bu olay bakım ister, dikkatli işletmecilik ister. Eskiden şafaktan sonra tütün kırılmazdı. Türkiye'de birtakım alışkan-

lıklarla yanlış uygulamalar başladı. Ciddi yapıldığı zaman çok yorucu bir şekilde alaka isteyen bir tarım ürünüdür. Bu bakımdan da konu önemlidir. Konuya bu açıdanda baktığımızda, geçmiş yıllarda tütün üretiminin iç tüketim, ihracat ve dolayısıyla bu iki kalemle birlikte makul bir stok açısından dengeli olmaması ciddi sorunlar yaratmıştır. Üretecekseniz iç tüketimi ayıracaksınız. İhracat için gerekli talebi ayıracaksınız. Bütün bu olaylarda herhangi bir dar boğazla karşılaşmamak için Stok muhafaza edeceksiniz; çünkü Türk tütününü iki yıl stokta kalmak mecburiyetindedir, gerekli fermentasyonu tamamlayabilmesi için. Bütün bu hususları düşünerek belirli bir denge kuracaksınız. İşte bu denge bozulmuş ise tütüncülük beklediğiniz faydanın yerine ülke ekonomisine zarar verir hale gelmektedir. Geçmiş yıllarda bu olayı yakından izledik; bu konuyla ilgili çevreler, durumu bilmektedirler. Fakat ne yazıkki, bu dengesizliğin yarattığı menfi durumlar, bu dengesizliğin ekonomiye yaptığı olumsuz etkiler pek fazla dile getirilmemektedir. Ancak bu olumsuz etkilere çözüm aramak üzere çaba sarfettiğimiz zaman, biraz önce Sayın Valimizin gayet dikkatle veya ustalıklı belirttikleri gibi, meselenin anası bir tarafa bırakılmakta, o ana konuları çözmek isteyen kişiler ve kuruluşlar sonuçlanabilmektedir. Halbuki biz diyoruz ki, bu denge bozulduğu için, yani Türkiye, ihraç edebileceğinden daha fazla, tüketileceğinden daha fazla, Türk tütününü olarak kalitesiyle Dünyaya meşhur ettiği kalitenin dışında, kalitesiz ürünleri, ürettiği ve birtakım siyasi baskılarla «son yaprağına kadar alacağız,» «ne üretirseniz alacağız» sloganlarının karşılığı, kıymet olarak hiç bir değer taşımayan, fakat yük olarak binlerce ton değer taşıyan tütün yükleriyle karşı karşıya kaldığı için, ekonomisinin önemli dar boğazlarla karşılaşmıştır. Tütüncülüğümüzde bazı sorunlar tesbit edildiği için, bu sorunları çözmek, tütüncülüğü ülke ekonomisine daha çok katkıda bulunur duruma getirmek bakımından bazı tedbirlerin bizim yönetim dönemimizde alınmasının faydalı olduğuna inandık ve bu düşünceyle yola çıktık.

Kesinlikle beyan ediyorum, hiçbir şekilde sosyal boyutunu da ihmal ediyor değiliz. Ülkenin sosyal ve ekonomik hayatına en fazla yararlı hale gelebilmesi için neler yapmak istedik onları kısaca huzurunuzda açıklamak isterim. Önce Tütün stoklarını çok dikkatle gözden geçirdik. İhraç kabiliyeti olmayan, içerde sigara yapımında kullanılmayacak olan tütünleri tesbit etmeye çalıştık. Hatta bu tesbit işlerini sadece kendi kendimize yapmakla yetinmedik, Türkiye'deki bütün ilmi kuruluşlara, resmi kuruluşlara müracaat et-

tik. Biz bu konulara el attığımız zaman Türkiye'nin stoklarında 371.545.000 ton tütün vardı. Stok olarak vardı, iç tüketimde kullanılacak kısmını söylemiyorum. Ticari işletme olarak, düşününüz, stoklarımızda 371.545.000 kilo tütün vardı. Bütün bilimsel kuruluşlar 6 ay süreyle çalıştılar. Dedik ki «bu tütün adı altında bizim depolarımızda duran bu mallara herhangi birşey yapacak olursak bizi tenkit ederler, Sizden rica ediyorum, ilmi kapasitenizin bilgi ölçünüzün en son sınırlarına kadar kullanınız, ne olur şu stoklarda duran ve bizim herhangi bir şey yapamadığımız bu malları ekonomiye nasıl faydalı bir hale getirebiliriz? İlaç olurmu? Kağıt yapımında kullanılabilir mi? Karton olurmu? Marangoz sanayiinde sunta malzemesi olarak, kullanılabilir mi? hatta tütün kolonyasının yapımı için ham madde olarak kullanılabilir mi? Elektrik ve Elektronik sanayiinde izolasyon malzemesi haline dönüştürülebilir mi?» yani ekonominin ve sanayiinin elverdiği tüm sektörlerle ilişkili olarak sorularımızı sorduk. Altı ayı aşkın bir süre araştırmalar yapıldı ve bana verilen cevap, «Sayın Genel Müdür sen bu tütünü bu sordugun sektörlerde kullanamazsın, ayrıca sakın olaki denize dahi atma, balıkları mahvedersin, bunları imha et.»

Değerli konuklar, yinede tereddüt ettik. Zamanında milyarlarca lira verilmiş alınmış. Hatta ekonomik ölçülerle bu paralar günümüzün paralarına dönüştürülse, milyarlar dediğim rakam 100 milyarlarla ifade edilebilir. O zaman o tütüne verilen paralar memlekette okul, hastane, postane, fabrika, işyeri, yol, köprü v.s. gibi konulara kullanılabilirdi. Ama İdareler onlara kullanmamışlar, almışlar. Elbette bildikleri vardır, dikkat edelim dedik. Değerlendirmelerimizin, çalışmalarımızın sonucunda olumlu bir neticeye varamadık.

Tütünleri ne kimse alabiliyordu, nede başka bir amaca kullanılabiliyordu. Peki efendim, «içerdeki sigara fabrikalarımızda kullanalım o halde.» Sayın konuklar, bu konuya da biz «hayır» dedik. Gelişen teknolojiye, artık sınırları dünyaya açılmış olan bir Türkiye'de, siz o vatandaşlara «bu sigarayı böyle için» diyemezsiniz, Türkiye'de, siz o vatandaşlara «bu sigarayı böyle için» diyemezsiniz, artık diyemedik. Çünkü olayları biz yaşıyorduk, hergün sigara paketleri bizim önümüze atılıyordu. Basında ve yaygın organlarında, «bune biçisi sigara, içinden odun çıkıyor, tadı şöyle, kokusu böyle» diye olaylar bize atılıyordu. Biz satış yapmak mecburiyetindeydik. Bu satışlardan da memlekete vergi vermek mecburiyetindeyiz. Dolayısıyla bizde bu işe yaramayan tütünleri iç harmanlarda kullan-

ma olayını reddettik ve gönlümüz istemeye istemeye, anlattığımız gerekçelerle, ilk kademedede 35 milyon kilo tütünü yaktık... Değerli dinleyiciler, bir idareci için, bir yönetim için, memleket ekonomisinde bu derece kıymetli olan bir malı yakmaya teşebbüs etmek kolay değildir. Onun için Sayın Valim, siz üzülmeysin, bizi nelerle tenkit etmediler, fakat tozuna kadar olayın hesabını vermeye hazırız. Dolayısıyla, ilk tutumumuz, Türkiye'deki tütün stoklarını rasyonel bir hale getirmek, gereksiz yere depo kiralaması yapmamak idi. Enflasyon olayını büyük bir dikkatle geri almak lâzımdı. Bazı sektörlerde kişiler tırnaklarıyla yerleri kazıyarak çalışıyorlar, bir tarafta da ülkenin ekonomisine hiçbir katkısı bulunmayacak şekilde bir malı ürettiğini iddia eden çevreler, çeşitli baskılarla, milyarlarca lirayı ülkenin bütçesinden alıyorlar ve ondan sonra tarım alanlarında gayri faal bir şekilde yatıyorlar. Bu haksızlık. İşte onun için, hem gereksiz yere kalitesiz tütün üretimine, hem de tütün adı altında alınacak olan malların bir takım depolarda saklanarak masraf yapılmasına karşı olduğumuzu söyledik. Size bir rakam vermek istiyorum. Bu tür tütünlere 470 milyon lira, yani yaklaşık olarak yarım milyar lira her sene kira veriyoruz 425 bin metre kare bu depoların kapalı alanı, bilmiyorum Tokat'taki toplam konut alanı kaçtır? Meseleye böyle baktığınız zaman önemi ortaya çıkar. Birinci husus budur, mevcut stokları elden geçirdik...

İkinci husus, çiftçimizin alışkanlıklarını ani bir şekilde değiştirmeye çalışmadan, onu kırmadan, ona konuyu anlatarak, alım sisteminde bazı değişiklikler yaptık ve alım sırasında da iç tüketimde kullanılma imkanı olmayan, dış satışa elverişli olmayan, yani tütün konusunda herhangi bir işe yaramayacak kalitesiz tütünlere parasını verdik, aldık, ama tekrar ikinci bir masraf yapıpta depolarda saklamamak için, alım esnasında imha ettik. Biraz önce değindiğim gibi sigara harmanlarında vasıfsız tütün kullanma işine son verdik. Sigaralarımızda vasıfsız tütün kullanılması sona erdirilmiştir. Bugün Türkiye'deki sigara fabrikalarında üretilen sigaralar, fevkalade kaliteli sigaralardır. Bunu, biz, halkımıza olan saygımızın göstergesi olarak görüyoruz. Onun için kötü tütünlerin sigarada kullanılmasının önüne geçtik. Söylemek istediğim husus şudur : Bir tarlada bir ürün yetiştiriliyor, eğer gerektiği gibi yetiştirilmezse neye yarar veya neye yaramaz, ekonomiye nasıl bir yük getirir, bunu anlatmaya çalışmak istiyorum. Yani yetiştirilirse, kaliteli yetiştirilmelidir, ilmine göre yetiştirilmelidir ki, ya iç harmanlarda, fabrikalarda kullanılsın veya ihracat yapılsın, ülkeye döviz getirsin, lüzumsuz yere stoklarda «tütün» adı altında bekletilmesin. Bu yönde tedbirler aldık.

Bir başka husus : Mevcut stokların elden geçirilmesi, onlara ilişkin politikaların tesbit edilmesi, alım esnasında kalitesiz tütünlerin imha edilmesinin yanında, Türkiye'de kaliteli üretici ile kalitesiz tütün üreten, dikkatsiz tütün üreten üretici arasında çok önemli bir fark gözetmeyen ve yılların alışkanlıklarını içeren, ayrıca basında ve kamuoyunda ülkenin çocuklarının lüzumsuz yere birbirine düşüren fiat sistemini değiştirdik. Bu da, hatırlıyacaksınız, taban fiat, tavan fiat sistemi idi. Herkes bilecektir, tütün piyasaları açılır, tütün piyasaları açıldığı zaamın devletin bürokratu, devletin bakanı, milletin vekili milletvekilleri, herkes büyük ölçüde hücumla maruz kalır. Niçin? Efendim «tüccar 5 bin lira verdi, devlet bin verdi, olur mu böyle, bu kadar açık fark olur mu?». Hakikatten, bakarsınız biz ilan ettik Ege'de evvelki sene baş fiat 710 lira, tüccar söylüyor 1500 lira, 2000 lira, bu olacak şimdir?.

2.000 lira verilen mala 710 lira devlet nasıl verir? Bu konuyu ele alan kişiler korkunç şekilde siyasi polimikler, tenkitler eleştiriler yapıyor. Memleket çocukları birbirine düşüyor ve bu konu Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı hazırlanırken, ele alınmış ve denilmiş ki, Türkiye'de artık bu taban ve tavan fiat uygulamasından vazgeçilmelidir, bu işin pratiği olan A. Girat B. Girat Kapa Dubul Kapa v.s. gibi anlayışlarla fiatlar ilan edilmelidir ve bu ülkedeki lüzumsuz tartışmalar durdurulmalıdır, denmiş. (Bakınız IV. Beş Yıllık Kalkınma Planı, Tütün Özel İhtisas Komisyonu Raporu) Bize nasip oldu, biz buna yaklaştık. Fiat sistemi değiştirildi. Tütüne kıymet biçecek olan tüccarsa, tüccarın kullandığı ölçü buydu. Üstelik şimdi Tekel'de bu ölçüyü kullanıyor ve değerini ilan ediyor. Böylelikle tütünde kalite olayına fiat sisteminde de önem verildi. Çünkü bu fiat sistemi daha yüksek daha iyi kalitede tütün üretimini teşvik ediyor.

Biz göreve geldiğimiz zaman, Avrupa ve Amerika çevrelerinde, tütünle ilgili kulislere, «Türk tütüncüsü artık eski altın sarısı tütünü üretmekten vazgeçti, Türk tütüncüsü bu işi bıraktı, Ey tütüncüler, ey sigara sanayicileri, gidip Türkiye'den tütün almayınız.» diye yazılar vardı.

Bundan 10 yıl önce 14-15 tane tütün ihracatçısı var iken, son yıllarda bu kalite konusundaki endişelerinden ötürü bu bölgelerden çekilip gitmişler. Nedir bu olay? Bu olay ülke ekonomisinin bir kaybıdır. Niçin gitmişlerdir? Gerekçe şuydu : Türkiye'de siyasete alet edilmişti. Tütün gibi bir teknik konu, Siyasete alet edilmiştir ve Siyasi Mülazalar dolayısıyla Türk tütüncüsü tütüne olan ilgisini ve dikkatini kaybetmiştir. Artık şafakta kalkıp tütün kıranlar görül-

müyor. Türk tütününü, oriental tütün diye bilinen tütün, kendisinde aranan vasıfları kaybetmiştir. Dolayısıyla, «artık gidip Türkiye'den tütün almayınız» demeye başlamıştır Dünya. Nerden almaya başlamışlardı? Bulgaristan, Yunanistan ve Yugoslavya, bu konuda da sevgili Türkiye'mizin, büyük Milletimizin önüne geçmeye başlamıştır. «Bizden gelip alın» demekte yetmiyordu.

İşte, biz elimize meşaleyi alıpta, O Milli Kuruluşlara incelediğimiz tütünleri yakarken, bir şey söylemek istedik. «Bakınız, öylesine ciddi olarak, Devlet ve İdare konuyu ele alıyoruz ki, icabında, bir çok çevrelere ters gelmesine rağmen, tütünü yakıyoruz.» Mesele bu konudaki ciddiyetimizin, kaliteye verdiğimiz önemin bir göstergesidir. Hem ekicimize mesajlar verir, hem Dünya çevrelerine mesaj verir.

Değerli konuklar; daha geçen bir hafta içersinde 65 milyon doları aşan oranda tütün ihracatını imzaladım. Artık Tekel'in kapılarına da geliyorlar firmalar. Tüccarlarımızın elinde şu anda ihracata bağlanmamış tütün kalmamıştır, satılmıştır.

Dış çevreler tütün şirketlerini geri gönderdiler. Türkiye'den tütün alımı yapabilmek için yeniden organize oluyorlar. Niçin? Hepsinin teker teker söylediği, «Türkiye'de tekrar altın sarısı tütün devrine dönüş başlamıştır.» Türk halkı, Türk yönetimi ciddiyetle konuyu ele almıştır, biz yeniden Türkiyeden tütün alacağız.» Bu konuya ilişkin olarak, 1177 sayılı Tütün ve Tütün Tekeli kanununda bu değişiklik maalesef büyük yanlış anlamlar basınımızda yer aldı, halen de almaktadır. Bu toplantıya, biz, Ege köylerimizdeki tesbit gezisinden geliyoruz. İzmir'den geliyoruz. Ne mutlu ki, konuyu çok iyi bilen, işini bilen köylümüz o kadar güzel meseleyi anlamış, denklemini ve tütününü o kadar güzel hazırlamış ki, görseniz iftihar edersiniz. Köyleri dolaştık. Doğruyu anlattığımız zaman, kendisine doğruyu gösterdiğiniz zaman, her büyük vasfında olduğu gibi, bu vasfında da Türk çiftçisi kendini göstermektedir. Anlıyor ve uyguluyor. Bu konuları anlattığımız zaman fevkalade şekilde önem veriyor ve Memleket ekonomisini gayet iyi biliyor. Zaten Allah Türk Çiftçisine herhangi bir noksanlık, herhangi bir eksiklik vermesin, sağduyusundan da yoksun bırakmasın. İftiharla takip ettik bütün doğruları en iyi şekilde anlamaktadır Türk çiftçisi.

Kanunda yapılan değişiklik şuydu : 1177 sayılı kanun, Türkiye'de tütünle ilgili bütün aşamaları takip eder, yani tütünün tohumundan, ekiminden, fidesinden, bakımından, kırımından, işleme-

sinden, depolamasından tutunuzda, alımı, satımı, sanayii, ekim alanları vs. bütün konularını kapsayan önemli bir kanundur. Tekel Genel Müdürlüğüne önemli görevler vermiştir. Kanundaki Tekel Genel Müdürlüğünün görevleri halen yürürlükte, hiç bir değişiklik yoktur. Yani tütün ekicisine destek olmak, tütün ekimini memlekette iyileştirmek için hangi görevler kanunda öngörülmüş ise hepsi yerindedir. Ayrıca, yine, Kanun tütünden yapılan mamullerin Yurt içinde ve Yurt dışında nasıl satılacağına tarif eder. Bu konuda da Tekel'e önemli görevler vermiştir. Bu konularda yerindedir. Tütün mamullerinin ve diğer mamullerin Türkiye'de satışı ile ilişkin olarak herhangi bir eksiklik yoktur. Tekel Genel Müdürlüğü vardır. Yapılan değişiklik sadece bir maddeye ilişiktir, oda şu; 38. maddesinde, Türkiye'de Sigara fabrikalarının nasıl, ne amaçla kurulacağı tarif edilmiştir. Madde eski halinde der ki; «Türkiye'nin iç pazarına hitap etmek için Sigara fabrikası kurulacaksa, bu sadece, Tekel tarafından kurulur. Bir başka özel veya tüzel kişi bu konuda Sigara Fabrikası kuracak ise, bu sadece ihracat için kurulur.» Yapılan değişiklik ise şu; Türkiye'de Sigara Fabrikası kurmak için özel ve tüzel kişilere imkân getirilmiştir. Fakat bir şarta bağlı olarak getirilmiştir. Tekel Genel Müdürlüğü ile ortak olmak kayıt ve şartıyla özel veya tüzel kişiler Türkiye'de Sigara Fabrikası kurabilsinler ve kurdukları sigara fabrikalarının ürettikleri sigaralar da Yurt içinde satılabilir.

Ama kim satsın? Bir başka şart. Sadece Tekel satsın. Fiyatını kim koyacak? Tekel koyacak. Dolayısıyla, yapılan değişiklik konunun sadece fabrika kurma ve o fabrikada sigara üretmek yönüne girmektedir.

O sigaraların satış işi yine bizim elimizdedir. O sigaralara fiyat biçme işi yine bizim elimizdedir. Ayrıca o sigaraların üretimindeki kontrol yetkileri bizim elimizdedir.

Bu niçin yapılmıştır? Böyle bir ihtiyaç niçin görülmüştür? Göreve geldiğimiz zaman, Diyarbakır'da, Erzurum'un Pasinler Kazasında, Samsun'un Balıca mevkiinde, Manisa'nın Akhisar kazasında ve İzmir'in Çiğli mevkiinde, yaklaşık olarak kapalı alanları 75.000 M²'ye ulaşan, herbirinin üzerinde buldukları toprağın ölçüsü 1.500.000 M² olan ve Diyarbakır, Samsun, Akhisar ve Çiğli'deki binalara 1975-1976 fiyatlarıyla ortalama 4'er milyar liranın harcanmış bulunduğu tesisler vardı. İstedik ki bu tesisler üretim yapar hale gelsin. Fakat değerlendirdiğimiz zaman, 75-76 yılında ortalama 4'er milyar lira harcanan tesisler, zamanımızda, en azından 25-30

Milyarla yapılabilir. Sigara Fabrikası haline getirilebilmeleri için bu fiyatın iki misli de makineye harcamak gerekiyordu. Demekki, her bir binanın Sigara üretir hale getirilebilmesi için günümüz parasıyla en azından 50 milyar liraya ihtiyaç vardır. Biz bunlar üretme geçsin istiyorduk. Vatandaşımıza iş çıksın, Tütüncümüzün tütüne ilave talep çıksın, Türkiye Yurt içersinde kendi vatandaşına daha kaliteli sigara takdim edebilsin, aynı zamanda da Türkiye Yurt dışına sigara ihraç etsin, Tütünü ile Dünyada meşhur olan Türkiye, sigarası ile de Dünyada meşhur olsun... Bu kolay iş değerlidir. Bu bir teknoloji meselesidir, bu bir pazara hakimiyet meselesidir. Açıklıkla ifade ediyoruz, tek başımıza yapmaya çaba gösterseydik, ne Dünya pazarlarında önemli bir başarı elde etme şansımız vardı, ne de teknolojiyi elde etme şansımız vardı. Dedik ki; geliniz sizle işbirliği yapalım. Formül şudur; Altını çizerek söylüyorum, istiyorlarsa ve bizim şartlarımızı kabul ediyorlarsa, yabancı sermaye gelsin. Niçin istiyoruz yabancı sermayeyi? Dünyadaki bugün kullanmakta oldukları pazarlara bizim mamüllerimizi götürsünler diye istiyoruz. Ama, tabii, hiç bir şey alamadan gelmezler, onu da söylüyoruz. Onlara da hizmetlerinin karşılığında, bir ekonomik işletme olarak, gereken hesaplar dahilinde, gerekli kontrollerle, kârdan hisseleri verilecektir. Hiçbirşey vermeden kimse kimseye birşey vermiyor.

Bu yoldan harekete geçtik ve bu fabrikaları canlandırılmak istedik. Çünkü bir taraftan da kaçak sigara Ülkeyi sarmıştı. Biz bu kaçak sigarayı meşru bir şekilde getirdik. Meşru yoldan kaçakçılığı önledik demek istiyorum. Kaçak sigara getirilmesi yerine meşru olarak, devlet olarak getirdik ve satıyoruz. Kazançlarımızı sık sık basında ve kamuoyunda, ifade ediyoruz. Milyarlarca yüzlerce milyarı aşan miktar vergi ve fonlara verilmektedir. Ama bununla da ilelebet devam etmek istemiyoruz.

İstedığımız şudur; Bugün Türkiye'de satmakta olduğumuz türdeki tütünleri biz kendi ülkemizde yapalım. Artık kapılarımızı iyice kapatalım. İçerdeki çevreler Vatandaşımızın kaliteli mal eğilimini istismar edemesinler, çünkü o kaliteli malı biz Türkiye'de üretiyor olalım, aynı zamanda da önce etrafımızdaki Ülkeler sonra Dünyanın diğer Ülkeleri Türkiye'den bu mamulleri satın alacaktır. Yani Türkiye Tütün mamullerini ihraç edebilir hale gelecektir. Onun için eski kanundaki bir madde bu şekilde değiştirilmiştir. Yatırımcıya teşvik vermek için değiştirilmiştir. Tekel olarak halimiz de meydandadır. En modern tesisimiz Tokat'tadır. Ama ne yazıkki bugün

Tokat'ta en modern diye ifade ettiğimiz bu tesis günümüz teknolojilerine göre bana söylendiğine göre, küçümsenmeyecek bir ölçüde geri bir teknolojidir. Makine devirlerinde biz iki binlerle konuşuyoruz. Dünya dakikada 8000-9000 üretime geçmiştir. Kalitede elektronik kontroller, kompitürler, diğer bütün makine ve teçhizatlar düşünülmemeyecek ölçüde ilerlemiştir. En ileri Fabrikamız ile dünya arasında çağ farkı vardır. Siz «sadece ben yapacağım, kimseye ihtiyaç duymadan yapacağım, kimseden herhangi bir teknoloji almaya tenezzül etmeden yapacağım, ben tütüncüyüm» deyip «bunu benden başka kimse yapamaz» dersiniz, sadece anlamsız konuşma yapmakla kalıyorsunuz ve ilerliyorsunuz. İşte 1980 öncesi Ülkemizdeki kaçakçılık olayları, işte Bulgaristan'ın Türkiyemiz üzerindeki oynadığı oyunlar, elde ettiği fırsatlar. O günkü basın organlarımıza bakınız, hergün bir kaçak yakalanması, hergün, o yüce askerimizin, şanlı Ordumuzun rencide edilmesi, Jandarmamızın rencide edilmesi, polisimizin rencide edilmesi, üst üste yaşanmış olaylardır. Bunlar kaldırılmıştır. Ancak bu günkü ithalat yöntemiyle kaldırılabilmiştir. Fakat ilelebet, devam etmek istemiyoruz. Biz bu yatırımları yapalım. En yeni teknolojiyi Ülkemize getirelim. Dünya bil-sinki, iyi tütünün yanında, Türkiye'de en iyi sigara teknolojisi de vardır. «Ben Türkiye'nin mamüllerini, purosunu, tömbekisini, sigarasını içeyim» desin. Hollandalı, bir yaprak tütünü yokken, purola-riyle Dünya'da kral haline geliyor. Biz tütün Ülkesiyiz, bir tane ürünü-müz Dünya'da meşhur değildir. Bunları açık konuşmamız lâzım. Bir-birimize kızmadan, Ülkemizin meselelerini doğru olarak ortaya koymamız lâzım, ki bu ülkenin çocukları olarak çözümlerini de doğru bulalım.

İşte yapılan değişiklik bununla ilgilidir. «Tekel kalktı», «Tekel kaldırıldı» denildi, «Türk Tütüncülüğü mahfeditiliyor» denildi ve biz Vatana ihanete kadar götürüldük. Halbuki Tekel Genel Müdürlüğü kaldırılmadı, huzurunuzda bugün onun Genel Müdürü olarak konuşuyorum. Benden önce bir çok kıymetli arkadaş, kıymetli insan bu memleketin kıymetli çocuğu, bu sorumluluğu taşımıştır, bizden sonrada taşıyacaktı. Tekel Genel Müdürlüğü, kaldırılmak bir yana, Türkiye'mizin en büyük Kamu İktisadi Kurumu haline dönüştürüldü. 200 Milyar sermayesi var, 4 tane Müessesesi var, beşinciye kuruyoruz. O da tütüne has özel bir Müessese, dolayısıyla 1 merkezi, 5 büyük müessesesi olan, (Tütün Müessesesi, Sigara Sanayii Müessesesi, Alkollü İçkiler Müessesesi, Tekel Ürünleri Dağıtım ve Pazar-

lama Müessesesi ve Tuz Müessesesi olmak üzere) bir büyük merkezi olan ve ortalama 70 bin insanın bordrosundan maaş aldığı, çok büyük bir devlet kuruluşu haline gelmiştir. Kaldırılması v.s. söz konusu değildir, hiçbir zamanda söz konusu edilmemiştir.

Son aylarda tütünün kalitesine verdiğimiz önemi yansıtmak üzere, çeşitli yayınlar çıkararak çiftçimizle temas kurmak doğrultusunda. «Kaliteli Tütün Yetiştirme Esasları» diye küçük bir kitapçık yayınladık, arkasından «Türkiye Tütüncülüğü» diye bir başka kitapçık yayınladık. Şimdi alım sistemini daha iyi anlatabilmek için broşürler yayınlıyoruz ve ücretsiz dağıtıyoruz. Tütün alım sisteminde tütüncüye emniyet getirdik. Koçanı elinden alınıp, istismar edilen ekiciye emniyet getirdik. Tüccara disiplin getirilmiştir ve tütün değerlendirme ölçüsünde yenilenmiştir. Gereken kıymet verilmektedir. Bütün bunlar yapılırken, bize göre, doğrular, yapılırken canı acıyan yok mudur? Olmıyacak mıdır? Vardır. «Sen ne karışıyorsun bu işlere» denildi, «biz istediğimizi yetiştiriyoruz», «bunlar da tütün değil mi? ben bunu şimdiye kadar satıyordum» «niye mani oluyorsun» diyenler yok mu? var. İşte bu canı acıyanlar, bu konuyu rahatlıkla istismar edebiliyorlar veya istismar etmek isteyenlere de konu verebiliyorlar.

Alım sistemi arzettiğim gibi düzeltilmiştir, amaç ekiciye emniyet getirmektir, ekicinin hakkının hukukunun korunabileceği bir sistem kurabilmektir. Alıcıyı disipline etmektir. Getirdiğimiz kontrat sisteminin esprisi budur. Tütüncülüğü ciddi bir platforma çekebilmektir. Tekelin yeni Reorganizasyonunu, sermaye durumunu, kaldırılmadığını anlattım. Görülüyor ki, Tekel Genel Müdürlüğü eski görevini yapmaya devam etmektedir. Tütün alacaktır, almaya devam edecektir, hatta gerekirse ülkenin bütün tütünlerini alabilecektir. Niçin böyle konuşuyoruz? Çünkü biz kaliteye doğru tütüncülüğü ittikçe, gereksiz tütün olmayacağı için, üretilecek tütünde, işe yarayacak tütün olacağı için, hepsini alacağız. Tütün işlemeye devam ediyoruz, sigara üretmeye devam ediyoruz. Tekel Türk Tütününün kalitesinin iyileştirilmesini ve Dünya'daki eski şöhretine kavuşmasını gündeme getirmiş bulunmaktadır, anlatmaya çalıştığımız konu budur. Bu maksatla da tütünde kaliteyi iyileştirmek için çaba sarfediyoruz. Tütün mamulleri sanayinin Dünya üzerinde gösterdiği gelişmeler ve satışlardaki rekabet olayı da dikkate alınarak, ileride Yurdumuzda bugün Dünyada tüketilen sigaraları üretmeye imkân yaratmaya çalışıyoruz. Bu açıdan Türk Tütününe en ufak bir zarar verilmesi asla bizim gündemimizde yoktur. Bunun için

plânlı, programlı ve dikkatliyiz. Kontrollerimizi gayet dikkatle yapacağız ve yapılmaktadır. Herhangi bir şekilde Türk Tütüncülüğüne, ama kaliteli ve hakiki Türk Tütüncülüğüne, zarar getirilmesi söz konusu değildir. Nitekim batı tipi sigaraları Türkiye'de üretmeye başladığımız zaman, o sigaraların üretimi için ihtiyaç duyacağımız tütünü de ithal etmek istemiyoruz. Eğer o sigaraların Türkiye'de üretilmesi teknikman mümkün, ekonomikman da fizibil, kârlı ve verimli, ekonomiye faydalı olacak ise, o tütünleri de yurdumuzun ekolojik koşulları da elverecek ise, yurdumuzda üretmeyi tercih ederiz. Bunu da Devletin kontrolü altında, dikkatli yapmayı düşünüyoruz ki, en ufak bir şekilde, o batı tütününden tamamen farklı olan kendi tütünüme bir zarar gelmeyecektir.

Türkiye'de yabancı tütün üretimi yıllar önce başlatılmıştır. Aslında Virginia tütünü 1938 yılında benim bilgilerime göre, Burley tipi tütünde 1965 yıllarında başlatılmıştır. Şimdi yapılmak istenen ithal etmekte olduğumuz sigaraları yurdumuzda imal etmek ve bu maksat için kullanılacak tütünleri, arzettiğim gibi, eğer mümkünse, eğer memlekete faydalı ise yurdumuzda üretmektir. Bu konudaki denemeleri de çok yakından ve dikkatle takip ediyoruz.

Türkiye'mizdeki tütün tarımı lie sigara sanayimizin, hızla Dünyadaki diğer ülkelerde uygulanan seviyeye çıkmasını arzu ediyoruz ve bunu da zorunlu görüyoruz. Artık, zahiri bir şekilde gümrük duvarları koyarak, kapıları kapatmak mümkün değil. Onun için bu sanayii dalı ve bu tarım dalı süratle Dünyadaki seviyeye yaklaştırılmalıdır veya getirilmelidir. Türkiye'miz bu konuda geri kalmalıdır. Bu sebeple tütün üretiminde kaliteye, sigara yapımında ileri teknolojiye önem vermenin zorunlu olduğunu belirtmek istiyorum. Hedefimiz tütüncü olan ülkemizden, daha iyi kalitede tütün yetiştiren ve tütünümlerle birlikte sigara ve diğer ürünlerini Dünyanın rekabetle yoğunlaşmış piyasalarında satabilen bir Türkiye yaratmaktır. Bu duygu ve düşüncelerle bu toplantının düzenlenmesinde bize büyük yardım sağlayan sayın Valimiz Recep Yazıcıoğlu'na, Sayın Profesör Emin Tugay'a ve Cumhuriyet Üniversitesine derin saygılarımı sunuyorum. Sizlerde böylesine teknik olan bir konuda alâka göstererek gelmiş bulunuyorsunuz. Bu gösterdiğiniz ilgiden dolayı hepinize teşekkür ediyorum. Konuşmamda değindiğim konuların gerekirse ayrıntılarını daha sonra cereyan edecek olan tartışmalarda ve panellerde vermeye hazır olduğumu beyan ediyorum. Tekrar beni dinlemek lütfunda bulunduğunuz için teşekkür ediyorum, sizi sevgi ve saygı ile selâmlıyorum efendim, teşekkür ederim.

I
OTURUM

TÜRK TÜTÜNLERİNİN TÜRKİYE'NİN İKLİM ve TARIM
BÖLGELERİNE DAĞILIMI

Prof. Dr. M. Emin TUGAY
Cumhuriyet Üniversitesi
Tokat Ziraat Fakültesi

G İ R İ Ő

Bitki yetiştirme etmenleri içinde su ve sıcaklık başta gelir. Bu iki etmen aynı zamanda iklimin de belli başlı ögeleridir. Su, ya doğal yağışlardan veya yer altı ve yeruşt kaynaklardan sağlanır. Sıcaklığın kaynağı ise güneştir. Tarım yönünden su Türkiye için kıtlığı çekilen bir etmendir, sıcaklığın ise fazlalığı vardır. Işık, mağa-ralar ve koyu orman gölgeleri dışında, bütün evrende bitki için ye-terince bulunur. Işığın da kaynağı güneştir. Toprak ise bitkinin tu-tunma ve beslenme ortamıdır. Elde edilen bitkisel ürün iklim, top-toprak ve bitkinin ortak bir bileşkesidir. Bütün çabalar bitkinin ve-rimini ve niteliğini yükseltmek içindir.

TÜRKİYE'nin İKLİM ve TARIM BÖLGELERİ

İklim hava olaylarının belli bir yerdeki genel gidişi ve ortala-madurumdur. Bitkisel retimi iklim biçimlendirir, çünkü insan ik-limi değiştiremez. İklım değiştirilemediği içindir ki bütün önlemler iklime göre alınır. Bitki yetiştirmede başarının ön koşulu çalışılan yerin iklimini çok iyi tanımaktır.

Türkiye çok büyük yerel değişiklikler gösterir. Ülkemiz, Walter'in (1960, 1970) iklim gösterimi yöntemine göre, tarafımızdan 15 iklim ve tarım bölgesine ayırlmıştır (Tuğay ve ark. 1985, Tuğay 1986). Bu bölgeler ve özellikleri şunlardır (Harita 1) :

1. Bölge. DOĞU KARADENİZ KIYI BÖLGESİ

Kıyı dağları tarafından korunmuş ve böylece yumuşak bir iklim sahip olmuştur. Sıcaklık dağılımı düzenlidir ve oransal hava nemi yüksektir (% 70). Ortalama yıllık yağış toplamının en yüksek olduğu bölgemiz burasıdır: Hopa'da 2068.8 mm, Pazar'da 1991.2 mm, Rize'de 2357.0 mm, Trabzon'da 822.7 mm, Giresun'da 1297.8 mm, Ordu'da 1196.6 mm. Çay, yalnız bu bölgede yetişme ortamı bulmuştur ve 1934 yılından beri yetiştirilmektedir. Ortalama sıcaklıklar 0°C'nin altına düşmez. Borçka (Artvin) ile Terme (Samsun) arasında uzanan bu dar kıyı şeridinin iklim simgesi CnaY'dir. Bölgede kurak dönem yoktur, dolayısıyla sulama sorunu da söz konusu değildir. Bu bölgede denize dökülen akarsular şunlardır: Çoruh nehri, Melat çayı ve diğer küçük çaylar.

2. Bölge. ORTA KARADENİZ KIYI BÖLGESİ

Çarşamba (Samsun) ile Türkeli (Sinop) arasında uzanan bu kıyı bölgesi, iki ırmağın denize döküldüğü bölgedir: Yeşilirmak Çarşamba'da, Kızılırmak Bafra'da denize dökülür. Bölgede 3 ova yer alır: Çarşamba, Bafra ve Sinop ovaları. Oransal hava nemi % 70'in üzerinde olmakla birlikte yağışlar azalır: Samsun'da 735.0 mm, Bafra'da 725.8 mm, Sinop'ta 679.6 mm. Yağışsız mevsim geçmez ama yaz kuraklığı görülür. İklim simgesi Ca'dır.

3. Bölge. BATI KARADENİZ KIYI BÖLGESİ

Çatalzeytin (Kastamonu) - Düzce - Hendek - Sakarya - Kandıra ile çevrelenen kıyı şerididir. Yağışlar yeniden yükselir ve yer yer 1000 mm'yi geçer: Çatalzeytin'de 967.6 mm, Düzce'de 844.9 mm, Hendek'te 906.2 mm, Sakarya'da 797.8 mm, Akçakoca'da 948.0 mm, Ereğli'de 1136.2 mm, Zonguldak'ta 1242.9 mm. Oransal nem % 70'in üzerindedir. Bazı yerlerde çok kısa süren bir yaz kuraklığı dışında, bölge nemlidir. İklim simgesi Cna'dır. Kıyı ovası batıda genişler. Bu bölgede denize dökülen akarsular şunlardır: Sakarya, Filyos Çayı ve diğer bazı küçük çaylar.

4. Bölge. TRAKYA BÖLGESİ

Trakya'nın Gelibolu Yarımadası'nın dışında kalan kısmıdır. Ortalama sıcaklık yalnız Edirne'de 0°C'nin altına düşer. Yıllık yağış 568.6 mm (Çorlu) ile 818.0 mm (Demirköy) arasında değişir. Oransal nem % 70'in altına düşmez. Yaz kuraklığı kendini belli eder. İklim simgesi Cyas'dır. Meriç Irmağı, kollarıyla, bölgeye yayılır.

5. Bölge. MARMARA BÖLGESİ

İstanbul Boğazı - Sapanca - İnegöl - Mustafakemalpaşa - Gönen Çanakkale - Gelibolu çizgisi ile sınırlanan ve Marmara Denizi'nin doğu, güney ve batı kesimlerinde yer alan bölgedir. Sıcaklık ortalaması 0°C'nin altına düşmez. Yıllık yağış 629.1 mm (Çanakkale) ile 759.7 mm (Yalova) arasında değişir. Oransal nem yer yer % 66'ya değin düşer. Yaz kuraklığı vardır. İklim simgesi Cya'dır. Bölge akarsu ve göl bakımından zengindir. Akarsular: Kocabaş, Gönen, Kocacay, Susurluk, Kirmasti, Atranos. Göller: Manyas, Ulubat, İznik, Sapanca.

6. Bölge. EGE BÖLGESİ

Ezine - Balya - Soma - Akhisar - Turgutlu - Ödemiş - Nazilli - Aydın - Kuşadası çizgisi ile sınırlanan batı bölgesini içine alır. Sıcaklık ortalaması 0°C'nin altına düşmez. Yıllık yağış 609.5 mm (Akhisar) ile 842.8 mm (Tire) arasında değişir. Oransal nem yer yer % 53'e değin düşer. Kuraklık hem uzar, hem şiddetlenir. İklim simgesi Cya'dır. Bölgenin belli başlı akarsuları şunlardır: Bakırçay, Gediz, Küçük Menderes - Büyük Menderes.

Bu bölge sınırları içinde bulunan yüksek yaylalar arasında Ödemiş - Bozdağ yaylası tohumluk patates üretimi yönünden özellikle taşır. Deniz düzeyinden yüksekliği 1152 metre olan bu yayla, eteğindeki Ödemiş Ovası ile birbirini tamamlar.

7. Bölge. BATI AKDENİZ BÖLGESİ

Söke - Milas - Muğla - Köyceğiz - Fethiye - Finike - Antalya - Akseki - Gündoğmuş - Gülnar çizgisi ile sınırlanan ve dağlarla korunmuş olan kıyı bölgesidir. Ortalama sıcaklık 0°C'nin altına düşmez. Yıllık yağışlar yüksektir: 761.0 mm (Milas) ile 1350.6 mm (Akseki) arası. Oransal nem % 50 (Kaş) ile % 71 (Dalaman) arasında değişir. Kuraklık hem uzar, hem şiddetlenir. İklim simgesi CyaSY'dir. Bölgenin belli başlı akarsuları şunlardır: Dalaman Çayı, Aksu, Köprüsuyu, Manavgat Çayı.

Kuzey yellerinden dağlarla korunmuş olan bu kıyı bölgemizde, bir sıcak bölge bitkisi olan muz, yetişme ortamı bulmuştur.

8. Bölge. DOĞU AKDENİZ BÖLGESİ

Silifke - İçel - Pozantı - Karaisalı - Kozan - Kadirli - Osmaniye - İslahiye - Kırıkhan - Antakya çizgisi ile Akdeniz Kıyıları arasında

kalan bölgedir. Ortalama sıcaklık 0°C'nin altına düşmez. Yıllık yağışlar 617.5 mm (Mersin) ile 1173.4 mm (Antakya), oransal nem % 56 (Kozan) ile % 72 (Mersin arasında değişir. Bu bölgede kuraklığın süre ve şiddet bakımından en hafif yaşandığı yer Dört Yol'dur. İklim simgesi CyaSY'dir. Bölgenin belli başlı akarsuları şunlardır: Göksu, Seyhan, Ceyhan, Asi. Aynı adla anılan ovada Amik Gölü bulunur.

9. Bölge. GÜNEYDOĞU TÜRKİYE BÖLGESİ

Reyhanlı - Kahraman Maraş - Adıyaman - Ergani - Cizre çizgisi ile Suriye sınırı arasındaki bölgedir. Ortalama sıcaklık 0°C'nin altına düşmez. Yıllık yağışlar 330.9 mm (Akçakale) ile 835.4 mm (Adıyaman), oransal nem % 48 (Cizre, Derik, Urfa) ile % 61 (Gaziantep) arasında değişir.

Kuraklığın en uzun ve en şiddetli yaşandığı bölge bu bölgedir. Yakıcı çöl yelleri (sirekka) bu bölgede eser. Esmenin süresine, şiddetine ve rasladığı bitkinin gelişme dönemine göre bu yellerin zararları çok büyük ölçülere varabilir. Bu yakıcı yelleri engelleyen tepelerin koruduğu yerler özel bir önem taşır. İklim simgesi BByaS'dir. Fırat ve Dicle, bu bölgenin belli başlı iki akarsuyudur.

10. Bölge. GÜNEYDOĞU — DOĞU TÜRKİYE GEÇİT BÖLGESİ

Güneyden Irak sınır çizgisi — Doğudan Hakkari il sınır çizgisi — Çatak — Tatvan — Muş — Karlıova — Kiğı — Pülümür — Ovacık — Lice — Siirt çizgisi ile sınırlanan bu bölge, Güneydoğu Türkiye'den Doğu Türkiye'ye bir geçit oluşturur. Ortalama sıcaklıklar da 0°C'nin altına düşer. Yıllık yağışlar yüksektir. Siirt'te 756.1 mm'den başlar, Bitlis'te 975.7 mm'ye değin çıkar. Oransal nem ise % 52 (Siirt) ile % 70 (Tatvan) arasında değişir. Yaz kuraklığı belirgindir. İklim simgesi BD-G-yas'dır. Fırat ve Dicle nehirlerinin kolları, bölgede vadiler oluşturur.

11. Bölge. DOĞU TÜRKİYE BÖLGESİ

Gevaş — Başkale — İran ve Sovyetler Birliği sınır çizgileri — Artvin — Torul — Şebinkarahisar — Susehri — Kemah — Erzincan — Ahlat çizgisi ile sınırlanan bu bölge, engebe değişiklikleri nedeniyle, kendi içinde büyük sapmalar gösterir. Çok soğuk ve uzun kış, oransal olarak sıcak ve kısa bir yaz yaşanır. Yıllık sıcaklık sapmaları büyüktür. Sıfırın altındaki sıcaklık süresi yer yer 5 ayı bulur. En düşük sıcaklık —43.2°C'ye değin düşer (Karaköse). Yıllık yağış-

lar çok geniş sınırlar içinde oynar : Iğdır'da 251.6 mm, Sarıkamış'ta 576.7 mm, Şavşat'ta 792.8 mm. Oransal nem % 51 (Kemah) ile % 74 (Sarıkamış) arasında değişir. Egemen iklim simgesi Dnb'dir, ancak Dyas olan yerler de vardır.

Erzincan ve Iğdır ovalarıyla Van'da yaz kuraklığı belirgindir. En yüksek sıcaklık Iğdır'da +41.5°C'yi bulur. Çoruh, Aras ve Fırat nehirlerinin kolları bölge içinde, önemli sapmalar gösteren vadiler oluşturur.

12. Bölge. ORTADOĞU GEÇİT BÖLGESİ

Göksun — Şarkışla — Yıldızeli — Artova — Hafik — Zara — Refahiye — Elazığ — Muratsuyu Irmağı — Yeşilyurt — Doğanşehir çizgisi ile sınırlanır. Ortalama sıcaklıklar sıfırın altına düşer. Yaz kuraklığı, özellikle düzlüklerde ve vadilerde, belirgindir. Yıllık yağışlar Malatya'da 382.2 mm ile Göksun'da 595.3 mm arasında değişir. Oransal nem ise Elazığ ve Malatya'da % 53'e düşerken Göksun'da % 68'e çıkar. Fırat nehri üzerinde kurulmuş olan Keban barajı bu bölgededir. İklim simgesi DB-G-yas'dir.

13. Bölge. ORTAKUZEY GEÇİT BÖLGESİ

Koyulhisar — Reşadiye — Kavak — Boyabat — Safranbolu — Karabük — Bolu — Mudurnu — Gölpazarı — Bilecik — Sakarya vadisi — Beypazarı — Kızılcahamam — Delice — Yozgat — Sorgun — Tokat çizgisi ile sınırlanan bu bölgede Yeşilirmak ve Kızılirmak vadilerinin etkisi belirgindir. Deniz düzeyinden yükseklik Erbaa'da 230 metreye düşer. Yaz kuraklığı vardır. Yıllık yağışlar 388.7 mm (Boyabat) ile 533.7 mm (Bolu) arasında değişir. Reşadiye'de % 57'ye düşen oransal nem Bolu'da % 73'e çıkar. Bu bölge de kendi içinde yer yer büyük değişiklikler gösterir. İklim simgesi CB—G—yas'dir.

14. Bölge. ORTABATI GEÇİT BÖLGESİ

Mut — Ermenek — Hadim — Bozkır — Seydişehir — Beyşehir — Akşehir — Bolvadin — Afyonkarahisar — Kütahya — Tavşanlı — Susurluk — Balıkesir — Salihli — Buldan — Çine — Elmalı — Bucak çizgisi ile sınırlanan bu geniş bölge, kendi içinde de başlıca iki alt bölgeye ayrılır: Dursunbey — Demirci — Kula — Eşme — Çal — Acıpayan — Çameli çizgisinin batısında (14 a) ve doğusunda (14 b) yer alan kısımlar. 14 a alt bölgesi Ege Bölgesine, 14 b alt bölgesi Orta Türkiye Bölgesine geçitler oluşturur. 14b alt bölgesinin güney

TÜRK TÜTÜNLERİ

Bugün dünyada üretilen tütünler başlıca iki ana kümeye ayrılır : 1. Şark Tipi Tütünler, 2. Diğerleri. Şark tipi tütünler oriyental tütünler veya Türk Tütünleri adlarıyla da anılmaktaydı. Ancak Türkiye Milli Tütün Komitesinin 24 Aralık 1984 günü Ankara'da VII. toplantısında şark tipi tütün tanımının yerine "Türk Tütünü" tanımını kullanılması kabul edilmiştir.

Türk tütünlerinin genel özellikleri şunlardır: Bitki ve yaprak küçük, birim alanındaki bitki sayıları yüksek (dekara 20 ile 25 bin bitki), verimleri düşük (dekara 60 ile 100 kg), yaprakları dipten uca doğru elle koparılarak hasat edilir, güneşte kurultulur, olgunlaşma (fermantasyon) doğaldır ve uzun sürer (2 ile 3 yıl), toprak ve gübre istekleri az (aç tütünler), nikotin ve azot düşük, uçucu yağlar ve şekerler yüksek.

Ülkemizde üretilen tütünlerin tamamına yakını "Türk Tütünleri"dir. Bunların özellikleri ve yetiştirildikleri bölgeler şunlardır:

1 — Ege Bölgesi Tütünleri

Türkiye tütün üretiminin % 60 ile 65'ini, toplam dış satımın % 90 ile 95'ini oluşturur. Küçük boyutlu; sarı ve açık-sarı renkli. Harmanlara tatlılık ve yavaşlık verir. Nikotin oranı düşük (% 0,40 ile 0,90). Toplam indirgen madde % 15 ile 21. Bölgenin çeşitleri: Ege 64 (kokulu) ve Karabağlar.

2 — Marmara Bölgesi Tütünleri

Toplam tütün üretiminin % 5'ini, dışsatımının % 1'ini oluşturur. İçimleri sertçe ve toktur. Sigara verimleri ve yanıcılık özellikleri yüksektir. Harmanlara saçaklılık verir. Renk sarı, açık kırmızı ve ve kırmızıdır. Nikotin oranı % 0,40 (Düzce) ile % 2,50 (Edirne-yeni-ce), toplam indirgen madde % 8 (Yenice) ile % 17 (Düzce) arasında değişir. Bölgenin çeşitleri: Bursa, İzmit, Düzce (kokulu), Hendek, Agonya-Gönen, Yenice-Edirne.

3 — Karadeniz Bölgesi Tütünleri

Toplam tütün üretiminin % 15 ile 20'sini, dışsatımının % 2'sini oluşturan bu bölgenin tütünleri başlıca üç ana kümede incelenir.

a) — Orta Karadeniz Bölgesi Tütünleri. Küçük boyutlu; açık-kırmızı renkli; tatlı, tok ve aromatik kokulu. Nikotin oranı % 0,70 (Maden) ile % 1,65 (Canik), toplam indirgen madde % 7 (Canik)

ile % 12 (Maden) arasında değişir. Bölgenin tütünleri: Samsun (Maden-Canik-Evkaf), Bafra (Alaçam-Gerze-Sinop) ve Gümüşhacıköy (Basma).

b) — İç Karadeniz Bölgesi Tütünleri. Orta boyutlu; açık-sarı, sarı ve açık kırmızı renkli; tatlı, tokça içimli. Nikotin oranı düşük (% 075 ile 1.00), toplam indirgen madde oranı yüksek (% 17 ile 19). Bölgenin çeşitleri: Taşova, Tokat, Erbaa ve Niksar'da yetiştirilir.

c) — Doğu Karadeniz Bölgesi Tütünleri. Büyük boyutlu, sert içimli, saçaklı, yanma yetenekleri ve sigara verimleri iyi, nikotin oranı yüksek (% 3,5 ile 4,5), toplam indirgen madde oranı düşük (% 2 ile 4). Bölgenin çeşitleri, Trabzon, Akçaabat, Artvin, Borçka, Ardanuç'ta yetiştirilir.

4 — Doğu Bölgesi Tütünleri

Toplam tütün üretiminin % 15 kadarını oluşturan bu bölgenin tütünleri, pek çok özellikleri yönünden, dış piyasanın da ilgisini çekebilecek büyük bir birikime sahiptir. Dört ana kümede incelenir:

a) — Adıyaman - Malatya Tütünleri. Orta ve kısmen büyük boyutlu; sarı, açık-kırmızı renkli; nikotin oranı % 1,50 ile 2.00, toplam indirgen madde % 12 ile 15 arasında; içimleri sertçe, tatlı ve kokulu. Adıyaman, Malatya, Akçadağ, Mardin ve Bahçe yörelerinde üretilir.

b) — Silvan Tütünleri. Büyük ve kısmen orta boyutlu; açık kırmızı, kırmızı ve koyu kırmızı renkli; nikotin oranı % 1.00 ile 2.00 arasında; toplam indirgen madde % 14; içimleri sertçe ve az tatlı; harmanlara sertlik ve tokluk vermek için katılır. Silvan, Bismil, Beşiri, Kozluk, Sason, Bekirhan, Kurtalan, Batman yörelerinde yetiştirilir.

c) — İskenderun - Yayladağ Tütünleri. Orta boyutlu; açık-kırmızı, kırmızı ve koyu kırmızı parlak görünümlü; yanma yeteneği iyi; tatlı içimli ve aromalı, nikotin miktarı %1,20 ile 2,50, toplam indirgen madde % 12 ile 18 arasında; harmanlara tokluk, tatlılık, saçaklılık ve koku sağlarlar. Yayladağ, Altınözü, Antakya ve İskenderun yörelerinde üretilir.

d) — Bitlis Tütünleri. Orta boyutlu; açık-sarı ve sarı parlak görünümlü; esnek ve yanma yetenekleri iyi; nikotin oranı % 1.00 ile 2.00, toplam indirgen madde % 15 ile % 25 arasında, tok içimli tatlı, kendine özgü kokulu; harmanlara tatlılık, koku, renk ve saçaklılık verirler. Bitlis, Muş, Mutki ve Şemdinli yörelerinde üretilir.

TÜRK TÜTÜNLERİNİN YETİŞME BÖLGELERİ İLE İKLİM ve TARIM BÖLGELERİ ARASINDAKİ İLİŞKİ

Türk Tütünleri uzun yıllardanberi yetiştikleri bölgelere uymuşlar ve belirli özellikleriyle tanınmışlardır. Türkiye'nin İklim ve Tarım Bölgeleri ise il sınırları dikkate alınmaksızın ilk kez 1985 yılında tarafımızdan önerilmiştir. Türk Tütünlerinin yetiştikleri yöreler ile Türkiye'nin İklim ve Tarım Bölgeleri karşılaştırıldığı zaman şu durumlar ortaya çıkmaktadır:

1. Ege Bölgesi Tütünleri büyük ölçüde 6 numaralı Ege Bölgesine yayılmıştır.

2. Marmara Bölgesi Tütünleri üç bölgeye yayılmıştır; a) 3 numaralı Batı Karadeniz Bölgesi, b) 4 numaralı Trakya Bölgesi, c) 5 numaralı Marmara Bölgesi. Bu üç bölgeye yayılmış bulunan ve Marmara Bölgesi Tütünleri olarak anılan tütünlerin özellikleri de birbirlerinden farklıdır.

3. Karadeniz Bölgesi Tütünleri de üç İklim ve Tarım Bölgesine yayılmıştır: a) 1 numaralı Doğu Karadeniz Kıyı Bölgesi, b) 2 numaralı Orta Karadeniz Kıyı Bölgesi, c) 13 numaralı Ortakuzey Geçit Bölgesi. Bu üç bölgeye yayılan ve Karadeniz Bölgesi Tütünleri olarak anılan tütünlerin de özellikleri birbirlerine benzemez.

4. Doğu Bölgesi Tütünleri 4 İklim ve Tarım Bölgesine yayılmıştır: a) 8 numaralı Doğu Akdeniz Bölgesi, b) 9 numaralı Güneydoğu Türkiye Bölgesi, c) 10 numaralı Güneydoğu-Doğu Türkiye Geçit Bölgesi, d) 12 numaralı Ortadoğu Geçit Bölgesi. Bu bölgelere yayılmış bulunan tütünler arasındaki farklılık ta belirgindir.

SONUÇ

Görüldüğü gibi Türk Tütünleri 11 numaralı Doğu Türkiye Bölgesi ile 15 numaralı Orta Türkiye Bölgesi dışındaki bütün bölgelere yayılmıştır ve her bölge kendi sınırları içinde yetişen tütünlere belirli özellikler kazandırmıştır. Bu durumda, sanki, Türk Tütünleri Türkiye'nin İklim ve Tarım Bölgelerini, Türkiye'nin İklim ve Tarım Bölgeleri Türk Tütünlerini belirlemiş gibidir.

Böylece Türkiye'ye 1601 ile 1603 yıllarında girmiş olan Türk Tütünleri, 1985 yılında çizilen İklim ve Tarım Bölgelerindeki yerlerini almış durumdadırlar. Ancak konunun zaman içinde daha ayrıntılı olarak incelenmesi gereklidir.

K A Y N A K L A R

1. Tuğay, M. E., N. Kangal, İ. Çağır- : Kuraklık Kavramı ve Türkiye
gırgan ve C. Akdağ, 1985 : Çölleşen Dünya ve Türkiye
Örneği, 727 - 741.
T. C. Atatürk Üniversitesi Çevre
Sorunları Araştırma Merkezi,
Sempozyumu 7, Erzurum.
2. Tuğay, M. E., 1986 : Türkiye'de İklim ve Tarım
Geliştirilmiş 4. Baskı, 31 - 43.
Cumhuriyet Üniversitesi Tokat
Ziraat Fakültesi Öğrenci Ders
Notları, Tokat.
3. Tuğay, M. E., 1986 : Türkiye Tütüncülüğü
Cumhuriyet Üniversitesi Tokat
Ziraat Fakültesi Dergisi, Cilt2,
Sayı 1, (Baskıda).
4. Walter, H., 1960 : Grundlagen der Pflanzenverbrei-
tung I. Teil : Standortslehre
Eugen Ulmer, Stuttgart.
5. Walter, H., 1970 : Vegetationszonon und Klima
Eugen Ulmer, Stuttgart.

YABANCI TÜTÜNLER

TÜRK TÜTÜNLERİ

Mustafa GÜR

Tütün Eksperi

Tütün ve Sigara İşletmeleri

Müessesesi Müdür Yardımcısı

YABANCI TÜTÜNLER — TÜRK TTNLERİ

Mustafa GR

Tütün Eksperi

Tütün ve Sigara İşletmeleri

Müessesesi Müdür Yardımcısı

G İ R İ Ő

Tütün, insanlar tarafından tanınmasından günümüze kadar geçen süre içinde çeşitli maksatlarla kullanılmış, başlangıçta bir şıfa bitkisi olarak insanlığın dikkatini üzerine çekerken bu gün sağlığa zararları tartışılan, uğrunda binlerce insan canından olurken bu gün ülkelerin ekonomileri için vazgeçilmez bir gelir kaynağı haline gelmiş, dünyanın bir numaralı tarım ürünü ve bir sanai ilk maddesidir.

Tütün ilk insanlar tarafından ibadet maksadı ile kullanılışından sonra sırası ile ilaç, pipo, puro, enfiye, çığneme, nargile ve sigara şeklinde bir keyif verici olarak kullanılmaya başlanmış, daha sonraları yapraklarından nikotin, saplarından seluloz, tohumlarından yağ, phtin ve çiçeklerinden esans, küllerinden potasyum karbonat gibi maddeler elde edilmek sureti ile kullanış yerleri gittikçe artarak günümüzdeki durumuna gelmiştir.

Günümüzde tütüncülük; ilgili ana ve yan sanai dallarına ait kuruluşlar, araştırma kurumları ile üretim ve pazarlama gibi çeşitli hizmet dalları ile muhteşem bir manzara arz etmektedir.

Dünyaca tanınması Amerika Kıt'asının keşfi yıllarına dayanan tütün kadar insanlar tarafından tanınmasından bu kadar kısa bir süre içinde bu derecede önem kazanan ve ülkeler için bu kadar önemli bir gelir kaynağı haline gelen başka bir tarım ürünü bulunmamaktadır.

Günümüzde, saatimizin her tık edişinde yani saniyede dünyanın dört bucağındaki kül tablalarına 150.000 izmaritin düştüğünü söylemek tütünün insan yaşantısına ne ölçüde girdiğini ifadeye yeter sanıyoruz.

Elimizdeki bilgiler, son yıllarda geçici bir duraklama içine girmiş olmakla beraber gelecekte tütün endüstrisinin genişleme açısından büyük şansa sahip tek endüstri kolu olduğunu göstermektedir.

DÜNYA TÜTÜN TİPLERİ

Tütünler hangi maksat ve şekilde kullanılacaklarsa bu maksat veya şekle uygun bir endüstri ilk maddesi haline getirilebilmeleri için belirli bazı teknolojik uygulamalardan geçirilmeleri gerekmektedir.

Tütünlerin nihai terkiplerine müessir olan faktörlerin başında irsi vasıfları gelmektedir. İkinci olarak ekolojik şartlar, uygulanan tarım, hasat, kurutma ve fermantasyon teknolojileri önemli rol oynarlar.

Dünya tütün tiplerinin tasnifinde kullanılış yerleri, üretildiği ülkeler, renkleri gibi çeşitli kriterler kullanılmış ancak yukarıda da belirtildiği gibi tütünlerin nihai terkiplerinin belirlenmesi açısından taşıdığı önem dikkate alınarak Kurutma metodu, tütünün tipi ve kullanma yeri esasına dayanan tasnif şekli günümüzde benimsenmiş bulunmaktadır.

Bu belirlemelere göre dünya tütün tipleri kurutma metodlarına göre 1. Flue - Cured, (ısı ile kurutulmuş) 2. Air - Cured, (havada kurutulmuş) 3. Sun - Cured (güneşte kurutulmuş), 4. Fire - Cured (Ateşte kurutulmuş) tütünler şeklinde 4 ana gruba ayrılmakta. Ayrıca bu ana gruplar kendi içlerinde;

Air - Cured tütünler;

Havada kurutulmuş açık renkli tütünler, koyu renkli tütünler, ve puroluk tütünler şeklinde.

Sun - Cured tütünler;

Oriental, semi - oriental, açık ve koyu renkli güneşte kurutulmuş tütünler şeklinde alt gruplara ayrılmakta ve ayrıca yukarıda değinilen 4 ana gruba ilaveten perique, Black - Fat, Hasan keyif, Tömbeği gibi tasnif dışı tütünlerde dünya tütün tipleri tamamlanmaktadır.

Aşağıda Dünya tütün tiplerinin detaylı bir tasnifi verilmiş bulunmaktadır.

<u>Kurutma Metodu</u>	<u>Tütün Tipi</u>	<u>Kullanılış Yeri</u>
1 — Flue - Cured	Virgina	Sigara, pipo, çiğneme,
2 — Air - Cured		
a — Light air - cured tütünler	Burley	Sigara, pipo, çiğneme enfiye
	Maryland	Sigara
b — Dark air - cured tütünler	One Sucker	Çiğneme, pipo
1b - Sigara ve diğer maksatlarda kullanılan tütünler.	Green River	Enfiye
2b - Puroluk tütünler.	Virginia Sun Cured	
	Amerikan tütünleri	Puro - Dış ve iç sargılık, dolguluk ve çiğneme
	Puerto Rico tütünleri	
	Küba (Havana) tütünleri	
	Brezilya tütünleri	
	Sumatra - Java tütünleri	
	Filipin tütünleri	
3 — Sun Cured		
a - Oriental tütünler	Türkiye	Sigara - Pipo
	Yunanistan	
	Bulgaristan	
	Yugoslavya	
	b - Semi Oriental tütünler	Sigara - Pipo
	c - Light sun - Cured tütünler	Bütün kullanılış yerlerinde
	d - Dark sun - Cured tütünler	» »
		» »
4 — Fire Cured		Enfiye, çiğneme, pipo
5 — Tasnif dışı tütünler	Perique	Enfiye, çiğneme, pipo
	Black - Fat	— — —
	Hasankeyf	— —
	Tömbeği	Nargile

B Ö L Ü M İ

Dünya tütünlerini incelerken, toplantı gündeminde yer aldığı şekli ile meseleye YABANCI TÜTÜNLER ve TÜRK TÜTÜNLERİ açısından bakıldığı takdirde; oriental tütünler dışındaki tütünlerin Yabancı tütünler bölümünde, Oriental tütünleri de Türk tütünleri bölümünde incelemenin yerinde olacağı düşünülmüş ve konu bu şekil de ele alınmıştır.

YABANCI TÜTÜNLER

1 — Flue Cured Tütünler

Dünya tütün tipleri içinde en yaygın tütün tipidir, ve dünya tütün üretiminin ve ihracatının yarısını, Flue - Cured tütünler teşkil eder.

Yanma kabiliyetleri orta ve düşüktür, köklerinin iyi havalanabileceği ve su alabileceği çok hafif, organik artıklarca fakir, besin maddelerince fakirce veya vasat topraklarda yetiştirilirler. Bu topraklar azotca orta derecede, potasyum, kireççe zengin baz karakterli derin profilli topraklardır. Buralarda azotlu beslenme sınırlı olacağından karbon hidratlarca zengin, azotlu bileşiklerce fakir ürün alınır. Kimyevi bileşimleri de şöyledir; % 1.93 nikotin, % 1.62 total azot, % 22.09 indigen madde içermektedir.

Üretim Alanları

Flue - Cured Tütünler güneyde Yeni Zelanda'dan, kuzeyde Federal Almanya Cumhuriyetine kadar takriben 75 ülkede yetiştirilmektedirler. Bu ülkelerin yaprak Tütün üretim ve ticaret hacimleri özellikle 1930'lardan sonra hızla artarak dünya tütün üretim ve ticaret hacminin yüzde ellisine yaklaşmış bulunmaktadır.

Başlıca Üretici Ülkeler : Çin Halk Cumhuriyeti, A.B.D., Brezilya, Hindistan, Japonya, Zimbabve'dir.

Başlıca ihracatçı ülkeler ise A.B.D., Brezilya, Zimbabve ve Hindistan'dır.

Flue Cured tütünlerin yukarıda belirtilen belirli toprak istekleri yanında yine çok özel iklim istekleri de bulunmaktadır, vegetasyon döneminde büyüme hızına göre değişmekle beraber 120 günden az olmayan minimum bir donsuz süreye ihtiyaç vardır. Bu süre büyüme hızının yavaş olduğu çeşit ve şartlarla 160 güne kadar çıkabilmektedir.

Gündüz ısı 24 - 32 C°, gece ısı ise 18 C° dan fazla olmamalıdır. Büyüme döneminde hava Nisbi nemi de çok önem taşımaktadır. Flue - Cured tütünler hasad sonuna kadar oldukça yüksek bir nisbi neme ihtiyaç gösterirler, ilk büyüme safhalarında çok daha yüksek olan nisbi nem ihtiyacı bitkinin çiçeklenme dönemine doğru gittikçe azalmaktadır.

Üretim Metodu

Flue - Cured tütünler çok az bir istisna ile Virginia menşelidir. Flue - Cured tütünler taşıdıkları yüksek şeker oranı ile tanınan sigaralık tütünlerdir. Bu da yaprakların tam olgunluk döneminde hasadı kısa sürede kurutulması ile sağlanmaktadır.

Flue - Cured tütünün karakteristik görünüşü parlak sarı, portakal renginden koyu maun rengine kadar değişik tonlardadır. Yaprak boyları oldukça büyüktür. (90 - 140 cm²) iyi gelişmiş bir bitkinin 100.130 cm'den tepesi kırılır hasat edilebilir yaprak sayısı 18 - 22'dir. Dekar verimi kuru ağırlık olarak 200 - 225 kg'dır. Hasat el el yapılmakta, bir tenebbüt döneminde ortalama 8 defa sulanmaktadır.

Özel yastıklarda yetiştirilen fideler tarlaya nakledilmekte ve çizgilere dikilmektedir. Makinalı tarıma imkan sağlamak açısından sıra araları geniş tutulmakta (120 cm) ve her dört sırada bir traktör ve remork için 240 cm'lik bir ara bırakılmaktadır. Sıra üzeri mesafesi 50 - 75 cm arasında değişmekte, tarlaya dikilen fide adedi ABD'de dekar başına 1100-1600, İtalya'da 3000-3500 civarında değişmektedir.

Flue - Cured tütün üretiminde tepe kırmadan sonra teşekkül eden piç ve sürgünlerin alınması büyük önem taşır. Bu iş ya elle veya makina ya da kimyevi maddelerle yapılmaktadır.

Piç ve sürgünlerle mücadele asıl yaprağın istenilen özellikte gelişmesini engellediği için bitkinin son yaprağı hasat edilene kadar devam eder.

Hasat bitkinin dibinden tepesine doğru olmak üzere el el yapılır. Her seferinde 3 - 5 yaprak toplanır.

Fidelerin tarlaya dikilmesinden ilk kırığa kadar geçen ortalama süre 55 - 70 gün, hasat süresi ise 45 - 60 gündür. Hasat genellikle elle yapılmakla birlikte makina ile de yapılabilmektedir.

Kurutma

Halen ve yaygın şekilde kullanılan kurutma yerleri 5.70 x

12.70 x 2 m. ebadında tecritli barakalar şeklindedir. Her ünite fuel oil veya mazotla çalışan ve hücreye gerektiğinde sıcak hava, gerektiği zaman rutubetli ve normal hava verebilen bir bürülör ve fan ile techiz edilmiştir.

Kırılan yapraklar hemen kurutma yerlerine yerleştirilir. Yaprakların kurutma yerlerine istenilen şekilde yerleştirilebilmesi için çeşitli yöntemler kullanılmaktadır. Bu iş çoğunlukla sopalara bağlanmak, kafeslere geçilmek, ya da dökme olarak kutulara yerleştirilmek sureti ile yapılmaktadır.

Bundan sonra kurutma ameliyesine başlanır.

Kurutma şöyle yapılmaktadır;

Yeşil tütünler hücreye yerleştirildikten sonra hücre ısısı ilk 48 - 55 saat 38°C'de tutulmakta bilahare her 6 saatte 3 - 4°C artırılarak 132 saat sonunda (5.5 gün) ısı 71-74 C° ye kadar çıkartılmaktadır.

Bu süre içinde nisbi nem ilk 50 saat % 93 - 95 ilk 50 saatten sonra kuruma sonuna kadar % 20'ye düşürülmektedir.

Kurutma bittiği anda son derecede kırılğan ve % 5 civarında nem ihtiva edecek bir halde bulunan kurutulmuş tütünler rutubetli hava ile % 14 - 17 nem ihtiva edecek seviyeye getirildikten sonra hücreden çıkarılmaktadırlar.

Görüldüğü gibi Flue - Curing sisteminin prensipleri ilk 48 - 55 saat nemin yavaş yavaş azaltılması sureti ile sarartma ve laminanın kurutulması sonra ısının artırılması ve nisbi nemin daha da düşürülmesi sureti ile orta damarın kurutulması ve rengin fikse edilmesi şeklinde özetlenebilir.

Manipulation :

Kurutulan tütünler ekici ile müzayede salonu sahibi arasında mutabakata varılan tarihte ortalama 100 - 120 kg'lık bohçalar halinde müzayede (okşın) salonlarına getirilirler.

Bu salonlarda yapılan müzayede sonunda gerek alıcılar ve gerekse alıcılar tarafından satın alınmayarak destekleme fiatları ile destekleme müessesesi tarafından satın alınan tütünler ihraç edilebilmek veya dahili sigara fabrikalarında kullanılabilmek maksadı ile önce treshing ve bilahare Redrying ameliyesine tabi tutulurlar.

Müzayede salonlarında 150 civarındaki neviyat sistemi ile Devlet Eksperleri tarafından ekspertiz ve değerlendirmeye tabi tutulan tütünler alıcılara intikal ettikten sonra 25 - 40 arasında değişen bir neviyat sistemine göre yeniden tasnife tabi tutularak genellikle çok kalın orta damarlarından ayrılırlar. (Bu ameliyeye treshing denilmektedir.)

Bu ameliye için treshing mahalline gelen tütünler önce bir neviyat kontrolü ve sınıflandırılmasına tabi tutulduktan sonra rutubet dereceleri % 18'e getirilir. Treshing makinalarında damarlarından ayrıldıktan sonra veya siparişe göre damarları ile birlikte % 8 nem ihtiva edecek seviyeye gelene kadar kurutulur sonra % 11.5 düzeyinde rutubetlendirilerek (Redrying) sıcaklığı 200 - 400 kg'lık karton kutu veya tahta fırçalarda ambalajlanır.

Flue - Cured tütünlerde fermantasyon olgunlaşma (aging) denilen çok hafif bir seyir takip eder. Gerçekle redrying işlemi sırasında yapraklarda belli belirsiz bir değişme ve daha yumuşak bir içim sağlansa bile iyi kaliteli üst yapraklarda bu gelişme 2 yıl, zayıf ve ince yapraklarda ortalama 1 yıl sürmektedir.

2 — Air - Cured Tütünler

a — Ligt Air - Cured Tütünler

BURLEY

Bu tütünler kapalı hangarlarda ve gölgede kurutulmaktadırlar uygulanan kurutma yöntemi sebebi ile de bütün air - cured tütünlerde olduğu gibi yüksek kuru madde kaybına uğramakta yüksek azotlu madde muhtevası yanında oldukça düşük bir karbon hidrat yüzdesi taşımaktadırlar.

Hasat edilen yapraklar mümkün mertebe birbirine deymeyecek şekilde kapalı kurutma yerlerine asılırlar ve yapay bir ısı kaynağı kullanılmadan oldukça yüksek rutubetli bir ortamda kurumaya terk edilirler. Bu tip kurutmada tütün tipi, yetiştirildiği arazi ve hasat zamanı gibi faktörler kurutulmuş tütünlerin kimyevi yapıları ve renkleri üzerinde tesirli olmaktadır.

Bütün Burley tipleri geniş yapraklı White Burley menşelidirler. Bu tipin mutasyon yolu ile Maryland Broadleaf'den oluştuğu ileri sürülmektedir. White Burley'in ana özelliği klorofil yetersizliğidir. Bu yüzden sak ve orta damarının tipik krem rengi bir görünüşü vardır. Normal olarak yaprak yüzeyi açık sarımsı yeşil renktedir.

Yaprak kenarları aşağı doğru kıvrılır. Bazı kök hastalıklarına karşı duyarlılığı nedeni ile ve renk yeknesaklığı temin maksadı ile yeşil tiplerle çaprazlamalar yapılmıştır. Böylece Stand up Burley denilen, daha boylu daha dar ve kenarları daha kalkık, hastalıklara daha mukavim bir tip ortaya çıkmıştır. Bu tip daha sık dikilebildiği gibi, tepe kırmağa daha müsait, sigaralık tütün üretimine daha uygun bulunmaktadır.

Sapı ile birlikte hasat edilmekte, yüksek tepe kırma tetbik edilmektedir. (14 - 18 yaprak) yapraklar; kabakulak, az karınlı, sivri uçlu, açık renklidir. İnce dokulu sigara randımanları ve sos tutma kabiliyetleri yüksek tütünlerdir. Kuvvetli süzek organik maddeler ve özellikle fosfor ve diğer gıda maddelerince zengin topraklarda üretilir. Yetiştigi topraklar asit karakterde (PH 5.7 - 6.5) Kumlu - killi, ağır ve derin profilli humusca zengin, alt tabakaları süzek, kahve renkli, düz ve sulanabilen topraklar ister. Yanma kabiliyeti yüksektir. 100 x 35 - 40 cm aralıklarla dikilirler. Dekara isabet eden bitki adedi 2000 - 2700'dür. Ortalama dekar verimleri ise 250 - 260 Kg'dır. % 2.91 nikotin, % 3.26 total azot, % 0.21 indirgen madde ihtiva ederler. Alt yapraklar 90 cm orta yapraklar 22 - 28 x 76 - 96 cm, üst yapraklar 20 x 55 cm ebadındadır. Çiçek açmış olarak bitki boyu 180 cm'ye ulaşabilir. Ortalama tepe kırma yüksekliği 90 cm'dir. 15 - 27°C arasında normal olarak gelişir. 15°C'dan aşağıda gelişme durur. 38°C'den sonra yapraklarda yanıklıklar meydana gelir. Yıllık 1143 mm ve tenebbüt devresinde 400 - 450 mm yağış ister.

A.B.D. dışında saf veya normal yeşil renkli tütünlerin hybritlerinden oluşan Burley tipleri de yetiştirilir. En büyük üretici ülkeler sırası ile; A.B.D., İtalya, Kore, Meksika, Brezilya, Japonya'dır.

MARYLAND :

Maryland A.B.D.'de Virginia Orinoco'dan sonra gelen ikinci eski tütün tipidir. Bu tip Burleyler müstesna olmak üzere diğer tütün tiplerinden bariz farklılıklar gösterir. Maryland Broadleaf varyetesinin orijin bakımından puroluk tütünlerle akrabalığı olduğu sanılmaktadır. Yapraklar geniş omuzlu, oldukça ince dokulu, yanma özellikleri çok iyi ve nikotin miktarları azdır. Yaprak araları sık, tepe kırma yüksek (15 - 20 yaprak) ve sakla birlikte hasat edilirler.

İkinci tip olan maryland narrowleaf ise daha dar ve daha kalın yapraklıdır. Her iki tipde 100 x 80 - 90 cm aralıkla dekar 1200 - 1525 bitki isabet edecek şekilde ekilirler. Dekar verimleri 130 Kg civarındadır. Nikotin oranları % 1.27, total azot % 2.30, indirgen maddeler % 0.21 dir.

Kumlu - tınlı, tınlı - kumlu veya alüvyonlu genellikle humüsce fakir 20 - 30 cm derinliğe kadar süzek alt tabakaları sert ve drenajı güç topraklarda yetiştirilir.

Her iki tip de, burleylerle Virginialar arasında bir evsaf gösterirler. Üçüncü tip olarak dev maryland tipi yetiştirilmektedir. Yaprak araları çok sık ve çok yapraklıdır. Doku nisbeten ince, kıt'a bükük ve daha sert içimlidirler. Daha kuvvetli topraklarda üretilirler, geç çiçek açarlar, bu bakımdan doğal şartlarda tohum elde edilemez, ancak kış aylarında seralarda tohum almak mümkün olabilmektedir. Bu tür sırası ile A.B.D., İtalya, Madagaskar, Güney Afrika Birliği, Japonya ve Pakistan'da üretilmektedir.

b — Dark air - Cured Tütünleri :

1b — (Sigara ve diğer maksatlar için kullanılanlar) :

Koyu renkli, kalın, yağlı bir doku özelliği gösteren bu tütünler flue - cured tütünlere göre bariz farklılık göstermekle beraber bu farklılık yetiştirildikleri toprakların karakteri ve üretim metodlarının farklılığından kaynaklanmaktadır. Çünkü bugün Dark Air Cured tütün tiplerini oluşturan Pryror tipi ile flue cured tipi tütünlerin orijinini teşkil eden Orinoco tipi arasında genetik yakınlık bulunmakta, yine;

One Sucker adı ile maruf Dark Air - cured tütünlerle Narrowleaf orinoco arasında bariz bir yakınlık bulunmaktadır. Bu tiplerin boğum adedinin azlığı, sığır dilini andıran yaprak şekli en belirgin özellikleridir.

Zengin topraklarda kuvvetli gübreleme ile yetiştirilirler. Dekar verimleri 150-200 Kg arasında değişmekte ve tepe kırma yapılarak (12-14 yaprak) sakı ile hasat edilirler.

2b — Puroluk Tütünler :

Bu tütünler prensip olarak üç sınıfa ayrılırlar, dış sargılık, iç sargılık ve dolguluk. Bitkinin en alt yaprakları iç sargılık, orta yapraklar dış sargılık ve üst yapraklar dolguluk adını alırlar. Ancak her bitkiden bu evsafa yaprak alınamaz, bazı tiplerden dış sargılık alınamaz, veya çok az alınır. Bazılarında dolguluk miktarı az veya hiç olmayabilir. Tipin tohumun iklim ve üretim faktörlerinin tesiri ile mahsulün evsafı da değişir. Dış sargılık tipler az veya çok iç sargılık ve dolguluk yaprak verirler. İç sargılık tipler çok ke-re önemli miktarda dış sargılık ve daima dolguluk yapraklar ihtiva

ederler. Dolguluk tipler küçük miktarlarda dış sargılık iç sargılık yaprak ihtiva edebilirler.

Proluk tütünler dış sargılık, iç sargılık ve dolguluk proluk tütünler şeklinde tasnife tabi tutuldukları gibi, Amerika'da yetiştirilen proluk tütünler Puerto Rico da yetiştirilen proluk tütünler, Havana (Küba tütünleri, Sumatra tütünleri, Java tütünleri Filipin tütünleri şeklinde de tasnif edilmektedirler.

AMERİKAN PUROLUK TÛTÛNLERİ :

Dış Sargılı Tütünler :

A.B.D.'de yetiştirilen dış sargılık tipler üçe ayrılmaktadır.

1 — Connecticut vadisinde örtü altında yetiştirilen dış sargılık tipler Cüba menşelidirler. Oldukça standart bir durum arzederler. Uzun boylu bitkilerdir. Yaprak kenarları bariz dalgalıdır.

2 — Küba ve Sumatra'ların çaprazlaması olan Big Cubanlar

3 — Conecticut Broad leaf'lerle Sumatra'ların çaprazlaması olan Raund tipler hastalıklara karşı hassaslıkları ile tanınmaktadırlar. Ancak mukavim çeşitlerden kan alınmak suretile mukavemeti artırılmaya çalışılmaktadır.

Bu tipler 100-120-135x25-30-35 cm aralıklarla dekara 2500-3250 fidan isabet edecek şekilde dikilirler. 8-12 yaprak üzerinden tepe kırılır, el el hasat edilirler, dekar verimleri 150-170 Kg dır. Renk koyu, küt'a büyük doku çok ince, yapraklar geniş karınlıdır.

Genel olarak bütün puroluk tipler; sürekli, organik artıklar ve besin maddelerince zengin topraklardan kuvvetli gübreleme ile yetişir, yeteri kadar su da buldukları için sigaralıklardan daha büyük kıtalıdırlar. Tepe kırmanın etkisi de katılınca azotca zengin, karbon hidratlarca nisbeten fakir ürün alınır, hasat; örtü altında yetişen dış sargılıklarda el el, iç sargılıklarda pek az ölçüde el el, diğer bütün puroluklarda sakla birlite yapılır. Dış sargılıklarda tepe kırma derin (8-12 yaprak) iç sargılık ve dolguluklarda yüksek (14-16 yaprak) olarak yapılır. Ortalama nikotin % 2, total azot % 4,5, İndirgen maddeler % 1'den azdır. Dış sargılıkların dekar verimi 150-170 Kg, dikim aralıkları 100-120-135x25-30-35 cm dekara isabet eden bitki adedi 2500-3250 adettir. İç sargılıkların dekar verimi 200 Kg, dikim aralıkları 80-95x45-60 cm dekara isabet eden fidan adedi 1700-2800 dür. Dolgunluklarda dekar verimi 200 Kg, dikim aralıkları 90-100x60-70-75 cm ve dekara isabet eden bitki adedi 1150-1350-1550-2200'dür.

İç Sargılık Tütünler :

İç sargılık tütünler connecticut seedleaf ve connecticut Havana seed olarak iki gruba ayrılmaktadır. Her iki grubun ortak özelliği hastalıklara mukavim olmalarıdır. Connecticut Seedleaflar Maryland Broadleaflardan geliştirilmiş bir tiptir. Orta boylu kenarları oldukça kalkık veince dokulu yapraklıdır. İkinci tip olan Havana Seed'ler Küba'dan ithal edilerek seleksiyone edilmişlerdir. Yaprakları daha dar, daha sivri ve daha kalkıktır. Seed leaf'lerin bitki boyu 170 cm dir. Tepe kırma 14 yaprak üzerinden (takriben yerden 95 cm) yapılır. Yaprak ölçüleri 35-50x75-80 cm'dir. Bazen 90-110x58 cm'lik yapraklara rastlanır. Havana seed lerde 15-18 yaprak üzerinden tepe kırılır. Bitki boyu çiçek üzerine kadar 200 cm yi bulur. Yaprak ölçüleri 35-38x60-75 cm dir.

Havana seed küçük miktarda yetiştirilmektedir. Puro iç sargılık ve dolguluk olarak kullanılmakla beraber çigneme tütünü olarak da çokca kullanılmaktadır.

Dolguluk Tütünler :

Pensilvanya seed leaf veya (Pensilvanya Broadleaf) üç tipe ayrılmaktadır. Zimmer Spanish, Havana menşeli olan bu tip güney batı Ohio'da üretilmektedir.

Comstock Spanish wiskonsinde üretilmektedir. Morfolojik özellikleri havana seedlere benzeyen bu iki tipe ilaveten Little Dutch isimli Almanya orijinli erken olgunlaşan boğum araları kısa, kenarları dik ve yapraklar dar özel aromalı bir diğer tipin de üretimi yapılmaktadır.

PUERTO RİCO TÛTÛNLERİ :

A.B.D.'de dolguluk olarak kullanılan puroluk tütünlerin önemli bir kısmını teşkil eder. Küçük kıtalı 14-16 yapraklı tepe kırma tatbik edilir sakı ile ve bazen el el hasad edilirler.

(HAVANA) KÛBA TÛTÛNLERİ :

Küçük, orta, kısmen büyük boyutlu, karınlıca, esmer ve Koyu Kahve, kalınca dokulu ve damarlı, orta sertlikte (% 0.60 -3,5 nikotin) güzel kokulu, açık esmer kül renkli, yağmahlı tütünlerdir.

Küba'da birbirine yaklaşık türler yetiştirilir. Bunlar genellikle tarım bölgesinin ismine göre belirlenir. Başlıca üç üretim bölgesi bulunmaktadır. Vuelta Abaja, Partido, Remedios. Küba tütünleri Ha-

vanensis tipi hakkında belirtilen niteliklerin ekseriyetini taşır, oldukça yüksek bir bitkidir. Boğumların arası uzun, yaprakları geniş ve orta boydadır. Bölgelere göre değişebilen oranlarda dış sargılık, iç sargılık ve dolguluk tütün meydana getirirler.

Vuelta Abajada daha çok dolguluk, partido da daha ziyade dış sargılık, Remediosda ise daha az aromatik tütünlerle harmanlanmak maksadı ile aromatik dolguluklar yetiştirilmektedir.

Küba'da dolguluk çeşitlerde incelik o derecede önemli olmadığı için nisbeten derin (8-10 yaprak) tepe kırılır ve koltuklar ayıklanır. Partido'nun bazı bölgelerinde örtü altında yetiştirilen dış sargılıklara da rastlanmaktadır.

BREZİLYA TÜTÜNLERİ :

Brezilya'da üretilen Brésil Bahia çeşidinin yaprakları orta veya küçük boyuttadır. Önemli fiziksel kalitesi yoktur, ama aromatiktir, dolguluk için kullanılmaya çok elverişlidir.

SUMATRA TÜTÜNÜ :

Büyük ve orta kıt'alı, ince-yumuşak ve elastiki dokulu, ince damarlı, yeknesak tatlı kahve renkli, karınlı, yaşmaklı, kül rengi beyaz, yanma ve kokuları iyi, nikotin % 1-2 dir. Deli ve Langkat bölgelerinde yetiştirilmektedir. Menşei pek bilinmemekle birlikte «Cubain» gibi «Havanensis» in bazı özelliklerini taşır. Bu da oldukça yüksek bir bitkidir ve 20'den 30'a kadar geniş yaprakları vardır. Yaprak kenarları hafif kalkık, yaprak uçları ise yuvarlıktır. Damarları pek belli değildir ve ikincil damaları dik açıdadır. Kurumadan sonra doku çok incilir. Dirençlidirler. Rengi yeknesak ve parlaktır. Yanma kabiliyetleri çok yüksektir. Bitki boyu 250-300 cm yi bulur. Sumatra'da yaprakların kalınlaşmasını önlemek için çok defa tepe kırılmazsa da; ortalama 30 yaprak ve 180-240 cm'den tepe kırılır ve koltuk ayıklanmaz. Kuru yaprakların boyutları 20-50x 27-35'dir. En tanınmış dış sargılık tütünlerdir.

Bütün puruluklarda 1-2 nci el en yüksek kaliteli yapraklardır. Sırasıyla 3 ve sonrada 4 üncü el yaprakları gelmektedir.

JAVA TÜTÜNLERİ :

Büyük boyutlu, az karınlı, yaşmaklı, koyu kahve veya kırmızımsı kahve renkli, yanmaları iyi, elastikiyetleri orta, kül renkleri beyazımsı, iyi kokulu, doku kalınca ve damarlı, sumatralara naza-

ran daha sert (% 1,5-3,5 nikotin) tütünlerdir. Tanınmış üretim bölgeleri Varstenlandan, Leomadyang ve Bezoeki'dir.

Leomadyangların dokuları diğerlerine nazaran daha ince olur. Bu üç menşe arasında en kalın dokulu tütünler Bezoeki'de üretilir. İç sargılık olarak kullanılır ve özellikleri sumatra tipine yaklaşıktır. Yalnız yaprağı daha uzunca ve dokusu daha kalındır.

FİLİPİN TÜTÜNLERİ :

Espada, Pampana gibi eski çeşit tütünler yetiştirilir. Bunların yaprakları az çok geniştir ve Havanensis'in özelliklerinden bazılarını taşırlar. Burada aynı zamanda yabancı çeşitler ve özellikle sumatra tipi de yetiştirilir. Bitkiler tamamen gelişene kadar tepe kırma yapılmaz. Bilahare filizlerden mahsül almak gayesi ile derin tepe kırma yapılır. El el hasad edilen tütünler bambu sıraıklar üzerine dizilir, üç gün güneş ışığına maruz bırakıldıktan sonra kurutma angarlarına alınarak 3 hafta içinde kurutulurlar.

3 — Sun - Cured Tütünler

Bu metod Türk ve Şark tipi tütünlerin (oriental) kurutmasında kullanılır. En eski metottur. Umumiyetle yapraklar birkaç gün gölgede soldurulduktan sonra doğrudan doğruya güneş ışınlarına maruz bırakılır. Kuruma süresi 10-20 (ortalama 15) gün sürmektedir. Dünya tütünlerinin % 34'ü bu usule göre kurutulur. Bu usulde etkin olan başlıca faktör iklimdir. Bu bakımdan iklim ve kurutmada tatbik edilen mahalli usulle yüzünden kurutulmuş yaprakların rengi açıksarıdan koyu kırmızıya kadar değişir. Bu yüzden de güneşte kurutulmuş tütünlerde fiziksel özellikler ve kimyasal yapı diğer usullerde kurutulmuş tütünler kadar yeknesak olmamakta ve sun-cured tütünlerin menşe zenginliği bu özellikten kaynaklanmaktadır.

Gündem gereği yabancı tütünlerle Türk tütünlerinin ayrı ayrı zaman dilimleri içinde gözden geçirilmesi gerektiği için Türk tütünlerini ait olduğu zaman dilimi içinde incelemeye bırakmak maksadı ile genel sınıflandırmada sun-cured tütünler gurubu içinde yer alan oriental tütünler dışındaki başlıca sun-cured tütün tiplerine aşağıda değinilmiştir.

SUN CURED TÛTÛNLERİN TASNİF TABLOSU

<u>Oriental</u>	<u>Semi Oriental</u>	<u>Light Sun Curéd</u>	<u>Dark sun curéd</u>
Türkiye	Arjantin	Meksika	A.B.D
Yunanistan	Şili	Kostarika	Küba
Bulgaristan	Yugoslavya	Paraguay	Şili
Yugoslavya		Cezair	Cezair
Tütünlere	Macaristan	Çin	Mozambik
	Polonya	Hindistan	Rodezya
	Romanya	Japonya	İran
	Rusya	Güney Kore	Çin
	Libya	Pakistan	Burma
	Rodezya	Tütünlere	Hindistan
			Pakistan
	Kıbrıs		Tayland
	İran		Tütünlere
	Irak		
	Lübnan		
	Suriye		
	Pakistan		
	İsrail		
	İtalya		
	Venezuela		
	A.B.D. tütünlere		

b — Semi oriental tütünlere : Oriental orijinli tütünlere iklim, toprak, tarım metodu, hasat şekli ve şartları ile kurutma ve fermentasyon ameliyelerinin şartlarına geniş ölçüde tabi kalmış varyasyonlarından başka bir şey değildir. Bu tütünlere her ne kadar dış görünüş yönünden zaman zaman oriental tütünlere yakın özellikler taşısalar bile koku, aroma ve içim kalitesi yönünden belirli farklılıklar gösterirler.

Başlıca Semi Oriental Tütünlere :

Romanya Tütünlere : Romanya'da üretilen Semi Oriental tütünlere Yunanistan'ın Basma, Türkiye'nin İzmir ve Samsun Orijinli tütünlere dir. Genellikle açık renkli, dolguluk ve sigara randımanları yüksek tütünlere dir.

Ghimpotzi, Molovata, Dragasani gibi varyeteler kuzeydoğu Romanya'da Yaka, Ayasuluk, Pürsıçan ve Samsun gibi varyetelerde Güney ve Güneybatı Romanya'da üretilmektedir.

Rusya Tütünlere : Rusya Semi Oriental tütün Ziraatı yönünden 7 bölgeye ayrılmaktadır. 1. Kırım 2. Kubau, 3. Maikop, 4. Sochum-Adler, 5. Sochum, 6. Mingrellien, 7. Djaristan.

Bu bölgelerden Kırım'da yetiştirilen Yalta - Dubek ve Yalta menşeleri Yunanistan Basma orijinlidir. Kuban ve Maikopta Trabzon orijinli tütünlere üretilir. Bu bölge tütünlere geniş yapraklı nötr-ve dolguluk tütünlere dir. Bu bölgenin bazı yerlerinde Flue - Cured varyetelerde yetiştirilmektedir. Sochum, Sochum - Adler Mingrellien ve Djaristan bölgesinde Samsun ve Bafra orijinli tütünlere üretilmektedir. Renkleri açık, yanma kabiliyetleri ve sigara harmanları yüksek tütünlere dir.

İtalya Tütünlere : İtalya'da Yunanistan, Bulgaristan, Yugoslavya ve Türkiye orijinli tütünlere yetiştirilmektedir. Yunanistan Basmaları Bari, Birindisi, Lecce, Foggia ve Toronto ile Matera, Potenza ve Pescada da üretirler. Buralarda üretilen tütünlere daha büyük boyutlu ve daha az aromatik olup, Yunanistan Basmalarına benzemektedirler. Bulgaristan orijinli (Peruschtitza) tütünlere le Yugoslavya orijinli (Herzegovina) ve Türkiye orijinli tütünlere (Samsun Trabzon) Lecce, Chieti, Pescara, Terame, Campobasso, Benevento, Salerno, Frosinone, Latina, Ricti, Roma, Viterbo, Sardinia ve Sicilya adalarında üretilmektedirler. İtalya'da üretilen gerek Bulgaristan ve gerekse Türkiye menşeli tütünlere orijinlerine oranla düşük kaliteli olmakla birlikte sigara randımanları bakımından hemen hemen eş değerdeler.

Suriye - İran - Irak - Lübnan ve Kıbrıs Tütünlere :

Küçük miktarlarda tütün üreten bu ülkelerde yetiştirilen tütünlere Samsun - Bafra - Trabzon - İzmir ve Yunanistan Basma orijinlidirler. Suriye ve Kıbrıs'ta Latakya namı ile bir fire - cured varyetenin üretimi yapılmakta, yine Kıbrıs'ta güneşte kurutulan Semi oriental İzmir orijinli tütünlere kokulu ağaçların dalları yakılmak sureti ile islendirilmekte ve pipo ve elle sarılan sigaralarda tüketilmektedir.

Libya-Güney Afrika Birliği-Malawi (Rodezya-Niyasaland) ve Tanganyika tütünlere : Libya'da Bulgar Peruschtitza menşeli tütünlere üretilmektedir. Güney Afrika'da üretilen muhtelif orijinli tütünlere içinde Ayasuluk (İzmir) menşelinin bu bölge için en uygun tütün çeşidi olduğu anlaşılmıştır. İngiliz Sigara Fabrikatörlerinin Rodezya ve Nijazaland'la vaki özel ilişkileri nedeniyle fiat, koku, tad

ve aroma yönünden oriental tütünlerde istemedikleri özelliklerden arınmış tütünler yetiştirmek fikrinden kaynaklanan Afrika'da oriental tütünler üretme eğilimi son yıllarda Afrika'da meydana gelen siyasal değişiklikler nedeniyle etkinliğinden çok şey kaybetmiş bulunmaktadır.

Venezuela Tütünleri : Venezuela'da 1947 den beri Yunanistan Basma, Kavala, Samsun ve İzmir tiplerinin üretimi yapılmaktadır. Venezuela'nın Carobobo, Aragua Miranda, Cojedes, Guarico bölgelerinde sulanmak ve gübrenmek sureti ile yetiştirilen tütünler aroma ve doku bakımından istenilen seviyede olmamakla beraber renk, özgül ağırlık, yanma kabiliyetli ve yaprak boyutu itibarile Semi oriental tütün olarak kabul edilebilir durumdadır. Hasat ve kurutma ameliyelerinin layığı ile öğrenilmesi, sulama, gübreleme işlerinin inceliklerinin kavranması gelecekte üretilen tütünlerin kalitelerini yükseltmekte faydalı olacaksa da artan maliyetlerin semi oriental tütün tarımını Venezuela'da ne derecede cazip halde tutacağı şüphelidir.

A.B.D. Tütünleri : A.B.D. de ülkelerinde tütün ziraatı yapmış Yunan ve Ermeni çiftçiler tarafından Samsun, Kavala, Bafra, İzmir ve Dubek tütünlerinin üretimi ile 1910 larda Kentucky ve Kaliforniya'da önceleri Exeter ve Yettam köylerinde başlayan üretim sonraları Contra Corta, Fresno, Los Angeles, Napa, Placer, Sacramento, San Benito, Santa Cruz, San Diego, San Joaquin, Stanislaus, Tulare ve Yolo'ya yayıldı. Ancak maliyeti azaltıcı çareler arama zarureti üretim sahalarının artma eğilimini önledi.

1939 larda Oriental tütün üretimi çalışmalarına Duke Üniversitesinin el attığını görüyoruz. Bu maksat için Kuzey Karolina'da Oksfortta bir deneme istasyonu kuruldu. Sonraları Virginia, Güney Karolina, Kuzey Karolina da birkaç çiftlikte, Chatham, Virginiada tütün deneme istasyonunda ve Güney Karolina'da Clemson Kolejinde üretime geçildi. Sonunda Bulgaristan, Yunanistan ve Türkiye'den gönderilen 75 numuneden ancak Yaka, Stanimaka, Kavala, Samsun, İzmir ve Ayasuluk çeşitlerinin güneydoğu Amerika'nın iklim ve toprak şartlarına uygun olduğu anlaşıldı.

Bugün Georgiada 10 ilçede, Güney Karolina'da 17 ilçede, Kuzey Karolina'da 35 ilçede, Virginia'da 14 ilçede Kentaki'de 5 ilçede yukarıda ismi yazılı elenmiş çeşitlere uygun iklim ve toprak şartları üzerinde çalışmalar yapılmaktadır.

Sonuç olarak ;

Semi oriental tütün tiplerinin orijini, oriental tütünlere ve özellikle, Basma, İzmir, Samsun ve Trabzon tütünlerine dayanmakta ve oriental tütünlere light sun cured tip tütünler arasında bir vasıf taşımaktadırlar.

c-d — Dark ve Light Sun-Cured Tipi Tütünler :

Özellikle lokal veya light air cured orijinli tütünlere Dark sun curedler içinde aynı şeyler söylenebilir. Bu tütünlerin de önemli bir kısmını lokal tipler ve puroluktan başka maksatlar için kullanılan dark air cured tipler teşkil eder.

4 — Fire Cured :

Bu tip tütünler ateşte yakılan aromatik kokulu çeşitli ağaçların dumanına maruz kalmak sureti ile kapalı angarlarda kurutulurlar. Yeşilken altında ateş yakılabilen kurutma mahallerine asılan tütünler lamiaları ve orta damarları kurutulup istenilen derecede aroma kazanana kadar dumana maruz bırakılırlar.

Bu tip tütünler de flue-cured tütünler gibi fermantasyon geçirmezler ve ağırlık tabii tutulurlar.

Bu varyetenin orijini için de Dark Air-curedler için söylenenler varit bulunmaktadır. Bunlarda koyu renkli, kalın dokulu, ağır, yağlı ve kuvvetli dokulu, renkleri maksimum koyulukta geniş ve büyük yapraklı tütünlere dir. Bitkiler gürbüz yapılı, yapraklar büyük ve aşağı doğru kıvrılmış, renkleri koyu yeşil, kuruduktan sonra da koyu kahve renklidirler. 8-12 yaprak üzerinden tepe kırılır ve sakla hasat edilir. Dekar verimleri 175 Kg civarındadır.

100-120x100-120 cm aralıkla dikilir. Dekara 675-900 fidan isabet eder. Dünyaca meşhur latakya tütünleri de bu grup içinde mütalaa edilir.

5 — Tasnif Dışı Tütünler :

PERIQUE : Kurutma şekli bakımından Light air cured'lere benzediği gibi, tip olarak da light air cured tipi bir tütündür. Toprak istekleri de bu tür tütünlere benzemektedir. Tepe kırıldıktan bir kaç hafta sonra akşam saat 4'de sakı ile hasat edilerek bitki tarlaya yatırılır. Bitki kurumaya başlayınca ve el ile temasla kırılmayacak tavda iken ertesi sabah kurutma angarına taşınır. 12 gün sarartmaya ve kurumaya bırakılır. Sonra yapraklar saktan ayrılır. Ay-

rilan yaprakların orta damarları çıkartılarak 20 adet yarım yaprak üst üste konur (takriben 0.5 Kg) ve kendi etrafında burularak (havuç) içi mumlu kağıt kaplı meşe fiçılara konur ve pres edilir. Takriben bir ay sonra, presle çıkan yaprak öz suyunun fermantasyonunu takiben fiçı açılır. Havuçlar tekrar elden geçirilir havalandırılarak yeniden burulur ve yeniden pres edilir. Yıl sonuna kadar bu ameliye birkaç kere tekrarlanır. Böylece satışa hazırlanan tütünler kehribar renginden koyu kahve ve siyaha dönüşür, yüksek aroma ve tatlı bir koku kazanır. Çiğneme, pipo ve enfiye yapımında kullanılırlar.

BLACK-FAT :

Fire cured veya One Sucker tipleri ateşte kurutma metodu ile kurutulur. Bilahare özel yağlarla muamele edilerek ve yüksek basınç altında paketlenmek suretile satışa arz edilirler. Afrika, Kanarya adaları ve Güney Adalarında çok revaçta bulunan bu tütünler başlıca çiğneme, pipo ve enfiye yapımında kullanılmaktadır.

HASANKEYİF TÜTÜNLERİ :

Gerek sigaralık gerekse puroluk ve pipoluk olarak dünyada yetiştirilen ticari değeri haiz bütün tütün çeşitleri Nicotiana Tabacum cinsine ait oldukları halde Hasankeyif tütünleri tömbekilerle birlikte Rustica cinsinin birer üyesidirler.

Rusticalar genel olarak kaba etli, sıkı dokulu koyu renkli sert ve hatta acı içimli tütünlerdir. Nikotin nisbetleri % 8-15 arasında değişir. Bu arada Hasankeyif tütünleri dünyanın en sert tütünleridir. Kalın damarlı, kirli koyu renklidirler.

Dünya üzerinde Rusya ve Polonya'da yetiştirilen Mahorkalar, Fas, Tunus, Libya ve Habeşistan'da yetiştirilen kaba ve sert tütünlerle Şam ve Trablusgarp'ta yetiştirilen tütünler ülkemizde ziraati yapılan Hasankeyif tütünleri İran, Ürdün, Lübnan, Suriye gibi ülkelerde yetiştirilen tömbekilerle birlikte başlıca rusticaları teşkil ederler.

Günümüzde halen Gaziantep'de Karakar, Meydan, Suyukansı, Pişirici altı, Teftiğin altı, Pislisualtı, Hopraplı, Ortabölük ve Çerkesuyu ekim noktasında 150-200 ekici tarafından 100-200 hektarlık arazide ortalama 300 ton üretilmektedir.

Su tutan, taban, derin, azot muhtevası yüksek, asit karakterli topraklar, yetiştirilmesi için en uygun topraklardır. Hasankeyif ziraatında sulama yapıldığı gibi fazla miktarda gübre de kullanılır. (Dekara 5-6 tonçiftlik gübresi).

Tohumlar doğrudan doğruya maşara denilen üçgen bölmelere atılır ve ayrıca şaşırtma yapılmaz. Bu suretle elde edilen mahsule ebeç denir. Ancak az da olsa fidelik usulü kullanılır, hasat sakla birlikte yapılır. Dipten kesilen bitkiler öylece, fazla boylu iseler 2-3 kısıma bölünerek iplere dizilir. Ve sıra sıra toprağa yatırılarak 3-4 gün sonra sıralar ters yüz edilerek 7-8 günde kurutulur. Kırçalı ve karadeli namı ile bilinen iki tohumun ziraatı yapılmaktadır. Kırçalılar % 8 nikotinli kısa boylu yuvarlakımsı yapraklı, karadeli % 15 nikotinli dar fakat daha uzun yapraklı bir tiptir.

Kalın dokulu ve zengin muhtevalı olan Hasankeyif tütünleri şiddetli bir fermantasyon geçirirler, bu fermantasyon için tütünler bir kaç sıralı istifler halinde yığılır ve yığınlar çiğnenir. Baskılar bir sıranın kökleri diğer sıranın yaprakları üzerine binecek şekilde yapılır. 9-12 gün bu halde kalan tütünler ilk fermantasyonu geçirir.

Bundan sonra, sıralar alabora edilerek, tütünler ikinci defa baskıya alınır ve yine 9-12 gün bu durumda kalır, bu baskı sonunda fermantasyon sona ermekte, olgunlaşma başlamaktadır.

Üçüncü olarak, istif katları artırılarak üçüncü bir baskı yapılır 15-20 günlük bir dinlendirmeden sonra istifler dağıtılıp silkelendir.

Kaliteleri itibarile üç neviye ayrılan tütünler, nevi nevi elde sıralanıp sıkılarak 2-3 kiloluk su küpü biçiminde bağlanarak "dürge"ler haline getirilir. Çıkıntı tütünler, kırıklar ve saplar "saplı" denen IV. nevi olarak tonga tarzında basılmaktadır.

Dürgeler 20'ser 20'ser keçi kılından ağ gibi dokunmuş hararlara konur. Bir harar takriben 50 Kg dır. İhracat sırasında hararlar ayrıca kanaviçe ile ambalajlanır.

İthal edilen tütünlerin dürgeleri çözülür ve paçal halde harman olunur. Su verilerek iyice tavlandırılır ve baskıya konarak bir süre bekletilir, havanlar ile kalınca kıyılarak havuzlara alınır. Burada 100 Kg. tütüne, nil boyunda yetişen bir cins kamıştan alınan ve acı kamış balı denen 300 Kg. usare ile 5 Kg. kadar gliserin katılır. Bir hafta bu suretle bekleyen tütünler küçük parçalar halinde kesilip tartılarak kutulara konup piyasaya çıkarılırlar. Çiğnemek veya et-

rafında 4-5 çubuğu olan Hindistan cevizinden pipolardan içilmek suerti ile kullanılır.

TÖMBEKİ :

Nicotiana Rusticaların nargile tütününü şeklinde kullanılan tiplerinden biridir. Büyük kıtalı geniş karınlı, kabakulak denecek kadar geniş yaşmaklı çok kalın dokulu, açık sarıdan, açık kırmızı, kırmızı, koyu kırmızıya kadar değişen koyu kırmızı veya kahverengi benekli, dokuları kuvvetli, higroskopisiteleri yüksek, % 2-4 nikotin ihtiva eden % 1,5-2 protein % 7-10 şekeri havi tütünlerdir. Tatlı, çok sert içimli özel koku ve aromalı tütünlerdir. Yanma kabiliyetleri düşük tütünlerdir. Kalınca bir şekilde kıyılan tömbekiler, nargile denilen içi su dolu içme aygıtlarının üstündeki özel yere ve hemen üzerine kor şeklindeki ateş parçaları konmak sureti ile içilirler.

Bu tip tütünler, İran, Arap Ülkeleri, Hindistan, Türkiye ve daha az ölçüde olmak üzere Yunanistan'da tüketilmektedirler.

B Ö L Ü M II

a — Oriental Tütünler ve Türk Tütünü :

Aromatik veya oriental tütünler : Küçük yaprakları, aromatik, kokulu, yüksek yanma kabiliyetleri ve sigara randumanlarının yüksekliği ile dünya tütün tiplerinin içinde ayrı bir yer tutmaktadırlar.

Oriental tütün ziraatında iklim, toprak, nem, toprağın kuvveti, arazinin meyli, irtifalı, taban suyu yüksekliği, hakim rüzgarlar, ısı, nisbi nem gibi faktörler, seçilen tohum aynı kaynaktan gelse bile; renk, yaprak büyüklüğü, aroma derecesi, koku, yanma kabiliyeti, özül ağırlık, nikotin, azot, karbonhidrat ve diğer müşekkiller nisbetleri ve kül oranı gibi faktörler bakımından değişik ürün elde edilmesine sebep olmaktadır Bu bakımdan oriental tütünler yetiştirildikleri bölgelerin isimlerine göre menşelere ayrılmaktadır.

Yukarıda kısaca değinilen yaprak niteliklerinin oluşumunda etkin faktörlere kurutma ve fermentasyon ameliyesinin şartları da eklenince oriental tütünlerin menşe zenginliklerinin nedeni daha iyi anlaşılacaktır.

Dünyada her yıl ortalama 6 milyon ton tütün üretilmekte ve bu miktar içinde tütünlerimizin de dahil bulunduğu Türk tipi dünya

tütün üretimi 500.000 tonu bulmaktadır. Bu miktarın ortalama 200.000 tonu Türkiye, 100.000 tonu Yunanistan, 50.000 tonu Yugoslavya ve 100 - 150.000 tonu da Bulgaristan tarafından karşılanmaktadır.

Dünyanın Türk tipi tütün talebi ise yaklaşık 220.000 ton civarındadır. Bu miktarın 70 - 100.000 tonu Türkiye bir o kadarı Yunanistan 70 - 70.000 tonu Bulgaristan 20 - 25.000 tonu da Yugoslavya tarafından karşılanmaktadır.

TÜRKİYE'DE TÜTÜNCÜLÜK

Bir iddiaya göre 1580 bir başka iddiaya göre 1601 - 1603 tarihlerinden itibaren dört yüz yıla yakın bir süredir Türkiye'de yaygın bir biçimde aile tarımı şeklinde üretimi yapılan tütün, Türkiye'nin ekolojik şartlarına ve sosyal yapısına son derece uygun düşen bir tarım ürünüdür.

EKONOMİK ÖNEMİ

Tarımsal gelirin % 3.29'luk bölümünü oluşturan tütün, üretim değerinin Türkiye'nin gayrisafi milli hasıla içindeki payı % 1 dolayında bulunmaktadır.

24.500.000 hektarı bulan genel tarım arazisinin yaklaşık % 1'i olan 250 - 300.000 hektarlık sahada her yıl tütün üretilmekte ve ortalama 200 milyon kg. ürün alınmaktadır.

Genel nüfusun % 4'üne yaklaşan bir ekici kitlesi tarafından üretimi yapılmakta, tarımı ile uğraşan 500.000 ekici ailesine ilâveten taşıma, pazarlama, endüstri ve ticaret safhalarında çalışanlarla birlikte 2,9 - 3 milyon kişiye istihdam ve geçim olanağı sağlanmaktadır.

Türkiyenin genel ihracatında % 3'lük bir payı olan tütün, başta Amerika Birleşik Devletleri, Batı Almanya ve Japonya olmak üzere Amerika, Avrupa, Afrika ve Asya ülkelerine ihraç edilmektedir.

Görüldüğü gibi Türkiye' tütünün tarım ve sanayi sektöründe olduğu kadar ekonomisinde de son derece önemli bir yer tuttuğu nadir ülkelerden biridir.

TÜRK TÜTÜNLERİNİN ÖZELLİKLERİ

Türkiye'de üretilen tütünlerin % 99,5'i Sun-cured tipi Oriental tütünlerdir. Bunun dışında bir miktar Dark air-cured (Sigara), Sun-cured (Virginia) ve Light air-cured (Burley) üretimi de yapılmaktadır.

Türk tütünleri uygun iklim koşulları, Türk ekicisinin bilinçli el emeği ve 400 yıllık tecrübesi sayesinde dünyada haklı bir şöhrete ulaşmıştır.

Türkiye'de üretilen tütünler, üretildikleri bölgelere göre ekolojik faktörler ve çeşitli karakteristikleri nedeni ile farklı özellikler göstermektedirler. Bunun içindir ki; Türk tütünleri dört üretim bölgesine göre gruplandırılmaktadır.

EGE BÖLGESİ TÜTÜNLERİ

Beynelmilel piyasada İzmir tütünleri olarak tanınan ve Türkiye'nin tütün üretiminin takriben % 60-65'ini oluşturan bu bölge tütünleri toplam tütün ihracatının % 90-95 lik dilimini teşkil etmektedir.

Küçük kıt'alı, sarı, açık-sarı renkli yavaş içimli, tatlı ve kokulu olan İzmir tütünleri harmanlara tatlılık ve yavaşlık vermek maksadı ile bütün dünya sigara üreticileri tarafından ısrarla aranmaktadır.

Fiziksel Özellikleri :

Damar Oranı	: % 15 - 19
Kalınlık	: % 0.145 mm.
Sigara Randımanı	: 800 - 950

Kimyasal Özellikleri :

Total indirgen Md.	: % 15 - 21
Protein Azotu	: % 0.90 - 1.40
Nikotin	: % 0.40 - 0.90

MARMARA BÖLGESİ TÜTÜNLERİ

Bursa, İzmit, Düzce, Hendek, Agonya - Gönen - Yenice ve Edirne menşelerinden oluşan bu bölge tütünleri genel üretimin % 5'ini, genel tütün ihracatının % 1'ini oluşturmaktadır.

Karakteristikleri bakımından Karadeniz ve Ege Bölgesi tütünleri arasında yer alırlar. İçimleri sertçe ve toktur. Kokuları çoğunlukla nötr, Düzce menşei kokulu. Sigara verimleri ve yanıcılık vasıfları yüksektir. Renkleri sarı, açık kırmızı, kırmızı olup sigara harmanlarında dolguluk olarak kullanılır ve harmanların saçaklık vasıflarını artırır.

	Fiziksel Özellikleri :		Kimyasal Özellikleri :			
	Damar Kalınlık % Oranı	mm	Sigara Randımanı	Total İn. Md.	Protein Azotu	Nikotin
Bursa	17-21	0.114	950-1100	10-14	1.30-1.60	0.80-1.20
İzmit	18-21	0.115	950-1100	9-12	1.40-1.50	0.80-1.30
Düzce	13-15	0.094	1100-1250	14-17	1.50-1.70	0.40-0.70
Hendek	17-20	0.113	1000-1250	8-11	1.40-1.60	1.10-1.50
Agonya-						
Gönen	19-26	0.093-0.115	950-1150	9-13	1.40-1.60	1.00-1.50
Yenice-						
Edirne	24-26	0.116	950-1100	8-13	1.40-1.60	1.50-2.50

KARADENİZ BÖLGESİ TÜTÜNLERİ

Bu bölgede üretilen tütünler üç ana grupta toplanmaktadır.

ORTA KARADENİZ BÖLGESİ TÜTÜNLERİ : Samsun (Maden Canik-Evkaf) Bafra (Alaçam - Gerze - Sinop) Gümüşhacıköy (Basma) tütünleri.

Sigara harmanlarını islah etmek ve aromatik özelliklerinden dolayı kalitelerini yükseltmek için iç ve dış piyasa tarafından aranılan küçük boyutlu, açık-kırmızı renkli, tatlı, tok ve aromatik kokulu tütünlerdir.

	Fiziksel Özellikleri :		Kimyasal Özellikleri :			
	Damar Kalınlık % Oranı	mm	Sigara Randımanı	Total İn. Md.	Protein Azotu	Nikotin
Samsun	16-18	0.090-0.100	1000-1200	9-12	1.5-1.6	0.70-1
Maden						
Canik	16-18	0.094-1.100	1000-1200	7-8	1.7-1.8	1.45-1.65
Evkaf	17-19	0.95 -1.100	950-1150	9-12	1.6-1.8	0.8-1.10
Bafra	17-19	0.95 -1.100	950-1100	9-12	1.6-1.8	0.80-1.20
G H. ky	16.5-18.5	1.130-1.140	800-950			

İÇ KARADENİZ BÖLGESİ TÜTÜNLERİ;

Taşova Tütünleri : Tokat, Erbaa ve Niksar'da üretilen sigara harmanlarına tatlılık ve renk vermek için ve dolguluk olarak kullanılan orta boyutlu açık sarı, sarı ve açık kırmızı renkli, tatlı, tokça tütünlerdir.

Diğer Özellikleri :

Fiziksel Özellikleri :		Kimyasal Özellikleri :			
Damar Kalınlık % Oranı mm	Sigara Randımanı	Total İn.Md.	Protein Azotu	Nikotin	
16-19	0.125-0.130	950-1100	17-19	1.30-1.40	0.75-1.00

DOĞU KARADENİZ BÖLGESİ TÜTÜNLERİ : Başlıca Trabzon, Akçaabat, Artvin, Borçka ve Ardanuç'ta üretilen bu bölge tütünleri harmanlara sertlik ve saçaklılık vermek, yanma kabiliyetini artırmak için kullanılır.

Dokuları ince sigara randımanları ve yanma kabiliyeti yüksek büyük boyutlu, sert içimli tütünlerdir.

Bu bölge tütünleri genel üretimin % 15-20'sini, genel tütün ihracatının % 2'sini teşkil etmektedir.

Diğer Özellikleri :

Fiziksel Özellikleri :		Kimyasal Özellikleri :			
Damar Kalınlık % Oranı mm	Sigara Randımanı	Total İn.Md.	Protein Azotu	Nikotin	
Trabzon 27-29	0.090-0.098	1000-1300	2-4	1.5-1.7	3.5-4.5

DOĞU BÖLGESİ TÜTÜNLERİ

Genel üretimin % 15'lik bölümünü teşkil eden bu bölge tütünleri, benzer özellikleri itibariyle Adıyaman-Malatya, İskenderun-Yayladağ, Bitlis ve Silvan tütünleri olarak dört ana gruba ayrılan Doğu Bölgesi tütünleri halen iç tüketimde kullanılmakta ise de pek çok özellikleri yönünden dış piyasanın ilgisini çekecek büyük bir potansiyele sahiptir.

Başlıca Özellikleri Şunlardır :

ADİYAMAN - MALATYA TÜTÜNLERİ : Adıyaman, Malatya, Akçadağ, Mardin ve Bahçe menşelerinin oluşturduğu bu grup tütünler orta ve kısmen büyük boyutlu sarı, açık kırmızı, kırmızı, doku kalınlıkları orta, orta damarları kalın yan damarları ince bir tütün tipidir

İçimleri sertçe, lezzetleri tatlı ve kokuludur. Blend tipi sigara ve pipo harmanları için çok elverişli bir tütün menşesidir.

Silvan Tütünleri : Diyarbakır ilinin Silvan, Bismil, Beşiri, Siirt ilinin Kozluk, Sason, Bekirhan, Kurtalan, Batman üretim noktalarında yetişen büyük ve kısmen orta boyutlu açık kırmızı, kırmızı ve koyu kırmızı renkli sertçe az tatlı içimli harmanlara sertlik ve tokluk vermek için kullanılan Virginia Blend tipi harmanlar için uygun tütün menşesidir.

İskenderun - Yayladağ Tütünleri : Hatay ilinin Yayladağ, Altınözü, Antakya ve İskenderun'da üretilen orta boyutlu açık kırmızı, kırmızı ve koyu kırmızı parlak görünüşlü yanma dereceleri iyi, sigara randımanı orta ve higroskopisitetleri çok yüksek tütünlerdir ve tatlı içimlidirler. Hoşa giden aromalı bir kokuları vardır. Harmanlara tokluk, tatlılık, saçaklılık ve koku sağlarlar. Amerikan ve Alman Blend sigara ile siyah tip sigara harmanlar ve pipo tütünü için ideal bir tütündür. Çiğnede tütün imalinde de kullanılabilir.

Bitlis Tütünleri : Bitlis, Muş, Mutki, Şemdinli ekim noktalarında yetiştirirler. Yaprak boyutları orta, renkleri açık sarı, sarı, parlak görünüşlü doku ve damarları orta derecede kalınlıkta elastikiyetleri yüksek tütünlerdir. Yanma yetenekleri iyi sigara verimleri ve higroskopisitetleri orta durumdadır.

Tok içimli tatlı, kendine özgü kokuludur. Harmanlara tatlılık koku, renk ve saçaklılık sağlarlar. İçim özellikleri açısından Virginalara çok benzemektedirler. Virginia Blend sigara harmanları için pipo tütün imaline son derece elverişlidir.

Fiziksel Özellikleri :		Kimyasal Özellikleri :				
Damar Kalınlık % Oranı mm	Sigara Randımanı	Total İn.Md.	Protein Azotu	Nikotin		
Adıyaman						
Malatya	26-30	0.142-0.123	820-1000	12-15	0.90-1.20	1.5-2.00
Tütünleri						
Silvan	31-50	0.125-0.145	800-950	14	1.10	1-2
İskenderun						
Yayladağ	20-24	0.127-0.132	800-950	12-18	1.20-1.70	1.2-2.5
Tütünleri						
Bitlis Tütünleri						
Bitlis						
Muş	22-27	0.124-0.128	850-950	15-25	0.90-1.20	1-2
Şemdinli						

TÜRKİYE'DE ÜRETİLEN EGZOTİK TÜTÜNLER :

Türkiye'de yetiştirilen yabancı menşeli tütünler genel üretimin % 0,5'lik bir dilimini oluşturmaktadırlar.

Bu tipler :

Virginia, Burley, Puroluk, Tömbeki ve Hasankeyf (N. Rustica) tütün tipleridir.

Virginalar Ege Bölgesinde Bucak'ta, Burleyler Marmara Bölgesinde Adapazarı'nda Tömbekiler İskenderun - Arsuz, Samandağ - Meydan ve Konya'da Hadım'da Hasankeyf tütünleri de Gaziantep'de yetiştirilmektedirler. Hasankeyf tütünleri çiğneme ve pipo tütünü olarak Mısır'a ihraç edilmekte, diğerleri iç tüketimde kullanılmaktadırlar.

DiĞER ORIENTAL TÜTÜNLER :

YUNAN TÜTÜNLERİ :

Yunan tütünleri ihraçlık tipler ve iç tüketim için üretilen tipler olarak iki kategoriye ayrılmış bulunmaktadır. Diğer bir tasnife göre Yunan tütünleri :

I — Aromatik tütünler; Klasik tütünler (Xanthi) ve diğer basmaları içine almaktadır.

II — Basic tütünler (Yerli tütünler); başı bağlı katerini tütünleri.

III — Nötr tütünler; kabakulaklar, İzmir tipi tütünler Ellasson tütünleri Agrinion Mirodatalar.

IV — Diğer oriental tütünler; Argos mavraları, Tjempelia Agrinionlar ve diğer çeşitli tipler şeklinde ayrılmaktadır.

Başlıca ticari tipler ve özellikleri aşağıda verilmiştir.

BASMA :

Küçük boyutlu, nazik ve elastiki dokulu, yaprak formu basma tipi, damarları çok ince, altın sarısı veya açık kırmızı-sarımtırak renkli, aromatik kokulu ve yanma kabiliyeti yüksek tütünlerdir. Yunanistan'ın en ünlü tütün menşesidir.

İçimleri tatlı ve hafiftir. Yunanistan oriental tütün üretiminin % 20'sini teşkil etmekte olup (İhraçlık ve Aromatik tütünler) grubuna dahil edilmektedir.

Yunanistan'da yetiştirilen başlıca Basma menşeli tütün tipleri şunlardır. Batı Trakya'nın İskeçe (Xanthi) leri, Yaka I, Yaka II, So-

van Yaka, Cebel Drama (Mahala, Mahaladikia) gibi Batı Trakya'nın İskeçe ve Doğu Makedonya'nın Kavala, Drama ve Serez'de yetişen Basmalar en yüksek kaliteli tütünleri oluşturur. Drahma, Ova, Kırya ve Elefterop'da yetiştirilen Hrisopolis Basmaları (Yaka I, Yaka II), Cebel I, Cebel II, Gümülcine Yaka, ikinci kaliteli basmaları oluşturur. Üçüncü kalite olarak merkezi ve batı Makedonya'da yetiştirilen basmalar gösterilmektedir.

KABAKULAK :

Yunanistan toplam üretim kapasitesinin % 40'ını oluşturan kabakulak tütünleri; orta boyutlu, açık renkli (sarımtırak kahverengi) Nötr, yanma kabiliyetleri iyi, özgül ağırlıkları az, nikotin muhtevaları düşük tütünlerdir. Genel üretimin 2/3'si Orta Makedonya'da 1/3'i Doğu Makedonya'da, çok az miktarda da Batı Makedonyada üretilir. (İhraçlık ve Nötr tütünler grubunda mütalaa edilmektedirler).

KATERİNİ (SAMSUN) TÜTÜNLERİ :

Orta Makedonya'da Katerini Bölgesinde üretilirler ve Samsun orijinlidirler. Zenepli, hafif omuzlu tütünlerdir. Toplam üretimin % 10'unu oluştururlar ve ihraçlık ve yerli tütünler grubuna dahildirler. Koku ve lezzetleri tamdır.

AGRİNİON MİRODATA :

Zenepli özel kokulu, yanma kabiliyeti yüksek özgül ağırlığı azdır. Agrinion bölgesinde üretilir. Toplam üretim içindeki payı % 5'dir. 1/2-3/4'ü ihraç edilir. (İhraçlık ve Nötr tütünler grubuna dahildir). Başı bağlı tipte ve kokulu ve kokusuz olmak üzere iki tipi vardır. Kokuluları Sinop, kokusuz ve Agrinion Cebel veya Tsebelia namı ile tanınan tipler Edirne tütünlerimizle aynı kategori de mütalaa edilmektedirler.

MAVRO TÜTÜNLERİ :

İri yapraklı koyuca renkli, kalın dokulu ve Yunanistan'ın yerli (orijinal) tütünleridir. Başlıca Ellasson'da yetiştirilen ve kabakulak tütünlerine benzeyen bir tipi ile Argos çevresinde yetiştirilen daha kaba, koyu renkli ve kalın dokulu, Argos Mavrası olmak üzere iki tipi vardır. Üretimin 1/2-1/3'i ihraç edilir. Ellassonlar Nötr, Argos Mavraları diğer oriental tütünler grubuna dahildirler.

Bu tiplerin dışında gerek miktar olarak az ve gerekse tütünlerimizle rekabet yönünden ticari değeri fazla bir önem arzetmeyen orta

kıt'alı, açık renkli, tok içimli, başı bağlı, İzmir tütünlerimize benzeyen fakat daha düşük evsafı ve cansız dokulu, kırmızımtırak sarı renkli İzmir (Ada) Mirodotaları, Trabzon orijinli ve fakat açık renkli karınlı (hatta omuzlu), zenepli Trabzon tütünleri, Teselya'da üretilen Basma ve Mavro melezi Zihna tütünleri ile son olarak açık sarı, kabakulak, içim esnasında yanık bez kokusu veren hastalıklara karşı dayanıksız sarı menşeli tütünler üretilmektedir.

BULGARİSTAN TÜTÜNLERİ :

Üretim, beş tütün üretim bölgesinde yapılmaktadır. Bu duruma göre Bulgar tütünlerini şöylece tasnif etmek mümkündür. Bulgar tütünleri genellikle küçük ve orta boyutlu, ince ve kuvvetli dokulu, açık renkli ve hoş kokuludurlar. Yetiştirilen tütünler başı bağlı ve basma olarak iki gruba ayrılabilir. Başı bağlı grubuna dahil tütünler genel olarak daha büyük boyutludurlar.

I-MAKEDONYA TÜTÜNLERİ :

Bu bölgede üretilen tütünlerin genel üretim içindeki nisbetleri ve yetiştirildikleri bölgenin iklim özellikleri aşağıda verilmiştir.

Tütün tipi	Genel üretimdeki hisesi %	Yetiştigi yerin denizden yüksekliği	Yıllık yağış m ² /Kg	Ortalama ısı C°
Dupnitsa	8.5	518	649	10.9
Kyustendil	2.0	251	601	10.6
Gorna Dzhumaya	4.8	410	507	12.6
Melnik	7.0	382	528	13.9
Petrik	3.0	227	661	13.9
Nevrokop	6.0	508	633	11.2
Razlog	0.7	780	617	9.3
	32.0			

Makedonya tütünleri; genel rekoltenin % 32'sini teşkil etmekle genel üretim içinde en önemli dilimi meydana getirirler. Bu çevrede yetişen tütünler orta boyutlu, ince ve kuvvetli dokulu, parlak limon veya portakal sarısı renkli, özgül ağırlıkları az, sigara randımanı da yüksektir. (1000-1200) %12-16 karbon hidrat, % 7-8 azotlu madde ve % 1 civarında nikotin ihtiva ederler. İçimleri yavaş, kokulu aromatik ve yanma kabiliyetleri çok yüksektir.

Başlıca Bulgar Makedonya'sı tütün tiplerinin karakteristikleri şöyledir.

DUPNİTSA TÜTÜNLERİ :

Burada Rila 9 tipi üretilmektedir. Bu tip, yetiştirildikleri yerlere göre yaka ve vadi tütünleri olmak üzere iki alt gruba ayrılmaktadır. Vadi tütünleri orta kıt'alı daha uzun yaprak formu gösterirler, genellikle sarı veya portakal sarısı renkli, düşük nikotinli (% 0.7-0,8), içim kaliteleri hafif, hoş ve tipik tatlı ve çok iyi yanma kabiliyetleri vardır. Yaka tütünleri daha küçük kıt'alı parlak kırmızı renkli, daha sağlam dokulu, koku ve özel aromaları bakımından vadi tütünlerinden üstündürler.

Yaprak şekilleri omuzsuz, hafif yaşmaklı ve yukarı karınlıdır.

KYUSTENDİL TÜTÜNLERİ :

Geniş yaşmaklı, hafif karınlı tütünlerdir. Yaka ve vadi tipleri olmak üzere ikiye ayrılır. Yaka tipleri; parlak kırmızı, vadi tipleri daha kırmızıca ve nikotin seviyeleri % 1-in üstündedir.

Yakalarda üretilenler Dupnitsa yakalara benzemektedir. Bazı yerlerde yetiştirilen kyustendil yakaların kıtaları daha küçük, renkleri açık kırmızı ve kırmızıdır, yaprağın orta kısmında koyu kırmızı renkli koku beneklerine rastlanır.

Yaprak muhtevaları zengin, çok elastik, damarları ince, dokuları ince, yanma kabiliyetleri çok yüksektir.

GORNA DZHUMAYA TÜTÜNLERİ :

Küçük kıt'alı, ince damarlı, zengin muhtevalı ve Dupnitsalara nazaran daha yüksek nikotinlidirler. Renkleri sarıdan portakal rengine kadar değişmektedir. Sulanan vadi tütünleri açık renkli, yakalarda yetiştirilenler açık kırmızı ve kırmızı renklidirler. Vadi tütünleri hafif tatlı, yakalar kokulu ve özel aromalıdır. Her iki tipinde yanma kabiliyetleri çok iyidir. Yaprak şekli geniş yaşmaklı orta karınlıdır.

MELNİK TÜTÜNLERİ :

Orta kıt'alı, kabakulak ve biraz geniş karınlı yapraklıdır. Nikotin nisbetleri % 1'in biraz üstündedir. Portakal rengi altın sarısı ve parlak kırmızı renklidirler. Özel aromalı, tatlı, kokulu ve hoş içimlidirler. Yanma kabiliyetleri iyidir. Yaprak muhtevaları zengin, düzgün parlak yüzeyli, ince kadife gibi yumuşak ve sağlam dokuludurlar.

Harmanlara tatlılık ve yanma kabiliyetleri için ithal edilirler. Beynelminel pazarlarda en çok aranan Bulgar tütünlerinden biridir.

PETRİK TÜTÜNLERİ :

Melniklerden daha büyük kıtalı, renkleri parlak, fakat yaprak yüzeyleri melnikler kadar düzgün ve parlak değildir. Tatlılıkları iyi fakat kokuları melnikler kadar değildir. Yanma kabiliyetleri iyidir. Geniş yaşmaklı omuzsuz, hafif karınlı tütünlerdir.

NEVROKOP TÜTÜNLERİ :

Makedonya tütünleri içinde küçük boyutlu olanlardır. Zengin muhtevalı, özel ince aromalı, yüksek yanma kabiliyetli, enfes kokulu, basma tipi yaprak formu taşıyan tütünlerdir. Elastiki, parlak, kadife gibi yumuşak kalınca dokulu, ince damarlıdır. Uç yapraklar portakal veya kırmızı renklidir. Nikotin nisbetleri % 0.7 civarındadır. Harmanlamaya ihtiyaç göstermeden içilebilirler. Harmanlara güzel koku ve aroma vermek için ithal edilirler. Dış pazarlarda aranan Bulgar tütünlerindendir.

RAZLOG TÜTÜNLERİ :

Yüksek irtifalı, yıllık yağışı yüksek ve ortalama ısı derecesi düşük dağlık bölgelerde yetiştirilen ve genellikle iç tüketimde kullanılan, ticari değerleri düşük tütünlerdir.

II-PLOVDİV TÜTÜNLERİ :

Plovdiv tütünleri karbonhidrat ve reçinece zengin, % 1'in üstünde nikotin ihtiva eden kuvvetli ve karakteristik aromaya sahip doyuruca içim niteliği olan tütünlerdir. Renkleri parlak kırmızıdan bakır kırmızısına kadar değişiklik gösterir.

Bu tütünlerin en ünlüleri Plovdiv yaka ve Pazarlık yaka tütünleridir. Genel üretimin takriben % 20'sinin üretildiği bölgenin iklim özellikleri aşağıdadır.

Tütün tipleri	Genel üretimdeki Hissesi %	Yetiştigi yerin denizden yüksekliği	Yıllık yağış m ² /Kg	Ortalama ısı C°
Plovdiv - Yaka	2.2	260	541	12.5
Plovdiv - Ova	2.0	160	515	12.4
Perushtitsa - Ustina	1.3	255	492	12,9
Peshtera - Yaka	2.0	436	559	11,3
Pazardzhik - Yaka	4.7	340	563	12,1
Pazardzhik - plain	1.0	205	520	12,1
Stanimaka - Yaka	4.0	232	560	13,0
Srednogorie	2.6	375	640	10,8

PLOVDİV TÜTÜNLERİ :

Orta kıt'alı, geniş yaşmaklı, hafifçe dar ve uzun, damarları belirsiz tütünlerdir. Çok ince dokulu fakat sağlam ve muhteva bakımından zengindirler. Karbonhidrat muhtevaları % 15'in üzerinde, % 7-8 protein ve % 1.3 nikotin ihtiva ederler. Reçine ve eterli maddeler muhtevası yüksek, kendine öz karamel aromalı tütünlerdir. Yüksek elastikiyeti haiz, düzgün satırlı, parlak kırmızıdan bakır kırmızısına kadar değişen rengi havidirler. Yanma kabiliyetleri yüksektir. Yüksek aroma ve lezzetleri yönünden dış pazarlarca en çok aranan Bulgar tütünlerindendir.

PERUSHTİTSA-USTİNA TÜTÜNLERİ :

Kabakulak, Karamel kokusu ve tadına benzeyen özel aromaya sahip tütünlerdir. Renkleri kırmızı ve bakır kırmızısıdır. Zengin muhtevalı, sağlam ve elastik dokulu, çok aromatik parlak tütünlerdir. % 5-6 oranında da olsa yüksek koku ve rayihaları ve tadları yüzünden girdikleri harmanları islah ederler.

PESHTERA-YAKA TÜTÜNLERİ :

Küçük boyutlu, geniş yaşmaklı, ince dokulu ve ince damarlı, reçineli madde ve eterli yağlarca zengin tütünlerdir. Renkleri parlak açık kırmızı, düzgün ve parlak yüzeyli, içimleri doyuruca ve topludur. Yanmaları iyi ve hoş giden kuvvetli bir kokuya sahiptirler.

PAZARCİK TÛTÛNLERİ :

Yaprak formları kabakulak Plovdiv tütünleri içinde en büyük kıtalı tütünlerdir. Fakat kalın-kalınca dokulu, sarımsı oranj renkli, özgül ağırlıkları düşük ve bu yüzden sigara sanayii için çok uygun tütünlerdir. Tipik plovdiv tütünlerine has kuvvetli bir aromanın yanında güzel lezzet ve yüksek yanma kabiliyetini haizdirler.

STANIMAKA (ASSENOVGROD) TÛTÛNLERİ :

Bu tütünler basma tipinde ancak, daha geniş daha uzunca ve yaprak uçları daha sivridir. Yaprak dokuları kabaca, özgül ağırlıkları düşük, sigara sanayii için çok uygun tütünlerdir.

Koyu oranj-kırmızı veya parlak kırmızı renklidirler. Nikotin muhtevaları % 0.8 civarında tatlı, kokulu, yanma kabiliyeti yüksek özel aromalı tütünlerdir. Harmanlı basma tütünleri de bu bölgede üretilmektedir.

III-HASKOVA TÛTÛNLERİ :

Bu bölgede üretilen tütünlerin genel üretim içindeki yeri % 30'dur. Bu bölgenin iklim özellikleri icabı yaprak kıt'aları büyük muhtevaları zengindir. Orta damarlar bariz tali damarlar incedir. Renkleri açık kırmızı - kırmızı ve koyu kırmızıdır. Nikotin muhtevaları % 1'in üzerinde ve bazı tiplerden % 1.5-2 seviyelerindedir. Dokuları kuvvetli ve esnektir. İçimleri özel, kuvvetli, lezzetli, tatminkâr sertlikte yanma kabiliyeti iyi olup kendine has kokuya sahiptirler.

Aromaları yetiştirildikleri bölgelere göre değişiklik göstermektedir. Bu bakımdan Haskova tütünlerini dört katagoride toplamak mümkündür.

- 1 - Haskova - Harmanlı, Purvomai, Svilengrad
- 2 - Krumovgrad, İvailovgrad
- 3 - Topolovgrad, Istochen Balkan
- 4 - Tekne

Aşağıda, bölgede yetişen tütün tipleri ve yetiştirdikleri bölgelerin özellikleri verilmiştir.

Tütün tipi	Genel üretimdeki hissesi %	Yetiştigi yerin denizden yüksekliği	Yıllık yağış m ² /Kg	Ortalama ısı C°
Haskova	4.0	192	560	12.5
Harmanlı	6.7	85	495	12.9
Svilengrad	4.3	52	632	13.0
Purvomai	1.8	134	480	12.8
Topolovgrad	3.5	285	623	11.3
İvailovgrad	2.3	316	668	12.7
Krumovgrad	2.7	350	694	13.1
Tekne	2.0	230	527	11.1
Istochen	2.7	200	520	11.8

HASKOVA — HARMANLI TÛTÛNLERİ :

Orta kıtalı, kabakulak, dokuları dolgun, elastiki ve yüzeyleri düzgün, parlak kırmızı ila kırmızı renklidirler. Kokulu, orta sert, özel aromalı ve yanma kabiliyetleri yüksek tütünlerdir. Dağlık bölgelerde yetişen tipleri ise daha küçük kıt'alı, daha zengin muhtevalı, daha az nikotinli, oranj ve parlak kırmızı renklidirler. Lezzetli, tatlı kokulu ve zayıf fakat aromalıdır. Yanma kabiliyetleri yüksektir. Her iki tipde kabakulak ancak harmanlı tütünleri daha karınlıdır.

SVILENGRAD TÛTÛNLERİ :

Yaprak şekli itibarile kabakulak, orta kıt'alı, oldukça ince nesiçli ve ince damarlıdır. Yapraklar muhteva bakımından zengin, yaprak sathı düzgün, elastiki ve nikotin seviyeleri düşüktür. Sigara randumanları yüksek, özgül ağırlıkları düşüktür. Parlak sarıdan parlak kırmızıya kadar değişen renge sahiptirler. İçim kaliteleri, hafif, tatlı, özel kokulu, lezzetli, zayıf aromalı, yanma kabiliyetleri yüksektir.

KRUMOVGRAD VE İVAİLOVGRAD TÛTÛNLERİ :

Krumovgradlar; geniş yaşmaklı, çok geniş karınlı, sivri uçlu, orta kıt'alı, orta damarları çok bariz, çok sağlam ve sık dokulu, elastik ve zengin muhtevalı, yüksek reçineli bir tütündür. Yaprak yüzeyi düz ve parlaktır. Ortalama nikotin % 1.5'dir. Karakteristik renkleri sarımsı kırmızı veya kırmızıdır. Yanma kabiliyetleri yüksektir. İçim kaliteleri kokulu, tipik ve çok güzel aromalı ve kendine öz tadı olan güzel kokulu ve hoş lezzetli tütünlerdir. Yüksek kaliteli sigaraların imalinde kullanılmaktadırlar.

İvoilovgradlar; daha yavaş içimli % 1 civarında nikotini havi, kokulu, yaprak formları daha dar kabakulak, doku ve orta damarları daha ince renkleri açık kırmızı tütünlerdir. Elastiki sağlam dokulu, düzgün ve parlak yüzeyli, yanma kabiliyetleri yüksek ve beynelminel pazarlar nezdinde krumovgradlarla eş değerde tütünlerdir.

TOPOLOVGRAD TÜTÜNLERİ :

Güney Bulgaristan'ın en küçük kıt'alı tütünleridir. Kabakulak, biraz uzunca, hafif karınlı, ince ve damarlı ve sivri uçludurlar. Elastikiyetleri yüksek, parlak ve düzgün ve kadife gibi yumuşak yüzeylidirler. Muhtevaları yüksek, dolgun ve mukavim dokulu % 0.7 civarında (düşük) nikotinlidirler. Renkleri oranj-parlak kırmızıdır. Uç yaprakları bazen matlık gösterebilmektedir. Özgül ağırlıkları düşük ve sigara sanayiine elverişli tütünlerdir. İçim kaliteleri kokulu, fevkalade leziz, hafif ve hoş aromalıdır. Yanma kabiliyetleri yüksektir. Dış pazarlarca aranan bulgar tütünlerindedir.

İSTOCHEN TÜTÜNLERİ :

Topolovgrad tütünlerine benzemekle beraber nikotin nisbetleri daha yüksek ve daha sert tütünlerdir.

TEKNE TÜTÜNLERİ :

Büyük kıt'alı kuvvetli dokulu tütünlerdir. Nikotin seviyeleri yüksektir. (% 2-3) ve harmanlara sertlik vermek için kullanılırlar. Damarları bariz, renkleri kırmızı - koyu kırmızıdır. Yaprakları genişçe, yaşmaklı, omuzsuzdur.

IV — CEBEL TÜTÜNLERİ :

Bu bölge tütünleri ince ve nazik dokulu, zengin muhtevalı, açık sarı - altın sarısı - açık kırmızı renkli, fevkalade yanma kabiliyetli ve tatlı tütünlerdir. Kokulu ve aromatikdirler. Tamamı basma tipi ve oval form gösteren tütünlerdir. Seleksiyonla elde edilen «sekirka» tipi, cebel tütünleri içinde en yüksek karakteri taşımaktadır. Yüksek kaliteleri, yeknesaklık ve diğer özellikleri bakımından bütün Bulgar tütünleri arasında da müstesna bir yere sahiptir. Bunlar bütün tipler içinde en küçük kıt'alı tütünlerdir.

Ortalama boylam çapları 5,4-10,7 cm, enlem çapları 4,86 cm'dir. Çaplar katsayısı 1,86'dır. İnce dokulu, ince damarlı, sağlam ve elas-

tik dokulu ve zengin muhtevalıdır. Damar oranı % 14,16'dır. Yaprak yüzeyi düzgün, parlak ve kadife yumuşaklığındadır. Bazı varyeteler kıvrıkcık yapraklar vermektedir. Cebel tütünleri yetiştirildikleri yere göre değişmekle beraber açık sarı (limon), oranj, altın sarısı ve açık kırmızıdır. Özgül ağırlıkları az, sigara imaline uygun tütünlerdir. Çok hoş ve tatlı, özel aromalı ve yüksek yanma kabiliyetine sahiptirler. % 16-18 karbonhidrat, % 7-8 protein, % 0,5-0,8 nikotin (düşük) ihtiva ederler.

Bulgaristan'ın dış pazarda aranan en pahalı tütünleridir. Genel rekoltenin % 15'ini teşkil eden bölge tütün tipleri ve bölgelerin özellikleri aşağıdadır.

Tütün tipi	Genel üretimdeki hissesi %	Yetiştigi yerin denizden yüksekliği	Yıllık yağış m ² /Kg	Ortalama ısı C°
Momchilgrad	3.5	300	640	12.2
Krumovgrad	1.5	350	694	13.1
Kırdzhali	3.0	231	670	12.5
Zlatograd	3.0	430	1004	11.5
Ardino	3.0	700	847	—
Smolyan	1.0	1010	966	8.5

V — KUZEY BULGARİSTAN ÇEVRESİ TÜTÜNLERİ :

Genel rekoltenin % 3'ü bu çevrede üretilmekte daha ziyade iç tüketim için kullanılmaktadır. Bu bölgede üretilen tütünler Virginia menşeli tütünlerdir.

YUGOSLAVYA TÜTÜNLERİ :

Yugosavya'da üretilen tütünler çeşitli görüşlere göre tasnife tabi tutulmakla beraber başlıca ticari tipleri ele almak suretiyle en uygun tasnifin aşağıdaki şekilde yapılabileceği düşünülmektedir.

I — Oriental tütünler

A — Aromatik tütünler

- 1 — Yaka
- 2 — Pirlepe
- 3 — Cebel

B — Dolguluk tütünler

1 — Otly (Bazı kaynaklara göre semi oriental)

II — Yarı Oriental tütünler

A — Ravnak tütünleri

III — Diğer tütünler

A — Voyvadina bölgesi kara tütünleri (dark sun cured)

B — Virginia tütünleri

C — Burley tütünleri

YAKA TÜTÜNLERİ :

Yunanistan ksantina (İskeçe Basması) orijinelidir. Pirlepe tütün enstitüsünde seleksiyona tabi tutulan ve Jk, 7-4 sortu kot numarası ile üretilen yaka tütünleri arızalı yakalarda ve yerel toprak yapısında yetişecek şekilde geliştirilmişlerdir. Küçük boyutlu, ince-dolgun dokulu, çok ince damarlı, parlak sarı portakal renklidir. Sigara harmanlarına aroma tat ve hafif içim vermek için kullanılırlar. Nikotin nisbetleri % 0.40-0.75 civarında, yanma kabiliyetleri çok yüksektir. Genel üretimin % 19'unu oluştururlar. Dekar verimleri 70-100 Kg.'dır.

CEBEL TÜTÜNLERİ :

Bulgaristan'dan getirilen (1958'de) Ksantina yaka tütünlerinden seleksiyon sureti ile üretilmiştir. Potasyum ve silikonca zengin ümüscce fakir zayıf topraklarda eksik güneşlenme imkanlarında son derecede kaliteli mahsul almak mümkün olabilmektedir. Vegetasyon devresinin çok kısa olması nedeni ile yüksek bölgelerde başarı ile yetiştirilebilmektedir. Basma tipi küçük boyutlu, ince ve dolgun dokulu, ince damarlı, yüksek aromalı ve sarı parlak kırmızı renkli tütünlerdir. Kokulu ve tatlı içimlidirler. Dekar verimleri 60-80 Kg.'dır. Genel üretimin % 5.3'ünü teşkil ederler.

PİRLEPE TÜTÜNLERİ :

Genel üretimin % 69'unu teşkil eden pirlepe tütünleri Yugoslavya'nın yerli tütünleridir. Ortalama verim dekar başına 100 Kg.'dır. Normal topraklarda üretimi yapılır. Oriental tütünlerin bariz özelliklerini taşır, küçük kıt'ahlı dolgun ve reçineli yaprakları sa-

rı-portakal ve parlak kırmızı renkli higroskopiteleri yüksek, elastiki, tatlı, aromalı ve hafif tütünlerdir. Pek az miktarlarda harmanlara ithali bile nötr harmanlara aroma verir.

Nikotin muhtevaları % 0,87-1.28, Protein % 6.25, kül % 13.15, indirgen maddeler % 14.6-26.7'dir.

OTLYA TÜTÜNLERİ :

Genel üretimin % 7'sini teşkil eden dolguluk tütünlerdir. Yunanistan Kumanova bölgesinde yetişen Kabakulak ve Poroj sortu orijinelidir. Pirlepe Tütün Enstitüsünde seleksiyona tabi tutularak sulu şartlarda üretilecek şekilde geliştirilmiştir. Dekar verimleri sulu şartlarda 110-150 kg., kuru şartlarda 80-120 kg.'dır. Altın sarısı-parlak kırmızı, ince ve elastiki dokulu, özgül ağırlıkları düşük, tatlı, orta sertlikte, kokusuz ve nötr içimli tütünlerdir. Sigara randumanları ve yanma kabiliyetleri yüksektir. Boyutları ortadır. Bazı kaynaklara göre semi oriental tütünler meyanında mütalaa edilmektedirler.

Yugoslavya'nın oriental tütün üretiminin yapıldığı başlıca bölge olan Yugoslav Makedonya'sında tütün üretim yörelerinin iklim koşulları aşağıda verilmiştir. Buna göre;

Yıllık yağış 455-902 mm arasında.

Yıllık ortalama ısı 8.2 C° - 15.1 C° arasında değişmekte.

Vegetasyon döneminde (Mayıs - Eylül) ortalama ısı 15.6 - 23.1 C°.

Yağış toplamı 148-299 mm civarında bulunmaktadır.

RAVNAK TÜTÜNLERİ :

Semi oriental grup içinde yer alan Ravnak tütünleri, bizim Trabzon ve Hendek tütünleri ni andıran büyük kıtalı, ince, elastiki, sarı veya kırmızı renkli zenepsiz, içimi kokusuz (nötr) tok ve sert tütünlerdir.

Ağır killi ve derin topraklarda yetiştirilir. İlkbahar kısa sürdüğünden fideler sıcak yastıklarda yetiştirilir.

VOYVODİNA BÖLGESİ KARA TÜTÜNLERİ :

Taban arazide, sulak ve kara iklimi hüküm süren bölgelerde yetiştirilir. Dekar verimleri 100-250 kg.'dır. Kaba, geniş yapraklı, kalın etli dokulu, koyu kırmızı - fındık kabuğu renginde sert ve ağır içimli tütünlerdir. Değişik ağır bir kokuları vardır. Daha ziyade pipo, puro ve az miktarda bazı sigara harmanlarında kullanılır.

II.
O T U R U M

YURDUMUZDA YABANCI TÜTÜNLERİN
YETİŞTİRİLMESİ ÇALIŞMALARI

Kemal KETENCİ
Tekel Enstitüleri

A — DÜNYA TÜTÜN ÜRETİMİNE GENEL BİR BAKIŞ

Son yıllarda Dünya tütün üretimi 6-6,5 milyon ton civarında gerçekleşmektedir. Bunun çok büyük bir kısmı sigara yapımında kullanılmaktadır. Sigaralık tütünler başlıca dört grupta incelenebilir.

- 1 — Flue cured (ısı ile kurutulanlar)
- 2 — Burley (kapalı yerde kurutulanlar)
- 3 — Şark ve yarı Şark (güneşte kurutulanlar)
- 4 — Siyah tütün (kapalı yerde kurutulan)

Bu tütünlerin başlıca niteliklerini şöyle özetlemek mümkündür;

1 — Flue Cured (Virginia) Tütünleri :

Orta ve iri kıtalıdır. Renk turuncudan ayva sarısına kadar değişen tonlar gösterir. Nikotin oranının üzerinde, şekerler yüksektir. Yanma ve dolguluk kabiliyeti iyidir. Harmanlarda tad ve renk vermek için ve tek başlarına kullanılır. Dünya üretiminin yarısını teşkil eder.

2 — Burley Tütünleri :

İri kıtalı, renk kahverengimsi tonlarında, iyi yanan, dolguluk kabiliyeti yüksek olan tütünlerdir. Nikotin miktarı yüksek, şeker miktarı düşüktür. Koku adsorbe etme özelliği çok iyidir. Harmanlarda, saçaklılık ve sos tütün kabiliyetleri için kullanılırlar. Dünya üretiminin % 10'unu teşkil ederler.

3 — Şark ve Yarışark Tütünleri :

Yaprak ayası küçük veya ortadır. Renk sarıdan kahverengine kadar değişim gösterir. Geneide nikotin oranı düşük, şeker ise orta veya yüksektir. Aromatik özellikleri dolayısıyla harmanlara katılırlar. Dünya tütün üretiminin % 12-15'ini verirler.

4 — Siyah Tütün :

Yaprak iri kıtalı ve çok koyu renklidir. Yanma, dolguluk özellikleri ve nikotini yüksek bir tütündür. Sert içimlidir. Dünya üretiminde % 3-4 pay alırlar.

B — NEDEN İRİ KITALI TÜTÜNLER ?

Sigara içim zevki ve Dünya tütün üretimi II. Dünya Savaşından sonra önemli bir değişiklik göstermiştir. Şark, Yarışark ve siyah tütünlerden yapılan sigaraların üretimdeki payları giderek düşmüş, buna mukabil, Virginia, Burley tütünlerinden yapılan sigaralar her sene daha fazla miktarlarda tüketilir olmuştur. Bu durumun tabii sonucu olarak, tütün üretiminde aynı şekilde bu tütünlere kaymıştır. Bu değişiklikte ABD'nin ekonomik, sosyal, kültürel birçok alanda olduğu gibi, sigara sanayiinde de ağırlığını hissettirmesinin elbette payı vardır. Fakat olaya sadece bu açıdan bakmak yanlış olacaktır. Başka faktörlerinde rol oynadığını kabul etmek lazım gelir.

Ülkemizde yabancı tütün yetiştirilmesi üzerinde eskiden beri çok değişik fikirler ileri sürülmüştür. Lehinde veya aleyhinde o günün şartlarına göre değişen çok farklı politikalar izlenmiştir. Gayet geniş bir kütleyi ilgilendirdiğinden, hükümet toplantılarından köy kahvelerine kadar her düzeydeki platformda görüşülen ve tartışılan bir konu olmuştur. Herkesin birşeyler söylediği bu meselede acaba doğruyu kim söylemektedir? Gerçek nerededir?

Virginia ve Burley tütünlerine karşı olanların görüşleri şu şekilde özetlenebilir :

1 — Bu tütünlerden yapılan sigaralar zamanla içim alışkanlığı yaratacağından yerli tütünlerden yapılan sigaralar satılmıyacaktır, dolayısıyla yerli tütün yetiştirilenlerin ürünleri ellerinde kalacaktır.

2 — Halen üzerinde başka ürünler yetiştirilen en verimli topraklar, Virginia ve Burley üretimine tahsis edilecektir. Böylece ülke için çok daha hayati olan mahsullerin üretimi düşecektir. Halbuki yerli tütün üretiminde kullanılan topraklar, başka ürünlerde kullanılmayan en verimsiz ve en kıraç topraklardır.

3 — Yeni tütün çeşitleriyle birlikte ülkede görülmeyen birtakım yeni hastalıklar ve zararlılar da girecektir.

4 — Bu tütünler fazla sulama ve gübreleme gerektirdiğinden, topraklarımızda tuzlanma ve bozulmalar olacaktır.

5 — Burley ve Virginia kurutma hangarlarının kurulması büyük masraflar gerektirir. İlave olarak Virginia'nın yakıt masrafları da olacaktır. Halbuki yerli tütünlerin kurutulacağı tesislerin yapımı çok ucuzdur ve bedava olan güneş enerjisinden istifade edilmektedir.

Yurdumuzda yabancı tip tütün yetiştirilmesinden yana olanlar ise bu görüşlere karşılık şunları ileri sürmektedirler.

1 — İçim zevki son kırk yılda büyük oranda değişmiştir. Bütün dünya Virginia Burley tütünlerinden yapılma sigaraları istemektedir. Ülke dışında bu gelişmeler bize de tesir etmiştir. 1970'li yıllarda kaçakçılık ve son yıllarda resmi ithalat yoluyla yabancı sigaralar yurdumuza girmiş, halkımızın içim zevki bundan etkilenmiştir. Bu talep karşısında daha fazla direnmek yararsızdır ve zaman kaybıdır.

Mademki değişen içim zevki Virginia ve Burley gerektiriyor, o halde biz bu tütünleri ithal etmiyelim, yurt içinde üretelim. Böylece dışarıya ödiyeceğimiz döviz yurt içinde kalsın.

2 — Yerli tütünlerimiz kimyasal bileşim, aroma, içim özellikleri bakımından yüksek düzeydedirler. Buna karşılık çoğunun fiziksel özellikleri istenen seviyede değildir. Bu sebeple sigaralarımız bazen kuru, sıkı veya yanması zor olmaktadır. Bu bozuklukları düzeltmek amacıyla, harmanlarımıza teknolojik özellikleri daha iyi olan tütünleri uygun oranlarda ilave ederek sigaralarımızda görülen olumsuzluklar giderilebilir.

3 — Şark tütünü yetiştiren diğer bazı ülkelerde olduğu gibi yurdumuzda da son yıllarda tütün üretimi azalma eğilimi göstermektedir. Bunun başlıca sebebi Şark tütünü yetiştirmenin zahmetli bir uğraş olmasındandır. Genç kuşaklar endüstride veya hizmet sektöründe iş aramakta, tarımda çalışmaya mecbur kalsalar bile tütüncülüğü en son düşünmektedir.

4 — Tütünlerimiz işçiliğin önemli payı sebebiyle pahalıya mal olmaktadır. İri kıtalı tütünlerde işçiliğin payı, hem mekanizasyon uygulanabilmesi hem de bazı işlemlerin kolaylığı nedeniyle, çok daha azdır. İşçiliğin az olması demek daha alçak maliyet fiyatı demektir ki günümüzde çok önemli bir faktördür.

5 — Burley ve Virginia tütünlerinin yetiştirildiği topraklar taban ve sulanabilen arazilerdir. Adapazarında, Gönen'de, Manyas'da zaten

yerli tütün üretimi yoktur veya çok azalmıştır. Buralarda olabilecek yabancı tütün üretimini Ege'nin, Karadeniz'in veya Doğu bölgesinin üretimine hiç bir menfi etkisi beklenemez. Eğer ileride bu yerlerde bir azalma görülürse bunun gerçek sebebi yeni tütünler değil, son yıllarda hızla değişen sosyal ve ekonomik şartlar olacaktır. Nitekim daha bu tütünler girmeden Marmara'da tütüncülük bitmiştir. Karadeniz'de bu yoldadır. Ama dış alıcısı olduğu sürece Ege tütünü daha uzun yıllar ekilecektir. Çağdaş teknolojinin kalitesine kavuşturulursa Doğu ve Güneydoğu tütünleri de Virginia ve Burley'den etkilenmeyecektir.

6 — Ülkemizin üzerinde tarımı yapılan 27 milyon ha.lık arazisinin yaklaşık 9 milyon ha.'da sulama yapılabilmesi hesaplanmaktadır. Bugün için sadece 3,5 milyon ha.'lık bir kısmında sulama yapılmaktadır. Böyle büyük bir kapasite yanında Burley ve Virginia'nın üretiminde kullanılacak 5.000 veya 10.000 ha. arazinin ne önemi olur? Öteki ürünler de ne kadar azalma beklenir?

7 — Eğer topraklarımızda bazı hastalıklar zaten varsa, bu hastalıklar büyük ihtimalle sulama ortamında ortaya çıkabilir. Yoksa tohumun kendisiyle hastalığın gelmesi söz konusu değildir. Bilindiği üzere tohum ithalinde hem dış ülkelerin hem de bizim gümrüklerimizde gayet sıkı muayene ve karantina işlemleri uygulanmaktadır.

8 — Aşırı sulama ve gübreleme neticesinde toprağın fiziksel özelliklerinin bozulacağı tabiidir. Bu hususlar Virginia ve Burley'in kötü tarafları olamaz. Bilinçli yapılacak gübreleme, sulama, münavebe ile toprağın hiç bir zarara uğramaması mümkündür.

9 — Burley ve Virginia tütünleri için gerekli kurutma tesislerinin büyük harcamalar gerektirdiği herkes tarafından kabul edilecek bir gerçektir. Bunu elbette ekicilerimize yükleyemeyiz. Çare olarak firmaların tesisleri kurması ve kurutma için tütün bedellerinden belli bir ücretin kesilmesi tavsiye edilebilir.

Virginia için gereken yakıt masrafına gelince burada çok abartmamak lazımdır. Yılda 5-10.000 ton Virginia üretilecekse ve bunun da eş miktarda fuel-oil gerektireceğini düşünürsek, Türkiye'nin yılda yaptığı 17 milyon ton civarındaki petrol ithali içinde bu miktarın sözü bile edilemez.

10 — Ülkemizde halen (4) şirket yaklaşık (150) ekici ile 700 dekarlık sahada Burley ve Virginia ekimi için anlaşmışlardır. Bir dekar saha için ortalama 150.000 TL. na kadar bir ödeme söz konusudur. Toplam olarak 100 milyon TL. lik bir değer yaratılmaktadır. Çiftçi ba-

şına 700 bin TL. lık yeni bir kazançtır bu. Bu para dışarıya gitmemekte, Türk ekonomisine katkıda bulunmaktadır.

11 — Burley Virginia ile yeni bir üretim biçimi gelirken bazı yeni teknikler, ilaçlar kimyasal maddeler, makina ve aletler de yetiştiricilerin günlük hayatına girmiştir. Daha bir kaç yıl önce bu yeniliklere şüphe ile bakan ekiciler, bu gün onları tamamiyle benimseyip kullanmaktadır.

12 — Burley hangarları tahtadan, asbestli levhalardan, kuvvetlendirilmiş naylonlardan yapılmakta olup, bu alanlarda çalışan birçok firmaya iş imkanı açılmıştır. Virginia kurutma hangarları (bulk-curing kamaraları) şimdi yerli olarak üretilmektedir. Kırimda, kurutmada, depolamada kullanılan birçok alet ve ekipman yurt içinde yapılmaktadır.

Bütün bunlar düşünülürse bu üretim dalının yan sanayii de kazandırdıklarının çok olduğu inkar edilemez.

C — VIRGINIA VE BURLEY TÜTÜNLERİNİN TOPRAK VE İKLİM İSTEKLERİ

Virginia Tütünleri :

Daha ziyade zayıf veya orta kuvvette, bilhassa azotça fakir, fosfor ve potasca orta veya zengin, nötr veya hafif asit açık renkli, geçirgen, kumsal karakterli, hafif bünyeli, derin profilli sulanabilir toprak isterler.

Virginia tütünleri iklim olarak, mutedil sıcaklık ve mutedil yağış gerektirir. Vegetasyon devresinde (4) aylık sıcaklık ortalaması 21°C-22°C civarında, nisbi nemin % 50-70, yıllık toplam yağışın 1200 mm. civarında olması istenir.

Burley Tütünleri :

Bitki besin ve organik maddelerce zengin, verimli, nötr veya hafif asit, daha ağır bünyeli, killi tınlı, derin profilli, koyu renkli, geçirgen, havalanabilen toprakları sever.

İklim olarak mutedil sıcaklık, daha yüksek yağış ve nisbi nem ister. (4) aylık sıcaklık ortalaması 22°C-23°C, nisbi nem % 60-80, yıllık yağış 1500 mm. olmalıdır.

D — YURDUMUZDA BURLEY VE VİRGINIA YETİŞTİRME ÇALIŞMALARI

1938—1983 Arası :

1 — Virginia çalışmaları :

Yurdumuzda Virginia denemelerine ilk defa 1938'de Antalya, Hamdım, Malatya, Bitlis, Bucak gibi yerlerde yapılan adaptasyon denemeleriyle başlanmıştır. Denemeler dört yıl devam etmiş en iyi sonuçlar Bucak'dan alındığı için Virginia'nın sadece orada yetiştirilmesine, karar verilmiştir. İlk denemelerde «Bonanza» çeşidi beğenilip üretilirken, daha sonra yapılan denemelerde "Virginia Dixie Bright" daha başarılı bulunduğundan onun yerini almıştır.

Önceleri kullanılan kurutma fırınları, güneşte kurutulan tütünle fırında kurutulan tütün arasında makul bir fiyat farkı olmadığı için, zamanla terk edilmiş, ayrıca çeşitli tohumların karışması nedeniyle de tütünün saflığı bozulduğundan, Virginia üretiminden beklenen sonuç sağlanamamıştır.

Resmi kayıtlara göre 1984 yılına kadar Bucak'da her yıl 1000-2000 tonluk bir Virginia üretimi gösteriliyor olsa bile, bunun tohum ve kurutma şekli olarak Virginia tütünüyle hiç bir ilgisi yoktur. İçimi, fiziksel ve kimyasal özellikleri orijinalinden oldukça farklı dejenere bir tütünün kültürü yapılmıştır.

2 — Burley Çalışmaları :

Ülkemizde Burley üretimi çalışmaları ilk defa 1965'de Enstitülerimiz tarafından Antalya, Adapazarı bölgelerinde (6) çeşitle yapılan denemelerle başlatılmıştır. Üç yıllık deneme sonuçlarına göre Adapazarının Burley için elverişli toprak ve iklim şartlarına sahip olduğu tesbit edilmiş ve Burley 21 en fazla beğenilen tütün olmuştur.

Ayrıca Tarım Bakanlığı'nda bir yabancı firmanın desteğiyle 1966 yılından itibaren 3 yıl süreyle Gönen ve Manyas ilçelerinde Burley denemeleri yapılmıştır.

Tesbit edilmiş belli bir politikası olmadığı için 1970'li yılların başına doğru her iki bölgede üretim giderek sifıra varmış, fakat 1973'den sonra Enstitülerce yoğun deneme çalışmaları başlaması üzerine ilgi tekrar canlanarak Gönen ve Adapazarı'nda üretim 40.000 kg.'a kadar çıkmıştır. Bunda hastalık bakımından sorun yaratmayan yeni çeşitlerin de katkısı olmuştur. 1976'dan itibaren çeşitli sebeplerle ilgi ve üretim tekrar düşmüştür.

1984—1986 Arası :

Son yıllarda Türkiye'de gerek yabancı tütün yetiştirilmesi, gerekse yerli veya yabancı özel şirketlere sigara imali için yetki verilmesi konusunda gelişmeler olduğu malumdur.

1984 yılından beri çeşitli yerli yabancı ortaklıklar, Türkiye'nin uygun iklim ve toprak şartlarına sahip bölgelerinde yoğun deneme üretimi yapmaktadırlar. 1984 yılından sonra yurdumuzda Burley ve Virginia yetiştiren şirketler ile bölgeleri, ekici sayısı, üretim sahaları ve üretim miktarlarına ait tablo aşağıdadır :

a) Virginia

Yılı	Firma	Bölge	Ekici Sayısı	Alan (da)	Üretim (Kg.)
1984	a) Herman	Bucak	14	123	20.473
		Toplam	14	123	20.473
1985	a) Herman	Bucak	15	80	11.874
	b) Unitab	Man - Boğazpınar	3	10	1.670
		Düz - Arabacı	5	10	1.500
	c) Rothmans	Düz - Çilimli	18	70	12.850
		Topl.	41	170	27.894
1986	a) Herman	Bucak	20	120	—
		Man - Kızıksa	9	60	—
	b) Unitab	Man - Boğazpınar	4	21	—
		Düz - Arabacı	5	20	—
	c) Rothmans	Düz - Çilimli	40	150	—
		Topl.	78	371	—

b) Burley

Yılı	Firma	Bölge	Ekici Sayısı	Alan (da)	Üretim (Kg.)
1984	Herman	Adapazarı - Ormanköy	6	19	4.500
		Topl.	6	19	4.500

Yılı	Firma	Bölge	Ekici Sayısı	Alan (da)	Üretim Kg.)	
1985	a) Herman	Adapazarı - Ormanköy	16	50	11.500	
		Man - Darıca	7	21	4.300	
	b) Unitab	Adap - Sukenarı	5	10	1.500	
		Gön - Keçeler	5	10	2.200	
	c) Altıntütün	Gönen - Balcı köy Balcıdede Hasanbey	15	64	12.200	
	Topl.			48	155	31.700
	1986	a) Herman	Adap - Ormanköy	17	100	—
			Man - Darıca	27	97	—
			Bafra	1	4	—
b) Unitab		Gön - Keçeler	5	20	—	
		Adap - Sukenarı	6	21	—	
c) Altıntütün		Gön - Balcı Balcı dede Hasanbey	21	62	—	
		d) Rothmans	Düz - Çilimli	5	20	—
Topl.			82	324	—	

Görüleceği üzere Virginia üretiminde ekici sayısı 14'den 78'e ekim alanı 123 da'dan 371 da'a çıkmıştır ve bu yıl 70 tonluk bir üretim beklenmektedir. Burley de ise ekici sayısı 6'dan 82'ye, ekim alanı 19 da'dan 371 da'a yükselmiş olup, en azından 80 tonluk bir üretim gerçekleşecektir.

Bütün bunlar Türk ekonomisi için yeni kazançlardır.

E — VIRGINIA VE BURLEY YETİŞTİRİCİLİĞİNDE DİKKATİ ÇEKEN DEĞİŞİK UYGULAMALAR

Büyük kıtalı tütünlerin üretiminde yerli tütün üretimine göre bazı değişik uygulamalar vardır. Bunlar :

— Tohum fideliklere çok seyrek olarak ekilmekte (0,05 g/m² kadar) ve tariaya şaşırtılan fideler oldukça gelişkin (25 cm) olmaktadır.

— Geniş aralıklarla dikim yapılmaktadır.

— Virginia tütünlerinde azotlu gübrelemede kesinlikle ihtiyatlı davranılmakta, Dekar başına saf azot 1-3 kg. ancak verilmektedir. Burleyde ise azot bol olarak kullanılır. Ortalama olarak 10-12 kg. saf azot uygulanır.

— Tepe kırma ve filiz alma mutlaka uygulanır.

— Sulanmadan Virginia ve Burley yetiştirilemez. Genellikle Burley de 4-5, Virginia'da 7-8 sulama yapılır. Virginia tütünü sulandıktan bir gün sonra kırılır.

— Virginia tütünleri yapraklar iyice sararınca, Burley tütünleri yeşilimtrak sarı iken kırılırlar. Bilhassa Virginalarda yaprağın olgunluğu, kurutma sonrasında ortaya çıkacak kalite üzerine çok etkili olduğundan her seferinde sadece en olgun 2-3 yaprak alınır. Yeterince olgunlaşmamış yapraklar kurutmada yeşil kalarak kaliteyi düşürürler.

— Virginia tütünlerinin kurutulması, sıcaklığın, havalandırmanın, rutubetin kolayca kontrol edilebildiği kapalı yerlerde ısıtılmak suretiyle 5 günde yapılır. Sıcaklık ortam ısısından tedrici olarak 90°C'ye kadar çıkartılır. Burley tütünleri ise tabii vantilasyonlu (air-curing) hangarlarında 40-50 gün süren bir sürede kururlar.

F — VIRGINIA VE BURLEY ÜRETİMİ İÇİN ELDEKİ İMKANLAR VE NOKSANLIKLAR

1 — Arazi Varlığı :

Ülkemiz büyük bir ülke olduğundan Virginia ve Burley'e uygun toprak bulmak zor değildir. Burley için gerekli olan zengin, tınlı killi, topraklar iklim ve sulanabilme koşulları göz önüne alınarak sadece Marmara bölgesinde 100.000 ha. olarak hesaplanmıştır.

Virginia tütününün ihtiyacı olan milli, kumlu yani hafif bünyeli topraklar ülkemizde çok değildir. Fakat değişik bölgelerde azar azar da olsa bulunmaktadır. Daha büyük ölçeklerde hafif bünyeli toprakların olduğu Güney doğu bölgesinde ise yağış ve nisbi nem oranı çokdüşük olduğundan, kaliteli Virginia için elverişli bulunmamaktadır. Bütün bunlara rağmen Marmara bölgesinin Manyas ve Düzce ilçeleriyle, Burdur, Bucak ilçesinde en azından toplam 15.000 ha. arazi varlığı bulunmaktadır.

2 — İklim :

Virginia ve Burley tütünleri mutedil yağış, mutedil sıcaklık ve yüksekçe nisbi rutubet isterler. Bu şartlara ülkemizde Karadeniz ve Marmara bölgeleri sahiptir. Karadeniz bölgesinde arazi çok dar ve kıymetli olduğundan ve de zaten yerli tütün bulunduğundan hesaba katılmaması doğrudur, bu halde uygun iklime sahip tek yer Marmara bölgesi olarak ortaya çıkmaktadır. Kaldığı onun da bazı bölgelerinde yağışlar eksikdir veya düzensizdir, sulama ile telafi edilmelidir.

3 — Sulama İhtiyacı :

Virginia ve Burley gibi tütünler yerli tütünlerden farklı olarak mutlaka sulanması gereken tütünlerdir. Eğer müsaade edilse yeterince yağış olan yerlerde, mesela Doğu Karadenizde Burley tütünü, az sulamayla veya sulamasız yetiştirilebilir. Çevre çok yağmurlu olsa bile, Virginia tütünlerinin kırımdan önce sulanmaları gerektiğinden Virginia için bol, güvenilir, su kaynaklarının bulunması son derece önemlidir.

4 — Kurutma Tesisleri :

Virginia tipi tütünler esasında içlerinden sıcaklık geçirilen baca ve boruların bulunduğu "flue curing" hangarlarında kurutulurlar. Fakat son yıllarda "Bulk-curing" kamaraları "flue curing" hangarlarının yerini almıştır. Zira bu kamaralar tesis masrafları daha yüksek olmasına rağmen, havalandırma, ısıtma gibi işlemlerin rahatlıkla kontrol edilebilmesi ve neticede mahsulün daha kaliteli olması sebebiyle tercih edilip yaygın hale gelmiştir. (1) ha. Virginia tarlası için 10 m³ "bulk curing" hangar kapasitesi hesaplanmaktadır. "Bulk curing" kamaralarda fuel oil, motorin, tabii gaz veya bütan gazı kullanılmaktadır. Bir kg. kuru Virginia tütün yaprağı elde etmek için 1 lt. fuel oil, 0,8 lt. motorin, veya 0,7 lt. bütan gaz hesaplanmaktadır. Yakıt olabilecek başka materyaller üzerinde çalışmalar devam etmektedir. Mesela, İtalya'da zeytin pirinasını yakıt olarak kullanan kamaralar geliştirilmiştir. Bazı ülkelerde güneş enerjisinden yararlanma yolunda çalışmalar yapıyorsa da henüz pratiğe intikal eden bir şey yoktur.

Burley tütününün kurutulmasında da özel hangarlar gereklidir. Fakat yakacak problemi yoktur. Bir hektar Burley tarlası için 1200 m² hacim hesap edilir. Hangarlar en iyi olarak ahşaptan olur. Bunun

yanında branda, asbestli levhalar, kuvvetlendirilmiş naylon örtü, kerpiç, briket olabilir.

5 — Bilgi ve yetişmiş eleman eksikliği :

Özel yetiştirme teknikleri ve kurutma şekillerini gösterecek ve öğretecek eleman sayısı çok az olmakla beraber son yıllarda hızla artmaktadır. Eleman yetiştirmek amacıyla bazı şirketler dış ülkelere birkaç eleman göndermiştir. Ama esas uygulama, yabancı uzmanların buradaki üretimi yönlendirirken hem teknik adamları hem de ekicileri eğitmesi şeklinde olmaktadır.

6 — Treshing ve redrying tesisleri

Kurutulan Virginia, Burley tütünleri, olgunlaşmanın geçirileceği özel fıçı veya kutulara konmadan önce redrying (tekrar kurutma) işlemine tabi tutulurlar. Bazı ülkelerde redryingden önce treshing (parçalama) işlemi uygulanır. Redrying işlemi tütünün homojen bir tav almasını sağlar. Yurdumuzda bu makinadan yalnız bir tane Enstitülerde vardır.

G — VIRGİNİA ve BURLEY ÜRETİMİNDE BAZI PROBLEMLERE

Geniş çapta üretime geçilmesine karar verileceği bu sıralarda ilerde başgöstermesi muhtemel problemler bu günden iyi tahmin edilmelidir. Olabilecek sıkıntılar üç grupta düşünülmektedir. Bunlar;

1 — Yetiştirme tekniğinden doğacak problemler :

Uygun arazi, kültürel işlemlerin eksiksiz uygulanması zorunluluğu, tesis masraflarının yüksekliği, yakıt masrafları gibi unsurlar daha önce de üzerinde durulduğu için burada tekrar bahsedilmeyecektir.

2 — Ekicilerin durumu :

Burley, Virginia üretecek bölgelerimizdeki ekiciler, yurdumuzun nisbeten en müreffeh ve aydın çiftçileri olsalar bile, bu yeni üretimin onlara getireceği bir takım yükleri hemen karşılayacak durumda değillerdir.

Bu durumun ilk neticesi olarak yetiştirici dışarıdan iş gücü tutamayacak, ev halkıyla işleri yürütmeye çalışacaktır. Bu da ortalama

bir çiftçi 4-5 da. en fazla 10 da.lık bir sahada tütün yetiştirecek demektir. Tabiidir ki ailenin iş gücü kısıtlı olduğu zamanlarda, bazı işlemlerin zamanında ve gereği gibi yapılamamasından kalite bozulmaları olacaktır.

Ülkemizde arazilerin çok parçalanmış olması da bir başka dezavantajdır. Belli bir miktar üretim yapabilmek için, çok daha fazla sayıda ekiciyle muhatap olmak ve çok daha fazla sayıda araziyi tanımak zorluğu olacaktır.

3 — Tütün Tekeli kanunundan doğan güçlükler :

Bilindiği üzere 1177 sayılı Kanun, tütünün alımında, satımında, naklinde v.s.da birçok kurallar getiriyordu. Bu da Türkiye'de üretim yapmak isteyen şirketleri kısa zamanda bıktırmaktaydı. Şirketler kurutulan tütünleri bir an önce satın almak, neviyatlandırmak, denkleme, depolamak veya testler için dışarıya göndermek isterlerken kanun bunu engelliyordu. Ayrıca ekicilere kurutma biter bitmez hemen sonbaharda resmen bir ödeme yapamıyorlardı. Anılan kanunun 5. maddesini değiştiren 3291 Sayılı Kanun ve 20 Ağustos 1986 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanan 86/10911 sayılı kararname ile bu konuda büyük bir rahatlık getirilmiştir.

H — PURO TÜTÜNÜ

Yurdumuzdaki yabancı tütün üretimi anlatılırken "Puro tütünü" üzerinde de bir parça durmak faydalı olacaktır.

Enstitülerde bulunan eski kayıtlardan anlaşıldığına göre, puroluk tütünden önce Pazar ve Fındıklı'da, Trabzon-Artvin benzeri bir tütün yetiştiriliyordu. Ancak 1944 yılında Pazar'ın puroluk tütün için ideal yer olduğu belirlenerek, geniş şekilde üretim, eğitim ve deneme çalışmalarına geçilmiştir.

Türkiye'de ilk puro denemelerine 1931'de Adana'da başlanmıştır. 1936-1943 yılları arasında Enstitüler, Mardin-Gurs ve Bucak'da yapılan denemeler istenen sonucu vermemiş, ancak 1941'de ilk defa Pazar'da ekici eliyle deneme kurulup başarılı sonuç alınınca tüm gayretler buraya yöneltilmiştir.

1940'lı yıllarda yürütülen denemelerde «Judy's pride» isimli çeşit en başarılı bulunmuş ve üretime bununla başlanmıştır. Ancak zamanla Judy's pride'm kalitesinde düşme görüldüğünden, 1950-1960

yılları arasında yapılan denemeler sonucu bugün hâlâ ekimi yapılan "Wisconsin" çeşidi seçilmiştir.

Bir zamanlar üretim 100.000 kg.'a kadar çıkmışsa da 1980'li yılların başına doğru 3000 kg.'a kadar düşmüştür. Bu daralmada, kârlı ve daha kolay olduğundan çay tarımına kaçışın büyük rolü olmuştur. Fakat 1982'den sonra Tekel'ce puro ve puroluk tütün üzerinde daha önemle durulmaya başlanmasından sonra geçen yıl üretim 16.000 kg.'a kadar yükselmiştir.

Halen Pazar'da yapılan puroluk tütün üretiminin çok kaliteli olduğu söylenemez. Bu kalite düşüklüğü yanmanın kötü oluşundan kaynaklanmaktadır. Yoksa yaprağın inceliği, yaprak büyüklüğü, damarların inceliği, renk bakımlarından, dışardan gelen puro uzmanlarının bile beğenisini kazanan bir yaprak tütün üretimi vardır. Ama maalesef ateş tutma kabiliyeti son derece düşüktür.

İşte bu özelliği arttırmak amacıyla Tekel içinde Müessese Müdürlüğünce ve Enstitüler Müdürlüğünce çeşitli çalışmalar yürürlüğe konmuştur. Tütünlerimizde şiddetli fermantasyon geçirterek yanma özelliğini arttırmak düşüncesine yönelik denemeler, dışardan getirilen uzmanların da katkılarıyla Üsküdar Merkez Müdürlüğünde sürdürülmektedir. Ayrıca Enstitülerce daha iyi yanabilen yeni varyeteler bulmak amacıyla yapılan introduksiyon denemelerinde standarttan daha iyi yanan çeşitler tesbit edilmiştir. Bir diğer projede de yanmanın potasyum ile arttırılması gayesiyle yapılan gübre denemelerinde 16 kg/da dozundan sonra yanmanın bariz şekilde arttığı görülmüştür.

İlave olarak geçen yıl Enstitülerimizde kurulmuş olan güdüm-lü fermantasyon hücrelerinde, puroluk tütünler, yüksek ısı (60°C) ve yüksek nisbi nemde (% 65) 15 gün süreyle muameleye tabi tutulmuştur. Renk, koku, içim özellikleri ve bir dereceye kadar yanma unsurlarının düzeldiği gözlenmiştir.

Puro konusunda yapılacak daha pek çok şey vardır. Şimdiye kadar yapılanlar yapılması gerekenlerin çok az bir kısmıdır. Araştırma ve uygulama sektörleri, tohum, yetiştirme, kurutma, fermantasyon, fabrikasyon gibi her türlü konuda daha sıkı bir işbirliğine girip, koordineli çalışmayı sağlayabilirlerse, Pazar'da bugünkü üretimin çok daha üstünde bir kalitede tütün yetiştirilebileceğine inanıyoruz.

Bundan ekicinin, Tekel'in ve de Türk ekonomisinin büyük faydalar sağlayacağı tabiidir.

ÜLKEMİZDE YERLİ VE YABANCI TÛTÛNLERİN GELECEĞİ
HAKKINDA DÛŐÛNCELER

Prof. Dr. Fethi İNCEKARA
Emekli Öğretim Üyesi

Fethi İncekara : (Emekli Öğretim Üyesi)

Muhterem arkadaşlarım genellikle hocalar çok konuşur, ayrıca hele bir de ihtiyarlarlarsa büsbütün çeneleri düşer. Ama ben bu sempozyum kararlarına saygılı olacağım, mümkün mertebe çok özet olarak meseleyi arzutmeye çalışacağım. Gerekirse ayrıca tartışma açılabilir, çünkü konu hakikaten çok günceldir ve kamuoyunda gerek idari makamlar gerek çiftçi nezdinde, gerekse basında çok yönlü tartışmalara efendim sebep olmaktadır. Evvela şunu arzedeyim, burada birbirine rakip olan iki grup tütünden birisi şark tipi kalite tütünleri yani bizim yerli tütünlerimiz, ötekisi de Virginia ve Burley dediğimiz yabancı tütünler. Ben şu kadarını söyleyeyim; tütün ve sigara daha doğrusu sigara iki materyelden oluşur. birisi full materyali dediğimiz dolgu, öbürü ise bu dolgu full materyeller yemeğin tuzu, biberi nasılsa ona çeşni veren, onun değerini yükselten zaten efendim yerli şark tipi kalite tütünlerimiz. Yani bir yemek tuzsuz, baharatsız yani yendiği zaman nasıl tatsız olursa bu Virginia, Burley tütünleri aslında o kadar tatsızdır. Ve mutlaka buna kalitesini ve çeşidini yükseltmek için Şark tipi kalite tütünü harmanlarına eklemek lazım. Bunu böylece özetledikten sonra konu iki grup tütün üzerinde olmaktadır.

Ülkemizde yetiştirilen tütünlerin başlıca temsilcisi olarak burada dünyaca ünlü Şark tipi kaliteli tütün dile getirilmiştir. Yabancı tütün temsilcisi olarak da yine dünyada çok denenmiş olan Virginia ve Burley tütünleri ele alınmıştır. Konuya girmeden önce bu iki grup tütünlerinin başlıca özelliklerini kısaca belirtelim. Arkadaşlar zannediyorum ki burada yeterince izahat verdiler, isterseniz bu kısmı tekrar etmeyeyim, atlayayım efendim. Ve onun için şu kadarını ifade edeyim ki, yarı Şark tipi kalite tütünlerimizden özellikle Karadeniz Bölgesinin Şark tipi Samsun, Bafra kokulu tütünleriyle rekoltemizin 2/3'ünü oluşturan ksorofil karakterli Ege tütünleri küçük boyutlu değişik tip özelliklerine sahip tütünlerdir. Bunların dekara verimleri aşağı yukarı 60 ile 120 kilo arasındadır. Yabancı tütünlerden Virginia ve Burley tütünlerinin ise iri boyutlu ve dekara verimleri 200-300 kg.'dır. Bu tütünlerin hasatı da kolaydır çoğu sap-

larıyla birlikte hasat edilir. Ve öyleki öyle Şark tipi kalite tütünleri gibi kuzu kulağı boyutundaki tütünler değildir, Lahana yaprağı gibi iri yapraklı tütünlerdir. Ne var ki bizim tütünler Şark tipi dediğimiz güneşte kurutuluyor fakat bu tütünler efendim Virginia Flue-Cured dediğimiz 3 günde kurutmak suretiyle şekeri bünyesinde tutmaya muvaffak olmuşlardır. Ve kali bir grup tütün yerine asit grup yani Türk tütününe benzeyen tipe çevirmişler. Burley tütünde yine Marmara bölgesinde gölgede kurutulan yani gölge hangarlarında pekala orada orman teşekkül Orman Bakanlığının yahutta Tarım Orman Bakanlığının yardımıyla pekala akşam kurutma hangarları kireçlemek hatta tohumları kireçlemek suretiyle bu zahmet ortadan kaldırılabılır. Bunlar çiçek vermek efendim ve torba çiçek vermek burada müsaadenizle atlıyorum. Esas konuya göre buna ait çünkü diğer arkadaşlarım bu hususta izahat verdiler.

Şimdi şu kadarını gene ifade edeyim bu iki grup tütün aynı bölgede yetişmez, yani ayrı bölgede birisi kıraç yerlerde, öbürüsü münbit yerlerde ekileceklerini daha önce arkadaşlarımız arzettiler. O bakımdan bunlar Şark tipi kalite tütünü yetiştirilen yerlere girmez, mutlaka ayrı bölge ister. Ayrı ekolojik alan ve bölgelerde yetiştirildikleri için bu iki grup tütün genetik sıhhatli ve homozigotluk bakımından herhangi bir bozulmadan, bozulma bahis konusu değildir. Çünkü uzun yıllar ama bu Virginiayı Burley'yi sokmayın soktuğumuz takdirde Türk tütünü de dejenere olur, bozulur efendim ve büyük bir çaresizliğe senelerce diretmişlerdir. Oysa ki bu iki grup tütünü ayrı ayrı bölgelerde yetişir. Kaldığı bunlarda kendine döllandikleri olduğu için katiyen karşılıklı yani aynı bölgenin yetiştirilişler dahi karşılıklı bir döllenme vukua gelmez. Çünkü her iki tip kendi kendine döller, yabancı döllenmeyi kabul etmez. O bakımdan da sarfiyatta herhangi bir bozulma bahis konusu olmaz.

[O bakımdan Türkiye'de bu yabancı tütünlerin ziraati mevcut değil bence Türk tütünü dejenere oldu kanısı tamamen yersizdir.] Dikkat edilirse orada yaprak tütün ithali demiyorum o halde bilhassa özetle değiniyorum memleketimizde yetiştirilmesinden bahsediyorum yani netice itibariyle Türkiye'de pekala Virginia ve Burley yetişebilir. Ve o özel konuların istekleri olan bu tütünleri memleketimizde yetiştirebiliriz ama tek yaprak dışarıdan gelmeyecek bu yaprak dışarıdan geldiği takdirde mesele budur. Buna ait bir örnek vermek isterim. Şayet ikinci dünya harbinden sonra tabi Avrupa perişan harpten çıktı, Amerika buna yardım elini uzattı ve II. Dünya harbinden marshall yardımı kisvesi altında efendim şey yerine para

yerine sigara gönderdi bakıyoruz yardım değil kendi bu süper bölgenin stoklarını eritmek için tüketim yerleri arıyordu ve Avrupa'ya gönderdi ve hakikaten Avrupa'ya efendim bu tütünü soktu kısa zamanda bu Amerikan sigaraları Avrupa'ya yayıldı daha önce Türkler tarafından yahut Türk tütünleri tarafından efendim içilecek olan Avrupa'daki sigara içiminden Türk sigarasının pabucu dama atıldı. Şimdi burada çiftçinin korkusu biraz sonra şey yapacağız. Acaba şimdi Türkiye'de bu sigara efendim yahut tütünü girerde Avrupa'ya dönerse halimiz ne olur. O zaman çiftçinin hayatı odur değilmi? bir endişe haklı olarak ortaya çıkıyor ama bunu biraz sonra analiz edeceğiz. Çünkü hemen şunu arzedeğim ki bugün ziraatini bizden alan Yunanistan olsun, Bulgaristan olsun, Yugoslavya olsun, bu şark tipi kalite tütünleri şunlar için ifade etmeden geçemeyeceğim. Şark tipi kalite tütünü deyince akla Türk tütünü geliyor ve bu saydığım komşu ülkeler gene Şark tipi kaliteli tütünü yetiştirilmekte fakat bunlar gözlerini açmışlar bu Virginia ve Burley yetiştirmeyele çoktan programına almışlar ve istihsal yapmaktadır. Birçok Avrupalı alıcılar demişlerki eğer Türkiye bu Şark tipi kalite tütünleri yanında eğer bizden iyi kalitede Virginia, Burley yaprak tütün yani sigarayı bırakın doğrudan doğruya yaprak tütün şey yapsınlar son yaprağında alırız demişler o bakımdan yani gerek bu işlemler karşısında gerekse halkın eğilimi karşısında daha evvel bu son çıkardığı kanunun cevap vermesi bakımından memlekette Virginia ve Burley tütünden kaçınmak mümkün değildir. Kaldığı birde kaçak olarak bu sigaraların içimi günden güne memleketimize yayılmaktadır. Şimdi biz dedik ki madem ki bu işe girmek bahis konusu gen 1172 sayılı kanunun resmi olan kuruluşu var, Milli Tütün Komitesi ve bunun bir Alt Araştırma Komitesi var oturduk düşündük taşındık gerek sayın Dekan gerek sayın Başkan buradalar bunlarda hatta bazı arkadaşlarımızda buradalar oturduk dedik ki mademki bu boynumuzun borcu oluyor bu tütünleri yetiştirmek şey yapalım, memlekette yetiştirelim. Memlekette her iki bölgeden arkadaşımız işaret ettiler. Virginia yetiştiren bölgeler vardır, buralarda yetiştirilsin ama tek yaprak tütün hariçten ithal edilmesin diye bir rapor hazırladık bu rapor bizim Milli Tütün Komitesinde hay hay dediler, evet dediler, belki hükümete aittir ama hükümet durup dururken alelacele bir kanunu şıp diye ortaya attı. Tabi böyle bir etken olabilir ve şunu da arzedeğim ki sayın Tekel İşletmeleri Genel Müdürü biraz açıklama yaptı da yüreğim ferahladı. Şimdi hakikaten kanda böyle okumakla anlaşılamayacağı gibi tehlikelerde zil çalıyor. O bakımdan da ithalden bahsediyor, yaprak tütünün ithalinden

bahsediyor. Biz diyoruz hayır olmaz bu iş çünkü bu memlekette bu işler böyle hatta denerken bu iş olmuyor harice gidelim derlerse caydırıcılık kalleslik yapmamalı, devam etmeli ve bu işi memlekette halletmeli o zaman yüregimiz ferahlar ve ister istemez bu tütün memlekette yetişir.

Şimdi kanundan bahsettik bu kanuna biraz şöyle serinkanla bakalım da ve efendim bu serinkanla acaba bunun çaresi ne olabilir diye efendim düşünelim. Şimdi kanunun olumlu yönleri şöyle; dünya sigara sanayii bakımından Türkiye'de halen Tekel Sigara Fabrikaları piyasaya belli standartlara uygun kaliteli sigara üretmesi başarılımış sayılmaz. Özel sektörün yabancılarla ortaklaşa kuracakları modern fabrikalarla daha kaliteli ve ambalajı daha mükemmel sigara yapacakları beklenebilir. Öte yandan dünyanın alıştığı bu Amerikan tipi sigaraları daha kolay ve daha değişik ihraç etmek olanaklarına kavuşulabilir. Kanunun diğer getirdiği bir yenilikte efendim ekicinin çok iptidai olan bugünkü pili bitik mübayaa sistemi yerine kurulacak Tütün borsalarında tütünü satabileceği gibi yazılı sözleşme suretiyle borsa dışında efendim tütünleri satabilecektir. Böylece ekici yılda bir kez açılan tütün piyasalarına beklemeden tütünü istediğine efendim değerince satabilecektir. Ve yıllardır özlenen açık arttırma parası mübayaa realize edilmiş olacaktır fakat bugünkü durum karışık belki kanunun getirdiği şeye alışan yok belki yani hala eski havayı çalıyoruz yeni havaya inşallah alışırız da hakikatten bu çiftçinin tütününe değerine karşılığı efendim mübayaa etmek yani açık arttırma usulüne girmiş oluyoruz. Yalnız hükümetin bu kanun yetersizliği dolayısıyla açıkladığı yeni fiyat sistemi en iyi tütüne en iyi parayı vereceğiz diyor.

Birinci kalite tütünlere çok yüksek fiyat veriyor ve öteki tütün üreticilerine de az para veriyor ve yetiştirmeyin diye ikaz yapıyor. tabiki.

Bundan başka özel sektör ve yabancı firmaların ortaklaşmasıyla Tekel'in bazı sigara fabrikaları da atıl durumdan kurtularak işletmeye açılacaktır ve tahmin ediyorumki çok daha kaliteli sigara imaline geçilebilecektir. Öte yandan bu kanun dolayısıyla, bu özel sektöre devri dolayısıyla efendim bu kaçakçılıkta tamamen önleneyecektir. Kanun belki yeknesak durumda da bizim bu yeni hükümetimiz form ıslahattır. Bu nereden çözülebilir bunu konunun içerisine yine sokmuştur ve efendim böyle şeylerden de form anlayışı yeni bir kaynak yaratmıştır bu da tabii kanunun boyutla-

rından kabul etmek lazım gerekir ve ayrıca türlü yorumlara yol açan kapalı bir kutu niteliğini taşımasıdır. Konuda tütün çeşitleri yerine tütün cinsleri teriminin kullanılması da kanunu hazırlayanlar arasında maalesef bir ziraatçının bulunmadığını göstermektedir çünkü tütün cinsleri bizim dilimizde yabancı tütünlerdir ki cinsler bunlar tütün benzerleridir. Tütün çeşitleri yerine tütün cinsleri kelimesini koyması kanunu hazırlayanlar arasında bir ziraatçının olmadığına işaret talep ettiler ama belki kanun da düzelmiştir.

Yeni kanunda yapılacak yeni tip sigaralardan konut fonu gibi fon alınmasında hükümetçe o kanuna yeni bir ilavedir. Bunu da daha evvel arzetmişim. Kanunun olumsuz yönleri ise ülke tütüncülüğünün ileriye dönük birçok problemlere davetiye çıkarmasıdır. Günlük gazetelerde eleştirilere yol açan kanun hakkında Yeni Asır gazetesi bir yazısında şöyle diyor; Ülkemizin başlıca döviz kaynağı olan pamuk için ak petrol ve tütün içinde sarı petrol deyimini kullandıktan sonra sarı petrolümüzün tütüne yaşamlarını verenler bu yıl kıtlık verimsizlik yabancı sigara ithaline ülke kapılarının açılmasının ardından sigarada devlet tekelinin kalkması ve yabancı menşeli tütün tipine izin verilmesine bir anlam veremiyor bizim 125.000 Egeli tütün üreticimiz söylüyorlar.

Tabiatıyla biraz evvel işaret ettimki kanun maalesef çok açıklamaya imtiyazlı olan bir durumdadır. Burada meseleyi gene serinkanla inceleyecek olursak şöyle bir netice çıkıyor. Yabancı firma ve yerli holdingler marifetiyle ortaklaşa kurulacak sigara fabrikaları mamulâtı ihraç olanakları bir yana yerli kimyasının size Avrupa'da olduğu gibi benimsendiği takdirde ülkemizde ekicimizin alın teri olarak üretirlerse çünkü tütünlerde yapılan sigara ve dolayısıyla tütünlerimizin tüketimini bir hayli azaltacak bunun faturasını Türk çiftçisi daha doğrusu fukara ekici ödeyecektir, zira 250 ile 300 bin ton civarında yıllık yerli tütün üretimimizin halen ancak 70 ila 100 bin tonluk güçle ihraç edebilmekteyiz. Geriye 180 ila 200 bin ton tütün iç tüketime ve stoklara kalacaktır. Halen 100 bin tonu aşmayan iç tüketim ülkemizde Amerikan tipi sigara imali ve buna halkın eğilimi arttıkça bu tüketim yarı yarıya düşebilir. Yani bugün Türkiye'de iç tüketim olan 100 bin ton yerli sigaralar bu yerli sigaraların imalatında yarı yarıya düşebilir ve elimizdeki oran düşebilir bu takdirde 100 bin ton ihraç artı 50 bin ton iç tüketim eşit 150 bin ton 300 bin ton'a karşı 150 bin ton demekki efendim değerlendiriliyor. 250 ile 300 bin ton üretimimizden geriye kalan 100-150 bin ton yaprak tütün nasıl değerlendirildi mesele burada duruyor

ama tavsiyemiz şu; şeyler fabrikalar kurdu, Amerikan tipi sigaralar yapıldı ve halkımızın yarısı buna alıştı yani böyle farzetmişim ondan 100 bin tonluk üretim yarıya düştüğü takdirde 50 bin tonu düşünce olarak sarfettik efendim, 50 bini şeye verilecek Amerikan sigaralarına lazım gelir, 50 bini her yıl bu tütün stok olarak ayrılması mevcut stokları kabartması ve ileride çürüyüp yakılmasından başka çare kalmayacak. Diğer bir yolda üretimi yarı yarıya indirmektir ki bu da tütün ekicisinin yarısının elini ayağını tütün dikmekten çekmesi olacaktır. Yani ya kârını yakacak yahutta arkadaş ben tütün ekmem çünkü ancak 50 bin tonluk şeyimiz var bizim.

Şimdi işte artık bu tebliğimin püf noktasına geliyorum efendim, püf noktasına geliyorum asıl konuda buradan kaynaklanmaktadır. Yani çiftçinin üretimini bir kişiye sorun çiftçiye dengeli bir şekilde efendim üretmesini sağlamak ancak meseleyi halleder ve çözüme kavuşturur. Amerikan tipi Virginia ve Burley tipi tozlu tütün harmanlarına sadece % 15-20 arasında yerli kalite tütünü katılmaktadır. Şark tipi kalite tütünün iç tüketimi Amerikan sigaralarının nedeniyle yarıya düştüğü takdirde arta kalan üretim fazlası 100-150 bin tonu Amerikan sigarası harmanlarında % 20 oranında katılması suretiyle eritilmesi için ülkede kurulacak bu yeni sigara fabrikalarının bunun beş katı olan 500 ile 750 bin ton Amerikan sigarası üretmesi gerekmektedir. Bunun 50 bin tonu yerli sigara yerine tiryakilerin Amerikan sigaralarına koymaları halinde 450-700 bin ton ihraç etmeleri zorunludur. Tabi yarı yarıya Türk sigarası alınınca efendim yarı yarıda Amerikan sigarası yerine alacak ama orada Türk tütünün nasibi % 20 oranındadır o bakımdan bugün yüzde yüz hala 5 gücü fazla Amerikan sigarası yaparız ve bunu ihraç edersek o zaman gene Türkiye'de 250 ile 300 bin ton tütünü çiftçi tarafından üretilir ve elde bulunan çiftçinin kaygıları da ortadan kalkar. Bu bir faraziye dir tabiiyle evdeki hesap hiçbir zaman çarşıya uymaz. Tabi bu verdiğim rakamlar kaba birer örnek tir bunlarda, zikzak olabilecektir. Ne varki son söz olarak yukarıda denildiği gibi yeni çıkan kanuna dayanarak hiçbir zaman bir tek Virginia ya da burley yaprak tütünün ithaline getirilmemeli ve derhal ciddi denemeler yaparak uygun bölgelerde bu tütünlerin üretimine geçilmelidir. Üretilmesin de ve yetiştirilmesi de güzel olur. Yapılacak ilk denemelerde tam başarı sayılmazsa caydırıcılık yoluna hiçbir zaman sapılmamalıdır. Biz de bu konuda yani biraz maymun iştahlıyız, hiç iştahımız yok bir şeye başlıyoruz biraz tatsız ol-

duğu anda bırakıyoruz. O bakımdan bu tabi yeni bir sistemdir, yeni bir üretim sistemidir. Ciddiyetle çalışmalı hemen olmuyor diye caydırıcılık yapmayalım çünkü o zaman kanun hariçten tütün ve ya kıyılmış tütün ithaline şey müsaade ediyor. Tekel Bakanlığı şeyin müsaadesi var o da ama e ne yapalım olursa o bakımdan yerli memlekette bu tütünleri yetiştirmeye çalışmalıyız çünkü kaçınılmaz bu husus vasıflandığından beri Virginia ve Burley yetiştirelim, yetiştirmeyelim derken 45 sene geçti aradan. Ama hayırlısı olsun, memleket için hayırlı olsun, işin başındakiler bu işi dikkatle takip etsinler ve son söz olarakta tütün politikamızı dışarıya karşı ne tabi tamamen kurulmalı ne de ardına kadar açmalıyız.

Hepinize beni dinlediğiniz için çok teşekkür ederim.

**TÜTÜN TEKELİNDEKİ DEĞİŞİKLİK ÜZERİNE TÜRK
TÜTÜNLERİ KARŞISINDA TÜRKİYE'DE YABANCI TÜTÜN
YETİŞTİRİCİLİĞİ**

Doç. Dr. Enver ESENDAL
Ege Üniversitesi
Ziraat Fakültesi

TÜTÜN TEKELİNDEKİ DEĞİŞİKLİK ÜZERİNE TÜRK TÜTÜNLERİ KARŞISINDA TÜRKİYE'DE YABANCI TÜTÜN YETİŞTİRİCİLİĞİ

Doç Dr. Enver ESENDAL*

Tütün (*Nicotiana Spec.*) patlıcan, patates ve domates gibi bitki-
lerle familya benzerliği olan fakat köklerinde nicotin alkaloidin sen-
tezlenmesiyle; diğer kültür bitkilerinin hepsinden farklı bir yeri bu-
lunan keyf verici bir bitkidir. Sağlık üzerindeki zararlı bütün etkile-
rine rağmen Yukatan yarımadasındaki Maya kavminin tütünle tanı-
şan ilk ferdinden bu yana, değişmeksizin aynı amaçla kullanılmıştır.
Değişen tek şey, geçmişinden bu yana onun kullanım şeklidir. Bir de
dünya yuvarlağının üzerinde 56° K enlemden 38° G enlemine kadar
çok geniş bir alanda hüküm süren her tip iklim şartları altında ye-
tişmekte olması nedeniyle, pek çok ekotipler meydana getirmiş olma-
sıdır.

Tütünün anayurdu olan Güney Amerika'dan çıkarak Avrupa ve
Asya'ya geçişi, Avrupalıların Amerikayı keşfetmesinden sonra 16. as-
rın ortalarında olmuştur.

Osmanlılar, tütünü yıllarca İngiliz ve Venedikli tacirler aracılığı
ile Avrupalı yetiştiricilerden satın alarak kullanmış, ancak onun in-
sanlar üzerinde alışkanlık peydah eden önemli ve vazgeçilmez bir ge-
lir kaynağı olduğunu kabullendikten sonra da 17. asrın sonlarına
doğru kendi yurtlarında yetiştirmeye başlamışlardır. Görüldüğü gibi,
**tütün, esasen Anadolunun öz bitkilerinden biri değil, bu topraklara
dışarıdan ithal edilmiş bulunan bitkilerden biridir.** Tıpkı patates, ay-
çiçeği ve mısır gibi. Anastasia'ya göre, bu bitkilerin yaşmaklı olanları
Yukatan yarımadasından, yaşmaksız olanları ise Antillerden yurdu-
muza gelmiş bulunmaktadır.

Tütün Anadolu'ya girerken, yetiştirmeye daha önce başlamış bu-
lunan bazı ülkelerdeki sorunları da beraberinde getirmiş, önlemek

* Ondokuz Mayıs Üniversitesi Ziraat Fakültesi Öğretim üyesi,
Samsun.

amacıyla bazen Padişah IV. Murat'ın yaptığı gibi ölüm emrine kadar hükümler taşıyan fermanlara sebep olmuştur. Ekonomik değerinin idrak edilmesiyle de yasal düzenlemeler altında üretim ve kullanılmasına izin verilmiştir.

Tütünün bir tekel maddesi olmasının öneminin kavranması ile geçmişinden günümüze uzanan süre içerisinde değiştirilen düzenlemelerin kronolojisi aşağıdaki gibi olmuştur :

İlk tütün tekele, Osmanlılarda tütün ithalini yasaklayan ve o tarihe kadar olan bütün uygulamaları kaldıran 1862 tarihli nizamname olmuştur.

Tütün Tekelini işletme hakları 1873-1879 yılları arasında bir teşkilata, 1879-1882 yılları arasında devlet borçları karşılığında Galata bankerlerinden bir gruba, 1882 yılında Düyunu Umumiye'ye, 1883 yılından 1924 yılına kadar uzunca bir süre bir reji şirketine verilmiştir. 1925 yılından itibaren Hükümet tarafından kullanılan bu hak, 1701 Sayılı Tütün İhisi Kanunu ile 1930 yılından itibaren bir devlet müessesesi haline getirilmiştir. 1938 yılında kabul edilen 3437 Sayılı Tütün ve Tütün İhisi Kanunu, 1969 tarihinden çıkarılan 1177 Sayılı Tütün ve Tütün Tekeli Kanunu ile tadil edilinceye kadar yürürlükte kalmıştır. Ülkede tütünün yetiştiriciliğine, yaprak tütünün ticareti ve işlenmesine dair hükümler taşıyan bu kanunla getirilen başlıca yenilikler şunlardır :

Tütün tarımı alanlarının yeniden düzenlenmesi,

Tütün yetiştirilmesinin ruhsata bağlanması,

Ekici tütünlerinin belirli merkezlerde satışı,

Bakanlıklararası Tütün Kurulu ve Milli Tütün Komitesinin kurulması gibi.

Bu Kanun hükümlerinin bazılarında günün şartlarına uygun ilk değişiklikler, 1981 yılında 2427 sayılı yasa ile yapılmıştır. Son olarak da 3.6.1986 tarihli Resmi Gazetede yayınlanan 3291 Sayılı Yasa ile 1177 Sayılı Kanunun 20, 21, 38, 41 ve 43 numaralı 5 maddesi kanun metninden çıkarılmış, bu maddelerdeki konularla ilgili usul ve esaslar Bakanlar Kuruluna devredilerek doğacak boşluklar önlenmiş olmaktadır. Yürürlükten kaldırılan bu maddelerden 20 ve 21. Maddeler, ekici tütünlerinin mübayaasına ilişkin hususları, 38. Madde tütün sanayii ile ilgili hususları, 41. Madde bayilerin kontrolünü ve 43. Madde ise sigara kâğıdı ile ilgili düzenleme hükümleri taşımakta idi. Ya-

pılan değişikliklerle; tütünlerini denk haline getirmiş bulunan üreticiler, ürünlerini yazılı sözleşmelerle tütün borsalarında ve bazı esaslara bağlı kalarak borsa dışında da satabilecekler. 38. Maddenin değiştirilmesiyle; **Özel Sektör** ve **Yabancı Sermaye**, Tekel İdaresi ile ortaklık halinde Türk sigara sanayiinde faaliyet gösterebilecektir. Bu değişikliklerle ayrıca ithalat - ihracat, dağıtım, satış faaliyetleri, tütün ekim alanları ve piyasa konularında yeni düzenlemeler öngörülmüştür. Böylece; Tütün ve Tütün Tekeli Kanununun günün şartlarına uymayan maddelerinin değiştirilmesi, sigara sanayiinde modern teknolojiye uygun üretim tekniklerinin kullanılması, yurda esasen kanunsuz yollarla girerek birtakım çıkar çevrelerini besleyen kaynakların devlet eliyle yönlendirilmesi amaçlanmış bulunmaktadır. Buna göre özel sektör ve yabancı sermaye, devletle ortaklık halinde yerli ve yabancı tütün kullanabilecek, ihtiyaç duydukları yabancı tütünü yurt içinde uygun yerlerde yetiştirebilecekleri gibi, dilerlerse Maliye ve Gümrük Bakanlığının izni ile yurt dışından da ithal edebileceklerdir. (20 Ağustos 1986 tarihli Resmi Gazetede yer alan 86/10911 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı, Madde 5).

Bu yeni uygulama karşısında, tütünle ilgili herkesin mutlaka bir durum değerlendirmesi yapması, üretim - tüketim, Türk tütünü-yabancı tütün unsurları arasında bir hassas denge kurması gerekmektedir. Zira; geçmişe bakıldığı zaman da getirilen yeni değişikliklerden dönüş olmadığı görülür.

Türkiyede tütün, herşeyden önce 400 bin dolayında çiftçi ailesine mensup 2,5 milyon yetiştirici ile sanayiinde çalışan nüfusun yaklaşık 500 bin aile ferdine geçim kaynağı oluşturmaktadır. Bu kırsal nüfusumuzun % 11'i genel nüfusumuzun ise % 6'sı demektir. Diğer yandan, yakın zamana kadar başta giderken son yıllarda pamuktan sonra ikinci sırada ülke ekonomisi'nin en önemli kaynaklarından biridir. Tütün ihracatından sağlanan yılda ortalama 300 milyon dolar, genel ihracat içerisinde yaklaşık % 4' tarım ürünleri ihracatında ise % 12-13 kadar bir paya sahiptir. İç piyasada tüketilen tütün mamulilerinin değeri ise 1982 yılı cari fiatları ile 200 milyar Türk Lirasını son yıllarda ise 1 trilyon Türk Lirasını aşmaktadır.

Dünyada üretilen yaprak tütün miktarı, yılda yaklaşık 6 milyon ton olup, bunun 500 bin tonu (% 8'i) oriental (Şark tipi sigaralık) tütünlendir. En büyük oriental tütün üreticisi, son dönemlere ait yılda 200 bin ton üretime sahip Türkiye'dir. Giderek azalan miktarlarda Yunanistan, Bulgaristan ve Yugoslavya da aynı tip tütün üreticisi olarak ihracatta rakip ülkelerdir.

Dünya tütün üretimini yarısını meydana getiren flue-cured virginia tütünleri, aynı şekilde dünya sigara harmanlarında kullanılan tütünlerin de başında gelmektedir. Virginia tütünlerinin Amerikanblend sigaralarda payı % 53'tür. Bunu % 33'lük payı ile Burley tütünleri izler. Şark tütünlerinin bu konudaki payı % 15-30 arasında değişmektedir.

1,5 milyon ton dolayında olan dünya yaprak tütün ihracatının % 45'e varan oranda en büyük payı virginia tütünlerine, ancak % 15'i şark tütünlerine ait bulunmaktadır. Yılda yaklaşık 250 bin ton kadar (toplam üretimin yarısı) olan şark tipi tütün ihracatı, üretici bu dört ülke tarafından paylaşılmaktadır. İhracatta, 1983 yılından sonra Yunanistan Türkiyenin üzerinde 1. sıraya yükselmiştir.

Türkiyede yıllık yaprak tütün talebi, 200 bin ton dolayındadır. Bu miktar, ülkenin çeşitli ihtiyaçlarını karşılamak için aşağıdaki şekilde değerlendirilmektedir :

İç tüketim (sigara fabrikaları için)	:	90.000 ton
İhracat	:	100.000 ton
Tüccar tarafından :		80.000 ton
Tekel tarafından :		20.000 ton
Emniyet stoku olarak	:	10.000 ton
TOPLAM :		200.000 ton

Üretimin ihtiyaçtan fazlası, halen 100 bin tonu Tekel ve 20 bin tonu da tüccar depolarında olmak üzere toplam 120 bin ton dolayında bulunan tütün stoklarının artmasına sebep olacaktır. Normal seviyede bir stok, gerekli olmakla beraber; planlamadan uzak üretimler, bilhassa Tekelin destekleme alımları ile geçmişte yıllık üretimin 324 bin tona kadar (1976 yılında) artması ve stokların, yıllık ihtiyacın 2-3 katına kadar yükselmesiyle sonuçlanmıştır. Dış pazarların Türkiyeden talep ettiği tütün, genellikle kaliteli tütündür. 1980-1985 yılları arasını kapsayan 5 yıllık dönemde Tekel ve tüccar tarafından ihraç edilen tütünlerin % 48,6'sı AG tütünler olmuştur. Kalitesiz tütünlerin fazla talep görmemesi ve ihraç fiyatının düşük olması sebebiyle stoklar yükselirken döviz gelirleri de düşmektedir. Bu sebeple, memleketimizde tütün üretimi, kaliteyi düşürmemek için mutlaka, taban araziye inmeden hafif meyilli yakalarda yapılmalıdır. Esasen derin ve verimli olan taban arazilerin, daha yüksek kazanç sağlayacak kültür bitkileri yerine, tütüne tahsis edilmesi, bu arazilerin gereği gibi değerlendirilmediği anlamını taşır. Halen tütün tarımına açık tarım alanlarının toplam genişliği, 3.750.000 hektar kadar olup

tütün üretiminde kullanılan gerçek alan bunun ancak 1/15'i kadardır (200 - 250 bin hektar). Tütün üretiminin yapıldığı alanlar içerisinde yakalar (kır) % 50 (100 bin hektar) oranında bulunmakta, taban arazilerin oranı ise % 8 - 10 (15 - 20 bin hektar) dolaylarında tahmin edilmektedir.

Tütün ve Tütün Tekeli Kanununda yapılan değişiklikler üzerine Türkiye'de yabancı tütünlerin yetiştirilmesi ve bu tütünlerin sigara harmanlarında kullanılmasının yolları açılmış bulunmaktadır. Bundan amaçlanan başlıca, halen sahip olamadığımız yeni teknolojinin ülkeye kazandırılması ve yabancı sigaraların girişini yasallaştırmaktır. Bundan böyle yapılması gereken, ülke menfaatini gözeterek bu yeni durumdan kazançlı çıkabilmektir. Bu amaçla, yabancı tütünlerin yetişebileceği toprak ve iklim şartları ile mamül yaprak özelliklerinin iyice bilinmesi ve öğretilmesi gerekir.

Ülkemizin doğu ve güneydoğu bölgelerinde yetiştirilmekte olan tütünlerimizden bazıları, özellikle Bitlis, Muş ve Şemdinli tütünleri, karbonhidrat ve şeker muhtevalarının yüksekliği, nitonin içerikleri ve aroma bakımlarından virginia tütünlerine benzetilmişlerdir. Son yıllarda güncellik kazanan yabancı tütünlerin Türkiye'de yetiştirilmesi durumunun aslında bir ölçüde geçmişi bulunmaktadır. Bir ara terk edilmiş gibi görünen bu çalışmaların başlangıcı virginia tütünleri için 1938, burley tütünleri için ise 1965 yıllarına dayanmaktadır. Bu tür yabancı tütünlerle yapılmış sigaralar, ülkeye yıllarca izinsiz (illegal) olarak sokulmuş ve alınan yasaklama kararları bu durumun önlenmesinde maalesef etkili olamamıştır. Bunun üzerine; yabancı sigaraların Türkiyeye ithal edilmesi ve satışına izin veren düzenlemeler, 1984 yılında kabul edilmiştir. Böylece ithal edilen sigara miktarı 1984 yılında 1.579 ton, 1985 yılında 3.879 ton ve içinde bulunduğumuz 1986 yılı için hedeflenen ithalat ise 5 - 6 bin ton olmuştur (yılın ilk 9 ayında gerçekleşen ithalat 5.435 ton). Böylece, halen yılda 65 - 66 bin ton olan sigara tüketiminin (yılda) % 10'una ulaşmış olduğu görülür. Bu yıllarda ödenen döviz miktarları ise 1984 için 22,4 milyon dolar, 1985 için yaklaşık 54 milyon dolar olmuş, 1986 yılı için de 85 - 90 milyon dolar arasında olacağı tahmin edilmektedir. Görüldüğü gibi ithal edilen sigara miktarı ve faturası, şimdilik yıldan yıla katlanarak artmaktadır. Bunu önleyebilmenin çaresi, üretimi Türkiyede gerçekleştirebilmektir. Diğer taraftan meseleye bir de değişik açıdan bakıldığında; şu husus gözönünde bulundurulmalıdır: Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET)'na tam üyelik için verilen uğraş, sonuca ulaştığı takdirde, ekonominin her dalında olduğu gibi tütün ve sigarada da

ekonomik ve teknolojik açıdan güçlü dış rakiplerle rekabet edebilmek, hatta ihracatçı ülke durumunda olabilmek için bu günden hazırlıklı bulunmak gerekmektedir. Aslında kaliteli olan sigaralık tütünlerimizin ithalatta rakibi yabancı tütünler değil, aynı tpi tütünü yetiştiren diğer ülkelerdir. Bu tütünlerimiz sınırlı bir dış talebe karşı kıymetini korumaktadır. Ancak, devletin korumacı kanadı altına sığınan kalitesiz tütünün, tam anlamıyla liberal sistemde bu korumacılıktan yoksun kalacağına, bu günden bilinmesi gerekmektedir.

Yurdumuzda öteden beri denenmekte olan yabancı tütünlerin başlıcaları ve bunların üretim durumları hakkındaki görüşlerimiz aşağıdaki şekilde özetlenebilir :

Virginia tütünü üretimi geçmişte Avrupa ülkelerine ihraç edilmek amaç ile Burdur (Bucak) da yapılmış, ancak önemli bir gelişme sağlanmamıştır. **Burley** tütünleri ise Antalya ve Adapazarı'nda denemelere alınmış, Gönen, Malatya ve Susurluk'ta yapılan çalışmalarda bu tütünlerin ekim alanlarında da bir ilerleme olmamıştır. Ayrıca Gaziantep dolaylarında üretilen ve enfiye ve pipoluk olarak kullanılan önemsiz miktarlardaki **Hasankeyf** tütünü (Mahorka, Deli tütün; **Nicotiana rustica**) ile Konya (Hadım), Hatay (İskenderun ve Antakya), Malatya ve Diyarbakır (Silvan)'da üretilen ve nargile olarak kullanılan İran'ın Şiraz kökenli **Tömbeki** (**Nicotiana alata** ssp. persicum) tütünleri ve Türkiye'de yıllar öncesinden bu yana üretilen yabancı kökenli tütünlerdir. Memleketimizde tüketilmekte olan puroların yapımında kullanılan **Puroluk** tütünler ise Rize (Pazar)'de üretilmektedir. Yabancı tütünler içersinde üretimi en fazla olan, halen (1985) Pazar'ın 17 köyünde 270 aile tarafından 340 dekar alanda gerçekleştirilen 15 tonluk üretimi ile puroluk tütündür. Üretimin tamamı Tekel tarafından mübayaa edilmektedir.

Yerli Şirketlerle ortaklık kurarak yabancı tütünlerden flue-cured virginia ile burley tütünlerinin yetiştirilmesi çalışmalarına başlanmış bulunan başlıca yabancı şirketler ise şunlardır :

Firma (ve yerli ortağı)	Tütün Üretimi	
	Flue-cured virginia	Burley
1. British-American Tobacco (Ünitab) 1	Düzce	Gönen
2. Philip Moris (Harman Tütün)	Manyas	Hendek
	Bucak	Hendek
	Manyas	Manyas
3. Rotmans (Tat Konservencilik)	Bafra	
	Düzce	Düzce
4. Autria Tobak (Altın Tütün)	—	Gönen

1 Üretim alanları, ilçelerin her birinde 1985 yılında 10'ar dekar, 1986 yılında bir kat artırılarak 20 dekara çıkarılmıştır. Alınan verim ise dekara kg. olarak 1985 yılında virginia için 160, burley için 200 olmuştur. 1986 yılında beklenen verim, virginia için 200, burleyde 250 kg/da. dır.

Yabancı tütünlerle yerli tütünlerimizin birbirine rekabeti sözkonusu olduğunda; her iki grubun oldukça değişik toprak şartları; münavebe sistemi, gübreleme, yetiştirme ve özellikle kurutma teknikleri bakımından farklı isteklerin bulunduğunu gözönünde tutmak gerekir.

Şark tipi kaliteli tütünler fazla derin olmayan, organik madde ve azot bakımından düşük değerde, mineral maddelerce zengin yarıkalarda, yani çoğunlukla diğer pek çok kültür bitkileri için elverişli görülmeyen **maden** toprağı olarak tanımlanan tarlalarda verirken; yabancı tütünler derin, azot dahil bitki besin elementlerince oldukça varıl yanı 1 ve 2. sınıf taban arazilere ihtiyaç duyarlar. Münavebe sistemi veya ön bitki seçiminde de yerli tütünlerimiz için toprağa fazla organik madde bırakmayan ve fazla gübrenemeyen hububat türünden bitkiler uygun düşerken, yabancı tütünler sebze ve çapa bitkileri dahil her tür bitkiden sonra hatta ormanlardan açma ve bozulan çayır-mer'a alanlarında iyi bir şekilde yetiştirilmektedirler. Yerli tütünlerimizden iri yapraklı ve orta kalitede olan bazı tipler (Trabzon, Artvin, Doğu ve Güneydoğu Anadolu tütünleri gibi) hariç, kalite bakımından makbul tütünlerimiz için gübreleme çok sınırlı veya hiç önerilmezken, yabancı tütünlerin gübrenmeden yetiştirilmesi düşünülemez. Gübrenen ve iri yapraklı olması istenen yabancı tütünlerin sulanması da doğal olarak gerekmektedir. Ayrıca, bu tütünlerde uygun sayıda yaprak elde edebilmek için büyüme ve gelişmenin belirli bir döneminde tepe kırma ve teşekkül edecek genç dallar için için koltuk alma mutlaka uygulanır. Bunların sonucu olarak yabancı tütünlerin bazik karakterde, yeşilken 1 metreye varan irilikte kalın damarlı yaprakları ile dekardan 250 — 300 kg. gibi yüksek verim meydana getirmesine karşılık; verimi 100 kg. ı bazen geçebilen kalite tütünlerimiz, ince damarlı ve küçük kıt'ahlı, sahip olduğu reçine ve aromatik maddelerce makbul ve asidik bir karakter kazanırlar. Kaliteli tütünlerimizin güneşte kurutulmalarına (sun-curing) burley tütünleri, bazı yerli tütünlerimizde de uygulandığı gibi tütünün koyu renkli olmasına sebep olacak kadar uzunca bir süre içerisinde gölgede (dark air-curing), virginia tütünleri ise sigaralık tütünlerde istenilen asidik karakteri kazanmalarında tek etkili işlem olan

sun'i kurutma sistemi (flue-curing) ile kurutulmaktadır. Özel kurutma tesisine ihtiyaç gösteren bu sistemde, yaprakların kurutulması işlemi, başından sonuna kadar yaklaşık olarak 96 saat gibi kısa bir sürede tamamlanmış olmaktadır. Böylece, virginia tütünleri kururken total redüksiyon maddeleri (karbonhidrat ve şekerler) seviyelerindeki azalma, son derece sınırlı kalmakta, sahip oldukları bu değerler bakımından sigaralık tütünlere göre daha zengin olmaktadır (Çizelge 1). % 20-24'ten düşük olmayan yüksek düzeyde redükten madde içermekte olan virginia tütünleri, bu sistem sayesinde açık sarı bir renk kazanmaktadır.

Amerika'nın Marshall Yardım Programı içersinde, harp sonrası Avrupasına 1950'lerde ilk kez giren bu tütün, günümüzde sadece Amerika'da değil; İngiltere, Federal Almanya, Fransa, Hollanda, İspanya ve Belçika Lüksemburg gibi her yıl büyük miktarlarda tütün ithal eden Avrupa ülkeleri ve Japonya da dahil gelişmiş ekonomiye sahip ülkelerde sigara harmanlarının aranılan başlıca tütün tipi durumuna gelmiştir.

Sonuç olarak; yurdumuzda yaklaşık üçyüz yıl kadar önce yine yeni dünyadan gelmiş bulunan tütün bitkisi konusunda yeni bir başlangıca gelmiştir. Daha çok taban alanlarda tütün üretiminin yapıldığı bölgelerde (Ege, Marmara ve Doğu Anadolu) etkili olması beklenmektedir. Karadeniz bölgesinde ise bilhassa burley tütünlerinin kurutulması ile ilgili bazı sorunların olabileceği muhtemel görülmektedir. Vakit henüz erken bulunmakta beraber; yabancı tütünlerin Türkiye'de yetiştirilmesi ile Türk tütünlerin geleceği konusunda karamsar olmaktan çok, yakın bulunduğumuz Avrupa ülkeleri pazarından yararlanmak konusunda iyimser olmak gerekmektedir.

Çizelge 1 — Bazı Tütünlerin Kimyasal Bileşimleri (%)

Tütün Tipi	İndir. Şek. (Glukoz cin.)	Total Azot	Prot. Azotu	Nicotin	pH	Tota uçucu bazılar	Amonyak
---------------	------------------------------	------------	-------------	---------	----	-----------------------	---------

Sigaralık tütünlere

Asitli grup							
Şark tipi	12,39	2,18	0,99	1,05	4,9	0,24	0,11
Virginia	12,09	1,62	0,75	1,93	5,5	0,23	0,02
Nötrgrup							
Maryland	0,21	2,30	1,32	1,27	6,6	0,30	0,13
Burley	0,21	3,26	1,45	2,91	5,8	0,51	0,16

Puroluk tütünlere

Connecticut (tip 61)	—	4,76	1,81	1,47	6,2	1,06	0,91
Nord Wisconsin (alt sargılık, tip 55)	—	3,91	1,76	2,68	6,3	0,87	0,58
Pennsylvania (dolgunluk, tip 41)	—	4,25	2,37	2,04	6,1	0,72	0,50
Cuba (dolgunluk)	—	4,80	2,31	2,23	6,6	1,22	1,01
Sumatra (dış sargılık)	—	4,25	2,48	1,42	7,3	0,55	0,31
Ortalama	—	4,39	2,15	1,97	6,5	0,88	0,66

Kaynak : Aksu, S. 1967. Tütün Kimyası ve Teknolojisi'nden yararlanılarak.

TÜRK TÛTÛNCÛLÛĞÜNDE MUHTEMEL GELİŞMELER ve ÇÖZÛM
BEKLEYEN SORUNLAR

Ahmet USTURALI
Ege Bölgesi Zirai Araştırma
Enstitüsü

9.5.1969 tarihinde kabul edilip, 30.5.1969 gün ve 13210 sayılı Resmî Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe girmiş bulunan 1177 sayılı Tütün ve Tütün Tekeli Kanunu'nun belkemiği durumunda olan, kanunun özünü teşkil eden 20, 21, 38, 41 ve 43. maddeleri kanunun yürürlüğe girmesinden 17 sene sonra, 28.5.1986 günü kabul edilen 3291 sayılı kanunla yürürlükten kaldırılmış bulunmaktadır. Yürürlükten kaldırılan ve tütün piyasalarının açılışı, ekici elindeki tütünlerin satışı, tütün ve tütün mamüllerinin devlet tekelinde olması gibi hususları düzenleyen kanun maddeleri, gayet tabidir ki, kamuoyunda olumlu ya da olumsuz yönde pekçok tepkilere neden olmuştur. ve olmaktadır da. Fakat, halen ülkemizde uygulanmakta olan ekonomik politikanın, pek çok sahada olduğu gibi ,tütünle ve tütün mamülleriyle ilgili köklü değişiklikleri gündeme getirmiş olması bir anlamda olağandır ve sürpriz saymamak gerekir kanısındayız. Bir yanda, yılların birikimiyle, mevcut statik yapıya kendini bütünüyle adapte etmiş tütün üreticileri Tekel ve kolayca eritilemeyen stoklar, öte yanda un var, yağ var, şeker var fakat bir türlü helva yapamıyoruz diye hayıflanılan sigara tiryakileri. Ve sonuçta, yaraya vurulan bir neşter. Cerrah açısından neşter daha doğrusu bıçak şifadır. Ancak bir şartla, ameliyat sonrası tedbirleri etkisiz almak ve ödün vermeden uygulamak şartıyla, Tütüncülüğümüze de beklenen neşter vurulmuştur. Yapılacak iş; bundan sonra olabilecekleri alt alta sıralayıp, gerekli önlemleri almaktır.

Yapılan Kanun Değişikliğinden Sonra Tütüncülüğümüzde Muhtemel Gelişmeler :

1 — Tekelle ortaklık şeklinde de olsa, yerli ve yabancı gerçek ve tüzel kişilere tütün ve tütün mamülleri sanayiinin açılması, özellikle Virginia ve Burley tütünlerinin ülkemizde üretilmeleri konusunda, deneme aşamasından ekonomik ölçekte üretime geçişi zorunlu hale getirecektir.

2 — Halihazırda 200.000 ton civarında seyreden yerli tütün üretiminin tamamı iç tüketim ve ihracatla eritilmezken, Virginia ve Burley üretimine geçilmesi bir kısım yerli tütün üreticisini bu sahadan ayrılmak zorunda bırakabilecektir.

3 — Ötedenberi deneme seviyesinde çalışmaların yapılageldiği Gönen, Manyas, Adapazarı ve Bucak'ın yanısıra, çok yüzeysel bir değerlendirmeye, iklim ve toprak yapısı itibariyle Virginia ve Burley'in isteklerine cevap verebileceğini söyleyebileceğimiz Tekirdağ, Yalova, Bursa, Dalaman, Manavgat, Finike, Alata, Karataş, İskenderun, Antakya, Bitlis, Muş, Tokat gibi yörelerde bu tütünlerin müstakbel üretim sahaları olabilir.

4 — Sayılan bu yerlerin bir kısmında halen bazı yerli tütün tipleri yetiştirilmektedir. Bunlardan, Bursa, Düzce, Taşova, Gönen, Muş, Bitlis menşeyleri hemen sayabileceğimizdir. Söz konusu tütün tiplerinin bir kısmının, yerli sigara harmanlarımızda gerçekten önemli ve vazgeçilmez yeri vardır. Bu tütünlere ve aynı yörelerde üretilmesi muhtemel Virginia ve Burley tütünlerine uygulanacak ekonomik açıdan, gerekli teknik tedbirleri almadan Virginia ve Burley ziraatına geçmek te teknik açıdan yerli tütünlerimizi etkileyebilecektir. Ki bunları da, genetik bozulma ve bazı gen kaynaklarının tümünden kaybolması şeklinde özetleyebiliriz.

5 — Saydığımız ve muhtemel Virginia-Burley sahaları olarak gördüğümüz yörelerin hemen tamamında Polikültür tarım yapılagelmektedir. Mevcut mahsül paterninin bölgeye girecek yeni üretim dalından etkilenmesi düşünülemez.

6 — Lisans altında üretim izni verecek olan veya bizzat kendisi Tekel'le ortak olarak kendi popüler sigaralarını Türkiye'de üretecek olan yabancı dev sigara firmalarının harmanlarından taviz vermesi beklenemez. Oysa, bir anlamda kendi başına hareket serbestisine sahip olduğunu söyleyebileceğimiz Tekel, bugüne kadar tütün olarak ne üretiliyse onu almış ve sigara harmanlarında öylece kullanmış idi. Sigara ve diğer tütün mamüllerinin üretimindeki bu muhtemel yapı değişikliği yerli tütüncülüğümüzü de bir oranda etkileyecek, tipler itibariyle üretimin standart hale getirilmesini zorlayacak, talep görmeyen tütün tiplerinin üretimden kalkmasına neden olabilecektir.

7 — Gerek Tekel'in uygulamaya başladığı ekici tütünleri fiyat politikası, gerekse yabancı firmaların Türkiye'de işlemek üzere tütün alımına geçmeleri bir anlamda ekicilerimizi de eğitecektir. Uygun fide yetiştiriciliği, yeterli ve zamanında gübre, su tatbikatları, Ziraî Mücadele, kırım (hasat) üzerinde titizlikle durma, el el balyalama gibi kültürel işlemler tekniğin icaplarına göre yapılır hale gelebilecektir.

8 — Özellikle yabancı sigara yapımcılarıyla ortaklık, hemen olmasa da, uzun vade de, tütün mamülleri ihracatımıza olumlu katkıda bulunabilecektir. Bu hususu iki yönde mübaya'a edebiliriz :

a) Özellikle Amerika, Avrupa ve Avrupa ülkeleri için ayrı ayrı hazırlanan Amerikan Blend sigaraların Avrupa için olanlarında % 20 oranında Arap ülkelerinde çok tutulan harmanlarında da % 30 a varan oranlarda Şark (= Türk) tütünü kullanılmaktadır. Bu husus yerli tütünlerimizden bir kısmının en iyi şekilde değerlendirilmesi için bir fırsat olabilir.

b) Tüm dünya sigara sanayiince bilinse de, bu güne kadar, çeşitli nedenlerle yeterince değerlendirilemeyen çok zengin ve her biri farklı özelliklere sahip yerli tütün tiplerimizin hiç olmazsa bir kısmı, yabancı sigara yapımcılarını yeni harman arayışlarına itebilecektir. Bu durum, gayet tabiidir ki, yerli tütüncülüğümüz için bir kazançtır.

9 — İhraç edilecek sigara ve diğer tütün mamüllerine vurulacak «Türkiye'de imal edilmiştir» damgası yabancı tüketiciler dünyasında Türk Tütüncülüğü'nü yeniden gündeme getirebilecektir. Sigaranın ve sigarasız bir dünyanın tartışıldığı günümüzde, yaratılacak olan bu fırsat iyi değerlendirilirse, tütüncülüğümüz II. Dünya Savaşı öncesinde olduğu düzeyde olması bile yine de bir sıçrama gösterebilir.

Sayılan muhtemel gelişmelerin ışığı altında, çözülmesi yahutta açıklığa kavuşturulması gereken sorunları şöylece sıralamak mümkündür :

1 — İlk planda, Virginia ve Burley tütünlerinin ülkemizde üretilmesi faaliyetlerinde, devlet adına görev alacak yeterli sayıda ve uzmanlaşmış teknik eleman yetiştirmesi hususu realiz edilmelidir. Zira tütüncü olarak bilinen ülkemizde üniversite ve benzeri kurumları saymazsak Maliye ve Gümrük Bakanlığ'yla, Tarım Orman ve Köy İşleri Bakanlığ'ının ilgili birimlerinde görev yapan ve tüm mesaisini tütünün fidelik ve tarla devresine hasretmiş olan eleman varlığı, iki elin parmakları sayısını pek aşmamaktadır.

2 — Özellikle yerli tütün tiplerimizin halen yetirilmekte olduğu Virginia - Burley tütünlerinin girmesinin muhtemel olduğu tütün sahalarında yapılacak sıhhatli etüdlerle, yerli ve yabancı tütünlere ayrılacak alanlar kesin olarak belirlenmelidir. Alınacak diğer tedbirlerle aynı yörelerde yetiştirilmekte olan yerli tütünlerimizin dejenerasyonu önlenmelidir. Zira tütün autogram bir bitki olmasına rağmen, çeşitli etkenlerin tesiriyle, muhtelif şartlarda ve değişken oranlarda ya-

bancı döllenmeye açıktır. Yakovuk ve Pisareva'ya göre yabancı dölllenme % 35 ve daha yukarı oranlarda, Bugaenko'ya göre ise; açılmadan evvel kısırlaştırılmış çiçekler üzerinde yapılan bir denemeye göre % 45 nispetindedir. Aynı yazar bu nispetin sabit olmayıp, çeşitlerin özelliklerine ve ekolojik şartlara göre değişebileceğini bildirmektedir. (1)

3 — Bazıları hibrit olan yabancı menşeyli tütün çeşitlerinin tohumlarını her yıl ithal yerine, belli bir zaman sonra Türkiye'de yetiştirebilmek için gerekli tedbirler düşünülmelidir.

4 — Özellikle yabancı firmaların sigara ve diğer tütün mamüllerini üretmeye başlamasıyla yaratılacak olan standart ürün talebini karşılayabilmek için, halen yıllık 40 - 50 ton civarında olduğu hesaplanan yerli tütün tiplerimize ait tohum ihtiyacının düzenli olarak karşılanması için yeterli ve düzenli bir organizasyon kurulmalıdır. Halihazırda Tarım-Orman ve Köyişleri Bakanlığı orijinal kademedeki muhtelif menşeylere ait, yıllık ortalama 5 - 6 ton civarında, Maliye ve Gümrük Bakanlığı ise 10 - 12 ton civarında tohum, ve 60 milyon civarında fide üretmekte ve dağıtmaktadır. Açıkça görülmektedir ki, mevcut sistem yıllık tohum ihtiyacının yarısını bile karşılamaktan uzaktır.

5 — Muhtelif gelişmeler nedeniyle üretimden kalkması ihtimali olan bazı tütün tiplerimizin genetik stokları bir an evvel yapılmalıdır. Tarım-Orman ve Köyişleri Bakanlığı Ege Bölge Zirai Araştırma Enstitüsü bu yolda bir hayli mesafe almış olup, Ege, Doğu-Güneydoğu ve Marmara-Trakya tütün bölgelerimizin büyükçe bir kısmı taranmış, üretilmekte olan pekçok tütün tipinin gen varlığı garanti altına alınmıştır. Konunun, özellikle halen ülkemizde tek tütün mamülü üreticisi durumunda olan Tekel Genel Müdürlüğü'yle birlikte ele alınıp realize edilmesinde yarar vardır.

(1) — Tekel Enstitüleri Raporları'ndan

6 — Konuyla doğrudan ilgili olmasa dahi burada bir hususa daha değinmekte yarar görmekteyiz. Özellikle son yıllarda tütün kalitesinin düştüğü iddiaları yoğunluk kazanmış ve bu durumu oluşturan faktörlerden biri olarak da tütün dikiminin taban araziye kayması gösterilmektedir. 1972 yılında yapılan arazi incelemesi sonucu 3.290.000 Ha. alanda tütün dikimi serbest bırakılmıştır. Halen bu serbest alanın 1/15 inde tütün tarımı yapılmaktadır. Fiilen tütün tarımı yapılan yaklaşık 225.000 Ha. arazinin % 47 si kır, % 36 sı kırtaban, % 17 si taban arazidir. Son yıllarda özellikle Tekel Genel Müdürlü-

ğü'nce yapılan çalışmalar sonucu kır arazi oranı % 50 lere yükseltilmiş, taban arazi oranı ise % 8'lere kadar geriletilmişse de, halen fiilen tütün tarımı yapılmayan fakat tütün tarımına açık bulunan yaklaşık 3.070.000 Ha. alanın durumu açık olarak belli değildir. Bu alan içersinde bulunan taban arazilerin ve % 8 oranındaki fiilen tütün tarımı yapılan taban arazinin en azından yerli tütün ziraatine bütünüyle kapatılması yararlı bir tasarruf olabilir. Zira son yıllardaki ihracat hamlesinin ananevi ihraç ürünlerimizin yanına yenilerini eklemiş olması ve yurt içinde bazı ürünlerin ön plana çıkması taban karakterli arazilerin değerlendirilmesi açısından yeni seçenekleri gündeme getirmiştir.

7 — Yıllardır dile getirilen fakat yeterli organizasyonun olmamasından ötürü bir türlü gerçekleştirilemeyen tütün saplarından selüloz eldesi hususu Virginia ve Burley'in ülkemizde üretimine geçilmesiyle, fiiliyata geçirilebilir. Yerli tütünlerimizle mukayese edilemeyecek derecede dev cüsseli olan bu tütünlerin sapları, dekarda bitki sayısının 2500 - 3000 civarında olması nedeniyle toplama kolaylığı da sağladığından, selüloz açısından bir potansiyel olabilir. Orman alanlarımızın hızla azalmasının yanında, Virginia ve Burley tütünlerinin saplarıyla birlikte hiç olmazsa belli bölgelerdeki yerli tütünlerimizin saplarının toplanmasıyla ilgili olarak yapılacak bir düzenleme bu mevcut potansiyelin değerlendirilmesini sağlayacaktır. Zira, % 37 oranında selüloz ihtiva eden ortalama 200.000 ton tütün sapı, diğer bir ifadeyle 74.000 ton selüloz gibi küçümsenemeyecek bir kaynak, kendisine el atılmasını beklemektedir.

8 — Türk tütün ve tütün mamüllerinin gerçek içim özellikleri kesin olarak ortaya konulmalı, bu çalışmalar sonucunda elde edilebilecek müsbet sonuçlar bir propaganda malzemesi olarak değerlendirilip, özellikle Amerikan Blend sigaralar gibi herhangi bir katkı maddesi içermeyen natürel sigaralarımızın yeni pazarlara ve tiryakilere kavuşması sağlanmalıdır.

9 — Virginia ve Burley'in tarımına geçilmesiyle daha da artacak olan tütün üretimimiz stok probleminin daha da büyümesine neden olabilir. Bunun için şimdiden uzun vadeli talep projeksiyonları hazırlanıp, özellikle iç piyasadaki yabancı sigara tüketim eğilimleri de göz önüne alınarak, yerli ve yabancı menşeli tütün üretimi kesin denilebilecek üretim rakamlarının içine alınmalıdır.

10 — Tütün tarımına kapatılması muhtemel sahalar için, çiftçimizin gelirini menfi yönde etkilemeyecek veya enaz düzeyde etkileyecek alternatif ürünler tespit edilmelidir.

11 — Virginia ve Burley tütünleri bir anlamda münavebe bitkisidir ve bu konuda birhayli selektifdirler. Bu bakımdan, müstakbel Virginia ve Burley tütün sahalarımıza girebilecek münavebe bitkileri, memleketimizin ihtiyaçları da göz önüne alınarak tespit edilmelidir.

12 — Virginia ve Burley tütünleri, yerli tütünlerimize nazaran çok daha fazla sayıda hastalık ve zararlının konukçusudur. Bu tütünlerin yaygın ziraatine geçildiğinde, en azından bu tütünlerin yetiştirildiği bölgelerin hastalık ve zararlı popülasyonunda değişimler olabilir, bugüne kadar özellikle tütünlerimizde görülmediği rapor edilen bazı hastalık ve zararlılar gündeme gelebilir.

13 — Virginia ve Burley tütünleri tam anlamıyla entansif ziraatin uygulandığı birer üretim dalıdır. Makinalı ziraatin yanısıra, rutubet tutucu yahut fikse edicilerden, yan sürgünleri öldürücü kimyasallara kadar 15 - 16 ayrı çeşit maddenin söz konusu tütünlerin üretiminde kullanılması icap etmektedir. Ayrıca casing ve flavoring ameliyeleri içinde muhtelif maddeler, sigara üretim safhasında kullanılmaktadır. Sayılan bu kalemlerin pek çoğu yeni bir ithalat konusu olacaktır. Dolayısıyla, bu maddelerin ülkemiz ekonomisine en uygun düşecek şekilde temini hususunda alternatif çözümler getirilmelidir.

14 — Yurdumuzdaki tütün tarım ve ticaretinin sosyo-ekonomik bünyemizdeki etkisiyle orantılı bir araştırma faaliyeti yapıldığını söylemek zordur. Yugoslavyada 7, Bulgaristan'da 3, Yunanistan'da 1 tütün araştırma enstitüsü ve enstitülere bağlı muhtelif istasyon, deneme ve üretim tarlası bulunmaktadır. Sayılan ülkelerin tütüncülük potansiyelleriyle ülkemiz tütüncülük potansiyeli mukayese edildiğinde; Tekel İşletmeleri Genel Müdürlüğü'ne bağlı Tekel Enstitüler Müdürlüğü'nün ve Tarım Orman ve Köyişleri Bakanlığı'nın ilgili birimlerinin halihazır alt yapısı ve eleman varlığıyla mevcut tütüncülük sorunlarını çözmeye yeterli olmayacağı açıktır. Konu ciddi bir şekilde ele alınmalı ve özellikle Tarım Orman ve Köyişleri Bakanlığı ile Gümrük ve Tekel Bakanlığı'nın ilgili birimleri ülkemiz gerçeklerine ve tütüncülük sorunlarının çözümüne uygun düşecek bir yapıya kavuşturulmalıdır.

Sonuç olarak şunu söylemek mümkündür : Yapılan kanuni düzenlemelerle, Türk tütüncülüğünde yeni bir çağ başlatılmış olmaktadır. Başlatılan bu yeni çağ pekçok şeye gebe dir. Yıllardır gümrük duvarlarının gerisinde serpilip gelişen ve şekillenen tütüncülüğümüzü dev sigara tröstlerine açarken, "Elini verirken kolunu kaptırmamak" deyimine özgü bir şekilde davranıp, başlatılan yeni çağın üreticisin-

den-tiryakisine kadar tütünle iç içe olan ve olmayan tüm ülkemiz halkına ve ekonomimize en yararlı sonuçları vermesini sağlayacak tedbirleri elbirliğiyle almak ve bunun için derhal harekete geçmek gerekmektedir kanısındayız. Zira bugüne kadar pekçok alanda görülmüştür ki, yumurta kapıya geldikten sonraki çözüm arayışları pek derde deva olmamaktadır.

II. OTURUM

TARTIŞMA KONULARI

Başkan : Prof. Dr. KAMİL İLİSULU

Sayın Ahmet Usturalı'ya teşekkürlerimizi sunuyoruz. Böylece II. oturumunda son konuşması bitmiş bulunuyor. Bu oturumda dört sayın konuşmacı sempozyum üyemiz, fikirlerini söylemiş bulunuyorlar. Acaba bunu soruyla, katkıyla tamamlayacak üyelerimiz varmı? Soru soracak varmı? Evet buyrun Genel Müdür.

SÜREYYA YÜCEL ÖZDEN (Genel Müdür) :

Bugün öğleden sonraki oturumda hakikaten fevkaledede ilginç diye vasıflandırabileceğimiz konuşmalara değinmiş bulunuyoruz. Zannediyorum Sayın Ketenci, Sayın İncekara, Sayın Usturalı ve 4'cü konuşmacımız Sayın Esenal konuştu. Biz Tekel olarak bu tebliğleri ve konuşmaları büyük bir dikkatle takip etmeye çalışıyoruz. Zaten toplantıdan bizim amaç edindiğimiz birinci unsur budur. Şimdiye kadar günlük işlerimizin yoğunluğu içersinde bu derece meseleyi tartışmaya ve görüşmeye vakit ayıramamış olabilirdik. Tokat'taki toplantı bize bu fırsatı verdiği için büyük bir dikkatle takip etmeye çalışıyoruz.

Ben bugün öğleden sonra yapılan konuşmalarla ilgili olarak şunu belirtmek istiyorum. Şimdiye kadar özellikle 1177 sayılı Kanunda, sabahleyin benim değindiğim bazı hususlarda yapılan değişiklikten sonra bazı çevrelerce ortaya atılan, "vatan, Millet, Memleket elden gidiyor, herşey batırılıyor, Tütün ekicisi mahvedildi, tütünde vurgun vs." gibi çeşitli olumsuz başlıklarla ortaya koyulan konunun, o derece olmadığı da ortaya çıkmış bulunuyor. Konuşmacılardan benim birinci edindiğim intiba budur. Özellikle son konuşmacımız Sayın Usturalı detaylı bazı konulara değindi ve bazı konularda tedbirli olmamız gerektiğini söyledi, ki kendisine katılmamak elde değildir, yürekten katılıyoruz. Yalnız hemen belirtmek istiyoy-

rum, çabalarımız devam etmektedir. Yumurta kapıya gelmeden memleket yararına bazı tedbirleri almış olacağımızı zannediyorum. Bu konularda önemli ölçüde dikkatli davranıyoruz. Dikkat buyuracak olursa, daha önce değindiğim atıl duran yatırımları harekete geçirmek için bizlere teklif getiren yabancı firmaların tekliflerini de hemen kabul etmiş değiliz. Dikkatle, önemle üzerinde duruyoruz ve onlara karşı teklifler yapıyoruz. Neticede Memleketimizin yararına olacak bir düzeye meseleyi getirdiğimiz takdirde onlarla işbirliği yapmalıyız. Kendisinin 13-14 madde halinde sıraladığı tedbirlerin bir çoğunu biz de düşünüyoruz. Ve o tedbirleri yerine getirmek için harekete geçmiş bulunuyoruz. Sayın Prof. Hocamız İncekara'nın konuşmasını dinledim. Kendisi daha önce basından 1177 sayılı yasa da değişiklik yaptığımızda bir yazı yazmışlardı, o yazıyı da saklamıştım okudum. Takip ettiğim kadarıyla, yine memnuniyetle görüyorum ki, bizim belki anlatmakta pek beceri gösterememiş olduğumuz bu konularda sayın hocamızla görüşbirliği içersindeyiz. Ne diyorlar? "Türkiye'de virginia ve burley; ki biz bunu gündemimizin en son maddesi olarak düşünüyorduk onu da açıkça söylediniz, bunları ön plana alıyorlar, yetiştirilmesine teşebbüs edilmesinde sakınca görmüyorlar." Hatta ben bir soru soracaktım, kendileri sormadan söylediler, ingilizce tabiriyle bizim bildiğimiz "Cross - polination" kesinlikle mümkün değildir. Tütün bitkisi, tütün ancak kendi içersinde döllenir, böyle bir şeyde sözkonusu değildir. Ama son sayın konuşmacımız zannediyorum biraz daha ondan farklı görüşler söyledi, ama görülüyorki, Virginia veya Burley gibi tütünlerin ekimine Türkiye'de tevessül edilmesi, Türk tütüncülüğünü mahvedecek bir durum değildir. Buna rağmen biz bu konunun ciddi devlet kontrolü altında yapılması lazım geldiğini, sonuçlarının dikkatle değerlendirilmesi lazım geldiğini ve bu sonuçları elde edecek kişi ve uzmanlardan gelecek hususlara göre hareket edilmesi lazım olduğunu savunuyoruz. Bu düşüncelerle zaten bir takım müracaat sahiplerine ekim müsadelerini vermişiz. Hiçbir taahhüt kendilerine verilmemiştir. "Ekerseniz, biz olayları kontrol ederiz, olur veya olmaz, yarın Devlete gelip bana ekim müsadesi verdiniz hadi şu Virginiayı, hadi bu Burleyi alın" diye teklifte bulunacaklarını düşünbildiğimiz için de hiçbir taahhütü tazammum etmedik, kendilerine hiçbir vaatde bulunmadan deneme ekimi yapma müsaadesi vermişizdir.

Şimdi sayın hocamızın gerek yazılı olarak tebliğlerini okuduğunda, gerekse kendini dinlediğimde, edindiğim intiba şudur : Bir

hususla bizi ciddiyetle yaralamaktadır, o da bu tütünleri, yabancı tütünleri Türkiye'de yetiştirin, dışardan bir yaprak dahi ithalat yapmayınız demektedir. Bunun ötesinde bizim düşündüğümüz modele % 100 katılmaktadır. Evet % 100 tabirini ben ekliyorum, yanıyorsam lütfen beni düzeltiniz sayın hocam, % 100 katılmaktadır. Dolayısıyla diğer sayın konuşmacılarda bu oranda bize katılmaktadır, biz onu da görüyoruz. 38. Maddede yapılan değişiklik, 20 veya 21.nci maddelerde yapılan değişiklik dolayısıyla, son zamanlarda, tekrar ediyorum, bazı politik çevrelerde, yaratılmak istenen fırtınanın gerçeklerle ilgilisi olmadığı bir kere daha ortaya çıkmış oluyor. Bende Sayın hocamıza ve diğer konuşmacılarımıza ifade etmek istiyorum. Kanun metni veya Kanuna paralel olarak çıkarılan yönetmelik metninde birtakım teknik hatalarımız olabilir. Bunun kabahatini de ben tamamen üzerime alıyorum. Ancak niyet şudur efendim, Modeli bir kere daha özetle tekrar etmek istiyorum :

1) Türkiye'de Türk tütüncülüğünün gelişmesi esastır. Ancak Türk tütüncülüğü dediğimiz zaman, başka ürünlerin yetişmesine elverişli olmayan, bizim kıraç dediğimiz veya sayın Usturalı'nın madden toprağı dediği topraklarda, hakiki ve kaliteli Türk tütünü kastediliyor. Yani, sabahleyin de değindiğim, tohumundan, fidesinden, bakımından kırımına daha sonraki aşamalarda denklenmesine, askılarda kurutulmasına vs. varıncaya kadar, bütün aşamalarda, gerekli itinaıy görerek yetiştirilen, hazırlanan Türk tütününü kastediyoruz. Bu esastır. Bunun yanında bugün boş duran sigara fabrikası yatırımlarını harekete geçirmek istiyoruz ve kaçakçılığı önlemek amacıyla meşru bir şekilde ithalata başladığımız Batı tipi sigaraları Türkiye'de üretmek istiyoruz. O sigaraları Türkiye'de üretir hale geldikten sonra artık sigaranın ithalatını da kesmek istiyoruz. Bu arada mevcut sigara fabrikalarımızı, yaniüzde yüz Türk tütünüyle sigara üreten fabrikalarımızı da, teknolojik açıdan iyileştirmek istiyoruz, ki yüzde yüz Türk tütünü ihtiva eden sigaralarımız daha iyi bir biçimde piyasaya çıkacak. Hem bu iyileşen Türk sigaralarını, hem de Ülkemizde üretmeye başlayacağımız o harmanlı sigaraları Yurt dışına ihraç etmek istiyoruz. Dolayısıyla içerde iyi sigara üretimi, iyi teknoloji, dışarıya da sigara satışdır. İşte yabancı veya karışimli veya Batı tabiriyle Blended sigara denilen sigarayı da Türkiye'de üreteceksen, bunun için ihtiyaç duyulan virginia veya Burley tipi tütünleri yurt içinde üretmek istiyoruz. Model gayet açıktır. Bunların bütün kontroluyla görevli olarak Tekel Genel Müdürlüğü vardır. Satış Tekel Genel Müdürlüğü'nün elindedir. Tütün üretimine ilişkin her

türlü destekleme hizmetleri, çiftçiye ilişkin hizmetler için yine Tekel Genel Müdürlüğü vardır. Bir fark, sadece 38. maddede belirtilen, sanayiye özel sektör ve Yabancı sermaye de anlatmaya çalıştığım hususlarda davet edilmişlerdir. Sadece üretim için, tek şartla davet edilmişlerdir. Tekel Genel Müdürlüğünün ortaklık şartıdır. Yani onlar yine kendi başlarına satamıyor. Model gayet açıktır. Bu yeni fabrikalarda karışımı, blended sigara dediğimiz sigarayı üretecek olursak, onları da piyasaya sürerken yüzde yüz Türk tütünüyle yapmış olduğumuz sigaralara oranla, en az 2.5 veya 3 misli fiyat farkı koyacağız. Yani o ürünleri daha pahalı satacağız, böylelikle yine bizim Türk tütünüyle vatandaşlarımızın ihtiyaçlarını giderebilmeleri açısından kendilerine kolaylık sağlanacaktır. Türk tütününü tüketimi destekleniyor olacaktır, yabancı tütünden yapılacak olan sigarada pahalı satılacaktır.

Bilmiyorum özetleyebildim mi? Model esas itibariyle budur. Sayın İncekara konuşmasında bir hususa değindiler. O hususta benim zaman zaman söylemeye çalıştığım ve düşündüğüm bir hususu destekler mahiyette görüldü, O da şudur; Bu modeli uygulamaya çalıştığımız zaman Türkiye'de 100 bin ton daha fazla tütün üreticisine, kaliteli Türk tütününü üretme imkanı sağlanmış olacaktır. Çünkü zannediyorum sayın hocamın son durumlarla ilgili bilgi almak imkanı belki olmamıştır. beni mazur görsün, son yıllarda Türkiye'de tütün üretimi 180 bin, 200 bin ton dolayında seyretmektedir. 350 bin ton dolayında tütün üretimi sadece 1975-76 yıllarındadır. Ama hocam bizim modeli uygulamaya koydular ve bizim modelle 350 bin tonluk tütüne tüketim miktarları gösterdiler.

Fethi İncekara : 250 - 300 bin ton dedim.

Süreyya Yücel Özden :

250 - 300 bin ton, yani ilk bakışta, en azından sayın hocam demek ki bizim modelimiz, anlatmaya çalıştığımız model işlenmeye başladığımız andan itibaren 75 ila 100 bin tonluk bir ilave tütün üretimini daha hazmedebilecektir. İşte biz de bunu istiyoruz. Yani birtakım basın organlarının ele aldığı gibi, Türk tütün üretimi kısılmayacaktır, Türk tütününe talep artacağı için, kıraç arazilerde daha fazla tütün üretmek üzere çiftçimize, köylümüze ilave iş imkanı çıkacaktır. Ama tekrar edelim kaliteli tütün üretmek üzere... Rakkamlarla konuşuyoruz, biz optimum üretim düzeyi olarak Türkiye'de 200 ila 210 bin ton, görüyoruz, ki zannediyorum Sayın Ketenci, Usturalı

veya Sayın Esendal değindiler, doğrudur, Hadise şudur, 100 bin ton tüccar tarafından ihracat için, 75 ila 80 bin ton bugün mevcut fabrikalarda yapılan % 100 Türk sigarası üretimi için, dolayısıyla 75 - 80 bin ton iç tüketim için, 30 bin ton ve yaklaşık Tekel'in ihracatı için, Demek ki 200 bin ton dolayında bir tütün üretim hacmini biz optimum olarak görüyoruz. Fakat anlattığımız modelde ilave sigara fabrikaları, yabancı sermaye, Tekel ve özel sektör ortaklığıyla yapılacaktır. "Blended sigara" üretimi de devreye girecek olursa, kıraç arazilerdeki tütün üretimimizi arttırma imkanı olacaktır. Tütün alım sisteminde yapılan değişiklikler, 20 - 21. nci madde, ki ona da değineyim, sayın Başkan, belki ihtiyaç duyan arkadaşlarımız vardır, tütün piyasaları açılışı ile ilgiliydi. Tütün piyasalarının açılışı ise 20, .1 nci maddede belirtilmiştir. Ama, durum, beni mazur görünüz bir komediye dönüşmüştü. Devletin yetkili bir Bakanı Memleketin o köşesine gidiyor, piyasayı açacağım diye, ama piyasa çoktan açılmış. Kanunda öngörülenin tersine tütünler alınmış, Devletin Bakanı orada piyasayı açıyorum diye emek veriyor. Kanun "Devlet tarafından piyasalar açılmadan önce, tütünler denk haline getirilmeden önce, tütün alım ve satımı yapılamaz" diyordu. Ama aylarca evvel, tarlada koçan alışverişi ile ve meşru sayılmayacak bir davranışla bu işler cereyan ediyordu. Şimdi hadise kendikarakterine uygun biçime dönüştürülmüştür, piyasa açılış tarihleri kaldırılmıştır. Dikkat buyurulursa tütün fiyatları resmi gazetede, diğer taban fiyatlarıyla beraber ilan edilmiştir. Biz bir çaba daha sarfediyoruz, ilan ettiğimiz bu fiyatları ve bir ekicinin tütününe nasıl uygulanacağını göstermek üzere de erkenden çalışmaya başladık. Tütün ekicisi hem genelde kendi bölgesinde hangi fiyatın uygulanacağını biliyor, hemde artık kendi tütününe bu ilan edilen fiyatların nasıl uygulanacağını biliyor ve bir tütün tüccarıyla oturup konuşacaksa, tütününe ne kıymet biçildiğini biliyor. Eskiden tütün tüccarımızın ekonomik sorunları istismar konusu edilirdi, daha tarlada elinden tütün koçanı alınabilirdi, orada bir rakam kendisine vaadedilirdi, daha sonra tütününü tesellüm haline geldiğinde de o fiyatlarda çeşitli bahanelerle indirim yapılırdı. Ve tütün ekicisinin yardımına o anda kimse koşmazdı. Biz bunu, köyleri, doğuyu, batıyı dolayınca gördük. Görüyoruz, biliyoruz bütün bu hususlar ortadan kaldırılmıştır.

Özetle söylemek gerekirse, benim değerlendirmem odur ki, bugün öğleden sonra yapılan konuşmalarda bize çok önemli tavsiyelerde bulunulmuştur. Gayet faydalı ışıklar tutulmuştur. Ben bu bilgiler için sayın konuşmacıların hepsine, Ketenci'ye, Sayın Usturalı'ya,

Sayın Esendala ve sayın hocamız İncekara'ya teşekkür ediyorum. Bu tavsiyeleri ve önerileri için.. Tebliğlerinin yazılı olarak aldığımız andan itibaren biz uygulamaya bu yönde geçeceğiz, Ama diğer bir husus ise, görüyoruz uzman olan kişiler burada konuşuyorlar. Bizim son yıllarda Türk Tütüncülüğüne ilişkin atmaya çalıştığımız adımlar memleketi felakete sürükleyen adım'lar değildir. Hatta bir konuşmacının değindiği gibi, tütüncülükte yeni bir çağ açılmaktadır. Bu hususları tesbit etmiş olmaktan dolayı da memnun olduğumu beyan ediyorum. Bana müsaade ettiğiniz için teşekkür ediyorum sayın Başkan, dinlediğiniz için size de teşekkür ederim.

Başkan : Prof. Dr. Kamil İlisulu

Sayın Genel Müdür Özden'e teşekkürlerimizi sunarız katkısından dolayı. Efendim başka soru var mı? Efendim gözüme ışık geldiği için ses çıkartırsanız belki farkedeceğim çünkü gözüme ışık geliyor onun için. Buyrun hocam.

FETHİ İNCEKARA : (Emekli Öğretim Üyesi)

Efendim konunun çok önemli olması nedeniyle Sayın Genel Müdürün tebliğleri dikkatle dinlenmesi ve sonunda da bir analize tabi tutması beni çok memnun etti. Çünkü makamlar yükseldikçe daima bu toplantılarda Bakanlar, Müsteşarlar efendim çok işim var müsaade buyurun gideyim diyerek gözlerini kapatır ve çekerler giderler ama Sayın Genel Müdürüm ben müsadelerinizle söyleyeyim teşkilatı büyük bir Bakanlıktan daha geniş ve daha kuvvetli bir sığara rağmen aramızda meseleyi dikkatle takip ettiler, çok teşekkür ederim. Şimdi meseleyi bulandırmamak lazım bu bizim Ahmet Usturalı arkadaşım şimdi efendim ne derler pişmiş aşı su katar gibi efendim tütün yabancı döllendir gibi lafta bulundu birçok kültür bitkileri fabriğeniktir, bazıları tam kendine döllendir, bazıları tam yabancı döllendir, bazıları da kaçamak döllendir. Bu kaçamak aşağı yukarı her kültür bitkisinde mevcuttur. Aksi takdirde kendi müesseselerinde beraberce çalıştığımız yıllarda tütüne yaptığımız muamele kendine döllenen tiplerde olduğu gibidir yoksa yabancı döllenmeyi düşünsek o zaman efendim döllendirme gördükten sonra rezerve bilmem ne yani yabancı döllenen bitkilerin ıslahı bambaşka şey yani ona kendi müesseselerinde biz bu tütün karışımını yabancı döllenen bitkiler olarak müsaade ediyoruz, ona göre muamele yapıyoruz. Ama bazı tedbirlerle bazı hallerde % 40'a kadar yabancı döllendirme olur demek onun yabancı döllendirme % 10'unu işaret ettiler. Me-

sela pamukta kendine döllenen bitkidir ama bazı hallerde % 50'ye kadar yabancı döllendirmeye müsaade edebilir. O bakımdan hele hele konumuza giren virginia ve burley tütünüyle şark tipi kalite tütünlerin bozulmasını katiyyen kabul etmem. Niye kabul etmem? yalnız kendine döllendiği için değil bölgelerin ayrımı olduğu için ve aynı zamanda bu virginia burleyin döllenecek olan çiçek kısmının efendim tepe kırma dediğimiz daha döllendirmeye vakit kalmadan 2-3 yüksek yaprak olarak atılmasıdır. Yani tamamen tasfiye edilmesi yani mideyi bulandırmayalım, bulandırmaya da gerek yok.

İkinci bir konu Sayın Genel Müdür bilmiyorum belki ben iyi anlatamadım yani rekoltemiz iç ihtiyaç, ihracat vs. çıktıktan sonra 150 bin ton ortada kıymetlendirilecek tütün kalıyor ki bunu Türk sigarası yapsak belki elli bin tonunu eritiriz ama nereye çalışır o belli değil. Ben diyorum ki bu 150 bin tonu yabancı sigara yaptığımız zaman Türk tütününe ancak 5/1'ine kattığımız için 100 bin tonu değerlendirmek için bu yabancı sigarayı 5 misli daha fazla üretmek ve ihraç imkanlarını bulmak o zaman mesele kalmaz o bakımdan şimdi tabi tartı filan da yok bunun ben hesabını yapmayım onun için zannediyorum daha biraz açıklık şey eder. Ben okumadım şimdi bu tebliği zannediyorum böyle olduğu takdirde çiftçinin pabucu dama atılmaz, kendi üretimine devam eder yalnız şunu da belirtelim ki taban yerlere fazla inmemek lazım ve aynı zamanda efendim bir nokta varki onu da ben sayın Genel Müdüre duyurmak isterim herhalde kendisi de duymuştur. Çiftçi diyor ki efendim diyor o A gradı laf diye koymuşlar buraya onlar diyor bu tütünleri diyor olsa olsa B grad'ta muamele yaparlar bu suretle tütünlerimiz az fiyata verilir diyorlar. Ben buna tabiatıyla bir politika demiyorum arada biraz fark yani o kadar fazla fark yapmak doğru değil. Çünkü adama itimat uyandırmıyor çiftçi nezdinde. Bunu da bu toplantıda belirtiyorum.

Nihayet bir diğer nokta da, şimdi bu şark tipi kalite tütünleri hakikaten kıraç arazilerde, yakalarda ekildiği takdirde verimi azalır, fakat veriminin azalmasının oranında kalite yükselir. O bakımdan da ve böyle arazide ancak veyahutta başka kültür bitkileri bu fukara işletmeler olan, Türk tütüncülüğünün kullandığı arazi tütünden başka hiçbir kültür bitkisine rantabl bir netice vermez. O bakımdan mesele Türk çiftçisinin bu fukara deyimi ekmeğine mani olmamak için gerekli tedbirleri almaktadır. Keza diyorum ki bunun tamamen izahe ihtiyacı var. Çünkü kanun bir fon hazırlama kanunu gibi ortaya çıkmıştır, onun bütün gerçeklerini iyi şekilde

çiftçiye benimsetmeli ve uygulamalarla bunu ispatlamak lazım. Yani A. Grat tütüne laf, onlar para vermez denmemeli hakikatten buna dikkat etmeli benim zamanımda çiftçiye parası verilirken itilaf mükemmel şekilde sağlanırdı, Teşekkür ederim.

Başkan : Prof. Dr. Kamil İlisulu :

Teşekkür ederim sayın hocam, efendim şöyle bir durumumuz var, günün ilkinden başlamak üzere 2 saat kadar bir tehir devam ediyor, şimdi belki son anlarda kısaltabilirdik sözleri, konuşmaları ve 1 saat kadar da vaktimiz var idi, III, oturumu da tamamlayabilirdik, çünkü iki tebliğimiz var o 3 te, fakat öyle hızlı oldu ki hem tütünün politikasını en üstün düzeyde dinlemek, hem senelerini vermiş bir hocadan bunun iç önemliliğini dinlemek durumu hasıl olunca bendeniz sizlerin adına verdiğiniz yetkiye dayanarak o zamanı kısıtlamak istedim, bunu hoş görünüz. Şimdi Emin Bey bir açıklamada bulunmak istiyor.

Prof. Dr. Emin Tugây :

III. Oturumu bugün bitiremeyiz, çünkü saat 17.30'a geldi bu 2 konuda olsa yetişmez 1 saatten önce bitmez, yarın biraz sıkışırız, bu konuların bugün bitmesi mümkün değil. Neden konular genel konulardır, yani tartışmaya açık konulardır, o bakımdan akşam yemeğinde zaman olarak verelim ve yarın sabah saat 9'da kismetse, akşam beraberiz saat 9'da başlayalım efendim. Şimdi şu durumu gördük, 2,5 sattır 3 bildiri konuşuyoruz veya 4 bildiri konuştuk. Yani ben birazda aceleye getirilmesinden de yana değilim, herkes düşüncesini ifade buyurur, sorulara cevap verir, yani sabahleyin de böyle demiştik belli ana konularda Ulusal konularda tütün özellik taşıyor, düşüncelerin söylenmesinden ben bir endişe duymuyorum, bunda kırılacak, gücenecek bir şeyde yok, o bakımdan yarın sabah saat 9da oturum açmak üzere hepinize saygılarımı sunarım.

Başkan : Prof. Dr. Kamil İlisulu :

Efendim o halde böyle kararlaştırıldığına göre program bizim de yarım saate yakın, hatta biraz daha fazla zamanımız var, tartışma konuşulabilir. Yalnız sayın Neşat Bey'den önce söz vereceğim kendim birşey izah etmek istedim Esendal, Esendal o halde ben önce birşey söyledim, ben ne anladığımı söylüyeyim de sayın hocam, burada Esendal Bey kendisi izah edecektir herhalde amma sayın hoca geleceğini söylemedi gibi geliyor bana ama yanlış anlaş-

ma var, ben burada dikkatle onları izlemek zorundaydım. Bu tütünlere öncelikle iklim baskısı altında, iklim değişikliği altında geneliği hiç değişmemek üzere bazı yörelerde özellikle morfolojik karakterlerinin değiştiği görülür. Ama onun içindir ki hiçbir zaman karakteri zaten çok iyidir bize de öyle öğrettiniz zaten. Bir Samsun Maden tütünü İzmir'de mümkün değildir, İzmir'in bir çitirida orada değildir. Zannediyorum bizim bu işleri yaparken morfolojik olarak çok önemli ki çünkü yapraktır aldığımız. Morfolojik değişiklikler olabilir. Ben öyle anlamıştım sayın hocam belki kendisi izah eder, mecburum söz vermeye çünkü kendisinden bahsedildi. Sayın Neşat Bey size biraz sonra söz vereceğim. Buyrun Esendal.

Doç. Dr. Enver ESENDAL :

Sayın hocamız çok iyi belirttiler Ekotip olarak tanımladığımız için gerçekten vasfını araziye ve toprak yapısına bağlı olarak de-ğiştirebilmektedir. Ama bu farklar ortadan kalktığında büyük nisbette istenen gücü vermektedir, öyle kabul ediyoruz. Sadece Rotasyon dediğimiz kalıcı, genetik değişkenliklerin dışında bunu sayın hocam benden önce kendileri zaten izah ettiler. Benim başka bir konuda söz almak isteğim var idi, konu Türk Tütüncülüğü ve geleceği hakkında olduğuna göre burada araştırmanın gerçekten çok büyük yeri var ve bakıyoruz resmi konuların üniversiteleri onun dışında görüyoruz maalesef mali bakımdan yeterince sıkıntı içinde-derler. Diğer kurumların araştırmaya ayırdıkları tahsisatlar oldukça büyük meblağlara varmaktadır. Yalnız sayın Genel Müdürüm beni mazur görsünler ben Tekel Genel Müdürlüğüne bağlı kurumlarda bu faaliyeti göremiyorum. Bir takım yenilikler var, Memleket bir takım yeniliklere giriyor, üstelik benzer durumlar vardır. 200-225 bin hektar alanda tütün üretimi yapıyor ki o kadar alanda da şeker pancarı üretimi yapıyor. Ama şeker pancarının yurt dışında organize olmuş bir durumu vardır, ama tütünü bu bakımdan bağımsız bir durumdadır. Bunun belli bir organizesi ancak alım faslında ortaya çıkar, İnşallah bundan sonra değişecektir. Ben sayın Genel Müdürümüzden burada şunu öğrenmek istiyorum. Bu yeni reorganizasyon durumu içinde acaba araştırma kurumlarında ne türlü değişiklik yapıyor, yani araştırmaya ayıracak para, mali imkanlar, personel ne bileyim her türlü vasıta, araç gereç konusunda bir hazırlık var mıdır? Çünkü çıkıyoruz mesela Bulgaristan'da tütünle ilgili bir enstitüde şöföründen, müdürüne kadar 600 personelin çalıştığını görüyoruz. Halbuki benim bulunduğum Samsun'da 50-55 dönüm kadar bir arazi üzerinde bir araştırma enstitüsü var-

dır ki bunun Türkiye'deki sayısı ben 3 biliyorum. Malatya'da, Samsun'da, İzmir'de ve birde İstanbul'da 4 oluyor. Ama mesela tanıdığım enstitüde bir ziraatçı veya iki ziraatçı arkadaşımız vardır, bu arkadaşımızın çalışma şartlarını ben biliyorum, umumi vasıtalarla yararlanmak suretiyle çevre köylere gitmektedir. Münübüs, dolmuş, kullanılmaktadır, bir vasıtası yoktur. Bu şartlarda araştırma yapılacağına inanmıyorum. Onun için bu konuda bir hazırlık varmıdır? Sayın Genel Müdürümüzü hazır yakalamışken lütfen bizi aydınlatırlar mı?

Prof. Dr. Kamil İlisulu :

Sayın Genel Müdür söz vereceğim, söz doğdu size gene bu durumda yalnız afedersiniz daha önce bir sözüm vardı, buyurun Doç. Dr. Neşat Aslan bey söz aldılar.

Doç. Dr. Neşat Aslan :

Değerli dinleyiciler, ben aslında fazla konuşmak istemiyorum, özellikle yetiştiriciler olarak bizler tütünün kaliteli olarak yetiştirilmesinden yana olduğumuzu ve bunu sonuna kadar savunduğumuzu kesinlikle belirtelim. Türk tütününün istikbalinde kaliteli tütünün yattığına yürekte inanıyoruz, bunu böyle belirttikten sonra bir iki hususun açıklığa kavuşmadığını da gördük. Bir tanesi bizim en önemli problemimiz olan, gerçekten kaliteli sigara üretmediğimizden dolayı konunun o yönden alınması aynı zamanda üretimi etkiliyor olay olarak. Şu anda bazı fabrikaların açılış seyri nedir, bu firmalara verilen yetkiyle, bunlar ne zaman açılacak, bunların yabancı sigara ihtiyacı ne kadardır, bunlar ne zaman ne kadar ithal edilecek veya ne zaman üretim olacak bunlara dair en ufak bir gelişme şekli sözkonusu olmadı, sonraki duruma göre diyelim ki fabrika gelecek sene açılacaksa, bunun yabancı sigarası nereden temin edilecek? Üretim planı Tekel'de nedir? Gerçek üretim oluyor mu? Bunlar açıklanmadı.

Diğer bir husus Sayın İncekara hocamızdan çok özür dilerim, ben Ahmet Beyin görüşlerine kısmen de olsa katılmıyorum. Özellikle tütünün döllenişinde üzerinde duruldu, yabancı dölleniş oranının bazı şartlarda yükseldiği şeklinde bir görüş var. Bu tabii tütünün kendine dölleniş şeklini değiştirmez, buna kesinlikle inanıyorum, çünkü tütünü kendim de dölledim. Ancak konu bir araştırma konusu olarak gündeme gelebilir, tütünün bazı karakterlerinden yararlanılarak gündeme gelebilir, tütünün bazı karakterlerinden yarar-

lanılarak yabancı dölleniş oranı ülkemizin değişik şartlarında tesbit edilebilir. Sayın hocam yabancı tütünlerde tepe kırma olduğuna göre, bir dölleniş söz konusu olmadığını doğru gerçekten ama biz bu tütünün tohumunu yetiştirmeyecekmiyiz? Çoğaltmayacakmıyız? dışardan mı gelecek tohum, o zaman bunun dölleniş durumu sözkonusu olacaktır bu hususun özellikle dikkatten kaçmaması gerekir.

Bir de ufak bir açıklama yine, tohumluklarda hastalıklar gelmezler mi sertifikasyon vardı derdi. Bu gerçekten doğru ama hiç gelmez manasına gelmez nitelikte soyada da bu şeyler oldu bunu da yurtdışından tohum gelmesin demiyorum yanlış anlaşılmasın ama böyle bir kapının olduğunu da kabul edelim. Bunun dışında özellikle şu hususun çok üzerinde durulması gerektiğine inanıyorum reklam ve propoganda çok önemli husus yapılan tüm kimyasal analizlerde Türk Tütünlerinin sağlığa en az zararlı olduğu bunun diğer sigaralarla karşılaştırma yapıldığında Tekel'in sayısız araştırmaları var bu yönde. Bu konunun özellikle reklam edilip satışın arttırılması yönünde çalışmalar yapılması gerektiğine inanıyorum. Teşekkür ederim.

Başkan : Prof. Dr. Kamil İLİSULU

Teşekkür ederiz sayın Aslan, Efendim başka soru yokmu? buyurun efendim.

Kemal KETENCİ :

Efendim katkıda bulunmak istiyorum. Şimdi ilk defa sayın doçent arkadaşımıza cevap vererek başlamak istiyorum. Dışardan gelebilecek hastalıklar konusunda; şimdi biz 73'lerde burley denemelerine başladığımızda bir tek varyetede bir hastalık çıktı. Karataban diye kıyameti koparttılar. Bunu memlekete soktunuz, mahvettiniz, tütüncülüğü öldürdünüz filan diye. Üç senelik denemelerimiz sonucunda o varyete daima bu hastalığa yakalandı. Ötekilerde hiçbir şey olmadı demek ki bu daha önceden toprağımızda var, bazı hastalıklar zaten var. Hadise sadece bazı çeşitlerin yakalanması yahut yakalanmaması meselesi. O bakımdan ben hastalıklar gelecek şeyine fazla inanmıyorum ama bunu sulamak şartları elbette artırıyor.

Bir diğer konu da bu yabancı dölleniş olayı konusunda onda sadece yaptığımız bazı denemeleri yahut bazı gözlemlerimizi belirtmek isterim. Bir zamanlar sekiz on sene kadar önce erkek kısır

bir çeşit getirdik bunu enstitüler dikmişti. Binden fazla bitki diktik ve çeşitler karşısında pratik çeşitleri diktik. Bu binden fazla bitkide hiçbir şey olmadı, tohum elde edilmedi. Erken çeşit şu demek, erkek kısır çeşidi şu demek bitkide dişilik organı var, erkek organları yok yani bitki kendisini dölleyemiyor. Onun için tohum bağlayamıyor veya normal olarak yabancı dölleme olsaydı bunların dölleme lazımdı. Ne yüzdendir benim gözlemlerime göre binde bir bile yabancı dölleme olmadı. Bunu belirtmek istiyorum.

Başkan. Prof. Dr. Kamil İLİSULU :

Teşekkür ederiz efendim. Başka var mı? efendim Sayın Genel Müdürümüze söz vereceğim. Buyrun efendim.

Süreyya Yücel ÖZDEN : (Genel Müdür)

Efendim müsaade ederseniz cevaplarımı buradan arzedeğim. Evvela özür diliyorum huzurunuzu konuşmalarımınla işgal ediyorum ama zannediyorum gerekiyor.

Sayın Esenal bana ilginç olabilecek ve ilginç sayılabilecek bir soru sordu. Araştırma konularında ne yapıyorsunuz? dedi. Bende, bu toplantıya ilgi gösterip gelenlerin meseleye bakış açılarındaki ciddiyete güvenerek, belki bir idarecinin söylememesi gereken hususları da söyleyerek konuya cevap vermeye çalışacağım.

Tekel İşletmeleri Genel Müdürlüğünün, ki ismi bundan sonra kısaca «Tekel» olarak söylenecektir, fakat açık ismi Tütün, sigara sanayii veya tütün mamulleri, tuz ve alkol İşletmeleri Genel Müdürlüğü olarak anılacaktır, Eski ismiyle Tekel İşletmeleri Genel Müdürlüğü durumuna bakıp, söylemek istiyorum. Bunu yaparken de hiç kimseyi tenkit etmek için konuşmak istemiyorum. Görevi devraldığım zaman, gerek işletmelerinde, gerekse Türkiye'nin çeşitli yerlerinde bulunan çeşitli tesislerinde işçiyle, köylüyle de temaslar kurduk. Organizasyonuna da baktık Tekel Genel Müdürlüğünün ve bu Organizasyonun ne derece verimli olup olmadığını da değerlendirmeye çalıştık. Zaten bunun sonucunda yeni bir organizasyon semasını hazırlamış bulunmaktayız. O arada dikkati de bu Tekel Enstitüleri de çekmiyor değil, yani Tekel Enstitülerinin durumuna da baktık. Defalarca gittim, inceledim, fakat gördüğüm manzara memnuniyet verici değildi. Bir defa, Enstitülerdeki gayet kıymetli arkadaşlarım, baktığınız zaman, eski deyimle müktesep hakları itibariyle, yeni tahsilleri, eğitimleri, tecrübeleri, dil bilgileri,

dünya görüşleri itibariyle gayet kıymetli arkadaşlardır. Elde de küçümsenmeyecek cihazlar vardı Enstitülerde. Aslında küçümsenmeyecek görevler yapıyorlardı. Tütün konusunda, tütün araştırması konusunda, bir çok işlemler yapılıyor, birçok deneyler yapılıyor ve birçok yayınlar da yapılıyor. Fakat bu topluluk Tekel'in uygulamada bulunan diğer birimlerinden, inşallah deyim yanlış olmuyor, kopmuştur. Benim tesbitim budur. Bir tarafta Dünyada başlatılmış olan zorunlu rekabet koşullarına cevap verme çabasında bulunan Tekel yönetimindeki uygulayıcı arkadaşlar, yani şişenin kalitesinden, kapak meselesinden, etiket meselesinden, kalite kontrolünden tutunuz, paket, paketleme tesisleri üretimin albenileri, pazar durumu vs. kaçakçılıkla mücadele olayları diye, piyasada mal bulundurmamak diye çaba sarfeden arkadaşlar, bir tarafta Enstitülerde araştırma görevi yapan arkadaşlar... Hatta kopukluğu o derece gördük ki, artık dayanamadık. İşlerimizin elverdiği ölçüde bir gün Enstitülerde, Enstitüleri yöneten arkadaşın anlatması için, Tekel'in diğer personelinin topladık. Birbirleriyle bir diyalog başlasın, Enstitüler denilen birimin ne yaptığını diğerleri anlansın. Çünkü benim tesbitime göre, böyle bir anlaşmazlık vardı. Topladık ve Enstitülerden sorumlu olan arkadaşımıza Enstitülerde neler yapıldığını, nelerin yapılabileceğini anlattırdık. Yönetici olarak benim arzum, bu araştırma birimiyle uygulamada bulunan birimleri birbirine yakın temasa geçirmek, hatta kenetlenmiş hale getirmeye çalışmaktır ki, akademik çalışmalar dahi olsa araştırmacının çok önemli görevler yaptığını biliyorduk, bu görevler uygulamaya intikal etsin. Çünkü batıda bütün önemli büyük işletmelerde, gittiğiniz zaman, size ilk defa Sigara Enstitüsü adı altında değişik isimlerde kurdukları birimleri gösterirler. Orada yapılan çalışmalarını sergilerler. Ancak orada görürsünüz ki, o araştırma veya inceleme birimi, asıl üretim birimleriyle yakın temas halindedir. O işletmenin beyni halinde faaliyet gösterir. Yani üretimden önceki safhalar ve üretimden sonraki safhaların hepsinde sonuçlar bu araştırma birimi tarafından ele alınır. Birtakım bulgular tekrar üretimdeki kişilere aktarılır. Kaliteyi nasıl iyileştiririz, üretimi nasıl artırırız, verimi nasıl artırırız, kârı nasıl artırırız diye çalışmalar yapılır.

Size bir başka örnek vereyim. Kapasitesi en büyük olan sigara fabrikalarından birini bir gece saati tetkik ediyorum ve benim de iddiam, her bir makinadan çıkan ürünün, belirli periyotlarda kalitesinin kontrol edilmesi. O kalitede saptanabilecek sapmalar varsa bu makinanın başındaki operatör uyarılsın. Basit bir kalite kontrol işi. «Bununla ilgili bir yeriniz var mı» dedim, «var» dediler. Bir kalite

kontrol odasına gittim. Orada sigaranın kalitesini tesbit etmekte kullanılan bazı cihazlar var, ama ilkel bir bir durumdaydı ve pekte kullanılmıyordu. Beyaz gömlekli arkadaşlar vardı. Bir tanesini çektim. Dedim ki, anlatın bakayım ne yapıyorsunuz? «efendim kırılmasını ölçüyoruz, basınç ölçüyoruz, hava geçirgenliğini ölçüyoruz» falan filan. Ve o vardiyada da kalite kontroluna başkanlık eden hanımefendiyle konuşuyoruz. Bakın, dedim ki, «sen kardeşim hiç sigara içme makinası diye bir makina gördün mü?» «veya duydun mu?» Arkadaşlarım bana dürüst cevap verirler. Ben onlarla rahat konuşurum, onlarda benimle rahat konuşurlar. «Böyle bir şeyi ne gördüm ne de duydum efendim». Bir düşünün o fabrikanın beşyüz metre ötesinde bir Enstitümüz var, o Enstitüde sigara içme makinası var. Arkadaşlar burada günün her saatinde kullanılıyor. Sigara sanayinde bir sigara içme makinasının olduğunu, bunun araştırmalarda kullanıldığını benim büyük Enstitülerden beşyüz metre ötede, en büyük fabrikanın kalite kontrolünden o vardiyada sorumlu kişisi habersizdir. Gerçekler burda arkadaşlar. Yeni organizasyonumuzda, bu konuya önem veriyoruz. Tekel Enstitüleri veya Tekel'le ilgili araştırma konusu yapacak birimler Genel Müdürlüğümüze makama doğrudan doğruya bağlı şekilde çalışacaklar. Yeni girdiğimiz sözleşmeli personel statüsünden de yararlanarak daha fazla, daha cazip maddi imkanlar önerebileceğiz, bizimle çalışmak isteyenlere, iyi bilgisi olanlara. Araştırma ve araştırmayı uygulamaya aktarma konusunda özen gösteren arkadaşları da alacağız aramıza. Mevcut arkadaşlarımız da iyidir. Onları da ben teker teker tanıyorum. Onların da ufuklarını genişleteceğiz, belki çalışma şekillerini biraz daha değiştireceğiz. Şu anda, şunu yapacağız, şu kadro alacağız diye net rakamlar söylemek yerine, prensip koyuyorum. Araştırma birimine egereken önem verilecektir. Çağdaş bir işletmenin araştırması nasıl olacaktır, Türkiye koşullarında, bizim araştırmamız o hale getirilecektir. Bilmem sayın Esendal'a verdiğim cevap yetiyor mu?

Efendim ikinci konuşan sayın arkadaşımız ekicilerin kalite konusunda hassas olduklarını ve kaliteye önem verilmesi gerektiğine inandıklarını ifade etti ki, bende memnuniyetle bunu tesbit etmiş bulunuyorum. Ancak birde yeni fabrikalar ne oluyor ve Türk tütününün reklam edilmesi ne oluyor şeklinde sordu. Yeni fabrikalarda durum şudur: Sabahleyin de değindim, biz yeni görevi devraldığımızda Diyarbakır'da su basman seviyesine kadar betonları tamamlanmış, onun üstüne de çelik konstrüksiyonu tamamlanmış, yarı beton, yarı çelik, konstrüksiyonlu bir sigara fabrikası, yarım, çevre dü-

zenlemesi yapılmamıştır. Biz çabamızla bunun yanındaki depoyu tamamladık ve şu anda yaprak tütün bakımevi olarak orayı kullanıyoruz. Dolayısıyla Diyarbakır'da bir tesis bu haldedir. Samsun'un Balıca mevkiindeki tesis ise, lojmanları, çevre düzenlemesi, çevre aydınlatılması, binadaki iç marley döşemelerine varıncaya kadar, % 90'ını aşan oranda kesin bir biçimde tamamlanmış, 73 bin m2'lik ve yaklaşık 5 milyar lira, 1976 yılı hesabına göre bu durumdadır. 73 bin m2 kapalı alanı olan 1.5 milyon m2 arazi üzerine oturan, Samsun ile Bafra arasında 45 Km'de Balıca mevkiinde bulunan bir tesisdir. Benzer bir tesis Manisa'nın Akhisar kazasında, bir aynı tesis de İzmir'in Çiğli kazasında duruyor. Biz, sabahleyin değindiğim gibi, tütün depolayabilmek için başkalarına yılda yarım milyar lira kira veriyoruz. İşte öncelikle bu fabrikaların kapalı alanlarının boş durmasını önlemek için, daha doğrusu, bizim, başkalarına Devletin parasını lüzumsuz yere kira şeklinde vermememiz için, bu binaların depo bölümlerini tütün deposu olarak kullanmaya başladık. Bilhassa, İzmir, Ege Bölgesi'nde yeni depo kiralari ödememek için kullanmaya başladık. Bu arada da, çeşitli beyanlarımızla, kanunda yapılan değişikliklerle de, bu binalarda, yerli ve yabancı sermaye ile, Tekel olarak çalışmak istediğimizi açıkladık. Bu firmalar bize çeşitli projelerle geldiler. Bunlardan çoğu İzmir'in. Bu arada şunu da söyleyeyim, Erzurum'un Pasinler kazasında sadece çelik karkası yapılmış bir sigara fabrikası vardı. Yaptığımız incelemelerde gördük ki hiçbir koşul altında o yörede ne sigara fabrikası işletilir, ne tütün vardır, ne de satışı vardır. Bu tamamen sektöre uymayan bir yatırımdır. Onu, hükümetimize müracaat ederek, başka sektöre devretmek üzere işlem yapıldı ve Erzurum Pasinler'deki bina, Tekel'in sorumluluğundan çıkarıldı. Geriye kalan yatırımlardan biri de Tokat'ta, göreve geldiğimizde, üretim yapamaz haldeydi. Yoğun çaba gösterdik, Tokat yatırımını tamamladık ve Tokat fabrikasını harekete geçirdik. Yine bazı çevrelerin yanlış tepkilerine, anlatımlarına rağmen, hele bugünkü koşullarda Tokat sigaramız tırmanır bir biçimde piyasada tutulmaktadır. Dolayısıyla geriye ne olacağını pek bilemediğimiz, saydığım 4 tesis kaldı. Diyarbakır, Samsun, Manisa ve İzmir. Bunlar içinde dediğim şekilde yerli ve yabancı sermayeyi yatırıma davet ettik. Tamamlayalım birlikte sigara üretelim dedik. Bazı hususları belki burada sizlere aktaramayacağım, ama, firmalarla görüşmelerimizde gayet dikkatli davranıyoruz. Çok sert münakaşalar ediyoruz ve hiçbir şekilde de tavizkar prosedür gütmedik, gütüyoruz. Oradaki espri şudur : Diyoruz ki, biz, nüfusu giderek artan büyük bir ülkenin pazarından size hisse veriyoruz. Yani üre-

tilecek ürün satılacaktır Türk pazarında. Kanunda yapılan değişiklik bu, dolayısıyla bunun karşılığında siz de bize, bizim istediklerimizi, bizim Devletimizin ve Milletimizin istediklerini vermelisiniz diyoruz. Tabi bu münakaşa veya bu görüşme birkaç turda kolay kolay sonuçlanmadı. Sayın arkadaşımızın sorduğu husus burada zannediyorum, bu görüşmeler, bu şekilde karşılıklı tekliflerin değerlendirilmesi, hesapların yapılması ve tekrar karşı tekliflerin yapılması şeklinde devam etmektedir. Bizim ikinci maksadımız, elimizde bulunan fabrikalardan istihdam ihtiyacımız çok olan bölgelere onları çekmeye çalışıyoruz, maksadımızın birisi de budur. Onlar ise, yaşam koşulları kolay olan veya işletilmesi kolay olabilecek yörelere alaka gösteriyorlar. Bizse onları memleketimizin kalkınma ihtiyacı bulunan bölgelere çekmeye çalışıyoruz. Yani bunun gibi önemli konular vardır, müzakereler devam etmektedir. Ancak o firmalarda isteklidir, hiçbirisi «biz yapmayacağız» demiyorlar. Çünkü onlara da beyan ettik, bu fabrikalarda üretime geçtiğimiz andan itibaren ithalatı keseceğiz. Yani «nasıl olsa bugün Türkiye Hükümeti meşru olarak bu ithalatı yapıyor, ben mamulümü satıyorum, ne diye gidip de orada yatırım yükünün altına gireyim» diye düşünebilirler, onu da önleyebilmek için, kendilerine söyledik. Türkiye raporlarında bu «Blended» denilen hususu bizim ortaklığımızda ve bizim genel denetimimizde ve kontrolümüzde yapmaya başladıktan sonra ithalatı da keseceğiz. Yani bizimle çalışmayanları da pazarını, vermeyeceğiz. Diğer detaylarda hesaplar, mantıklı görüşmeler devam ediyor. Hadisenin son durumu budur. Bilmem arkadaşımıza cevap verebildim mi efendim.

Türk tütününün reklam edilmesi fikrine katılıyoruz. Ya diyorsunuz Amerika'da «the Türk» diye galiba bir şeyler piyasaya sunuldu. Hatta bir delikanlıyla reklam edildi. O çevreler Amerika'da o kadar korktular ki Türk tütününün tutulmasından, işte o şirket satın alındı. O reklam iptal edildi vs. işte biz benzer yöntemlerde denemeye başlamayı da düşünüyoruz. Bilmem bunun ötesinde daha başka bir şey söylenebilir mi?. Türk tütününün ayrıca sağlığa daha az zararlı olduğunu, Türk sigarasının diğer sigaralarla karşılaştırılmalı olarak söylüyorum, sağlığa zararlılığı bakımından daha az maddeleri ihtiva ettiğini çeşitli seviyelerde müdafaa ediyoruz. Fakat hemen söyleyeyim, bu konuda da çok fazla destek bulamıyoruz. Bilmem izleme imkanı elde edebildiniz mi? Bundan 6 - 7 ay kadar önce, biz Tokat sigaramızın bir anlamda tanıtımını yapmak üzere büyük şehirlerdeki, Ankara ve İstanbul'daki panolara, binbir müşkü-

latla, Tokat sigarasının resimlerini koyduk ve belki duyacaksınız Sayın Cumhurbaşkanımıza kadar şikayet edildik. Şikayet eden çevrelere dedik ki : «Peki bizi şikayet ediyorsunuz, bizim yaptığımız nedir? Yüzde yüz Türk tütününden yapılan Türk sigarasıdır. «Niçin ben bu panolara çıkma ihtiyacı duyuyorum?» «Her tarafta bizim yönetimimizden önce, yani sigara ithalatına başlamadan önce, büyük şehirlerimizin dışında Adana vs. de binaların cephesinde Kent, Marlboro reklamları yapılıyor niçin bize karşı çıktığınız kadar, onlara da karşı çıkmıyorsunuz» diye soru sorduk. Bizi basında eleştirdiler. Fakat bu mücadelede yalnız kaldık. İşletmede tanıtma ve reklam çok önemlidir. Değerli arkadaşlarımız önemli bir noktaya değinmiştir. Fakat Tekel olarak bu konuda da çok fazla rahatsız olmadığımızı da zannediyorum kendisine hissettirdik. Efendim teşekkür ederim sayın hocam.

Başkan : Prof. Dr. Kamil İLİSULU

Yalnız Sayın Genel Müdürüm bizim çeyrek saatlik zamanımız var. 6'yı 10 geç zannediyorum burada elimdeki son bitiş saati. Benim de bir çift sorum var Sayın Genel Müdüre, ne yazık ki şeyim bitmeden evvel.

Birisi efendim, bu müsaadenizle ben de en son kendime şey edip kapatayım bu işi, efendim bu Best fabrikasını takip ediyoruz doğuda. Takip edebildiğimiz kadar esasını Sayın Genel Müdür bildiği için onun için bu soruyu açıkladım. Açılışına, yapılışına gerekçe olarak bu doğu tütünlerimizi değerlendirecekler benim bildiğim kadarıyla onu dışarıya ihraç edecekler idi. Açılırken de bu hususlar çekiliyordu arasından, kısa bir süre geçmeden basına, yayınlar çıkmaya başladı. Efendim satılamıyor, edilemiyor bunun iç piyasada izin alması gerekiyor. Son gazetelere izin aldı diye alındı iç piyasaya girecek diye düşünüldü. Bu bana ters geldi bende bunun bir hocasıyım. Herşeyden evvel bir tercih meselesi. Reklamın biz her zaman için karşısında olduk ve olmaya da devam edeceğiz. Ben size bir misal söyleyeyim ben aşağı yukarı 14 senedir bu alt komitelere devam ederim. Fakültem bir görev verir, temsil ederim.

Sayın Genel Müdür Ankara'daki zannediyorum geçen seneki toplantıya intikal ediyorlar ben bu reklam hususunu gene açtım Sayın Genel Müdüre, fakat şunu da kullandılar kendileri açınca hatırlayacaklar belki reklamın karşısında olduğunu itiraf ettiler ama bir cümle söylediler; Sayın hoca dediler, yapılan malın reklamı olmaz mı? Söyleyen Sayın Özden Beydir. Bunun üzerine ben dedim ki,

Sayın Genel Müdür ben de sana bir misal veriyorum, siz zatıalini-
zin bulunduğu Genel Müdürlük müessesenizin benim bildiğim 6 - 7
yerde birkaç rakı fabrikası var. Hadi yazsanıza duvarlara bizim şe-
yimiz, Trakya şeyimiz sigara, tütün, rakı fabrikamız insanı çok iyi
sarhoş ediyor, yattığı yerden kaldırmıyor, dünyaya pembe gözlerden
baksanız ya. Tabi o da şakaya geldi. O da anladı ne demek istedi-
ğimi. Efendim benim genellikle öğrendiğim şey 40 yıldır sigara bir
zehirdir. Bunun öbür tarafını da keyif getirirdi, falan getirirdi, alış-
kanlığa başlangıçtır. Benim getirdiğim özet budur. Böyle bir şeyin
reklamını ben kabul etmiyorum. Ben görüyorum fakültelerimde ço-
cuklar yeniden sigara satmaya başladı. Ben buna üzülen bir kim-
seyim. Öğrendim gene Sayın Genel Müdüre bu Rothmans'ı da kendi
başına yapıyor. Türkiye'deki boşluktan, kanun boşluğundan fayda-
lanarak bu reklamları asıyorlar sokaklara. Her dükkanın başında
bir reklam, bir Marlboro reklamı rica ediyorum kendilerinden, ben
de hocayım, ben de evlat babasıydım ama büyüdüler benimkiler her-
kesin çocuğu sigara içmesi için insanların şeye teşvik için bu rek-
lamların Türkiye'de olmaması lazım. Bu reklamların ortadan kaldı-
rılmasını ben şahsen Sayın Genel Müdürümden rica ediyorum. Efen-
dim söyleyeceğiniz varsa şey edeceğim, yoksa kapatacağım. Bu otu-
rumda da söz alan ve burada tebliği sunan Sayın Sempozyum üye-
lerimize, bizlerin adına sonsuz teşekkürlerimi ve saygılarımı suna-
rak hele bir de beni buraya oturarak böyle değerli bilgileri sunan,
hem idareciye hem de sizlere teşekkürlerimi sunar, bu akşamın her
zaman olacağı gibi her zaman hayırlı ve uğurlu olmasını dilerim.

Prof. Dr. Emin TUGAY :

Akşam yemeğinin saat 19.30 da Tekel Sigara Fabrikasının mi-
safirhanesinde olduğunu duyururum. Bildiri sahibi olup da bizim
yerleştirdiğimiz sayın arkadaşlarımızın taşınmasını üzerimize al-
dık, onlar burda bulunsunlar. Teşekkür ederim.

III OTURUM

SİGARA ENDÜSTRİMİZİN YABANCI TÜTÜN ve SEKTÖRE AÇILMASI ve TÜRK TÜTÜNCÜLÜĞÜ

Turhan N. ARAL
Tütün Eksperi

Oturumdaki Konuşma Metni

Türkiye'de iç tüketimide kapsayan sigara endüstrisinin özellikle yabancı tütün ve sektöre açılmasına ilişkin tartışmaları, böylesine ciddi bir platforma getirmek zorunluydu. Kamuoyu önünde açık fikir alışverişi, olayı, bütün boyutları ile aydınlatacak, doğrular kuşkuya yer kalmaksızın bulunabilecektir. Yıllardır beklenen bu toplantı için, düzenleyicilere en içten takdir ve şükran duygularımızı saygıyla ifade etmek isteriz.

Başlangıçtan bu güne, dünyada tütün üretim-tüketim ilişkilerini endüstrileşme, ülkelerin mali ve sosyo-ekonomik yapılanmasında bu sektörün etkinliği ve buna bağlı pazar savaşımındaki gelişmeler ile, tüm olgular karşısında, Türk tütüncülüğünün dünü, bugünü ve geleceğine ilişkin görüşlerimizi sunuyoruz.

İnsanlık tütün tüketimine, tanrıya yöneliş ve yükselişte, gizli gücün konumuna uygun benimsenmesi için, gerekli esrar ortamında kutsal ateş ve dumanlama ile başlamıştır.

Bitkinin anavatanı, büyük bir olasılıkla Orta Amerika ve özellikle Antiller bölgesidir. Buralarda yaşayan Maya ve Aztek kabilelerinin güneş ve ateşe taptıkları ve ayinler sırasında, keyif verici özelliğinden etkilenmek üzere tütün yakarak, dumanında kuru sarhoşluğa eriştikleri bu güne aktarılan bilgiler arasındadır. Rahip ve diğer dinsel kişilerle başlayan kullanım, zamanla bu sınıfın dışında alışkanlık konusu olmuş ve Orta Kuzey Amerika'da yaygınlaşmıştır.

Amerika'nın keşfi, tütünün eski dünyaya gelişin de başlangıçtır. Burada, önceleri süs bitkisi olarak ilgi görmüş, sonraları tedavi amaçlı kullanımdan giderek keyif verici özelliği ile kitlesel alışkanlığa ve yaygın tüketime konu olmuştur.

Bilim dilindeki "nicotina tobaccum" ismi, anavatanında içildiği boru için kullanılan "tobacco" deyiminin, Kristof Kolomb tarafından yanlış anlaşılaraq, yaprağa verilmesi ile, tütünün Fransa'ya

geçişinde öncü, bu ülkenin Portekiz büyükelçisi "Jean Nicot"nın isminin tütünle birlikte anılmasına dayalıdır. 1563 yılında, tarımsal konular içerikli bir kitabın yazarı "Libeault" kardeşler tütüne, "Nicotiana" demişler ve buna bağlı olarakta, XIX. asırda keşfedilen tütün uyuşturucusu, "Nicotin" olarak adlandırılmıştır.

Tütün 1561'de Fransa ve İtalya, 1565'te Almanya ve Avusturya, 1568'de Macaristan'da görülmüş, daha sonra Türkiye ve Rusya'ya geçmiştir. İngiltere'ye 1565 yılında girmişse de yaygın kullanıma 1584'te Sir Walter Raleigh'in müstemleke tesisi için Elizabeth I tarafından Kuzey Amerika'ya gönderilip, dönmesi ile başlamıştır.

TÜTÜNDE DEVLET TEKELİ

Tütünün devlet ekonomisinde ilk değerlendirilmesi, Fransa başbakanı Richeileu'nun, 1629 yılında yayınladığı kararname ile gerçekleşmiş ve ithal edilen tütünlerden belli ölçülerde vergi alınmaya başlanarak, halkın bu nedenle tütünü bırakması, böylece genel sağlığın belkide korunabileceği düşünülmüştür. Bunu, İtalya'daki yarı monopol görünümü uygulama izlemiştir. Buna karşılık, tütünün dış alım ve iç pazarlamasında ilk tekel nitelikli uygulama, 1659 yılında Venedik'te başlamıştır.

Tekel uygulaması, imtiyaz vermek yada bandrol benzeri düzenlere göre, önemli gelir artışı sağladığı için, kısa zamanda Avrupa'nın imparator, kral, derebeyi gibi güçlerini, ülkelerindeki yasakları kaldırıp benzeri girişimlere sevk etmiştir. Bunlardan en ilginç, Adam Smith'in önerisi ile, 1685 yılında İngiltere'de tütün ticaretinin vergileme değişiklikleriyle, devlet tekeline benzer bir statüye kavuşturulmasıdır.

Avrupa devletleri, maliyelerinde tütün gelirlerini ön plana alırken, Ülkemizde bu konuda, IV. Murat zamanında, büyük Cibali yangını dolayısı ile konulan ağır yasaklamalar görülmüş, enfiye tüketimini arttıran bu yasaklar, diğer devletlerde üretimin başlatılması ile etkinliğini yitirerek, IV. Mehmet zamanında tümüyle kaldırılmıştır.

1683 yılına kadar tütünün dış alım ve iç ticareti, bütünü ile serbest koşullarda sürerken, bu tarihten itibaren hazineye gelir sağlama düzenine geçilmiştir.

Osmanlı İmparatorluğu'nda ilk mali müdahale, üretimin vergilendirilmesi ile başlatılmıştır. Sonraları kapsam genişletilerek, tü-

tün ticaretine vergilendirilmiş ve satandan olduğu gibi alandanda 3/4 oranında vergi tahsiline başlanmış, ancak sağlık mülahazası ile fiyatlar serbest bırakılmıştır.

Bu durum, tütünün Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde de dene-nip, elverişli ekolojik koşullarda giderek, Avrupa pazarlarında aran-an üstün nitelikli Türk tütünlerinin üretilmesini sağlamıştır.

Tütün ve sigara üretiminde devlet tekelinin önem ve gereğini vurgulayan olgular, özellikle, o günler ülkemiz tütüncülüğünde yaşanan evrelerin, ayrıntılıca incelenmesiyle oldukça somutlanacağı için, bu gelişmelere kronolojik sırayla ve kısaca değinmek yararlı görülmüştür.

Tütünün kamu maliyesine katkısı ile ilgili en canlı örnek, Osmanlı tarihinde Nizam-ı Cedid'in kurucusu II. Mahmut'un 1825 yılındaki bu atılımını, tütün ticaret ve tüketiminden alınan vergileri üç kat arttırıp, yıllık geliri altı bin kese altına yükselterek gerçekleştirmiş olmasıdır.

Bunu izleyen önemli ilk düzenleme, 1871 sonlarında yürürlüğe konulmuştur. Üretimden alınmakta olan "aşar"ın müddeti o yıl bitince, 1872 bütçe açığının büyüme olasılığı karşısında, tütün satışlarından daha fazla miktarda düzenli gelir sağlama amacı ile, ilk imtiyaz düzenine geçilmiştir. Sarraf Histaki Zografos'un şirketi ile yapılan anlaşmayla, İstanbul'a getirilip satılacak tütün ve mamullerinin imtiyazı, yıllık 350.000 TL karşılığında bu şirkete verilmiştir. Ne varki, bu anlaşma, basın ve kamuoyunda gördüğü büyük tepkiyle ertesi yıl (1873) Sadrazam'ın görevden ayrılmasına neden olarak feshedilmiştir. Tütünde devlet inhisarı düzenini daha ciddi esaslara bağlamanın başlangıcı olan o yıl içinde "İnhisarı Duhan Nezareti" nin kuruluşunu görüyoruz. Tütün ve mamüllerinin ticaret ve yapımını devlet denetimine alan bu düzenleme, gelir arttırımı sağladığı gibi, halkıda büyük ölçüde hoşnut etmiştir. Ancak, salt İstanbul'a yönelik çalışmalar ülkenin diğer kesimlerinde kapsamlı bir etkinlik sağlayamadığı için, kaçak üretim ve ticaretin artması önlenememiştir.

Bu gelişme, hükümeti yeni arayışlara sevk ederek, 1874 yılında yürürlüğe konulan yeni bir "Duhan Nizamnamesi" ile Osmanlı tarihinin ilk bandrol uygulaması başlatılmıştır. Ancak ilk iki yılki çalışma umulan sonucu vermemiş, Rüsumat emanetince yürütülen bandrol düzeninde, ilk iki yıl için beklenen 330 bin kese gelire karşılık, 235 bin kese dolayında gerçekleşen ve sonraki yıl daha da dü-

şen miktar, hükümette, tam devlet tekeli oluşturulması görüşünü gündeme getirmişse de buna gerekli sermaye sağlanamayınca, işin yönetimi, hükümetten alacaklı, galata bankerlerine devredilmiştir.

Mevcut belge ve bilgiler, bankerler yönetimindeki bandrol düzeninin de, aslında hazine için istikrar ve yeterli geliri sağlayamadığını göstermektedir. Zira 1876 yılında 894 bin lira ile başlayan gelirin 1878 de 1,5 milyon liraya çıkmışken, bunun 1879 da 767 bin lira dolayında gerçekleştiği görülmektedir. Öteyandan o günlerin Avrupasında, devlet tekellerinin sağladığı kazancın da, miktar ve düzen bakımından, Türkiyeye göre büyük üstünlüğe sahip olduğu bilinmektedir.

Sistem, bu nedenlerle 1880 yılında, devlet etkinliğine ağırlık kazandıracak bir kimliğe kavuşturulmak üzere oluşturulan (Dünyu Umumiye İdaresi) nin denetimine verilmiştir.

1884 yılı, bu konuda yeni bir aşamanın başlangıcıdır. Reji dönemi olarak adlandırılan organizasyon, bu tarihte yabancı bir iş adamının girişimiyle gerçekleşmiş ve her türlü yatırım ve işletme finansmanı dış kaynaklı olan (Memaliki Şahane) Dühanları Müsterekül Menfaa Reji Şirketi) kurularak, Türkiye'de tütün ve mamülleri üretim ve ticareti ile denetiminin imtiyazı, 30 yıl süreyle yıllık 750 bin Osmanlı lirası karşılığında, bu şirkete verilmiştir. 1914 yılında biten süre, yeniden 15 yıl daha uzatılmışsa da, 1923 İktisat kongresinde hak ve yükümlülükleri incelenen şirketle anlaşmanın iptali kararı alınmıştır ve 30 Temmuz 1923 günü mukavele feshedilerek, şirketin tüm hak ve mal varlıkları, T.C. Devletine maledilmiştir.

Reji dönemi, hazine ve Türk tütüncülüğü için, 40 uzun kayıp yıldır. Bu yıllarda devlet tekelinin kurulduğu diğer ülkelerde, tütün gelirleri bize göre çok farklı boyutlarda gerçekleşmiştir. Türk tütünleri, ekolojik koşullardaki olağanüstü uygunluk dolayısı ile dünyadaki benzerlerinin, en üst düzeyli içim nefaseti ile üretilip, dünya pazarlarında ısrarla aranmalarına karşın, gelişmeyi önleyen önlem ve çabalardaki yetersizlik, tütünlerimizin pay büyümesini engellemeyip, gelir kaybına neden olduğu gibi, dış ticarete rejinin taleple oluşan fiyatlarda olağanüstü kâr gözetmesi, üretici kesimin ekonomik güçlenmesini de olumsuz etkilemiştir.

Bu kendine dönük tavır, şirketin iç tüketime yönelik çalışmalarında da belirgindir. İmalat düzeni, her türlü özen ve yenileşmeden yoksun anlayışla, çağdaş teknolojinin gerisinde bırakıldığından,

tasfiye sırasında tüm tesis ve makinalar, işletme miadı sıfır, yıpranmış ve rantablitesi düşük yapıda devralınmıştır.

Rejiden devralınan fabrika ve benzeri tesislerde, tütün alım-işletme ve fabrikasyonu, devletçe yürütülmüş ve bundan sonra değişik zamanlarda, günün gerektirdiği yeni yasalarla, devlet tekeli pekiştirilerek, tütün ve mamülleri, üretim ve satışları devlet denetim ve koruyuculuğunda bu güne gelinmiştir.

TÜTÜNCÜLÜKTE ULUSLARARASI REKABET VE SAVAŞIM

Türk tütüncülüğünün yazgısına egemen Reji şirketinin sömürü amaçlayan uygulamaları sürerken, tüm dünyada tütün üretim ve tüketiminde hızlı bir artış olagelmekteydi. Yönetimler, tütün gelirlerinin, maliyelerindeki önemi uyumunda, üretim ve bu dalın endüstrisinde atılımlar gerçekleştirmekteydiler, 19. yüzyıl sonundaki bu gelişmeler, 20. yüzyılın ilk yarısında tüm insanlığı kasıp kavuran iki büyük dünya savaşının tütün tüketim ve üretimini büyük ölçüde kısıtlayan etkilerine rağmen hızını yitirmemiştir.

Dünya üretim ve tüketiminde süren bu gelişmeler yanında tütüncülükte bazı yapısal belirginleşmelerde gözlenmiştir.

Tarımın yapıldığı değişik ülkelerin birbirinden farklı ekolojik koşulları, doğal olarak tütünlerde, değişik kimyasal ve biyolojik yapılanmaya neden olmuştur. İçim karakterlerini etkileyen bu oluşumla, tütünlerde meydana gelen nefaset farklılıkları, ülkelerin dış ve iç ticaretlerini önemli ölçüde etkileyip yönlendirmiştir.

Dünya tütüncülüğünün o döneminde gözlenen bir diğer belirginlikte, ülkelerin ekonomik ve sosyal yapılarına göre, tarım yada endüstri alanında odaklaşmalarıdır. Sanayi gelişimi yetersiz ülkeler, salt tarımsal alanda büyürlerken, sanayide atılımı gerçekleştiren ülkeler, tarımsal üretim yanında tütün endüstrisinde önemli gelişmelerle, uluslararası alanda otoriter güç sağlamışlardır.

Bu oluşumlar, uluslararası ticarete, 1940 lı yılların ikinci yarısından itibaren başlayan rekabet ve savaşım döneminin ilk adımlarıdır.

Tüm dünyada tütün, genelde yakılıp dumanlanarak, enfiye halinde buruna çekilerek ve çiğnenerek tüketilir.

Sigara, puro, pipo, nargile tarzı kullanım yakılıp dumanlamaya örneklerdir. Sigara olarak tüketim en yaygın şeklidir.

Bu fiziki sıralamadan ayrıca sigara tüketiminde içimin sert-yumuşak, yavaş-tok, acı-tatlı gibi, gusto farklarına dayalı bölümlenmeside yapılır. Dört ana grupta yoğunlaşan bu içim zevkleri, kullanım eğilimine hitap eden harman içerikleri ve fabrikasyonda uygulanan işlem ve katkı maddeleri değişikliğine göre, sınıflanmıştır.

- 1 — Amerikan Blend Tipi içim zevki
- 2 — İngiliz Virjinya Tipi içim zevki
- 3 — Siyah tütün Tipi içim zevki
- 4 — Türk Şark Oryantal Tipi içim zevki

1 — AMERİKAN BLEND TİPİ :

İçim özellikleri bakımından, fizyolojik etki gücü doyurucu yani sert ve tok karakterli, özel kokulu ve tatlı bir tad'a sahiptir. Fabrikasyonda bir kısım tütünlere uygulanan özel işlemler, örneğin yüksek ısıda tavlama işlemleri nedeniyle dumanının koku niteliği, natürel tütün kokusundan farklıdır. İçimde değişik ve üstün bir zevk sağlamak amacıyla harmanlara özel soslar (cassing) ve salçalar (flavouring) katılır.

Genellikle Virjinya tütünlerinin harmanlara katılımdaki oranları çok yüksektir. Burley, Maryland ve Şark tütünlerinin toplam olarak ancak % 30-35 dolayını oluşturduğu harmanlarda, kullanılan tütünlerin kalite yüksekliğine önem verilmez. Zira yukarıda da belirtildiği gibi kalite sos ve salça gibi yapay katılımlarla düzenlenmektedir.

Başta Amerika olmak üzere dünyanın her tarafında yaygın tüketim alanına sahiptir.

Değişik ülkelerin farklı içim zevklerine, harmanlara katılan tütün oranlarında ya da sos ve salça çeşitlerinde değişiklikler yaparak cevap veren, yayılcı üretim anlayışıyla, dünyanın en büyük sigara tekelleri, bu tip içim zevkinin sahip ve savunucusudur.

2 — VİRJİNİYA (İNGİLİZ) TİPİ :

Tüketimin yaygın bulunduğu İngiliz Uluslar Topluluğu ülkelerinde üretildiği endüstri dolayısıyla "İngiliz Sigarası" olarak ün yapan bu içim zevkine konu harmanlara genellikle açık sarı renkli Virjinya tütünleri ile Rodezya, Japonya, Kanada, Hindistan ve Filipinler'de üretilen Virjinya tütünlerinin değişik türevleri katılır.

Diğer sigaralardan önemli ayrılığı, içim karakterinde sertlik, tokluk ve diğer özelliklerden daha önemli olarak, natürel tütün kokusunun varlığına gösterilen özendir. Bu koku, harmanlarını oluşturan Virjinya Burleyin, natürel otumsu belirti taşıyan ve içimde yakarlık uyandıran, kısmen sevimsiz tütün kokusudur. Bundan anlaşılacağı üzere, harmanlarda kesinlikle sos ve salça kullanılmaz. İçim karakteri, doyurucu toklukla, kendine özgü yakarlığı olan ve kısmen tatlı lezzettedir.

3— SİYAH - ESMER TİP :

Bu tip, ismini harmanlarında kullanılan tütünlerin renginden almıştır. Çoğunlukla Latin Amerika ülkelerinin puroluk benzeri kahverenkli ve batı Avrupa, özellikle de Fransa'da üretilen, siyah tütünlerden yapılır.

Yaygın tüketimi Güney Amerika ülkelerindedir. Batı Avrupa'nın bir kısım ülkeleriyle, Cezayir ve bir bölüm Güney Afrika ülkelerinin dar gelirli kesimlerince tüketilir. Çünkü maliyeti ve dolayısıyla fiyatı ucuzdur. Sert içimli, acı lezzetli ve purolara özgü, yanık tütün kokusunu andıran bir kokuya sahiptir. Dünya tüketim ve ticaretinde payı azdır.

4 — TÜRK (Şark, Oryantal) TİP :

Türkiye'nin üretim ve tüketimde lider olduğu, Şark tipi tütünlardan oluşan harmanlar bu gustoyu yansıtır. Dünyanın en nefis ve insan sağlığına zararı en az tütünlüyle yapılan sigaraların, ana özelliği, tam natürel tütün koku ve tadını taşımasıdır. Tüm dünyanın beğenisini kazanmış tütünlü, yurdumuz için olağanüstü ün ve servet kaynağıdır. Nikotin ve dumandaki katran ve zifir maddelerinin düşüklüğü ile, bitkisel tütün koku ve tadını tam yansıtan içim özelliği, tüm dünya harmanlarında ıslah nedeni olarak yer almasını sağlamaktadır.

Tütün tüketimi, bir keyif aracı olarak, sosyal ve ekonomik her türlü faktörün dışında, zaman ve ortam tanımadan, vazgeçilmez alışkanlığa konu, bir olgudur. Bu konuda oluşan bilinç, üretim, iç tüketim, yaprak tütün dış ticareti ve sigara endüstrisiyle, uluslararası ticaretten pay alma gayretlerini, rekabet sürtüşmelerinden, acımasız savaşımına dönüştürmüştür.

Başlangıçta bu ortamın en güçlü silahı, tütünlerin içimdeki zevklenme niteliğidir. Ne varki, doğal koşulların yarattığı nefaset

sıralaması, bir bölüm ülkeye üstünlük sağlayınca, gerilerde kalan ülkeler, pay büyütme yarışında, yeni arayışlara yönelmiş ve sigara endüstrisinde bir dizi atılımlar gerçekleştirmişlerdir. Ancak en büyük eylem, tüketim eğiliminde "kendi mamüllerine dönüşümün" sağlanması alanında yapılmıştır.

Yukarıda belirtilmiş, dört genel grupta yoğunlaşan içim zevkide, harman yapılarındaki farklılık nedeniyle, tütün tüketimindeki alışkanlık ölçüsünde bağımlılık ve vazgeçilmezliğe konudur.

Dünyada içim zevkleri arası savaşım, aslında büyük ölçüde, Türk içim zevki ile, diğer zevkler arasında olagelmıştır. Zira Türk tütünlere, doğal nefaset üstünlüğüne sahiptir. Öte yandan, dünyanın diğer tütün çeşitleri, birbirine çok yakın çevresel koşullarda üretilebilir ve olumlu sonuç alınabilirken, Oryantal tip, ancak bölgenin ekolojik koşullarında olumlu sonuç verebilmekte ve dünyanın başka kesimlerindeki üretim, ülkemizde üretilenlerin içerdiği, biyolojik ve kimyasal yapı ile bunun doğal sonucu, üstün içim nefasetine ulaşmamaktadır.

İçim zevkleri arası ve özellikle Türk tütünlere karşı rekabet ve savaşım, ikinci dünya savaşı sırasında ve sonrasında başlamıştır.

Türkiye o dönemde gerek ürettiği tütünlere yüksek nefasetli içim karakteri ve ikinci dünya savaşının dışında kalmanın sağladığı olanak ve gerekse devlet tekelinin üretim ve dış satımda gerçekleştirdiği disiplinle, uluslararası ticarete pazar payını artırarak, ön sırada yer almayı başarmıştır.

1930 lu yılların ortalarından itibaren yükselen grafik, 1940 lı yılların ikinci yarısında doruk noktaya erişmiştir. Bu yıllarda Avrupa'da tüketilen tütünlere yaklaşık % 90 ını Türk sigara ve tütünlere oluşturmaktadır.

İkinci dünya savaşı içi ve sonrası süren bu üstünlük, o yıllardan sonra karşılaştığı katı rekabet ve acımasız mücadeleyle gerileme dönemine girmiştir. Savaş yıllarında Avrupa ülkelerinde sigara üretimi tümüyle durmuş, bu ülkelerde savaşan A.B.D.li askerlere gönderilen sigaralar Amerikan Blend içim zevkinin, tüketici kesimde tanınıp yayılmasının, ilk adımını oluşturmuştur. Kuzey Afrika ülkeleriyle, bir bölüm Asya ülkelerinde de benzer uygulama gözlenmektedir. Dev sermayenin üretimine pazar yaratmayı amaçlayan bu uygulama, aslında bilinçlidir. Girişimler savaş sonrasında daha büyük boyutlarda sürdürülmüştür. A.B.D. Virinya ve Börley tütünlere

lerinden yapılan sigara içim zevkinin yayılmasını, devlet politikası olarak ele almış, savaş sonrasında yenik ülkelere yapılan yardımlar, bu amaçla kullanılmıştır.

1948-53 yıllarını kapsayan beş yıllık yardım programı çerçevesinde, özellikle Avrupa ülkelerine verilen yardımlar arasında, belli miktarlar, tütün ve sigaralara ayrılarak, bu ülkeler, o sigara ve tütünlere tüketmeye zorlanmışlardır.

Sert içimli sigara ve tütünlere, devlet-sermaye işbirliği ile sağlanan adaptasyon sonucu, bu içim zevki, Avrupa ve giderek tüm dünya tüketiminde yaygınlaştırılmış ve tüketimdeki büyüme paralelinde, özellikle Avrupa sigara endüstrisinde büyük ölçüde ABD ve ABD-İngiliz ortak kökenli, dev sigara tekellerinin eline geçmiştir.

Tüketimdeki gelişmeler, zamanla, mamülün tüketildiği ülkenin boyutlarını aşmış, bu durum, dev kuruluşları, çokuluslu ortaklıklara yöneltmiştir. Tekel ya da bandrol, statü ne olursa olsun, çeşitli kombinezonlarla o ülkeye girilmiş, ortak yapımlarla çıkarların devamı sağlanmıştır. Zira sigara endüstrisi, keyiflenme aracı üretir. Bu özellik, maliyetten bağımsız fiyat uygulamasına olanak verir. Dolayısıyla kâr marjı yüksek bir yatırımdır.

ÇOKULUSLU SİGARA YAPIMCILARI VE TÜRKİYE

1960 lı yılların ortalarından itibaren, ülkemizin de bu ele geçirme girişimlerine hedef olduğu görülmektedir.

Bilindiği üzere, son değişikliğe kadar, yurdumuzda tütün tarım, ticaret ve endüstrisini düzenleyen 1177 sayılı (Tütün ve Tütün Tekeli Yasası) nın 38. maddesi, iç tüketim için sigara üretimini, devlet tekelinde tutmuş buna karşılık, dış satımı amaçlayan endüstriye serbestlik tanımıştı.

Bu yasal yapı, o yıllardan itibaren, eleştiri konusu edilerek, önceleri, masum görünümüyle özel girişime de olanak tanınması istekleri, daha sonra, yabancı sermayenin de katılımına vurdularak, değişik zaman ve fırsatlarda sosyal, ekonomik ve hukuki sorun niteliğiyle kamuoyuna sunulmaya başlanmıştır. Ara ara yinelenen bu çıkışlarda bir ortak yan gözlenmiştir. Konuyu özel imkânlarla gündeme getirip, «kalitesiz sigara, üretim yetersizliği» gibi basit gerekçelerle kamuoyu oluşturma çabaları... Bu girişimler yıllarca sürmüş ve her seferinde sağduyunun aldanmazlığında başarısız kalmıştır.

1970 li yılların sonlarına kadar, bu çizgide süren uğraşların daha sonra, iki önemli etkenle, yeni boyutlara ulaştığı görülür.

Bunların ilki, 1964 yılında A.B.D. de yayımlanan (Terry Raporu) ile, ortaya konulan, sigara-kanser ilişkileridir. Dumandaki katran ve zifir maddelerinin kanserojenliği savı, bütün karşı girişim ve çabalara rağmen, yıllar boyu kamuoyunda gelişen olumsuz etkilenmeyle, sigara tüketimindeki düzenli artışı yavaşlatmıştır.

Bu olguyla sürümün azalması, imalatçıları, sigara teknolojisini geliştirerek, maliyeti düşürme araştırmalarına yöneltmiş, çeşitli faktörlerde sağlanan başarı yanında, sigarada tütün gramajının düşürülmesi, kâr marjı için önemli bir etken olarak uygulamaya alınmıştır. Filtrelerin uzatılması, kalibrenin inceltilmesi, sık dolgunun gevşetilmesi ile sağlanan gramaj tasarrufu aşağıya alınmış tabloda görülmektedir. (Tekel Tütün Enformasyon Bülteni Sayı:45. Sayfa: 10)

A.B.D. de Her 1000 Sigarada Kullanılan Tütün Miktarı (Kg.)

Takvim Yılı	Kullanılan Tütün	
1974	0,858	Bin sigaraya giren tütün miktarı 1965 yılında 0,998 Kg.dı. Tabloda görüldüğü üzere, 1971 de 0,771 Kg. a gerileyen gramaj, 1983 te 0,811 Kg. a yükselmiş ve bu düzeyde seyrini sürdürmüştür.
1975	0,852	
1976	0,815	
1977	0,809	
1978	0,799	
1979	0,822	
1980	0,799	
1981	0,771	
1982	0,786	
1983	0,811	

ABD'nin sigara üretimi aşağıya alınmıştır. (Tek. Tüt. Enf.Bül. 45/9)

Takvim Yılı	İmalat Miktarı	Milyar Adet
1980	714,2	
1981	736,5	
1982	694,2	
1983	667,0	
1984	668,2	

Bu miktarlarda 1965 yılına göre, yer alan tütün, bin sigara için ortalama 0,180 Kg.hk bir azalma göstermektedir. Ortak yapım ülkeler üretimi de eklenince, yaklaşık 140-150 bin tonu bulan bir tasarruf sözkonusu olmuştur.

Sigara endüstrisinin önlem uygulamaları bununla kalmamış, sigara harmanlarına katılan Virjinya ve Burley tütünlerinin miktarı da azaltılarak, ucuz fiyatlı ithal tütünler arttırılmıştır.

A.B.D. de harman içeriklerini gösterir cetvel aşağıya alınmıştır. (Tek. Tüt. Enf. Bül. 45/11)

Takvim Yılı	Flue-Cured	Burley	Maryland	İthalat
1970-78	%	%	%	%
ortalaması	46,2	34,2	1,7	17,9
1979	38,7	32,3	1,7	27,3
1980	38,1	32,3	1,8	27,8
1981	35,6	32,2	1,6	30,6
1982	35,2	32,5	2,3	30,0
1983	33,7	31,6	2,2	32,5

1970 ten bu yana Amerikan Blend harmanlarında Flue-Cured, Burley ve Maryland tipleri azalırken, ithal tütünleri kullanma oranları, devamlı artış kaydetmektedir.

Maliyet ucuzluğunu amaçlayan bu uygulamalar, doğal olarak Virjinya ve Burley tütünlerinde stokları büyütülmüştür. Tüketim oranı bulunamayan stokların, ağırlığı karşısında üretimin azaltılmasına gidilmiştir.

Dünyanın en büyük tütün üretim ve ihracatçısı A.B.D. nin son beş yıllık Y.Tütün üretimi ton olarak aşağıda verilmiştir. (Tek. Tüt. Enf. Bül. 44/14)

1981	1982	1983	1984	1985
936.302	904.702	648.177	783.882	670.450

Bu ülkede tütün üreticileri, (Tütün Tarım ve Satış Kooperatifleri) nde örgütlenmiştir. Tarım Bakanlığının gözetimindeki kooperatifler tütünün, üretimden pazarlamaya tüm süreçte, işlemleri organize eder, izler ve denetler. Yapıları güçlü desteklemeye elverişlidir.

Üretim ayarlaması, doğal olarak üreticilerin ekonomilerinde önemli sarsılmalar doğurmuştur. Tepkilere yol açan olgu, kooperatiflerin etkili destekleme müdahaleleriyle fiyatların yükselmesi sonucunu getirmiştir. Bu bir kısır döngüdür ve A.B.D. li sigara sanayicileri için çıkış yolu yeni pazarlardır.

A.B.D. de üretilen Virjinya ve Burley tütünlerinde, ekici fiyat hareketlerini gösterir cetvel aşağıya alınmıştır. (Tek. Tüt. Enf. Bül. 45/8-9) Bu fiyatlar, okşinlerde uygulanan taban fiyatlardır. Tütünün işlenmesi, fire v.b. diğer maliyet unsurları ile fabrikalara maliyeti % 90 oranına kadar farklı olmaktadır.

Pazarlama Yılı	Virjinya Kg./\$	Burley Kg./\$
1976	2.434	2.518
1977	2.593	2.646
1978	2.977	2.893
1979	3.086	3.202
1980	3.190	3.657
1981	3.669 +	3.983 +
1982	3.946	3.992
1983	3.922	3.909
1984	3.990	4.136

Tabloda, her iki tip için üreticiye ödenen ortalama alım fiyatlarının, 1980 ürününden itibaren, bir sıçramayla, son üç yılda eriştiği düzeyi koruduğu görülmektedir.

Üretici Y. Tütün fiyatlarının güçlü örgütlerce yüksek tutulması, A.B.D. sigara üretim ve ihracatında bir şok oluşturmuş ve son üç yılın ihracatı önemli ölçüde gerilemiştir. Buna ilişkin tablo aşağıdadır. (Tek. Tüt. Enf. Bül. 45/9)

A.B.D. de Son Beş Yıllık Sigara Üretim ve İhracatı

Yıllar	ÜRETİM (Ton)	İHRACAT (Milyar Adet)
1980	714,2	82,0
1981	736,5	82,6
1982	694,2	73,6
1983	667,0	60,7
1984	668,2	56,5

Burada dikkati çeken oluşum, 1980 ve 81 yıllarında en üst düzeye erişen yıllık ihracat miktarının, sonraki yıllarda oldukça belirgin bir düşüşe uğramasıdır.

Yukarıda rakamlarla açıklanan gelişmeler, bu dev sigara yapımcularını, ürettikleri sigara ve dolayısıyla Virjinya ve Burley tütünleri için yeni yeni pazarlar bulma girişim ve eylemlerine zorlamıştır.

1980 den itibaren oldukça başarılı sonuçlara ulaştığı gözlenen arayışların, Türkiye üzerinde yoğunlaşmış, giderek odaklaşmasında ikinci önemli etken, ülkemizin sigara tüketimindeki özel durumudur.

Türkiye genel yapısıyla, sigara tüketimi bakımından değerli bir pazardır. 50 milyona varan üstelik üretilen bir ülke olan Türkiye'de bu nüfusun, sigara tüketen kesimi çoğunluktadır. 1983 - 1984 yıllarına kadar, dünyanın, yabancı menşeli tütünle sigara yapım, satım ve kullanımının serbest olmadığı tek ülke durumundaki Türkiye, ayrıca, dünyanın sigara tüketim artış hızı en yüksek ülkesi olmak özelliğine de sahiptir. Bu yükseklik, yıllık ortalama nüfus artışına ek olarak, şehirleşme, eğitimde gelişme, toplumsal ve aile içi ilişkilerdeki farklılaşma ile kadınların sigara içme alışkanlıklarının yaygınlaşması gibi sosyal ve kültürel bir takım değişimlerden kaynaklanmaktadır.

Tekel Genel Müdürlüğü yayınlarından derlenen istatistik bilgilere göre, 1968 - 1973 döneminde, ülkemizde tütün mamülleri yıllık tüketim artış hızı, % 5,6 oranında gerçekleşmiştir. Bu hız, 1973 - 1982 dönemi için, % 5,7 dir. D.P.T., 3. ve 4. beş yıllık kalkınma planlarında, üretim ve talep tahminlerine esas alınan rakamlarla da doğrulanan bu artış hızı, dünyanın gelişmekte olan diğer ülkelerinde, 1960 - 1970 döneminde % 3,4 ve Gelişmiş ülkelerde ise, % 1,6 dolayındadır.

O güne kadar süren kamuoyu oluşturmanın değişik zorlamaları, 1979 sonlarında bu güçlü tröstlerin, çıkarlarını kurumsallaştırma eylemine dönmüştür.

12. Eylül öncesi son dönemde, iç piyasaya dönük sigara üretiminin aniden Hükümet programında güncelleştiği görülür. Bunu öngören tasarı T.B.M.M. ne sunulmuş ve özel kesimin, Türkiye'de yabancı tütünle sigara üretmek üzere, yabancı sermaye ile ortaklık kurması hazırlığına geçilmiştir. Ne var ki, yapılan işten ve gerçekçi uyarılar etkili olmuş ve sağduyu hareketlenerek, tasarı gündeme

alınmadan, beklemeğe terkedilmiştir. Ancak o dönemde bu tasarı uyumunda hızla hazırlanan çok sayıda proje de gereği yapılmak üzere ilgili Bakanlığa verilmiştir.

12. Eylül. 1980 sonrası ilk hükümet döneminde, yasal değişikliği gerçekleştirmek üzere, yeniden bir tasarı düzenlenmiş, fakat harmanlarda salt yerli tütün kullanımı öngörülerek, yabancı tütünün Türkiye'ye girmesi önlenmiştir.

Bu görüş değişikliği, yabancı sermayeyle ortak yatırım düşünen yerli girişimcilerimizi, büyük bir olasılıkla, dışarıdan katılacakların vazgeçmesi üzerine, projelerini gerçekleştirmekten alıkoymuştur. Bunun nedeni bellidir. Türkiye'de bu konuda yatırımın amacı, **TÜRKİYE'DE SİGARA ÜRETİM EKONOMİYE KATKI DEĞİL, ÜLKENİN GÜÇLÜ VE GELİŞMEYE ELVERİŞLİ TÜKETİM POTANSİYELİNİ ELE GEÇİREREK VİRJİNYA VE BURLEY TÜTÜNLERİNE PAZAR YARATMAKTIR.** Bu konuda ilk aşama, tüketimde yabancı içim zevkine kitlesel dönüşümün sağlanmasıdır.

Kaçak girmek, dışalımla girmek ve sonra ortak yatırım girişimleri... Bunların hepsi, amacın bütünleşmesinde, birbirini izleyen evrenlerdir.

YABANCI SİGARA DIŞALIMI

Buna rağmen ilk adım hızla atılmış ve kaçakçılığı önlemek gerekçesiyle, yabancı sigara dışalımını başlatılmıştır.

Ülkemizde tütün ve mamulleri üretim ve tüketim politikasını genel ekonomi ve bununla bağıntılı sosyal gerçekler ve sorunlardan soyutlayarak değerlendirip, belirlemek hatalı bir yaklaşımdır. Zira;

a) — Türkiye'de üretim-pazarlama sürecinde, yaklaşık 6 bin aile ya da 3-3,5 milyon insan geçimini tütünden sağlar. Buna manipülasyon, bakım, fabrika ve tüketime sunulma çalışanları dahildir.

b) — Yurdumuzda gelir üreten kuruluşlar arasında, Tekel İşletmelerinin, üçüncü sırada yer aldığı, geçtiğimiz günlerde, İstanbul Sanayi Odasınınca açıklanmıştır. Tekel İşletmelerinin ağırlıklı uğraşı, tütün dış ticaret ve endüstrisidir.

Aslında bu sıralamada yer alan Tekel ile ilgili değerler yüzeyseldir. Türkiye'de tütün endüstrisi, gerçekte tirilyonlarla ölçülü bir kapasite taşır. Yıllık tüketimi gerçekçi bir yaklaşımla ele aldığımızda görülür ki reel rakam 90-100 milyon Kg. dolayındadır.

Bu günkü ifadelerle göre çok abartılı nitelenen bu miktarın, basit ve somut izahı şudur: Tekel Genel Müdürlüğü resmi kayıtlarına göre, 1979 yılı tütün mamulleri satışı 65,9 milyon Kg olarak gerçekleşmiştir. Talebin 76,1 milyon Kg. olarak tahmin edildiği o dönemde, aradaki farkın kaçak giriş kabul edilmesi gerekir. Şimdi 1979 Tekel satışları 65,9 milyon olan bu ülkede, aradan geçen 6-7 yılda tüketimde azalmamı olmuştur ki, 1985 miktarları, 59,5 milyonu yerli ve 4,6 milyonu dışalımdan toplam 64,1 milyon Kg. olarak gerçekleşsin?

1979 kesin gerçekleşme rakamı baz alınır, bu miktar, Tekel Genel Müdürlüğüne bu yıl yayımlanan, (Türkiye'de Tütüncülük) kitabının 84-85 inci sayfalarında, D.P.T. 5. beş yıllık kalkınma planına atıfla yer alan, 1985-89 dönemi yıllık tüketim artış hızına öngörülmüş, % 5,1 oranıyla işlenirse, erişilecek rakam, günümüz resmi beyanlarının, ciddiyet ve saygınlığına gölge düşürür. Zira tütünde de temel ihtiyaç maddeleri gibi talep esnekliği düşüktür. Bu nedenle önceki dönemin tüketim artış hızını da, bu düzeyde varsaymak, yanıltıcı olmaz.

Son zamlarla kilo fiyatı 15 bin lirayı bulan kısa filtreli sigaraların, geneldeki payı % 90 a yakındır. Tüketime bu cins esas alınsa 90-100 milyon Kg.lık piyasanın değer ifadesi 1-1,5 trilyon TL.sı dolayında belirir.

Bu veriler, Türkiye'de tütün mamulleri pazar hacminin genişliğini kanıtlar.

Bu pazara, dışalım yoluyla yabancı sigara sokmanın kaçakçılığı önleme gerekçesi, inandırıcı olmaktan uzaktır. Zira ülkede kaçakla kapanan sigara açığının, resmi beyanların çok üstünde olduğu ortadadır.

Şimdi Türkiye, dışalım ve bu dışalımın daha da kolaylaştırıp büyüttüğü kaçak tüketimle, yabancı içim zevkine hızla dönüşümü yaşamaktadır.

Böylece, yabancı tekeller, amaca giden yolda çok önemli bir engeli aşmayı başarmışlardır.

YABANCI İÇİM ZEVKİ VE TÜRK TÜTÜNCÜLÜĞÜ :

Ülkede yabancı içim zevkinin yaygınlaşması, Türk tütüncülüğü ve genel ekonomiye neye malolacaktır?

Hiç kuşkusuz bizim bu konudaki inanç ve görüşümüz olumsuzdur.

Konuyu irdelemeden önce ülke pazarlarında boy gösterecek çokuluslu yapımcıların, dünyanın başka ülkelerindeki eylemlerini örnekleyerek Türkiye'nin geleceğine ışık tutmak yararlı olacaktır.

Tütün tipleri ve içim zevkleri arası savaşıma. İtalya'daki gelişmeler somut örnektir.

Bir A.E.T. üyesi olan İtalya, yarı şark tipi denilen tütünlerin üretici ve ihracatçısıdır. İtalyan monopolü, dünyanın en eski ve bu ülkede en büyük beş sanayi kuruluşundan biri olmakla ünlüdür.

İkinci dünya savaşı içi ve sonrasında, bu ülkeye sokulan Amerikan Blend sigaraların oluşturduğu içim eğilimi, zamanla, kaçak ya da dışalımdan girenlerle gelişmiştir. Büyüyüp yaygınlaşan yabancı sigara alışkanlığı, 1964-65 yıllarında bu ülkede dışalımın artırılmasından ayrı, lisans altında yapımında başlatılmasına yol açmıştır. Bu olgular, sonraki yıllarda monopolün pazar payını devamlı küçültmüş, alınan karşı önlemler, kontrolden çıkan pazarı, disiplinle düzeltmeye yetmemiştir.

İtalyada monopol için olumsuz gelişmeleri gösteren iç piyasa satışları aşağıya alınmıştır. (Tütün ve Tütün Mamülleri Sanayii Semineri — İzmir, 1977 — Tekel Bildirileri)

Sigara Grubu	1972 (Ton)	1973 (Ton)	1974 (Ton)	1975 (Ton)
İthal Edilen	6.475	14.185	21.455	22.715
Lisansla Üretilen	9.950	8.729	10.101	7.358
Monopol Üretimi	57.795	57.216	55.944	58.604
TOPLAM	74.164	80.130	87.500	88.617

1961-62 mali yılı içinde İtalya'da satılan sigaraların % 88 i monopolün yerli markası iken, 1975 te bu pay, özellikle değer olarak, ancak % 50 dolayında tutunabilmiştir. Bu oluşum, o günden bu yana, monopole ters gelişmesini sürdürmektedir.

İtalya'da Toplam sigara üretimi (Milyon Adet)
(Tütün ve Tütün Mamülleri Sanayii Semineri — İzmir, 1977 — Tekel Bildirileri)

Yıllar	Üretim
1970	71.618
1971	67.067
1972	66.093
1973	66.751
1974	66.359
1975	67.085
1976	73.200

Bu ülkede 1970 ten 1976 ya kadar sigara üretimi ancak % 2 oranında artışlı görünürken, aynı dönemde bu artış, F.Almanya'da % 19, Fransa'da % 24 olmuştur. Bu durum İtalya'da talebin önemli bir kısmının, dışalımını serbest yabancı sigaralar yada kaçak yoldan karşılanmasının sonucudur.

A.B.D. nin dış ticarete uyguladığı devlet politikası, tütün ve sigara alanında da çok etkindir. Çokuluslu şirketlerin ülkelere sızmasından sonra, konu devlet düzeyinde ele alınmakta ve karşılıklı ilişkilerin düzenlenmesinde, sigara dışsatımı pazarlık konusu yapılmaktadır.

Japonya, A.B.D. den sonra dünyanın ikinci büyük sigara üretim ve ihracatçısı ülkedir. Amerikan-Blend ve İngiliz Virjinya tip sigara üreten güçlü bir monopolü vardır. Geçen yıllarda, Japonya da çokuluslu yapımcılardan sigara dışalımını başlatmıştır. Yerli endüstriyi koruyucu yüksek gümrükle girişilen uygulama, giderek A.B.D. istekleri doğrultusunda verginin düşürülmesiyle, gelişerek sürdü. Geçen ay içinde baskıya dönüşen istekler, Japon Hükümetini vergiyi sıfırlamaya mecbur etti. Şimdi bu ülkede, gümrüksüz fiyat rekabeti başlamıştır. Doğaldır ki A.B.D. ve İngiliz kökenli çok uluslu yapımcılar, bu pazarda önemli pay ele geçireceklerdir.

Örneklerde izlenmiştir ki, yabancı içim zevki ve tütünlere kaptırılan pazar alan ve değerlerinin yeniden kazanılması, olanak dışıdır.

Türkiye'yi de bu geleceğin beklediğini düşünüp söylemek kehanet olmayacaktır.

Yakın günlerde bu ülke de, sigara tüketiminin tümünü, sert içimli sigaralar ve Virjinya ile Burley tütünlerine kaptıracaktır. Zira, kaçak girişi, dışalım ve ortak yapım, birbirini bütüleyerek izleyen kombinezonlardır.

Türkiye'de yabancı zevke dönüşüm, henüz istenilen düzeyde değil. Dolayısıyla bu tip sigaraların talebide yeterince büyümedi. Buna karşın, bu firmalardan birisinin, neredeyse şantaj nitelikli direniş ile, Türkiye'de kendi pazar payını, ilgili kuruluşumuzun fiyat politikasını etkileyip yönlenecek güçte savunduğu olgusu var. Bu, sayın yetkililerin açıklamalarıyla sabit. Günün gerçeği niçin geleceğin göstergesi olmasın ?

Türkiye'de Virjinya ve Burley yapımlı sigaraların tüketilmesi, tüm pazarın yakın dönemde bu tütünlerle kaptırılması sonucunu getirir.

O zaman ne olur ?

1 — Türkiye'de tütün tarımı tümüyle durur. Çünkü iç pazar kullanımı brüt 120-130 milyon Kg.lık miktar devreden çıkar. Bu eksilme dışarıya muhatap 70-80 milyon Kg. mında üretimini yoker. Zira bu gün ülkemizde tütün tarımı üretime açık alanların % 13-14 ünde sürdürölmektedir. Bu alanlar büyük çoğunluğuyla, salt tütün tarımıyla değerienebilen topraklardır. Tütünden başka bir tarım türüne yaramayacakları için, bir bölümünde rantabilite nin düşmesi, sonraki kısmının da üretim dışı kalmasına yol açacaktır. Bu oluşumda hiç bir destek, üretimi ayakta tutamaz. Zira pahalı üretim yüksek fiyat doğurur. Rakip ülkelerin dünya şark tipi pazarında düşük fiyatlarla pay büyötmeleri işten değildir.

Bu itibarla Türkiye'de tütüncülük sona erecektir.

Tarımın durması :

a — Köyden kente, kitlesel akımı hızlandıracak, bu olay aile parçalanmalarına, işsizliğin büyük ölçüde artmasına, aslında ucuz olan emeğin, daha da ucuzlamasına, düşen gelir, yeni yeni sosyal bunalım, olay ve patlamalara yol açacaktır.

b — Tütün işleme ve bakım ve fabrikasyonu ile pazarlama çalışanları da ekonomilerinde bu etkileşimin ağır baskısını duyacaklardır.

c — Bu yoldan genel ekonomiye katkılı 200-250 bin hektar arazinin yaklaşık 150-200 bin hektarlık bölümü üretimden dışlanacak. Hiç bir tarım türü ile değerienemeyeceği için genel ekonomi, üreteceği hasıladan yoksun kalacaktır.

2 — Ülkemiz tüketimine, ortak yapım yabancı sigara vermek .

a — Yukarıda belirttiğimiz tirilyonluk pazarın asıl sahibi iken, onu başkalarına verip, küçük bir imtiyaz bedeli yada basit bir bandrol ücretiyle yetinmekten öte, ne anlam taşır? Böylece devlet bütçesinin gelir bölümünün oluşmasında, bu kapsamlı pazarın katkısı gözden çıkarılmış olmaktadır. Bunun, kapütölasyon örneği (Reji şirketi) rejiminden farkı nedir ?

b — Harmanları oluşturacak virjinya ve burley'e döviz ödenecektir. Dünyanın en nefis ve insan sağlığına zararı en az tütünlerini, doğal ayrıcalıkla üretmek şansına sahipken, tüketicimize, buna ters yapıda sigara sunmanın görünürdeki bedeli, kendi tütünlerimizin ününü karartmaktan öte ne anlam taşır. Bu aldatmak ve aldatmak değilse nedir ?

c — Tütün dış satımından yılda sağlanan 200-250 milyon dolarlık döviz girdisinden yoksun kalınacaktır.

d — Bütün bu gelişme ve olgularla, uzun yılların Türk ekonomisine destek ve kaynak (Tekel idaresi) yok edilmeye mahkum olacaktır.

e — Sigara tüketim ve üretimimiz dışa bağımlı hale gelecektir. Petrol benzeri tüketim zorlamasına konu sigara alışkanlığı, Türkiye'yi yabancı çıkarların arenası yapacak, ulusal bağımsızlığımız kişilik tartışmalarına açılacaktır.

Ülkede bütün bu olumsuzluklara çağrı çıkarmanın ana amacı son zamanlarda çok karmaşık açıklamalarla görünmezliğe itilirken, ön yüzdeki gerçekleri en baştan alırsak, özetle :

1 — Sigara endüstrimizi çağdaş teknolojiye kavuşturarak,

a — Tüketicimize dilediği kalite ve miktarda sigara sunmak,

b — Dünya pazarlarına salt Y.Tütün değil, sigara da satarak döviz girdisi sağlayıp, ekonomiye katkıyı arttırmak,

2 — Tütünlerimizin kalitesini yükselterek, dünya pazarlarındaki eski saygınlığına kavuşturmak.

3 — Tütün üreticilerimizin gelirini arttırmak.

4 — Tekel idaresini daha verimli çalışma standardına kavuşturarak, genel ekonomideki etkin yerinde üslendiği işlevi, gereken ölçülerle sürdürmesini sağlamak.

Türkiye'de kendini ülke ve ulus çıkarları ve yurt sevgisi ile bağılı gören her insanın idealini oluşturan bu tasarlama ve amaç için, tasarlayıp emeği geçen ve geçecek olanlara en içten şükran duygularımızı sunmak, çok doğal görevdir.

Ancak bütün bu pırıl pırıl idealin gerçekleşmesinde ana koşul olarak, yabancı tütünün ülkeye sokulmasının, yeri ve gereği nedir? Zorunluluk nereden kaynaklanır? Bu soru, kesinlikle yanıtsız olarak boşluk yaratmaktadır. Bu boşluk nedir, ona eğilelim :

Denmektedirki :

* Endüstrimizde teknolojik düzey çağdaştırılacaktır.

Yabancı tütün olmadan, düzey yükselmesi olanaksızdır? Dünyanın her yerinden bu teknolojinin gerektirdiği, makina, araç, gereç sağlanabilir. Donanımı tamamlanmış fabrikalarda üretimi sürdürecektir teknik eleman ve kalifiye işgücü, bu ülkede, sonsuz ölçüde mevcuttur. Yetersizse yetiştirilir. Kendini Türk tütüncülüğünün hizmetine adanmış meslek adamları, bu konuda, her halde yabancı işletmecilerden daha üstün görev anlayışı ile hizmet verir başarılı olurlar.

Finansman konusunu? Böylece yüksek kârlı yatırımlara yabancı tütünsüz ortak olmayan dış sermayenin iyi niyeti, tartışmaya açık değildir? Bizim özel kesimin, bu konuda kendini yabancı empoze ve istekle bağımlı görmesinin izahı inandırıcı olurmu?

* Yarım kalmış fabrikaların tamamlanması neden yabancı tütünsüz olmasın?

Yıllar önce, kalkınma planlarında, sonraki yıllara sari statü ile yer alan Samsun, İzmir, Manisa ve Diyarbakır fabrikalarının, bu güne dek çağdaş donanım ile devreye sokulmaması, aslında üretim ve kalite yetersizliğinden ayrı, bu gerekçeye ortam hazırlamak diye düşünmek üzüntü vericidir. Ancak, görünüm, herhalde bu yoruma çok elverişlidir.

Dünyada sigara dışsatımı, ancak yabancı içim zevkine hitap edebilir.

Çok uluslu tekellerin, kendi alanlarında başka tüketime olanak tanımayacakları, bu alemin şaşmayan en katı gerçeğidir. Bu itibarla, dış satımla sağlanacak pazar payının geliri, iç pazarda kaybedilenle ölçülemeyecek düzeyde kalacaktır. Gelip Türk tütünlüleriyle sigara yaparlar. Satılmaz diyeceklerdir. İç piyasa için üretim önerimize itibar etmemeleri, gerçekte kendi tütünlerine dayalı pazar arayışı değildir?

* Kaçakçılığı önleme gerekçesi yukarıda ele alınmıştır. Dış alımdan öte, ülkede ortak yapımda, bu konuda yeterli etkinlik sağlayamayacaktır.

Şu anda ülkede varlığı gün yüzünde, yabancı tüketim, kaçak girişlerle beslenmektedir. Bazı markaların sürümü, Tekel idaresin-

ce zorlanırken markaların fiyat politikasını tartışma konusu yapabildikleri görülüyorsa, bu firmaların kendilerine güvende bir olağanüstülük doğaldır. Ülkemize sigaralarının sevkini durdurma tehdidi altında, gerçek ve meşru ekonomik kural ve ölçülere dayalı değerlendirmeler yerine, karanlık bazı hesapların bulunduğunu düşünmek haksız bir yorum olmaz. Ne yapacaklardır? Türkiye pazarından çekilirlermi? Asla... Bu pazara yer altından attıkları eli büyüteceklerdir. Ve ereklerine ulaşmışlardır. Sayın yetkililerin son zamlarla ilgili açıklamaları, bu olgunun izlerini yansıtmaktadır.

* Tekel işletmelerinin daha verimli ve üstlendiği hizmetleri en iyi biçimleyen standarda kavuşturulmasında tasarımlar arasındadır.

Bu idarenin kurulduğu dönemde gereksinimlere çok iyi cevap veren bir yapıyla oluşturulduğu kuşkusuzdur.

Buna karşılık, aradan geçen uzun dönem, bu kurumdan beklenen hizmetlerde, çeşitli etkenlerle önemli değişimler getirmiş, «Tekel»de ise bu uyumda yenilenmeler gerçekleştirilememiştir.

Bu nedenle, olayın tüm boyutlarıyla ele alınıp yeni düzenlemelere gidilmesi doğaldır ve gereklidir. Ancak, şimdi sorun bu idarenin varlığını sürdürüp sürdürmeyeceğidir.

Zira, sigara üretiminde devlet tekelinin kaldırılmasına ilişkin yasa değişikliğinin gerekçesi ile ilgili açıklamalarda, «Tekel»in maddelerinin üretim ve kalite yetersizliği ile dağıtım ve benzeri konularda başarısızlığı vurgulanarak tüm işlevlerini yitirdiği, gibi görüşlerin yer aldığı hatırlanınca, bu konuda iyimser olmak güçleşmektedir.

Bu gün, yenileştirme, standart yükseltme gibi tasarımların plase edilmesi, sevindirici olmakla birlikte, tütün tarım ve sigara üretim piyasası ve pazarlama konularına yaklaşımda gözlenen, günlük eylem ve ileriye dönük tavır, bu «idare»nin, gelecekteki sessiz yok oluşun eğilimine girdiğini düşündürmektedir.

Oysa, «Tekel işletmeleri» işlevini yapamıyorsa, bunun belli başlı bir kaç nedeni, bugün ülkemizde kamu işletmelerinin çalışmasını düzenleyen yasa, tüzük ve diğer mevzuatın, bu işletmeleri çalışamaz hale getiren katı yapılarıyla, bunların yönetiminde yönetsel yeterlilik yerine, siyasal değerlendirmeler ve tercihlere öncelik tanınması, alınan kararlarda işletmecilik kuralları yerine, siyasal

baskıların etken olmasıdır. Elbetteki bu yapıda çalışan kuruluştan, özel kesimle boy ölçüşmesi, alanında onlar kadar başarılı olması beklenemez.

* Türk tütüncülüğünde kalite düzeltme amaçlı çalışmalar, takdir, şükran ve saygı ile gözlenmektedir.

Ancak tütüncülüğümüzün kalkındırılması ve tütün üreticilerimize daha yüksek standardlı bir yaşam sağlamak için, sigara harmanlarına konulacak yabancı tütünlerden alınması düşünülen fonun, bu iyi niyetli tasarımın gerçekleşmesindeki önkoşulluk niteliği nedir?, Nedendir?

Türk tütüncülüğünün eğitsel çalışmaları, onu planlayıp yürütenlerin hizmet anlayışlarına egemen olağanüstü çabayla, başarı ile sürecektir. Türk tütüncülüğünün kalkınması ile, yabancı sigara ve tütün bağıntısı ise, gerçeklerle uyumsuzdur.

Tütünlerde kalite, kısmen görece bir kavramdır. İklim koşulları, üretim sürecinde kaliteyi aşırı ölçüde etkiler. Bu nedenle kalite çalışmalarının başarı şansı bu etkenlerle sıkı sıkıya bağlıdır. iyileştirme uygulamalarında fiyat yoluyla ekonomik müdahalelere yer verilmesi başarısız bir yaklaşımdır.

Bu uygulama ancak ihracatçı kesime kısa vadede büyük kâr sağlar. Bunun ötesinde, tütünün, taban tarlalardan kır-taban ve kır tarlalara kaydırılmasında pek önemli bir etkisi olamaz. Zira değişik yılların iklim koşulları, tütün tarlasının konumu ve toprak strukturu ile bağımsız kalite ve miktarda ürün alınmasını sağlayabilmektedir.

Grad usulüne geçiş, başarılı bir atılımdır. Ancak bu usulün tütün üreticisini, ekonomik denge ve devlet desteğinden yoksun bırakmayla özdeşleştirildiğini sergileyen uygulama ve sunuşlar, atılımın ereğine uyumsuz yorumları çağrıştırmıştır.

Tütün piyasalarına yaklaşımın izlenimleriyle, saptanan fiyatlardaki garanti düzeyinin, maliyet ortalamaları ile ilişkisi, geleceğe güven konusunda karamsarlık nedenidir. Türk tütüncülüğü ve tütüncüsü kalkındırılacaksa, devletin piyasalarda siluet görünümü değil, varlığını kanıtlayan aktiviteyle, etkinlik sağlaması ve saptanan fiyat garantilerinin, maliyet ortalamasına üstünlüğü, tartışmasız olmalıdır.

Öte yandan tütün üreticilerinin geleceğini yabancı tütünlerden kesilecek fon primlerinin ipoteline bırakma tasarımı, ciddi ve güvenilir devlet kavramı ile bağdaşmaz, görünümünden, kaynaklanan karamsarlık nedenidir.

Piyasalarda borsa uygulamasının pratikte başarı şansı, merak ve endişe konusudur.

İzmir Ticaret Borsasında bu konuda yapılan çalışmalar, karar organlarını nedense pek ilgilendirmemiştir. Oysa bu çalışmalar sonucu düzenlenen ayrıntılı rapor, borsa düzeninin, tütünde uygulama şansı olmadığı yargısını içermektedir.

Türk Tütüncülüğü ve tütüncülerimizin kalkındırılması üreticilerimizin, A.B.D.deki «Tütün Tarım ve Satış Kooperatifleri» benzeri kuruluşlarda örgütlenmeleriyle mümkün olacaktır inancındayız.

Türkiyede yıllar önce bu konuda ilk girişimler yapılmış ve 25.12.1969 gün ve 1169 sayılı yasa çıkarılarak, «ANA SÖZLEŞME», 21.7.1974 gün ve 14601 sayılı resmi gazetede yayımlanmıştır.

Virjinya ve Burley tütünlerinin, diğer ülkeler gibi, Türkiyede de, pazar üstünlüğü sağlama zorunluluk, eylem ve başarıları yukarıda sunulmağa çalışılmıştır.

Dünya sigara üretim ve ticaretine çok katı kurullarla egemen, çokuluslu 3-4 büyük firmayla, kendi tütünlerine etkili devlet desteği veren gelişmiş ülkelerin, bu konuda tüm eylem ve uygulamaları, bilgimiz dışında kaldığı ya da böylesi bir toplantının çerçevesini zorlayacağı için, bildiğimiz ayrıntılarına giremediğimiz gerçektir. Bu nedenle maruzatımızın içerik ve etki yetersizliği sözkonusudur. Ancak gerçek açıktır. Yabancı sigara ve tütünlerinin Türkiyede serbest tüketimine olanak veren her türlü uygulama ve organize bu ülke için ölçsüz boyutlu ve sayılamayacak kadar zararlı ve yanlış bir eylem olacaktır.

**DEĞİŞEN ve DEĞİŞTİRİLMEK İSTENEN TÛTÛN ÜRETİM
METOT ve KURALLARININ TÛRK TÛTÛN ÇEŞİTLERİNE ve
TÛTÛNCÛLÛĞÛNE ETKİLERİ**

Prof. Dr. Kamil İLİSULU
Ankara Üniversitesi
Ziraat Fakóltesi

Asırlar süresinde Türk tütün üreticisi, tütün üretimini özel bir sanat haline getirmiştir. Bu sanatı güçlü ve tütün üreticisi ülkeler'in üreticileri uygulamak istemişler fakat Türk tütünü üretiminde yeterince başarılı olamamışlardır. El emeği, göz nuru sonucu elde edilmiş bir üretim sanatıdır.

Şark-Türk tipi tütünlerin üretimindeki becerilere, Ülkemizin tütüne uygun iklim ve toprak gibi etkenlerde eklenince, Türk tütün çeşitleri, 30 kadar oymak şeklinde üretilmiş Dünya'da en çok en üstün kaliteli, sigaralık tütün üreten ülke adını almışlardır.

Ürettiğimiz tütünleri, kimyasal yapısının iyiliği, uygunluğu, zift, katranlar ve alkaloidlerin, zehirlerin azlığı ile tüketiciye en az zararı veren tütünleri oluşturmuşlardır. Kaba yapraklı, zehiri fazla tütünlere karıştırılarak yıllarca o tütünlerin teknik, kimyasal ve içim zevki yönünden ıslâhı için tüketilmiş ve tüketilmektedir.

15-20 yıl öncesine kadar, ülkemizin döviz gelirlerinin en çoğunu ve iç gelirlerle birlikte Devletimizin; Ülkemizin, tütün sanayiinin, en fazla gelirini oluşturmuştur. Örneğin 5 ayrı bölgede, 30 kadar oymakta 6000 kadar köyde, 275-350 000 dolayında çiftçi ailesi, 175 000 — 200 000 hektarda tütün üretiyor. 3 milyon insanımız geçimini tütünden sağlamaktadır. 14 yaprak tütün işleme evleri, 8 faal, 4'ü inşaat halinde olmak üzere, 12 sigara fabrikası ile geniş tütün sanayii, büyük gelir kaynağı olmaktadır. 180-200 000 ton tütün üretilmekte, bunun 100-120 000 tonunun ihracından yılına göre 300-350 milyon dolar (210 ila 240 milyar TL) dış gelir sağlanmaktadır. Bu rakam iç gelirlerle birlikte 450-500 milyar, tütünle ilgili tüm faaliyetlerle trilyonluk tütün ekonomik alanını oluşturmaktadır. Devlete yılına göre, tütünden 300-500 milyar TL'si vergi geliri sağlanmaktadır. (2,3,4,7,8,9,10).

Kaliteli şark tipi sigaralık tütün üretiminde miktar ve kalitede Dünya'da birinci gelmekteyiz demiştik. Ancak,

Tütün üretim metodlarında değişme istenmektedir.

Tütün tekeli kanununun değiştirilmesi, sigara ve tütün ithaline müsaade edilmesi neticesi, ithal sigaralarında en çok tüketilen

BURLEY ve VİRGINIA tütünleri gündeme gelmiştir. Yabancı sigaraları ve bunlara benzerlerini Türkiye'de üretmek istenince, bu sigaralarda en çok tüketilen BURLEY ve VİRGINIA tipi tütünler ithal edilecek veya ülkede üretilecektir? ithal edilirse ithal tütünle sigara yapımı kolay gibi görünür. Çok yönlü olarak incelenince, ithali sakıncalı görüyoruz. Ama şimdiki kanımız bu tütünlerin ülkede üretilmesi konusudur. Üretilince bu takdirde, bu tip türlerin karakterlerinin belirlenmesi, üretilecek alanların ve üretim metodlarının üreticiye iyi öğretilmesi gerekmektedir.

BURLEY ve VIRGINIA nasıl bir türdür?

Bu türler alışılmışın dışında, 1-2 m, ortalama 1.5 m. boylanabilen, büyük kıtalı, yapraklarının damarları kalın, kaba yapılı tütünlere dir. Dekara 200 ile 400 kilo kuru yaprak hasılatı veren, üretimi, hasadı, kurutulması, ihtimarı ve depolanması, ülkemizde üretilen sigaralık kaliteli tütünlere çok farklıdır. Bu sebebledirki, üretim metodları, üreticilerimizin alışlagelmişinden çok farklıdır (11-12).

Bu tip tütünlerin yaprağının fiziki yapıları da farklı olup örneğin olgunlaşmış, ihtimarı geçirmiş yaprakları, çok söylendiği gibi, sahtiyan yapısındadır.

Kimyasal yapıları da çok farklı olup örneğin bir samsun, tütününde nikotin % 0.32-1.62; İzmir tütününde % 0.55-0.94 iken, bu tütünlere örneğin Virginia'da % 1.82-3.59 olup, kalite tütünlere kıyasla 2 ila 6 katıdır. Yine bu tütünlere katran, zift ve diğer unsurlarda fazladır. O halde üretim ve olgunlaştırma ve işlenmesi metodları farklıdır. (5,6,12).

BURLEY ve VİRGINIA Türkiye'nin Nerelerinde Üretilebilir?

Sigaralık tütünlerin üretilmekte olduğu yörelerde yetişebilir kanısındayız. Bu tip tütünlere tarif edildiği şekilde kalite aranmadığı, yüksek verim ön planda olduğuna göre, taban, verimli, arazilerde, sulanarak, gübrelenerek üretilecektir. O halde, fidelere makine ile dikilirse, fide üretiminde, dikiminde, bakım, beslenmesinde büyük üretim metodları değişikliği olacaktır.

Özellikle son yıllarda ülkemizde tütün faaliyetlerindeki değişiklikler karşısında BURLEY ve VİRGINIA tütünlerinin ülkemizde üretilmesi düşünülen, yabancı tip sigaralarda tüketilmesinin istenmesi halinde, İzmir ve çevresi ile Samsun ve çevresindeki en değerli tütünlerin üretildiği bölgelerde üretilmemelidir.

Özellikle, Doğu, Güneydoğu tütün bölgelerimizde üretilmesinin doğru olacağı inancındayız.

Doğu ve Güneydoğu bölgelerimizle üretilmekte olan Burley ve Virginia'ya benzeyen tütün tiplerinin iyi geliştikleri alt komitelerde belirtilmiştir. (1,2,3,4). Büyük kıtalı (American) tütünlerinin bu bölgelerde adaptasyon denemelerine alınması plânlanmıştır. Ayrıca, bu amaçla özel sektörün yürütmekte olduğu deneme üretimleri mevcuttur. Bu üretim deneme ve metodları, Tarım Orman Bakanlığı, Tekel Bakanlığı ile birlikte yürütülmelidir. Çünkü, bu türlerin üretimi metodları alışılmıştan çok farklılık gösterecektir. Ayrıca, özel firmaların BURLEY ve Virginia deneme üretimi tütünlere, fırınlarda veya hangarlarda kurutulacaklardır. Bu kurutma şekillerinin ilk uygulamalarını da yine aynı kuruluşlarla birlikte denemelerini öneririz. Çünkü, ülkemizde, fırında veya hangarda kurutma alışılmışın dışında, yeni bir metoddur. Üreticimizle birlikte yürütülmesi gereklidir.

Doğu, Güneydoğu tütün bölgeleri için tescile sunulan ileri hatlardan Muş, Bitlis, Silvan tütünlerinin «BEST» firması yetkililerinin rıza göstererek, güdümlü kurutmaya alınmalarında gerektiğine inanıyoruz.

Doğu, Güneydoğu Anadolu'da popülasyon durumunda, iri kıtalı çeşitli tütün tipleri çok eskiden beri üretilmektedir. 1978 yılında bu bölge tütünlere toplanan 260 tohum örneğinden selekte edilen hatlar denenmektedir. Yayladağ, İskenderun, Malatya, Adıyaman, Silvan, Bismil, Mardin, Muş, Şemdinli gibi 10 yerde yürütülen mikro ve makro gözlem ve verim denemeleri sonuçlarına göre, günümüz sigara sanayii teknolojisi anlayışına uygun tütünlere olabileceği anlaşılmaktadır. İthal tipi ve ülkemizde yapılması düşünülen sigaralarda daha çok miktarda değerlendirmeliyiz.

İthal veya üretilecek yabancı tütünler, ülkemiz üretim metodlarında çok büyük değişiklikler getirecek bu da ekonomik, sosyal, endüstriyel yönlerde etkili olacaktır.

Batıdaki tütün üretim bölgelerimizde, üretilen tütünlere üzerinde etkili olacak üretim metodları denenmektedir. Özellikle son yıllarda Marmara tütün üretim bölgesinde Burley veya buna benzer yabancı tütün üretimi için denemeler yapılmaktadır. Nitekim, 1985'te özel sektöre ait 2 şirket tarafından şimdilik seçilen Gönen ilçesinin iki köyünde 16 üretici ile anlaşmalı olarak 70 dekar alanda deneme üretimi yapılmış 1986, ise 82 üretici ile 124 dekar

alandan deneme yapılmış ve yapılmaktadır. Sonuçların olumlu olduğu anlaşıldığı takdirde ülkemiz için yeni bir tütün dalı olan BURLEY, in üretilmesi ile bu çevre üreticilerinin bilgi, görgü, üretim metodları ve ekonomileri üzerinde etkili olacağı doğaldır. Ancak, Türk tütününün yerine üretilecek BURLEY'in genelde Türk tütün Dünyasını nasıl etkileyeceği iyi tartışılmalıdır.

Ayrıca, Burdur'un Bucak ilçesi, denemeleri sonuçları da iyi değerlendirilmelidir. Puroluk tütün üretim kaynaklarımızdan Pazar ilçesinden sonra Bucak ilçe alanı ikinci kaynağımızdır. Puro üretimi fiatı örneğin MARMARA purosunun 10 sigaralık, paketi geçen 30 yılda (200 kuruştan, 700 TL'sine) 350 misli fiat artışı olmuştur. Bu fiat farkı üreticiye nasıl aktarılacaktır? Puroluk tütün üretim bölgesinde iri kıtalı tütün üretmekle puroluğun yerini diğer tütünlere tahsis ediyormuyuz? Üretim metodları da üreticinin ekonomisi de değişecek olan bu atılımların tartışılarak, sakın kararlara varılmasını öneririz.

Tütün teknolojisindeki metodların değişikliği de Türk tütüncülüğü üzerinde etkili olacaktır. Örneğin kurutma olayında Burley ve Virginia ve buna benzer yabancı tütünlerin üretimi ile bunların fırın yada hangarlarda kurutulmasında beraberinde getirecektir. Bu büyük bir metod değişikliğidir. Büyük oranda kapital bağlanması gerekir. Bu paralar elbetteki Türk tiryakisinden geri alınacaktır.

Bu tip tütünleri fazla üreterek ihraç edilmesi düşünülebilir, makulde görülebilir. Ancak, tütün ticaret dünyası değişmiştir. Ülkeler başta A.B.D. ürettiklerini ve satamadıkları BURLEY, tipi tütünlerin satımı için Türkiye'de dahil pazar aramakta iken Ülkemizdeki üretilecek tüketim fazlası Burley'i satmak kolay olmayacaktır.

8-10 yıl evvel Ülkede Burley ve Virginia üretiminden söz edilmediği özel sektöre sigara yapımına müsaade edilmediği yıllarda, ben tütün alt komitelerinde, kongrelerde, yazılarımda bir miktar Burley'in üretilip, satılmasını, televizyonda da muhalefete rağmen savunmuşumdur. Şimdi tezata düşer gibi görüyorum. Ancak, koşullar değişmiştir. Fikrimde değişmiştir. (3)

Tütün hasadında büyük metod değişiklikleri olacaktır.

Yıllardır ürettiğimiz sigaralık tütünlerin hasadı tütünün gelişme süresinde devam eder. Önceleri bitkinin alt yapraklarından doğruya kadar 5-6 el hasadını yapar, ayrı ayrı kurutulur. Son yıllarda

el (tütün kırma) sayısı azalmış ise de yine de 3-5 defa hasad yapılır. İtina ile kurutulur. Tavlanır, yıllarca ihtimar ettirilir. Kaliteli dediğimiz tütünler böyle işlenir.

Halbuki BURLEY ve benzerleri tütünler sapları ile birlikte kesilir, birlikte çoğunlukla yapay olarak kurutulur. Hasad ve kurutmada kaliteli sigaralık tütünlere kıyasla büyük farklar olan yabancı tütünleri üretirken, asli tütün üreticilerimizin asırlardır elde ettiği kaliteli tütün üretim sanatını unutturmamalıyız.

Tütünün olgunlaştırma olayında da çok büyük farklar var. Biz iki yılda itina ile ihtimar ettirerek olgunlaştırdığımız kaliteli tütünlerimizin yerine, üretilecek yabancı menşeli tütünler, 36 saat, en fazla 72 saatte hızlı bir olgunlaştırma ile sigara yapılacak olgunluğa getirilmektedir. Böyle kısa sürede olgunlaştırılan tütünün, fiziki ve özellikle kimyasal yapısı çok farklı olmaktadır.

Sonuç olarak, tütün tekeli kanununun bazı maddelerinin değiştirilmesi, yabancı sigara ve yaprak tütün ithaline olanak tanınması ile yabancı sigaraların ithali ve bu sigaraların oluşmuş ve oluşacak tiryakilerinin tatmini için sürekli sigara ithali doğru bulunmamaktadır. İthal sigara yerini tutacak sigaralar üretilmesi önerileri benimsenmektedir. Bu tip sigaralarda en çok tüketilen VİRGİNİA ve BURLEY tütünlerinin Ülkemizde üretilmesi gerekmektedir. Ülkenin ne-relerinde üretilebileceği denemelerle saptanmaktadır. Bu tütünlerin üretilmeleri, yerli tütün üretimimizden farklıdır. Bu nedenle üretilecek bölgelerde, fide üretimi, dikimi, bakımı, hasadı kurutulması, tavlanması ihtimarı ve tütün üretim teknolojisi çok farklılık gösterecektir. Bu nedenlerle, şimdiden bu değişiklikler için hazırlık yapılması, üreticilerin bilgi sahibi olmaları gerekmektedir. Olacak değişik metod ve bilgileri üreticimiz, tütün sanayimiz ve tüketiciler lehine daha olumlu yönden uygulamak için üniversiteler, başkanlıklar, ziraat odaları, sigara sanayiinin delegelerinden oluşan sık sık toplanarak önerilerini belirleyen bir danışma kurulunun kurulmasının uygun olacağı kanısındayız.

L İ T E R A T Ü R

- 1 — TARIM-ORMAN VE KÖYİŞLERİ BAKANLIĞI PROJE VE UYGULAMA GENEL MÜDÜRLÜĞÜ EGE BÖLGESİ ZİRAİ ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ 1984-1985 TÜTÜN ARAŞTIRMA ÜLKESEL PROJELERİ GELİŞME RAPORLARI.

- 2 — MİLLİ TÛTÛN KOMİTESİ. 5-7 Kasım 1985. İstanbul Bilimsel Araştırma Alt Komitesi 5. Toplantısında sunulan Bildiriler.
- 3 — MİLLİ TÛTÛN KOMİTESİ II. TOPLANTISI. 23 Ekim 1979. (Burley Üretimi Teklifi) Ankara.
- 4 — 1984. ve geçmiş Yıllar Raporları ve Bildiriler
- 5 — İNCEKARA, F. 1957 Tütün ve Türk Tütüncülüğünün Çeşit Özellikleri, Biyokimyası, Ziraat ve İşleme Tarzları. A.Ü. Ziraat Fakültesi Yayınları
- 6 — DPT. Tütün ve Tütün Mamulleri Özel İhtisas Komisyonu Raporu. Mart 1972 Yayın no. DPT. 1191-OİK : 155. Ankara
- 7 — Hürriyet Gazetesi. 1950'den Sonraki Tütün Yayınlarına ait nüshaları.
- 8 — Milliyet Gazetesi. 1952'den sonra yayınlanan çeşitli nüshaları
- 9 — Diğer Gazete ve Yayın Organları.
- 10 — GÜMRÜK TEKEL BAKANLIĞI. 1950 den sonraki çeşitli Yayınları.
- 11 —SEITA. 1973-1984. ANNALE. Service D'ex ploitation Industriel des tabacs, et des allumettes. 53. QUAI. d'ORSAY. 75340 Paris (7e) CEDEX. 07. FRANCE.
- 12 — TABACCO. 1975-1982. Queens way Haus. 2. Queensway, Redhill Surrey. Rlt. 1.1 Qs USA
- 13 — UNİTAB. 1960-1982. Revue d L'Union International des planteurs et Producteurs de Tobac. 2. Rue Paul-Escidier. Paris 90.

**EGE BÖLGESİ TÛTÛNCÛLÛĞÜNDEKİ DAR BOĞAZLAR ve
YABANCI TÛTÛN ÇEŞİTLERİNE KAYMA OLASILIĞI**

Dr. Ahsen ÖZÇAM
Zir. Yük. Müh.

Tekel Enstitüler Müdürlüğü

EGE BÖLGESİ TÜTÜNCÜLÜĞÜNDEKİ DAR BOĞAZLAR ve YABANCI TÜTÜN ÇEŞİTLERİNE KAYMA OLASILIĞI

1. GİRİŞ :

2 Tütün; Ülke ekonomisinde, tarımsal üretim, sigara ve tütün imalatında çalışanlara istihdam olanağı sağlaması, ihracattaki ağırlığı ve hazine gelirleri yönünden en önemli yeri işgal eden ürünlerden birisidir. Ege Bölgesi tütünlerinin ihracatından elde olunan döviz geliri pamuktan sonra ikinci sırayı almaktadır. Bir başka önemli hususta; Ege Bölgesi tütüncülüğünü ekonomik yönden diğer bölgelerden farklı şekilde yorumlamayı gerektirmektedir. Çünkü bu bölgede üretilen tütünlerin % 65 - 80'ini ihraç olanağına sahibiz.

Bununla birlikte bölge tütüncülüğü sadece üretici bazında önemlilik arz eden ekonomik değer ifade etmekte kalmayıp, üreticinin elinden çıktıktan sonra da tüccar, sanayici, işçi ve ihracatçı kesime de ekonomik değer yaratma olanağı sağlanmaktadır.

2. TÜTÜN İHRACATIMIZDA EGE BÖLGESİ TÜTÜNLERİNİN YERİ :

Tütünün Ege, Marmara, Karadeniz, Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesinde yetiştirildiği bilinmektedir. Ancak dikim, kırım ve kurutma devreleri farklı olması yanında tip özelliklerinin de farklılık göstermesi nedeniyle alım zamanları ve fiyatları ayrı ayrı saptanmaktadır. Kalite ve fiatların uygunluğu dolayısıyla dış alıcılar en çok Ege tütünlerine rağbet etmektedir. Bu nedenle Türkiye tütün ihracatının % 85 - 95 ini uzun yıllardan beri Ege Bölgesi tütünleri oluşturmaktadır. % 5 oranında ihraç olanağına sahip Karadeniz tütünleri ise dış alıcılar tarafından özel sigara harmanlarında kullanılmak üzere satın alınmaktadır. Bunun yanında Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi tütünleri genellikle iç tüketimde kullanılan ve halihazır üretim şartları çerçevesinde ihraç şansı olmayan Semi - oriental tütün çeşitlerini oluşturmaktadır.

Ege bölgesi, Türkiye tütün üretiminin yıllara bağımlı olarak % 60-75 ini gerçekleştirmektedir. Dünyada şark tipi tütün üreticisi ülkelerden birisi olarak tanınmamızda Ege bölgesinde yetişen tütünler rol oynamaktadır. Bilindiği gibi Manisa, İzmir, Aydın Muğla, Denizli illerinde yoğun olarak tütün üretilmektedir. Bu illerde gerek ekolojinin uygun olması, gerekse üreticilerin bu işteki becerilerinin üstün olması bölge tütüncülüğünün dünyada tanınması ve dış pazarlarda rekabet edebilmemize yardımcı olmaktadır.

Ege bölgesinde tütün üretimi dünyada olduğu gibi 1940 lı yıllardan sonra büyük artış göstermiştir. Örneğin 1958 yılında tütün üretimimiz 57.456 ton iken 1983 yılında 150.646 tona çıkmıştır. Kabaca % 300 olarak kabul edilebilecek bir artışa ulaşılmıştır. Üretimde görülen bu artışın iki ana nedeni bulunmaktadır. Birincisi üretim alanlarının genişlemesi, ikincisi ise birim alandan kaldırılan ürün miktarının gittikçe artmasıdır. Örneğin, Ege Bölgesinde 1971 yılı için hektar verimi 477 kg. iken bu rakam 1983 yılında 1039 kiloya çıkmıştır. Bunun nedeni de tütünün diğer tarım ürünlerine oranla daha fazla kârlılık göstermesi ve tütüncülüğün aile tarımı özelliğini kaybetmesidir.

Tablo - 1'in incelenmesinden de anlaşılacağı gibi 1976 yılından itibaren bölgede üretim alanı daralmasına rağmen elde edilen ürün miktarı % 50 - 60 artmıştır. 1925 - 1929 yıllarına ait beş yıllık üretim ortalamaları ile 1976 yılı ürünü rakamları karşılaştırıldığında; ekici sayısının % 371, ekim alanının % 466 üretim miktarının da % 583'e varan artışlar göstermiştir.

3. DIŞ SATIMDAKİ DAR BOĞAZLAR ve STOKLARIN DURUMU :

Ülkemiz tütüncülüğü içindeki Ege Bölgesi tütünlerinin durumunu inceledikten sonra rakip ülkelerin durumunu gözden geçirecek olursak :

Bilindiği gibi Türkiye, Yunanistan, Bulgaristan ve Yugoslavya şark tipi tütün üretmektedir. Bu ülkelerde yetiştirilen şark tipi tütünler genel olarak ekolojik koşulların ortaya çıkardığı ekotipler olmasına rağmen çoğu zaman birbirlerinin yerine kullanılmaktadır. Birinin yerine diğerinin tercih edilmesinde rol oynayan faktörü fiat oluşturmaktadır. Nitekim Dünya Sigara Sanayiinde Amerikan Blend tipi sigara harmanlarının şark tipi tütünün kullanılma oranı 70 li yıllardan önce % 8 - 10 oranında iken bu rakam 80'li yıllarda % 20

Tablo : 1 TÜRKİYE TÜTÜNCÜLÜĞÜ İÇİNDE EGE BÖLGESİNİN YERİ

Yıllar	Tütün Ekici Adedi		Tütün Ekim Alanı (ha)		Tütün Üretimi (ton)		Verim (kg/ha.)				
	Ege böl.	Türkiye	%	Türkiye	%	Ege böl.	Türkiye	%	Ege böl.	Türkiye	Fark
1971	193.940	350.764	55.29	235.780	353.627	70.25	112.640	173.861	64.79	518	41
1972	196.236	337.951	51.91	252.266	252.383	71.56	127.519	179.799	70.92	510	4
1973	176.012	305.240	57.66	224.122	322.840	69.42	95.828	149.120	64.26	462	34
1974	205.748	360.631	57.05	141.103	230.149	61.31	130.252	203.487	64.01	923	39
1975	231.407	433.271	53.41	136.511	241.507	56.52	111.528	199.935	55.78	817	11
1976	285.127	536.699	53.13	185.314	315.315	58.77	200.822	323.963	61.99	1.084	57
1977	261.085	504.623	51.74	151.098	276.550	54.64	133.523	247.952	53.84	884	13
1978	294.046	538.961	54.56	165.422	299.299	55.27	160.825	292.563	54.97	972	5
1979	265.920	475.825	55.89	132.256	232.505	56.88	120.577	216.585	55.67	912	19
1980	254.733	455.002	55.99	129.336	222.997	58.00	132.812	228.349	58.16	1.027	3
1981	193.267	339.327	56.99	110.092	177.166	62.14	104.489	168.024	62.19	949	1
1982	224.507	381.957	58.78	125.770	206.114	61.01	130.060	207.735	62.61	1.034	24
1983	248.505	418.842	59.33	145.028	229.566	63.17	150.646	233.841	64.42	1.039	20
1984	237.805	405.561	58.64	113.312	188.752	60.03	103.665	177.529	58.39	915	+

civarında yükselmiştir. Şark tipi tütünün kullanma oranının bu derece yükselmesinin nedeni tütünlerimizin nikotin ve katran içeriklerinin düşük olması yanında fiatlarımızın flue - cured tipi tütünlere oranla sigara sanayine daha ucuza gelmesindedir. Örneğin Dünya sigara sanayinin yıllık şark tipi tütün ihtiyacı 200 - 250 bin ton civarında olduğu halde, şark tipi tütün yetiştiren bu dört ülkenin 1983/1984 sezonunda üretim miktarı 470.484 tonu bulmaktadır ki bu da başta Türkiye olmak üzere bahsi geçen ülkelerde tehlikeli boyutlarda büyük stokların birikmesine sebep olmuştur.

Şark tipi tütün üreten dört ülkenin 1965 ile 1984 yılları arasındaki üretim durumunu Tablo-2'de inceleyecek olursak; Dünya şark tipi tütün üretiminde yerimiz daima birinci kalmaktadır. Şark tipi tütün % miz yıllara bağımlı olarak değişim göstermektedir. Şark tipi tütün üretimindeki payımız 1965 de % 30 iken 1983 yılında % 49'a ulaşmıştır. Bu durumda 472.370 ton şark tipi tütünün % 49'unun bizim elimizde bulunması ve dünya sigara sanayinde de 200 - 250 bin ton oriental tip tütün kullanılması ister istemez stoklarımızın yükselmesine neden olmuştur.

Yukarıda belirttiğimiz tablonun ışığı altında ucuz ve kaliteli tütünleri alma eğiliminde olan dış alıcılar fiatları istedikleri gibi ayarlamaktadır. Örneğin stok durumunu gösteren 3. tabloyu incelediğimizde, 1979 - 80 ihracat sezonunda 273.823 tonu Tekel'in 50.305 tonu tüccarın elinde olmak üzere 324.128 tonluk bir stok rekoruna ulaşıldığı görülmektedir. Belirtilen stoklar 1984 - 85 ihracat sezonunda bu yıldan itibaren alınan önlemler ile 186.709 tonu Tekel'in 75.628 tonu da tüccarın elinde olmak üzere toplam 258.337 tonluk bir stokla girilmektedir ki, en iyimser şartlarda düşünülen ihraç kapasitemiz ile bu stoku hiç tütün üretmemek koşulu ile birkaç yılda tüketebileceğimiz anlaşılmaktadır.

4. EGE BÖLGESİ TÜTÜNCÜLÜĞÜNDEKİ SORUNLARIN NEDENLERİ VE ÇÖZÜM YOLLARI :

Bu duruma gelinmesine neden olan faktörleri ana başlıklar halinde toplayacak olursak;

- Toprak faktörü,
- Kültürel işlemlerdeki değişimler,
- Tütün çeşitlerinin dejenerasyonu,
- Ahım politikasındaki aksaklıklar,
- Dış satımdaki dar boğazlar, şeklinde özetleyebiliriz. Bunlardan toprak faktörünü incelersek;

Yıllarca kendi haline bırakılan tütün üretimi tehlikeli bir stok birikimine neden olmuştur. Büyük bir kısmı Tekel'in elinde bulunan 258.337 tonluk bu stoklarımızın 60 - 70 bin tonu satış şansı çok az olan kapa ve kırık tütünlerden meydana gelmektedir. Bahsi geçen bu düşük vasıflı tütünler ya iç tüketimde kaliteyi bozma pahasına kullanılacak ya da yakılmak suretiyle hazine büyük zarara sokulma zorunda bırakılacaktır. Kapa tütünlerin ortaya çıkmasının ana nedenlerinden birisi de üretim alanlarının kır'dan taban'a doğru kaymasıdır.

Bilindiği gibi 9 Mayıs 1969 tarih ve 1177 sayılı Tütün ve Tütün Tekeli Yasasının dördüncü maddesi üretimin düzenlenmesini ekim alanlarının kısıtlanması yolu ile öngörmüştür. Fakat ülkemizde kadastro ve tapulama işlemlerinin tamamlanmamış olması nedeniyle ilgili yasa gereği yapılan çalışmalar sonucunda tütün tarımına elverişli alanların kır, kır - taban ve taban olarak sınıflandırılması ve her kabiliyet sınıfındaki toprakların yüzölçümlerinin net olarak belirlenmesi işlemi sağlıklı bir şekilde yerine getirilememiştir. Bu nedenle de ekici beyanlarına ve ilgili muhtarların onayına dayanılarak elde edilen üretim kontenjanlarına göre kısıtlamaya gidilmesi pratikte mümkün olamamaktadır.

Teorikte yapılması gereken üretim planlamasında ise içinde bulunulan yıla ait köy bazına kadar inen kesin sonuçları ile üreticilerin bir sonraki yılda ekmeyi planladıkları alanların yüzölçümlerinin ekim hazırlıklarına başlamadan önce done olarak elde bulunması gerekmektedir. Çünkü sistemin öngördüğü hayli ayrıntılı ve karmaşık işlemlerin tamamlanarak üretim kat sayılarının ve kontenjanlarının hesaplanması bu donelere dayandırılmalıdır.

Yukarıda belirttiğimiz uygulama boşluklarından yararlanan bazı tütün ekicileri tütünün asıl yetiştirilmesi gereken alanlardan taban arazilere doğru kaydırmışlardır. Bunun sonucu olarak toprağın sulanabilme olanağı ortaya çıkmış ve bunu takiben de gübreleme olayı tütün tarımına girmiştir. Bu aşamalar, ilgili Araştırma kuruluşlarının bilgisi dışında tamamlandığı için yetersiz ve dikkatsiz bir şekilde gübreleme ve sulama yapıldığından kalitenin belirgin bir şekilde düşmesine neden olunmuştur.

Ege Bölgesi tütünlerinde A grad oranının düşmesi ve dolayısıyla kalitenin bozulmasına neden olan faktörlerin bir diğeri de kullanılan tütün çeşitleridir.

Tablo : 2 1965—1984 YILLARI ARASI ŞARK TIPI TÛTÛN ÜRETEN ÛLKELERİN ÜRETİM MİKTARLARI

Yıllar	Türkiye		% de	Yunanistan		Bulgaristan		Yugoslavya		Toplam	
	Ton	Ton		Ton	Ton	Ton	Ton	Ton	Ton	Ton	Ton
1965	132.300	129.900	30	123.300	56.100	432.600					
1966	164.200	91.000	37	132.500	58.500	446.200					
1967	189.200	104.300	41	118.300	54.300	466.100					
1968	163.000	76.700	42	108.600	43.800	392.100					
1969	146.600	66.400	42	94.200	42.000	349.200					
1970	149.861	94.700	37	121.973	42.695	409.309					
1971	173.861	89.461	38	127.915	47.576	438.813					
1972	179.798	85.086	39	132.971	65.206	463.061					
1973	149.120	91.666	33	140.000	65.009	445.794					
1974	203.487	81.296	42	140.000	59.088	483.871					
1975	199.935	118.193	37	151.000	70.000	539.128					
1976	323.963	138.834	46	167.000	75.000	704.797					
1977	247.952	118.938	45	118.000	69.000	553.890					
1978	292.564	113.470	46	170.000	60.000	636.034					
1979	215.652	106.751	43	135.000	44.667	502.070					
1980	227.088	98.874	48	110.000	38.000	473.962					
1981	167.020	106.660	39	112.000	48.000	433.680					
1982	206.339	108.185	42	120.000	50.000	484.524					
1983	231.745	85.233	49	107.392	48.000	472.370					
1984 (x)	191.464	110.239	41	120.781	48.000	480.484					

(x) Geçici rakamlardır.

Tablo 3 : 1965 - 66/1984 - 85 İHRACAT DÖNEMLERİ BAŞLARINDAKİ STOKLARIN TEKEL VE TÛCCAR İTİBARI İLE DAĞILIMI (TON OLARAK)

İhracat Devreleri	Tekel		Tüccar		Toplam
	Ton	Ton	Ton	Ton	
1965—66	62.302	88.248	150.549		
1966—67	75.419	70.669	146.088		
1967—68	85.400	74.467	159.867		
1968—69	126.002	73.501	199.503		
1969—70	147.160	60.726	207.886		
1970—71	160.640	51.544	212.184		
1971—72	139.942	62.787	202.729		
1972—73	122.125	59.433	181.558		
1973—74	16.962	81.401	98.363		
1974—75	18.997	46.205	65.202		
1975—76	29.644	64.848	94.492		
1976—77	58.566	41.171	99.737		
1977—78	202.636	31.087	236.723		
1978—79	250.974	47.766	298.740		
1979—80	273.823	50.305	324.128		
1980—81	240.836	49.224	290.060		
1981—82	237.358	65.101	302.459		
1982—83	170.336	75.790	246.126		
1983—84	120.111	80.784	200.896		
1984—85 (x)	182.709	75.628	258.337		

(x) Geçici rakamlardır.

1940'lı yıllarda ıslah edilmiş olan 6265 Karabağlar ve Ege Koku- lu-64 tütün çeşitlerinin yıllarca saflaştırma işlemi uygulanmaksızın kullanılması sonucunda ortaya çıkan ve esas tip özelliklerini göster-meyen tiplerin tütün tarımında tohumluk olarak kullanılmasıdır.

Ancak 1978 yılında Tekel Enstitülerince başlatılan «Türk Tütün- lerinin Islahı ve Standardizasyonu» adlı proje çerçevesinde Ege Böl- gesi için en uygun çeşitlerin elde edilmesi tamamlanmış ve 1986 üre- tim yılı itibariyle üretici bazında tohum elde edilmesi çalışmalarına geçilmiştir. Sanıyoruz ki bu çalışmadan elde edilen yeni ıslah hatları ile daha kaliteli tütün yetiştirme olanağı doğacaktır.

Bölge üretiminde kalitenin belirgin bir şekilde düşmesi ve kanti- tenin yükselmesinin sebeplerini incelerken tütün üreticisi yönünden aksayan yönleri ele aldık. Fakat madalyonun diğer yüzünde Tekel Genel Müdürlüğünün alım politikasında da aksayan yönler ve bu durumun artmasına sebep olan bir uygulama vardır. Şöyleki; A grad nevinden 80 randıman bir tütün ile B grad 80 Randıman diğer tütüne aynı fiyat tatbik ediliyordu. Bu da B grad tütün yetiştiren ve daha çok verim elde edilebilen taban veya kır-taban araziye kaçılmasına neden oluyordu. Halbuki son iki yılda Tekel Genel Müdürlüğünün uy- guladığı Amerikan Grad sistemi alım politikası ile bu durumun önü- ne geçilmiştir.

Yukarıda açıklamaya çalıştığımız çeşitli iç koşullar ile şark tipi tütün üreten rakip ülkelerin durumu ve dünya sigara sanayinin stok ve tüketim durumu gibi tütüncülüğümüzü yönlendiren olaylar kar- şısında ülkemizin ekonomik koşullarına ve sosyal yapısına uygun bir tütün üretim politikasını yürürlüğe sokmak gerekmektedir.

Büyük üretici ve ihracatçı ülkelerin bu konudaki uygulamala- rından da esinlenerek; arz-talep dengesini ve fiyat istikrarını sağla- yacak, üretici, ihracatçı ve dış alıcıları tatmin edebilecek ölçüler içerisinde bir üretim tarzının ortaya konulmasının yararlı olacağı kanısındayız.

Bu esaslar çerçevesinde oluşturulacak ideal bir üretim şeklinin ülkeleri kanımızca :

- Tütün tarımına serbest alanlardaki üretim alanları sınırları- nın yeniden incelenerek, tekrar saptanması,
- Tütün üretiminin ekonomik ve ticari gereklere göre düzenle- nebilmesi için lüzum görülen alanlarda üretim miktarını be- lirli oranlarda azaltacak önlemlerden ruhsat usulü ekim sis- temine geçilmesi,

- Tütün tarım alanlarında üretilecek tütün çeşitlerinin iç ve dış pazar istekleri ve tarımsal özellikler doğrultusunda baş- latılan çalışmalara ilgili kuruluşların tam destek vermesi,
- Tütün deneme ekimlerinin üretim planlaması esaslarına uy- gun biçimde yürütülmesi,
- Tarımsal kredi ve dağıtım sisteminin geliştirilerek gerçek ekicilere yeterli ölçüde verilmesi,
- Ülkemizde yetiştirilen tütün çeşitlerine uygun bir gübre for- mülü geliştirilerek ekiciler tarafından kullanılmasının sağ- lanması,
- Tütün ekicilerinin örgütlenmesinin sağlanması için 6 Ocak 1970 tarihinde yürürlüğe konulan «Tütün Tarım Satış Ko- operatifleri ve Bölge Birlikleri» Kanununun uygulanması iş- lerlilik kazandırılması,
- Tütün ekicilerinin bilim ve tekniğin gerektiği en son geliş- meler doğrultusunda eğitilmesinin sağlanması,
- 1177 Sayılı Tütün ve Tütün Tekeli Kanununun 28. maddesin- de öngörülen Tütün Satış Merkezlerinin biran önce kurulup, işlerlilik kazandırılarak, ekicilerin serbest rekabet şartların- dan azami ölçüde yararlanabilmesinin sağlanması,
- Şark tipi kalite tütünlerin yetiştirilmesini istemediğimiz ta- ban arazilerde alternatif tarım ürünleri düşünülürken bu alanlarda flue-cured tipi Virginia tütünlerinin üretimine ge- çilmesinin uygun olacağı kanısındayız.

Şöyleki; Flue-Cured tipi tütünler killi-kumlu bünyeli, kireç ve azot içeriği bakımından orta seviyede potasyumca zengin alluviyal toprakları sever. Bunun yanında vegetasyon periyodu içinde 500-800 mm. yağış ve ortalama 22°C ısıya gereksinim duymaktadır. Ege Bölgesinde ise bu gibi tarım alanlarında kalite tütünlerimiz yetiştiril- diğinden problem ortaya çıkmaktadır. Öyleyse bahse konu olan bu taban arazilerde Virginia tipi tütünlerin adaptasyon denemelerine geçilmesinin uygun olacağı kanısındayız.

Sonuç olarak şunu söyleyebiliriz : Elimizde 258.337 ton stok var ve bunun da 50-60 bin tonu hiçbir işe yaramayan kapa ve kırık va- sıflı tütünlerden oluşuyorsa bahsedilen taban arazilerde dekar veri- mi 200-250 kg.'a çıkan Virginia tipi tütünler üretilip düşük vasıflı şark tipi tütünlerin fiyatı olan 1,50 - 1,80 Amerikan dolarından pazar ara- manın daha kolay olacağını düşünmekteyiz.

III. OTURUM

TARTIŞMA KONULARI

Başkan : Prof. Dr. Emin TUĞAY

Şimdi sayın dinleyiciler, eğer isterseniz gerek elektrik kesilmeleri gerekse günün durumu itibariyle şöyle bir program taslağı hazırladım. Onu sizlerin onayına sunmak istiyorum. Şu andan itibaren 9 bildirimiz daha var hem tartışmayı açacağız 9 bildirim daha var 9 bildiri için tartışma yapıp oturum toplandıktan sonra ki saat 12.00 ye kadar bu olur iki bildiri daha yeni arkadaşımız sunadursun Sayın Reşat Ap-ti isim veriyorum ve Sayın Hacer Otan sırayla öğleden sonra, yemekten sonraki oturumda üç bildiri daha tamamlansın. Aynı oturumun devamında Sayın Dr. Özlen Eğilmez, Sayın Araştırmacı Gülden Yazan ve birde tütün tozuyla ilgili ilginç bir araştırma vardı. Doç. Dr. Abdül-reşit Brohi tarafından bu beş bildiri ve bundan sonraki oturum olsun ama oturum ikiye bölünüyor tabi bir kısmı yemekten önce bir kısmı yemekten sonra. Ondan sonra geriye kalıyor dört bildiri o dört bildiri-nin adlarını ben sayayım doğrudan doğruya. Tütün tarımı, Tütün sa-nayisi, tütün ticareti, tütün ve sağlık. Buda bir oturum olsun dedim bunlardan belki bir sunucu gelmedi ise azalabilir, yarın saat 14.00 ile 15.00 arasında yapılması planlanan değerlendirme ve kapanışıda buna bağlayalım derim. Ve bugün bildirimleri bitirelim, geçte olsa bitirelim. Ondan sonra yarın için sabahleyin saat 9.30 da zaten Tekel mensubu arkadaşlarımız fabrikada kalıyorlar buradan gidecek olanlar için fa-kültemizin otobüsünü getirelim gelmez ise Belediyeden bir otobüs iste-riz ama yani hareket saatimiz saat 9.30 olsun yani sabah. Hareket ye-rimiz de yine Özel İdaremizin karşısı Emniyet Müdürlüğünün önü ol-sun ve böylece efendim yarın başlangıç programını da bu şekilde ifade etmiş olalım. Yani bu gidişin daha düzenli olması konusunda herhangi bir öneriniz varmıdır? O zaman bu sunulmuş olan üç bildirinin tartış-ması, katkı ve sorular için sayın dinleyicilere de söz vereceğim, yalnız bir kısıtlama getirelim ve konuşma süresini, konuşmacıların sayısına göre ayarlayalım ve her halükarda kişi başına 5 dakikayı geçmesin. Nedeni belli, zaman sınırlı ve günde sınırlı her işi yarım bırakan varsa

hepsini belli bir şekilde götürelim. Söz isteyenler, Sayın Esendal, Sayın Neşet Aslan bey başka efendim, o zaman Sayın Esendal'ı konuşması için davet ediyorum.

ENVER ESENDAL :

Sayın konuklar dünden beri burada sekiz bildiri takdim edilmiştir. Bu bildirilerin bir kısmında bazı konular hemen hemen eksiksiz hepsi de tekerrü edilmiş. Bazı konularda hiç dile getirilmemiştir. Ben Sayın Turhan Aral beyefendinin çok emek vererek, kapsamlı bir şekilde hazırladığı bildiriye ilişkin bir iki görüşümü açıklamak istiyorum. Açıklamak istediğim konularda da hiç söz edilmediği için buna ihtiyaç duydum, başlangıçta belirteyim çok emekle hazırladığı bu bildiriye bir çok bakımdan da kendisine katılıyorum. Ancak bazı gerçekleri de dile getirmek lazım tarafsız bir şekilde, açık bir şekilde tartışmış olmak lazım. Kendileri de şahsen tarafsız konuştu, fikirlerine saygı duydum. Bu konuları açıklamak için lütfen müsaade edin bana.

Dikkat ederseniz rakamlar biraz eski olduğunu belirtir. 1972 yılı ve Dünya Tarım Teşkilatının istatistiklerinden alınmıştır. Ve gördüğümüz gibi Amerika, Brezilya, Türkiye, Yunanistan şeklinde giden ülkelerin ihracat sırasında içerisinde Avrupa ülkeleri yoktur. Aşağıda hemen ithalat görüyoruz. Burda 1.423.000 ton küsuruyla beraber, altında 1.402.000 tonluk ithalatın içerisinde ise başlıca Avrupa ülkeleri gelmektedir. İngiltere ve İtalya burada önemli yer tutmaktadır. Özellikle İngiltere'nin durumu, Japonya'nın durumu, İtalya dedim düzeltiyorum Japonya'nın durumu. Neden çünkü bu ülkelerde tütün üretimi yoktur. Sayın Aral'ın bu konudaki görüşünden ben ayrılıyorum. İngiltere'de ve Japonya'da tütün mutlaka dışarıdan ithal ediliyor ise tütün üretimi yapılmamasındandır, nitekim bundan sonra göstereceğim tablo bu gerçeği bize yansıtıyor. Halbuki Türkiye bugün tütün üreten bir ülkedir buraya geldiği zaman mutlaka dışardan üretilmesi mecburiyetini duyuyacağımız kanaatindeyim. Kısaca ikinci tabloyu arz edeyim; bu tabloda rakamlarımız biraz daha yeni 1984 yılı içerisinde görüyorsunuz o ismi geçen ülkeler ne ekilişte ne üretimde geçmemektedir. Yani ne Japonya ne İngiltere ne İtalya önemli tütün üreticisi ülkelerin içinde yoktur ki en son gördüğümüz gibi 90.000 tona kadar üretim dahil alınmıştır. 90.000 ton üretime kadar üretim sahibi olan ülkeler vardır. Yani İngiltere'yle Japonya'nın dışardan devamlı tütün ithal etmek mecburiyetini biraz buna bağlamak lazım gelir. Efendim bu ithalat konusunda gene bazı şeyler açıklamak ihtiyacını duydum. 1960'lı yıllarda malumunuz Türkiye bir buğday ülkesi buğdayın gen merkezlerinden

dünyada sekiz tane gen merkezinden birisine de üç numaralı merkeze Türkiye dahildi ve Türkiye'de buğdayın atası vardı. Ege'de o sürven dediğimiz türde Türkiye'nin Toros'larından Orta Anadolu'dan gitmiş önce Rusya'ya oradan tekamül ettirilmiş Amerika'ya gitmiştir. Fakat 1960'lı yıllarda Türkiye'de buğday ortalaması dekara 80 Kg. ki bu aslında iki yıllık üretimin karşılığıdır olmasına rağmen o zaman Meksika'da Rus buğdaylarının getirilmesine karşı çıkmış idi. Özür diliyerek belirtiyorum ben ne Amerikanın ne virginia tütününün müdafii değilim, ben o camiada nacizane çalışan bir kişiyim fakat gerçekleri duyurmaktan da yarar gördüm o zaman gelirden Meksika, Rus buğdayları bugün memleketimizde buğday verimi 300 Kg. ya dayandırılmıştır kötü mü olmuş tur? Bunların üretimini Türk çiftçisi yapmıyor bunu belirtmekte yarar var zannediyorum yani eğer yetiştireceğimiz tütün virginia tütünü bile olsa yalnız tek yaprak dahi ithalatının uzun süresi olamamasından herkesle beraber aynı fikirdeyim. Bu tütünü Türk çiftçisi yetiştirmeyecektir? O halde gene kazanan yabancı tütünde olsa bu çiftçinin el emeği zaten Türk tütününün özelliği burdadır el emeği göz nuru olmasındandır. Diğer tütünlere baktığımız zaman bu tütünlerimizin yani Amerikan tütünlerimiz bizim tütünlerimizin dışındaki tütünlerin bir kısmını makinayla dikildi halbuki bizimki elle dikilmektedir. Makinayla hasat edildiği yaprak yaprak yerine el el yerine gene köklenerek hasat edildiği çoğunluktadır. Bunların tepe almanın, koltuk almanın bir özelliği de budur. Belli sayıda belli zaman içerisinde bunların yetişmesini sağlamak ve bu üniform bir olgunluk seviyesini kazandıktan sonra köklenerek hasat edilmesi gerçi hepsi büyük yapılmıyor tabii istisnalar var fakat bu da kolaylıktır. Teşekkür ederim benim söyleyeceklerim bu kadar efendim.

Başkan : Prof. Dr. EMİN TUGAY :

Teşekkür ederim. Buyrun Sayın Neşet Aslan.

Doç. Dr. NEŞET ASLAN :

Ben çok kısa bazı hususlar üzerinde duracağım aslında soru şeklinde de olabilir benim söyleyeceklerim. Bir tanesi bu birinci konuşmayla ilgili. Arkadaşımız bizim kaliteli tütünlerimizi terk etmememi ve bu arada teknolojinin getirilmesini önerdi. Gayet güzeldi bu fikir. Ben de bu fikrin bir devamı olarak acaba Tekel bugüne kadar bildiği gibi bu sigaralarda kalitenin oluşumunu hasat şekline de hasattan sonraki yapılan işlemlere önemli ölçüde bağlı acaba bugün özellikle doğu tütünlerimizde virginia tipi tütünlere uygulanan hasat

şekli ve kurutma sistemi bir deneme yapılmış mı? Tekel olarak ve bunun neticesinde ne gibi sonuçlar alınmıştı? Bunun açıklaması iyi olur kanaatindeyim. Diğer bir husus, yabancı firmaların tütün sigara imalinde bu arada tütün üretiminde dolaylı olarak girişler söz konusu olunca çok önemli bir husus üzerinde durulması gereken bir husus. Mevcut çok az elemanında bir kısmını bu özel firmalara kayabileceği gözönüne alınmalı ve Tekel'in bu yönde özellikle tedbir alması gerektiğine inanıyorum.

Kaliteli tütün yetiştirme konusunda da Şeker pancarında uygulanan sistem beynelmil bir sistem Tekel geliştirebilir. Az çok sistem benziyor ama özellikle Tekel'in Bölge teşkilatları kuvvetlendirilerek bilahare çiftçinin tarlaları tanımlanarak çiftçiye ekecek tarlayı bile tesbit yönünde bir kolaylık getirilirse dolayısıyla çiftçinin elinde mahsul kalmaz kaliteli ürün alınabilecek tarlalarda yetiştirilmiş olabilir.

Diğer bir husus bilmiyorum yanılıyormuyum? Bu konuda önemli. Benim talebelik yıllarımda Dünyada tütün üretimi 4 milyon ton civarındaydı, şu anda bugünkü rakamları biraz önce arkadaşlarımız söyledi 6 milyon tona yaklaşmış durumda, yani bu aşağı yukarı 15 yıllık dönem içerisinde % 50 ye yakın bir artış demek. Fakat bizim tütünümüz devamlı aşağı yukarı yerinde sayıyor diyebiliriz. Daha önceki devrelerde arkadaşlarımız bir açıklama getirdi onun için bu konuya giriyorum. Virginia tütünlerinde dünya tütün üretiminde % 40-45 bir payı aldığı söyleniyor bunun toplamı 2,5-3 milyon ton demektir. Böyle olunca dünyada şark tipi tütünlerin sigara sanayiindeki payında arkadaşımız az evvel 200-250 bin ton olduğunu söyledi aynı zamanda bunların paylarının arttığını sigara sanayiinde söyledi. Gerçek bunu yansıtmıyor. Eğer şark tipi tütün üretimi 2-2,5 milyon ton civarındaysa % 11 harmanda payı alıyor. Nasıl ki % 20 pay alması gerekiyorsa bu tütünlerin yani genel olarak bunların üretimi sigara sanayiinde kullanılan miktarının 500 bin ton civarında olması gerekiyor. Durum bunu göstermiyor. Acaba burada bir yanlışlık mı var? Bunun da açıklanması gerekir kanaatindeyim. Teşekkür ederim.

Başkan : Prof. Dr. EMİN TUGAY

Teşekkür ederiz. Başka efendim soru ve katkı Sayın Genel Müdür konuşmak isteyecekmişsiniz, izniniz varsa ben Sayın Genel Müdür'e söz vermeden önce bu konuda bir hayli 12 Eylül öncesinden ve sonrasında başlayarak düşüncelerim var idi. Bir iki noktaya eğilmek

istiyorum. Şimdi bir kez sigara geriye doğru gidelim bugün konuşmak kolaydır sayın dinleyiciler Çünkü gerçekten memlekette alım gücü düşük olanlar için sıkıntı olsa bile bulunmayan mal yoktur. Tartışma ayrı bir konudur. Yalnız sigaranın 1912 ve 1980'den önceki günlerini hatırlıyalım. Sıkıntı vardı, el altından satılmalar vardı ve üretim yetmezliği vardı. O zaman deniyordu ki televizyonlardan efendim neden bu işten korkuyorsunuz. Bulgaristan'da Yugoslavya'da sigara yaptıracağımıza bunu kendi ülkemizde yaptıralım yani o zaman özel kesime sigara yaptırmamızın nedeni buydu. Yani bu sabittir konu konuşulmuştur sabittir. Zamanın Başbakanları tarafından konuşulmuştur sabittir. Buna da diyecek yoktu neden diyecek yoktu? Çünkü sigara var mıydı? Yoktu. Kıymıydı? Kitti. Tabi sağlık zararını Sayın Valimiz yine saklı tutuyordu, yine kitti ama aranıyordu.

Yani şu memleketin tütününü var sigarası neden yok? Deniyor idi. Şimdi 12 Eylül 1980 geldi, ben bu konuyu çok iyi izledim. Bir sayın o dönemin Bakanımız da efendim burada 12 Eylül döneminde Türkiye'de ilk kez sigara 400 yıllık sigara 380 yıllık sigara kılığı Mart 1981 de bitmiştir. Bu da sabittir. Eğer söylediklerimde yanlışlık varsa bunu yani hesabımızın cezasına razı olurum. Yani Mart 1981'deki hesaplamalarda bunun bolluğu ile bitmiştir. Yani iş biraz daha yürüdü, biraz daha yürüdü yani sigara sanayisini özel kesime yerli olsun yabancı olsun yani düşman değilizde açmamın gerekçesi 12 Eylül döneminden önce üretim yeterliliğini 12 Eylül döneminden sonra başka gerekçe ortaya çıktı. Şimdi bu yol uzayıp gidiyor. Tabi siyasal partilerin, Hükümetlerin aldığı kararlara saygılı olmak sorundayız. Dün bu hususu belirtmiştim, Meclis hertürlü güce sahiptir ama ben kendi düşüncemi çok ifade ettim. Hatta çoğu kimsenin buna sayın hocalarımız da dahildir, konuşmaktan çekindikleri dönemlerde Konseye mektuplar yazmışım onu bugünde tekrar etmekten elbette çekinerek halim yoktur. Yabancı sigaranın Türkiye'nin bugünkü koşullarında ithal edilmesine yahutta satın alınmasına ısrarcı değilim. Ondan sonra peki razı değilim yapacak şeyde yoktur. Ben kendim şöyle uygulama yapıyorum yabancı sigara içenleri kesinlikle kınamıyorum ithal edildiği zaman bizde içiyorduk ama ben kendim tutup da daha hayatımın hiçbir döneminde birtek yabancı paket sigaraya para vermiş insan da değilim. Onun için fazla söylenecek kalmadı. Onun dışında tütün siyasetinin gidişinde benim şahsen bir itirazım yoktur. Tabi düşünceler kişilere göre değişir. Ben bu ifedelerim için sizlere teşekkür ediyorum, hoşgörünüze sığınarak ifade ettim şimdi bu tartışmaların son görüşmesini yapmak üzere Tekel Genel Müdürü Sayın Süreyya Yücel Özden beyi kürsüye davet ediyorum. Buyrun efendim.

Süreyya Yücel Özden : (Genel Müdür)

Sayın Başkan, Sayın Valimiz, Sayın konuklar, Sayın hocalarımız bu gibi toplantılarda zannediyorum biraz daha değişik bir usul uygulamakta fayda var. Bir tebliği yapan kişinin o tebliğini tartışma konusu yapabilmek üzere belki bir panel kurmak faydalı olabilirdi. Belki daha sonraki toplantılarda bunu deneyebiliriz. Bir anlamda da bu tür bir görev şimdi bana düşüyor. Özür diliyorum, aslında çok konuşmak istemiyorum, fakat heyecanlanmadan da duramıyoruz. Ben bugünkü konuşmacıları dinledim. Bilhassa sabahki ilk konuşmacıyı da dikkatle dinledim. Şunu hemen belirtmek istiyorum, ki Sayın Başkan, bu sempozyum düzenlenirken sempozyuma kimler tebliğ versin, kimler vermesin diye en küçük bir mülahaza yapılmamıştır. Bizim özgürlük anlayışımız böyle açıktır. Fakat tebliği veren temsilcilerin de iyi tanınmasında fayda vardır. Zannediyorum tertip komitesi bu toplantıyı düzenlerken daha ziyade Bilimsel kuruluşlar, Üniversiteler, Tekel şeklinde açık tuttuk,

EMİN TUGAY :

Öyle değilse hepsine açık tuttuk Sayın Genel Müdür.

SÜREYYA YÜCEL ÖZDEN : (Genel Müdür)

Güzel, herkese açık tuttunuzmu diye soracaktım.

EMİN TUGAY :

Ege Bölgesi Türkiye Ziraat Odaları Ege Bölge Temsilcisi olan Sayın Reşit Kurşun'a bu konuda çok zorladık şartlar yalçındı ama uygun olanı neydi?

SÜREYYA YÜCEL ÖZDEN : (Genel Müdür)

Yani bazıları iştirak etmişler, bazıları iştirak etmemişler. Bu böyle oldu. Gayet açık konuşmaya çalışan birisiyim. Yani belirli bir siyasi örgütün görüşünü yansıtmak isteyen kişiler mi geldiler, bende onu sorayım. O zaman diğer siyasi örgütlere de bilgi vermek lazımdı ki, biz burayı sizinde başlangıçta söylediğiniz gibi siyasi bir arena haline getirmek istemedik. Ancak, bende konuşmamda belirttim, tütün konusu, siyasi polemige çok rahat, çok güzel, çok uygun bir malzemedir. Siyasi tartışma yapmak isteyenler bu yönde bunu değerlendirebilirler. Biz mümkün olduğu kadar bundan uzak kalaraktan tartışmalarımızı sürdürmek istersek, sabahki ilk konuşmacının konuşmalarında

tesbit edebildiğim bazı hususlara değinmek istiyorum. Bu giriş yaptıktan sonra, konuşmasının tütün tarihiyle ilgili bölümüne birşey söylemenin faydalı olacağını zannetmiyorum. Benim bilgilerime göre, 1932 yılına kadar Reji idaresi sürmüştür. 1932 Yılında Büyük Atatürk'ün döneminde alınan bir kararla Reji idaresi kaldırılmıştır. İnhisarlar idaresinin kurulmasına ilişkin adımlar atılmıştır ve İnhisarlar İdaresinin tam olarak teşkilatına sahip olması, inşallah hafızam beni yanıtlıyordur, 1932 yılından 1949 yılına kadar çeşitli dönemler geçirmiştir. 1949 yılında tam anlamıyla Türkiye Cumhuriyeti İnhisarlar İdaresi adı altında tütüncülük, alkollü içkiler, tuz alım satım vs. ilgili Genel Müdürlük gerçekleştirilmiştir. Türkiye Cumhuriyeti İnhisarlar Umum Müdürlüğü 1932'den 1949 yılına kadar da çeşitli evreler geçirmiştir bu olay 1954 yılına kadar sürmüştür. 1954 yılında İnhisarlar İdaresinin inhisar veya Tekel oluşu kalkmıştır, çünkü 1954 yılında bira üretimi Devlet tekeline çıkarılmıştır. Fakat 1954 yılından 1962 yılına kadarki dönemde özel sektörün bu alanda bir yatırım yaptığı pek gözlenemiyor. 1962 ila 1963 yılında Ege Bölgesi'nde bir bira üretimi başlamıştır. Yine yanlış hatırlamıyorsam, aynı yıllarda şarap üretimi özel sektöre açılmıştır. Tütün devam etmiştir ve 1969 yılında 1177 sayılı yasa çıkarıldı. Ben sayın konuşmacının konuşmasını takip ederken kendisinin bu tarihi süreçleri anlattığı bölümlerde, sadece dikkat isteyen bir cümle olarak, diğerleri bence dikkate değer şeyler olmadı, maalesef Reji idaresinin Türkiye'yi sömürdüğü söylenmiştir. Şimdi ben Reji idaresinin bugünkü Türkiye'yi sömürdümü sömürmedimi tartışmasına girmenin hiçte yararlı görmüyorum. Büyük Atatürk'ümüz 1932 yılında gereken kararı vermiş. Zaten o zaman Reji Türk diye bilinen husus kaldırılmıştır.

EMİN TUGAY :

İzin buyururmusunuz sayın başkan bey burada yanlış anlamayı önlemek için Reji idaresinin başlangıcı 1884'dür veya 83'tür. Yani Cumhuriyet döneminde reji yoktur. Olalı 77 yıl olmadı tahmin ederim ben.

SÜREYYA YÜCEL ÖZDEN : (Genel Müdür)

Onu da söyleyeyim sayın başkan, 1884 civarında reji idaresinin başlamasının temel sebebi de İstanbul idaresinin o zamanki birtakım borçlarının tütüncüler kanalıyla ödenmesi hususundan kaynaklanmıştır. Bu şekilde reji idaresi de Türkiye'ye gelmiş 1884 yıllarında. Neyse,

şimdi ben kendisine "hayır reji Türkiye'yi sömürmemiştir veya sömürmüştür" diye demiyorum. Konuşmasını takip etmeye çalıştım, dikkati çeken bir husus budur.

İkinci husus, sadece 38. madde. Hiç kimse, hiç kimsenin memleketine, "ben işimi gücümü kendi memleketimde bıraktım size geliyorum, sizin memleketinizin ekonomisine katkıda bulunacağım" diye gelmez. Gayet açık konuşalım. Dünya menfaatler dünyasıdır. Biz ülkemiz menfaatlerini kolluyoruz, onlar da biz bizim şartımıza gelirse gelin diyeceğiz. Senelerden beri bu konunun müzakeresi bu sebeple uzamaktadır. Hiç kimseye, bizim kapımızı çalanlara, inanıpta buyrun oturun diye dediğimiz bir husus yoktur. Gayet açıklıkla ortaya koymak lazım konuyu. Tekrar ediyorum, dün de belirttim, bu konuda bizim için faydalı olursa, bizim ekonomimize neyin faydalı olup olmayacağını kararları da bize aittir, biz uygun görürsek, "gelin çalışalım" diyeceğiz...

Efendim gramaaj düşürülmesi bir kâr esprisi yönünden yapılmıştır şeklinde söylediler. Amerika'da tütün fiyatlarının arttığını söylediler. Yabancı sigaranın gerekçesi nedir, dediler ve kaçakçılık önlenmedi dediler. Gramaaj düşürülmesinin işletmecilikte, kârla ilgisi olabileceği gibi, ben bu konunun sadece kârda değil, içicinin tercihlerine hitap edebilmek için gösterilen bir çaba olarak ifade edilmesi gerektiğine inanıyorum. Tabii belirli sorumluluklar taşımak lazım, belirli olayları görebilmek için. Sigaralar Tekel İdaresinin önüne atılıyordu. «İçerisinden odun çıkıyor, çekiyoruz gelmiyor», filan diye. Kaliteyle yakından ilgisi vardır. Evet içersinde girdi azaldıkça belki maliyet düşebilir ama, bunu bir tenkit konusu olarak söylemek kanaatimce doğru değildir. Sadece kâr için değil, sigara içicisinin tercihlerine hitap edebilmek bakımından bir kalite anlayışı olarak amaçlanmış bir konudur.

Amerika'daki tütüncülük ve fiyatlar düşüyormu düşmüyormu? Bu konularda çok dikkatle değerlendirmeler yapmak lazım, çünkü tamamen ayrı iki ülke, tamamen iki ayrı tarihi geçmiş, iki ayrı kültür, iki ayrı dünya, hatta ve hatta, adı tütün olan, fakat özellikleri itibarıyla tamamen farklı olan, iki maldan konuşuluyor. Dolayısıyla Amerika'da fiyatlar artıyor, tütün fiyatları, maliyetler artıyor diye söylüyor. Aslında baktığımız zaman Amerika'da, biz en son zamanda gittik, tetkik ettik, herşeyi gördük, tütün fiyatları düşmüştür. Şimdi bunlardan ziyade iki önemli konu varki, dinleyicilerin ve izleyicilerin görüşlerini yanılmaması lazım. Yabancı sigaranın gerekçesi neydi? diye sordular. Çok kaba bazı rakamlar vermek istiyorum. Sayın hoca-

mızda bu konuya ilişkin olarak maalesef yanlış bir rakam verdiler. Sayın İlisulu, bu vesileyle onu da düzeltmek fırsatını verirseniz memnun olurum. Rakamlar gayet açıktır. Bu rakamları biz her ay Tekel'in Faaliyet Raporları olarak basıp bütün ilgili çevrelere de dağıtıyoruz. Türkiye'de bugün yaklaşık olarak 6 bin ton yabancı sigara tüketilmektedir. Yerli sigaramızda, yaklaşık rakam veriyorum, 60 bin tondur. Yani oran % 10 dur, % 25 değildir. 1984 yılında, yabancı sigara ithalatına karar verirken, bizim tahminlerimiz % 10 idi. Şimdi şu rakamı söylemek istiyorum, biz bu sigaraların 10 kilosuna 178 \$ veriyoruz. Hızlı hesap ederek söyleyeyim size, demek ki, yaklaşık bir hesapla, 1 kiloda 50 paket varsa, Amerikan parası olarak 30 ila 33 sent dolayında bize maloluyor demektir. Bunun değerini Türk parasına çevirirsek bu sigaralar doları 700 lira olarak alırsak 200 ila 250 lira paket Türkiye Devletine maliyetidir. Satış fiyatlarımızı da 700 lira olarak alacak olursak 500-550 lik arada Türk lirası farkı çıkar, bunu paket sayısı ile çarptığımız zaman yaklaşık 200 milyar Türk lirası Devletin hazinesine sağlanan gelirdir. Ben Tekel için söylemiyorum, bunlarda Tekel'in kazancı yoktur. Hatta yakın zamana kadar Tekel'in zararı vardı. Tekel burada bir hizmet yapmaktadır, bir anlamda vergi toplayıcısı gibi görev yapmaktadır. Bulgaristan'a fason sigara yaptığımız zamanlar, Yugoslavya'ya fason sigara imal ettirdiğimiz zamanlara bakıyoruz, o da bir ihtiyaçtan doğmuştur. Dün anlatmaya çalıştım Türk Ordununun, Türk Polisinin ve Türk Administrasyonunun rencide edildiği günleri nasıl unutabiliyoruz? Televizyonlarda ve gazetelerde hergün bir kaçak sigara olayıyla istigal edildiğini gördüğünüz günleri nasıl unutabiliyorsunuz? Bunu düşünmek biraz zordur. İşte size rakamlar. Birtakım politik düzeylerde, birtakım politik kişilere söylenecek sözler vardır, "kaçakçılık devam ediyor, meşrulaştı, falan filan." Şimdi devam edip etmediği tartışmasına girmek istemiyorum, fakat, işte değerli konuklar, 200 milyara yakın bir kaynak bu kanattan elde edilmiş ise bu ne demektir? Bu, demek ki, bu iş kanuni yollardan yapılmadan önce, birtakım karanlık ellerin, birtakım karanlık ceplerin zenginleştiğini gösteriyor. Yani Devlet yerine bu paraları başkaları alıyor. İşte size bir gerçek hiç olmazsa. Kaçakçılık devam ediyormu? etmiyormu? Bu tartışmaya girmek istemiyorum, bunu da kamuoyunun takdirine bırakıyorum. Türkiye'yi 43 tane bölgeye bölmüşüzdür, her onbeş günlük süre içersinde bu bölge taranmaktadır. Açık seçik çalışıyoruz, ama hiç olmazsa, işte bugünkü rakamlarda 200 milyarlık bir kaynak Türkiye bütçesine ek olarak sağlanmıştır. İşte bir gerçek bunu da devamlı açıklıkla ilan ediyoruz. Diyoruz ki; Biz bununla da illebet gitmek istemiyoruz. Biz bu tür sigaraları yurdumuzda Türk işçisiyle, Türk fabrikasında yapıp yurtdışına ihraç etmek istiyoruz. Bu

sigaraları yapar hale geldikten sonra da bu tür ithalatı keseceğiz. Ha bugün kesilmemesine ait olayları bundan yıllarca önce yaşadık. Değişik idare döneminde yaşadık. Hiçbir dönemimiz, Hiçbir yönetimimiz maalesef kaçak olayların Türkiye'ye gelmesine engel olamadı. Dolayısıyla, yabancı sigaranın gerekçesi neydi, kaçakçılık önlenmedi mi önlenmedi mi? konularında da söylemek istediklerim bu kadar Sayın Başkan. Ayrıca yabancı tütün konusunda, Türkiye'de yetişir mi, yetişmez mi konusunda, Türk tütünü ile bu yabancı tütünlerin birbirleriyle ilişkileri konusunda, sayın konuşmacılar, sayın bilim dünyası üyelerimiz gayet rahatlıkla fikirlerini söylüyorlar. Saygıyla biz de dinliyoruz ve görüyoruz ki, Ülkenin bağımsızlığına kadar giden birtakım tartışmalarda felsefe farklılığı vardır. Biz Türk vatandaşına, memleketin savunması vb. gibi söz konusu olduğunda, "buyur vazifeye" denildiğinde, canını vermek üzere seve seve koşacağını biliyoruz. Ancak artık Türk vatandaşını dünya ülkelerinin diğer vatandaşlarının faydalandığını imkanlardan da alıkoymayı biz doğru bulmuyoruz. İşte haberleşme sistemleri, işte televizyon olayları, işte basın olayları ve işte dünyaya açık bir Türkiye. İşte turizm olayları, rahatlıkla yurtdışına gidip gelen Türk vatandaşları, rahatlıkla, diğer ülkelerden Türkiye'ye gelen tursitler. Böyle bir ortamda, "siz yabancı sigara içmeyeceksiniz" şeklinde bir kuralı koymanın geçerli olduğu kanaatinde değiliz. Ancak bu gibi olaylarda ekonomik işlemleri yerine getirdik. Ben sık sık bu konuyla ilgili çevrelere sormuşumdur, neden bugün dünyada tanınan, bilinen bir Türk mamulü yoktur? 1945'li yıllardan önce Avrupa'da içildiğini söylediğiniz Türk mamüllerinin ambalajlarını ben şimdi gidip o ülkelerden topluyorum ne yazık ki. Hepsinin üstünde "reçie Türk" damgası var. Bugün Türkiye hariç, dünyada sadece kendi yetiştirdiği, tütünden yapılan sigaraların içilmesinin zorunlu olduğu bir ülke yok. Bütün Arap dünyası, komşularımızda yabancı sigara fabrikaları kurmuşlar. İran, Irak ve diğer ülkeler. Diğer komşular, Bulgaristan, Yunanistan vs. bu tütünler bütün dünyada her tarafı sarmış. Biz hala çıkıpta ihracat piyasalarında, "hayır o tütünleri içmeyiniz, Türk tütününden yüzde yüz Türk tütününden yapılan sigaraları içiniz" dediğimizde bir kabul göremiyoruz. Gerçekçi olmak lazım. Bu gibi konularda birtakım eskimiş bilgilerimizi zaman zaman tazelemek gereğini duymak lazım, çağdaş düşünmeye çalışmak lazım. Dünya gerçeklerini yakından takip etmekte büyük fayda vardır. Türkiye'deki birtakım gelişmeleri doğru anlatmak lazım, bilhassa ekonomi bilgisine sahip olmakta en büyük fayda vardır.

Prof. Dr. EMİN TUGAY :

Özür dilerim bir soru ben yöneltebilirmiyim? Aynı zamanda afınıza sığınarak. Efendim ben Sayın Genel Müdür beyin Türk tütününe zarar gelmemek kaydıyla bu şekilde dedikten sonra endişem kalmadı. Aklıma şu geldi şimdi yurtdışından Almanya'ya gidip gelirken yurtttaşlarımızın valizleri aranıyor sayısını bilemiyorum efendim yirmi tek sigaradan fazla sokmak yasak deniyor. Yani şu veya budur. Şimdi bir noktayı hesaplamak lazım 1981 yılına kadar Türk sigarası Sayın Bakanımız da burada. 1981'de bir miktar Amerika'ya, bir miktar Arap ülkelerine bir on-onbeş ton satıldı. Onuda bulduk. Onun ardında şu düşünce vardı deniyor du ki, efendim Türk tütünü dışarda tutulmaz Türk sigarasını dışarda kimse içmez deniyordu ki önemi yok şimdi 1981 de böyle olduğuna göre içilmiş düşüncesi bende uyandı. Onuda bir yana bırakıyorum acaba şimdi diyelimki Avrupa ülkeleri acaba bizden sigara alıyorlarmı? Almıyorlarmı? Almıyorlar ise bu beğenilmediği için mi yoksa yine bir hesaplarımızı var? Yani bu konu şahsen benim için kapalıdır bu derin bir konunun hiçbir zaman Tekel Genel Müdürlüğünün ilgisi olmayan bir sorundur bu. Sadece bir yurtttaş olarak acaba Türkiye'yi bu kadar giren alınmış olan bu yabancı sigaraların belirtisi Türk sigarası içinde rakam olarak bir değeri varmı yokmu? Varsa hiç itirazım yoktur. Eğer yasak varsa o zaman diyeyim. Şöyle Türk sigaralarının dış ülkelerde serbest satışı varmı yokmu? Varsa ben bileyim onu son derece faydalı bulurum. Eğer yasak ise biz niye tenezzül ediyoruz demek herhalde hakkımızdır, ama o da bu toplantının dışındadır yani kesinlikle Tekel Genel Müdürlüğünü tebrik ediyorum yani mükemmel bir Genel Müdürlük ve dört dörtlük bir Genel Müdürle biz beraberiz. Aynı konu acaba ilişkimiz ne oluyor diye özür dileyerek soruyoruz.

Süreyya Yücel ÖZDEN (Genel Müdür)

Rica ederim. Zamanınız varsa ben anlatayım. Avrupa Ekonomik Topluluğu çerçevesi içersinde Avrupa'nın kendine has bir politikası vardır. Bugün ithalat ve ihracat olaylarında Avrupa Ekonomik Topluluğunun koyduğu birtakım ölçüler vardır, ancak bu ölçülere rağmen sigara konusunda kesin bir kontrol yoktur, bugün bir anlamda serbesttir. Bu açıdan baktığınız vakit, sigara konusunda konuşurken bir istatistikî popilasyon meselesiyle hadiseye bakmak lazım. Birkaç kişinin veya birkaç yüz kişinin bir sigarayı tüketiyor olması o gün içerisinde çok önemli bir manayı ifade etmez. Bu açıdan bakıldığında bugün maalesef Türk sigarasına karşı bir ilgi yoktur. Hatta bir zaman zaman Doğu bölgelerimizde sınır kapılarındaki mağazalarda çeşitli

kolaylıklar dahi getiriyoruz ki bizim sigaralarımız da sınırlarımızdan kolaylık çıksın ve satılsın diye. Edindiğimiz bilgilere göre, bilhassa Orta Doğu Ülkeleri ve de Almanyadaki Türk işçilerinin bulunduğu topluluklarda, Türk müteahhitlerin kurdukları şantiyelerde çalıştırdıkları Türk işçileri tarafından sigaralar aranmaktadır. Görüyoruzki, bir süre sonra hem bizim şantiyelerdeki işçilerimiz, hemde Almanyadaki işçilerden hadise dönüyor. Önce bizim Türkiye'de yaptırdığımız Samsun'u isteyen işçilerimiz veya müteahhitlerimiz bir müddet sonra "canım sizin Avrupa'da yaptırdığınız bir Samsun 216 varmış biz ondan istiyoruz" demeye başlıyor. Almanyada ve Avrupadaki işçilere soruyoruz çevrenizdeki reaksiyon nedir diye, herkes 'efendim kokusunun ağır geldiğinden şikayet ediyorlar, zaten sigaraya karşı kampanyalar da sürdürülüyor., İlave olarak bizim Türk sigarasını kullandığımız zaman sıkılıyor" diyorlar ve bakıyorsunuz yavaş yavaş giderek onlarda Almanya'daki HB sigarasına kaymışlar... Burada şu küçük teknik detaylara da inmekte fayda görüyorum. Bu sadece tütünden de değil, filtremizden şikayet eden var, yakılmasından şikayet eden var, kağıdından şikayet eden var, sigaranın imalatında kullanılan maddelerdeki ve teknolojideki birtakım malzemeler, paketin üzerindeki işaretler ve desenler, bunlardan şikayet edenler var. Bu bakımdan Orta Doğu ülkelerine, zaman zaman, Almanya'ya bizim sigaralarımızın gitmiş olmasına rağmen sürekli bir ihracatımız maalesef yoktur. Biz bu ihracatı canlandırmaya, artırmaya, sigaramızı Dünyaya tanıtmaya çalışıyoruz.

Prof. Dr. EMİN TUGAY :

Çok teşekkür ederim artık son söz bu oturumu kapatıyorum. IV. oturuma hemen devam ediyoruz.

FETHİ İNCEKARA :

Şimdi Türkiye bu Virginia veyahut da Burley tütünün girmesi suretiyle efendim yeni Amerikan tipi sigaraların yapılmasının sebebi öyle zannediyorum Sayın Başkanın sorduğu sorunun nedeni içinde yani bugün sigaraya karşı ben bir propaganda, yahut yerinde bir propaganda devamlı olarak yapılmaktadır. Sayın Valimiz bunu bir ideal görev olarak almış üzerine, yani Dünyada bugün sigara zararlıdır o bakımdan içmeyin şimdi Avrupa'da hatta Amerika'da öyle bir şey vardır ki gezdiğim dolaştığım ve sorduğum için biliyorum, 'Türk sigarası, Amerikan sigaralarına nazaran halk düşüncesi olarak daha az zararlıdır, neden zifiri fazladır diyorlar bir, ikincisi ben talebelerime dahi Türk tütünlerini hacıyağına benzetirim. Hacıyağını kokladığımız zaman, hani sokaklarda satanlar var küçük şişelerin içinde onun öyle

bir çok ağır kokusu vardır ama onu bir alkol içersinde erittiğiniz zamanlar yani muayyen bir miktarda azalttığınız zaman gayet hoş bir koku gelir. İşte Avrupa'luların yahut Amerikalıların % 15 ila hatta % 5'e kadar Türk tütün katmalarının sebebi ise bu hacıyağı gibi olan kokuyu azaltmak ve daha hoş bir hale koymak içindir. O bakımdan bugün Türk sigaraları içicileri burada ama Avrupa'da, Amerika'da bu sigarayı seviyorlarmı? Sevmiyorlarmı? Sevmiyor, içmiyor, korkuyor. Diyor ki bunda nikotin fazladır. Şimdi Türk'lerin kaldığı yerlerdeki odalar ve hatta benim odam Türkiye'de Türk sigarası bulaştığı için farkedilmiyor ama bir Türk sigarası içen vatandaş Avrupa'ya gidip orada kaldığı zamanda bir hafta sonra odasına girilemez. Öyle müthiş bir koku sinmektedir ki bunu çok acayip karşılıyorlar. Kalite yani aroma dediğimiz mesele hacıyağı gibi. Ancak bir harman ettiğiniz zamanda onu kalite bakımından güzeldir. Ama kendi kendine hacıyağı gibi korkunç geliyor onlara, ama biz alıştığımız için ben doğrusu hayatımda ne Marlboro içmişimdir, bedava verseler içmem. Tabi ki Türk sigarasının tiryakisi olduğum için alışmışım. O bakımdan maalesef zorunlu olarak bu hani adamın evine peynir gelmiş sabun çıkmış şuna bak demiş hapursanda köpürsende yiyeceğim demiş. O bakımdan hapursakta, köpürsekte bu Virginia eninde sonunda bu memleketimize gelecektir. Çünkü çeşitler değişti, fertler değişti ve aynı zamanda bu adamlar tütünün bu zararını eksiltme, azaltmak için türlü soslar ekliyorlar. Yani mümkün mertebe efendim sigaraların zehirini azaltmak için soslar, şunlar bunlar katıp millete yutturmaktan ibaret. Bunu belki göreceksiniz ben göremiyorum ama belki benim evlatlarım görececek bunu efendim teşekkür ediyorum.

IV
OTURUM

DOĞU ve GÜNEYDOĞU BÖLGESİ TÛTÛNLERİNİN
KALİTE ÖZELLİKLERİ ve BU TÛTÛNERİN MENŞEYLİ
TÛTÛNLERLE KARŞILAŞTIRILMASI

Hacer OTAN
Tarım Orman ve Köyişleri
Bakanlığı Ege Bölgesi
Zirai Araştırma Enstitüsü

Dr. Reşit APTİ
Tarım Orman ve Köyişleri
Bakanlığı Ege Bölgesi
Zirai Araştırma Enstitüsü

Bütün kültür ve yabani tütünler *Nicotiana* türüne ait olup patatesgiller ailesine (*Solanaceae*) mensuptur. *Nicotiana* türü cins bakımından çok zengindir. Bu cinsler Amerika ve Avustralya ve ona yakın adalarda çok yaygındır. Amerikan menşeyli olanlar 7 seksiyonda ve Avustralya menşeyliler ise 1 seksiyonda olmak üzere toplam 8 seksiyonda toplanmışlardır.

Amerikan tütün türlerinden iki tanesi (*Nicotiana tabacum* ve *Nicotiana rustica*) ekonomik öneme haiz tütünlerdir. Avustralya menşeylilerden kültüre alınmış tütünler yoktur.

Nicotiana tabacum tomentosa seksiyonuna aittir ve yabani veya sonradan yabaniye dönüşmüş halinde bulunmamaktadır. *N. tabacum* büyük olasılıkla *N. tomentosiformis* ve *N. silvestris* arasında doğal olarak meydana gelmiş amphidiploidtir.

N. tomentosiformis halihazırda Bolivya ve Brezilya'nın rutubetli kayalık yerlerinde doğal olarak yetişmektedir. *N. tomentosiformis* bir yıllık veya çok yıllık 1,8 ile 3,5 m. boyunda çalı bitkisidir. Yaprakları 40 cm az yaşmaklı sivri uçludur. Sümbülesi dağınık olup pembe çiçeklidirler.

N. silvestris Arjantin'in gölgelik dere kenarlarında yabani bir şekilde yetişmektedir. Yetiştirme koşullarına göre bir veya çok yıllık ortalama 1,10 cm boyunda otsu bir bitkidir. Yaprakları çok yaşmaklı olup küt uçlu ve sık tüylüdürler. Sümbüleleri toplu, çiçekleri beyaz aşağı doğru sarkık ve aromalıdır.

Kültüre alınmış tütün, yukarıda sözü edilen ebeveynlerinin birçok vasıflarını kendinde toplamıştır. Hibrit menşeyli olduğu için varyabilite ve dış koşullara uyum kabiliyeti yüksektir. Bu nedenle tropik, subtropik ve ılımlı bölgelerde tütün bitkisi yetiştirilmektedir.

N. rustica (*Hasankeyf*) *Paniculata* seksiyonuna ait olup büyük olasılıkla *N. paniculata* arasında doğal bir melezdır ve her ikisi de Peru'da bir yıllık sarı çiçekli otsu bir bitki olarak yetişmektedir. Ayrıca yaprakları yaşmaksız ve yaprak düzeyi dalgalı olup bitki boyu 60-100 cm. arasındadır. Çiçek rengi sarı yeşile nüanslıdır. Bazı ülkelerde % 4-12 arasında limon asidi içerdiklerinden limon asidi imali için yetiştirilirler. Genelde sert içimli tütünlerden haz duyan tüketiciler için üretilmektedir.

Bazı yabancı türler azda olsa dekoratif veya çiğneme şeklinde kullanılmak için üzere yetiştirilmektedirler. Örneğin *N.alba* ve *N.zanbera* gece hoş koku ayırdıkları için parklarda dekoratif olarak olarak yetiştirilirler. Arizona'da *N.trigonofilla*, Kaliforniya'da *N.atenuata* içim ve çiğneme için çok az çapta özel olarak yetiştirilmektedirler. Peru ve Bolivya'da ise «Verinas» ismi ile hafif içimli pipo tütününü olarak *N.paniculata* yetiştirilmektedir. Brezilya, Arjantin ve Şili'de yerli halk doğada yabancı olarak yetişen *N.longiflora* yapraklarını içmek için kullanmaktadır. Bütün bunlar Amerika menşeyli olanlardır. Avustralya menşeyliler bu yönde kullanılmamaktadırlar.

Özetle hibrid menşeyli oluşundan dolayı Dünyamız tütün üretim alanlarında binlerce köy popülasyonu, çeşit ve tiplerden oluşan genetik stok mevcuttur. Ancak tütün tipleri ana hatları ile büyük kıtali (Amerikan tipi) ve küçük kıtali (Şark tip:Oriental) olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Söz konusu iki tipin arasında yer alan tütünlere mevcuttur. Bunlara da yarı şark (Semioriental) denilmektedir.

Üretim alanı ve miktarı bakımından şark tipi tütüncülüğünün öncülüğünü yaptığı ülkemiz Ege, Marmara-Trakya, Karadeniz ve Doğu ve Güneydoğu olmak üzere dört, oldukça birbirlerinden farklı tütün bölgelerine ayrılmıştır. Konu edilen dört üretim bölgesinde sadece menşey veya tütün tiplerinin sayısı yaklaşık 32 (Çizelge : 1) ve bilinen çeşit sayısı yine yaklaşık 60 olup, söz konusu menşeylerdeki köy popülasyonu sayısı ise, tahminen 500 üzerindedir.

Çizelge : 1 Bölgelere göre Türk tütün tipleri

Ege	Marmara	Karadeniz	Doğu-Güneydoğu
Karabağlar	Bursa	Samsun-Maden	Adıyaman
Kokuluğge	Düzce	Samsun-Canik	Malatya
Çıtır	Hendek	Samsun-Evkaf	Mardin
Sarıbağlar	Agonya	Bafra	Bahçe
	Balıkesir	Alaçam	Silvan
	İzmit	Sinop	Bismil
	Edirne	Gerze	Beşiri-Mutki-Kozluk
	(Trakya)	Taşova	Yayladağ
		Basma	İskenderun
		Trabzon	Bitlis
		Akçaabat	Muş
		Artvin	Şemdinli
		Pazar	Tömbeki
			Hasankeyf

Doğu ve Güneydoğu'da tarımı yapılan tütünlere genelde diğer bölgelerimizde yetiştirilen tütünlere ayrıcalık göstermektedirler. Bu ayrıcalıklar sırasıyla aşağıda verildiği şekli ile özetlenebilir.

— Menşey ve yayılışları bakımından :

Apti (1984) Ege, Marmara-Trakya ve Karadeniz tütünlere benzerler Yunanistan, Bulgaristan, Yugoslavya, Romanya ve Arnavutluk'ta üretilmektedir. Ancak bunlara Torosları aşarak Doğu ve Güneydoğu'da rastlamak hemen hemen mümkün değildir. Diğer taraftan Doğu tütünlere Batı bölgesinde kesinlikle rastlanmamaktadır. Doğu tütünlere, Çine kadar uzanan bölgede yetiştirilen tütünlere benzerlik göstermektedirler (Deliorman 1940, Sarıoğlu 1980, Commes'eatfen İncekara 1975). Sonuç olarak Doğu ve Güneydoğu tütünlere Asya'da adapte olduktan sonra doğudan ülkemize girmiş olduğu belirtilebilir. (Şekil D)

Deliorman ve ark. (1940), Doğu illerinde yetiştirilen tütünlere tamamen ayrı bir özellik gösterdiklerini ve bunların diğer bölgelerde tarımına kesinlikle rastlanmadığını ve ayrıca bu tütünlere diğer bölge tütünlere az da olsa bir akrabalık ve benzerlikleri olmadığını belirtmişlerdir. Yine aynı araştırmacılar tarafından Doğu tütünlere bölgelere iyi adapte olmuş tiplerine kalite özelliklerinin yüksek olduğunu, biihassa sarı tütün grubuna dahil olanların koku ve renklerinin Virginia tütünlere karakterlerine yakın bir benzerlik gösterdiğini bildirmektedirler. Bunun yanı sıra Amerikan tütünlere benzer bir şekilde kendi yaprakları ile bağlandıklarını saptamışlardır.

İncekara (1979), Malatya, Mutki, Siverek ve Mardin tütünlere nin gustoları bakımından, Virginia'ları andırdıklarını ve bunların içinde kendine has koku verenlere rastladığını bildirmektedir.

— Su istekleri bakımından .

Muş, Bitlis, Silvan, Mardin, Şemdinli tütünlere 4-6 defa su verilmediği takdirde yeterli derecede ürün almak mümkün değildir ve buna rağmen kalite düşüklüğü olmamaktadır. Oysa bu denli sulama ile diğer bölgelerimizin tütünlere belirgin kalite düşüklüğü görülmektedir. Görülüyor ki su istekleri bakımından şark tipi tütünlere değil de Amerikan tipi tütünlere benzemektedirler.

— Hasat ve kurutmaları bakımından :

Şemdinli, Tömbeki, Muş, Hasankeyf tütünlere sakları ile birlikte, Bitlisler tek elde kırılmaktadırlar. Kurutmaları da gölgede yapıl-

maktadır. Mezofit yapıya sahip oldukları için öz suyunu yavaş yavaş yitirerek gölgede istenilen sarı rengi almaktadırlar. Bazıları yetiştirme tekniği gereği olarak kırımın sarı rengi almaktadırlar. Bazıları yetiştirme tekniği gereği olarak kırımın sarı rengi almaktadırlar. Bazıları yeşil yapraklarla örtülerek 48 saat tarlada bırakılmaktadırlar, oysa klasik şark tütünleri bu kadar zaman dizilmeden dışarıda kapalı bir şekilde bırakılsalar onları değerlendirmek mümkün olmayacaktır.

Bitlis, Muş, Silvan ve Tömbeki tütünlerinin 2-2,5 m.lik dizilere (şaranlara) sazlıklarla (çillerie) örülerek ve dikey olarak kapalı yerlerde güneş görmeden kurutulmaları ve buna rağmen kaliteli olmaları şark tipi tütünlerden çok farklı olduklarını, yabancı menşeyli tütünlere benzediklerini göstermektedir.

Burada hasattan önce (çiçeklenme zamanı) söz konusu tütünlere derin tepe kırma yapılmadığı ve bilâhare koltuk alma işlemleri uygulanmadığı takdirde ürün almanın mümkün olmadığı belirtilirse yetiştirme tekniğinde yabancı menşeyli tütünlere benzerlik daha açık bir şekilde ortaya çıkmaktadır.

Ege, Marmara-Trakya ve Karadeniz tütün tiplerinin hiç birinde tepe kırmaya gereksinim duyulmamaktadır.

Ayrıca büyük kıtalı Muş, Silvan, Tömbeki, Hasankeyf ve Şemdinli tütünlerinde zamanında tepe kırma yapılmadığı takdirde kısa olan vegetasyon süreleri daha da kısalarak tedrici olgunlaşma yerine acele olgunlaşma olmakta ve büyük sümbüle bağladıkları için yapraklar kimyasal yönden içeriksiz kalmaktadırlar ve kalite bari bir şekilde düşmektedir.

Sekin (1985) Burley tütünleri üzerinde yapılmış bir araştırmada toplam alkaloidlerle kalsiyumun tepe kırımından itibaren devamlı artış gösterdiğini ve bu komponentlerin kurutmanın başlangıcından sonra sabit kaldığını, aynı süre içinde toplam N ve protein N'nun azaldığını bildirmektedir.

Doğu ve Güneydoğu tütünleri kalite kriterleri yönünden karşılaştırıldığından yetiştirme tekniğinde olduğu gibi tipik şark tütünlerinden çok farklı olduklarını ve bu karakterleri bakımından da büyük kıtalı tütünlere benzedikleri görülmektedir.

— Yaprak boyutları bakımından büyük kıtalı tütünlerle olan benzerlikleri :

Apti (1984) Doğu ve Güneydoğu alt populasyonlarını oluşturan Silvan tütünlerinin yaprak boyu bakımından Basmalardan yaklaşık 7 misli, Şemdinli tütünlerinin Ege tütünlerinden 4 misli daha büyük yapraklı olduklarını saptamıştır.

1984 yılı, A. Usturalı ve ark., Muş ve Burdur bucakta yaptıkları bir çalışma ile (Çizelge 2 ve Çizelge 3) Muş, Bitlis ve Silvan tütünlerinin yaprak boyu, yaprak eni bakımından oldukça yaygın ticari Virginia çeşitleri olan Coçer-347, MC.Nair 944, Speight-928 benzediklerini tesbit etmişlerdir.

Çok kısa olarak özetlenirse yaprak boyutları bakımından tartışmaya meydan vermeden şark tütünlerinden çok ayrıcalık göstererek büyük kıtalı tütünlere benzedikleri anlaşılmaktadır.

Çizelge : 2 Muş tütünü ve Virginia çeşitlerinin bazı morfolojik özellikleri.

O R T A L A M A					
	Bitki boyu	Yaprak sayısı	Yaprak boyu	Yaprak eni	Çap
Çeşit Adı	(cm)	(adet)	(cm)	(cm)	Oranı
Muş	114,0	17,3	46,3	27,3	1,69
Coker-347	100,0	20,3	49,0	28,3	1,73
Mc-Nair-944	108,3	21,3	48,6	27,3	1,78
Speight-928	103,3	20,6	52,0	26,6	1,95

Çizelge : 3 Bucak'ta Virginia ve Silvan, Muş, Bitlis tütünlerinin bazı morfolojik özellikleri.

O R T A L A M A					
	Bitki boyu	Yaprak sayısı	Yaprak boyu	Yaprak eni	Çap
Çeşit Adı	(cm)	(adet)	(cm)	(cm)	Oranı
Virginia	99,3	27,3	50,3	29,3	1,71
Silvan	40,0	14,6	40,3	21,0	1,91
Muş	73,3	19,3	37,6	23,6	1,59
Bitlis	45,6	14,0	27,0	14,6	1,84

— Kalite niteliklerinin büyük kıtalı tütünlerle olan benzerliklerinin karşılaştırılması :

Tütünlerin fiziksel teknolojik ve kimyasal yapı niteliklerinin organoleptik fiziksel laboratuvar veya kimyasal analizlerle saptanmasından oluşan üç ana yöntemle kaliteleri hakkında karar verilmektedir.

Morfolojik özellikleri yetiştirme tekniği sulama ve toprak istekleri bakımından büyük kıtalı tütünlere benzerlik gösteren Doğu ve Güneydoğu tütünlerini adı geçen tütünlerle teknolojik vasıfları bakımından karşılaştırmak biraz yüzeysel olacağını peşinen kabul etmek gerekmektedir. Söz konusu vasıflar bakımından karşılaştırmanın zorluğu kalite niteliklerini belirleyen ekolojik koşullar, tip özelliği, uygulanan yetiştirme tekniği ve teknolojik işlemler faktörlerinin etkisinden kaynaklanmaktadır.

Ekolojik koşullar faktörü olan toprak ısı derecesi, güneşleme süresi, yağış miktarı, çevre havasının nemi oranı gibi çok önem taşıyan komplekslerdir.

Örneğin Virginia tütünleri Amerikan, Hindistan, Japonya, Çin v.s. biçiminde sınıflara ayrılmaktadır. Başta ekolojik faktörlerin etkisi ile ayrılan bu sınıflandırma, Amerika'da (Kuzey Karolina) yetiştirilenlerin kalite bakımından diğerlerine kıyasla oldukça yüksek olduklarından kaynaklanmaktadır. Aynı şekilde diğer faktörlerin etkilerini izah etmek her zaman mümkündür.

Doğu ve Güneydoğu tütünleri kalite yönünden büyük kıtalı tütünlerle kıyaslarırken Yayladağ tütünlerinin pipo tütünü fabrikasyonunda kalite değerleri ile uygunluk bakımından dünyadaki büyük yapraklı emsalleri arasında hemen hemen başta geldiğini belirtmek yerinde olacaktır. Ayrıca Yayladağ tütünleri çok eski zamanlarda yine Yayladağ'ında yetişen bir bitkinin (çalı bitkisi) yakılmasından elde edilen dumanla kurutulduğunu ve halihazırda Suriye'nin Lazkiye kasabasında yetiştirilen Yayladağ (Latakya) tütünlerinin aynı şekilde dumanla kurutularak «Aburayha» adı verilen çok özel kalitede tütünler elde edildiği, Tekel Genel Müdürlüğü kayıtlarından ve yerel surveylerle tesbit edilmiştir.

Fiziksel yaprak ekspertizleri bakımından Doğu ve Güneydoğu tütünlerinde yüksek su isteklerinden kaynaklanan ve yavaş yavaş kurumayı sağlayan mezofit doku, sarı ve sarıkırmızı renklerde parlak ve oldukça asil tütün yaprakları gözlenmektedir.

1984 yılı Muş ve Bitlis'te yerel agrotekniğe aynen uyarak yetiştirilen büyük kıtalı tütünlerde eksperlerce tesbit edilen yaprak ekspertizleri Çizelge 4'te verilmiştir.

Çizelge 4 : 1984 yılı Muş ve Bitlis'te yürütülen çalışmalarda tesbit edilen fiziksel yaprak ekspertizleri. (% randıman olarak)

Muş Lokasyonu		Bitlis Lokasyonu	
Çeşit Adı	% Randıman	Çeşit Adı	% Randıman
Muş 47	70	Bitlis	75
Muş. St	65	MC.Nair - 944	80
MC.Nair - 944	80	Cocer - 347	65
Speight - 928	75		
Cocer 347	65		

Çizelge 4'ten aynı koşullarla yetiştirilen ve tam gölgede kurutulan tütünlerdeki fiziksel yaprak ekspertizlerinde, kimyasal bileşimleri bakımından Doğu ve Güneydoğu tütünlerinin diğer yabancı menşeyli tütünlerle karşılaştırmak için her iki tip tütünleri kapsayan denemeler yürütmek gerekmektedir. Total alkaloid ve karbonhidrat bakımından yabancı menşeyli tütünlerle karşılaştırılmaları Çizelge 5'te verilmiştir.

Çizelge 6'da Japonya ve Çin'de üretilen yerli çeşitlerin özellikleri ile Muş ve Silvan tütünlerinin bazı özellikleri karşılaştırmalı olarak verilmiştir.

Çizelge 5 : TOTAL Alkaloid ve Karbonhidrat bakımından Doğu ve Güneydoğu tütünlerinin yabancı menşeylerle karşılaştırılması.

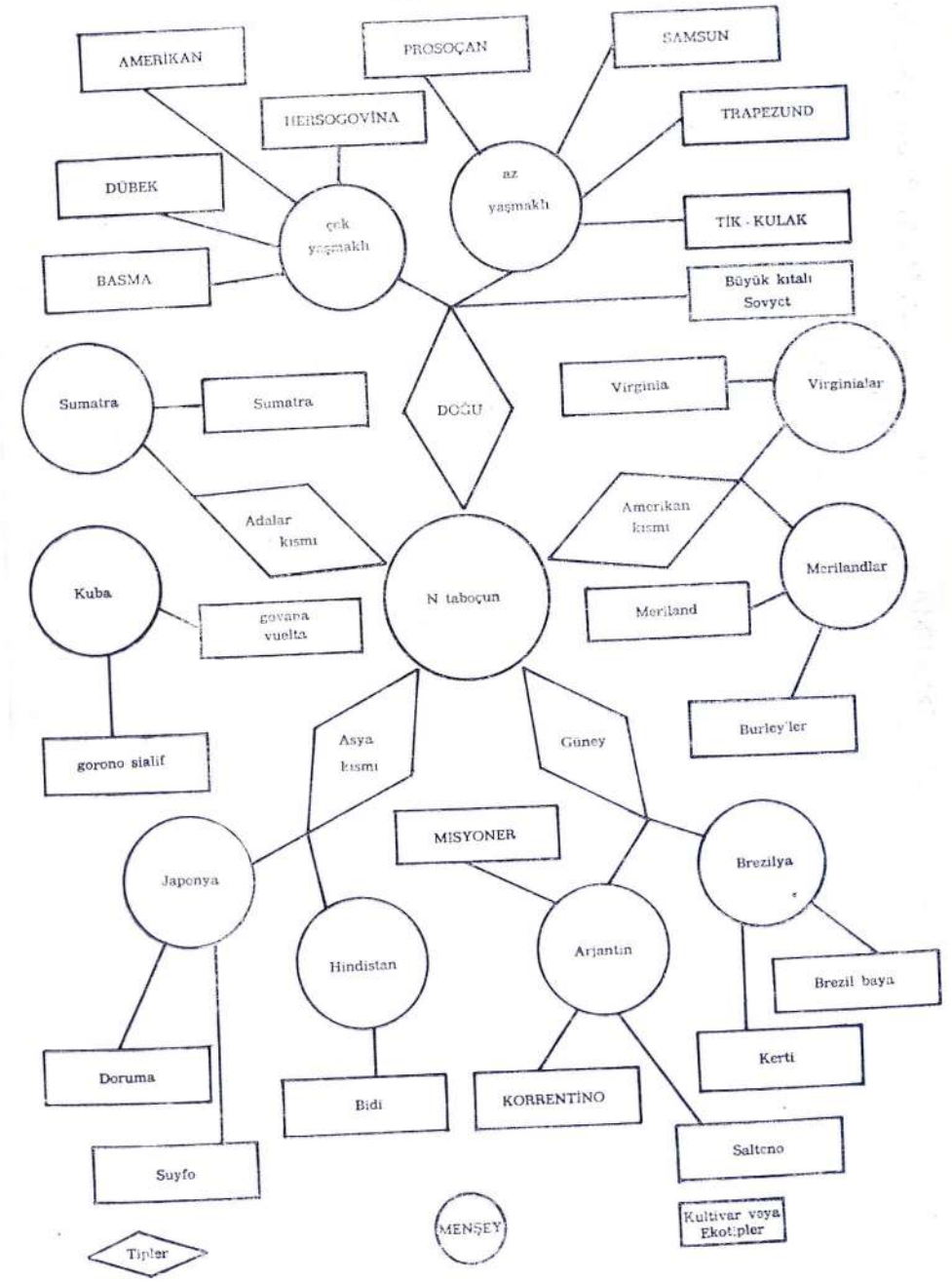
Tütün Tipleri	Total Alkaloid (%)	Total İndirgen madde (%)
Bitlis tütünleri	0,97	19,66
Muş »	1,80	17,65
Silvan 24	0,84	8,71
Malatya - 11	1,01	7,51
Yayladağ 8/3	1,15	18,10
Flue - Cured	2,00	19,00
Burley	2,40	1,50
Maryland	1,30	1,50

Doğu ve Güneydoğu tütünlerinin yabancı menşeyli tütünlerle buraya kadar yapılan kıyaslamalar aşağıda özetlenmiştir.

— Doğu ve Güneydoğu tütünleri akrabalıkları itibariyle (şekil 1 de pisarefin klasifikasyonundan da anlaşılacağı üzere) Japonya ve Hindistan'da yetiştirilen tütünlere benzemektedirler. Bu gruba giren Bitlis, Şemdinli, Muş ve Silvan tütünleri her ne kadar gustoları ve kaliteleri, ayrıca yetiştirme tekniği istekleri bakımından da Virjinya ve Burley tütünlerine benzeselerde söz konusu tütünlerin alternatifi olarak kullanılmalarının kesinlik kazanması için daha derin kapsamlı araştırmalara ihtiyaç duyulmaktadır.

— Büyük kıtalı ve yabancı menşeyli tütünlere benzeyen menşeylerin yetiştirildiği Doğu ve Güneydoğu Bölgesi Amerikan tipi tütünlerin denenmesi için oldukça uygun görülmektedir.

ŞEKİL — 1

Özellikler	Daruma	Hatanoha	Syao Huan Zin	Silvan	Muş
Bitki boyu	99,3	132,0	93,0	52,0	114,0
Yaprak sayısı	21,4	27,7	25,0	14,6	17,3
Çap oranı	1,71	1,32	1,80	1,91	1,69
Verim	133	195	203,0	209,6	184,7
% Randıman	—	—	—	65	70
I. Nevi	15,1	24,3	34,0	—	—
II. Nevi	32,7	50,2	28,5	—	—
III. Nevi	26,3	16,1	27,9	—	—
IV. Nevi	25,9	9,4	9,6	—	—
Tad	Düzgün değil	Tok	Düzgün değil	İyi	İyi
Aroma	Orta	İyi	Orta	Orta	Orta
Sertlik	Orta	Sert	Orta	Orta	Sert Tokça
Karbonhid.	7,31	1,73	20,3	8,71	17,65
Saf Alkaloid	1,12	3,04	0,97	0,84	1,80
Açıklama	Sarı Kahve Renginde	Sarı Kahve Renginde	Sarı Yeşil Nuanslı	Sarı Renkte	Sarı Yeşil Nuanslı

TÜTÜNDE DİALLEL MELEZ ANALİZ YÖNTEMLERİ
KULLANILARAK YENİ ÇEŞİTLER GELİŞTİRİLMESİ

Dr. Hacer OTAN
Tarım Orman ve Köyişleri
Bakanlığı Ege Bölge
Zirai Araştırma Enstitüsü

Dr. Reşat APTİ
Tarım Orman ve Köyişleri
Bakanlığı Ege Bölge
Zirai Araştırma Enstitüsü

Gülten YAZAN
Tarım Orman ve Köyişleri
Bakanlığı Ege Bölge
Zirai Araştırma Enstitüsü

Ahmet USTURALI
Tarım Orman ve Köyişleri
Bakanlığı Ege Bölge
Zirai Araştırma Enstitüsü

ÖZET :

Ege bölgesi için, maviküfe dayanıklı 8 tütün çeşidinin resiproklu diallel melezlerinde tarımsal ve kimyasal özellikler ele alınarak diallel analiz yöntemleri uygulanmıştır. Verim ve kalite bakımından uygun kombinasyonlar üzerinde seleksiyon yapılarak çeşit adayları elde edilmiştir.

GİRİŞ :

Ülkemizde tütün üretim ve dikim alanlarının % 60 ını Ege Bölgesi karşılamaktadır (Amonymus, 1982). Aynı zamanda bu bölgenin dış satımdaki payı da % 90 ın üzerindedir. Bölgede belli başlı iki tip tütün üretilmektedir. Bunlardan birisi karabağlar; yaprak sayısı fazla, verimi yüksek, diğeri ise Ege 64 grubudur. Bu tütünlerin verimi karabağlara nazaran düşük, ancak kalitesi, yüksek ve kokuludur. Bölge üretiminde çeşitli mahalli adlarla anılan (sarıbağlar, çıtır, v.s) bu iki grubun geçit formlarında populasyon halinde rastlamak mümkündür. Son yıllarda tütün üretiminde önemli sorunların başında tütünde kalite düşmesi gelmektedir. Kalite düşüşü nedenlerinden birisi üreticinin verimi yüksek tütünleri tercih etmesidir. Soruna çözüm bulmak için birçok önlemler alınabilir. Ancak en iyi çözüm yolunun verimi ve kalitesi yüksek çeşitlerin geliştirilmesi olduğu açıktır. Bu nedenle, Ege Bölgesi ıslah programında bu iki özelliği (verim ve kalite) kombine etmek, seçilecek ebeveny çeşitlerin saptanması ve genetik yapılarının araştırılması için 1977-1980 yılları arasında «Maviküfe Dayanıklı Ege, Karabağlar ve Diğer Tütün Çeşit ve Hatlarının Diallel Melez Analizleri» adlı bir çalışma yürütülmüştür.

MATERYAL VE METOD

Çalışmanın başlangıç materyalini aşağıda belirtilen verim ve kalite bakımından birbirinden farklı, maviküfe dayanıklı 8 tütün çeşit ve hattı oluşturmuştur (Çizelge 1).

Çizelge 1 : Kalite ve verim yönünden birbirinden farklı mavi-küfe dayanıklı çeşit ve hatlar.

Ege 64 kokulu İzmir menşeli

1. 201/80
2. A₁-1/19-14
3. N₁-15/62-2
4. 5000-111/31

Karabağlar kokusuz İzmir menşeli

5. 59/3
6. 316/68

Samsun-Canik menşeli

7. 190/5

Basma menşeli

8. 192/23

Bu ebeveynlerin oluşturduğu kombinasyonlardan seçilen hatlar ise esas materyali oluşturmuştur (çizelge 2). Çalışmanın daha sonraki materyali de bu hatların ileri generasyonları (F₂-F₇) dir.

Çizelge 2: Diallel melez analiz yöntemleri kullanılarak seçilen kombinasyonların numaraları ve kombinasyonları oluşturan ebeveynler.

Hat No.	Melezde kullanılan ebeveynler
24	(N ₁ -15/62-2) x (192/23)
23	(N ₁ -15/62-2) x (190/5)
40	(201/80) x (316/68)
6	(A ₁ -1/19-14) x (192/23)
38	(59/3) x (316/68)
16	(A ₁ -1/19-14) x (190/5)
31	(5000-111/31) x (190/5)
15	(A ₁ -1/19-14) x (190/5)
32	(5000-111/31) x (192/23)
8	(201/80) x (192/23)

1. Yıl (1977) da 8x8=64 resiproklü melezleri yapılan materyal 2. yıl (1978) da 64 kombinasyon (F₁ melezleri ve ebeveynleri) 4 tekerrürlü olarak tesadüf blokları deneme desenine göre 40x10 cm dikim sıklığında kemalpaşa İzmir'de denemeye alınmış ve çizelge 3 de verilen tarımsal özellikler üzerinde çalışılmıştır.

Çizelge 3: Ebeveynler ve F₁ materyalinde incelenen tarımsal ve kimyasal özellikler

1. Bitki başına verim (gr/tek bitki)
2. Çiçek salkımına kadar olan boy (cm)
3. Üçüncü elde en büyük yaprağın eni (cm)
4. Üçüncü elde en büyük yaprağın boyu (cm)
5. Üçüncü elde en büyük yaprağın yüzölçümü (cm²)
6. Kül miktarı (%) (Nelson, 1960)
7. Toplam N (%) (Pearson, 1970)
8. Toplam şeker (%) (Sekin, 1979)
9. Total alkaloid (%) (coresta, 1969)

Bu özelliklere ilişkin veriler diallel analiz yöntemleri (Jinks-Hayman, 1953; Hayman 1954, a,b; Griffing, 1956) kullanılarak değerlendirilmiş ve 10 hattın seçimi yapılmıştır.

F₂ den itibaren ise Gisquet ve hıtier (1951)'in «Tütün varyete hybridleri elde etmek ve sabitleştirme pratik Metodu» uygulanmıştır.

Yıllara göre materyalin yetiştirilmesi ve seçim kriterleri :

1. YIL (1981) :

Seçilen 10 F₂ kombinasyonu 1000'er bitki olarak 40x10 dikim sıklığıyla Menemen'de yetiştirilmiştir. Çiçeklenme dönemine kadar beklenerek, çiçeklenme zamanı Ege Bölgesi koşullarına uygun tipte 10 kombinasyondan (10.000 bitkiden) 29 tek bitki seçilmiştir. Seçimde bitki boyu ve yaprak sayısı esas alınmıştır. Seçilen bitkilerin 3. ellerinde yeşilde nikotin (alkaloid) tayini yapılmıştır.

2. YIL (1982) :

29 F₃ hattı standartlarıyla birlikte (6265 ve Ege 64) 3 tekerrürlü 3'er sıra halinde 1.20x5= 6m² parsel boyutlarında dikilmiş, kırım yapılarak, gerekli fenolojik ve morfolojik gözlemler kaydedilmiştir. Her hatta ait 20 bitkide bitki boyu ve yaprak sayımları yapılmıştır. Ayrıca hatlarda tipe uygun bitki seçimine gidilerek, seçilen bu bitkilerin üçüncü ana ellerinde yeşilde nikotin tayini

yapılmıştır. Ayrıca materyal aynı yıl içinde maviküfe dayanıklılık kontrolü için kotiledon testi-ne tabi tutulmuştur. Seçim kriterini verim, bitki boyu, yaprak sayısı ile birlikte, yeşilde nikotin ve maviküfe dayanıklılık oluşturmuştur.

3. YIL (1983) :

F₁ kademesindeki hatlarla deneme 3 er sıra ve 2 tekerrürlü olarak kurulmuştur.

Tarla gözlemleri, kuru yaprak değerlendirmesi ve kimyasal analizlerin yapılmasının yanında aynı materyal maviküfe dayanıklılığının kontrolü için Düzce'de 2 şer sıra dikilmiş ve sun'i inokulasyondan sonra hastalık değerlendirmeleri yapılmıştır.

4. YIL (1984) :

F₅ kademesine gelen hatlar 3 tekerrürlü olarak denemeye alınmış, bir önceki yılda yapılan işlemler aynen uygulanmıştır. Maviküfe dayanıklılık açısından ise hem kotiledon testleri ve hem de tarla dayanıklılıkları saptanmıştır. Ayrıca bu yıldan itibaren kuru yaprak expertizlerine de başlanmıştır.

5. YIL (1985) :

2x5=10 m² parsel boyutlarıyla tesadüf blokları deneme desenine göre denemeye alınan F₆ hatlarında çizelge 4 de verilen tüm işlemler uygulanarak seçim yapılmıştır.

6. YIL (1986) :

F₇ kademesine gelen çeşit adayları hatlar 4x5=20 m² parsel boyutlarında 3 tekerrürlü olarak tesadüf blokları deneme desenine göre makroverim denemesine alınmıştır. İşlemler aynen uygulanmaktadır.

Çizelge 4: Tarla devresinde ve kuru tütünde yapılan gözlem, ölçüm ve analizler.

1. Fenolojik gözlemler : Ekim tarihi
Çimlenme tarihi
Dikim tarihi
Çiçeklenme tarihi
Kırım başlangıcı ve sonu

2. Morfolojik gözlem ve ölçümler : Bitki boyu (cm)
Yaprak boyutları (cm)
Yaprak sayısı
Bitkide yaprak durumu
Yaprak ucu şekli
Çiçek salkım durumu
Çiçek rengi froment ve disiçik durumu
Hasatta parseldeki bitki adedi
Verim (kuru yaprak ağırlığı)

3. Hastalık kontrolleri : Maviküfe dayanıklılık (*)
Kotiledon testi
Tarla mukavemet kontrolü

4. Kimyasal analizler : Total alkaloid
Total indirgen madde
Protein N tu
Kül

5. Yaprak expertizleri : (% randıram)
Amerikan grad)

*)Kotiledon testleri Schiltz ve Izord (1962) ye göre uygulanmış, tarla mukavemet kontrollerinde aşağıdaki skala kullanılmıştır.

1. Hiç leke yok *
2. Her bitkide 1-10 hastalık lekesi
3. Her bitkide 2-25 hastalık lekesi
4. Her bitkide yaprak yüzeyinin %5-25 i lekeli
5. Her bitkide yaprak yüzeyinin % 25 inden fazlası lekeli

SONUÇ VE TARTIŞMA

Yıllara göre seçilen tek bitkiler ve hatlar çizelge 5'de topluca verilmiştir.

Çizelge 5 : 1981 - 1986 yılları arasında denemeye alınan materyalin numaraları, döl kademeleri ile seçilen tek bitki - hat sayıları.

Kombinasyon No.	Yıllar ve seçilen tek bitki / hat sayısı					
	1981 (F2)	1982 (F3)	1983 (F4)	1984 (F5)	1985 (F6)	1986 (F7)
24	4	14—4	4	1	—	—
23	3	8—2	2	1	—	—
40	3	11—3	3	2	1	—
6	3	11—4	4	3	2	—
38	3	12—3	3	3	3	—
16	3	12—4	4	4	2	—
31	3	8—3	3	1	1	—
15	3	10—2	2	1	—	—
32	2	7—2	2	1	1	—
8	2	8—2	2	1	—	—
TOPLAM	29	101—29	29	18	10	—

Çizelge 5 den görüldüğü gibi F2 materyalinde tarla döneminde seçilen toplam 29 tek bitkinin yeşilde nikotini tayinlerinde en düşük % 0,29 en yüksek % 1.65 değerleri elde edilmiştir. Ege Bölgesi için kabul edilen nikotin sınırını aşmadığı için materyal bir sonraki yıla aynen aktarılmıştır.

1982 yılında tarla döneminde toplam 101 tek bitki seçilmiş; ancak bu bitkilerden yüksek alkaloidli olanlar elemine edilmiş ve yine toplam 29 hat kalmıştır. Bu hatlar kotiledon testleri sonucunda mavi küfe dayanıklılıkta sınır kabul edilen % 25'in altında olduklarından dayanıklı olarak kabul edilmişlerdir.

1983 yılında hatlar arasında verim bakımından fark çıkmamasından dolayı seçim yapılmamıştır.

Mavi küf tarla hastalık değerlendirmelerinde tüm hatlar dayanıklı olarak saptanmışlardır.

Mavi küfe dayanıklılığın kontrolü için hem kotiledon testlerine alınan, hemde tarla mukavemeti gözlenen F5 materyalinden 1984 yılında; verim, hastalık, expertiz ve kimyasal analizler sonucunda uygun 18 hat seçilmiştir.

Çizelge 6. da bazı değerleri verilen 1985 yılında yetiştirilen F6 kademesindeki hatlar ele alınan tüm özellikler bakımından değerlendirilmiştir. Çizelge 5 ve 6 dan da görüldüğü gibi 1986 yılına 10 çeşit adayı hat seçilmiştir.

1986 yılında değerlendirmeler tamamlandıktan sonra seçilecek çeşit adayları çiftçi koşullarında deneneceklerdir.

Çizelge 6 — 1985 yılı F6 materyalinin çeşitli değerleri.

Hat No.	Verim (Kg./da)	Yaprak sayısı	Bitki boyu (cm.)	Expertiz (Amerikan grad)			
				A	B	K	DK
16/3	254.0 A	32.4	69.9	—	1.7	93.3	5
24/1	244.2 A B	34.2	68.8	—	—	70	30
38/1	228.8 A B C	34.4	51.8	—	1.7	81.7	16.7
8/2	220.7 A B C D	34.1	53.9	—	1.7	88.3	10
23/3	204.7 A B C D E	29.9	46.6	—	1.7	93.3	5
6265 (St)	200.2 A B C D E	34.8	49.3	—	1.7	93.3	5
40/3	196.8 B C D E	43.2	79.4	—	13.3	80	6.7
6/1 - A	191.2 B C D E F	42.3	58.8	—	10	81.7	8.3
40/1	188.2 C D E F G	42.0	78.2	—	1.7	85	13.3
15/3	187.0 C D E F G	34.8	58.3	—	8.3	85	6.7
6/3	185.0 C D E F G	31.0	41.3	—	1.7	41.7	56.7
32/1	182.5 C D E F G	33.0	70.5	—	5	90	5
16/2	179.2 C D E F G	30.2	56.6	—	35	61.7	3.3
38/3	177.7 C D E F G	40.7	53.4	—	5	86.6	8.3
Ege 64 (St)	176.7 C D E F G	29.0	48.7	—	—	91.7	8.3
38/2	166.8 D E F G	35.1	49.4	—	13.3	81.7	5
6/2	162.5 E F G	23.7	40.5	—	6.7	83.3	10
31/2	148.2 E F G	34.1	56.6	—	—	71.7	28.3
16/1	137.0 F G	26.8	55.1	—	10	81.7	8.3
16/1 - 1	129.2 G	27.8	55.6	—	28.3	66.7	5

S U M M A R Y

To improve new tobacco varieties by employing diallel analysis

In Aegean Region, Eight blue mold resistant tobacco lines were crossed in all possible combinations in order to study genetics of some agronomic and chemical properties. Diallel analysis, were employed on them. The best parents and combinations were determined among the tobacco lines studied. The new varieties were obtained by selecting the lines for yield and quality.

REFERANSLAR

- Anonymus, 1982. Ege Tütün İhracatçılar Birliği 1982 yılı. Ticaret Matbaacılık T.A.Ş. İZMİR
- Coresta, 1969. Methods of analysis tobacco and tobacco products. U.S. Treasury Department. Internal Revenue Service Publication No. 445 (10-60)
- Gisquet, P., Hitier, H. 1951. La Production Du Tabac Principes et Methodes. PARIS
- Griffing, B. 1956. Concept of general and specific combining ability in relation to diallel crossing systems. Aust. Jour. Biol. Sci. 9 : 463 - 493.
- Hayman, B. 1954 a. The analysis of variance of diallel tables. Biometrics 10 : 235 - 244.
- Hayman, B. 1954 b. The theory and analysis of diallel crosses. Genetics. 336 - 355.
- İncekara, F., Ü. Emiroğlu. 1974. Maviküfe dayanıklılık bakımından Türk Tütünlerinin ıslahı ve elde edilen dayanıklı çeşitlerin verim ve kalite denemeleri. T.B.T.A.K — TOAG — 134 proje raporu (1970 - 74 yılları arası) Bornova - İZMİR
- Jinks, J.L. and B.I. Hayman. 1953. The analysis of diallel crosses. Maize Genet Newsletter, 27 : 48-54
- Nelson, R.A. 1960. Potentiometric determination of the chloride content of tobacco. Jour of the ADAC., 43 (3) : 518
- Otan, H. 1983. Maviküfe dayanıklı Ege, Karabağlar ve Diğer bazı tütün çeşit ve hatlarının verim ve kalite bakımından diallel Melez Analizleri Doktora tezi. E.B.Z.A.E., İZMİR
- Pearson, D. 1970. The chemical analysis of foods 6 ed. Churchill Publisher, LONDON
- Schiltz, P. et. C. Izard, 1962. Susceptibilite cotyledonaire et resistance a Peronospora tabacina Adam. Academie d'Agriculture de France, 561-564
- Sekin, S., 1979. Tütünde bazı analiz yöntemleri üzerinde araştırmalar, Ege Bölgesi tütünlerinin kimyasal bileşimleri ve fermentasyon sırasında meydana gelen değişimler. Doçentlik tezi E.Ü. Zir. Fakültesi, İZMİR

KURUTMA SIRASINDA TÛTÛN YAPRAĞININ
KİMYASAL ÖZELLİKLERİNİN DEĞİŞİMİ

Dr. Özlen EĞİLMEZ
Tekel Enstitüleri
Müdüş Yardımcısı

KURUTMA SIRASINDA TÜTÜN YAPRAĞININ KİMYASAL ÖZELLİKLERİNİN DEĞİŞİMİ

Dr. Özlen EĞİLMEZ
Tekel Ensitüleri
Müdür Yardımcısı

ÖZ

Kurutma sırasında tütün yaprağında su ve kuru madde kaybı görülmektedir. Ayrıca yapraklarda bulunan enzimlerin etkisi ile poli ve disakkaritler önce monosakkaritlere hidroliz olmakta, daha sonra oksidasyon sonucu karbondioksit ve suya parçalanmakta, proteinlerden ise önce hidrolizasyon ile amino asitler daha sonra oksidasyon ile amitler ve keto asitler oluşmaktadır. Klorofilin hidrolizi ile yeşil renk kaybolmakta ve ksantafil ve karotenin sarı renkleri ortaya çıkmaktadır. Bu değişikliklerin şiddeti kurutma şekil ve şartlarına göre farklı olmaktadır.

ABSTRACT

The tobacco leaf loss its water and weight during curing. The enzymes which are present in the tobacco leaf cause to hydrolize poly and disaccharides to monosaccharides. Then CO_2 and H_2O occurs by oxidizing. On the other hand proteins first hydrolize to amino acids then oxidize to amids and keto acids - Also chlorophyll hydrolize and so the green color disappears and the yellow color of xanthophyll and carotene appears. The degree of these changes differ to the curing types and conditions.

0. GİRİŞ

Tütün yaprakları hasat edildikten sonra önce kurutma, bunun arkasından fermantasyon işlemine tabi tutulurlar. Ancak bundan sonra içilebilir hale gelirler.

Kurutma işlemi sadece tütün yapraklarının suyunun giderilmesinden ibaret değildir. Kurutma sırasında meydana gelen biokimyasal işlemler nedeniyle bir iyileştirme söz konusudur.

Tütünlere, tohumun genetik özellikleri, yetiştirilme amacı, tarla devresinde uygulanan şartlar, sigara harmanındaki rolü göz önüne alınarak farklı kurutma yöntemleri uygulanmaktadır.

Burada halen Dünya'da en fazla uygulanmakta olan kurutma yöntemlerine kısaca değindikten sonra kurutma sırasında tütün yaprağında meydana gelen kimyasal değişimler, nedenleri ve etkileyen faktörler üzerinde durulacaktır.

1. KURUTMA YÖNTEMLERİ

Tütünler ya yaprakları olgunlaştıkça el el kırılmakta, ya saplarıyla birlikte bir defada hasat edilmekte veya birkaç defa el el kırım, yapıldıktan sonra kalan yapraklar saplarıyla birlikte hasat edilmektedirler. El el kırılan tütünler yaprak halinde, sapla kırılan tütünler ise saplarıyla birlikte kurutulmaktadırlar.

Bu gün için Dünya'da uygulanmakta olan kurutma yöntemleri (4) ana grupta toplanmaktadır.

- a) — Isı ile kurutma
- b) — Havada kurutma
- c) — Güneşte kurutma
- d) — Ateşte kurutma.

Bazı yerlerde ise havada ve güneşte kurutma birlikte kullanılmaktadır.

1.1. ISI İLE KURUTMA

Bu sistemin amacı, yaprağın kimyasal ve biyolojik değişmelerinin oluşmasına imkan verecek ısı ve bağıl nem şartlarının sağlanmasıdır. Bu nedenle kurutma işlemi istenen ısı ve bağıl nem değerlerinin sağlanabildiği hangarlarda yapılmaktadır.

Isı ile kurutmada; başlıca iki yöntem uygulanmaktadır.

a) Flue - curing'de yapraklar dizi halinde hangara yerleştirilmekte, ısıtma hangar içine yerleştirilmiş borular, havalandırma ise vantilatörler vasıtası ile sağlanmaktadır.

b) Bulk - curing'de ise yapraklar dizi yapılmadan çerçeveler içine yerleştirilmekte ve aralarından ısı ve bağıl nemi ayarlanmış hava akımı geçirilmektedir.

Kurutma başlıca dört aşamada tamamlanmaktadır.

1. aşama sarartma fazıdır. Yapraklar tamamen sarı renge dönene kadar orta şiddette ısı verilmektedir. 24 - 36 saatte ısı 30 - 32°C den 37 - 40°C ye yükseltilmekte, havanın bağıl nemi ise 0/080 - 90 dan 0/075 e düşürülmektedir.

2. aşama renk tesbiti fazıdır. Isı kademeli olarak 50 - 56°C ye yükseltilirken yaprağın neminin hızla uzaklaştırılması için yeterli havalandırma yapılmaktadır. Yaprak ayasının kurutulması için ısı 60°C, orta damarın kuruması için ise 71°C ye yükseltilmektedir. Kurutma genellikle 6 - 8 günde tamamlanmaktadır. (1, 2)

1.2. HAVADA KURUTMA

Havada kurutulan tütünler genellikle sapla hasat edilmekte ve saplarıyla birlikte kurutulmaktadırlar. Tütünler hasat edildikten sonra yağmur ve yüksek ısı beklenmiyorsa 1-3 gün tarlada bekletilmekte, daha sonra kurutmanın yapılacağı hangarlara getirilmektedir.

Isı ile kurutmada olduğu gibi havada kurutmada da ortamın bağıl nemi ve ısısı önem taşımaktadır. Ancak bunu sağlamak için genellikle ek bir ısı uygulanmamakta, hangarın yeri, yerleşim durumu, havalandırma sistemi mümkün olduğu kadar istenen bağıl nem ve sıcaklığı sağlayabilecek şekilde seçilmektedir. *

Havada kurutmada sarartma safhası 10 - 12 gün sürmekte, ısı 21 - 38°C arasında, bağıl nem Burley için % 70, Maryland, dark air-cured ve puroluk tütünler için % 85 olmaktadır. Renk sarıya dönün-

ce kahverengileşme safhası başlamakta ve genellikle 6 - 8 gün sürmektedir. Yapraklar kahverengi ve kırmızıya dönmeye başlayınca bu bağıl nem düşürülmekte damarlar kırılğan hale gelinceye kadar çabuk kuruma sağlanmaktadır. Normal şartlarda kuruma 4 - 8 hafta sürmektedir. Kuruma tamamlandıktan sonra yapraklar saplarından ayrılmakta ve sınıflandırılmaktadır. (1,2)

1.3. GÜNEŞTE KURUTMA

Tütüncülükte kullanılan en eski metoddur. Genellikle oriental tütün yetiştiren ülkelerde uygulanmaktadır. Yapraklar genellikle küçük olduğundan yüzleri hep bir yönde olmak üzere sicimlere dizilmekte ve önce soldurmaya bırakılmaktadırlar. Daha sonra güneşte kurutulmaktadırlar. Kurutma şekil ve şartları yörelere göre az çok farklılık göstermektedir. Kurutma süresi 10 - 20 gündür. Kurutma süresi ve şartlarına göre yaprakların rengi açık sarıdan kırmızıya kadar değişmektedir. (1,2)

1.4. ATEŞTE KURUTMA

Bu metod iyi gelişmiş, kalın damarlı ağır tütünlere uygulanmaktadır. Yakılan ateşten çıkan dumanlar yapraklara özel bir aroma ve içim kazandırmaktadır. Tütünler önce sarartmaya tabi tutulmakta daha sonra ateş yakılmaktadır. Yaprakların kurutulması sırasında sıcaklık 38°C geçmemekte, ayanın kurutulması 45 - 50°C, damar kurutulması 50°C de yapılmaktadır. Bütün kurutma süresi 20 - 30 gündür. (1,2)

2. KURUTMA SIRASINDA KİMYASAL ÖZELLİKLERİN DEĞİŞİMİ

Kurutma sırasında tütün yaprağında kimyasal, katalitik, enzimatik ve bakteriyolojik aktiviteler yer almakta ve bunların sonucunda tütün yaprağının özellikleri iyileşmektedir. Yeşil yaprakta bulunan maddeler değişme potansiyelleri göz önüne alınarak 3 grupta toplanabilir.

a) Statik grup : Bu gruptaki maddeler az değişken, hemen hemen stabil ve değişmelere karşı inerttirler. Bu gruba yaprak iskeleti ve hücre duvarlarında bulunan ham lif, pentasonlar (selüloz, hemiselülos v.b.) pektinler, inorganik maddeler (kül), eterde çözünen maddeler (reçine ve yağlar), taninler (polifenoller, fenolik asit) ve oksalik asit girmektedir.

b) Azot grubu : Bu gruba çözünmeyen azot veya protein, çözünen azot (amonyak, amino bileş, nitratlar, amitler, alkaloidler v.b.) girmekte ve sınırlı değişime uğramaktadırlar.

c) Dinamik grup : Bu grupta ise karbonhidratlar (poli ve monosakkaritler, nişasta ve dekstin) eterde çözünen organik maddeler (sitrik, malik asitler) ve halen tesbit edilemeyen stabil olmayan bazı maddeler girmektedir. (2,4,7)

Kurutma sırasında önemli oranda su kaybı olmaktadır. Hasat anındaki yaprakta % 85 - 95 oranında bulunan su, kurutma sonunda % 10 - 25 e düşmektedir. Bu arada yaprağın kokusunda gelişme olmakta, renk ısı ile ve güneşte kurutmada yeşilden sarıya, havada kurutmada ise kahverengiye dönmekte, yaprak yağlı görünümü kaybetmektedir. Bu arada kuru madde de % 15 - 25 oranında kayıp olmaktadır.

Kurutma sırasında tütünün kimyasal bileşiminde meydana gelen değişimlerin başlıca nedeni tütün yaprağında bulunan enzimlerin faaliyetleridir.

Tütün yaprağında bulunan başlıca enzimler :

1. Hidrolaslar

- Karbonhidraslar - amilas ve sukras
- Esteraslar - pektas, lipas, klorofilas, fosfatas
- Proteas ve peptidas

2. Desmolaslar, dehidrogenaslar, oksidaslar ve peroksidaslar

- Zimas kompleks enzimleri - glikolas, aldoketomutas, aldehytmutas
- Dehidrogenas
- Oksidas
- Peroksidas
- Katalas
- Nikotinin değişimini çabuklaştıran varlığı muhtemel enzimler

Enzimlerin aktiviteleri yaprağın fizyolojik gelişme safhasına, yaprağın bileşimine (klorofil miktarı v.b.) ışık durumuna, bitkinin yetiştirildiği toprağın yapısı ve su durumuna, yaprağın su miktarına, ortamın bağıl nem ve ısı durumuna göre farklılık göstermektedir. (2,4,7)

Kurutma sırasında en önemli değişiklik karbonhidratlarda görülmektedir. Kurutmanın başlarında özellikle sarartma döneminde hidrolas enzimlerinin etkisi ile poli ve disakkaridlerin monosakkaritlere hidrolizi olmakta, daha sonra oksidasyon sonucunda karbon-dioksit ve su oluşmaktadır.

Aynı şekilde kurutmanın başlangıcında proteinler hidroliz olarak suda çözünen azot bileşiklerine dönüşmekte daha sonra oksidasyona uğrayarak amino asitlerden deaminasyon ile NH_3 daha sonra amitler ve ketoasitler ortaya çıkmaktadır.

Kurutma sırasında nikotin, kısmen buharlaşma, kısmen de oksidasyon sonucu diğer organik bileşiklere dönüşmesi nedeniyle azalmaktadır.

Kurutma sırasında yaprak boyar maddelerinde de değişiklik olmaktadır. Klorofilin fitol ve metil alkol grupları sabunlaşmaktadır. Böylece yeşil renk kaybolarak, karotin ve ksantofolin sarı renkleri ortaya çıkmaktadır. Öte yandan rutin, isokvarsetin ve kversetin peroksidaz enziminin faaliyeti, kloroganik asitle kafeik asid oksidas enzimin faaliyeti sonucu koyu renkli maddelere dönüşmektedir. Kalsiyum değişmeden kalmakta, böylece kuru madde kaybı hesaplanabilmektedir.

Kaba lifler ve pentosonlarda pratikte kayıp görülmemektedir. Ancak pratikte önemli olmamakla birlikte pektinlerden metanol ayrılmakta ve pektinlerin yapısının temelini oluşturan tetragalakturon asidi bir miktar parçalanarak monomergalakturon asidine dönüşmektedir.

Öte yandan gene önemli bir fark göstermemekle birlikte daha az uçucu olan reçine fraksiyonundaki asit ve alkollerin esterleşmesi nedeni ile uçucu yağlarda bir miktar artış görülmektedir.

Malik asit ise sitrik aside dönüşmektedir. (2,3,4,5,6,7,11)

Kuruma sırasında tütün yaprağında meydana gelen bu değişikliklerin şiddeti yaprağın vitalite durumuna ve kurutma şekil ve şartlarına bağlıdır.

Isı ile kurutulan, vitalisi azalmış olan yapraklarda kuruma kısa sürede tamamlandığı için şekerlerin CO_2 ve H_2O 'ye parçalanma oranı düşük olmaktadır. Bu nedenle kuru yaprakların şeker oranı yüksek kalmaktadır. Aynı nedenle koyu renkli maddelerin oluşmasına fırsat kalmadan kuruma tamamlandığı için renk sarı olmaktadır. Öte yandan kuru madde kaybıda az olmaktadır. Virginia tütünü v.b.

Güneşte kurutulan Ege Bölgesi ve Doğu ve Güneydoğu Bölgesi tütünleri v.b. kurumaları kısa sürede tamamlanan ülkemizde yetiştirilen tütünler de bu özelliklere sahiptirler.

Vital yapraklar ile havada kurutulan tütün yapraklarında ise kuruma süresi uzun olduğundan solunum olayları daha fazla sürmekte ve şekerlerin kaybı daha fazla olmakta, bu nedenle kurutma sonunda çok az oranda şeker içermektedirler. Bu yapraklarda proteinlerin hidrolizi ve kuru madde kaybı daha fazla olmakta ve koyu renkli maddeler oluşmaktadır. Burley, Kara Tütün v.b. (2,3,4,5,7,9,10)

Ayrıca saplaryla kurutulan tütünlerde, kurutma esnasında bazı maddeler yapraklardan sapa göç etmektedirler. Bu nedenle saplaryla kurutulan yapraklarda saptan ayrı kurutulan yapraklara göre kuru madde kaybı daha fazla olmakta çözünen azot bileşikleri, potasyum, fosfor ve SO_2 miktarı daha az bulunmaktadır. (1,2,4,7,8)

3. SONUÇ

Tütün yaprağının kimyasal bileşimine kalıtsal özellikleri, ekolojik şartlar, yetiştirilme şartları yanında kurutma şekil ve şartları da büyük ölçüde etkili olmaktadır. Bu nedenle her tütün çeşidinin istenen özelliklere sahip olması için uygulanan kurutma yönteminin gereklerinin yerine getirilmesi lazımdır.

LİTERATÜR LİSTESİ

1. Akehurst, B.C., 1968 Tobacco. Longman, Group Limited, London.
2. Aksu, S., 1967. Tütün Kimya ve Teknolojisi. Tekel Enstitüleri Yayınları. A Serisi No; 11 İstanbul.
3. Chouteau, J., Albo, J.P., 1967 Incidence of chemical composition of the leaves at harvest on the loss of dry matter during bulk curing and traditional air curing of Dark Tobacco. SEITA Annales 4 Sec. 2 S : 155 - 167
4. Frakenburg, W.G., 1946. Chemical changes in the harvested tobacco leaf. Advances in Enzymology, Volume IV. Edited by F. F. Nord.
5. İncekara, F. 1979. Endüstri Bitkileri ve Islahı. Keyf Bitkileri ve Islahı Ege Üniversitesi Matbaası. Bornova — İZMİR
6. Palmer, J.K., 1963. Changes in the nitrogenous constituents of Burley tobacco during curing and aging. Tobacco Science Vol : VII. S : 93 - 96.
7. TSO, T.C., 1972. Physiology and Biochemistry of Tobacco Plant. Dowden, Hutchinson and Ross, Inc. Stroudsburg, Pa.
8. Viart, H., 1958 Etude du comportement des feuilles de tabac au cours de la dessiccation en fevilles ou par plantes entieres, Annales De L'Institut Experimental Du Tabac De Bergerac, Volume III No : 1 P : 125 . 163
9. Viart, H, 1961. Influence of harvesting time on the behaviour of Paraguay Tobacco leaves in the curing barn : desiccation speed, dry matter loss, quality of the products, CORESTA Information Bulletin, 1961-1 P : 163 - 170.
10. Viart, P, 1962, Aspects technologiques et biochimiques de la desiccation et de la fermentation du tabac Paraguay, Annales De L'Institut Experimental Du Tabac De Bergerac. Volume IV - No: 1 P : 11 - 207
11. Wenusch, A. 1944. Tütün Yaprağının Kimyası. İnhisarlar Tütün Enstitüsü Neşriyatından C Serisi No : 2 İSTANBUL
12. Wolf, A.F., 1962, Aromatic or Oriental Tobaccos. Duke University Press. Durham, North Carolina.

HOMOGENİZE VE REKONSTITİVE TÜTÜN ELDESİ VE SİGARA SANAYİİNDE KULLANMA OLANAKLARI

Gülden YAZAN
Tarım Orman ve Köyleri
Bakanlığı Ege Bölge
Zirai Araştırma Fakültesi

Sigaranın sağlığa zararlı olduğu yolundaki yoğun propaganda-
lara rağmen, bütün dünyada tütün tüketimi her geçen gün biraz daha
artmakta ve sigara üreten firmalarla, araştırmacıları tütüne deği-
şik açılardan bakarak çalışmalarına o yönde ağırlık vermeye zor-
lamaktadır.

Kalite ve zevk taleplerindeki değişmeler, teknolojik gelişmeler
ve artan fiatlarla, son yıllarda sigara sanayiini direkt etkileyen sağ-
lık problemi, sigara üreten firmaları, yüksek kalite özellikleri yanın-
da fiatları ucuzlatmak veya en azından zam yapmamak için iki ay-
rı teknoloji geliştirmeye yöneltmiştir.

— Rekonstitue tütünü harmanlara ilave ederek harmanın yo-
ğunluğunu azaltmak ve daha az tütünle daha çok sigara yapmak,

— Homogenize tütün teknolojisini uygulama alanına koyarak,
produktivitenin artmasını temin ve böylece düşük maliyet hedefle-
rine yaklaşmak,

Rekonstitue tütünün terminolojik tarifi, tütün toz, sap damar
gibi artıkların ince öğütülerek, yapıştırıcı bir solvent ile karıştırıl-
ması, karışımın üniform kalınlıkta ve kalite de tabakalar haline ge-
tirilmesidir. Bizde pestil tütün adı ile tanımlanır.

1948 yılında Frankenburg tarafından patenti alınan rekonstitue
tütününün teknolojisi ve kullanımının ticari sigara sanayiinde ter-
cih edilmesinin nedenlerini şu şekilde özetleyebiliriz.

— Bilindiği gibi rekonstitue tütün, değişik tip ve menşeli tütün-
lerin sap, kırıntı, toz ve bunun gibi kısımlarından yapılabilmekte ve
kullanılan ham maddenin özelliğini taşımaktadır. Ayrıca toz halde
öğütülmüş olan materyal, homogen bir karışımı oluşturacağından
bir çeşit yapıtın her biri eşit bileşime sahip olmaktadır.

— Üretimde gerçek değeri olmayan artık tütünlerin değerlen-
dirilerek üretimde kullanılması ekonomik açıdan büyük yarar sağ-
lar.

— Rekonstitue tütün yapımında düşük kaliteli tütünler kullanılarak bunlara içimi düzeltici katkı maddelerinin ilavesi mümkün olmaktadır.

Uluslararası tütün özel istişare komitesinin raporuna göre rekonstitue tütün A.B. Devletlerinde bütün üreticiler tarafından sigara imalatında kullanılmakta ve harmanlara % 15 oranında katılmaktadır.

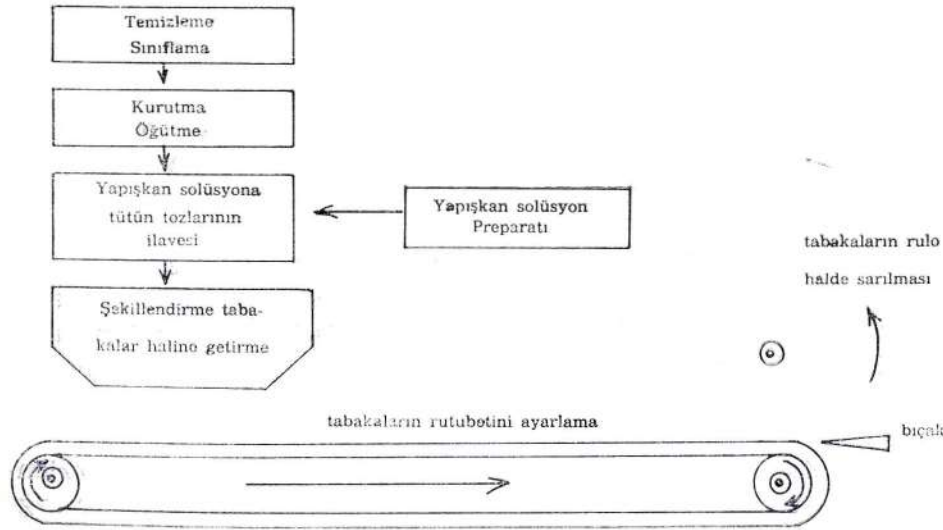
Çeşitli araştırmacılar, dumanla ilgili çalışmalarında bu oranın toplam tütüne ilave edilmesi gerektiğini vurgulamaktadırlar.

Bugün için rekonstitue tütün işlemede 5 ayrı yöntem vardır :

Birinci yöntem, tütün tozlarını sıkıştırarak işlemedir. Öğütülmüş tütünler sıkıştırılarak yapışkan bir yüzey üzerine film şeklinde yayılır ve sonra kurutularak tütün tabakaları formuna getirilir.

İkinci yöntem, çamur veya bulamaç halde işlemedir ve sanayide en fazla kullanılan bir yöntemdir. İşlemin esası, hümektanlar, anorganik katkı maddeleri ve damarlarla takviye edilmiş yapışkan bir solüsyonda tütün tozlarının dağıtılması ve tabaka formunda kurutulmasıdır.

Şekil 1. de bu yöntemin şeması görülmektedir.

Tütün kırıntı ve sapları temizlenir ve rutubeti % 4 den daha aşağıya düşürülerek kurutulur. Daha sonra toz halinde öğütülür. Öğütülmüş tütüne gereken katkı maddeleri ve su (veya organik solvent) ilave edilerek karıştırılır, yoğun bir çamur elde edilir.

Bu çamur paslanmaz çelik bir kayış üzerinde film hâle getirilerek kurutulur. Kurutulmuş çamur tabakalarının rutubeti % 15 e çıkarılarak, harmanlarda kullanılmak üzere rulo veya 10 cm. lik kare çubuklar şekline getirilir. Bu işlem de katkı maddeleri olarak suda eriyebilir zambak, metil sellüloz, pektin, solvent olarak ta su yerine organik solventler örneğin metilen klorid tercih edilmektedir.

Kağıt şeklinde işleme yönteminde tütün; potasyum karbonat gibi kimyasalların bulunduğu 90°C lik kapalı bir tankta suda eriyebilir bileşenlerine ayrılır. Solvent olarak saf ve suya deiyenize su kullanılır. Daha sonra ekstrakt erimeyen fraksiyondan ayrılarak kimyasal kademelerden geçirilir ve kağıt işlemede uygulanan tekniikle tabakalar elde edilir.

Dördüncü yöntem basınç altında işleme yöntemidir. Buna göre, öğütülmüş tütün, karboksimetil dekstran gibi bir yapışkan ile karıştırılarak, karışım tabaka formuna getirilir.

Son yöntemde ise bağlayıcı sellüloz kullanılır. Sellülozun her iki tarafı tütün çamuru ile yeterli derecede emdirilir ve emdirilmiş yüzey düşey kurutuculardan geçirilerek kurutulur. Daha sonra rutubetlendirilir ve ısıtılmış silindir üzerinden geçirilerek yüzey işleme tabi tutulur.

Rekonstitue tütünde, fiziksel yapıyı ve kompa direncini artırmak için ya inorganik madde, yada çoğunlukla sellüloz kullanılır. Çünkü kül oranı ne kadar az ise, yanma o oranda iyi gerçekleşiyor demektir.

İnsan sağlığı üzerinde yapılan araştırmalarda rekonstitue tütünün duman fazının ağız mukozasında kanser oluşturması incelenmiş ve rekonstitue tütünde bulunan «tar» ın, eşit dozdaki normal tütünden daha düşük düzeyde tümör oluşturduğu saptanmıştır. Oluşan «tar» miktarı ve «benzu-a-pyrene» değeri de daha düşüktür.

* Tar : Zifir veya Katran

Rekonstitue ve bilinen kurutma yöntemleri ile kurutulan burley tütünlerinden yapılan sigaraların duman bileşimleri incelenerek bir karşılaştırma yapılmıştır.

Tablo 1 : Rekonstitue ve bilinen kurutma yöntemleri ile kurutulmuş burley tütünlerinden yapılan sigaraların duman fazının analizi :

Bileşim	Rekonstitue tütün mg/sigara	Geleneksel kurutulmuş tütün mg/sigara
CO	19	21
Metan	1,0	1,3
Etan	0,8	0,6
Etilen	0,3	0,4
Propilen	0,1	0,1
İsobutan	0,05	0,08
Isetilen	0,09	0,01
Karbonil	0,1	2,0
Hidrojen siyanid	—	—
Karbonil sülfid	—	—

Rekonstitue ve doğal tütün sadece karbonil içeriği hariç diğer komponentler bakımından benzer özellikler göstermektedirler.

Tablo 2 : Rekonstitue ve bilinen kurutma yöntemleri ile kurutulmuş burley tütünlerinden yapılan sigaraların dumanının katı faz analizi

Kondensat	Rekonstitue tütün mg/sigara	Doğal tütün mg/sigara
Total kondensat	24	34
Eriyebilir kloroform	10	15
Eriyebilir metilen klorid	16	22
Nikotin	0,8	1,6

Tabloda görüldüğü gibi rekonstitue tütündeki nikotin miktarı önemli bir özelliktir.

1965-1976 yılları arasında ticari sigaralarda 3 önemli farklılık olmuştur. Bu yıllarda sigara üretimi ort. 15,7 milyar lık bir artış gösterirken sigara dumanının nikotin ve tar seviyelerinde görünür bir azalma olmuştur. Buna karşılık rekonstitue tütün kullanımında da her yıl için yükselen değerde bir artış görülmüştür.

Her ne kadar rekonstitue tütün kullanımı sigaraların nikotin ve tar seviyelerinin azalmasına etki ederse de tütün seçimi, sap kul-

lanımının artması, gözenekli sigara kağıdının kullanılması, filtrenin kullanımının yaygınlaşması ve sigaralarda kullanılan tütün miktarının azaltılması gibi faktörlerin, nikotin ve tar'ın azalmasına önemli derecede katkıları olmuştur.

Ancak içimi düzenleyici katkı maddelerinin ilavesiyle sigaraların kalitesini yükseltmesi ve ekonomik olma gibi avantajları rekonstitue tütünün sigara endüstrisinde kullanılmasında itici faktör olmuştur.

HOMOGENİZE TÜTÜN KURUTMA YÖNTEMİ (HLC)

Rekonstitue tütünün endüstri tarafından benimsendiğini gören araştırmacılar bu kez tütünün hasadından itibaren kurutmayı da içine alan yeni bir yöntemle homogenize tütün adı verilen bir mamul elde ettiler.

Bugün dünyada en çok kullanılan kurutma yöntemleri, zamana gereksinme duyan fakat olgun yaprakta gizli olan kaliteyi ortaya çıkaran yöntemlerdir. Bunlar yaprağın fiziksel ve kimyasal karakterlerin değiştirmeye fazla etkili olamazlar.

Tütün hasadı ve hasad sonrası işlemlerin de işçilik, ürünü yetiştirmek için gereken toplam işçiliğin % 50-55 ini kapsar.

Ekonomik olmanın yanında kaliteyi yükseltme, fiziksel ve kimyasal özellikler gibi uygunluk faktörünü de iyileştirmek amacıyla geliştirilen ve uygulamaya konan bir yöntem homogenize tütün kurutma yöntemidir.

Ana kavramı; bütün yaprak yerine homogenize çamur içinde, istenen kimyasal değişiklikleri sağlamak ve kurutulmuş kütleli ticari kullanım için tabaka formunda rekonstitue hale getirmektir.

Bu yeni tütün kurutma işleminin şu avantajları vardır;

— El işçiliğini büyük ölçüde azaltarak üretim maliyetini düşürmek,

— Sağlıkla ilişkili istenmeyen faktörleri azaltmak, yok etmek,

— Bazı fiziksel ve kimyasal faktörleri iyileştirerek tütünü ıslah etmek.

Homogenize tütün yapımının üç aşaması vardır; homogenizasyon, inkubasyon, dehidrasyon.

NBu işlemler uygun yaprak yaşı, homogenizasyon, indirgen madde veya enzim inhibitörü gibi kimyasal katkı maddeleri, inkubasyon için yararlı koşullar ve uygun bir dehidrasyon sistemi gibi spesifik koşullar isterler.

Homogenize tütün kurutma işlemini geliştirmekte pek çok değişken ve değişken kombinasyonları kullanılmıştır. Örneğin bitki materyali olarak bright, burley ve maryland tipleri alınmıştır. Homogenizasyonda askorbik asit sodyum metabisülfat gibi indirgen maddeler, amilaz, pektinaz, proteaz gibi enzimler katkı maddeleri olarak kullanılmıştır.

İnkubasyon için gerekli asitlik, ışık, hava ve ısı koşullarının çeşitli varyasyonları uygulanmıştır.

Havada kurutma, dondurarak kurutma, vakumda kurutma gibi işlemler dehidrasyon aşamasında kullanılmıştır.

Homogenize ve bilinen kurutma yöntemleri ile kurutulmuş burley tütünlerinin kimyasal bileşimi Tablo 3'de görülmektedir.

Tablo 3 : Homogenize ve bilinen kurutma yöntemleri ile kurutulmuş burley tütünlerinin kimyasal bileşimi;

Bileşim %	Alt yaprak		Orta yaprak		Tüm yaprak	
	Homogenize tütün	Doğal tütün	Homogenize tütün	Doğal tütün	Homogenize tütün	Doğal tütün
Nikotin	2.10	2.73	2.88	3.39	3.00	3.33
Nitrat N u	0.85	1.02	0.65	0.98	0.70	0.90
Amonyum N	0.02	0.11	0.01	0.16	0.02	0.23
Total N	3.65	4.08	4.15	4.52	4.35	4.40
Şeker	2.08	1.12	1.28	1.18	1.50	1.18
Fenoller	0.60	0.57	0.58	0.73	0.66	0.76
Potasyum	5.40	6.15	5.22	5.92	5.02	5.60
Kalsiyum	4.38	5.00	3.45	4.52	3.38	4.28
Fosfor	0.17	0.18	0.20	0.19	0.22	0.22

Tabloda görüldüğü gibi nikotin, nitrat N'u, amonyak N'u, toplam N ve şekerler gibi içim kalitesini etkileyen maddelerin miktarı homogenize kurutma işleminin lehinedir.

Tablo 4 : Flue - eured ve homogenize kurutma ile elde edilen yaprak ve rekonstitue tabakaların kimyasal yapısı :

Örnekler	Toplam N %	Nikotin %	Kül %	İndirgen madde %
Flue - eured kontrol	2.17	2.60	10.2	16.6
Rekonstitue tütün	1.71	1.62	15.0	11.7
Homogenize tütün	2.15	1.95	13.3	11.8

Tablo 4 : İncelenecek olursa rekonstitue işleme de kül miktarındaki artış tabaka işleme sırasında inorganik madde ilavesinden gelmektedir.

Bu yöntemin uygulanmasında henüz çözülemeyen iki problem vardır. Birincisi enzim ve substratın homogenizasyonu sırasında hücre duvarları parçalandığı sırada aniden ortaya çıkan kahverengileşmenin kontrolü, ikincisi de hidrolitik enzim fonksiyonları için uygun koşullar yaratmaktır.

Homogenize ve bilinen kurutma yöntemleri ile elde edilen materyalden 70 mm. uzunluğunda sigaralar yapılmış ve bu sigaralarda içim kalitesi ve toplam TPM (zifir) testleri uygulanmıştır. Sonuç olarak mg/g olarak kuru TPM en az homogenize kurutmada elde edilen rekonstitue tütünde bulunmuştur.

Burley ve Bright tütünlerinden bilinen kurutma, homogenize kurutma ve rekonstitue tabaka işleme ile elde edilen sigaraların dumanında yapılan nitrosamin analizinde tablo 5 de görüldüğü gibi en yüksek miktar doğal tütünlerde bulunmuştur. Rekonstitue işlemede orta, homogenize tütünden yapılmış sigaralarda en düşük düzeydedir.

Tablo 5 : Burley ve Bright tütünlerinden, bilinen kurutma, homogenize kurutma ve rekonstitue işleme ile elde edilen sigaraların dumanındaki nitrosamin analizi.

Tip	Örnekler	Dimetil nitrosamin mg/g
Burley	Kontrol	97.0
	Rekonstitue kontrol	65.0
	Homogenize kurutma	20.0
Bright	Kontrol	2.6
	Rekonstitue kontrol	1.7
	Homogenize kurutma	1.7

Elde edilen bu sonuçlar ve işgücünden tasarruf, kimyasal ve fiziksel özelliklerin ıslahı gibi avantajları bu yeni kurutma metodunun değer taşıyabileceğini göstermektedir.

$$\text{TPM} = \text{Total Particulate Matter} = \text{Nikotin} + \text{Zifir} + \text{Su.}$$

Ö Z E T

Homogenize tütün kurutma işlemi, bütün yaprak yerine homogenize çamur içinde istenen kimyasal değişiklikleri sağlamak ve kurutulmuş kütleyi ticari kullanım için tabaka formuna getirmektir. İşlemin homogenizasyon, inkübasyon ve dehidrasyon olmak üzere 3 aşaması vardır.

Homogenize yaprak kurutma işleminin amacı;

— El işçiliğini büyük ölçüde azaltarak üretim maliyetini düşürmek

— Sağlıkla ilişkili istenmeyen faktörleri azaltmak, yoketmek,

— Bazı fiziksel ve kimyasal faktörleri iyileştirerek tütünü ıslah etmektir.

Rekonstitue tütün (pestil tütün); tütünlerin toz, kıntı, sap, damar ve bunun gibi kısımlarının ince öğütülerek yapıştırıcı bir solvent ile karıştırılması, karışımın üniform kalınlıkta ve kalitede tabakalar haline getirilmesidir.

Rekonstitue tütünün 5 farklı işleme yöntemi vardır. Bunlar; sıkıştırarak işleme, bulamaç halde işleme, basınç altında işleme, kağıt şeklinde işleme ve püskürtme şeklinde işlemedir.

ABSTRACT :

Homogenized leaf curing : An accelerated process for curing tobacco which effects the required chemical changes in a homogenized slurry instead of in the intact whole leaf. The slurry is then reconstituted into sheet form for commercial use. The procedures involved are; homogenization, incubation and dehydration.

The objectives of this new homogenized leaf curing (HLC) process are three fold : To reduce production cost by elimination of a large part of the hand labor, to reduce or eliminate undesirable factors that may be associated with the smoking-health problem, and to improve tobacco usability by enhancing certain physical and chemical factors.

Reconstituted Tobacco : Tobacco dust, stems, byproducts, etc. that are finely ground, that may be mixed with a cohesive agent and that are rolled into a flat sheet of uniform thickness and quality. The sheet may be cut into any size shreds.

The five basic sheet processes are : dustimpingement process, tobacco slurry process, impregnation of-web process, paper process, and extrusion process.

K A Y N A K Ç A

1. Anon : Reconstituted Tobacco Products. Tobacco Report Vol 97. No. 5., 1970.
2. Aksu, S. : Tütün Kimya ve Teknolojisi. Tekel Enst. Seri A. No. 11. İstanbul, 1967
3. Debardeleben, M.Z. : Dictionary of Tobacco Terminology. Philip Morris Research Center Technical Inf. Fac. Richmond. Virginia., 1980.
4. Halter, H.M., T.I, ITO : Effect of tobacco Reconstitution and expansion processes on smoke composition. CORESTA Inf. Bull. Vol 3-4 Abstr. No. 9357, 1978.
5. Halter, H.M., and T.I, ITO : Reconstituted Tobacco Smoking and Health Possibilities. Presented at the Second World Conference on Smoking and Health. London 1971. National Cancer Ins. Vol 48. No. 6., 1972.
6. Johnson, W.H., F.J, Hassler, and W.H, Henson, Jr. : Some Determinations Pertinent to Removal of Midrib from Bright leaf Tobacco During Curing Operations. Tobacco Science I. 164-168., 1957.
7. Johnson, W.H., W.H., Henson, Jr., F.J, Hassler, and R.W, Watkins. : Bulk Curing of Bright Leaf Tobacco. Tobacco Science IV. 49-55., 1960.
8. Moshy, R.J. : Reconstituted Tobacco Sheet, In Tobacco and Tobacco Smoke. Ed. by Wynder, E.L, and D, Hoffmann. 730 p. Academic Press. N.Y., 1967.
9. Moshy, R.J, and H.M, Halter : Toward o Less Harmfull Cigarette. Presented at the First World Conference on Smoking and Health, N.Y., 1967. National Cancer Ins. Monogr 28. 1968.
10. Schmidt, O.K., R.P, Tayler. : Reconstituted Tobacco. Chemical Abstr. Vol 90. Abstr. No. 83815 b., 1979.
11. Samfield, M. : Use of reconstituted tobacco has soared. Tobacco Journal International Vol. 2. 84-86., 1981.
12. Tso, T.C. : Physiology and Biochemistry of Tobacco Plants. p. 161-175. Dowden, Hutchinson, and Ross, Stroudsburg. Penn., 1972.
13. Tso, T.C., R, Lowe, and D.W, Dejnog. : Homogenized leaf Curing. I.Theoretical Sasis and Some Preliminary Results. Sonderdruck 2 aus : Beitrage zur Tabakforschung. Band 8. Heft 1., 1975

TÜTÜN TOZUNUN ORGANİK GÜBRE OLARAK DEĞİŞTİRİLMESİ

Araş. Alper DURAK
Cumhuriyet Üniversitesi
Tokat Ziraat Fakültesi

Doç. Dr. Abdulreşit BROHİ
Cumhuriyet Üniversitesi
Tokat Ziraat Fakültesi

TÜTÜN TOZUNUN ORGANİK GÜBRE OLARAK DEĞERLENDİRİLMESİ

G İ R İ Ő

Ulusların varlığını devam ettirebilmelerinde toprağın payı çok büyüktür. İnsanların ve hayvanların yaşamını sağlayan bitkiler için toprak; hem durak, hemde besin kaynağıdır. Kültürel üretimde amaç, istenilen nicelik ve nitelik birim alandan en yüksek ekonomik verimi sağlamak, toprakların besin maddeleri içeriğini optimumda tutmak ve toprak canlılığını devam ettirebilmek amacıyla bilinçli olarak toprağın organik madde içeriğini arttırmaktır.

Bitkisel üretim düşünülürken bu üretime etki eden toprak faktörlerini de göz önünde bulundurmak gerekir. Bitkisel üretime etkili olan toprağın fiziksel, kimyasal ve biyolojik faktörlerinin dengeli bir şekilde işlemesi ancak toprağın organik madde içeriğinin arttırılması ile sağlanabilir. İşte toprağın bu özelliklerine büyük etkisi olan organik maddenin yapısının bilinmesi, toprağın organik maddesinin arttırılması çalışmalarını yönlendirmektedir.

Toprak organik maddesi, Bitki ve hayvan dokuları artıklarının toprak yüzüne veya içerisine düşüp biyoşimik olaylar sonucu ayrışmaya başlanmasından mineralize oluncaya kadar ayrışmanın çeşitli safhalarındaki organik bileşikleri ifade etmektedir. Topraktaki organik maddeyi ölü ve canlı organik maddeler olarak incelememiz mümkündür. Ölü organik maddeler, organik maddenin tamamen ayrışması sonucu oluşan humus'tan canlı organik maddeler ise Edafon dediğimiz toprağın fauna ve humus'tan florasıdır. Genelde toprak ilmi dilinde organik madde denince humus kastedilmektedir. Humus'ta iki kısımdan oluşmaktadır. Bunlar :

1. C. Ü. Tokat Ziraat Fakültesi Öğretim Üyesi,
2. C. Ü. Tokat Ziraat Fakültesi Araştırma Görevlisi.

1. Bitki ve hayvan bünyesinde iken sahip oldukları yapıyı aynen koruyan maddeler.

2. Toprakta yeniden oluşan yüksek polimer maddelerdir.

Tarımsal üretimde amaç değinildiği gibi istenilen nicelik, nitelikte kaliteli ekonomik verim olduğundan organik maddenin bitki fizyolojisi ve gelişimi üzerine etkilerini incelemek gerekir. Organik maddenin etkilerini Direkt ve Endirekt olarak inceleyebiliriz. Direkt etkileri bitkiye doğrudan doğruya metabolik olarak etkisidir. Endirekt etkileri ise asıl önemli konuyu oluşturmaktadır. Bu da toprağın fiziksel, kimyasal ve biyolojik özellikleri ile ilgilidir. Organik maddenin toprağın fiziksel özellikleri etkisini şöyle sıralayabiliriz :

1. Toprakların su tutma kapasitelerini arttırmaktadır. Dolayısıyla bitkilerin yararlanacağı su miktarını arttırmaktadır.

2. Organik madde toprakların permeabilitesini de artırır. Bu durum erozyona maruz kalan toprak için çok önemlidir.

3. Organik madde, toprak ısısını bitki gelişimi açısından uygun duruma getirir.

4. Organik madde, toprağın kolayca tava gelmesini sağladığı için, toprak işleme açısından önemlidir.

Organik maddenin toprağın kimyasal özelliklerine etkisini de şöyle sayabiliriz :

1. Organik madde toprağın N kapsamını artırır.

2. Organik madde toprağın P kapsamını artırır. Aynı zamanda mevcut bulunan fosforun çözünürlüğünü de artırır.

3. Organik madde, toprağın K içeriğine etkilidir.

Organik maddenin toprağın biyolojik özelliklerine etkisi, topraktaki mikroorganizmaların çoğalma ve faaliyetleri için gerekli olan reaksiyon, nem havalandırma gibi faktörleri düzenlemesi açısından önemlidir. Çoğu araştırmacılar organik maddenin verimlilik üzerindeki olumlu etkisini içeriğinde bulunan besin maddelerine değil de daha fazla sahip olduğu çok miktardaki mikroorganizmaların faaliyetlerine dayanarak açıklamışlardır.

İşte tüm bu faktörlerin ışığı altında organik madde yönünden zengin ve organik bir gübrelemeye yönelik tütün tozlarının gübre olarak kullanımı yapmış olduğumuz araştırmanın temelini oluşturmakta ve organik gübre olarak kullanımı amaçlanmaktadır.

Tütün tozlarının organik gübre olarak kullanımı, atıkların değerlendirilmesi açısından büyük önem taşımaktadır. Tütün tozunun gübre olarak kullanımı ile toprağın fiziksel ve kimyasal özelliklerine olacak katkı ve bunun yanında verimde sağlayacağı artışlar ekonomik açıdan çok önemlidir.

Yurdumuzda toplam tarımsal gelirinin % 3'lük bir kısmını oluşturan tütün bitkisi üretimi 1982 yılı rakamlarına göre 212.000 ton civarındadır (Tuğay, 1985). Türkiye'de çeşit ve çevreye bağlı olarak de-kara ortalama verim 80-130 kg. arasında değişmektedir.

Tokat Sigara Fabrikasında sigara imalatı esnasında arta kalan tütün tozundan alınan bir örnekte yapmış olduğumuz analiz sonuçları Çizelge 1'de verilmiştir.

Çizelge 1. Tütün tozunda bulunan bitki besin elementleri.

Bitki besin Elementi	Birim	
N	% 2.28	
P	1037	ppm
K	% 2.38	
Na	550	ppm
Ca	7832	ppm
Mg	9625	ppm
Fe	5250	ppm
Mn	150	ppm
Zn	125	ppm
Cu	110	ppm

Bu içeriklere bağımlı olarak yapılacak olan gübrelemeden olumlu sonuç alma olasılığı bir hayli yüksek olmaktadır.

Tarladan kırımı yapılan tütün yaprakları kurutulmak üzere ip-lere dizilip kurutulduktan sonra balyalanarak Tekel'e satılır. Sigara fabrikasına gelen tütünler soğuk rutubetlendirme sistemi ile balyalar halinde tavlanylrlar, daha sonra termo-vakum sistemi ile tavlandırılan tütünler yaprak tütün ayırıcı makinalarından geçirilip kıyım makinalarında kıyılırlar. Kıyılan tütünler optimum nem oranına getirildikten sonra sigara imal makinasında sigara haline dönüşüp paketleme makinasından paket olarak çıkarlar. Sigara fabrikalarında izlenen bir dizi işlem sırasındaki tütün kayıpları toz, yaprak, damar şeklinde dışarıya atılıp sonra da imha edilmektedir.

Yurdumuzdaki sigara fabrikalarında atık olarak imha edilen tütün tozlarının miktarı önemsenmeyecek kadar az değildir. Bunun yanı sıra yurdumuzun tarımsal potansiyeli düşünüldüğünde tütün tozunun gübre olarak az bir alan kaplayacağı gerçektir. Fakat atıkların değerlendirilmesi açısından düşünüldüğünde büyük bir kazanç olarak göze çarpacaktır.

Yurdumuzda sigara fabrikalarının tütün tozu (atık) miktarları Çizelge 2'de gösterilmiştir.

Çizelge 2. Ülkemizdeki değişik sigara fabrikalarından çıkan tütün tozunun miktarları.

Sigara Fabrikasının Adı	Atık Tütün Tozunun Mikatırı
Cibali Sigara Fabrikası	Yılda 100 ton (kırıntı, damar dahil)
Malatya Sigara Fabrikası	Yılda 600 ton
Samsun Sigara Fabrikası	6 ayda 400 ton
Adana Sigara Fabrikası	Yılda 2160 ton
Tokat Sigara Fabrikası	Yılda 250 ton

2. Materyal ve Yöntem

Tokat bölgesinde yaygın olarak tarımsal üretim yapılan belli başlı büyük toprak grupları bulunduğundan dolayı araştırma kolüviyal kireçsiz kahverengi orman, kırmızı kestane, kestane, aluviyal ve kahverengi orman büyük toprak grupları üzerinde kurulmuştur.

Kolüviyal büyük toprak grubunu temsil eden örnek Tokat Merkez İlçesi ile Almus ilçesi arasından alınmış olup, yüzeysel akımla veya yan derelerin kısa mesafelerden taşıyarak meylin azalmış olduğu yerlerde depo ettikleri materyallerin meydana getirdikleri A, C profilli topraklardır.

Kireçsiz kahverengi orman toprağını temsil eden örnek Tokat ili Artova ilçesi Boyunpınar köyü arazisinden alınmış olup iyi oluşmuş gözenekli bir yapı arzeden A horizonu, zayıf oluşmuş granüler veya köseli blok yapılı B horizonu ile C horizonundan oluşmaktadır.

Kestane rengi büyük grubunu temsil eden örnek Tokat ili Artova ilçesi arasından alınmış olup, kalsifikasyon nedeniyle kalsiyumca zengin A, B, C profilli topraklardır.

Kırmızı kestane rengi büyük toprak grubunu temsil eden toprak örneği Tokat ili Turhal ilçesi civarından alınmış olup, solumun rengi

hariç hemen hemen bütün özellikleri kestane rengi toprakların aynı veya benzeridir.

Aluviyal büyük toprak grubunu temsil eden örnek il merkezinden alınmış olup, A-C profilli genç topraklardır.

Kahverengi orman toprağın temsil eden örnek Artova ilçesi arazisinden alınmış olup; A,B,C horizonuna sahip kalsimorfik topraklardır.

Tütün Tozu : Araştırma için kullanılan tütün tozu Tokat Sigara Fabrikası Müdürlüğünden sağlanmıştır.

Saksı Denemeleri : Araştırmaya temel oluşturan saksı denemeleri tesadüf blokları deneme desenine göre 3 tekerrürlü olarak kurulmuştur. Her bir saksıya 3 kg. toprak konulmuş, saksılara 0, 1, 2, 5 ve 10 ton/da olmak üzere 5 düzeyde tütün toprağa karıştırılmıştır, 15 adet Bezostay çeşidi buğday tohumu 7-11-85 günü ekilmiş olup 14 11 1985 tarihinde seyreltme yapılarak yalnız beş adet bırakılmıştır.

Toprakların Fiziksel ve Kimyasal Özellikleri :

Toprak örneklerinin bünyesi (Kum, Silt ve Kil Fraksiyonu) Bouyancos () hidrometresi ile saptanmıştır.

Toprakların pH'sinin belirlenmesi saturasyon çamurunda ve ekstrakta'da yapılmış, kireç kapsamları Schiebler kalsimetresi ile Çaylar'ın (1949) önerdiği gibi saptanmıştır. Toprakların organik madde tayininde Walkley Black yaş yakma yöntemi kullanılmıştır.

Toprak örneklerinin kation değişim kapasitelerinin saptanmasında Sodyum asetat, değişebilir kationların saptanmasında IN amonyum asetat (Richards, 1954) çözeltisi kullanılmıştır.

Toprak örneklerinin alınabilir fosfor Olsen ve Ark. (1954) nın bildirildiğine göre 0-5 M NaHCO₃ (pH 8.5) ile ekstrakte edilen süzükte Vanado-molibdet yöntemiyle tayin edilmiştir.

3. Araştırma Bulguları, Tartışma ve Sonuçları

3.1. Toprakların Bazı Fiziksel ve Kimyasal Özellikleri

Toprak örneklerinin bünye analiz sonuçları Çizelge 3'te verilmiştir. Çizelgenin incelenmesinden anlaşılacağı üzere toprak örneklerinin bünyeleri kilden kumlu killi tına kadar değişim göstermektedir. Örneklerin kum kapsamları % 27.11 ile % 57.2 arasında, silt kapsamları % 20 ile % 44 ve kil kapsamları ise % 12.88 ile % 48.88 arasında değişmektedir.

Çizelge 3. Toprak örneklerinin kum, silt ve kil kapsamları ile bünye sınıfları

Büyük Toprak Grupları - Kum %	Silt %	Kil %	Bünye Sınıfı	
Kolüviyal	57.20	20.00	22.80	Kumlu killi tın
Kireçsiz Kahverengi	27.12	24.00	48.88	Kil
Kırmızı Kestane	29.12	30.00	40.88	Killi tın
Kestane Rengi	39.12	22.00	38.88	Killi tın
Aluviyal	43.12	44.00	12.88	Tın
Kahverengi Orman	45.12	22.00	32.88	Kumlu killi tın

Denemeye ait toprakların bazı kimyasal özellikleri Çizelge 4'te verilmiştir.

Çizelge 4. Toprak örneklerinin bazı kimyasal özellikleri.

Büyük Toprak Grubu	(Çamurda)	% ^a	%	ppm	Meg/100 gr
Kolüviyal	7.78	3.0	1.81	4.4	20.90
Kireçsiz Kahverengi OrmanToprağı	7.60	1.6	2.49	4.0	87.75
Kırmızı Kestane	7.73	3.0	2.52	12.8	56.55
Kestane Rengi 3	7.66	7.2	2.04	4.0	56.55
Aluviyal	7.84	6.5	1.88	4.0	20.26
Kahverengi Orman	7.66	12.6	2.43	7.2	51.68

Çizelge 4'ün incelenmesinden anlaşılacağı gibi toprak örneklerinin çamurda tayin edilen pH değerleri 7.60 ile 7.84 arasında değişmekte olup, hafif alkali karakteri göstermektedirler. Deneme topraklarının kireç kapsamı % 1.6 ile % 12.6, organik madde kapsamı % 1.81 ile % 2.52 arasında, alınabilir fosfor 4.0 ppm ile 12.8 ppm ve kalsiyum değişim kapasitesi ise 20.26 meg/100 gr ile 87.75 meg/100 gr arasında değişmektedir.

3.2 Buğday Bitkisinin Gelişmesi ve Kuru Madde Miktarı Üzerine Tütün Tozunun Etkisi :

Tohum çimlendikten bir hafta sonra tüm saksılarda azot noksanlığı başlamış, ancak azot noksanlık derecesi tütün düzeyi arttıkça daha da belirgin olmuştur. Azot noksanlığının giderilmesi için her saksıya 25 ppm azot üre şeklinde uygulanmıştır.

Saksılardaki buğday bitkisi 18. haftadan sonra (21.3.1986) hasat edilerek kuru madde miktarı tayin edilmiştir.

18 haftalık deneme süresince tütün tozunun buğday bitkisinin gelişmesi üzerine menfi bir etki yapmadığı, uygulanan tütün tozu 5

ton/da düzeyine kadar buğday bitkisinin gelişmesini olumlu yönden etkilemiş ancak bazı topraklarda 10 ton/da düzeyi olumsuz etki göstermiştir. Buğday bitkisinin kuru madde miktarı ile ilgili sonuçlar Çizelge 5, 6, 7, 8, 9 ve 10'da verilmiştir.

3.2.1 Kollüviyal toprakta yetiştirilen buğday bitkisi üzerine tütün tozunun etkisi

Kollüviyal toprakta yetiştirilen buğday bitkisinin kuru madde miktarı üzerine tütün tozunun yapmış olduğu etki çizelge 5'te verilmiştir. Buğday bitkisinin gelişmesi üzerine olan etkisi ise şekil 1'de görülmektedir.

Çizelge 5. Kollüviyal toprakta yetiştirilen buğday bitkisinin Kuru madde miktarına, tütün tozunun etkisi

Uygulamalar ton/da	K.M. Miktarı gram/saksı	% Artış
0	1.33	—
1	2.27	70.68
2	2.73	105.26
5	3.07	130.83
10	2.36	77.44

a = Üç tekerrürün ortalaması

Şekil 1. Kollüviyal toprakta yetiştirilen buğday bitkisinin gelişmesine, tütün tozunun etkisi

Çizelge 5'te görüldüğü gibi tütün tonu 5 ton/da düzeyine kadar buğday bitkisinin kuru madde miktarını artırmış ancak 10 ton/da düzeyinde bir düşüş olmuştur. Kontrola göre % artışı olarak hesaplandığında en yüksek artış 5 ton/da (% 105,26) düzeyi izlemiştir. Sungur, M. (1978) ince tütün ve kaba tütün artıklarını saksı denemesinde kullanarak yonca bitkisinin kuru madde miktarında bir artış olduğunu tesbit etmiştir.

Şekil 1'in incelenmesinde de görüldüğü gibi tütün tozu arttıkça buğday bitkisinin gelişmesi yükselmiştir. Ancak üç tekerrürün ortalaması alındığında 10 ton/da düzeyinde bir düşüş tesbit edilmiştir.

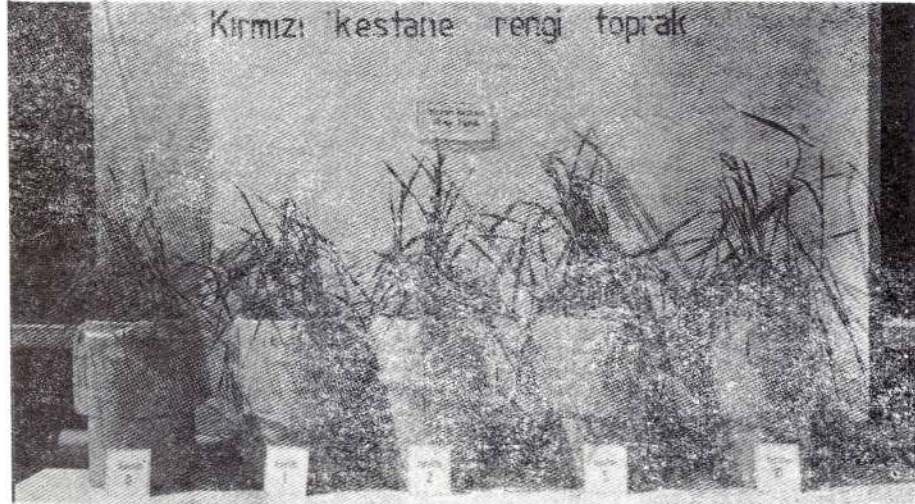
3.2.2. Kireçsiz kahverengi toprakta yetiştirilen buğday bitkisi üzerine tütün tozunun etkisi

Buğday bitkisinin kuru madde miktarı üzerine tütün tozunun yapılmış olduğu etki çizelge 6'da verilmiştir. Buğday bitkisinin gelişmesi üzerine olan etkisi ise şekil 2'de görülmektedir.

Çizelge 6. Kireçsiz kahverengi toprakta yetiştirilen buğday bitkisinin kuru madde miktarına tütün tozunun etkisi

Uygulamalar ton/da	K.M. Miktarı gram/saksı	% artış veya düşüş
0	1.90	—
1	1.80	— 5.26
2	2.50	+ 31.58
5	2.68	+ 41.05
10	2.90	+ 52.63

a = Üç tekerrürün ortalaması

Şekil 2. Kireçsiz kahverengi toprakta yetiştirilen buğday bitkisinin gelişmesi üzerine tütün tozunun etkisi

Çizelge 6'dan ve şekil 2'den anlaşılacağı gibi tütün tozunun düzeyleri arttıkça buğday bitkisinin kuru madde miktarı da (1 ton/da düzeyi hariç) artmıştır. Tütün tozu olmayan saksılardan ortalama 1.9 gram alınırken 10 ton/da düzeyinde kuru madde miktarı 2.90 gram/saksıya çıkmıştır. Diğer bir deyişle bu artış % 56.63'a kadar yükselmiştir. Yüksek düzeylerin olumlu etkisi kireçsiz kahverengi toprağın yüksek katyon değişim kapasitesine bağlanabilir. Sungur, M. (1978) İnce tütün ve kaba tütün artıklarını saksı denemesinde kullanarak yonca bitkisinin kuru madde miktarında bir artış olduğunu tesbit etmiştir.

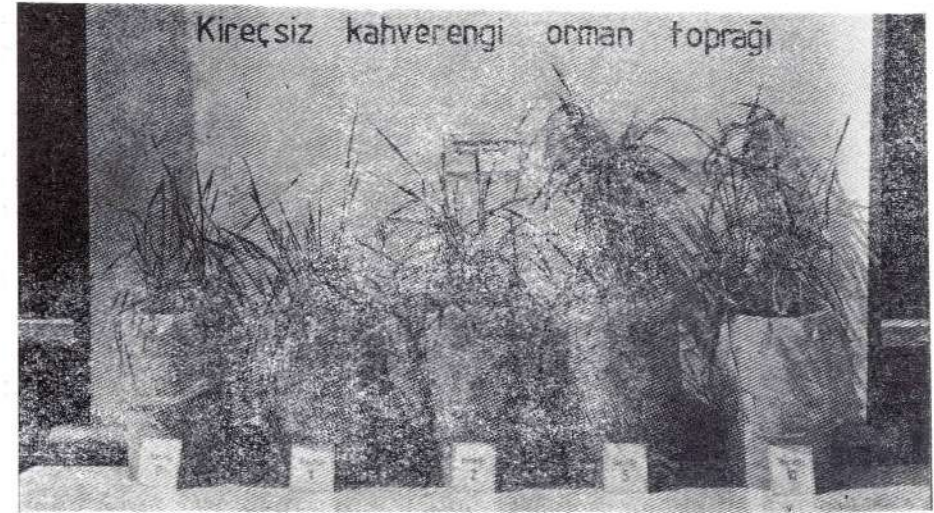
3.2.3. Kırmızı kestane toprakta yetiştirilen buğday bitkisi üzerine tütün tozunun etkisi

Tütün tozunun buğday bitkisinin kuru madde miktarı üzerine yapmış olduğu etki çizelge 7'de verilmiştir. Buğday bitkisinin gelişmesi üzerine tütün tozunun yapmış olduğu etki ise şekil 3'te görülmektedir.

Çizelge 7. Kırmızı kestane toprakta yetiştirilen buğday bitkisinin kuru madde miktarına tütün tozunun etkisi

Uygulamalar ton/da	K.M. Miktarı gram/saksı	% Artış
0	2.33	—
1	2.51	7.73
2	2.60	11.59
5	3.16	35.62
10	3.15	35.19

a = Üç tekerrürün ortalaması

Şekil 3. Kırmızı kestane toprakta yetiştirilen buğday bitkisinin gelişmesi üzerine tütün tozunun etkisi

Çizelge 7'nin ve şekil 3'ün incelenmesinden anlaşılacağı üzere tütün tozu kırmızı kestane toprakta buğday bitkisinin kırmızı madde ağırlığını 10 ton/da düzeyine kadar yükseltmiştir. Ancak 5 ton/da düzeyine oranla 10 ton/da düzeyinde % 0.43 gibi bir düşüş her ne kadar olmuştur da kontrola oranla bu artış % 35.19 olmuştur.

3.2.4. Kestane toprakta yetiştirilen buğday bitkisinin kuru madde miktarına tütün tozunun etkisi

Buğday bitkisinin kuru madde miktarı ile ilgili veriler çizelge 8'de gösterilmiştir. Buğday bitkisinin gelişmesi üzerine tütün tozunun yapmış olduğu etki şekil 4'te görülmektedir.

Çizelge 8. Kestane toprakta yetiştirilen buğday bitkisinin kuru madde miktarına tütün tozunun etkisi

Uygulamalar ton/da	K.M. Miktarı gram/saksı	% Artış
0	1.06	—
2	1.05	55.66
5	2.32	118.87
10	2.50	135.85

a = Üç tekerrürün ortalaması

Şekil 4. Kestane rengi toprakta yetiştirilen buğday bitkisinin gelişmesi üzerine tütün tozunun etkisi

Çizelge 8'de ve Şekil 4'te de görüldüğü gibi tütün tozu kestane toprakta yetiştirilen buğday bitkisinin kuru madde miktarı üzerine uygulanan tüm düzeylerinde olumlu etki yaparak kuru madde miktarını 1.06 gram/saksı (tütün tozsuz)'dan 2.50 gram/saksı (10 ton/da yükseltmiştir. Yüksek düzeyinin bu toprakta olumlu etki göstermesi toprağın yüksek katyon değişim kapasitesine bağlanabilir. Buna benzer sonuçları Sungur, M. (1978) yonca bitkisi için almıştır.

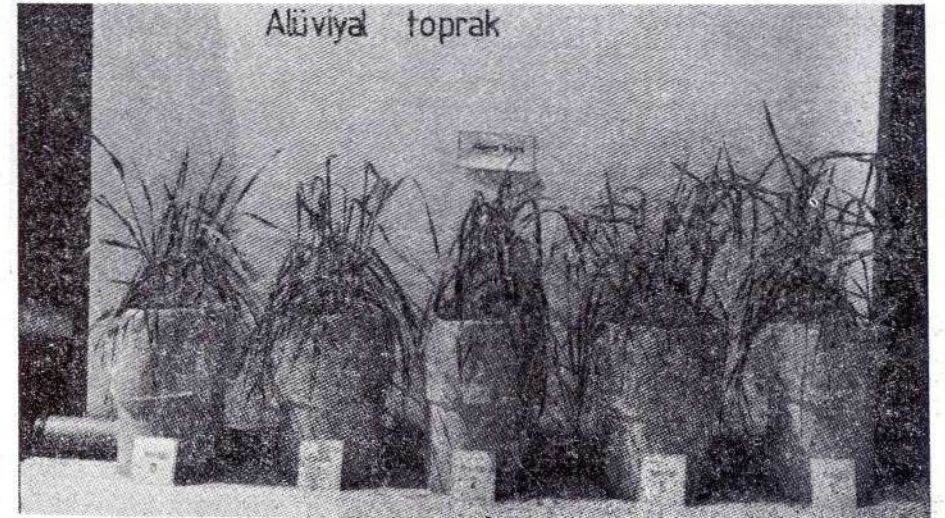
3.2.5. Alüviyal toprakta yetiştirilen buğday bitkisinin kuru madde miktarına, tütün tozunun etkisi

Buğday bitkisinin kuru madde miktarı ile ilgili sonuçlar çizelge 9'da verilmiş olup tütün tozunun buğday bitkisinin gelişmesi üzerine yapmış olduğu etki ise şekil 5'te görülmektedir.

Çizelge 9. Alüviyal toprakta yetiştirilen buğday bitkisinin kuru madde miktarı üzerine tütün tozunun etkisi

Uygulamalar ton/da	K.M. Miktarı gram/saksı	% Artış
0	1.77	—
1	2.07	16.95
2	2.65	49.72
5	3.52	98.87
10	3.70	209.04

a = Üç tekerrürün ortalaması

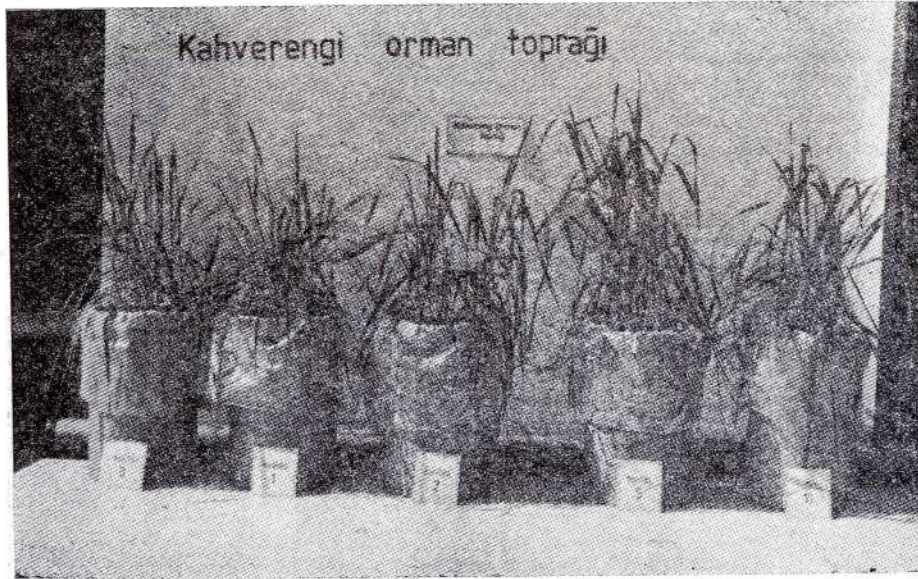

Şekil 5. Alüviyal toprakta yetiştirilen buğday bitkisinin gelişmesi üzerine tütün tozunun etkisi

Çizelge 9'un ve şekil 5'in incelenmesinden anlaşılacağı üzere alüviyal toprakta yetiştirilen buğday bitkisinin kuru madde miktarı üzerine tütün tozu 10 ton/da düzeyine kadar olumlu etki göstermiş ve kuru madde miktarını 177 gram/saksı'dan (Kontrol) 3.70 gram/saksı'ya (10 ton/da) kadar yükseltmiştir. Yüksek tütün tozu düzeylerinin bu toprakta olumlu etkileri toprağın organik maddece fakir oluşuna bağlanabilir.

3.2.6. Kahverengi Orman Toprağında Yetiştirilen Buğday Bitkisinin Kuru Madde Miktarına Tütün Tozunun Etkisi

Buğday bitkisinin kuru madde miktarı üzerine tütün tozunun yapmış olduğu etki çizelge 10'da verilmiştir. Ayrıca tütün tozunun buğday bitkisinin gelişmesi üzerine yapmış olduğu etki şekil 6'da görülmektedir.

Şekil 6. Kahverengi orman toprağında yetiştirilen buğday bitkisinin gelişmesi üzerine tütün tozunun etkisi.

Çizelge 10'un ve şekil 7'nin birlikte incelenmesinden anlaşılacağı üzere tütün tozu kahverengi toprakta yetiştirilen buğday bitkisinin kuru madde miktarını 5 ton/da düzeyine kadar devamlı arttırmış ve 10 ton/da düzeyinde ise önemli ölçüde düşürmüştür.

3.3 Çeltik Bitkisinin Gelişmesi ve Kuru Madde Miktarı Üzerine Tütün Tozunun Etkisi :

Buğday bitkisi hasat edildikten sonra saksılardan buğday bitkisinin kökleri alınmış ve ayrı saksılara 3.6.1986 günü çeltik bitkisinin Riba çeşidinden 15 adet tohum ekilmiş ve 20 günden sonra 5 adedi bırakmak suretiyle 1.11.1986 günü yani yaklaşık 20 haftadan sonra hasat edilmiştir.

Çeltik bitkisinin kuru madde miktarı üzerine tütün tozunun yapmış olduğu etki çizelge 10'da gösterilmiştir.

Çizelge 10. Çeltik bitkisinin kuru madde miktarı üzerine tütün tozunun etkisi

Uygulamalar Ton/da	Toprak Tipi					
	I	II	III gram/saksı	IV	V	VI
0	4.23	3.00	6.06	2.85	3.86	9.26
1	5.77	3.68	8.54	—	4.81	10.50
2	6.35	5.98	11.00	4.72	5.34	10.31
5	10.11	7.50	11.00	6.13	6.73	9.87
10	7.43	6.29	8.65	5.59	4.01	3.78

a = üç tekerrürün ortalaması

I = Kollüviyal Toprak, II – Kireçsiz Kahverengi toprak, – Kırmızı Kestane Toprağı IV – Kestane toprağı, V – Alüviyal Toprak IV = Kahverengi Orman Toprağı

Çizelge 10'un incelenmesinden anlaşılacağı üzere tütün tozunun baki etkisi devam etmiş ve çeltik bitkisinin kuru madde miktarını genelde 5 ton/da düzeyine kadar Linear bir şekilde arttırmıştır. Kırmızı kestane rengi toprakta ise en yüksek kuru madde miktarı 2 ton/da düzeyinde sağlanmıştır. Kontrola göre % artış hesaplanacak olursa en yüksek % artış yine 5 ton/da düzeyinde kollüviyal, kireçsiz kahverengi, kestane ve alüviyal toprağı için sırasıyla % 139.01, 150.00, 115.09 ve 74.35 olmuştur. Kırmızı kestane toprağı için 2 ton/da düzeyinde en yüksek % artış 81.52 ve kahverengi Orman toprağının aynı düzeyi için % 10.31 tesbit edilmiştir.

Tütün tozunun yüksek düzeyleri gonold (özellikle 10 ton/da düzeyi) çeltik bitkisinin kuru madde miktarının düşüşüne neden olmuştur. Doğal olarak bu sonuçlar bekleniyordu, çünkü çeltik bitkisi sulu koşullarda yetiştirildiği için tütün tozunun yüksek düzeylerinde bu-

lunan besin elementlerinin hepsinin eriyip toprak çözeltisine geçmeleri ortamda fazla miktarda besin elementlerini oluşturmuş ve sonuç olarak çeltik bitkisinin gelişmesine olumsuz etki yaparak kuru madde miktarını düşürmüştür.

3.4. Çeltik Bitkisinin Dane Verimi Üzerine Tütün Tozunun Etkisi

İkinci bitki olarak yetiştirilen çeltik bitkisinin verimi üzerine tütün tozunun sonraki etkisi çizelge 11'de gösterilmiştir.

Çizelge 11. Çeltik bitkisinin dane verimi üzerine tütün tozunun sonraki etkisi.

Uygulamalar I	Toprak Tipi gram/saksı					
	II	III	IV	V	VI	
0	0.79	2.25	6.49	3.22	3.52	7.52
1	4.08	3.58	6.40	—	4.58	8.43
2	5.84	5.85	10.50	4.15	4.86	10.49
5	8.35	6.74	9.86	6.62	5.20	10.95
10	6.97	5.58	5.76	6.48	—	—

a = Üç tekerrürün ortalaması

I — Kollüviyal toprak, II — Kireçsiz Kahverengi toprak

III — Kırmızı Kestane Toprağı IV — Kestane Toprağı

V — Alüviyal Toprak IV — Kahverengi Orman Toprağı

Çizelge 11'in incelenmesinden de anlaşılacağı üzere tütün tozu kollüviyal, kireçsiz kahverengi, kestane, alüviyal ve kahverengi orman toprakta çeltik bitkisinin dane verimini 5 ton/da düzeyinde sırasıyla saksı başına 3.75-8.35, 2.25-6.74, 3.22-6.62, 3.52-5.20 ve 7.52-10.95 grama kadar yükseltmiştir. Burada birinci önemli husus 10 ton/da düzeyinde alüviyal ve kahverengi orman toprağındaki saksılardan dane verimi hiç alınmamıştır. Bunun nedeni bu tip topraklarda tütün tozunun eriyip fazla miktarda veya toksik seviyede besin elementlerinin oluşturulmasından ileri geldiğinden olabilmektedir. Aynı şey diğer topraklarda 10 ton/da düzeyinde meydana gelen dane veriminin düşüşü için de sözkonusu olmuştur.

Ö Z E T

Tokat Sigara Fabrikasında sigara imalatı esnasında çıkan tütün artığını organik gübre olarak değerlendirmek amacıyla Tokat İlinde

bulunan altı büyük toprak grupları saksı denemesi için kullanılmıştır. Üç tekerrür ve 5 konu (0,1,2,5 ve 10 ton/da) uygulamak suretiyle tütün tozu topraklara iyice karıştırılmış ve 15 adet bezostya buğday bitkisi çeşidinden 15 adet tohum ekilmiş ve bir haftadan sonra 5 adete seyreltilmiştir. Bitkinin normal gelişmesini sağlamak üzere her saksıya 25 ppmN ammyum nitrat şeklinde azotlu gübre uygulanmıştır. Buğday bitkisi 18 haftadan sonra hasat edilmiştir. Saksılardan buğday bitkisinin kökleri alınarak ve hasattan sonra üç ay geçtikten sonra aynı saksılara çeltik bitkisi (Riba çeşidi) tohumundan 15 adet ekilmiş ve 20 günden sonra 5 adetde seyreltmek suretiyle tütün tozunun baki (sonraki) etkisi araştırılmıştır. Bu kez yine her saksıya 25 ppm N üre şeklinde azotlu gübre uygulanmıştır. Saksı denemesinden elde edilen sonuçlar aşağıdaki gibi özetlenebilir.

Deneme için kullanılan tütün tozu buğday bitkisinin gelişmesini her altı toprakta olumlu yönden etkilemiştir. Kollüviyal toprakta en yüksek verim 5 ton/da düzeyinde 1.33-3.07 gram/saksı olarak tesbit edilmiştir. Aynı düzeyi için bunu kırmızı kestane toprağı 2.33-3.16 gram/saksı ve kahverengi orman toprağı ise 2.49-3.81 gram/saksı olarak izlemiştir. Aynı topraklarda aynı düzey için kontrole göre yüzde artışları sırasıyla % 130.83 (kollüviyal toprak için), % 35.62 (Kırmızı kestane) ve % 53.01 (kahverengi orman toprağı) olmuştur. Kireçsiz kahverengi kestane ve Alüviyal toprakta tütün tozu düzeyi arttıkça buğday bitkisinin kuru madde miktarı da artmıştır. Bu topraklar için kontrole oranla (10 ton/da düzeyinde) % artışlar sırasıyla % 52.63, % 135.85 ve % 209.04 olmuştur.

Buğday bitkisi hasat edildikten sonra aynı saksılara ekilen çeltik bitkisinin kuru madde miktarı ile dane verimi üzerine tütün tozunun baki tesiri olmuştur. Kollüviyal kireçsiz kahverengi, kestane ve Alüviyal toprak için en yüksek kuru madde miktarı 5 ton/da düzeyinde sırasıyla 4.23-10.11 gram/saksı, 3.00-7.5 gram/saksı, 2.85-6.13 gram/saksı ve 3.86-6.73 gram/saksı olmuştur. Kırmızı kestane ile kahverengi orman toprağı için en yüksek kuru miktarı 2 ton/da düzeyinde sırasıyla 6.06-11.00 gram/saksı ile 9.26-10.31 gram/saksı olarak tesbit edilmiştir.

Çeltik bitkisinin dane verimi üzerine tütün tozunun sonraki etkisi olumlu olmuştur. Kollüviyal toprak için dane verimi kontrol da 3.79 gram iken 5 ton/da 8.35 gram/saksı'ya çıkmıştır. Kireçsiz kahverengi toprağı, kestane toprağı, allüviyal ve kahverengi orman toprağı için kontrol da sırasıyla 2.25, 3.22-3.52 ve 7.52 gram/saksı iken 5 ton/da düzeyinde bu rakamlar sırasıyla 6.74-6.62, 5.20 ve 10.95 gram/saksı'ya çıkmıştır.

Sonuç : Saksı denemesi sonuçlarına göre buğday bitkisi için tütün tozu 5 ton/da düzeyine kadar kuru madde miktarını arttırmıştır. Ayrıca 5 ton/da düzeyine kadar tütün tozunun sonraki etkisi çeltik bitkisinin gerek kuru madde miktarı ve gerekse dane verimini önemli derecede yükseltmiştir. Bu sonuçlar tarla denemeleri ile geliştirildikten sonra çiftçilere tütün tozunun gübre olarak kullanılması önerilebilecektir.

L İ T E R A T Ü R

BOUYOUCOS, G.J. (1951) A Calibration of hydrometer method for making mechanical analysis of soils, Agron. J. 43. 434-438

ÇAĞLAR, K.Ö; (1949) Toprak Bilgisi; 230

OLSEN, S.R, V. Cole F.S. Watanable and L.A. dean (1954) Estimation of available phosphorus in soils by extration with sodinm bicarbonate

RICHARDS, L.A. (1954) Diagnosis and imhroventent of saline and alkali soils U.S.D.A. Handbook No. 60

SUNGUR, M. (1978) Fabrikasyon artığı, tütün tozunun gübre değerinin saptanması. Topraksu Genel Müdürlüğü Toprak ve Gübre Araştırma Enstitüsü Ankara. Genel Yayın No. 76. Araştırma Raporları No. 13 1976-77 yılı Araştırma Raporu S. 78.

TUĞAY, M. Emin. (1958) Türkiye Tütüncülüğü Tokat Ziraat Fakültesi Dergisi Cilt 2. Sayı 1.

TARTIŞMA KONULARI

IV OTURUM

Başkan : Doç. Dr. Enver ESENDAL :

Efendim ben sizlerin hoşgörüşüne sığınarak sayın Brohi'nin konuşmasında, orjinal araştırma sonuçlarını sunmasını bekledim, 10 dakika aşık. Sanıyorum bu beş tebliğe ait sorular gelecektir. Sayın Dr. Aпти ile başlayan ,sıra ile Sayın Doktor Eğilmez, Sayın Dr. Otan ve Sayın Yazan ve sonunda Sayın Doç. Dr. Brohi'nin tebliğlerine ait soruları almadan evvel bir hususu bildirmek istiyorum, bu ses kayıt bandlarının çözümünde kolaylık olması bakımından lütfen soru sormak ve katkıda bulunmak isteyenler konuşurken kendi isimlerini de takdim ederlerse yararlı olur sanıyorum. Buyrun soru sormak ve katkıda bulunmak isteyenlerin ben isimlerini alayım, ondan sonra söz sırası ile evet sayın İncekara, başka söz almak isteyen veya katkıda bulunmak isteyen varmı evendim? isminiz, İbrahim Kumaş başka efendim Özlen Eğilmez, eğer başka söz almak isteyen yoksa bu üç söz almak isteyenlere sırasıyla sayın Prof. Dr. Fethi İncekara Hocamızdan başlamak üzere sırasıyla söz veriyorum efendim. Buyrun.

Prof. Dr. Fethi İNCEKARA :

Zannediyorum zaman iyice daraldı, onun için mümkün mertebe derdimi özet olarak anlatabilirim mesele yok. Efendim. Şimdi ben Amerika'da bulunduğum zamanda orada bulunan Doktor Profesör Mandel, gene çiftçi bir arkadaş Amerika'lı bizimki öyle ki nicotiane tabacum kültür tütününü nicotiana aklımda kaldığına göre yabani türlerden kültür tütününü genetik olarak ortaya koymuş adam, kendisine dedimki yahu sizin tütünleri bizim ülkede, bizim tütünleri sizin ülkede yetiştirelim acaba arada bir kaynaşma olur mu diye, o zaman dedi ki hoca ben Amerika'da tütün ekotip olmasına rağmen, yani ekotipe göre kalitesi değişmekle beraber Amerika'da da istenirse Şark tipi kaliteli tütün yetiştirilebilir dedi. Ama dedi önemli olan nokta şurada firmalar herhangi bir tütünü ortaya koyduktan sonra, ko-

lay kolay şekil değiştirmeyiz harmanını, ortaya koyduğu sigara tipini değiştirmeyiz. O itibarla daha ziyade firmaların ortaya koyduğu sigarayı bozmayalım. Çünkü her tiryaki hoş tütünde kalite denilen şey duman kendisi, mesela pancardan kalite deyince 45 derecelik bir bölgeden, pancar bölgesinden alacağı bir numuneyi koyarsanız şeker payını yaparsanız bu % 20 şeker ihtiva eder der derhal kalitesini ortaya koyar ama tütün maalesef duman, hiç kalite mefhunu daha ziyade içicinin keyfine bağlı öyleki netice bu, hani giderde bu şu kalitededir, bu bu kalitededir diye kestirmek kolay değil.

Şimdi ben asıl konuya dönmek istiyorum. Bu Reşat arkadaşımızı hakikaten doğru çok kompimente yani efendim yaşmaktan, demetliye, küçük kınalı tütünlerden virginia ya kadar efendim tütün karakterde ve tipte bir popilasyon üzerinde çalıştı. Ben kendisine şunu sormak istiyorum.

Hatta yemekte yarım kaldı. Acaba o vaktiyle Kadri Gültekin ve diğer arkadaşların ortaya koydukları virginia ya benzeyen Şemdili, Hakkari vs. tütünleri hakikaten bunlara efendim virginia karakteri demiştim. Eğer bunlar virginia karakterinde ise benim sayın Genel Müdülden eğer af buyrun, eğer hakikaten bu doğudaki tütünler Şemdili olsun, Hakkari olsun, Bitlis olsun hatta Malatya'da olsun. Hakikaten bunlar virginia tütünü değilse benim bir önerim olarak Türkiye'de bugün imal edilen sigaralarda gerek Samsun, gerek Tokat, gerekse efendim Maltepe bunlar efendim aynı gruptan. İkinci aşama olarak benim uzun zamandan beri içimde yatan bir şey full materyali yani dolgu tütünleri olarak mesela sanki Amerikan sigarası yapıyormuş gibi % 15 oranında Şark tipi kalite tütünü harmanına koymak suretiyle ikinci bir tip sigara acaba ortaya koyabilirmisiniz? Bu Prof. Mandel'in şeyisine rağmen, güçlülüğünü ortaya koymasına rağmen acaba ikinci bir tipi sigara ortaya koyabilirmiyiz.

Üçüncü aşama ise doğrudan doğruya Amerikan tipi yani full materyali virginia, full materyali burley olan ve efendim kalite bazını yükseltmek için Şark tipi kalite tütünü koymak suretiyle bugünkü hakiki Amerikan tipi sigaraları imal etmek yani bu Türkiye için çok önemli yani ikinci, üçüncü aşamalarını evet kıymetli arkadaşlarımız araştırırlar, ortaya koyarlarsa yani çok yerinde bir şey olur tahmin ediyorum.

Şu ara bir noktaya da işaret edeyim. O da kurutmaya ilgili Özlen hanımda. Şimdi efendim biz Şark tütünlerinde güzel kehribar, sarı rengi kazanmak için güneşte kuruturuz hatta bu kurutmak esnasında havaların kurak geçmesi arzu edilir ki yaz kurusu dediğimiz şey

o zaman güzel sarı renk tütünler elde ederiz. Ama biraz şeyin Reşat Apti'yide aratacağız ama ben Şarkı gezdiğim zamanda bazı tütüncü vatandaşları ziyaret ettim, hatta evlerinde gördüm. Şimdi bunlar bir tarafta kendisi yatar, bir tarafta eğeği bağlıdır, tavanda da efendim yetiştirdiği tütünler asılıdır hayret edersiniz, eğer araştırmam doğruysa bana söylenenler doğruysa bu damda karanlıkta 15-20 gün biraz astığı tütünler öyle güzel sarı renkleri varki bizim bilgilerimize tamamen ters düşüyor. Şimdi bu Amerika'da bendenize sual oldu. Şimdi bu açık renkli gelişen tütünleri flue-curd sistemiyle kuruttuğu. Bunun anlamı gene o kötü karakterli virginia tütünü 3 gün gibi kısa zamanda kurutup efendim azoruyla birlikte yani ölüm kalım savaşı veren yaprağın bünyesinde bulunan şekerli tutup muhafaza etmek ve bu suretle tatlılık vermek için. Yani bu öneri hani bizim tütünlerimizde yanılı buradan gelir. Bu Amerika'lılar bununda çaresini bulmuşlar ve efendim kalevi karakterli tütünlerini, aksi karakterli yapmışlar ve bünyelerinde % 24 e kadar şeker ihtiva eden tütünlerin çünkü bu organik devrede tütün yaprağını kinetik suretiyle yani bir oksidasyon dolaylı olarak efendim karbonhidratı yani şekerleri tartılıyor karbondioksit halinde ve su halinde ayırıyor ve şeker düşüyor. İşte o flue-curd sistemi ile hangarda da derece kurutmanın sebebi de bu yani acaba bu şeyde kurutmada hakikaten bu karanlıkta damdaki tütünlerden hakikaten bu sarı renkler nasıl elde ediliyor. Bu doğrudur, yanlışı biraz düzeltirlerse memnun olurum. Sonra bu önerimi de Sayın Genel Müdüre arz edeyim. Yüksek karakterli tütünleri olarak bunlara Şark tipi kaliteli tütünü ilave etmek suretiyle ikinci bir işlemimiz hayırlı olur zannediyorum. Teşekkür ederim.

Başkan Doç. Dr. Enver ESENDAL :

Buyrun sayın dekanımız söz mü almak istedi ?

:Peki o zaman ben sayın hocamızın sorusunu şöyle anladım, Sayın Genel Müdüremizden cevap istemeleri ve tekrar etmek istiyorum. Sadece Doğu Bölgesi tütünlerinden meydana getirilecek harmanlarla Virginia benzeri bir sigara yapımı mümkünmüdür şeklinde, öylemiydi hocam sorunuz.

Prof. Dr. Fethi İNCEKARA :

Full Materyali, doğunun Virginia ya benzeri tipi olmak kaydıyla içersine % 20 oranında sanki Amerikan sigaraları yapar gibi Şark tipi tütünü koymak suretiyle gibi yeni bir şey.

Başkan Doç. Dr. Enver ESENDAL :

Yani Şark tipi sigara tütünlerimizi kullanmak suretiyle Virginia yerine de Doğu Bölgesi tütünlerimizi kullanmak suretiyle de bir harman yapılabilir mi? Evet efendim.

Süreyya Yücel ÖZDEN : Genel Müdür.

Araştıracamız, bakacağız.

Başkan Doç. Dr. Enver ESENDAL :

Evet cevaplamanızı aldık efendim. Peki başka söylenecek bu konuda bir şey olmadığına göre sözü Sayın Kumaş'a veriyorum. Buyrun Sayın Kumaş.

İbrahim KUMAŞ :

Yanılmıyorsam başta bu sempozyumu tertip eden Tokat Valiliğine, Tekel Genel Müdürlüğüne ve bu toplantıya katılan kıymetli bilim adamlarına, çok teşekkür ederim. Sabah herhalde Turhan Aral Beyefendinin konuşmasına iştirak edebilirim. Orada çok dikkatimi çeken bazı konular var.

Doç. Dr. Enver ESENDAL : (Başkan)

Sayın Kumaş sorduğunuz soru sabah ki oturum ile ilgiliydi, onlara cevap vermemiz imkansız, şimdiki oturum ile ilgili sorunuz var mı?

İbrahim KUMAŞ :

1 — Altı ay önce bir karar alınmış tütün tekeli kaldırıldı, ben hatırlamıyorum bir toplantı yaparak ve tartışılarak tütün tekeli kaldırıldı mı, böyle bir toplantı yaptımı acaba?

2 — Türk tütünlerinin daha az zararlı olduğu tesbit edilmiş, yabancı tütünlere ithal izni açıldı, yabancı tütünlere Virginia, Burley. Acaba Türk tütünlerinin daha iyi, daha verimli, daha kaliteli hale getirmek için bir araştırma varmı, bu soruların cevabını rica ediyorum.

Doç. Dr. Enver ESENDAL : (Başkan)

Sayın Kumaş siz buraya geç geldiğiniz için bu sorduğunuz soruların çoğunun cevabı burada verildi. Onun için ben geri dönmeye ge-

rek görmüyorum. Eğer merak ettiğiniz bir konu var ise konuşmacılarla ikili, karşılıklı görüşmek suretiyle gerekli bilgiyi alabileceğinize inanıyorum. Onun için müteakip konuşmacının sayın Dr. Eğilmez'in katkısına ve sorusuna geçiyorum. Aynı zamanda sayın hocamızın sorusunun cevabını size bırakıyorum. Sayın Eğilmez. Emin Tuğay hocamızın bir sorusu var Sayın Eğilmez'den özür diliyorum ben, buyrun.

Prof. Dr. Emin TUGAY :

Tabi daha önceki oturumda konuya değinildi ise sözüm kalır. Şimdi öğrencilere ders anlatırken bazen aklıma şu geliyor. Hani Virginia hızlı kurutuluyor diyoruz ya kurutuluyor. Acaba bizim biraz önce sözü edilen ve andıran Doğu Bölgesi tütünlerimizin bazılarında hepisinde değil, hızlı kurutma denemesi yapıldı mı gerekir mi, ve durum ne olabilir. Çünkü 12-15 oldukça bunda şeker var eğer, yani hızlı kurutma yaptık mı, yapmak istiyormuyuz, yaptıksa sonuç nereye vardı, değilse olabilir mi?

Doç. Dr. Enver Esendal (Başkan)

Teşekkürler ederim, evet buyrun Sayın Eğilmez

Özlen EĞİLMEZ :

Şimdi Hocamızın sorusuna cevap vereyim. Tebliğimde de bahsettiğim gibi kurutma tarafından önce klorofilin yeşil rengi yok oluyor katılaşmayla bu kurutma sırasında sarı renkleri meydana getiriyor. Bu kurutma daha genişlerse kurutma demeyim de olay daha genişlerse bazı kompleks değişiklikler meydana geliyor. Klorofilin özü ve katetik asit koyu renkli maddeler oluşuyor. Kurumada bu faaliyetlerin bu renklerin oluşmasında enzimlerinde etkisi var. Enzimlerde renkli su ortamında faaliyet gösteriyorlar. Bu kurutma sırasında bu suyun enzimlerin faaliyetini giderirken suyun altına düşürürse kurutma orada kalıyor, onun için karanlıkta yapılan hücrelerde yapılan kurutma karanlıkta oluyor. Onun için kısa zamanda % 20'nin hatta % 15'in altına düşerse renk kararmadan yani o kompleks maddeler oluşmadan enzimlerin faaliyeti bitki için sönük kalabilir sanıyorum. Doğudaki durum bundan kaynaklanmaktadır. Çünkü bağı nem oldukça düşük doğuda bu kurumada kısa sürede tamamlanıyor sanıyorum yani kapalı yerde kurutma ile çabuk kurutma sağlandığı için o koyu renkli maddelerin oluşmasında imkan kalmadan tamamlanmış için sarı renk Doğudaki uygulama olmuş oluyor.

Reşat APTİ :

Ben tebliğimde şöyle bir şey belirttim. Mezofit ve ksorofit yapı o zaman benim şöyle bir sorum var. Neden o zaman karabağları gölgede kurutmuyoruz çünkü ksorofit yapıya sahiptir. Muş'u neden gölgede kurutmuyoruz. Mezofit yapıya sahiptir genelde burada tütünün kendi biyolojisinden kaynaklanıyor.

Prof. Dr. Emin TUGAY :

Benim sorum şuydu; aynı yapıdaki yaprağı kurutma sistemi yani Virginia'nın Amerika'daki kurutma sistemine göre yaparsak ne olur ?

Reşat APTİ :

Şimdi efendim şöyle birşey izah etmek istiyorum. Karabağlar tütünü yahutta ksorofit tütünler kırıldıktan sonra birgün tahammül etmezler, ısınma başlar altından, Bitlis tütünleri, mezofit yapıya sahip Bitlis tütünleri kırıldıktan sonra tarlada,

Prof. Dr. Emin TUGAY :

Soru şu; Doğu bölgesindeki bazı tütünlerimizin Virginia özeliğine yakın durumu var dedik mi ? doğru mu, doğru. Virginia tütünü kendi yerinde A.B.D.'de nasıl kurutuluyor, o da bellidir. O yöntemi denesek ne olur diyorum. Benim sorum bu.

Reşat APTİ :

Ona cevap vermek istiyorum ama ben ilk hocamızın sorusuna cevap vermek istiyorum. Hocamın sorusu şöyle; gölgede kurutulur mu ? bende diyorum ki, mezofit yapıya sahip olan tütünler gölgede kurutuluyor. Ksorofit yapı kurutulmaz. Ve ikinci sanırım Ahmet Bey bunu açıklamak istiyordu. Bizim iki kez ilişki kurmak istedik. Best Fabrikasıyla sonra imkanlar elvermedi. Kesinlikle denenmesi gerekiyor. Teşekkür ederim.

Başkan : Doç. Dr. Enver ESENDAL :

Sayın Özlen Eğilmez ekleyeceğiniz birşey var mı ?

Özlem EĞİLMEZ

Sigara fabrikalarının ve işleme atelyeleri artıklarından yurtdışında yaptırılan reconstie tütünlerden ve Samsun, Maltepe Sigarası

harmanlarına % 5, 10, 15, 20 ve 25 oranlarında reconstie tütün katılır ve bunlarda yapılan sigaralarda duman geçen zifir, nikotin miktarlarını, yanma hızlarını hidroskpositeleri Enstitülerimizde getirebilir. Aldığımız sonuca göre yaptırdığımız reconstie tütünü zifir oranını 16 mg. dir ve buna bağlı olarakta her % 5 lik artışta yaklaşık olarak söylüyorum 1 mg. lik bir düşüş elde edilebilir. Ayrıca bizim nikotinde de bir azalma oldu ve yanma hızıda artığını oranına bağlı olarak yükseldi sigaralarımız.

Bir de, Abdül Reşit Beyin yaptığı konuşmayla ilgili aklıma bir soru geldi. Bilindiği gibi tütünde nikotin var bu tütün tozları tarlaya serildiği anda büyük bir ihtimalle ordaki enzimlerin faaliyetinde nikotin parçalanabilecektir ? Ancak acaba parçalanmadan kalan nikotin varmı ve bu nikotini bitkiye geçiyormu bu oldukça önemli bir konu çünkü bu maddeler gıda maddesi olarak kullanılıyor. Bu nikotinde belirli bir dozdan sonra öldürücü etki yapıyor. Şayet bitkilerde nikotin analizi yapılmamışsa fakültenin imkanları yoksa biz enstitülerde de bunu yapabiliriz.

Doç. Dr. Enver ESENDAL : (Başkan)

Sayın Eğilmez'e teşekkür ederiz. Bir endişemi dile getirmek istiyorum. Bu oturumda izlediğimiz tebliğlerin üçü orjinal araştırma sonuçları idi, bunlardan birisi de mavi küfe ıslah. 1960 senesinde Avrupa'dan yurdumuza ilk kez girdikten sonra hemen arkasından bu konuda ıslah çalışmaları yapılmıştır. Tarım Bakanlığının kuruluşlarında da aynen devam ettiğini biliyorum. Orman Fakültesinde, Ziraat Fakültelerinde, diğer araştırma kurumlarında mavi küfe mukavemet ıslah çalışmaları devam ederken, özellikle Karadeniz'de sıcaklığın 17 dereceyi aşmadığı dönemlerde nemin yüksek olması nedeniyle efideri halini alan bu hastalığa karşı, mantara karşı ıslah çalışmalarının sonucu elde edilen çeşitlerin tohumları dağıtılmış bulunan köylü ürünü yetiştirdikten sonra, ekspertiz muayenesinde kalitesiz görüldüğü köylü tarafından, yetiştirici tarafından muayyen vesilelerle, muhtelif vesilelerle dile getirilmiştir. Öyle görülüyorki bir tarafta araştırma sonucu, binbir emekle, müşkülâtle sayın hocamız İncekara'da uzun yıllarını vermiş bu ben yakından biliyorum. Ondan sonra ki esas alım safhasında kalitesiz görülüyor. Yani kenara itiliyor. Ya başından bu işlerde strateji uygulamak lazım, bu kopukluğu ortadan kaldırmak

için veyahutta köylüyü böyle zor durumda bırakmamak lazım. Bunu bir mesaj olarak bende yetkili gördüğüm sayın Genel Müdürümüzün huzurunda açıklıyorum. Dün de belirttim araştırma sonuçlarını, araştırma sonuçlarına istinaden gerçekleri kıymetlendirmek bakımından gerekli gördüğüm için bu açıklamayı burada bir daha yapmış bulunuyorum. Ve bu oturumu soru sormak, katkıda bulunmak suretiyle iştirak edenlere, tebliğ vermek suretiyle burada değerli araştırma sonuçlarını açıklayan arkadaşlarıma teşekkür ediyorum ve oturumu kapatıyorum.

V. OTURUM

TARTIŞMA KONULARI

Başkan : Süreyya Yücel ÖZDEN (Genel Müdür) Sayın hocalarımız, değerli konuklar, aslında, benim çalışma programımda böyle bir oturuma başkanlık etmem söz konusu değildi. Ancak, ilgili kişilerin çeşitli sebeplerle gelmemeleri dolayısıyla öylesine büyük ve onurlu bir görev bana düştüğü için çok mutluyum. Gösterilen teveccühe de teşekkür ederim. İnşallah olumlu bir şekilde bu oturumu yönetirim ve çalışmalar sürdürülür.

Şimdi bu oturuma başlamadan önce fırsattan yararlanarak bir iki küçük noktaya değinmek isterim. Daha önceki oturumlarda çeşitli araştırmacı arkadaşların bazı konularda çalışmalar yaptığını hakikaten zevkle ve ilgiyle izledik. Ben hemen beyan ediyorum : Mesele tütün tozlarının kullanılması konusu, kaliteye yönelik konular, vb. konularda araştırma yapmak isteyen uzmanlarımıza açtık. Onlara olanaklarımız elverdiği ölçüde her türlü desteği vermeğe açtık. Lütfen Sayın Emin Tugay Hocamızdan da istirahat edebilirsem, bu toplantı vesilesiyle, bu tür çalışmalarda Tekel'le ilişki kurmak isteyen, Tekel'in araştırma olanaklarından yararlanmak isteyen veya Tekel'den destek isteyen arkadaşlarımız, sayın doçentlerimiz, doktorlarımız, profesörlerimiz varsa, onlarla her türlü işbirliği yapmaya hazırız. Hatta İstanbul'a geldiğinizde sizi misafir etmeye de hazırız tesislerimizde. Hatta hatta, belki sonucunda hazırlayacağınız çalışmaların baskısını yapmaya da hazırız. Ama takdir edersiniz ki, konuların bizim çalışmalarımızla biran önce ilişkisini kurmamız zorunludur, yani hertürlü araştırmaya diyemiyorum maalesef, fakat Tekel'in faaliyet alanına giren konulardaki araştırmalara destek olmaya açtık. İkinci bir konu da, belki yanlış anlamalara da sebebiyet vermesin diye düzeltme fırsatını elde edemedim, ona da değinmek istiyorum. Tütün tozlarının bir anlamda gübre olarak kullanılması meselesi. Belki sayın arkadaşlarımızdan bilmeyenler vardır. Birçok konuda konuşuyoruz, bu konuda da niye konuşuyorsunuz diyebilirler. Ben hasbel ka-

der 5 yıl süreyle 1977-1982 yılları arasında bugün TÜGSAŞ diye bilinen Türkiye Gübre Sanayii'nin Genel Müdürlüğünü ve Yönetim Kurulu Başkanlığını yaptım. Gübre konusuna gençliğimin çok kıymetli 5 yılını verdim. İdareci olarak fabrikalar kurmak, fabrikalar işletmek ve Türkiye'deki gübre politikasını Türkiye'nin yararına olacak bir şekilde dönüştürebilmek için hakikaten gençliğimin 5 yılını verdim ve o yıllar ülkemiz ekonomisinin darboğaz içinde yaşadığı, enflasyonun şahlandığı, anarşinin kol gezdiği çok zor yıllardı. Bu bakımdan gübre konusu ilginç bir konudur, çokda önemli bir konudur. Birazcık olsun orada 5 sene yöneticilik yaptığım için ve 5 sene önce hesaplarımız T.B.M.M.'de onaylandığı için rahatlıkla konuşuyorum, biraz şeyler öğrendik. Benim gübre konusundaki yapılan araştırmaya yakın ilgim bundan kaynaklanmaktadır. Ben demek istiyorum ki; kimyasal gübre diye nitelendirilen gübre birde tabii gübre denilen gübre vardır. Bu gübreler içerisindeki bitki besin maddesi olayı önemlidir. Dolayısıyla birim alan başına üretimde elde edilecek artış önemlidir. Toprak analizleri konusu vardır, vs. vs. Ben şimdi sayın öğretmenlerimizin huzurunda çok daha fazla ,affedersiniz ukalalık etmek istemiyorum, fakat bir önemli yönü de şudur; birde fizibilite denen bir olay vardır. Yani ne kadar gübreyi nasıl elde edeceksiniz onu, çiftçiye nasıl ulaştıracaksınız, çiftçi ne kadar kullanacak ve kaçta kullanacak, üretimde birim alanında ne kadar bir artış elde edecek ki, bu gübre olayı ekonomiye faydalı bir şekilde cereyen etsin? tütün tozlarına ilişkin konuda, tütün tozuda gübre olarak kullanılıyormuş ama bu ihmal edilmiş denilebilir. Araştırmanıza destek olmaya hazırız bir; ikincisi, fakat araştırmanızda tütün tozu hangi tütünün tozudur, o tütün tozu nasıl elde edilebilir, ölçek nedir, yani kaç ton, çiftçiye nasıl aktarılabilir, kullanım teknolojileri nelerdir, üretimimizde ne kadar artış elde ederiz? Yani halk deyiimiyle attığımız taş ürküttüğümüz kuşa degecek midir? Fizibilite. Bir ilginç yönü bu araştırmanıza, Sayın Abdülreşit arkadaşımıza söylüyorum, katarsanız bizde size destek oluruz ve umuyorum ki faydalı bir araştırma ortaya çıkar. Benim inancım odur. Her araştırmanın neticesinde müsbet bir sonuca varmak maksat değildir. Bu araştırma bazı konuların gündemden kalkmasına da sebebiyet vereceği için çok büyük bir fayda sağlar. Bir takım tereddütleri, bir takım şüpheleri ve bir takım ümitleri ortadan kaldıracığı için önemli bir fayda sağlar. Bu bakımdan biz hazırız. Birde nikotinin besinlere intikal derecesi nedir? Allah esirgesin sonra o besinlerin tüketilmesi yenmesi esnasında nikotin açısından sakinler ortaya çıkabilir. Yani hem ölçeği nedir, ekonomisi nedir, fizibilitesi nedir? Bunu soruyorum, hem de nikotin ilişkisi ve birde tarlada yetiştirilecek bitki veya besin ilişkisi çok önemli olduğu için bun-

lara da bakılabilir. Faydalı sonuçlar elde ederiz inşallah ülkemiz yararına bir küçük tozu bile ziyan etmeyiz. Ama diyoruz ki, bu, saksılar veya küçük ölçekli operasyonlar için uygun olabilir de, büyük ölçekteki operasyonlar için olamaz, bunu da gündemden kaldırınız.

Çok özür diliyorum, huzurunuzu işgal ediyorum, bir tütün ekimi konusunda, zannediyorum dünkü konuşmamda geçti, biz özellikle son yıllarda, Türk tütününün kalitesine büyük önem verilmesi gerektiğini savunuyoruz. "Türkiye'de tütünün kalitesini geliştirme projesi" diye, daha çok uygulamaya dönük bir proje uyguladık. Hafızam beni yanıltmıyorsa, son iki yılda yaklaşık 50 milyon liraya kadar bir harcamaya yaptık. Bu proje için broşürler hazırladık, ekicilerimize dağıttık. Kaliteli tütün yetiştirme esasları, dedik, fiyat sistemi dedik, şimdi videolar hazırlıyoruz, filmler hazırlıyoruz. Bunların hepsini de köy kahvelerinde veya köylerde ekim alanlarında ekiciye göstermeye çalışıyoruz. Şimdi oturuma geçiyorum müsaadenizle. Bu son oturumdur.

TÜTÜN VE SAĞLIK

Recep YAZICIOĞLU
Tokat VALİSİ

Recep Yazıcıoğlu (Vali) : (Tütün ve Sağlık Konusundaki Konuşması) Şimdi efendim ben değerli hocalarıma böyle bir uzmanlık dalıyla ilgili pek birşey söylemem zaten mümkün değil mesai arkadaşlarımla beraber sık sık ben onların iflahını söküyorum zaten vesile oldukça denk geldikçe o konuda birkaç sözcüğümüz var ise dağarcığımızda onu söylüyoruz. Geçen Ömer Tarman hocamız yaş 88 çelik gibi ama çelik gibi geçen şeyde bir sempozyum vardı. Amasya'da, Amasya'nın tarımsal meseleleri diye Samsun Üniversitesi, Samsun Ziraat Fakültesi tertip etmişti. İşte Tarman hocamızda oradaydı, sohbet ediyoruz sigaradan açıldı dedi ben hiç hayatta sigara ve alkol kullanmadım sigaraya tabut çivisi dedi sigaraya dedim hocam neredeydin gözümü hiç ayırmadım. Bu tabut çivisi işi çok güzel oldu sizden öğrenmemiz iyi oldu bunu dedim artık ben satarım bundan sonra Zaten ben burada gerçi bazı şeyleri anlamıyorum ama anladığım konularda oluyor, burada öğrendiğimizi bilahare satıyoruz. Zaten bizim mesleğin de biraz şeyi hiçbir şeyin derinlemesine bilmeme herşeyden az çok kenarından, köşesinden birşey bilme, şeklinde de özetlenebilir. Bizim meslek birazda budur. Çünkü her konuda az çok bir iki çift laf etmek ve her konuyla meşgul olmak gerekiyor. Bu konularda da genelde az aşağı yukarı her sahada da bizim özel idare olarak birçok çalışmalarımız var. Tarımsal projelerimiz de var. Tabut çivisini dedim hocam ben artık Fakültenin açılışında çocuklara dedim zaten biz yarım saat kadar bir nutuk çekiyoruz ben bunu söylerim efendim ve sizlerde varken söylerim. İçkiyede birşey söylediler ama onu unuttum. Biraz daha sert bir kelime yani onu söylemek, kullanmakta pek iyi birşey değil. Fakat hocanın böyle çelik gibi olmasını birazda buna borçlu idi. Şimdi bir ara bizim Ordu valisi dışarıda iken Almanya'ya gitmiş. Muhtelif Almanya'ya değil muhtelif Avrupa ülkeleri Almanya dahil. Belçika vs. Şimdi her gittiğimiz yerde biz işçilerle toplantı yapıyoruz yalnız salonları bize kiralarken sigorta yaptırıyorlar.

Mesela büyük bir salon kiraladınız sigorta şartı var. Bir iki böyle olunca sorduk bu sigorta bize mi mahsus, yoksa sizin çalışma sisteminiz bumudur? dediler bu Türklere mahsustur. Salon kiralırken Türklere kiralarken biz sigorta yaparız. Bu Türklere mahsus

başka bir millete değil. Niye bize mahsus biz Türkler kapalı yerde sigara içer, yerler halıdır izmaritleri yere atar, yangın çıkar, birde kafaları bozulur birbirlerine sopayla kafa, kol kırarlar. Bu bizde meşhurdur biliyorsunuz kafa kol kırma işi. Onun için salon tahrip olur, biz sigorta yaptırırız işinize gelirse şimdi efendim, tabi bu bizim için ibret verici bir tablo değil ençok şehirlerarası yolculuklarda yani, bizim insanımız çok afedersiniz yani dünyada tek başına yaşıyor. Kendi dışında başka bir varlık kabul etmez. Bu en yüksek tahsillimiz içinde böyledir, sahil insanımız içinde böyledir. Yani birlikte yaşamının sorumluluğunu kendinden başka bir insanında yeryüzünde yaşadığını istisnalar hariç % 90'ımız bilmez. Şimdi otobüste giderseniz çocuk var, hasta var, kadın vardır beyefendinin sigarası filede durur. Kibritide yanındadır, kibrit, çakmak neyse. Mola verir otobüs kibrit, sigara şeyin orada durur sigara yahu insafı ol, Allahtan kork yahu beyefendi gider bildiği yerde de yemeğini yer. Ondan sonra haydi bakalım otobüs, eh birde sigara yakalım. Yahu Allahtan kork yahu, yarım saatte 20 tane sigara içsen o nikotin denen zehiri fazlasıyla alsan, 3 saat idare edecek nikotini bir paket sigarayı 20 sigarayı şöyle üst üste içsen alsan ve 3 saat idare etsen ne olur yahu Allahtan kork yahu orada hasta var, sakat var yani bunu içme hürriyeti kabul eder, yani hürriyeti sigara vardırda sigaradan zehirlenmeme hürriyeti yoktur. Bunu kimseyede tanımazsınız müdahale etseniz ne demek oluyor demokrasi vardır. Demokrasi ile ne ilgisi varsa, yani insanları zehirlemenin demokrasinin gereği olduğunu ondan öğrenirsiniz, yani ben size uzun bir nutuk çekerim bu iş gerçekten Güneş gazetesinin muhabiri yoktu burada güzel yazmış bugünkü şeyde diyorki bu faciaya diyor bir kampanya ile biz dikkatleri çekmek istedik, ama yani bizim Tokat'ta yapmak istediğimiz aslında buydu. Yani gerek alkol konusu olsun, gerek sigara konusunda olsun bunun insan sağlığına zararlı olduğunu kainat, bütün tıp otoriteleri, bütün herkes biliyor bunu. Yani bunun aksini kimse iddia edemez, insan ömrünü azalttığı her türlü kansere. kanserin her türlüüne sebep olduğu ayrıca kadınlarda özellikle kadınlarımız şimdi çok şükür bizim sosyetik bayanlarımız şimdi sosyetenin gereği olarak sigarayı içtimi kendini kleopatra zannediyor herhalde buda yeni çıktı bu piyasaya buda Amerikan filimlerinden herhalde bize geliyor. Bol bol filimlerde bunu görüyoruz modern, çağdaş yaşama öğreniyoruz. Şimdi hanımlar bunu yeni bir moda olarak tabii hanım bir sefer güzelliğini kaybediyor, estetik, cilt güzelliğini tazeliğini cilt buruşuyor perişan oluyor, çocuklar sakat doğuyor işte efendim sakat doğduğunu görüyoruz, sigara içenin çocuğu sakat doğuyor.

Yani sigarayı herkes içebilir, kadınlar asla bizim bir doktor mütehassis hekim vardı elimden gelse diyor sigara içen kadını aslanlara parçalatırım. Hanımı içiyordu ama, ona dedim Allahtan kork hanımın içiyor hanımını önce aslanlara parçalattır dedim elimden gelmiyor diyor, elimden gelse diyor, elimden gelse o işide yapacağım.

Netice olarak tabi artık fazlada sözü uzatmayalım zamanda geçti biz bu işin mütehassısı değiliz. Keşke bu uzman arkadaşımız dediğim gibi büyük talihsizlik olmuş. Yani buraya gelseydi onun bildirisini dağıtıp, çoğaltıp teskir edip bütün kainata dağıtırdık, ama genelde yapacağız bunu.

Sayın Genel Müdürüm ve Sizlere teşekkür ederim, saygılar sunarım.

Başkan : Süreyya Yücel ÖZDEN (Genel Müdür) Efendim biz sayın Valimizle daha çok bu konularda sohbet ederiz. Bir açıklama yapmama müsaade ederlermi acaba? Bu değindikleri hususların yanında bu sempozyumun başından beri de dile getirildiği gibi, tütün olayının Türkiye'nin ekonomisi için küçümsenmeyecek bir olay olduğunu da kendileri her zaman kabul buyururlar ve sağlıkla ilgili konudan sonra, tütün tarımı konusundaki arkadaşımız, Orhan Güney. Buyrun Orhan Güney

TÜTÜN TARIMI

Orhan GÜNEY

Tütün Ekperi

Üretim Planlaması ve Alım Müdürü

TÜTÜN TARIMI

Orhan GÜNEY

Tütün Eksperi

Üretim Planlaması ve

Alımı Müdürü

G İ R İ Ő

Tütün birçok özellikleri dolayısıyla diğer bitkiler arasında benzersiz bir yere sahiptir. Yaygın biçimde kullanılışı, ekiciden itibaren çeşitli safhalarda insanların ve toplumların uğraşlarına konu olması ve geçimlerine vesile teşkil etmesi gibi özellikleri ile tütün kitleleri yakından ilgilendirmekte ve ekonomik faaliyetlere konu olmaktadır. Diğer yandan ülkelerin mali politikalarında vazgeçilmez ve çok önemli bir gelir kaynağı sayılmaktadır.

Tütünün bu özellikleri dolayısıyla ülkemiz tarımında da önemli bir yere sahiptir.

Bilindiği gibi yurdumuz Dünya üzerindeki iklim kuőađı ve yerel yapısı bakımından tarıma elverişli ülkelere biridir. Tütün verimli toprak ve iklim koşullarına da bağlı olarak yurdumuzun daha çok kıyı bölgelerine dağılmış bulunmaktadır. İç Anadolu ve Doğu Anadolu Bölgelerinin toprakları ise iklimin çok sert ve kurak olması nedeniyle genellikle daha verimsizdir.

B Ö L Ü M İ

TARIM ÜRÜNLERİ ARASINDA TÜTÜNÜN YERİ

A — TÜTÜN EKİM SAHASI

Türkiye'de her yıl ekilip biçilen (nadas hariç) takriben 16 - 17 milyon hektarlık tarla arazisi mevcuttur. Bunun 13.3 - 13.7 milyon hektarlık bölümünde hububat, 1.2 - 1.5 milyon hektarlık bölümünde ise sınai bitkiler üretilmektedir.

1977 - 1986 yılları arasında ülkemizde tarıma elverişli alan, sınai bitki ekilen alan ve tütün ekilen alan (000 hektar olarak) aőađdaki şekilde belirlenmiştir.

Yıllar	Tarıma elverişli Alan		Sınai Bitki ekilen alan	Tütün Ekilen Alan		Sınai Bitki Alanına %
	(000) Hektar	(000) Hektar		(000) Hektar	%	
1977	16.531	1.408	8.5	277	1.7	19.7
1978	16.349	1.307	8.0	299	1.8	22.9
1979	16.607	1.173	7.1	233	1.4	19.9
1980	16.372	1.226	7.5	223	1.4	18.2
1981	16.711	1.249	7.5	177	1.1	14.2
1982	16.967	1.234	7.3	206	1.2	16.7
1983	17.164	1.325	7.7	230	1.3	17.4
1984	17.453	1.469	8.4	189	1.1	12.9
1985 (T)	17.400	1.470	8.4	186	1.1	12.7
1986 (T)	17.430	1.480	8.5	188	1.1	12.7

Son 10 yıl içinde tarıma elverişli alanların % 7-8.5'unda sınai bitki üretimi yapılmaktadır. Tütün tarımı; tarıma elverişli alanların % 1-1.8'inde sınai bitki üretimi yapılan alanların ise % 13-23'ünde yapılmaktadır.

Tütün ekim alanları iklim ve toprak özellikleri dolayısıyla Ege, Karadeniz, Marmara, Doğu ve Güneydoğu Bölgelerine dağılmıştır. Bu bölgeler içinde iklim ve toprak istekleri uygun bulunan bazı alım noktalarında Tömbeki, Virginia, Burley, Puro ve Hasankeyf tütün üretimi de yapılmaktadır.

Tütün üretim sahalarının 1977-1986 yılları itibariyle bölgeler olarak dağılışı aşağıda gösterilmiştir.

Yıllar	EGE		K.DENİZ		MARMARA		DOĞU		Toplam
	Ekim Alanı	%	Ekim Alanı	%	Ekim Alanı	%	Ekim Alanı	%	
1977	151.098	55	64.969	24	17.747	6	42.735	15	276.549
1978	165.422	55	73.489	25	18.164	6	42.224	14	299.299
1979	132.256	57	60.911	26	12.041	5	27.296	12	232.504
1980	129.336	58	52.686	23	10.349	5	30.625	14	222.996
1981	110.092	62	41.929	23	6.500	4	18.646	11	177.167
1982	125.770	64	48.792	20	6.226	4	25.326	12	206.114
1983	145.028	63	48.308	21	8.464	4	27.765	12	229.565
1984	113.312	60	44.894	24	6.337	3	24.208	13	188.751
1985	117.911	63	37.804	20	7.152	4	23.226	13	186.093
1986 (T)	119.639	64	36.074	19	7.497	4	24.620	13	187.830

Tabloda da görüldüğü gibi tütün tarımı yapılan alanların % 55-64'ü Ege, % 19-26'sı Karadeniz, % 3-6'sı Marmara, % 11-15'i Doğu ve Güneydoğu Bölgesindedir.

Ülkemizde tütün tarımı; daha ziyade diğer tarım ürünleri için rantabl olmayan kır ve kırtaban arazilerde yapılmaktadır.

B — TÜTÜN ÜRETİM MİKTARI :

Türkiye'de tütün üretimi yıldan yıla dalgalanmalar göstermektedir.

Bu değişimler, ekim sahasına ve umumi konjonktüre bağlı olmakla beraber özellikle tütün fiyatlarına, ihracat hacmine, dış talebe ve hava şartlarına bağlıdır.

Bu faktörlerin üretim üzerindeki tesirlerini müstakilen dikkate almamak yerinde olur. Fakat fiyat faktörü en kuvvetlisi olarak kabul edilmektedir.

Tütün üretiminin bölgeler itibariyle son 10 yıllık dağılışı aşağıdaki şekilde gerçekleşmiştir.

Yıllar	EGE		KARADENİZ		MARMARA		DOĞU		GENEL TOPLAM
	Ton	%	Ton	%	Ton	%	Ton	%	
1977	133.523	54	48.069	19	16.552	7	49.706	20	247.950
1978	160.825	55	55.953	19	20.480	7	55.305	19	292.563
1979	120.577	56	47.517	22	12.698	6	35.793	16	216.585
1980	132.812	58	40.272	18	10.278	4	44.987	20	228.349
1981	104.489	62	31.583	19	6.221	4	25.730	15	168.023
1982	130.060	63	38.944	19	6.257	3	32.474	15	207.735
1983	150.646	64	38.853	17	9.373	4	34.971	15	233.843
1984	103.665	59	35.979	20	7.469	4	30.416	17	177.529
1985	112.839	66	24.950	15	4.811	3	27.891	16	170.491
1986 (T)	114.063	67	22.612	14	5.766	3	27.421	16	169.862

Tütün ekim sahası ile sıkı bir bağlantı gösteren üretimin yaklaşık % 54-67'si Ege, % 14-22'si Karadeniz, % 3-7'si Marmara, % 15-20'si Doğu ve Güneydoğu Bölgesinde gerçekleşmektedir.

Doğal olarak çok üretim Ege Bölgesinde gerçekleşmektedir. Çünkü ihrac kabiliyeti yüksek İzmir Menşei tütünlerimiz bu bölgemizde yetişmektedir.

Marmara ve Karadeniz Bölgesinde üretilen tütünlerin büyük bir kısmı, Doğu ve Güneydoğu Bölgesinde yetişen tütünlerin ise tamamı iç tüketimde kullanılmaktadır.

Ancak, Marmara Bölgesi gün geçtikçe tütüncülükten uzaklaşmaktadır. Bu bölgemizde genel sanayileşmenin hızla gelişmesi bunun yanında tütün tarımının güç ve zahmetli bir iş oluşu, bir yılı aşkın bir süre emek istemesi, diğer tarım ürünlerinden sebze ve meyve üretiminin ve ticaretinin daha cazip hale gelmesi nedeniyle tütün ekim alanları sebze ve meyve bahçelerine kaymakta ve dolayısıyla üretim her yıl azalmaktadır.

Buna göre son yıllarda ekilen sahayla orantılı olarak tütün üretimi de düşmektedir. 1977 yılında 247.950 ton olan tütün üretimi, 1985 yılında 170.000 ton seviyesine inmiştir. 1986 yılı ürünü tütün üretiminin 169.862 ton olacağı tahmin edilmektedir.

Tütünumuzün Dünya'da «Türk Tütünü» diye isim yapmasında; tütünün memleketimiz bünyesine uygun tarımsal karakteri, üretimin belirli arazilerde yapılması ve yetiştiricisinin mahareti de büyük rol oynamıştır.

Ancak, uygulanan fiat politikaları nedeniyle üretici kaliteden çok verime dayalı üretime yönelmiş, taban ve sulak arazilerde de tütün yetiştirmeye başlamıştı.

Genel Müdürlüğümüzün 1985 yılında uygulamaya koyduğu kaliteli tütün yetiştirme projesiyle ilgili olarak tütün eksperleri yurt düzeyinde köylere kadar giderek, üreticilerimize daha kaliteli tütün yetiştirmeleri konusunda bilgi vermiş, yardımda bulunmuşlardır.

Ayrıca, kaliteli tütün yetiştirilmesiyle ilgili bilgileri içeren "Tütün Ekicilerine Duyuru" başlıklı bir bildiri ile "Kaliteli Tütün Yetiştiriciliğinin Esasları" ve "Türkiye'de Tütüncülük" adlı iki kitapçık hazırlanarak bütün ekicilere dağıtılmış ve yine aynı konuda Radyoda muhtelif bildiriler yayınlattırılmıştır.

2 senedir devam eden bu proje çalışmalarının sonucu olarak üretici daha da bilinçlenmiş, en kaliteli Türk tütünü yetiştiren kır, kırtaban araziye yönelmiştir.

Sonuçta ;

Ülkemizde tütün dikilen alanların % 47'si kır, % 36'sı kırtaban ve % 17'si taban araziye tütüncülüğü geliştirme proje çalışmaları sonucunda, üretici 1985 yılında % 49 kır, % 38 kırtaban ve % 13 taban arazide üretim yapmıştır.

1986 ürün yılında ise, tütün dikilen alanların % 50'si kır, % 42'si kırtaban, % 8'i taban arazidir.

Diğer taraftan kaliteli tütün yetiştirilmesini teşvik etmek amacıyla; önceki yıllarda uygulanan alım sistemleri değiştirilerek Grad usulü alımlara geçilmiştir. Bu uygulamayla kaliteli tütün yetiştiren ekicinin eline daha fazla para geçeceğinden üretici kendi kendini ıslah edecek ve kaliteli tütün üretimine yönelecektir.

TÜTÜNÜN İSTİHDAM BAKIMINDAN ÖNEMİ

Türkiye'de faal nüfus ve bu nüfusun faaliyet alanları nüfus sayımlarıyla belirlenmektedir. Faal nüfus 1975'de 17.383.828 iken 1980'de 18.522.322'ye yükselmiştir. Faal nüfus artarken toplam nüfus içindeki oranı düşmüştür. 1975 yılında toplam nüfusun % 43.1'i, 1980 yılında ise toplam nüfusun % 41.4'ü faal nüfustur. Bunun yanında tarım alanında çalışan faal nüfus 1975'de 11.694.513 iken 1980'de % 5 eksilme ile 11.104.501'e inmiştir.

Bilindiği üzere Türkiye'de tütün tarımı aile ziraatı olarak yapılmaktadır. Yaklaşık 400 bin ekici tütün yetiştirmektedir. Bir ekici ailesini ortalama 5 kişi olarak kabul edersek, ekici adedinin 5 misli kadar nüfus tütün tarımı ile uğraşmaktadır. Şu halde yaklaşık 2-2.5 milyon kişi tütün tarımı ile iştigal etmekte ve geçimlerini bu yoldan sağlamaktadır.

Türkiye'de hububat hariç hiçbir tarım ürünü bu kadar kişiye geçim sağlamamaktadır.

Tütün tarımı ile uğraşan faal nüfus ise ekici adedine göre saptanabilir. Tütün tarımı ile uğraşan ekici sayısı bölgeler itibarıyla son 10 yıllık durumu aşağıda gösterilmiştir.

Yıllar	Ege Bölgesi Ekici Adedi	K.Deniz Böl. Ekici Adedi	Marmara Böl. Ekici Adedi	Doğu Bölgesi Ekici Adedi	Toplam Ekici Adedi
1977	261.085	116.849	53.002	73.687	504.623
1978	294.046	116.873	52.004	76.038	538.961
1979	265.920	108.709	38.958	62.238	478.002
1980	254.733	103.089	31.408	65.772	455.002
1981	193.367	79.184	19.299	47.477	339.327
1982	224.507	83.226	20.627	53.597	381.957
1983	248.505	89.214	24.808	56.315	418.842
1984	237.805	87.728	22.636	57.392	405.561
1985	234.694	72.685	17.868	50.728	375.975
1986 (T)	228.767	72.780	18.013	48.538	368.098

Bu belirlemelerden de anlaşılacağı gibi; tarım alanında çalışan faal nüfusun % 20'si tütün tarımında çalışmaktadır.

Tütünün tarım kesimi dışında taşıma, pazarlama, endüstri ve ticaret gibi çeşitli uğraşlarını üstlenen devlet ve özel sektör kuruluşlarında çalışan yaklaşık 250.000 aile de hesaba katıldığında faal nüfusun % 15 - 17,5'unun, genel nüfusun % 5 - 6'sının, kırsal nüfusunun % 10'u gibi çok önemli bir bölümünün tütün tarım, endüstri ve ticaretinden geçim ve istihdam kaynağı sağladıkları görülecektir.

B Ö L Ü M II

Memleketimizde tütün üretimi diğer tarımsal üretimde uygulanan genel metod ve koşullar yanında, ekicinin uzun yıllar sonunda edindiği tecrübe ve geleneklerle birlikte mahalli iklim ve toprak koşullarının gerektirdiği değişik uygulamalarla yapılır.

Tütünün tarımsal verimliliği ve kaliteli olması üretim yöntemlerine menşe özelliklerine, üretildiği çevrenin ekolojik (iklim, toprak vs) koşullarına, hastalık ve zararlıların tahribatına ve bunlarla yapılan mücadele sonuçlarına bağlıdır.

Aşağıda Türk Tipi tütün tarımının başlıca esaslarına kısaca değinilmiş bulunmaktadır.

1. İklim Şartları :

Ülkemizde en iyi tütünler mutedil sahil ikliminde yetişir. Buralarda yıllık ortalama sıcaklık 13 derecenin, vejetasyon devresinde aylık ortalama sıcaklık 23-25 derecenin üstüne çıkmaz. Kaliteli bir mahsul için vejetasyon devresinde sıcaklık 28 dereceyi geçmemeli, yağış tutarı yıllık 50 mm. den aşağı, 250 mm. den yukarı olmamalı ve nisbi tutubet % 50 den aşağı düşmemelidir.

Vejetasyon devresindeki kuraklık, kalite tütünlerinde aromanın artmasını, yaprak kıtalarının küçülmesini ve kalitenin yükselmesini sağlarsa da verimin düşmesine sebep olur. Bu devredeki fazla yağışlar ise bitkinin ve yaprak kıtasının anormal büyümesine kalitenin düşmemesine ve verimin yükselmesine sebep olur.

2. Toprak Şartları :

Memleketimizde tütün ziraatine en müsait yerlerin rakımı 150-200 metreyi geçmeyen Güney, Güney-Doğu veya Güney-Batı marazına bakan meyilli ve hafif meyilli arazideki topraklardır.

Tütünlerimizin yetiştirilmesine en müsait topraklar orta kuvvette, sathi profilli, Killi-Kumlu veya Kumlu-Killi, Tınlı-Kumlu. hafif süzek ve organik maddelerce fakir (% 0.5-0.3) umumiyetle 6-7 ph derecesinde hafif asit ve kısmen nötr topraklardır.

Topografik bakımdan düz araziye nazaran arızalı, dalgalı ve havadar arazi tütüncülükte daha kıymetlidir.

Bu bakımdan tütün sahaları;

Kır, kırtaban ve taban olmak üzere kısımlara ayrılır.

Meyilli ve sathi derinlikteki fakir yaka toprakları en iyi ve aromatik tütünleri yetiştirir.

Tütünün Ülkemize girişinden itibaren tütün ziraati başlangıçta Türkiye topraklarının her tarafına yayılmış ve yüz yıllar boyunca devam eden ziraati ve halk tarafından tohumlarının bölgeden bölgeye taşınması suretiyle kendi sınırları içinde revaç gördüğü sahalara yerleşmiştir.

3. Ekicinin Bilgi ve Tecrübesi :

Tütün üretiminin; tohum ekimi, vaktinde fide yetiştirilmesi, vaktinde tarlaya dikilmesi, tarlada bakımı, olgunluğunun tesbiti, kırım, kurutma ve işlemesi gibi her biri ayrı ayrı bilgi ve tecrübeye dayanan safhaları vardır.

İstenilen kalitede bir mahsulün elde edilmesi ancak, bu safhalardaki gerekli işlemlerin noksansız ve vaktinde yapılması ile mümkündür. Bu da tütün ekicisinin bilgili ve tecrübeli olmasını gerektirir. Aksi halde diğer tarım ürünlerine nazaran tamamı ile ayrı bir durum arzeden ve tohum ekiminden satışına kadar 12-13 ay gibi uzun bir süre üzerinde çalışılan tütün mahsulü bir anda değerini kaybeder.

Memleketimizde tütün tarımı daha ziyade bir aile ziraati niteliğini taşıdığı için uzun senelerden sonra elde edilen bilgi ve tecrübeler geleneksel bir meslek halinde, babadan oğula intikal ederek devam edip, gider.

Bu itibarla, memleketimizde tütün ekicisi tütün tarımında yukarıda belirtilen safhalardaki gerekli işlemleri yetiştirdiği tütün çeşidine uygulamada fazla bir zorluk çekmez.

4. Tarla Seçimi :

Tarla seçiminden maksat; çeşitlere ve çeşitlerden beklenen tip ve kalite hususiyetlerine uygun tarlayı seçmektir. Tütün bitkisi her mevki ve alandaki tarlalarda yetişirse de; «Türk Tütünü» adıyla Dünya piyasalarında ün yapan tütünler; kır, kırtaban arazilerin Güney ve Güney Batıya bakan sathi profilli, hafif meyilli bayırlarda, orta verimli tarlalarda yetişir.

5. Gübreleme :

Tütün çeşitlerimiz mahdut beslenme şartları altında kalite hususiyetlerini kazandıklarından gübreleme mevzuu verim ve kalite bakımından önemli bir problem teşkil eder. Tütünde kalite ve verimi paralel olarak yükseltmek mümkün değildir.

Tütünlere topraktan kaldırdıkları gıda ihtiyacı oranında toprağa gübre verilebilir.

Tütün ziraatinde en uygun gübre organik gübreler ve bilhassa koyun, keçi gübresidir. Orta veya zayıf şekilde gelişen az nikotinli, yavaş, tatlı, tok ve aromatik (Samsun, Bafra, Taşova, Bursa, Düzce, İzmir ve İzmit gibi) kalite tütünlerimizin ziraatinde vasat verimli tarlalar tercih edilir. Verim ve kalitede bariz bir düşüş görülmedikçe gübre kullanılmaz. Zaruret halinde 2 - 3 senede bir hektara 20-30 ton tercihen koyun, keçi gübresi kullanılır.

Hayvani gübreler temin edilmediği takdirde hektara en çok 7,5 - 10 kilo saf azot, 15 - 20 kilo fosfor 25 - 50 kilo potas hesabıyla kimyevi gübre kullanılır.

Orta derecede vejetasyon gösteren sert veya tatlı sert (Artvin, Trabzon, Hendek, Edirne, Balıkesir ve Güney Doğu tütünleri gibi) tütünlerini ziraatinde verimi orta veya vasattan biraz daha yüksek topraklar tercih edilir. Ve lüzumu halinde 2 - 3 senede bir hektara 25 - 35 ton koyun keçi veya beygir gübresi, bulunmadığı takdirde hektara 25 - 30 kilo saf azot, 80 - 100 kilo fosfor, 55 - 80 kilo potas hesabı ile kimyevi gübre verilir.

6. Münavebe :

Tütünlerimizin büyük bir kısmı; diğer bitkilerin rantabl olmadığı fakir ve kıraç topraklarda tamamı ile aile ziraati şeklinde küçük işletmeler halinde yetiştirildiği için hemen hemen münavebe tabiki mümkün değildir. Bu nedenle aynı tarlaya üst üste 10 - 15 sene tütün dikildiği vakidir. Bununla beraber arazi durumunun müsait olduğu yerlerde :

Hububat - Tütün,

Mısır - Tütün şeklinde münavebe yapılması yerinde olur.

7. Tohum :

Tohum ile üretilen bitkilerde tohumun; sahip bulunduğu tohumluk vasfının ileride elde edilecek mahsulün kalite ve kantitesine olan etkisini hiçbir zaman gözden uzak tutmamak gerekir. Tütün dikimi hernekadar fide ile yapılırsa da genetik bakımdan istenilen vasıfların fideye intikali tabiatıyla tohumla olacağından, ekilecek tohumun; tohumluk vasfını kaybetmemiş çimlenme gücü ve oranı yüksek olmasına dikkat edilmeli ve kullanılacak tohum 1 sene önceki tütünlerden elde edilen tohumlardan seçilmelidir.

8. Fidelik Tesisi ve Fide Yetiştirilmesi :

Tütün ziraatinde ürünün miktar ve kalitesi sağlam ve hastaliksız fide yetiştirilmesine bağlıdır.

Sağlam, pişkin ve vaktinde yetiştirilen fidelerin tütünleri, tarlada zamanında olgunlaşır, zamanında kırılır, kurutulur ve yaz kurusu dediğimiz yüksek kaliteli mahsul verir.

En iyi fidelik yeri;

— Kuzey tarafı kapalı, Güney ve Güneybatı'ya bakan yerlerde olmalı,

— Günün her saatinde bol güneş görmeli,

— Mahalli hakim rüzgarlara kapalı olmalı,

— Su ihtiyacı kolaylıkla temin edilmeli,

— Tabanı süzek yerlerde yapılmalı,

— Patlıcangiller familyasından sebze ekili bahçelerden, bataklık ve fundalıklardan mümkün olduğu ölçüde uzak olmalı,

— Gölge ve rutubetli yerlerde tesis edilmemeli,

— Fidelik hastalık ve zararlıları ile mücadelede kolaylık sağlamak bakımından fidelikler toplu olarak tesis edilmelidir.

Tohum ekimi;

Tütün fidesi çevre ve hava şartlarına göre 45 - 60 günde yetişir. Bu nedenle fidelerin hazırlanıp ekilmesi için en müsait mevsim ortalama dikim tarihinden en çok iki ay evveldir. Memleketimiz iklim şartlarına göre tohum ekilme tarihleri;

Ege Bölgesi çevresinde; Ocak 15'den itibaren,

Karadeniz ve Marmara Bölgesi çevresinde; en erken Mart'ın ilk haftası,

Doğu ve Güneydoğu Bölgesi çevresinde; Mart sonu, Nisan 15 tarihleri arasındadır.

Tohum atarken; toprağın tavına, tohum ekiminin rüzgarsız sakin bir havada yapılmasına, ekimden sonra kapak gübresi atılmasına ve ekim bittikten sonra süzgeçli kovalarla iyice sulama yapılmasına dikkat edilmelidir.

9. Tarla hazırlığı :

Tarla hazırlanmasında, sürümün derin veya sathi yapılması çeşitlere ve tarlanın tavına göre değişir.

Memleketimizde genellikle Sonbaharda yağmur mevsiminin başlangıcında anız bozma ve müteakiben de 15 - 20 cm. derinlikte tarla sürümü yapılır. Bu sürüm, kışın yağışların toprakta depo edilmesi, killi ağır toprakların kar ve donların tesiri ile fiziki vasıflarının düzelmesi ve yabancı otlarla mücadele bakımından önemlidir.

Tarlaya çiftlik gübresinin Sonbaharda, sun'i gübrenin ise İlbaharda atılması daha iyi sonuçlar vermektedir.

İlbaharda tarlalar en az iki defa sürülerek tavın kaçmamasına özen gösterilmelidir. Son sürmeden sonra tarla tesfiye edilir. Dikimin vaktinde ve sıhhatli bir şekilde yapılabilmesi tarlanın zamanında hazırlanması ile mümkün olur.

Karık açma; Dikim için tarlada, toprağın nemli kısmına erişmeyecek derinlikte karık biçiminde çizgiler açılması gerekir.

— Güneşlenmeden azami ölçüde istifade için sıra istikâmetlerinin Doğu - Batı veya Doğu - Güney istikâmetinde olmasına,

— Meyilli yerlerde bilhassa erozyona mani olmak için karıkların meyil istikâmetine dikey olarak açılmasına dikkat edilmelidir.

10. Dikim :

Tütünün tarlada geçireceği müddeti hesaba katmak ve Sonbahardan önce hasat ve kurutmayı tamamlayabilmek için her bölgenin iklim şartlarına ve tütün çeşidine göre dikim zamanı ayarlanır.

Memleketimizde tütün dikimi ortalama olarak; Ege Bölgesi çevresinde Nisan başında, Karadeniz ve Marmara Bölgesi çevresinde Mayıs'ın 10-20'si arasında, Doğu ve Güneydoğu Bölgesi çevresinde ise Haziran ayı ortalarında yaparlar.

Fidelerin iyi tutması bakımından dikimden sonra can suyu verilir.

11. Tarlada bakım :

Tütünlere ekseriyetle 2 defa, bazen yağışlı senelerde 3 defa dikim ile kırım arasında çapa yapılır. Birinci çapa dikimden 10 - 15 gün sonra gaye sathi olarak yapılır. Birinci çapadan 10-15 gün sonra da ikinci çapa yapılır. Üçüncü çapa dip sıyrıldıktan sonra yapılır ve boğaz doldurulur. Bu suretle fidelerin daha iyi köklenmesi ve rüzgarlardan yıkmaması sağlanmış olur.

Çeşide ve bölgelere göre mavi küf, trips, püseron ve diğer tarla hastalık ve zararlılarına karşı ilaçlama yapılır.

12. Sulama :

Küçük yapraklı, açık renkli kalite tütünleri gerekmedikçe sulanmaz çünkü sulama ile verim artar, yaprak kıt'ası büyür, kalite düşer,

Çok kurak geçen yıllarda aşırı olmamak üzere, bitkinin normal gelişmesi bakımından sulama yapılabilir.

13. Olgunluk ve kırım :

Tütün yaprağının ileride kazanacağı ticari değeri büyük ölçüde olgunluğunun iyi tesbitine ve kırımın vaktinde yapılmasına bağlıdır. Bu itibarla olgunluk ve kırım zamanlarının tayini çok mühimdir.

Tütünde olgunluk yaprağın uçlarından başlayarak kenarlara doğru sararması ve yaprak yüzünde sarı kabarcıkların meydana gelmesiyle anlaşılır.

Genellikle dikimden 2-2.5 ay sonra olgunluk ve kırım başlar. Tütün yaprakları dipten uca doğru olmak üzere el el kırılır.

14. Dizme, Soldurma, Kurutma :

Tarlada kırılıp küfe ve selelere itinalı bir şekilde yerleştirilerek dizme mahalline getirilen yapraklar, kızışmaya meydan bırakılmadan hemen dizilmelidir. Bir günde kırılan tütünlerin aynı günde dizilmesi mühimdir. Aksi halde dizimi ertesi güne kalan tütünler solmuş olduğundan dizilmeleri çok güç olur ve zaman alır.

Dizme işi kırım sırasına göre yapılırsa, eller karışmayacağı için daha dizme sırasında tütünler ellere ve boyları ayrılmış az çok aynı kıt'a ve evsftaki yapraklar bir araya getirilmiş olur ki bu durum ileride yapılacak yaprak tasnifinde çok büyük kolaylık sağlar.

Soldurma :

Dizimi yapılan tütünler çeşide ve ellere göre 24-48 saat kadar gölge bir mahalde ve kuru zemin üzerinde tahta veya hasır üstünde kökleri yere, uçları yukarı gelmek üzere tek sıra halinde istif edilerek üstleri örtülmek suretiyle yapılır. Bu işlem her tarafı kapalı binalarda diziler asılarak, yahut ızgara usulünde olduğu gibi ızgaralara konup üzerleri örtülerek veya salaş ve vagon usulündeki gibi aynalara takılıp sundurma veya hangar içinde bekletilerek yapılır. Bu amaliyeye soldurma denir.

Bundan maksat henüz kırılmış yapraktaki canlılığın direkt güneş ışınlarına maruz bırakılarak canlılığın anı olarak sona erdirilmemesidir.

Kurutma;

Tütün yaprakları kurutuldukları zaman bünyelerindeki suyun % 80-85 ini kaybederler Kuruma olayı sadece yaprakların su kaybından ibaret değildir. Çeşitlere, kırım zamanındaki olgunluk derecelerine ve kurutma usulüne göre, tütünün fiziki ve organoleptik kalitesine tesir eden bir takım kimyasal değişiklikler meydana gelir.

Ege, Marmara ve Karadeniz Bölgesi tütünlerimiz soldurma ameliyesinden sonra güneşte. Bazı, Doğu ve Güneydoğu Bölgesi tütünleri ile puroluk ve Burley tütünleri gölgede kurutulmaktadır.

Güneşte kurutma usulünde ızgara, ayna, çardak, salaş ve vagon tipi mahalli ekolojik şartlara ve çeşitlere uygun değişik kurutma tesisleri kullanılır.

Gölgede kurutmada ise ayvan, gam gibi mahallerle angar vs. gibi kurutma yerleri kullanılır.

Kurutma müddeti hava şartlarına, tütün çeşit ve ellerine göre değişmekle beraber genellikle güneşte kurutma 10-15 gün, gölgede kurutma 3-6 hafta kadar devam eder.

İyi bir kurutma yeri;

— Mümkün olduğu kadar tarla ve ikâmetgâha yakın olması,

- Daima bol güneş görecektir yerde kurulması,
- Rüzgârlara kapalı olması,
- Harman yerleri ve yollardan uzakta olması,
- Zeminin rutubetsiz ve tesfiye edilmiş halde kum veya çakıl ile örtülmüş olması,

Gibi özelliklere sahip olmalıdır.

15. Ekici işlemesi;

Tütün satışları Kanun gereği denk halinde iken yapılır. Bunun için her tütün ekicisi tütünlerini işleyip denk halinde satışa arz etmek zorundadır.

Kanuni ve teknik bakımdan denklere aynı elleri ihtiva eden tütünlerin konulması, mahsul ve görmezlerin ayrı ayrı denklenmesi gerekmektedir.

Ekici tütünlerinin denklenmesi ile ilgili esaslara 1177 sayılı Tütün ve Tütün tekeli kanununa ait tüzüğün 16.17.18 ve 19, maddelerinde geniş bir şekilde yer verilmiş bulunmaktadır.

Burayakadar yapılan açıklamalardan da görüleceği gibi;

Memleketimizin ekonomik ve sosyal yapısında tütün ve tütün tarımı önemli bir yer işgal etmektedir.

Tütün tarımında plânlı ve programlı bir çalışma ile kaliteli tütün yetiştirilmesi ve teşvik edilmesi ile Türk tütününü eski ününe kavuşturacaktır.

Kaliteli tütün üretimi gerçekleştirildiğinde hem ekici hemde ülke ekonomisi kazançlı olacaktır. Üreticinin eline daha fazla para geçecek, gelir düzeyi artacaktır. Tütünlerimizin kaliteli olması nedeniyle yaprak tütün ihracatımız artacak, ülkemize daha fazla döviz girme imkânı sağlanmış olacaktır.

Başkan : Süreyya Yücel ÖZDEN (Genel Müdür) : Şöyle bir husus uygulayalım izin verirseniz. Konuşmacımız kürsüde dursun. Bu konuşmaya ilişkin sual sormak isteyen sayın konuklarımızın sorularını alalım hemen cevaplandıralım ve bu konuşmacıyla ilgili bölümü kapatalım ve bir sonrakine geçelim kabul mü efendim? Varmı soru sormak isteyen sayın Orhan Güney'e? Eğer soru sormak isteyen yoksa benim bir sorum var. Şöyle bir soru müsadenezle ben sormak istiyorum. Şimdi Türkiye'deki ekim alanlarımız belirli şekilde takip edilmiştir. Bu 1177 Sayılı Yasanın içinde hatta yöreler itibarıyla falanca vilayetin falanca kazası, falanca köyü ve bunlarda ek liste halinde orda durmaktadır. Aslında bu ek listede değişmiş değildir. Çünkü bir Kanunun eki olarak orda durmaktadır. Tüm ekim alanlarının için bir kuşumuz var, diyoruz ki, taban arazide de ekime müsaade verilmiştir. Nitekim sizin rakamlarınızda taban arazi oranı, yüzde kaç acaba? ekime müsait arazi veya ruhsat verilmiş araziyi soruyorum, bunun toplamı kaç? Şimdiki önemli değil, tütün dikilmeye açık olan ruhsat verilerek açık olan alanı biliyorsunuz olabilir. Bunun ne kadarı kıraç? Dolayısıyla, 80 kilo dekara verimi varsayar isek, ki doğru rakamlarla sayın hocalarımız beni düzeltsinler, hiçbir şekilde taban arazilere inmeden, sadece kıraç arazi kullanılsa Türkiye'de kaç bin ton tütün yetişir? Taban arazide hiç ekim yapılmazsa, kıraç arazilerin kullanılmasıyla son yılların ortalaması olan 200 bin ton tütün yerine, yaklaşık olarak 1 milyon tütün üretmek mümkündür. Yani sadece burası önemlidir, yani bu mesaj önemlidir. Türkiye'deki tütün ile tütünün yetiştirildiği arazi arasındaki kalite ilişkisini dikkate alacak olursak, kıraç arazide 6-7 misli daha fazla tütün yetiştirilebilir mi? Benim sorum buydu, başka var mı acaba?

Kemal Ketenci : Geç kaldım ama özür dilerim, aklıma geldi bunu sormak istiyorum acaba şimdi yeni bir alım sistemi getiriyoruz, yeni bir yaklaşım getiriyoruz tütüncülüğümüze acaba tesbit edilmiş arazi yahut bu arazi meselesini kaldırsak ne olur? Konuşmacı ne düşünüyor bu konuda yani isteyen istediği bir arazide yetiştirebilirsin.

Başkan : Süreyya Yücel ÖZDEN (Genel Müdür) : Yani sorunuz ben şöyle sorabilir miyim? Diyorsunuz ki mademki kaliteli tü-

tüne iyi para vererek ekonomiyi yönetiyorsunuz, o halde nereye tütün ekildiğine bakmayınız, serbest bırakalım, arazi konusunu ama alırken dikkat edelim...?

Orhan GÜNEY : Bizim 180-200 milyon kilo iç tüketim, satış imkanları göz önüne alınarak ihtiyacımız belirlendiğine göre bu miktarın çok üstünde bir üretim gerçekleşecek. En iyi kaliteli tütünleri kır, kırtaban arazide yetiştiriyor. O zaman taban arazide de tütün üretilecek ve daha evvel söylediğim 10 sene evvelki 76 senesinde 247 bin ton civarında tütün üretildiğini söylemiştik, İşte bu üretim fazlası elde stoklarda kalacak bugünkü stok birimleri nedeniyle düştüğümüz bu duruma gene gelinecek kanısındayım.

Mustafa GÜR : Sayın Başkan bir soru da ben sormak istiyorum. Sayın Ketenci'nin sorusu zaten cevabı da birlikte taşıyor. Konuşmacının verdiği rakamlardan da görüleceği gibi son üç yıl içinde taban arazide ekim miktarı yarı yarıya kırtaban ve kır sahaya taşınmış bunun sebebi ne polisiye tedbirlerdir ne de taban arazide tütün ekimi yapan ekicinin zorla diğer tarafa taşınmasıdır. Tamamen tatbik edilen fiyatlandırma sisteminden kaynaklanmaktadır. Yüksek fiyat alan ekici nerden yüksek fiyat aldığını bildiği için de üretimini oraya taşımış bulunmaktadır. O açıdan soru zaten cevabını da birlikte taşımaktadır. Taban arazide ekim yapan ekici az fiyat alacağını bildiği için de zaten burda ekmiyor bunu söylemek istedim.

Başkan : Süreyya Yücel ÖZDEN (Genel Müdür) : Evet bu önemli bir açıklamadır. Hakikaten işin ruhu da burdadır yani fiyat sistemine teşebbüs edilirken ruhsat verilmiş alanların ruhsatlarına da el atılabilir idi, ama bu gereksiz tartışmalara sebebiyet verebilecek bir yaklaşım olurdu ve bunu çiftçimize ve vatandaşımıza anlatmak da fevkalade zor bir konudur. Halbuki bugün kendilerine iyilikle anlatıldığı zaman, her zaman sağduyusu kuvvetli olan Türk çiftçisi, nerede, neyi yaparsa daha çok kazandığını bilen Türk çiftçisi, böyle bir ruhsat iptali konusuna teşebbüs edilmeden kendiliğinden taban araziden uzaklaşıyor, kır ve kırtaban arazilere doğru gidiyor.

Prof. Dr. Emin TUGAY : Sayın Başkan bir cümle izin verir misiniz?

Başkan : Süreyya Yücel ÖZDEN (Genel Müdür) : Buyurun efendim, lütfen.

Prof. Dr. Emin TUGAY : Sayın Başkan çok özür dilerim bu soru bana göre tavizsiz ve yerinde bir sorudur. Şimdi biz inanın gerek araştırmacılar gerek Devlet olarak üreticimizi destekleyeceğiz mi? şu anda üretim planlamasına ters bir düşüncedir bu soru. Yani sen tütünü pamuk arazisine de ekersen ek, nereye dağın başına da ekersen ek ben beğendiğimi alırım demek Devlet sorumluluğuyla bağdaşmaz. Bunu ifade etmek istiyorum. Diyeceğim ki tütünlerin kalitelisi şuralarda yetişir onları ekerseniz şu fiyattan alırım, taban arazide tütün yetiştirilmez, bölgeye göre değişir buraya ekersen olmaz diyeceğim yani benim kanaatim odur Sayın Başkan yoksa hani sadece fiyatla kişiyi mahkum etme yoluna gitmek hani benim anlayışına göre yani Devletin ve bilime dayandığı şeyi, bilime dayanarak hareket eden bir yönetimin gidiş yolu olmasa gerek. Onun için biz eğiteceğiz Teşekkür ederim.

Başkan : Süreyya Yücel ÖZDEN (Genel Müdür) : Evet bende bu eğitimi iyilikle anlatmalı diye söyledim sayın hocam. Aslında bu ilginç bir sorudur ve bu sorunun arkasında büyük tartışmalar yatmaktadır. Söylenen de şudur: Sayın Ketenci izin verirse biraz açayım ve bu Sempozyuma da uygun düşen bir konu olduğu için, müsaadenizle biraz derinleştirelim. Efendim çiftçimize veya köylümüze tütün ekim müsaadesi verilen alanlar burda dururken ve bu verilen müsaadelerle bir manada, «sen bu topraklarda tütün ekimi yap veya yapabilirsin» denilmiş iken, nasıl olurda burada ürettiği tütünü almazsınız? Birinci cevabı tamam, alıyoruz. Ama Devletin destekleme alımları yapması amacıyla bu tütünleri alıyoruz. Yıllarca ne oldu? Stoklarda birikti. Ondan sonra, «eyvah bu tütünlerle, bu stoklarla ne yapacağız» diyeceğiz. O halde hemen bir soru akla gelebilir, ki arkadaşım galiba bu maksatla sordu, o halde bu ruhsatları iptal ederiz öyleyse? Bu çok hassas bir konu olduğu için, idare ruhsat iptal etme yerine, eğitici eğitim çalışmaları ile, eğitici bir yaklaşımla kaliteli iyi tütünün nerde yetişeceğini çiftçimize anlatma yolunu seçmiştir. Sayın Güney'in tebliğinde de görülüyor, o da buna önemli ölçüde uymaktadır ve işte 2,5-3 yıl içerisinde taban arazide yapılan ekim miktarı % 1 azalmıştır. Daha yukarıya doğru kaymıştır, yani tercih edilen yol burasıdır.

TURHAN ARAL : Şimdi efendim eğer böyle bir şey olursa o takdirde tebliğde bir gelişme olur zira tütünde kalite görecel bir kavramdır. iklim koşulları da son derece bağlıdır. İklimin elverişli olduğu yıllarda taban dediğimiz arazide de son derece iyi kaliteli tütün olduğu gerçeği vardır. O takdirde eğer bu şeyi açarsanız, eğer

bunları üretime açarsanız 1 sene, 2 sene iklim koşulları elverişli olur, iyi tütün yapar sürdürür ondan sonraki iklim koşulları elverişli değilse yani sıcak ve yaz kurusu olan bir dönem geçmemişse o takdirde o kişinin üretime devam etmesi elbetteki mümkün olmayacaktır. Teşekkür ederim sayın Başkan.

Başkan . Süreyya Yücel ÖZDEN (Genel Müdür) : Ben teşekkür ederim. Artış şudur sayın Aral, sayın dinleyiciler, çok önemli konu için belki tekrardır. Ekim alanlarına ilişkin herhangi bir teşebbüs sözkonusu değildir. İdarenin yapmaya çalıştığı (iklim şartları da risktir biliyoruz ve doğrudur. Çok kurak yıllarda taban arazide, Sizin değindiğiniz gibi, iyi tütün olabilir, kaliteli tütün olabilir ancak riskli bir durumdur) risklerden daha uzak ve diğer konvansiyonel tarım ürünlerinin yetişmediği kıraç araziye doğru gitmeleri fiyat sistemiyle teşvik edilmektedir, hadise budur. Ama alanlar durmaktadır, destekleme alımı kavramı da yürürlüktedir. Dediğiniz gibi bazı yıllar iyi tütün yapacağım diye çiftçimiz hareket edebilir ama iklim şartları elvermez. Biz çiftçimizi sadece fiyatla cezalandırma diye asla, böyle bir düşünceye sahip değiliz. O alanda da destekleme alımı yaparak çiftçimizin rahatlaması sağlanacaktır. Teşekkür ederim.

Orhan bey Teşekkür ederim. Efendim şimdi tütün tarımını görüştük tütün ve sağlık konusunda görüştük. Tütün sanayi ve tütün ticareti iki konumuz var. 20'şer dakika değil mi hocam? Tebliğ sahipleri buradalar mı?

SİGARA SANAYİ

Talât ÖZYILDIRIM
Tütün Eksperi
Üretim Müdürü

SİGARA SANAYİ

Talât Özyıldırım

Tütün Eksperi

Üretim Müdürü

1 — GİRİŞ

Tütün, birçok özellikleri dolayısı ile diğer bitkiler arasında benzersiz bir yere sahip olmuştur. Yaygın biçimde kullanılışı, ekiciden itibaren çeşitli safhalarda insanların ve toplulukların uğraşlarına konu olması ve geçimlerine vesile teşkil etmesi gibi özellikleri ile tütün kitleleri yakından ilgilendiren ülkelerin malî politikalarında vazgeçilmez ve çok önemli bir gelir kaynağı sayılmıştır.

Tarihten önceki zamanlarda insanların çeşitli bitkiler yakarak mukaddes ateş ve dumanla güneşe saygılarını belirttikleri bilinmektedir. O dönemlerde Mezopotamya ve Mısır'ın eski medeniyetlerinde ilâhların takdisinde tütsü dumanı büyük bir yer işgal etmekte idi Bugün bile Firavunların mezarında (son keşfedilen TUT - ANK - HAMON'un mezarında) çok güzel imal edilmiş vazolar içersinde yakılarak ilahlara duman halinde sunulan reçineli maddelerden mamul koyu haki renkte küçük yuvarlak cisimler buluyoruz. Keza, milattan önce 3000 yılına kadar törenlerde balsam'a benzer güzel kokulu maddelerin kullanıldığı ehram kitabelerinden tespit edilmiştir.

Yunanlılar ve Romalılar da, diğer milletlerde olduğu gibi mukaddes ateş ve tütsü dumanı adetini eski dinlerden ve medeniyetlerden aldılar. İnsanlık tarihinin bu devirlerinde bazı bitki ve diğer maddelerin yakılması ile elde edilen dumanın teneffüs edilmek sureti ile bir kısmı hastalıkların tedavisinde kullanıldığı görülür. İiipokrat'ın kadın hastalıklarında duman, teneffüs etmek ve üfleme sureti ile kullanmayı tavsiye ettiği baz, yazarlarca belirtilmektedir. Tarihi Herodot,

milattan 450 yıl önce bugünkü Bulgaristan ve Şimalı Yunanistan'ın bulunduğu bölgede yaşayan Sikitlerin kızgın taşlar üzerine kenevir tohumları attıklarına, bunlardan fazla miktarda duman çıktığına ve bu duman arasında sevinç bağırışmaları ile dolaştıklarına işaret etmektedir. Bu suretle baygın bir hale geldiklerini ve derin bir uykuya daldıklarını belirtmektedir.

Elde mevcut bilgiler Amerika'nın keşfinden önce tütünün eski dünya memleketlerinde mükeyyif olarak kullanıldığını kanıtlamaktadır. Tütün içme adetinin menşei hakkında en fazla ihtimal verilen yer Amerika ve özellikle Orta Amerika ve Antiller bölgesidir. Burada da insanlar eski dünyadakiler gibi güneşe ve ateşe tapmışlar fakat bu ayinlerinde tütün dumanı kullanmışlardır. Muhtemelen, yıllarca tütsü yakan Maya ve Aztek kabilelerinin rahipleri bu dumanın keyif verici tesirine alışmışlar ve ayinlerin dışında da tütün içmeye başlamışlardır.

Yavaş yavaş içme adeti mahdut rahip sınıfından halka yayılmış ve alışkanlık bu suretle orta ve kuzey Amerika'da yaygınlaşmıştır.

Christophorus Colombus 1492 yılı Ekim ayında Batı Hint adalarından birine ilk defa çıktığı zaman (ki bu adaya sonradan San Salvador adını vermiştir) yerlilere hediyeler vermiş, yerli halk kendisine mahalli meyvalar, ağaç mızraklar, pamuk çileleri yanısıra kıymetli adettikleri bir bitkinin yapraklarını da vermişlerdi. Sonradan bu yaprakların yakıldığını ve Y biçiminde bir çubukla dumanın burun deliklerine çekildiğini görmüşlerdir. Bu içi boş özel biçimde çubuğu bulamayanlarında sazdan bir boru ile dumanı içlerine çektikleri rivayet edilmektedir. Aslında, bu saz boruya yerlilerce verilen "TABACO" adının Christophorus Colombus tarafından yanlış anlaşılacak esas yakılan bitki yaprağına verildiğinin ifade edilmesi dünyada tütünün bu şekilde isimlendirilmesine vesile olmuştur.

Sonraları tütün dumanının yorgunluğu giderdiğini, açlık hissi azalttığını ve keyif verdiğini gören ve öğrenen İspanyollar aynı şekilde tobacco kullanmaya başlamışlar ve bütün seyahatleri boyunca muntazam aralıklarında tobaccos tütürmeye başlamışlardır.

Yeni dünyaya giden gemici ve kaşifler tarafından Avrupa limanlarına getirilen tütün uzun bir süre süs ve şifa bitkisi olarak tanındıktan sonra bir keyif verici olarak kullanılmaya başlanmış ve süratle yayılmıştır.

Amerika'nın keşfinden sonra tütün kullanımı İspanyollar arasında o kadar çok yayıldığı halde yerlileri hristiyanlaştırmaları o kadar başarılı olamamıştır.

Yerlilerin İspanyollar tarafından exterminasyonu sırasında git-tikçe artan tütün talebini karşılamak maksadı ile Afrika'lıların hristiyan olmadıklarından dolayı insan olarak kabul edilemeyeceği görüşü ile vahşi hayvan gibi yakalanıp getirilmesine ve Amerikaya getirilip extermin edilen yerliler yerine işçi açığının kapatılmasına çalışılmıştı. Bu suretle tütün ziraatı için gerekli işçiyi sağlamak amacı ile ilk zenci ticareti de başlamış bulunuyordu.

Tütünün ilk kullanılma şekli kurutulmuş yaprakların ufalana-rak bir boru ucunda yakılması ve borunun diğer ucundan çıkan du-manın çekilmesi suretiyle yapılmıştır.

Bir ara, mısır yapraklarıyla sarılıp iptidai puro şeklinde kullanılmış, ayrıca ilk pipo örneklerinden sayılacak lüle ve çubuklarla içilmesi şekline dönüşmüştür.

Kıyılmış tütünlerin yine bir bir tütün yaprağına sarılarak "CIGAR" şeklinde içilmesi, porselen pipolar içinde kullanılması, enfiye şeklinde tüketiminden daha fazla rağbet bulmuştur.

Kıyılmış tütün kağıda sarılarak içilmesi adedinin XVIII. asrın ortalarında Güney Amerika'da uygulandığı, Brezilya'da sigaraya "PAPELITOS" denildiğini biliyoruz.

Tütün içme adetinin Avrupaya tanıtılmasında İngilizlerin büyük bir rolü olduğu muhakkaktır, ancak sigara;

18. yüzyılda sigara İspanya'da yaygınlaşmış, ancak Avrupa'nın geri kalan kısmına girememiştir. O çağlarda İspanya, deniz aşırı sömürgeleri ve Prenelerin geçit vermeyen tepeleri ile Avrupadan soyutlanmış bir yaşam sürdürüyordu. O çağlarda bir İspanyol geleneği sayılan sigara iki yoldan Avrupaya yayıldı. Kraliyet ailelerine İspanyol prenslerinin Avrupalı soylularla yaptıkları evlilikler nedeni ile, halk arasına ise askerler vasıtası ile.

Bütün bunlara rağmen tütün tüketimi henüz tam manası ile benimsenmemiş pahalı bir zevk halinde idi.

Soyluların dışında kalan fakir halk tarafından pek kullanılmı-yordu.

O tarihlerde piponun değerini anlatan bir şiir'i burada hatırla-maktan geçemiyoruz.

1782 yılında şair Pfeffel Türk savaşına da değindiği şiirinde «Ve mükafatınız ben ölürsem Türk piposu olsun» diyordu. Pipo miras bırakılacak kadar kıymetli idi o yıllarda.

Bu sıralarda Amerikalı Duke isimli bir müteşebbisin gayretleri ile Kuzey Karolinanın Durham kentinde sanayiinin ilk temelleri atılan sigara, Avrupa'nın bir kanadında da taarruza geçmişti. Herşeyin babası olan savaş onunda babası olacaktı.

Önceleri Kavala bölgesinde tütün ticareti yapan Mısır Valisi İbrahim Paşa Akka Kalesini kuşatan askerlerine moral takviyesi olarak Kavala tütünü gönderirdi. Anlatılanlara göre bir topçu bataryasının sahip olduğu tek nargile bombardımanında parçalanınca, ellerindeki tütünü içmek için yeni bir çare aramaya başladılar. O devirde tüfek fişeklerinin barut bulunan kısmı yanıcı bir kâğıttan yapılırdı, darda kalan askerler ellerindeki tütünü bu kartuşların içine doldurup tükettiler ve böylece Rusların «Muşki» dedikleri sigara doğdu.

1853-1856 yılları arasında yapılan Kırım Savaşı ise sigaranın Batı Avrupa'yı fethetmesine neden olacaktır.

Türklerin müttelikleri olan 15.000 İngiliz ve 40.000 Fransız askeri yeni tüketim biçimini çabuk benimsediler. Bu yeni tüketim biçimi tütünün gazete kâğıdına sarılarak içilmesi idi.

Bugün tükettiğimiz sigaraya en çok benzeyen bu yapıtta kullanılan ilk sigara kâğıdının, gazete kâğıdından oluşması oldukça ilginçtir. Yani sigara kâğıdı olarak nitelendirebileceğimiz ilk kâğıt gazete kâğıdıdır, ancak bunlar bugünkü gazete kâğıdından çok daha kaliteli idi. Hatta İkinci Dünya Savaşında Rus askerleri arasında partinin yayın organı olan "Paravda"nın kâğıdı en çok rağbet gören sigara kâğıdı idi.

Sigara Yüksek düzeydeki subaylar arasında da rağbet gördü ve onlarda bu yeni moda uyararak Londra ve Paris'e İstanbul, Moskova ve Petersburg'dan sigara getirtmeye başladılar. Fabrikatörler beklenen bu siparişler karşısında hemen kolları sıvayıp işe giriştiler. Ve "Voranzooff, Gold - Edge ve Láferme" isimli sigaralarla pazarı ellerine geçirdiler.

Avusturya'da sigara imalatı devletin tekelindeydi. 1865 yılında "Duble Sigara" imal edildi. Bu bugün kullanılan 85 mm. liklerin üç katı uzunluğundaydı ve iki ucunda birer ağızlığı vardı. Tüketici bunu ikiye bölüp öyle tükettirdi. Ancak daha kaliteli, normal boyutlardaki sigara piyasaya gelince dubleler ortadan kalkmaya başladı ve sonunda piyasadaki tamamen silindi. 1878 yılında ilk sigara makinesi piyasaya çıktı. Havana'da bulunan Susini firmasının yaptığı bu makine saatte 3.600 sigara çıkarabiliyordu. Makina ile imal edilen ilk sigaranın adı "Lá Hondrades" idi. Fabrika, makina ve markalar artık sigaracılık tarihinin en belirgin faktörleri olmaya başlamıştır.

1886 yılında Hugo Zietz, Dresden'de "Yenice" adlı sigara fabrikasını kurdu. Bu fabrikanın en belirgin özelliği camiye benzer bir stilde yapılmış olmasıdır. Burada "Salem Aleikum, Salem Gold ve Salem No. 6" sigaraları imal edilmiştir.

Sigaralarda bu Şark havasının esmesinin nedeni o devirde Oriental tütünlerin çok yüksek bir değere sahip olması ve sigaracılıkta bir koz olarak kullanılmasından ileri gelmektedir.

İngiltere Mısır'ı himayesi altına aldığı zaman, tütün ekimi yapılmayan bu ülkeye Osmanlı İmparatorluğundan tütün ithal etmesi için bir takım kolaylıklar sağlamıştır. Bu kolaylıkların başında çok cazibedici bir gümrük politikası gelmekte idi. Artık Mısır ucuz ve kaliteli sigara yapan ve ihraç eden bir ülke haline gelmişti.

Ünlü Yazar Oscar Wilde Mısır sigaralarının övgüsünü şu şekilde dile getirmişti;

"Kahire'deki Ataşelerimizin tek yararı, İngiltere'deki dostlarını gerçekten nefis sigaralarla beslemeleridir."

Ancak rekabette Mısır özellikle Alman imalatçılar tarafından sindirildi. Avrupa çok yüksek fiatlarla Şarkın harman sanatını satın almıştı. Ancak, yapıtlar yine bir Şark havası ile kamufle edilerek piyasaya sürülüyordu. Öyleki 1910 yılında piyasada bulunan 20.000 sigara markası arasında adı geçmeyen Doğulu Sultan, Kahraman, Peygamber, Cariye kalmamıştı.

Seri ve endüstriyel olarak imal edilen sigara artık geniş kitlelerin kullanımına sunulan ucuz bir keyif verici madde haline gelmişti. Tüketicilerin büyük bir kısmı yetişkin erkeklerden oluşuyordu. Kadınların çok küçük bir kısmı sigaraya rağbet ediyordu. Ancak onların da sigara tüketimini arttıran acı olay I. Dünya Savaşı idi. I. Dünya Savaşı sigara tüketiminde anormal artışlara neden oldu.

Yeni ve alışılmamış olan siper savaşının stres dolu havasında askerler için en etkili psiko ilaç sigara idi. Sigara gerginliği gideriyor, açlık hissi ve uykuyu köreltiyor ve ilişkilerin kurulmasına yardımcı oluyordu. Bugün de sürdürülen, bir kibritle üç sigaranın yakılmaması alışkanlığı da bu devirden kalmadır. Siperde bir kibritten üçüncü olarak sigarasını yakan asker, genellikle karşı tarafın keskin nişancıları tarafından vurulurdu.

Evlerde, erkeksiz bir yaşam sürdüren kadınlarda ise sigaranın rolü gittikçe büyüyordu. Artık iş hayatına iyice giren kadınlar molalarını sigara ile paylaşmaya başlamışlardır.

Savaşta sigaranın önemi Fransa'da bulunan Amerikan birliklerinin Başkomutanı General Pershing'in, Washington'a çektiği bir telgrafta açıkça görülür. "Bizim için sigaranın değeri, en az günlük rasyonumuzun değeri kadardır. Binlerce ton sigaraya gereksinmemiz var şu anda" ve yine General Pershing 1917 tarihli telgrafında "Bu savaşı kazanmak için neye ihtiyacımız olduğunu soruyorsunuz. Cevabım kurşun kadar tütündür" diyordu. Esasen 1776'da George Washington'da "Söylüyorum; şayet para gönderemiyorsanız tütün gönderin" demekle daha 200 yıl evvel harpte sigaranın moral gücü üzerindeki etkisini dile getirmemişmiydi. Savaş sonrası yıllar zorluk ve çile doluydu ve tüketimi kamçılایıcı nitelikteydi. Avrupa oriental "yavaş" sigaraları tüketmeye ve imalatta nikotin oranı düşük "Makedonya" tütünleri kullanmaya devam ediyordu.

Ve İkinci Dünya Savaşı başlıyor. Avrupa'ya yeşil parkalı Amerikalılardan başka beyaz sigara kâğıdına sarılı Amerikalılar geliyor. Bunların tadı Avrupalı için çok değişik idi. "Amerikan Blend" Virginia, Burley ve Oriental tütünler oluşmaktaydı. Alman askerleri Amerikan sigaraları ile ilk defa ganimet almak suretiyle tanıştılar. Ancak içimi çok sert gelmişti Yeni Dünya sigarasının, o kadar ki, Amerikalıların bunların içine opyum veya benzeri uyuşturucular karıştırarak savaşıma duygusunu kamçulamak istedikleri söylentisi yayılmaya başlamıştı. Bu sigaralar o kadar benimsenmişti ki, Avrupalı yapımcılar da talebe uyararak Amerikan Blend kullanmaya başlamışlardı. Fakat hakiki bir "Amerikalı yine de büyük bir spesiyalite sayılıyordu ve uzun yıllar kaçakçıların başlıca kazanç kaynağı olmuştu. Ve Amerikan hükümetinin, Alman ekonomisini baltalamak amacıyla bu kaçakçılığı desteklediği sanılmıştır.

1955 yıllarına kadar ekonomik krizler nedeniyle tüketim azalma göstermiş. Ancak bu yıllardan sonra bayan tüketicilerin de artması ile yükselen tüketim tütün-sağlık ilişkileri, gelişmiş ülkelerde sigara aleyhine açılan kampanyalar nedeni ile yeni bir hedefe yönelmiştir. Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler.

2 — SEKTÖRÜN TANIMI

Cumhuriyetten önce tütün ve tütün mamulleri ile ilgili bütün imtiyazlar Fransız Reji Şirketi tarafından yürütülmekte iken, 1923 yılında İzmir'de toplanan İktisat Kongresinde Reji Şirketinin ilgasına oybirliği ile karar verilmiş ve 10.6.1938 tarihinde kabul edilen 3437 sayılı "Tütün ve Tütün İnhisarı Kanunu", daha sonra da 9.5.1969 tarih ve 1177 sayılı "Tütün ve Tütün Tekeli Kanunu" ile Yurt içinde tüke-

tim için tütün, tömbeki kıymanın, sigara, yaprak sigarası, enfiye, ağız ve pipo tütünü ve kıyılmış tütün yapmanın ve bunları alameti farikalı kutularda veya paketlerde satışa hazırlamanın ve satmanın yabancı memleketlerden tömbeki, yaprak sigarası ve tütünü ve diğer tütün mamulâtı ve sigara kâğıdı getirmenin Devlet Tekelinde olduğunu belirtmiş ve bu tekelin TEKEL İDARESİ tarafından işletileceği kaydedilmiştir.

Daha sonra, memleket ekonomisine daha yararlı olacağı görülmüşle Sigara ve Tütün Sanayiindeki Tekel, 28.5.1986 tarihinde kabul edilen 3291 sayılı Kanununun 17. Maddesi uyarınca kaldırılmış ve 20 Ağustos 1986 tarihli Resmi Gazetede 86/10911 karar sayısı ile yer alan Bakanlar Kurulu Kararı ile yerli ve yabancı gerçek ve tüzel kişilerin, Tekel İdaresi ile ortaklık teşkili sureti ile yurt içinde tütün mamulleri üretmeleri serbest bırakılmıştır.

Sektörün faaliyette bulunduğu dallar konu bakımından birbirine çok yakın ve hammadde yönünden tamamen aynı olmakla beraber faaliyet kollarını;

- a) Sigaralar,
- b) Kıyılmış tütün ve pipo tütünü,
- c) Purolar
- d) Diğer tütün mamulleri (enfiye, tömbeki, çiğneme tütünü gibi) şeklinde gruplandırmak mümkündür.

Tütünün başta sigara olmak üzere büyük bir kütle tarafından keyif maddesi olarak kullanılmasının giderek yaygınlaşması sonucu, bunun bir sanayi dalı olarak ele alınması gerek kârlılık gerekse talep açılardan ihtiyaç haline gelmiştir.

Nitekim Türkiye'de bu teşebbüsü ilk kez Fransa'nın yaptığını ve bu cazip pazarı ele geçirmek için memleketimizde Tütün Fabrikaları kurduğunu biliyoruz.

Tütün Tekelinin Tekel Genel Müdürlüğüne devredilmesinden önce Fransız Rejisinden kalan Tütün Fabrikaları ve bunların kuruluş tarihleri aşağıda gösterilmiştir.

<u>Fabrika Adı</u>	<u>Kuruluş Yılı</u>
Cibali Tütün Fab.	1884
İzmir " "	1884
Samsun " "	1887
Adana " "	1895

1927 Yılında kurulan Bitlis Yaprak Tütün Atelyesi ise sonradan sigara üretimine geçmiştir.

Cibali, İzmir, Samsun ve Adana Tütün Fabrikalarında 1925 yıllarında büyük çapta sigara imal etmekte idi. Üretimin büyük kısmı el imalatı ile yapılmaktaydı.

Türkiye'de sür'atle artan sigara tüketimini karşılamak amacıyla yeni makineler ilavesi suretiyle Cibali, İzmir, Samsun ve Adana Sigara Fabrikalarının üretim kapasiteleri arttırılmıştır.

Mevcut dört fabrikanın bu suretle makinelerle donatılmasının yanısıra Malatya'da yeni bir fabrika kurulmuş ve 1939 yılında üretime başlanmıştır.

MODERN FABRİKALAR KURULMASI DÖNEMİNİN BAŞLAMASI

1940 Yılına kadarki onbeş yıl içinde beş misli arttırılan sigara üretimi için yapılan bütün yatırımlar, yukarıda değinildiği gibi eski fabrika binalarında ve ağırlığı üretim kapasitesini arttırma gayretlerinde toplamış, fakat üretim teknolojisine bir değişiklik getirilmemiş ve sigara sanayiinin üretim mahallerinde istediği hassas koşullar sağlanamamıştır. Bunda fabrikaların eski yapı tarzının engelliyici durumu en önemli neden olmuştur.

İkinci Dünya savaşından hemen sonra bu eksiklik daha şiddetli biçimde hissedilmiş ve büyük kapasiteli, günün teknolojisine uygun yeni bir fabrika kurulması için teşebbüse geçilmiştir. 1946 yılında başlatılan bu girişimlerden sonra 1948 yılında bir Amerikan firması ile anlaşmaya varılmış ve yeni fabrikanın projeleri bu firmaya yaptırılmıştır. Maltepe'de (Cevizli) kurulması kararlaştırılan bu fabrikanın arsası kamulaştırılmış bazı makina ve teçhizatı için bağlantı yapılmış ve kredi sağlanmış iken 1950 yılında bu yeni tesisin yapımından vazgeçilmiştir. Yeni Fabrika binalarının yapılmasından vazgeçilmiş olmakla beraber bu tesise ait ve anlaşmaya bağlanan sigara imalat ve paketleme makineleri getirtilerek eski fabrikalarda işletmeye alınmıştır. 1949 - 1952 yıllarına rastlayan bu yeni ve güçlü kapasite ilavesi, eski fabrikalarda kurulu da olsa, bundan sonraki artan tüketimin karşılanmasına olanak sağlamıştır. Ancak, tüketim artışının ileride tekrar zorlamalar meydana getirmeye başlaması üzerine evvelce planlanan yere yeni fabrikanın 1957 yılında inşaatına başlanmıştır.

1960 yılını izleyen yıllar sigara sanayiinde ve bu meyanda Türkiye'de tütün mamulleri için yeni bir dönem olmuştur. Bir taraftan filtreli sigara üretim ve tüketimi artarken diğer taraftan sigara

sanayiinde teknoloji değişiklikleri giderek hızlanmıştır. Türkiye'de 1963 yılından itibaren başlayan birinci beş yıllık kalkınma planı dönemi ile birlikte Maltepe (Cevizli) Sigara Fabrikasının kuruluşunun tamamlanması ele alınmış ve bu fabrika 1969 yılında işletmeye açılmıştır.

1950'li yılların ikinci yarısında pazarlanmaya başlanan filtreli sigara miktarının artışı Türkiye'de de etkili olmuş ve ilk defa 1959 yılında SAMSUN ismi ile yeni ve filtreli bir sigara çıkarılmıştır. Bu içiciler tarafından beğenilen bir sigara olmuş, ve 1961 yılında piyasaya çıkarılan mentollü çamlıca sigarası ilk filtreli sigaralar zincirini oluşturmuştur.

Memleketimizde giderek artan filtreli ve filtresiz sigara ihtiyacının karşılanmasını teminen 1969 yılında İstanbul Sigara, 1976 yılında (yeni) Adana Sigara ve 1978 yılında ise (yeni) Malatya Sigara ve 1935 yılında Tokat Sigara Fabrikaları devreye sokulmuştur.

Yukarıda verilen izahattan da anlaşılacağı üzere memleketimizde mevcut fabrikaların iki kategoride mütalaa etmek gerekir.

a —) Modern Teknolojiye Uygun Yeni Sigara Fabrikaları

b —) Reji Devrinden Kalma Eski Tip Sigara Fabrikaları

Her iki Fabrika tipi birbirinden fabrikasyon çalışma tarzı, imalat akışı, personel istihdamı ve daha bir çok hususlarda farklılıklar göstermektedir.

Yan kuruluş olarak, İstanbul, Adana, Malatya ve Tokat Sigara Fabrikalarının filtre çubuğu üretim üniteleri bulunmaktadır. Cibali Sigara Fabrikasında bulunan Dokuma bölümünde ise Sigara Fabrikalarının sigara imal makinelerinde kullanılan muhtelif ölçü ve yapıda olan nihayetsiz sigara bandaları imal edilmektedir.

Sigara sanayii sektörünün ülkemiz ekonomisine yararlı bir hale getirilebilmesi için Tütün üretiminden başlamak üzere plânlı ve programlı hareket etmek ve kaliteye özel bir dikkat göstermek gerekmektedir. Tütüncülüğümüzün geleceği buna bağlıdır. Bu sağlandığı takdirde, tütün üretiminde iç tüketim ihracat dengesi kurulmuş olacak, kaliteli üretim yolu ile de sigaralarımızın kalitesinde düzelmeye sağlanacak ve yaprak tütün ihracatında da artış kaydedileceği gibi gereksiz stok birikimleri nedeni ile ekonomimizin zarar görmemesi önlenmiş olacaktır.

Bu hedefler paralelinde sigara endüstri ilk maddesini teşkil eden tütünün ekicisi ile sıkı bir işbirliği yapılarak üretici bazında kaliteli üretim çalışmaları başlatılmış, kaliteli üretimi teşvike yöne-

lik alım politikaları uygulamaları. yaprak tütün üretiminde tohum, saha, yöntem gibi darboğazların aşılmasında ve Türk tütününün özlenen geleneksel kalitesine ulaşmasında son derece de etkili adımlar atılmıştır. Yeniden devreye sokulan yatırımlarla tütünlerin zamanında işlenememelerinden doğan dezavantajlar asgariye indirilebilecek, yatırımlar yolu ile alt yapı noksanlıklarımızın tamamlanması ile bakımsızlık yüzünden doğabilecek kalite kayıpları ortadan kalkacaktır.

Bunlara ilaveten sigara endüstrisi ilk maddesi olan tütünün gerek fabrikasyon ve gerekse mamulde meydana getirilebileceği kötü sonuçları izale edebilmek için, sigara harmanlarında düşük kaliteli tütünlerin kullanılmasından vazgeçilmiştir.

Kullanılan kaliteli tütün yanında kullanılan malzemede de iyileştirme çalışmalarına ağırlık verilmiştir.

Bunların yanında uygulanan normların günün icaplarına aydurlması, kalite kontrolünün yerleştirilmesi ve bağlı birimlerde kalite kontrolüne işlerlik kazandırılması, personel eğitimi ve fabrikalarda yüksek kaliteli üretim yapmağa yönelik tesisatın devreye sokulması ile ürünlerimizin rekabet gücü artırılabilecektir.

Bununla beraber çalışmaların yeterli olmadığı, değişen ve gelişen teknolojinin çok yakından takip edilmesi gerektiğine inanılarak, çağdaş teknolojik uygulamalara işletmelerimizde yer verilmesine gayret sarfedilmektedir.

B Ö L Ü M II

Yıllık sigara satışları itibarı ile Tütün mamulleri içinde sigaranın satış miktarı olarak payı % 94.80, satış hasılatı olarak payı % 99.17 dir.

Sigaranın Tekel mamullerinin genel satış hasılatı içindeki payına gelince aşağıdaki tabloda da görülebileceği gibi % 80 dir.

Tekel Mamullerinin genel satış hasılatı içindeki payları (%)

Sigara	80
İçki	16
İspirto	1
Tuz	2
Kibrit	
Kahve - Çay	1
Toplam	100

Geçen yıla göre bu dönem talebe paralel olarak ve miktar itibarı ile yerli filtreli sigara satışı % 1 artmış, filtresiz sigarada % 6, diğer tütün mamulleri % 18 azalmış, buna karşılık toplam tütün mamulleri satışında ithal edilen sigaralarda dahil % 6 lık bir artış olmuştur.

1986 yılının ilk 9 ayındaki filtreli sigara üretimimiz toplam sigara üretiminin % 89'unu ve yine miktar itibarı ile filtreli sigara satışlarımız ithal sigaralar dahil, toplam tütün mamulleri satışının % 78'ini kapsamıştır.

1. MAMUL TÜTÜN TALEBİ

Türkiyenin Yurt içi mamul tütün talebi Filtreli ve Filtresiz Sigara olarak aşağıda gösterilmiş bulunmaktadır.

Yıllar	Filtreli Sigara (Milyon kg.)	Filtresiz Sigara (Milyon kg.)
1980	27.0	21.4
1981	39.8	25.8
1982	47.0	15.2
1983	51.1	10.4
1984	54.3	7.8
1985	54.9	6.8
1986	58.0	6.7

2. KAPASİTE — ÜRETİM

Yukarıda arzedildiği gibi ülkemizde dördü eski teknoloji ile çalışan (Cibali, İzmir, Samsun, Bitlis) ve dördüde modern teknoloji ile teçhiz edilmiş (İstanbul, Adana, Malatya, Tokat) sekiz sigara fabrikası bulunmaktadır. Bu sigara fabrikalarında yurt çapında belirlenen talep seviyesine göre yılda yaklaşık 55.000.000 kg. filtreli sigara, 7.000.000 kg. da filtresiz sigara üretilmektedir. Bir milyon kg. civarında bir pay tutan pipo, puro vs. gibi diğer ürünlerle yıllık mamul tütün üretimimiz 60-65 milyon kg.ı bulmakta. Ayrıca sigara sanayiimizin ihtiyacı olan filtre çubuğu üretimi yine kendi fabrikalarımızda gerçekleştirilmektedir.

Buna karşılık sigara sanayiinde çalışan işçi miktarı ise yaklaşık 13.000 civarında bulunmaktadır.

Aşağıda fabrikalarımızın kapasite ve üretim durumları verilmiştir.

SİGARA FABRİKALARIMIZIN PRATİK KAPASİTELERİ

Fabrika	Kuruluş Yılı	Filtreli Sigara (Ton)	Filtresiz Sigara (Ton)	Toplam Sigara (Ton)
İstanbul	1969	25.785	—	25.785
Adana	1976	13.370	—	13.370
Malatya	1978	12.254	5.164	17.918
Cibali	1884	1.416	2.442	3.358
Samsun	1887	1.420	5.952	7.372
İzmir	1884	1.902	6.640	8.542
Bitlis	1927	678	3.354	4.032
Tokat	1984	10.000	—	10.000
TOPLAM :		67.325	23.552	90.877

Tokat Sigara Fabrikası ve 1 Eylül 1985 tarihinden itibaren İzmir, Samsun, Cibali Sigara fabrikaları tek, diğerleri çift vardiya olarak çalışmaktadır. Kapasite, günde 14 saat üzerinden 300 iş gününe göre hesaplanmıştır.

Ülkemizde Sigara ve diğer tütün mamulleri üretimi tüketim seyrine göre değişen aylık siparişlere göre üretilmekte bu suretle talep ve üretim arasında belirli bir denge bulunmaktadır. Bu dengeyi sağladığı olanaklardan biri ve en önemlisi de tüketici taleplerinde ki değişiklikleri en kısa zamanda ve sağlıklı olarak tespit ve üretime yön verme avantajıdır. Bu suretle satış kabiliyeti olmayan aşırı mamul stoklarının önüne geçilmekle satış noksanlığı sebebiyle mamullerin bozulmaları önlenmektedir. Aşağıda yıllar itibarı ile üretim durumu verilmiştir.

4'ü Eski teknolojiye göre kurulmuş Cibali, Samsun, İzmir, Bitlis; 4'ü yeni teknolojiye göre kurulmuş Adana, Tokat, Malatya ve İstanbul Sigara olmak üzere 8 işletmemizde halen, 21 çeşit sigara, 2 çeşit pipo tütünü, 4 çeşit puro, birer çeşit kıyılmış tütün, tömbeki tütünü ve enfiye olmak üzere toplam 30 çeşit mamulat üretilmektedir.

TÜRKİYENİN YILLAR İTİBARIYLA TÜTÜN MAMULLERİ ÜRETİM DURUMU (TON)

Yıllar	FİLTRELİ SİGARA Üretim	FİLTRESİZ SİGARA Üretim	TOPLAM Üretim
1980	27.013	21.388	48.401
1981	39.784	25.848	65.612
1982	47.041	15.215	62.256
1983	51.085	10.392	61.478
1984	54.293	7.793	62.086
1985	54.905	6.796	61.701

Yıllar	TÜTÜN (T. SERT) Üretim	MUHTELİF Üretim	TOPLAM Üretim
1980	1.082	110	49.593
1981	1.163	165	66.961
1982	1.474	138	63.868
1983	1.206	119	62.803
1984	907	148	63.140
1985	726	127	62.553

3. KAPASİTE KULLANIM DURUMU :

Kapasite kullanımındaki artış seyri :

Kapasite kullanımında 1980 rakamlarına oranla 1985 yılında filtreli sigaralarda % 48'lik bir artış gerçekleştirilirken, azalan filtreli sigara tüketimine paralel olarak filtresiz sigara üretim kapasitesinde % 52'lik bir gerileme olmuş ve genelde 1985 yılı kapasite kullanımını 1980 yılına göre % 21 artışla % 79.09 olmuştur. Bu rakam filtreli sigaralar için % 91.58'dir.

Aşağıda yıllar itibariyle kapasite kullanım durumu gösterilmiştir.

S İ G A R A L A R						
Yıllar	Filtreli %	Filtresiz %	Toplam %	Tütün %	Muhtelif %	Toplam %
1980	61.71	59.96	60.93	45.10	45.74	60.42
1981	75.96	74.93	75.52	68.06	68.91	74.78
1982	81.91	46.57	69.10	61.43	45.67	68.82
1983	87.11	36.76	70.73	50.26	39.55	70.08
1984	91.17	29.37	72.12	37.78	48.98	71.12
1985	91.58	28.85	73.89	39.23	55.82	78.00

1986 Yılından sonraki devreye ait tahminlerin şimdiden yapılması oldukça güç olmakla beraber, önümüzdeki 6 - 7 yılda filtreli sigara tüketimindeki artış trendinin devam edeceği ve daha sonra belirli bir seviyede kalacağı söylenebilir. Buna göre; mevcut makinalardan ekonomik ömrünü tamamlayanların üretim dışı bırakılmaları zarureti de dikkate alındığında, yeni sigara fabrikası projelerinin (5 biner ton/yıl kapasiteli Samsun, Akhisar ve İzmir) 1986 yılından itibaren belirlenecek yıllık periyodlar içinde devreye girmesi talebin tamamının karşılanması bakımından gerekli olacaktır.

4 — SİGARA ÜRETİM KAPASİTESİ VE TALEP İLİŞKİLERİ :

Beşinci 5 yıllık kalkınma planında, plan dönemi için (1985 - 1989) filtreli sigara talebinin yılda % 5.7 artış göstereceği, filtreli sigara talebinde ise yılda % 2.1'lik bir azalma kaydedileceği, bu verilere dayanılarak, genel sigara talep artışının % 5.1 seviyelerinde olacağı hususu yer almaktadır.

Bu değerlendirmelere göre; filtreli sigara üretiminde önemli bir atıl kapasiteye karşılık, filtreli sigara üretim kapasitesinin 1989 yılı ortalarında tüketim seviyesi ile başbaşa noktasına geleceği söylenebilir.

FİLTRELİ SİGARA

FİLTRESİZ SİGARA

Yıllar	Üretim Kapasite Milyon Kg.	Tüketim Miktarı Milyon Kg.	Üretim Kapasitesi Milyon Kg.	Tüketim Miktarı Milyon Kg.
1980	43.8	27.0	35.7	21.4
1981	52.3	39.8	34.5	25.8
1982	57.4	47.0	32.7	15.2
1983	58.6	51.1	28.3	10.4
1984	59.6	54.3	26.5	7.8
1985	61.1	54.9	23.6	6.8
1986	67.3	58.0	23.6	6.7
1987	67.3	61.3	23.6	6.5
1988	67.3	64.8	23.6	6.4
1989	67.3	68.5	23.6	6.2

Bu bakımdan 1989 sonrası için herhangi bir sigara buhranına meydan vermemek maksadı ile şu anda atıl vaziyette ve bina halinde varlığını sürdüren Samsun, Akhisar, İzmir ve Diyarbakır Fabrikalarının, 1989'dan itibaren üretimde bulunabilecek şekilde faaliyete geçirilmeleri gerekmektedir.

Tekel olarak şimdiden, ileride döviz kaybına sebep olabilecek bir uygulamayı önlemenin çarelerini arıyor, atıl durumdaki fabrikalarımızı, şartlarımızı kabul eden ortaklarla devreye sokmanın ve döviz tasarrufu sağlamak sureti ile Milli Ekonomimize katkıda bulunmanın yollarını arıyoruz.

5 — SONUÇ

21.5.1941 tarih ve 4036 sayılı İnhisarlar Umum Müdürlüğü teşkilat ve vazifeleri hakkındaki Kanun gereği Gümrük ve Tekel Bakanlığına bağlı Katma Bütçeli bir Kuruluş olarak faaliyetlerini sürdüren Tekel Genel Müdürlüğü, 11.4.1983 tarih ve 60 sayılı İktisadi Devlet Teşekkülleri ve Kamu İktisadi Kuruluşları hakkındaki K.H.K. ve buna dayalı 2929 sayılı Kanunlu Tekel İşletmeleri Genel Müdürlüğü adı ile Kamu İktisadi Kuruluşu haline getirilmiş ve yeniden bir düzenlemeye tabi tutulmuştur.

Yeni organizasyon düzeninde sigara sanayiinde daha rahat çalışma imkanı elde edilmiş bulunmaktadır.

Bu sektörde; Tekel ülkemiz şartlarını en iyi şekilde değerlendirerek maliyet ve verimlilik ilkelerine özen göstermek sureti ile, sigaranın sağlığa zararı açısından tartışmalı bir keyif maddesi oluşunun Sosyal yönünde gözeterek Türk tütün işçisi ile Türk tütün ekicisini hiç bir zarara uğratmadan hazine gelirlerinin arttırılması amacı ile yeni ortaklıklar kurabilecek veya kurulmuş ortaklıklara iştirak edebilecektir.

Kaliteli üretimin ihtiyaca uygun vasıflı tütün, kaliteli malzeme, modern makina ve tesisatla secilen teknolojiye uygulayabilecek nitelikte eleman varlığına dayandığı malumdur.

Böylece getirilecek yeni ve ileri teknolojilerle Türkiye sadece tütün değil tütün mamulleri de ihraç edebilen çağdaş bir düzeye yükselecektir.

Tekel olarak bütün imkanları en iyi şekilde değerlendirerek kıt'alar arası dev firma mamulleri arasında yerimizi almak, için üretim yönünden olduğu kadar ihracat yönünden de mevcut imkanları daha yakından izleyecek, araştırarak ve zaman içinde geliştirmenin yollarını arayacağız.

Başkan : Süreyya Yücel ÖZDEN (Genel Müdür) Efendim teşekkür ederiz. Sayın tebliğ sahibinin ismi Talat Özyıldırım. Kendisi İdaremizde Tütün-Sigara Müessesemizde Üretim Müdürü olarak görev yapmaktadır. Kendisine sormak istediğiniz sorular var mı?.. Buyrun Sayın İlisulu.

KAMİL İLİSULU : Efendim Sayın Talat Özyıldırım'ın sanayii kuruluşlarımız hakkında verdiği bilgilere teşekkür ederim. Benim bir iki sorum var, bunlardan birisi zaman zaman Sayın Genel Müdür bunu izah etti ama her iki konuşmacı da Sayın Genel Müdür'e sormak istiyorum. Bu yarım kalan dört fabrikamız yapılırken elbette fizibilite raporları ve gerekçesi yapılmıştır bunların bu niye kaldı şimdiye kadar niye kalır gider. İkincisi de sizler artık serbest bütçe ayırır bir duruma gelmiş bir kuruluş oldunuz. Niçin bunu tamamlayamıyoruz yarım kalıyor siz zaman zaman izah ettiniz ama kasıtlı gibi geldi bana biri bu. İkincisi sigara imalatımızda kullanılan kâğıt ve filtreler acaba hız standartlarla durumu nedir? Yani övünülecek bir durumda mıdır. Bugünkü şeyimiz yani biz kompütüre kadar bir kontrol seviyesine gitme programınız var mıdır? Teşekkür ederim.

Başkan : Süreyya Yücel ÖZDEN (Genel Müdür) : Ben teşekkür ederim. Başka soru sormak isteyen? Buyrun.

İbrahim KUMAŞ : Şimdi sayın konuşmacı reji devri diye bir tabir geçti. Reji devri ne oluyor onun kısaca izahını rica ediyorum. İkinci sorum 28.5.1986'da Devlet Tekeli kaldırıldı. Buna göre Tekel depolarında Türk tütünü depolarını beklerken dışardan tütün ithal edebilecek mi? 3. Tokat Sigara Fabrikası ile ilgili birşey söyleniyor. Sabancı ve Philip Morris Şirketi ortaklaşa satınalma durumu olduğu söyleniyor acaba doğru mu?

Başkan : Süreyya Yücel ÖZDEN (Genel Müdür) : İbrahim Kumaş, demin burda da enterasan sorular sordunuz. Sizin mesleğiniz ne? Afedersiniz, eğitiminiz ne efendim?

İbrahim KUMAŞ : Öğretmen okulu mezunuyum, esnafılık yapıyorum.

Başkan : Süreyya Yücel ÖZDEN (Genel Müdür) : Başka soru var mı acaba, buyrun kendinizi tanıtır.

Ahmet USTURALI : Tarım Orman ve Köyişleri Bakanlığı, Ege Bölge Ziraai Araştırma Enstitüsü.

Aslında zaman zaman dile getirilmiş bir soru bu fakat şu anda bunca zamandır tütünün içinde olmama rağmen ilk defa Tekel İşletmeleri Genel Müdürünün bu kadar menzubunu birarada bulmayı bir fırsat sayarak sorumu yinelemek istiyorum. Özellikle ben ve arkadaşlarımızın tarlada yaptığımız çalışmalara ışık tutması açısından bu sorunun cevabının açık seçik ortaya konulmasında yarar görüyorum. Sorum şu : Sayın Valimiz dile getirdiler Tokat'daki tütün üretiminin yanlış rakam aklımda kalmadıysa 12.000 tondan 3.000 tona düştüğü Tokat'ta hiç şüphesiz ki bir düşüş görülüyor. Bilebildiğim kadarıyla Trakya'da tütüncülük hemen hemen yok oluyor. Yine bildiğim kadarıyla Türkiye tütüncülüğünün geri gittiği biliniyor. Yine benim bildiğim kadarıyla yıllardır nefis Bafra tütünü diye nitelendirdiğimiz tütün hemen hemen yok olmak üzere, yine başka bir bildiğimi tekrar etmek istiyorum. Yıllar önce öğrencilik yıllarımda birkaç paket sigara içme fırsatını bulabildim. Sizin de sabah dile getirdiğiniz sürgülü tip Yeni Harman sigarasının benim edindiğim bilgilere göre üretimden kalkmasının en büyük nedenlerinden birisi de harmanı oluşturan bazı tiplerin üretiminin azalması yahutta yeterli üretim yapılmaması nedeni ile kalktı denmiş idi. Bu raddede benim bildiğim hususları bir araya getirdiğim zaman şöyle bir soru yöneltmek istiyorum. Şu anda mevcut sigaralarımızın üretiminde kullandığımız harmanlarda muhakkak ki belli bir sisteme bağlı kalmak söz konusu olsa gerek ancak, bir Düzce'nin bir Bafra'nın, bir Trakya menşesinin yahutta bir Tokat grubunun üretim miktarlarının azalması yahut yok olmaya doğru gitmesi şüphesiz ki harmanları etkiliyor. O bakımdan şunu rakamlarla ortaya koymak mümkün olabilir mi? Benim tesbitlerime göre 40 - 45 arasında değişen menşei yahut tiplerimizin ne bileyim 10 yıllık yahutta 15 yıllık talep projeksiyonları acaba mümkün müdür? Teşekkür ederim.

Başkan : Süreyya Yücel ÖZDEN (Genel Müdür) : Buyrun. Cevaplayın, cevap veremeyeceğiniz olursa bana aktarın, ben cevaplarım.

TALAT ÖZYILDIRIM : Şimdi efendim ben sigara kağıtları ve filtre ucu olarak Dünya standartlarını uygunluğu sorusu bilindiği

gibi daha evvelden başlangıçtan itibaren yaptığımız sigaraları, sigara kağıtlarını SEKA'dan temin ediyoruz. Ancak son Kastamonu SEKA Müessesesinin açılmasıyla yapılan kalite çalışmasıyla bugün sigara kağıtları genelde Avrupa standartlarına uygun paralelde bir imalat karşılığı üretime geçmiştir. Bu nedenle bizim daha önceleri sigara kağıt marından yaptığımız şikayetler böylece kökünden halledilmiş olmuştur. Sigara uç bobinleri ise gene SEKA Kastamonu ve SEKA tesislerinde istenen nitelikte şartnamemize uygun olarak yapılmaktadır, yalnız bundan daha önce de uç bobin yaldızlı uç bobin olarak kullandığımız bobinler var bunları özel firmalardan alıyoruz. Son zamanlarda Makarsan uç bobinlerinde çalışmaları Tekel'ce yapılmaktadır. Talep projeksiyonu için şöyle söyleyeyim; Tekel Dağıtım Müessesesince 1986'dan itibaren 1989 yılına kadar gerek filtreli ve gerek filtresiz talep projeksiyonu bize daha önceden bildirilir, biz bu talep ihtiyacını karşılamak üzere fabrikalarımızı zaman zaman devreye sokarak piyasadaki sigara ihtiyacının karşılanmasını da temin etmiş oluyoruz. Diğer bir hususa da değinmek istiyorum. Sigaralarımız her sene sonunda harman komisyonu üyelerince eldeki stoklar çerçevesi dahilinde daha önce içiciler tarafından tutulan kompozisyonları bozmamak kaydıyla gözden geçirilir, eldeki stoklara göre reçeteler yeniden paralelde kalmak kaydıyla tanzim edilir ve her senenin başlangıcında uygulamaya konulur, evet bu son senelerde menşei yetersizliği nedeni ile reçetelerde herhangi bir oynaklık yapmış durumumuz yoktur. Ve memleketimizin her sigara fabrikasında reçeteler ayrıldı, yani bir Maltepe Sigara Fabrikası'yla bir İzmir Sigara Fabrika'sında yapılan Samsun zaman zaman böyle şikayetler geliyor idi katıyetle reçeteler aynı olduğu için yapıları mutlaka aynıdır ama ne var ki fabrikaların teknolojik yapılarında eğer biraz değişiklik varsa bu tipteki yapılar üzerine tesbit edilmemelidir.

Başkan : Süreyya Yücel ÖZDEN (Genel Müdür) : İzin verirseniz birkaç kelimeyle ben tamamlayayım bazı soruları. Sayın Usturalı'nın sorusunun esprisi şuydu; Türk alanlarında daralmalar gözle görülüyor, dolayısıyla bazı tütün türlerinin üretim miktarları azalmaktadır. Acaba bu gidişle bugün piyasada satmakta olduğumuz sigaraların reçetesi için ihtiyaç duyulan tütünlerin gelecekte bulunabilme olasılığı nedir, değil mi efendim? Evet bu konuda şunu evvela belirtmek lazım : «Türkiye'de genel olarak optimum tütün üretim hacmi ne olmalıdır?» sorusuna büyük dikkatle cevap vermek lazım. Biz bunu 200 veya 210 bin ton olarak takip ediyoruz. Bugünkü koşullar yürürlükte kaldığı sürece belirli bir nüfus artışını dikkate alacak olursak 200 ila 210 bin ton tütün üretiminin optimum tütün üretimi

olması gerektiğini söylemişim. Artı - eksisi olabilir. Benim bilebildiğim kadarıyla bu tütün üretiminin içersinde bugün Türkiye'mizde içimi nitelikli olarak oturmuş olan bu modele uygun tütünlerin üretilmesinin garanti edilmesine büyük önem veriliyor. Temas kuruyoruz ekicilerle, fiyat tesbitlerini yaparken bu yönde fiyatlar veriyoruz, dolayısıyla bu modeli sağlam ve garanti altında tutmaya özen gösteriyoruz. Bunun projeksiyonları var. Belki bugün şu an arkadaşlarımızca yoktur ama bu projeksiyonlar var ve buna göre de reçetelerin sürekli olabilmesi için ihtiyaç duyulacak tütünlerin sağlanmasına özen gösteriliyor. Sizin gözlediğiniz Trakya vb. tütünlerde o çekilmeler şu anda bizim mevcut reçetelerimizin bozulmasına sebebiyet vermez. Harman sigarasının piyasadan kalkış özelliği zamanla sigara paketinin taşınmasına ilişkin ebad anlayışı değişmiş,

Çeşitli gömlekler çıkmış, yani kısa kollu naylonlu yazın giyilen yakacak olan gömlekler çıkmış. Gömlek sanayicileri paketin ebadına uygun gömlek bulamamışlar, konusunda yabancılar yumuşak paketli sigarayı Türkiye'ye sokmuşlardır. Bu poşetler şu yaka cebine girmeye, çoraba girmeye, pantolonun arka cebine girmeye uygun düşmeye başlamış. Birden bire talep kayınca eski Tekel'ci arkadaşlarım, yanıyorsam beni düzeltsinler, talep kayınca Tekel yumuşak poşetli sigaraları yapmayı tercih etmiştir ve derken filtresizden filtreliliye, sert katı ebadından, dar poşete kayış olunca talep kesilmiştir. Böylelikle yeni harman yapan makinelerde kalkmış oluyor. Şimdi de gözlüyoruz, yabancıların geniş paketli sigaralarının satışı zor, çünkü çantaya girmiyor, cebe girmiyor, yaka cebine girmiyor... Herhalde aynı gerekçelerle Türkiye'de geniş paketli sigaralar tutulmuyor, daha başka sigaralar tutuluyor, Yeni Harman meselesi buydu. Sizin aslında belirtmeniz lazım gelen bir konu şudur. Ülkemizde ortaya koymamız gereken bir konu, tebliğ vesilesiyle ortaya koymamız gereken konu şudur; Türkiye'de bugün 8 sigara fabrikasının kurulu kapasitesi nedir? Kurulu kapasiteyi şöyle tarif edelim. Aldığımız makinaların dakikada sigara üretme kapasitesini dikkate alacak olursak, veya bugün fabrikamızda bulunan makinaların dakikada sigara üretme kapasitesini dikkate alacak olursak ve 3 vardiye çalışma esasını dikkate alacak olursak, sekizer satten 3 vardiye diyorum, bu anlamda kurulu kapasitemiz nedir? Burdan bir yere varacağım, cevabınızı hazırlayınız, size zaman vereceğim. Bu kurulu kapasite, makinaları satın alırken, binaları projelendirirken ve fabrikaları kurarken belirlenmiş bir kapasite olabilir. Ama her sanayinin kendine özgü koşulları mevcut kurulu kapasitenin belirli bir kapasite kullanım oranı vardır.

TALAT ÖZYILDIRIM : Feki efendim nazari olarak filtreli sigara imali kapasitesi 26.892 kg. saattir. Fiili olarak 17.880 kg. saattir.

Başkan : Süreyya Yücel ÖZDEN (Genel Müdür) : Bu tartışmayı bağlamak istiyorum. Sayın hocamızın sorularına ilişkin soracağım. Türkiye'mizin toprakları üzerinde mevcut bulunan 8 tane sigara fabrikamızın kurulu kapasitesi, toplam, kaç bin tondur?

TALAT ÖZYILDIRIM : 67.925.

Başkan : Süreyya Yücel ÖZDEN (Genel Müdür) : İyi bakın bakalım, Tokat'la beraber 100.000 ton'a yaklaşmıştır. Yanılıyorsam siz beni düzeltin. Türkiye'de bugün Tokat kentimizdeki fabrikamız da dahil olmak üzere 100.000 tondur, hatta 110.000 ton bile diyebiliriz yani vardiya sayısı vs. Sigara sanayiinde bir araştırma yapılmış, bu araştırma diyor ki; kurulu kapasite sigara sanayiinde en iyi koşullar altında ancak % 67 değerlendirilebilir. Yani 110.000 ton alırsak % 67 geriye gidersek, demek ki bugün Türkiye'de 67.000 veya yaklaşık 70.000 ton sigara üretilebilir haldeyiz. Bu % 67'ye ben katılmıyorum ve bütün uzman arkadaşlara buna katılmamız gerektiğini söylüyorum. Buna göre bir sanayiide % 80'in altında bir kapasite kullanım oranı söyleniyorsa, o sanayi çok çok özel bir sanayiidir, ona bakmak lazım. Çünkü Allah'a şükür elektrik kesintilerimiz kalktı, yedek parça ve malzeme bulunmaması, döviz yokluğu gibi sorunlar yoktur. Sanayi bunlardan bekler. Çalışma süresi 300 gündür, 365 gün takvim yılıdır, 300 gün çalışma günüdür. 300 gün 3 vardiya ve makinaların kapasitesini çarparak gidersek bizim en azından bana göre 80.000 ton fiilen yılda sigara üretme kapasitemiz vardır. Buradan şuraya geçmek istiyorum, bu fabrikalar niye kurulmuş diye sayın hocamız bize bağlantı imkanı veren çok güzel bir soru sordu. Ve zannediyorum arada da Sayın Aral'la bir görüşmemiz oldu. Ona da ben iki noktada değindim. İşte bu noktalardan hareket ederek Türkiye'de sigara tüketim tahminleri yapılmış. Yıl zannediyorum 1975, 74'de olabilir. Yani planlar hazırlanırken özel ihtisas komisyonu çalışmaları aşaması vardır. O özel İhtisas Komisyonu çalışması aşamasında muhtelif fikirler aktarılır oraya. O raporların ışığında da plan uygulamaya hazırlanıyor. 4 cü 5 yıllık plana ilişkin. Bu Özel İhtisas Komisyonu çalışmaları esnasında bir talep projeksiyonu görülmüştür. Bu talep projeksiyonuna bakarsanız, 1981 yılında Türkiye'de 90 milyon, yani 90 bin ton sigaranın tüketileceği. 1982 yılında bunun 96 bin tona çıkacağı, 1983'te 105 bin tona çıkacağı, 1984'te 110 bin ton yani, 110 milyon kilo sigaranın tüketileceğine ilişkin projeksiyon

siyonlar yapılmış. Bu projeksiyonları alan uzmanlar bir telaşa kapılmışlardır. Müthiş bir talep, çığ gibi bir talep geliyor. Üretime bakmışlar, üretim bu kadar değil, o halde ne yapmamız lazım? Aniden sigara fabrikaları kurmak lazım. Halbuki bu talep projeksiyonlarını ortaya koyan uzmanlara rağmen veya uzmanların tahminlerini alan Devlet Planlama Teşkilatının bir bölümü bir bakalm demiş ve kesin tüketim rakamlarını dökmüş. Her sene Yıllık Kalkınma Programları Resmi Gazete'de yayınlanır. Yıllık Kalkınma programlarında tablo vardır. O tablonun bir iki kolonu, mesela şimdi 1986 yılında isek 85 veya 84 yıllarına ilişkin gerçekleşme rakamlarını 86 yılına ait de tahmin rakamlarını koyar. Yani işkonusu, eğitim konusu, sınıf sayısı, okul sayısı ne bileyim hayvancılık konusu, büyükbaş hayvan üretim sayısı, kesin miktarı, ithalat, ihracatla ilgili, bütün ekonomik sektörlerle ilgili rakamların iki yılının gerçekleşmesini koyarlar, içinde yaşadığı yıla aitte tahmini koyarlar. Bu dökümanları yan yana koyduğunuz zaman görüyorsunuz ki, DPT'nin yayınladığı rakamlar hiçbir zaman o tahminlere ilişkin değildir. Yani işte 50 bin, 57 bin, 60 bin, 62 bin gibi rakamlar zikrediliyor ve bizim de Tekel olarak elimizdeki rakamlara bunlara uygun düşüyor. Yani, bu Tekel'in rakamları olsa ben diyeceğim ki Tekel olarak biz yanlış ifade ediyor olabiliriz. Onlar Devlet İstatistik Enstitüsü kanalıyla da diğer yayın organları kanalıyla, esnaf teşekkülleriyle, işçi - işveren çevrelerde, bütün istatistik bilgi toplama çevreleriyle hareket ediyorlar ve bilgileri topluyorlar. Bu bilgilere göre bugün Türkiye'de 1986 yılı sonu itibariyle söyleyebilirim, yaklaşık 65 bin ila 66 bin ton sigara tüketiliyor. Bunun % 10 miktarı yabancı sigara, geriye kalan miktarı da yerli sigaralardır. Filtresiz sigaradan, filtreli sigaraya büyük bir kayış olmuştur, nerdeyse sıfıra yaklaşmıştır filtresiz sigara tüketimi.

Devletin yatırım organları görüyor ki, sigara tüketimi bu şekilde değil. Hadise şu; düşünülen sigara fabrikalarını da dikkate alacak olursak o tür sigara fabrikalarında bina ve altyapı için «bir» harcansınız, içersindeki makineler için «iki» harcamak gerekiyor. Şimdi dönelim 1975 ve 76 yıllarına. Bu beş bina, yani Diyarbakır, Erzurum - Pasinler, Samsun - Balıca, Manisa - Akhisar, İzmir - Çiğli Tokat'la 6'cı oluyor. Tokat'a yüklendik bitirdik. Tokat bitmiştir ve Tokat kendi talebini yaratmak üzeredir, yaratıyor, uğraşılıyor. Bu diğer fabrikalara, yaklaşık ortalama 4'er milyar lira para harcanmıştır, 1976 yılının fiyatlarıyla. O fiyatları günümüze çekecek olursak en azından 30 milyar eder.

○ Tam bir fabrikaya dönüşmek için 60 milyar lira herbirinin makina ve teçizatına gerekiyor. İşte diyoruz ki, Türkiye'nin sınırlı

kaynakları var, bunu acaba sadece Devlet kesesinden yapmak doğru mudur? Çünkü halihazırda ciddi çalışıldığı takdirde 75 - 80 bin ton sigara üretecek kapasitemiz vardır. Fakat tüketim talebi şu son 2 - 2,5 yıldır aynı seviyede kalmıştır. Ben yanılabilirim, bu önemli bir konudur, yani nüfus artmasına rağmen Türkiye'de sigara tüketimi artmıyor, filtresizden filtreliye kayış oluyor.

Bu demek değildir ki, artmayacak. Dünyanın veya toplumların eğilimleri belli olmuyor, dolayısıyla Diyarbakır, Samsun - Balıca, Manisa - Akhisar, İzmir Çiğli'de, uzun uzun, dikkatli dikkatli, müzakere ediyoruz. Şimdi, bilmiyorum sayın hocam, ifade edebildim mi efendim.

Tütünler konusunda bir soru eksik kaldıysa ben tamamlayayım. İhtiyaç duyuyormusunuz? Efendim kalıyor son arkadaşımızın sorusu, reji nedir? Tütün alınacak mı? Tokat Sigara Fabrikası ne olacak? Sayın bir vatandaşımız, kendisine cevap vermeyi zevkli bir görev saydım. Böylelikle belki bazı durumlara da son vermek imkanı olur. Tokat Sigara Fabrikası'nda hiç kimseyle işbirliği yapılmasını düşünmüyoruz. Söyledikleriniz dedikodudur. Tütün alınacak mı? alınmayacak mı? Zannediyorum sempozyum boyunca konuştuk. Böyle, gereksiz yere, durup dururken, tütün alınmasını düşünmüyoruz. Reji meselesine gelince. Eğer siz bir Tokat'lıysanız, babanız ve ağabeyleriniz varsa sorun, mesela Niksar'da bir reji mahallesi var. Bir zaman biz gençken oralarda koşardık, mahallenin adı da reji mahallesi idi ve şehrin de en modern yeriydi. Lojmanları vs. en modern yeriydi. Fransız'ların reji dediği bizim bugün reji diye kullandığımız bir kelime vardır Fransız'cadan gelen bir kelime. Efendim Sayın Talat Özyıldırım arkadaşımıza başka soru yoksa müteakip tebliğe geçiyoruz. Teşekkür ederim.

Efendim şimdiki tebliğin sahibi Tuncer Dikman arkadaşımız, Tekel İşletmeleri Genel Müdürlüğü, Tütün ve Sigara İşletmeleri Müessesesinde, Yaprak Tütün Stok ve Satış Müdürü olarak görev yapıyor. Konusu Tütün Ticareti.

TÜTÜN TİCARETİ

"ÖNEMİ - SORUNLARI"

Mustafa GÜR

Tütün Eksperti

Tütün ve Sigara İşletmeleri
Müessesesi Müdür Yardımcısı

Ercan ERDEM

Tütün Eksperti

Kalite Kontrol Müdürü

Tuncer DİKMAN

Tütün Eksperti

Yaprak Tütün

Satış ve Stok Müdürü

"Önemi—Sorunları" TÜTÜN TİCARETİ

Mustafa GÜR
Ercan ERDEM
Tucer DİKMAN

İnsanlar için cazip bir madde haline gelen tütün kullanımına paralel olarak, Dünya tütün ve tütün mamulleri ticareti de XVI. yüzyıldanberi sürekli tekamül göstererek bir takım ülkeler için son derecede önemli tarım ve sanayi işgücü istihdamı ve o derecede önemli bir ticaret ortamı yaratmıştır.

Ayrıca ithal ve kullanımından alınan vergilerle devletlerin vazgeçilmez gelir kaynaklarından birisi haline gelirken iştilgal edenlere sağladığı gelirden alınan vergilerle de ekonomik gücü en yüksek tarım ürünü haline gelmiştir.

Dünyada tütün mamulleri sigara, pipo, puro, enfiye, tömbeki, kıyılmış sargılık tütün, nargile ve çiğneme tütünü gibi çeşitli tarzlarda kullanılmaktadır.

Bu kullanım tarzlarına dayalı alışkanlığın giderilmesi için de ülkeler sanayilerinde bu tarz üretime yer vermekte, ilaveten gerekli makina ve malzeme üretimi sureti ile sanayilerini geliştirmekte ve yönlendirmektedirler. Başta yaprak tütün olmak üzere gerek sigara ve gerekse diğer tütün mamulleri şeklinde önemli ölçüde ithalat ve ihracat yapmakta, tütün ve sigara ticareti yanında tütün sanayi makina ve malzemesi ticareti devletlerin ihracat ve ithalat kalemleri arasında oldukça önemli bir yer tutmaktadır.

Aşağıda 1981 - 85 yılları arası dünya yaprak tütün üretimi ile Y.T. ve Sigara ithalat ve ihracat miktarları gösterilmiştir.

Yıllar	Dünya tütün	Yaprak Tütün		S i g a r a	
	üretimi Bin Ton	ihracatı Bin Ton	ithalatı Bin ton	ithalatı Milyar	ihracatı adet
1981	5.970	1.481	1.520	257	340
1982	6.869	1.458	1.462	260	332
1983	6.042	1.368	1.398	274	320
1984	6.510	1.426	1.363	292	331
1985 (G)	6.828	1.414	1.390	306	359
1986 (T)	6.556	1.417	1.369		

1981 USDA FT 8 - 85

1981 - 85 USDA FT - 7 - 86

1982 - 86 USDA FT 8 - 86

Tablodan da görüleceği gibi Dünya yaprak tütün ihracat hacmi 1.400 bin ton dolaylarında olup toplam Dünya tütün üretiminin % 23 lük kısmını teşkil etmektedir. Başka bir ifade ile Dünya yaprak tütün üretiminin % 23 ü yaprak tütün dış ticaretine geri kalan % 77 lik kısmı ise iç ticarete konu olmaktadır.

Dünya yaprak tütün ihracatında ABD 240.000 tonla başta gelmekte bunu 177.000 tonla Brezilya, 153.000 tonla Zambia, 80 - 100 bin tonla Türkiye ve 70 - 80 bin tonluk ihracatı ile Yunanistan takip etmektedir.

Dünya sigara üretimi 4,5 trilyon adet civarında gerçekleşmekte, toplam üretimin yaklaşık % 7 - 8 i sigara ticaretine konu olmaktadır.

En önemli ihracatçı ülkeler Bulgaristan, ABD, Batı Almanya, Hollanda ve İngilteredir. Türkiye sigara sanayiinde 62.000 ton dolaylarındaki üretimi ile 15 inci sırada yer almakla birlikte ihracatta henüz herhangi önemli bir payı bulunmamaktadır.

TÜRKİYE'DE TÜTÜN TİCARETİ

Türkiyede tanınması tarihi olan 1600 yılından 1633 yılına kadar tütünün tarım, ithalat ve kullanımı konularında herhangi bir kısıtlama olmamış ancak ithalatından belirli bir gümrük vergisi alınması ile yetinilmiştir.

1678 yılına kadar serbestçe ithal edilip içilen tütünden hazine gelirlerini artırmak maksadı ile resim alınmaya başlandığı 1686 yılından sonra tütün üretiminin de vergiye bağlandığı görülmektedir.

Devletin tütünden gelir sağlamak amacı ile rusum alması veya yabancı devlet ve şirketlere tanınan imtiyazlarla geçen Cumhuriyet öncesi dönemler asırlarca sürdüğü halde yurt ekonomisine fayda yerine sömürü, ekicilerine ızdırap, sefalet ve ölüm getirmiştir.

Özellikle Reji şirketi sırasında zulüm, katiller, rüşvet ve iltimaslarla dolu 30 yıllık bir dönem yaşanmıştır. Zamanın hükümetinin tütün inzibat ve kaçakçılığının men'i selahiyetini bu şirkete bırakması hudutsuz kötülöklere yol açmış, gerek tütün ekicileri ve gerekse tütün müstehlikleri Reji idaresinin sabıkalı güruhundan teşkil ettiği kolcuları marifeti ile, şahıs ve ailelerinin mahremiyetine kadar uzanan tecavüzlere maruz kalmışlar, varlığından hoşlanılmayan nice vatan evladı kaçakçılık bahanesi ile Reji kolcularının kurşunlarına hedef olmuşlardır. Reji'nin meşrutiyetin ilanına kadar devam eden 24 se-

nelik idaresi zamanında 50 - 60.000 Türk gencinin telef olduğu, sakat bırakıldığı, o zamanki matbuat ve milletvekilleri tarafından iddia ve ilan edilmiştir. Bu sömürü istiklâl savaşına kadar sürmüştür.

Ancak ;

Anadoluda istiklâl harbinin devam ettiği müddet zarfında, düşman işgalinde bulunmayan memleket topraklarında tütün işleri hükümet tarafından idare edilerek geliri milli hazineye intikal ettirilmiş, milli zaferi takiben 1923 yılında yapılan İzmir İktisat Kongresinde Reji'nin ilgası ittifakla kabul edilmiştir.

Böylece 30 Temmuz 1924 tarihinde Reji idaresinin bütün mevcutları alacak ve borçları Devlete geçmiştir.

Aşağıdaki rakkamların incelenmesinden de görüleceği gibi, tütün üretiminin Devlet himayesine konu teşkil etmediği dönemde, iç tüketim ve ihracat imkânları üzerinde durulmadığından belirli bir gelişme göstermemiş, Devlet hazinesi büyük gelir kaybına uğrarken, üretici doğrudan doğruya dış talebin tesbit edeceği fiata, içerde ise Reji Şirketinin sadece kâr gayesi güden emellerine hedef olmuştur. Savaşlar nedeni ile;

1914 Birinci Cihan savaşından 1923 Kurtuluş Savaşı sonrasına kadar ortalama 20.000 tona düşen yıllık tütün üretimi 1924 ten sonra harp yıllarının düşük ortalamasını hayli aşarak savaşan nüfusun üretime katılması ile 50.000 tonun üstüne çıkmıştır. 1924 - 1930 ve takip eden dönemlerde yaprak tütün üretim - tüketim ve ihracat rakkamlarının her üç alanda da artan hacimlere ulaştığı görülür.

YAPRAK TÜTÜN İÇ TİCARETİ

Ülkemiz tütün ticaretini,

1. Yaprak Tütün iç ticareti,
 2. Yaprak Tütün dış ticareti,
- şeklinde incelemek faydalı olacaktır.

Bilindiği gibi;

Tütün üreticisi mahsulünü kendisinin veya başkalarının tüketimi gayesiyle kullanamaz. Tütünün üreticisi elindeki ürünün uzun müddet saklanması mümkün olmadığı gibi başka bir şekle sokulmak suretiyle pazarlanması da imkânsızdır. Ekici yetiştirdiği mahsulü yasal alıcılarına satmak suretiyle elinden çıkarmak zorundadır.

Bu sebepler, ürünün belirli bir değerle satın alınması ve fiyat dalgalanmalarının önlenmesi suretiyle tütün üreticisinin Devlet tarafından korunmasını ve bu maksatlarla Devlet müdahale alımları yapılmasını zorunlu kılmıştır.

Türkiyede tütün üretiminin artış ve istikrara kavuşması Destekleme alımlarının başlaması ile başlar.

Destekleme alımlarının başladığı 1947 yılına kadar ortalama 50 - 60.000 ton olan üretim 1947 yılından sonra 100.000 tonun üzerine çıkmış ve yine 1947 yılına kadar 30 - 40.000 ton civarında bulunan yaprak tütün ihracatı 1947 yılından sonra 50 - 70.000 ton seviyelerine fırlamıştır.

Türkiyede Yaprak Tütün iç ticareti üç maksatla yapılmaktadır.

1. İç tüketim ihtiyacı karşılığında Tekel tarafından yapılacak alımlar,
2. Ekici piyasalarının desteklenmesi maksadıyla yapılan destekleme alımları,
3. İhracat maksadıyla Tüccar tarafından yapılan alımlar.

1 — TEKEL ALIMLARI :

Ekicitütünleri satış piyasalarında Tekel İdaresi iç tüketimi karşılamak amacıyla, kendi harman ihtiyacı için önceden tesbit ettiği programa göre alımlarda bulunur. Bu program tesbitinde, mevcut stoklarla tütün mamûlleri fabrikasyonunun gerektirdiği mecburiyetler gereği, genellikle iki yıl sonraki ihtiyaçlar gözönünde tutulur.

Ekici tütünleri satış piyasalarında Tekel İdaresi tarafından izlenen politikasının esasları şöylece özetlenebilir.

- a — Harmanlar için gerekli miktar ve kalitede tütünün behemehal satın alınması.
- b — Tütünlerin kalitelerinin karşılığı olan makûl ve gerçek fiyatlarla değerlendirilmesi, kaliteli üretimin teşviki.
- c — Alımların piyasaların başından sonuna kadar istikrarlı bir şekilde ve aynı hızla yürütülmesi,
- d — Aile ziraati yapan ve yüksek kaliteli tütün yetiştiren ekicinin korunması,

2 — DESTEKLEME ALIMLARI :

Memleketimizde tütün üretiminin iç tüketim ve ihraç olanaklarıyla dengeli bir hale getirilememiş olması, fiyatların belli bir düzeyin altına düşürülmesiyle piyasada denge sağlanması ve ekicinin himaye edilmesi gibi sosyal mülahazalar, ekici tütünleri satış piyasalarının desteklenmesi zorunluluğunu ortaya çıkarmış bulunmaktadır.

Tütün üretiminin iç tüketim ve ihraç olanaklarının üstüne çıktığı 1941 yılından bu yana Milli Korunma Kanunu gereğince Devlet nam ve hesabına destekleme alımları yapılmış ve genellikle bu görev Tekel İdaresine verilmiştir.

Daha sonra bu hizmet 2.1.1961 tarihinde yürürlüğe girmiş bulunan 196 sayılı "Ekici Tütünleri Satış Piyasalarının desteklenmesine dair kanun" hükümlerine istinaden Bakanlar Kurulu tarafından çıkarılan kararnâmelere dayanılarak yürütülmeye başlanmıştır.

196 Sayılı Kanununun 1 nci maddesi "Ekici Tütünleri Satış Piyasalarını Desteklemek üzere Devlet nam ve hesabına lüzüm görülen yıl ve yerlerde mübayaalar yaptırmaya ve mübayaalar için uygun göreceği müesseselere vazife vermeğe Bakanlar Kurulu yetkilidir." hükümlü ihtiva etmekte olup bu görev her yıl Tekel İşletmeleri Genel Müdürlüğüne verilmektedir.

Tekel İdaresi tarafından yürütülen destekleme alımlarında da, kendi ihtiyacı için satın aldığı tütünlerle ilgili esaslar uygulanmaktadır. Esasen Kararnâmeler, tütünlerimizin kalitelerini ve gerçek tütün ekicisini korumak amacıyla, destekleme alımlarının "..... tütün üretimini meslek edinmiş ekicilerin, tam mahsül halindeki tütünlerine uygulanması " nı öngörmüştür. Bu suretle de;

Aslında tütün ekicisi olmayıpta tütün üretimini ticaret konusu haline getiren, kaliteye önem vermiyerek sadece fazla ürün almak amacıyla taban ve sulama arazide tütün yetiştirenlerin Devlet himayesinden yararlandırılmaması, amaçlanmış bulunmakta, kaliteli ve kır ve kırtaban arazide aile ziraatı şeklindeki üretim desteklenmektedir.

3 — ÖZEL SEKTÖR ALIMLARI

Yerli firmalar çoğunlukla bağlı buldukları dış firmaların sipariş ve ihraç imkânlarına göre veya bu maksatla alım yapan yerli firmalara satabilmek maksadıyla alımlarda bulunmaktadır.

Bazı yabancı firmalar da bazı yerli firmalar vasıtası ile ekici tütün piyasalarından alımlarda bulunmakta, ya hem ekici tütün piyasalarından alım yaptırmakta ve hem de ekici tütün piyasasından bağlantısız olarak alımlarda bulunan yerli tüccar veya Tekel'den işlenmiş tütün almakta, ya da ekici tütün piyasaları ile bağlantı kurmaksızın Tekel veya Tüccardan işlenmiş Y. Tütün alımı yapmaktadırlar.

Yerli ve yabancı alıcılar Samsun, Bafra, Bursa Bölgelerinden de tütün satın almakla beraber alımlarının ağırlık merkezini Ege Bölgesi tütünleri teşkil etmektedir.

Tütün satın alan ve ihraç eden yerli firmaları üç kısımda mütalâa etmek mümkündür.

Birinci kısmı, kendi nam ve hesaplarına tütün mübayaa edip işledikten sonra ihraç eden, ihracat için teşkilatlanmış büyük firmalar teşkil eder.

İkinci kısımda ise az sayıda büyük firma ile bütün küçük firmalar bulunmaktadır. Bunlar ihracat için organize olamadıklarından, ihracat teknik imkân ve usulüne vakıf bulunmadıklarından, satın aldıkları tütünleri işlemeksizin veya aldıkları talimat gereğince işledikten sonra birinci kısımda belirtilen büyük ihracatçılara satmaktadırlar.

Üçüncü kısımda bulunan yerli firmalar, tamamen yabancı firmalar namına faaliyet gösterirler. Bunlar yabancı firmalardan aldıkları talimat üzerine tütün satın alıp işlerler ve gene o yabancı firmalara ihraç ederler. Bu gruptaki firmalar irtibat kurdukları yabancı firmalar tarafından finanse edilmektedir.

EKİCİ TÜTÜN ALIM FİATLARININ TESBİTİ :

Ekici piyasalarında uygulanacak fiyatlar tesbit edilirken şu faktörler dikkate alınmaktadır.

- 1 — Ekici maliyeti,
- 2 — Müşteri siparişleri ve piyasaya alâkaları derecesi,
- 3 — Rakip memleketlerin tütün rekoltesi ve fiyatları,
- 4 — Dünya tütün stokları ve özellikle rakip memleketlerin tütün stokları,
- 5 — Toptan eşya fiyat endeksleri
- 6 — Alternatif tarım ürünlerine uygulanan fiyatlar,

7 — Bir dekardan elde edilen ekici kârı

8 — İhraç fiyatları

Bu suretle üreticilerin emeğinin en iyi bir şekilde değerlendirilmesine büyük özen gösterilmektedir.

TÜRKİYE'DE UYGULANAN ALIM USULLERİ :

1985 yılına kadar Ege bölgesinde Ekici tütünleri alıcı tarafından evlerinde ekspertize tabi tutulup alım işleri ise piyasa açılışında yapılarak tesellüm ve ödemeler üçüncü safhada uygulanmakta Karadeniz bölgesinde Samsunda tamamen Samsun çevresinde kısmen Ege'deki yöntem uygulanmakta olup diğer bölgelerde ise ekici tütünleri önce anbara getirilip ekspertizden sonra alım işleri tamamlanmakta idi.

Ancak yasal düzenlemeler böyle olduğu halde henüz piyasalar açılmadan piyasa öncesi sözlü anlaşmalarla mukaveleye bağlanmadan yapılan satışlar yüzünden ve rekabet şartları oluşmadan ekici tütünlerinin satılmasının piyasada destekleyici rol oynayan Tekelin görevini engellediği ve bu uygulamanın Tekelin kaliteli tütün almasını büyük ölçüde güçleştirdiği dikkate alınarak son olarak 3291 sayılı yasa ile gerçekleştirilen değişiklikler sonunda ekici tütünlerinin satışlarının piyasa açılış tarihleri ve kısıtlandırılmasına son verilmiş ekici tütünlerinin denklenmesinden sonra Devlet ve Tekelin tüccar gibi hararetle borsalarda veya yazılı sözleşmelerle alımlarda bulunarak piyasada nazım rol oynaması ve ekiciye destek olması sağlanmıştır.

Bu düzenlemelerle; tütünlerini denk haline getiren her üretici bu tütünlerini tütün borsalarında satabilecekleri gibi yazılı sözleşmelerle de satabileceklerdir. Bu suretle piyasa öncesi sözlü anlaşmalarla yapılmakta olan ve yasal imkânsızlıklar nedeni ile mukaveleye bağanamayan gayri resmi tütün alım ve satımlarının yazılı mukaveleye bağlanması sırasında doğan ihtilaflar önlenmiş olacak, ekicilerin yakınmalarına sebep olan iskonto ve diğer isimlerle ekici fiyatlarından indirimler yapılmasına son verilmiş olacaktır.

ALIM FİYATLARI

Ülkemizde yıllardır tatbik olunan tütüncülük politikasının bir sonucu olarak; Tekel daima düşük kaliteli tütünlerin alıcısı olmuş ve bu nedenle düşük kaliteli ve fakat yüksek miktarda stok birikimleri ve bu birikimlerin mali yükü daima Tekel ve dolayısı ile Devletin sırtına yüklenmiştir.

Ancak son iki yıldır kökten değiştirilen alım politikamız ve fiyatlandırma sistemimiz sonucu Tekel'de yüksek kaliteli tütünlerin alıcısı haline gelmiş ve yüksek kaliteli tütün yetiştiren üreticinin de bu rekabet ortamından yararlanması imkânı doğmuştur.

Aşağıda tabloda 1980 yılından itibaren ortalama alım fiyatlarında meydana gelen artışlar görülmektedir. Tablonun tetkikinden de görüleceği gibi; ortalama fiyatlar son iki yılda daha önceki yıllarda kaydedilen artış yüzdesinden iki kat daha fazla bir artış göstermiştir. Bu da Tekel tarafından uygulanan fiyatlandırma sisteminin isabetini göstermektedir.

EKİCİ MÜBAYAA FİYATLARINDA MEYDANA GELEN ARTIŞLAR

Türkiye Genel Ortalaması

(1980 = 100 kabul edilmiştir.)

1980	100
1981	153
1982	240
1983	306
1984	530
1985	780

YENİ FİYAT SİSTEMİ :

Yıllarca uygulanan destekleme ve fiyat politikası kaliteli tütünle düşük tütün arasındaki farkın ortadan kalkmasına ve üretimin kır araziden taban araziye kaymasına neden olmuştur. Bu uygulama Türk tütününün geleneksel şöhretini kaybetmesine neden olan önemli etkenlerden biri olmuştur. Kaliteli tütüne daha fazla fiyat vermek ve teşvik etmek maksadıyla geçmiş dönemlerde uygulanan baş fiyat sınırlandırılması kaldırılarak kalite özelliklerinin alım fiyatına yansması imkân dahilinde getirilmiştir.

Geçmiş yıllarda uygulanan randıman sistemi kaldırılarak kaliteli tütüne daha fazla para verme imkanı sağlayan grad sistemine geçilmesi ile, Bu sistemde her nevinin birbirinden farklı fiyatları olduğundan, üretici ne kadar kaliteli ürün elde ederse, o nisbette fiyat artacaktır.

Gradların ağırlık durumlarına göre uygulanacak fiyat politikası kaliteli tütün lehine sürdüğü sürece düşük vasıflı tütün yetiştiren ekiciler, kaliteli tütün yetiştiren alanlara yönelecek kalite, yüksek-

cek bu suretle ihracat çoğalarak istenmiyen stok birikimleri önlenmiş olacaktır.

Bu sistem 1985 ürünü için Ege, Marmara ve Doğu bölgesinde uygulanmış 1986 ürün yılı ve daha sonrası için tüm bölgelerde devam edecektir.

Bu yıl ikinci yılını tamamlayacak fiyat politikamız ve fiyatlandırma sistemimiz sayesinde ekici çok fakat kalitesiz ürün veren sahadan birim sahadan az miktarda fakat kaliteli ürün veren kır ve kır taban sahalara yönelmiştir. Ülkemizde tütün ekim alanlarının % 47 si kır, % 36 sı kır taban ve % 17 si taban arazi iken, inanç ve kararlılıkla yürütülen çalışmalar sonunda 1986 ürün yılında kır arazi oranı % 50, kır taban arazi oranı % 42 ve taban arazi oranı % 8 olmuştur. Bu durum gerek iç tüketime arzedecek tütün kalitesi ve gerekse ihracat olanaklarının artırılması ve artık stok tehlikesini asgariye indirilmesi açısından olduğu kadar verimli taban arazinin başka tarım ürünlerine tahsisine olanak sağladığı için de ayrı bir önem taşımaktadır.

Aşağıda yıllar itibarile üretim ve tüccar ve Tekel tarafından yapılan alımlar görülmektedir.

TEKEL ALIMLARI

Ürün Yılı	Üretim (Ton)	İdare Alımı	Destekleme Alımı	Toplam Alımı	Tekel Alımı	Tüccar Genel Alım
1980	228.349	96.000	56.268	152.268	70.197	222.465
1981	163.023	79.646	1.626	81.272	84.277	165.549
1982	207.735	85.000	42.335	127.355	76.268	203.603
1983	233.843	65.000	98.926	163.926	64.776	228.702
1984	177.529	51.797	43.344	95.141	79.537	174.678
1985	172.288	47.817	27.149	74.966	97.782	168.507

Üretim miktarları ile alım toplam'ları arasındaki farklar bedelsiz alınan S.Ç. ve ihrak'a ayrılan tütün miktarlarından kaynaklanmaktadır.

YAPRAK TÜTÜN DIŞ TİCARETİ

Ülkemiz tütün ticaretini incelemeyen evvel Dünya Tütün Üretimi, Dünya Tütün Ticareti ve Ülkemiz tütün üretim konularına kısaca değinmek gerekir.

Dünya'da 1975 - 1985 yılları göz önünde bulundurulduğunda toplam 4.359.795 hektar (1975-79 yılı) ile 4.441.697 hektar (1985 yılı) arasında ekim alanında tütün üretimi yapıldığı, bu alanlardaki üretilen yaprak tütün miktarının ise aynı dönemler için 5.483.661 ton (1975-1979 yılı) ile 6.828.177 ton (1985 yılı) arasında değişim gösterdiği görülecektir.

Dünya tütün üretimi içindeki oriental veya Türk tipi tütün üretimi ise toplam 433.680 ton (1981 yılı) ile 463.560 ton (1985 yılı) arasında değişim göstermiştir. Türk tipi tütün üreten ülkeler arasında Türkiye'nin durumu ise aynı yıllar içinde toplam 177.166 hektar (1981 yılı) ile 315 315 hektar (1976 yılı) arasında ekim alanında 168.024 ton (1981 yılı) ile 323.963 ton (1976 yılı) arasında değişen üretimle başta gelmektedir.

Genelde Dünya tütün üretiminde Türk tipi tütün üretiminin payı % 7 ile % 10 arasında olup, Türk tipi tütün üretimi içindeki Türkiye'nin payı ise % 38 ile % 49 oranı arasında bulunmaktadır.

Yıllık ortalama 1.400.000 ton seviyelerinde bulunan dünya yaprak tütün ihracatının % 15-20 lik bölümü Türk tipi tütün ihracatını kapsamakta,

Türk tipi tütün üreten ülkeler Türkiye, Yunanistan, Bulgaristan ve Yugoslavya'dan oluşmaktadır. Bu rakip dört ülkenin ihracat miktar ve yüzdelerini (1975 - 1985 yılları arasında) incelersek üretim miktarı açısından liderliğini koruyan Türkiye'nin Türk tipi tütün ihracatı yönündeki liderliği Yunanistan'ın müşterek pazara katılmasından sonra bu ülkeye kaptıracağı görülecektir.

TÜRK TÜTÜNÜ İHRACATÇISI ÜLKELER

Takvim Yılı	TÜRKİYE		YUNANİSTAN		YUGOSLAVYA		BULGARİSTAN		TOPLAM	
	Miktar	%	Miktar	%	Miktar	%	Miktar	%	Miktar	%
1975	65.639	31	47.092	23	24.876	12	71.200	34	208.087	100
1976	75.173	35	45.623	21	25.166	12	70.200	32	216.162	100
1977	61.835	33	39.639	21	18.697	10	68.300	36	188.471	100
1978	77.335	35	57.856	26	27.413	12	59.000	27	221.604	100
1979	69.554	32	47.444	22	25.200	12	71.941	34	214.139	100
1980	83.727	36	54.580	23	24.943	11	70.204	30	233.464	100
1981	130.939	46	68.109	23	22.212	8	64.735	23	284.025	100
1982	102.820	40	65.767	25	25.184	10	64.734	25	258.505	100
1983	69.528	30	73.495	31	28.146	12	63.217	27	234.386	100
1984	69.819	30	83.711	36	18.000	8	61.471	26	233.001	100
1985(T)	104.306	35	108.000	36	23.000	8	64.700	21	300.006	100

Yunanistanın müşterek pazara katılmasından önce Türkiye, Yunanistan, Yugoslavya ve Bulgaristanın Dünya Türk Tipi Tütün ihracatındaki payları sırası ile % 40,25 10,25 iken bu tarihten sonra Yunanistanın payı % 25 ten % 35 seviyelerine yükselmiştir.

TÜTÜN İHRACATIMIZ

Tütün ihracatımızın seyri ve genel ihracat değeri içinde tütünün yeri.

Aşağıdaki tabloyu incelediğimizde son 12 yıllık ihracatımızın seyri görülmektedir.

İhracat Dönemi	İhracat Miktarı (Ton)	İhracat Kıymeti (1000 \$)	Ortalama Fiyatı Kg/\$
1973—74	112.384	188.356	1,68
1974—75	70.679	184.762	2,61
1975—76	79.038	282.549	3,57
1976—77	39.336	138.169	3,51
1977—78	56.554	163.561	2,89
1978—79	109.128	321.555	2,95
1979—80	81.911	240.636	2,94
1980—81	92.345	280.040	3,03
1981—82	111.277	363.622	3,27
1982—83	74.677	278.036	3,72
1983—84	80.217	275.185	3,43
1984—85	71.050	230.046	3,23

Son 15 yıl itibarı ile yaprak tütün ihracatından sağlanan dövizin genel ihracatımızdan sağlanan dövize oranı gerek ihracatımızın çeşitlenmesi ve gerekse genel ihracat değerinin artması sonucu % 20 lardan % 3 - 4 seviyelerinde gerilemiştir.

Aşağıdaki tablo genel ihracat değerimiz içinde tütünün yerini göstermektedir.

Takvim Yılı	Genel İhracat Milyon \$	Tütün İhracatı Milyon \$	Genel İhracata Nisbeti %
1964	411	90	22
1965	463	87	19
1966	490	97	20
1967	522	99	19
1968	496	103	21
1969	536	104	19
1970	588	81	14
1971	677	127	19
1972	1.318	134	15
1973	1.318	190	14
1974	1.518	187	12
1975	1.401	285	20
1976	1.960	144	7
1977	1.753	165	9
1978	2.288	324	15
1979	2.261	244	11
1980	2.910	281	9
1981	4.703	319	7
1982	5.746	366	6
1983	5.727	281	5
1984	7.134	216	3
1985	7.958	330	4

Son beş yıllık olarak Türkiye'nin ihraç ettiği tütün miktarlarının ülkelere göre dağılımı ele alınırsa Ülkemizle beraber Türk tipi üretimi yapan ülkelerin en önde gelen alıcısının A.B.D. olduğu görülmektedir. A.B.D. nin bu ülkelere yaptığı genel tütün ithalatı ve bu ithalatın memleketler itibarı ile oranları son on yılda şöyle olmuştur.

Takvim Yılı	TÜRKİYE		YUNANİSTAN		YUGOSLAVYA		BULGARİSTAN		Toplam	
	Miktar (Ton)	%	Miktar (Ton)	%	Miktar (Ton)	%	Miktar (Ton)	%	Miktar (Ton)	%
1975	31.590	59	8.499	16	7.059	13	6.550	12	53.698	100
1976	43.168	63	10.558	15	7.861	11	7.350	11	68.937	100
1977	25.697	54	11.044	23	6401	13	4.461	10	47.603	100
1978	41.177	63	13.437	21	5.796	9	4.893	7	65.303	100
1979	49.182	70	6.492	9	6.526	10	8.107	11	70.307	100
1980	40.503	66	10.255	17	5.352	9	5.252	8	61.362	100
1981	57.605	71	12.161	15	3.297	4	8.212	10	81.275	100
1982	57.514	71	13.387	16	4.983	6	6.072	7	81.956	100
1983	49.841	62	15.483	19	9.312	12	5.638	7	80.274	100
1984	54.405	68	14.746	19	5.906	7	4.644	6	79.701	100
1985(T)	52.578	67	15.579	20	4.371	6	5.366	7	77.894	100

Tablonunda tetkikinden anlaşılacağı üzere A.B.D. Türk tipi tütün ithalatının % 60-70'i kadarını ülkemiz karşılamaktadır.

Ayrıca son üç yılda A.B.D.'nin Türk tipi tütün ithalatındaki payımız % 71 den % 68'e düşerken Yunanistan'ın payı % 16'dan % 20'ye çıkmıştır. Bu arada aynı pazarda rakiplerimiz olan Yugoslavyanın payı % 6, Bulgaristan'ın payı % 7 lik seviyesini korumuştur.

Bulgaristan'ın Türk tütünlerinin genel ihracatında yüksek rakamlara ulaşmasına rağmen A.B.D.'ye ihracatın düşük miktarda oluşu ihracatının büyük bir kısmının Doğu Bloku Ülkelerine yapılmasından ileri gelmektedir.

Dolar sahası olarak A.B.D.'lerine yapılan ihracatın dışında A.E.T.'ye (Avrupa Ekonomik Topluluğu) üye ülkelere ihracatımız önemli yer tutmaktadır. Anlaşmasız memleketlerden Japonya ve Güney Kore üzerinde önemle durulması gereken bir pazardır.

Ayrıca Doğu Bloku Ülkeleri ile aramızda mevcut Kliring ve Banker anlaşmalarının kaldırılması sonucu bu ülkelere yönelik ihracatımızda da bir gerileme olmuştur. Bu pazarlarda büyük potansiyel vaad eden çok önemli gelişmeler sağlanabilecek pazarlardır.

YAPRAK TÜTÜN TİCARETİNİN GELİŞTİRİLMESİ :

Yaprak tütün dış ticaretinin gelecek yıllarda gelişmesi de başlıca aşağıdaki dış ve iç faktörlere bağlı olacaktır.

DIŞ FAKTÖRLER :

- a — Dünya sigara tüketimi miktarında artışlar,
- b — Dünya yaprak tütün üretimindeki seviye,
- c — Üretilen tütünün kalitesi,
- d — Rakip memleketlerin durumu,
- e — Tütün mamülleri üretiminde teknolojik gelişmeler,
- f — Devletler arası ticarete etkili olacak genel politika alanındaki değişimler veya yeni anlaşmalar ve anlaşmazlıklar.

Genel politikaya bağlı değişimleri değerlendirme olanağı dışında sayarsak, Türkiye'nin tütün ihracatı ilk beş faktöre göre yönlenecektir.

İÇ FAKTÖRLER :

Bu gelişmelere göre de yurt içinde;

a — Üretimin miktar açısından iç tüketim, ihracat ve makul bir stok seviyesinde tutulması tedbirleri ile Türk tütününü şöhreti ile bağdaşacak kalite düzeyine çıkartılması,

b — Dış pazar fiyatlarına uygun gerçekçi iç fiyat teşekkülüne etkin işlemlerin kaliteli üretimi teşvik edecek yönde ve çok dikkatle takibi gibi iç faktörlerinde yukarıda saydığımız dış faktörler ile dengelenmesi zaruridir. Çalışma ve uygulamalarımız da bu doğrultudadır.

Yukarıda da arzedildiği gibi belirlenen hedefler doğrultusunda alınan tedbir ve başlatılan uygulamalara ilaveten

1986 ürününde senelerce özlemi duyulan fakat tatbiki mümkün olmayan yeni bir sisteme geçilmiştir. Fiyatlar çok önce ilân edilerek bilinmeyenli piyasa sistemi terkedilmiş, değer tesbitinde yeknesaklık sağlanarak, ekicilerin alıcıların vermiş olduğu fiyatları mukayese edebilmelerine imkân sağlanmıştır ve en önemlisi ekici henüz tarım dönemi başlamadan gelecek yılın ürün fiyatları hakkında bilgi ve yetiştireceği ürün hakkında tercih sahibi haline getirilmiştir. Bu çok önemli bir gelişme ve yeniliktir. Uygulamaya özenle devam edilecektir.

Başkan : Süreyya Yücel ÖZDEN (Genel Müdür) Teşekkür ederiz, Sayın Tuncer Dikmana soru sormak isteyen var mı acaba? Buyrun.

Doç. Dr. Neşet ASLAN Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi, benim evvela sayın Başkanın ilk açış konuşmasında kısa bir açıklama getirmek istiyorum, buna kısaca değindikten sonra bir sorum olacak. Nikotinin kullanılan bitkilere zararlı olup olmadığı gübre olarak kullanıldığında, nikotin organik bir maddedir, bitkiler bilindiği gibi organik maddeleri almaz, inorganik maddeleri alır, dolayısıyla bunun bitkiye geçmesi sözkonusu değildir. Ancak patates gibi, yumrulu bitkilerde veya toprakta nikotin kalıntısı varsa onun da üzerinde olabilir. Bu şekilde bir açıklama getirdikten sonra birde bunun şeyi nerden sağlanacaktır, nikotini veyahut tütünün gübre olarak kullanılması düşüncesi stoklardan dolayı gündeme gelmiş bir konudur yoksa böyle bir şeye gerek yoktur. Yeşil gübre olarak kullanılacak birçok bitki vardır. Bu açıklamadan sonra tahıl meselesine de kısaca değinmek istiyorum efendim bizim endüstri bitkileri bilenler sayın hocalar çok iyi bilirler, çok enteresan bitkiler haşhaş dersiniz, kenevir dersiniz, tütün dersiniz hepsi sağlığa zarar veren uyuşturucu maddelerle yakından ilgili bitkiler dolayısıyla, bizde bu konularda ister istemez ilgilenmek durumunda kalıyoruz. Geçen yıl Alman Kültür Merkezi'nde Almanlarla Tıp Fakültesinin ortaklaşa düzenlediği uyuşturucu maddeler konusunda bir sempozyum yapılmıştı bende oraya katıldım bu sempozyumda Alman bir Profesörün ifadesi aynen şöyle Dünyada nikotin kadar bağımlılık yapan hiçbir uyuşturucu madde yoktur. Fakat insanlar o kadar çok buna tiryaki olmuşlar ki karşı çıkanlar azınlıkta kaldığı için bu yasaklanmıyor aynen ifadesi böyle karşı çıkanlar azınlıkta kaldığı için bu yasaklanmıyor. Gerçekten nikotinin tahribatı uzun devrede olduğu için farkedilmiyor uyuşturucular da daha kısa devrede olduğu için kolaylıkla ona karşı çıkılıyor. Aslında vücuda tahribatları arasında bir fark yoktur bende bunun metnini ben gerekirse getiririm yalnız sigaraya karşı çıkışlarda nedense batıdan gelen şeylere biz ilgi gösteriyoruz kendi içimizden bir tanesi mesela Sayın Valimiz karşı çıkınca bir sürü suçlamalar getiriliyor bunun aslı böyle olmamalı medeni ortamda bir tartışmaya getirilmesi gerekir. Sorum olarak şöyle söyleyeyim; Şimdi biliyorsunuz biz ya-

bancı sigarayı ithal ediyoruz? acaba sorum kısaca şöyledir; 1 Kg. yabancı sigara için acaba kaç Kg. yaprak tütün satıyorsunuz? Tütün satıyorsunuz? 1 Kg. yabancı sigaraya verdiğiniz dövize karşılık, kaç Kg. Türkiye yaprak tütün satıyor veya diğer bir deyişle tütünden sağladığınız gelirin ne kadarı yabancı sigaraya gidiyor? Bu kadar kısa bir sorum. Teşekkür ederim.

Başkan Süreyya Yücel ÖZDEN (Genel Müdür) : Cevap vereyim. Eksik kalırsam beni düzeltiniz. Türkiye yılda ortalama olarak 350 milyon dolarlık tütün ihraç etmektedir. Yıllara göre değişik uygulamaya bakacak olursak yabancı sigaralar için ödediğimiz döviz en fazla, İnşallah yanılmıyorumdur, 80-100 milyon dolar civarındadır. Bilmem sorunun cevabı oldu mu? Evet başka sayın hocam buyrun, özür dileirim Profesör İlisulu, Buyrun efendim.

Prof. Dr. Kamil İLİSULU : Efendim söylemek adet oldu galiba ben de söyleyeyim. Efendim Prof. Dr. Kamil İlisulu, Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi. Efendim Sayın Tuncer Bey'di galiba Tuncer Beyfendinin bu güzel ticareti tütün ticareti yönündeki tebliğine teşekkürü bir borç bilirim zira tütün demek ticaret demek öbür tarafı zaten sıhate zarar demek. Ticaretinde tütün üreticilerimizden alınan tütünlerin fiyatları teşekkül ederken veya üreticiye şu fiyattan alırsanız, maliyet kontrollerinden başka ne gibi etkenleri hesaplayarak ilan ediyorsunuz. İki, biraz yazıyorsunuz ama fırsat vermek içindir efendim duraklamam iki; bu tütünlere göre sigara kağıtlarının teşekkülünde değişimler oluyor. Bazı sigaralarımızın özellikle purolarımız hele şu yakın tarihe kadar Sayın Genel Müdürümün daha önceki devirde arkadaki fiyatları değişmeden, sigara fiyatları değişmeden, sigara fiyatları değişirdi. Yani stoklar bitmeden bu fiyatlar nasıl teşekkül ediyor, tütün alım fiyatlarıyla ilgisi nedir? veya tütün ticaretindeki politikanın ne gibi unsurlarla teşekkül ettiğini rica ediyorum. Üç Özellikle en çok satılan ticarete sigaranın satışından elde edilen paraların üreticiye nasıl yansıtıldığı hakkında yani nasıl teşekkül ettirilip yansıdığı hakkında, ne kadar yansıtıldığı hakkında bilgi verelim demişsiniz. Teşekkür ederim efendim.

TUNCER DİKMAN : Ekici piyasalarında uygulanacak fiyatlar tesbit edilirken şu faktörler dikkate alınmaktadır;

- 1 — Ekici Maliyeti
- 2 — Müşteri siparişi ve piyasalara alakaları derecesi
- 3 — Rakip memleketlerin tütün rekoltesi ve fiyatları

4 — Dünya tütün stokları ve özellikle rakip Memleketlerin tütün stokları

5 — Toplam eşya fiyat endeksleri

6 — Alternatif tarım ürünlerine uygulanan fiyatlar

7 — 1 dekardan elde edilen ekici fiyatları

8 — İhraç fiyatları

Başkan : Süreyya Yücel ÖZDEN (Genel Müdür)

2. soruya cevap verecekmisiniz, ben vereyim mi?

Tuncer DİKMAN : Bizim konumuz dışında efendim.

Başkan : Süreyya Yücel ÖZDEN (Genel Müdür) : Bende öyle düşündüğüm için, arkadaşımın konusu efendim.

Kamil İLİSULU : Tütün ticareti tabanı ordan geliyor sorum. Vazgeçerim efendim o zaman.

Başkan : Süreyya Yücel ÖZDEN (Genel Müdür) : Bizdeki görev dağılımı, hocam, arkadaşlarımız yaprak tütün bölümünde görev yapıyorlar, sizin sorduğunuz soru ürünlerin dağıtımına, pazarlamasına ilişkin olduğu için görev dışı diyor. O bakımdan tütünün dışında, şöyle ifade edeyim ben size; Buradaki hadise şudur efendim, 1 paket sigara fabrika maliyetinin üstüne % 9 oranında beyiye gelir bayillere verilen kârdır. % 8 oranında veya 8 lira olarak Tekelin dağıtım masrafı gelir. Yüzde yüz oranında ek vergi konulmuştur. Yani 10 liraya mal ediliyorsa sigara, 10 lira da vergiye eklenir bu saydıklarımın dışında beyiye ücreti, Tekel'in dağıtım masrafı, yüzde yüz oranında ek vergi, % 10 oranında katmadeğer vergisi, ayrıca Savunma Sanayii Destekleme Fonu 30 lira olarak veriliyor şimdi. Bu rakamları topladığınız zaman satış fiyatının yaklaşık % 80'i vergi fon vs. olarak Tekel'den alınır veya satış fiyatını oluşturan faktörlerin % 80'i bu tür vergi, fon, ödeme halinde hazineyle ilgili kaynakları teşkil eder. Fiyatları tespit ederken şuna dikkat ederiz. Devletimiz bu vergi v.s. fonları Tekel'e emrettiği için Birde finansman programı mevcut. Bu finansman programına önem verilir. Aslında bu finansman programını Hazine, diğer bütün Kamu İktisadi Kuruluşlarına, İktisadi Devlet Teşekküllerine veya Teşebbüslerine verir. Mesela, yine inşallah hafızam beni yanıltmıyordur, bizim 1986 yılı için bütün masraflarımız, kârımız, vergilerimiz çıktıktan sonra hazineye 117 milyar daha bir ek gelir vermek mecburiyetimiz vardır. Şimdi bütün bu hususları dikkate alarak düşünün şimdi ne ka-

dar üreteceğiz, kaç üreteceğiz dolayısıyla kaç satacağız ki bizden istenilen vergi yerine gelsin, ek kaynak yaratmamız yerine gelsin, İdarenin rasyonel çalışma teşviki yerine gelsin vs. İşte fiyatları tesbit ederken veya fiyat ayarlama önerilerini Hükümetimize götürürken bu hususları dikkate alacağız. Şimdi efendim 3. sorunuz, onu da söyleyeyim. Aslında üreticiye bu satışlardan elde edilen fiyat ne kadar aktarılacak diye bir mekanizma zaten genelde yoktur. Hazine gelirlerinin vatandaşa intikali ise başka bir kavramdır. Bakınız örneğin geçen sene biz Tütün ekicimize 58.5 milyar lira ödedik. Zamanında ödedik, en ufak bir gecikmemiz de söz konusu değildi. Bu sene, en az 115 milyar lira ödemek üzere kendimizi hazırladık. Enaz ki, bu ödeme 200 milyara kadar, 250 milyara kadar da yükselebilir. Hemen bakınız, geçen sene 58.5 milyar lira, kesin, net, ödenmiş, bitmiş rakamlar. Bütün alımlar zamanında yapılmış, hiç kimsenin elinde tütün kalmamış. 58.5 milyar liradan 115 milyar liraya atlamıştır, yüzde kaç artmıştır? Ben size yaklaşık bir ortalama bir rakam vereyim sayın hocam. Geçen sene tütün, anason, üzüm, arpa ve diğer alımlarda Tekel olarak % 90'ın üzerinde zam yapıldı, bizim açımızdan olay budur. Yani piyasadan gelir topluyoruz, vergiler ödüyoruz onun dışında da ekicimize görevimizi yapıyoruz. Demek ki muhtelif ürünler dikkate alındığında ve ortalama bir rakam zikredilmek gerekirse % 90 oranında müstahsile zam ödenmiştir. İşte sizin sorunuzun bir bölümü. Gelirler ekiciye nasıl aktarılıyor? Sayın hocamız başka sorunuz yoksa geçiyorum. Buyrun efendim.

FETHİ İNCEKARA : Galiba son soru olacak, Şimdi katiyen politika yapmak istemiyorum. Katiyen soracağım sualde politika ile alakası yok ben bunu peşin arzetmek isterim. Şimdi ülkede Memleketin kaderi olarak, periyodik olarak zamlar zaruri olarak yapılmaktadır ve bu zamlarda baş pehlivan da sigaradır, sigaradan başlıyor ondan sonra çorap söküğü gibi diğerlerine yansıyor ben bu kısmı bırakıyorum da şimdi bu tüccarların yahut bayiler bunu bildikleri için ellerinden geldiği nispette aldığı sigaraları stok yapmak suretiyle bekletiyorlar ve enteresan olan herhalde sizde gazetelerde görmüşünüzdür bir bayii bir renkli televizyonu koymuş karşısına ve Özal'a teşekkür ediyor diyor ki; "Allah razı olsun Özal sayesinde bu sigara stoklarından ve sigara fiyatlarının artışından bir televizyon sahibi oldum" diyor. E bu oldukça uyarıcı bir şey taşır, bir ikaz olarak neler taşır. Ben soruyorum şimdi bu memlekette kötü alışkanlık haline gelen ve periyodik olarak devam eden bu stoklaşmaya karşı acaba Tekel Genel Müdürlüğü bu sigara zamlarında mevcutlara değilde zam yapacağı tarihten itibaren piyasaya süreceği sigaralara bantını yapar, işaretini koyar,

efendim onu yaparken o stok yapan adamların elinde o sigara kalır bir daha da bin kere pişman olur ve huydan bu memleketi kurtarmamız lazım bana öyle geliyor. O bakımdan mutlaka fiyat artışlarına karşı bilhassa bir işaret koymak gayet kolaydır galiba stoklar değilde yeni piyasaya sürerken işaretler, bir işaret sırasıyla konularak, bir işaret koymak suretiyle bu stokçulara zannediyorum mani olunabilir. Ben bunda tekrar etmemde burda büyük fayda var.

İkinci sualım de şu; şimdi bu yeni kanunla filibitip olan bu piyasa açılması ve tütünlerin çiftçiden alınması, ekiciden alınması karşısında biz senelerdir şunu şey yapıyoruz, Amerika'da olduğu gibi tütünde de müzayede usulü satış, yani herhalde sayın Genel Müdürüm bunu Amerika'ya gittiğine göre çok iyi etüt etmiştir. Oraya mal geliyor okuyor okuyan efendim alıcılar bayağı bir müzayede usulüne, bir artırma usulüne efendim fiyat soruyor ve bundan çiftçi çok istifade ediyor ve malı kalitesine göre, değeri oranında satabilme imkânına kavuşuyor. Acaba bu borsalardaki satışlarda da böyle bir müzayede sistemi varmı? ve bu borsa tabii başka bir anlam taşır büyük şehirlerde daha mülayim oluyor acaba böyle köy köy borsalar mı teşekkül edecek ve alıcılar bu mekanizmaya nasıl gelecek, biraz açıklama yaparlarsa çünkü yeni çıkan Kanun ilk gün konuştuğum gibi kapalı kutu. Bir borsa geçiyor ama nedir bu borsa, diğer şeyler ürünlerdeki borsa mıdır? bir müzayede satışı mıdır. Bunun hakkında bir fikir verirlerse memnun olacağım, teşekkür ederim.

Başkan : Süreyya Yücel ÖZDEN (Genel Müdür) Teşekkür ederim sayın İncekara, efendim başka soru varmı? Buyrun Esendal memnun oluruz.

ENVER ESENDAL : Yönetilen bir soruyla ilgili olarak, bu istatistik rakamları ezberde tutmak mümkün değil tabiatıyla yazılı kaynaktan aktarmak için söz aldım. İthal edilen sigaranın miktarı ve taşımada ödenen dövizin tutarı hakkında benim tezimde vardı, bugün takdim etmiştim, tekrar arzetmek ihtiyacını duydum Sayın Genel Müdürümüz ihtiyaç duydukları için 1984 senesinde 1579 ton sigara ithalatına karşılık 22 milyon 400 bin dolar, 1985 yılında 3 milyon 879 kg. veya 3879 ton sigara için 54 milyona çok yakın 53 milyon 900 küsur bin dolardır. 85 yılında bu sene içinde efendim programımızda 6 milyon ton ki bunun Eylül sonuna göre 5 bin 435 ton gerçekleşmiş ilk yıla ve ikinci yıla göre oranlanırsa 85-90 milyon dolar civarında bir rakam yaklaşık olarak çıkıyor, bu kadar teşekkür ederim.

Başkan : Süreyya Yücel ÖZDEN (Genel Müdür) Teşekkür ederim. Demek ki benim 45'le ifade ettiğimi yaklaşık 50 olarak düzeltmekte fayda vardır, 1985 yılı için 1986'yı söylemedim, gerçekleşmediği için, tahmini olarak belirttiğimiz rakam doğru olabilir.

Şimdi efendim Sayın İncekara'nın değindiği iki konu, fiyat ayarlamalarındaki stok meselesi. Günlük gazetelerimizin çok bilinen bir yazarı bizi yerlere vuran bir yazı yazdı. «Utanmıyormusunuz beni bir tatil günü sigarasız nasıl bırakırsınız, bu ne biçim ilkel davranıştır, sen ne biçim adamsın» anlamına gelen büyük bir yazı yazdı. Suçladığı konu da şuydu; efendim işte fiyat ayarlamasının ilan edildiği saatten itibaren satışlar durduruluyordu ve tesbitler yapılıyordu, bu tesbitlerde beyannameler alınıyordu, beyannamelere göre de esnafa ilgili miktar tesbit ediliyordu. Usul öyleydi. Ancak ben ilgili arkadaşlarımla çalışıyorum, gelen bilgileri değerlendiriyoruz, soruyoruz ne stok tahmin ediyorsunuz? Biz iki gün satışı durdurduk. Tekel'deki bütün arkadaşları da seferber ediyoruz. Sadece o bölümdeki arkadaşları değil, bütün diğer Tekel'in ilgili gördüğü arkadaşları da o iki gece için seferber ediyoruz. Tahmin ettiğimiz 1/5'ini dahi elde edemiyoruz, bunun ötesinde o memurla ilgili dedikodular, tesbiti yaptılar, yapmadılar» ve de satışları durdurduğunuz halde elde edeceğiniz bilgi de bir işe yaramıyor. Lüzumsuz bürokrasi, lüzumsuz suçlamalar vs. Biz zammı gizli yaparız, ilan ederiz ve buna göre zaten 40, 20, 21, 38, 41 ve 43, 41, 43 maddeleri de bununla ilgilidir. Bu bir ekonomi olayıdır. Şimdi bir süre hazırlanıyoruz fiyat ayarlamasını ilan ettiğimiz anda sizin hocamızında değindiğiniz piyasada bulunan mamul kendi bandrolü üzerindeki fiyattan satılsın. Yani bu geceden fiyat ilan edilen yarın için o andan itibaren piyasaya süreceğim mamulün üzerindeki etiket, benim ilan ettiğim fiyatımı taşıyın, ama piyasada bulunan mevcut eski etiketler, eski fiyattan satılsın. Böylelikle hiçkimsenin bir stok yapması da söz konusu olamaz.

İkinci konuya gelince efendim, tütünde borsa meselesi. Uygulamakta olan politikanın en sonunda gerçekleştirilecek olan husustur. Borsa, ama ne tür bir borsa? Hemen, mesela, İzmir ve diğer yörelerdeki üzüm, incir, vs. borsasıyla ilgili olan kişiler «aman bu tütün bu borsada satılmaz, tütünde borsa olmaz» diye ortaya çıkmışlardır. Aslında, zannediyorum ki Hükümetimizin genel politikası, giderek bütün tarım ürünlerimizin, İngilizce tabiri ile «Commodity» borsası denen borsalarda satılması. Yani serbest piyasa koşulları altında ekicinin malının değerinin bulmasıdır. Çeşitli subjektif yargılarla, değil piyasanın veya tekniğin gerektirdiği şartlar altında ma-

lının değerini bulmasıdır. Fakat takdir ederseniz desteklemeden, ekicimizin hazırlanmasından konuşuyoruz. Birden bire bıçakla keser gibi yılların uygulamasını böylece ani bir uygulamaya geçiremezler. Dolayısıyla belirli bir zaman olacaktır, Düşünülen sistem Amerika'da, tarif edilen Auction sistemidir. Yani Türkçe'ye tercüme edilirse «Müzayede» sistemidir. Nasıl Amerika'da tütün için özel müzayede noktaları ve yerleri kurulmuş ise, bu müzayede noktalarına ilişkin hukuki yapılar geliştirilmiş ise, müzayede yapılacak yerin sahibi kim olacak, müzayede orada nasıl cereyen edecek, ekici tütünleri o müzayede salonuna nasıl getirilecek, oradan nasıl götürülecek, nasıl fiyat biçilecek, bu müzayede sistemine rağmen destekleme kavramı nasıl yürülükte kalacak, Devletin bununla ilişkisi ne ölçüde olacak, tütün alacılarının tüccarların ilişkisi ne olacak? Ekicimizin hiçbir hak ve hukuku nasıl ziyan edilmeyecek gibi hususlar incelememiz altındadır. Tetkik ediyoruz, inceliyoruz ve muhtelif fikirleri geliştiriyoruz. O sisteme geçildiğinde birinci ilkimiz ekicimizin en ufak bir şekilde mağdur olmasını önlemektir. Veya ekicimizin hiçbir şekilde mağduriyetine sebep vermeden sisteme yumuşak geçiş yapmak. Zaten kalitedeki ısrarımız bunun için. Yarın o müzayede sistemi operasyonu altında ekicimiz, «benim tütünü para etmedi, satamadım veya desteklemeye ilişkin fiyatlarla satmak zorunda kaldım» demesin, Evvela o sistemi işletmeye koymadan önce kaliteyi yetiştirelim diyoruz ki hazır olsun ekicimiz. Ekicimizi eğitiyoruz, anlatıyoruz ve bu arada da ona ek külfet getimeyecek şekilde, yani tütününü nasıl evinden, avlusundan, denk yaptığı yerden o müzayede salonuna götürecektir, nasıl oradan başka yerlere taşıyacak, bütün bunları dikkatle etüd ederek, Türkiye şartlarına uygun adı müzayede sistemidir, ama biraz. Bizim Türkiye'mizin şartlarına uyan bir sistemi getireceğiz. Bilmem sayın hocam bu kadar cevap vereyim kabul edermisiniz? Başka soru sormak isteyen zannediyorum yok. Ben öncelikle bu oturuma Başkanlık etmek için bana gösterilen teveccühe teşekkür ederim. Ayrıca siz sayın dinleyicilere, sayın tebliğ sahiplerine de gayet başarılı tebliğ sunuğlarından dolayı teşekkür ederim. Başarılarının devamını diliyorum. Sayın Prof. Tugay buyrun.

Prof. Dr. EMİN TUGAY : Nasıl olsa bugünün sonuna geldik. Dün sabahtan beri hem yorulduk hem konuştuk. Değerlendirmeyi de şimdi şu sözlerimle bitirelim derim. Tabii daha uygun bir öneri veya bir takdir uygulanır. Önce bu iki günün bir değerlendirilmesini sıra değişebilirler 5'er dakikayı geçmemek üzere ben dört konuşmacıya durum sunmak, bir iki laf etmek istiyorum. Sayın Valimize bir 5 dakikalık konuşma, Sayın Genel Müdürümüze bir 5 dakikalık konuşma, birde

ömürlerini tütün için vermiş olan iki sayın hocamız va. Prof. İncekara ve Prof. İlisulu hocalarımıza konuşma bir de sayın eski Gümrük ve Tekel Bakanımız Recai beyefendiden bir konuşma dolayısıyla teşekkür ve saygılarımı sunar ve sözlerimi de burada noktalamak isterim. Siz yine görevinize devam edin böylece ve bu işin sonu olur ve böylece bu 5 konuşmayla değerlendirmeyi bitirelim, veya başka bir türlü olabilir mi?

Başkan : Süreyya Yücel ÖZDEN (Genel Müdür) : Efendim bu tür sempozyum veya toplantıların değerlendirmesi en önemli bir oturdur. Tabi bunu baştan belki bir panel olarak ifade etmek mümkün olabilir. Ama bunu biz yapmamışız. Şimdi buyurdunuz şu andan itibaren bir usul, bir oylama vs. yapacak bir halimiz pek yoktur. Eğer uygun görürlerse sizin saydığımız isimleri hemen sahneye davet edelim ,burada bir masa etrafında tutalım, ikişer dakika konuşalım, kayıtlar yapılsın ve panelin değerlendirmesi olsun. Böylelikle bitirelim arkadaşlarım. O zaman sayın Vali buyrun efendim, sahneye rica ederim, Sayın İncekara ve Sayın Baturalp ve Sayın hocam.

DEĞERLENDİRME VE KAPANIŞ

RECEP YAZICIOĞLU (VALİ) : Değerli hocalarım, Tekel Genel Müdürlüğünün değerli mensupları, ben değerlendirmeden ziyade, bir tespiti sizlere sunmak istiyorum.

Bu sempozyum benzeri çalışmalar şüphesiz sık sık yapılmaktadır. Ama büyük bir memnuniyetle şunu ifade edebilirim, blimsel araştırmalar yapan Üniversite mensupları ile, uygulayıcıların tam kadro halinde bir arada bulunması her halde enderdir.

Bu toplantıda böyle olması sevindirici ,ama benzer çalışmaların bu şekilde yapılmaması üzücüdür.

Biz daha önce bu salonda hayvancılık ve bağcılık konusunda, ipek böcekçiliği projesi ile ilgili bir dizi sempozyumlar yaptık. Her seferinde 50-60'a yakın bilim adamı Türkiye'nin muhtelif yerlerinden geldi. Ama ilgili bakanlıkların yöneticilerini, birim başkanlarını burada göremedik. Hocalarımız kendi aralarında güzel güzel tartıştılar. Hatta bir ara İbn-i Kemal Sempozyumuna konuşmaların kısmen anlayamıyoruz diyen bir dinleyiciye karşı. Prof. Hüseyin ATAY "Bu bir sempozyumdur, bilim adamlarının kendi aralarında tartışmasıdır, sizi ilgilendirmez" diye cevap verdiğini gördük. Gerçi bilimsel olarak bu yaklaşım doğrudur ama, Anadoludaki bu faaliyetlerin üniversitelerin dört duvarları arasındaki bilimsel tartışmalardan farklı olması gerekirdi.

İşte ben bu toplantıda bu birliği, beraberliği görmemnin sevincini yaşadım. Bu açıdan da sempozyum son derece yararlı olmuştur. Ayrıca benim açımdan sigara ve içki yasağı şeklinde takdim edilen şehrimizde, ekonomimiz için çok büyük önemi olan toplumun belkide tümünü ilgilendiren böyle bir hayati konunun tartışıldığını görmek bu bakımdan da faydalı olmuştur.

Sempozyuma katılan Tekel Genel Müdürümüze ve mesai arkadaşlarına, muhterem öğretim üyelerine ve aziz dinleyicilere teşekkür ederim.

Süreyya Yücel ÖZDEN (Genel Müdür) : Hocam siz beni hoşgörün. Yani efendim tabi böyle bir değerlendirme yapmak konusunda önceden belirli bir bilğimiz olmadığı için bu iki günlük faaliyeti değerlendirmek o kadar kolay değildir. Yani insanın belirli hazırlık yapması ihtiyacı vardır. Ancak bende şu konuları belirtebilirim zannediyorum. Bir defa benimde kanaatime göre görevimdeki inançla baktığımdan büyük ölçüde faydalı ve kaliteli bir toplantı olmuştur.

Gerçi hayat akıp giden bir su gibi ve hiçbir zaman aynı suyla da elimizi yıkamak mümkün olmadığına göre tekrar böyle sempozyumlarda, böyle kaliteli toplantılarda buluşabilir miyiz bilemiyorum ama buluşmamızı temenni ediyorum. İçtenlikle böylesine kaliteli toplantılarda ve böylesine açıklıkla konuların müzakere edildiği bir toplantıda tekrar buluşmayı diliyorum. Bu iyi dilekli girişimler sonunda toplantıdaki ele alınan «Türkiye'nin Tütüncülüğü ve Geleceği» konusunda yapılan konuşmalar ve verilen tebliğlerden sonra kendime göre çıkardığım sonucu da artık işte bana göre bu sonuç toplantının sonucu şu şekilde ifade edilebilir: Türkiyedeki Tütüncülüğün Sosyal ve ekonomik açıdan değeri vurgulanmıştır. Bir kere daha bu sempozyumda vurgulanmıştır. Böylesine sosyal ve ekonomik açıdan önemli olan Tütüncülüğümüzün ve onunla ilgili Tarım, Sanayi, Ticaret, Sağlık vb. bütün hususları Tütüncülüğümüzün mevcut durumuyla ilgili bütün hususları gözden geçirmiştir.

Bu konulara ilişkin tebliğler sunulmuştur, bu tebliğler vesileyle kısa ve hızlı bir biçimde de olsa bu hususlar gözden geçirilmiştir. Yine bendenizin kanaatine göre Tekel'in yeni durumu ve çalışmaları ve düşünceleri belirli ölçüde de olsa öğrenilmiştir. Ayrıca bir yeni durum olarak 1177 sayılı Tütün ve Tütün Tekeli konusunda yapılan değişikliğin kapsamı ve amacı açıklığa kavuşturulmuştur. Bu açıklamaların ışığında son yıllarda Türkiyemizde yapılan uygulamaların Tütüncülük ve Geleceğine ilişkin konuşuyorum tabi yapılan uygulamaların büyük ölçüde doğru olduğu belirlenmiştir. Sadece bu sempozyum Tütün ithalatına karşı yöneticileri ve idareyi uyarmıştır. Hatta şöyle uyarmıştır, dışardan tütün ithali yerine bu da ilginç olduğu için ben koordine etmeye çalışıyorum. Dışardan tütün ithali yerine Ülkemizde harmanlı sigara üretimi için ihtiyaç duyulacak yabancı tütünün yurdumuzda üretilmesine çalışılmasını vurgulamıştır.

Ayrıca bizim açımızdan bir başka hususta önemle dile getirilmiştir. O da araştırmaya daha çok bilimsel araştırmaya Tütüncülük ve Tütüncülüğümüzün geleceğiyle ilgili Bilimsel Araştırmaya önem verilmesinin faydalı olacağı bir kez daha dile getirilmiştir ve vurgulanmıştır. Zannediyorum son düşüncemde ve şu olacaktır Tütüncülük ve Tütüncülükle ilgili konuda karşılıklı bilgi veya iletişim olayını sürekli olarak canlı tutabilmek için kimler arasında Üniversiteler, Öğretmenler, Hocalar, Uzmanlar, emekli uzmanlar, çalışan uzmanlar, uygulayıcılar idareciler açısından, iletişimi canlı tutabilmek için bu tür toplantıların sık sık yapılmasından da büyük ölçüde fayda umulduğu da belirtilmiştir. Ben huzurunuzu daha fazla işgal etmek istemiyorum kendi açımdan bence bu toplantı bu hususları dile getiren faydalı, kıymetli bir toplantı olmuştur. Bende başta sayın valimiz olmak üzere sayın hocalarımıza, sayın konuklara hakikaten zahmet edip gelip bizi dinleyen sayın konuklara ve Tekel idaresindeki değerli arkadaşlarıma teşekkür ederim. Bir özel teşekkürde sayın Prof. Emin Tugay'a sunmama müsaade ediniz rica ederim, kendisine teşekkür ederiz. Ben de ben idinlediğiniz için tekrar teşekkür ederim.

Fethi İNCEKARA : Efendim ben sözlerime başlamadan önce bir ufak hikaye arzedeceğim ki biraz gönüllerimiz daha hoşlansın şimdi eski roman desinde böyle idamlık mahkumları aslanlara yedirirlermiş gene böyle mahkum edilen bir mahkum şeye getirilmiş. Arenaya getirmişler tabi herkes hayretle, şimdi aslan bu mahkumu nasıl yiyecek diye efendim merakla, heyecanla bekliyorlar. Tabiatıyla aslanı salmışlar, efendim aslan demişki kulağına eğilmiş, birşeyler söylemiş mahkum aslana ondan sonra aslan bakmış ki bu konuşmadan sonra tıpış tıpış mahkumu yemeden geriye dönmüş gitmiş. Demişler yahu ne oldu aslana; neye sen böyle parçalar efendim öldürürdün mahkumları nasıl oldu da demiş bıraktın ona cevap olarak, efendim her ziyafette elbet bir nutuk çekilir senden ricam, mahkum söylüyor; senden ricam beni yiyeceksin biliyorum bir nutuk çek demiş tabi nutuk çekmek hele böyle bir meseleyi değerlendirmek oldukça zor bir iş hemen kaçmış gitmiş.

Şimdi bizde elimizden geldiği kadar bu zor işi efendim kaçıp gitmeden bir kaç kelimeyle değerlendirelim şimdi sayın Valimiz ve Sayın Genel Müdürümüz efendim meseleye olanca şekliyle, ağırlığıyla efendim kıymetlendirdiler bende bir kaç kelime ilave etmek istiyorum. Şimdi Tütün pamuk kadar yağlı tohum, meyvelerin tümü kadar, memlekete büyük bir döviz çeker bir şeyimiz

ürünümüz ama ne varki altında küçük işletmeler halinde fakara çiftçi demeyelimde nasıl bir tabir efendim yani mütevazî efendim aile işletmelerinden ibaret yanı büyük bir döviz getirmesine rağmen, efendim gücü küçük işletmeler halinde olan çiftçilerimiz ne varki bunların gücü küçük işletmeler halinde olmasından ziyade 3 milyon nüfusa efendim karşılık olmasıdır. O bakımdan bu Tütün-cülük mevzu alacağına sen karar ver, yapacağını sen iyi bilirsin, getireceğini sen kolayla bu 3 milyon tabi içinde diğer sektörlerde varda, genel konuşuyorum vaktinizi almamak için bu 3 milyon insanı münevver yapacaktır. Şimdi kıymetli arkadaşlarım ben 45 senedir beraberim, çok değerli araştırmalar yapıyorlar ve ne yapalımki bu sempozyumun bir tabiatı var, 5 dakika kaldı, birde ne kaldı, Efendim daha konuşmalarım boğazımda kalıyor. Bitiyor konuşmada, sempozyumun kötü huyumdur ne diyelim insanları daima genişleme şeysi, hevesi içindedir yani bu bir tür ayarlanmamıştır. Şimdiye kadar, öylede devam ediyor. Buna rağmen bu seminerin, sempozyumun düzenlenmesinde başlıca iki nokta önemli birisi Tokat gibi en büyük Tütün Ziraati olan bir yerde bu kadar büyük önemle bu işin organize edilmesi o bakımdan Sayın Valimize, efendim Sayın Genel Müdür'e ve Sayın Fakülte Dekanına hepiniz adına teşekkür ederim bir, ikinci teşekkürüm beni yalancı zannetmeyin ben hayatımda hep daima gerçekçi olarak geldim ve gidiyoruz. Şimdiye kadar olan bu nevi sempozyumlarda bunu bir ara daha söyleyeyim, Vali bey yani vilayetin valisi ve bu konuları bilen Genel Müdürün sempozyumun sonuna kadar alakayla dinlemeleri, tartışmalara katılmaları yani bazı faydalı, bizim bilmediğimiz bilgileri ortaya koymaları bakımından onlara da ayrıca teşekkür ederim. Teşekkür edeceğim diğer bir şeyde bu iki gün sabırla, metanetle efendim büyük bir özveriyle konuşmacıların ortaya koydukları tebliğleri dinleyip değerlendirmek için bütün iştirakçi arkadaşlarımıza ayrıca teşekkür ederim efendim.

Kamil ULUSU : Sayın Valim, Sayın Genel Müdür, Sayın Bakanım, çok değerli izleyicilerimiz bende 40 senelik hocayım. Sayın hocam afbuyursun o emekli ama bende aynı kerteğe geldim. Çok toplantılarda, sempozyumlarda, kongrelerde dışta ve içte buldum. Bunların sıcakları soğukları var idi. Bu sempozyumda ister konuşmalarda, isterse dinleyenlerde büyük bir sıcak havası var. Bu sempozyumda ben şu noktalarda konuşulduğunu ve belki ben özellikle kendimin istifade ettiğini saptadım. Bir defa tütünün tanımı birdaha birdaha yapıldı, üretim koşulları tartışıldı, ticareti, sana-

yı üzerinde konuşuldu, ıslahı dile getirildi hem de ağır yönünden özellikle bu sempozyum benim tarafımdan öyle ama sayın hocalarım, bununla uğraşan sayın mütehassıslar da kabul buyursunlar zannediyorum hepimiz için faydalı oldu. İkinci büyük faydasını şöyle özetliyorum. Sık sık bu tebliğler basılacak denildi yani yayınlanacak denildi. Hafızalarda kalmayabilir, not tutarız tutmasına hafızalarda zayıftır ama basıldığı takdirde ömürler boyu devam eder bu iş. Onun içindir ki gözümde bir daha değer kazandı tutamadıklarım hafızamdan hissedemediklerimiz bu yayınlardan gene ölümsüz hale getireceğimizi, faydalanacağımıza inanıyorum.

Netice itibariyle bu sempozyum faydalı bir sempozyum olmuştur. Sosyal olarak sözlerime gelince, bir çok valilerle de buldum, şartlarında da buldum ama itiraf ederimki sayın vali kadar samimî, içten şakacı ve şakayla birlikte çok fikirleri özet suretle veren valiye de ilk rastlamış oluyorum. İnşallah kendisine bir daha rastlamayı ümit ederim. Herhalde buraya gene geleceğim. Kendileri bu salonda üşüttük dediler ama ben şuna inanıyorum ki o bana her dem yanımda olunca ben daha çok ısındım o güzel sözleriyle o kadar ısıttıki ben hiç üşümedim, sizleri bilmiyorum. Ayrıca bu bir methiye değildir duydum bende hocayım sayın hocam gibi bende saçımı ağırttım ilk geldiğim gün, Tokat'a ilk geldiğimi söylemiştim Memleketimde çok gezdim ama olmadı işte bir sırası nasipmiş şimdi nasip edenlere de teşekkürü şu anda bir borç bilirim. Etrafımda bir kaç kişi toplandı burda hoşgeldin gibisin der, kim olduklarını sormadım ama zannediyorum dört tanesi Tokatlıydı. Soruştururken daha ben sayın valiye iyice tanımazken daha evvelde duymuştum. Ama bana şunu söylediler efendim bizde öyle bir vali var göreceksiniz Tokat Tokat oluyor. Özet bu idi ben bunu biraz evvel burada da ifade ettim. Dediğim bu saydıklarımın bir tanesi bize 1 milyar yanlışım varsa Sayın Valim düzeltsin 1,5 milyarlık bir ödeneğimiz var idi. Eğitimde bu 11,5-12 milyara çıkardı sayın Vali biz zaten eğitim sorunu diye pek birşey kalmıyacağını umuyoruz dediler. Kendisinden de birçok yapılarda işittim Tanrıdan dilerimki kendisine, mesai arkadaşlarına bu şekilde çalışmalarında sıhhatle devam etsinler, muvaffak olsunlar diğer valilere de zannederim örnek demeyeyim de bir misal vermiş olsunlar.

Sayın Genel Müdürüm Yücel beye gelince birçokları zaten mesai arkadaşdır, ama ben fakültemin görevlendirilmesi dolayısıyla Ankara'da zannediyordum üçüncü defadır olacak biz Alt Komitelerde toplanıyoruz. Kendisiyle bazı sert tartışmalarımız oldu ama

bu sertler ilmi sert tartışmalar ben orda hep cevaplarını aldım samimi olarak söylüyorum onunda methiyeye ihtiyacı yok hele benim hiç yok. Onun içindir ki ben o zaman dedim ki hakikaten o zaman kararımı vermiştim ve sorularına da buradaki olduğu gibi cevaplar vermişti. Herhalde dedimki Tütüncülük böyle bir yere gidecek. Zaman zaman kendisinede ağır da sualler tevcih ettim hani bir atasözümüz var; «Meyve olursa taş atılır». E birşey olmasaydı neye soraydım ben o da olmazdı. Buraya gelince Sayın değerli hocam Fethi Bey'in söylediği gibi aynı şeyleri bende tekrar ederim. Çoğu zaman ben Bakanlıkların çok toplantısında toplantılar yönetmişimdir. Hatta benim gibi yaşlanmış gençlerimde var oralarda aranızda. Genel Müdür gelir, hayırlısı olsun der bir açış konuşması yapar sözlerinizden, notlarınızdan faydalanacağız der gider. Nasıl faydalanır o ayrı bir konu. Tabi ömrümüz böyle geçti Sayın Genel Müdür burayı hiç terketmediler bunu ben bu sempozyumun geliştirilmesi gereken noktalarından birisi olan telakki ediyorum. Muhakak ki büyük faydalar biz sağladık kendisinden ben sağladım en azından, kendisinin de bizden sağlayacağına aldığı notlardan faydalanacağı demeyeyim, bir noktayı daha belirtmek istiyorum. Biraz sonra Sayın Dekan'a sözüm olacak ben daha şimdiye kadar videoya konuşurken alındığımı, seslerin buraya tespit edilip harfi harfine ondan istifade edeceğim dendiğini bu sempozyumda görmüş bulunuyorum. Bu bir takdir vesilesidir. Bunuda belirtmek isterim.

Efendim sona aldım hoşgörsün Sayın Dekan. Emin Bey hem benim Ermenekli hemşerim hemde baldızın sınıf arkadaşısıdır. Bu hoş lafı etmenin sebep biraz akrabalık gibi görüldü önden belki beklemiştir bu sözlerimi ama sona aldığımin sebebi bunda kendisini zaten kendi hocası çok söyledi bunu bu günlerde iki gündür söylüyor zaten. Benim talebem, böyledir diye. Ama benim de hemşerimdir, bizde Ermenekliyiz zaten. Şimdi diyeceksiniz ki zaten 5-6 Dekanımız var şu anda Ermenekli bana sordular niye sende Dekan olmadın diye eh gençlerim oluyor işte bu kadar. Bende onu da belirtmek isterim ki Sayın Dekanımız ve mesai arkadaşlarını bunu tertip eden kişileri tebrik etmek istiyorum. Ve gördüğünüz gibi hiçte bir aksama olmadı. Zaman zaten hepsinde oluyor. Zaman aşamaları, gecikmeler hepsinde şahit olmuşumdur. Saati saatine olan belki olmuştur. Ama ben hatırlamıyorum. Bu olacaktı ama ona da dikkat ederseniz ilk günden samimiyet içerisinde olmuştur. Hay Allah şöyle olsun, niye böyle geç kaldı denmemiştir. Ama benim bir ufak şikayetim var. Size söylemiştim, geçen gün buraya gelir iken 21 yıllık

bir arabam vardı gelirken kazaya uğradı bir BMW aldı götürdü. Arabaya yanmadım da arkasında hoca doluydu, yani benim hocalık bilgilerim doluydu, size getirecektim. Basılmış birçok şeyler vardı onu da almış götürmüş. Öyle bir tesadüf gelmemize 3 saat kala oldu. İyi şimdi ne kadarda hazırlansam herşeyim onun içindeydi. İşte Buraya size biraz hazırlıksız ca gelmiş gibi oldum. Geceleyin yani kal dediğiniz zaman zaten benim yazımda orda eciş bücüş oldu. Sayın Valim zor okudu galiba, okumak istediler ama, o zor oldu galiba. Bununla karşınıza çıkmak zorunda kaldık, onun içindir ki Sayın Dekan benim sırayı arkalara attığı zaman biraz memnun oldum, sebebi ekseri toplantılarda ilk gün olurda ikinci gün azalır bendeniz hiç olmazsa bu konuşmamı daha özlü yapamaz isem bir hoca olarak azınlığa hitap edeyim diye, aldanmışım meğerse o gün akşam üzeri o işi bitirseydim burda daha az kişi vardı sabahleyin birde baktımki salonun yarısı doluverdi. Ufak sevgi şikayetimi de burdan onlara hitap etmek zorunda kaldım, hepsi dinlemiş bulundular.

Efendim sözümün en sonu ben aranızdan bahtiyar, bilgi edinmiş bir kimse olarak ayrılıyorum. Buna bütün katkısı olan Tokat'lılara, değerli yöneticilerine, Sayın Tekel Bakanlığı ve Sayın Tekel Genel Müdürüne ve mesai arkadaşlarına bunu tertip eden, başta Sayın Dekan ve arkadaşlarına, özellikle özenip buraya tebliğ sunan ve onu dinleyen kişilere, hocalara, teknikerlere, dinleyicilere, sevgili öğrencilere hele gözümüz kulağımız olan Basına, bizi buradan Türkiye'ye yansıtan TRT ye sizlerinde bana katılacağına inanarak teşekkürlerimi özellikle ifade eder, saygılarımı sunarım.

RECAİ BATALP : (Yönetim Kurulu Üyesi) : Sayın Vali, Sayın tertip heyeti ve bu münasebetle gerek tebliğ vermek gerekse tebliğleri dinlemek üzere burada toplanmış bulunan halkımıza saygılar sunar ve beni bu mevkiye getirip bana bu konuşma fırsatı vermiş olan tertip heyeti başkanı sayın Dekanımıza teşekkür ederim.

Bağlı olan bir tarihte ben gönüllü ve bildiğiniz hizmete geldim bu hizmete geldiğim zaman çok çok küçük yaşta bir nefes çektiğim sigaradan başka ağzıma hiçbir şey almadım. Benim tamamen meçhulümdür. Tütün, tütüncülük, sigara fabrika demeyeceğim çünkü emekli olduktan sonra bir süre tekrar fabrikalarda bulundum. Tamamen meçhulümdür çocukluğumdaki sigara içme hadisesini ben anlatmakta kendimi tanıtmak bakımından faydalı buldum. İlk mektep talebesiyim, sene 1920-1922'di. Feriköy'ünde otururduk İstanbul'

da evimizin önünde bir bahçe, bahçeden içeri bir mutfağa girilir, bir hole girilir. Yaz günü işte annemiz, büyükannemiz sigara içiyor ama mutfaktada bir mangal vardı o devirlerde efendim küllerin içinde ateş durur akşam üzeri ateş tekrar yandığı zaman kolaylık olsun diye sigara pahalıydı o devirde Bana sardıkları sigarayı verdiler sunu yak dediler. Gittim ve açtım tütürdüm püf dedi çektiler, yanmamış dediler bir daha o hareketi birkaç defa yaptım en sonunda bu sigara yakılmayacak, yine de çekeyim dedim ben. Hem nasıl çekerim. Buradan aşağıya nasıl çekmişsem çekmişim efendim sigara yandı ama bende hapsıra, hapsıra ölecektim. O gün budur sigara bilmem ve çok da mecbur ettiler beni böyle içmek için ona rağmen içmedim. İşte bu mevzulara girdiğim zaman, gazetede okuduğum bazı ilgi bilgiler hariç benim sigara hakkında birşeyim yoktur. Tophaneden önceki Tekel şartlarını da hepimiz biliyoruz. Onları da tekrarlamaya lüzum yok işte bu konuya girdiğim o tarihten itibaren ben Tekel camiasından tütünü, tütüncülüğü, sigarayı öğrendim. Burdaki iki gün içinde de bu bilgilerin üzerine daha çok çok yeni katkılarda bulundunuz. Bu bakımdanda tebliğ sahiplerine, soru sahiplerien, onu açıklayanlara tekra teşekkür edeim. O tarihten itibaren tütüncülük, sigara konusunda memleketin beklemekte olduğu yeniliklerin kademe kademe bugüne geldiğini hep birlikte gördünüz. Bunun en son aşaması KİT olmak, katmadeğer bütçesinden çıkarak KİT olmak ve nihayet efendim tütüncülük için yeni 1177 sayılı kanunla gelen değişiklikler. Bunlar memleketin beklediği, bu hizmete gönül vermiş kişilerin beklediği hususlar işte bu da bunlarda çıktı ve bu çıkanlarda bu iş artık kemale geldi. Ama hiçbir zaman sunu bilmek lazımdır ki hiçbir şeyin iyiliğin huzuru çok değil hiç yoktur. Bu yeni başlamış hizmet, yeni başlamış hizmet sizlerin devamlı katkılarıyla, her gün daha iyiye gidecektir ve bunun gideceğinin emaresi olarak ta sayın Valimizin bu işi yatay olan halde burada tertiplemiş olması da bunun en büyük nişanesidir. Beni dinlemek fırsatını, beni konuşturmak fırsatını veren kişilere tekrar teşekkür eder saygılar sunarım.

FETHİ İNCEKARA : Efendim pardon, bir noktayı unuttum. Çok önemli olduğu için bir cümle halinde ifade edeceğim. Aşağı yukarı 45 senelik bu çalışma hayatımda Tarım Bakanlığı, Tekel Genel Müdürlüğü ve Üniversite daima karşılıklı çalışma halindeydi Ama bugün saadetle görüyorum ki bu üç müessese elele, gönül birliğiyle birlikte teşriki mesai yapmaktadırlar. Bu da ayrıca kıvanç verici bir olay zaten.

SÜREYYA YÜCEL ÖZDEN (Genel Müdür) : Efendim böylece bu sempozyumun son anlarına gelmiş bulunuyoruz. Hepinize, tüm dinleyicilere katılan arkadaşlara ve şimdi son anda oluşan panel üyelerimiz adına saygılarımı sunuyorum.

Mutluluklar, esenlikler sizlere uzun bir ömür diliyorum hepini-ze çok teşekkür ediyorum.

TÜTÜN VE SAĞLIK İLİŞKİLERİ
- SAĞLIĞA DAHA AZ ZARARLI -
- SİGARA ÜRETİMİ -

Yazanlar

Reyhan ALMAÇ
Kimya Yük. Müh.

Işın HARMAN
Kimya Müh.

Gülsevil MAKUL
Kimyager

TÜTÜN ve SAĞLIK İLİŞKİLERİ

Reyhan ALMAÇ
Işın HARMAN
Gülsevil MAKUL

G İ R İ Ş

Sigara içme alışkanlığı üzerinde yapılan istatistiki çalışmalar sonunda kişilerin, tütünün kalitesi, olumlu ve olumsuz organoleptik özellikleri ile sigara içmenin yararlı ve istenmeyen etkileri hakkında farklı düşüncelere sahip oldukları ortaya çıkmıştır. Tütün içici açısından keyif verici ve tatmin edici, tıp otoriteleri açısından ise sağlığa zararlı bir maddedir.

SİGARA DUMANINDAKİ SAĞLIĞA ZARARLI MADDELER

Sigaranın sağlığa zararlı etkileri tütünde mevcut olup, dumana geçen ve yanma sonucu dumanda oluşan çok çeşitli kimyasal maddelerden kaynaklanmaktadır. Duman bileşimindeki sağlığa zararlı maddeleri uçucu olmayan ve yarı uçucu bileşiklere içine alan partikül fazı ile organik uçucu bileşikler ve karbon monoksit oluşturduğu gaz fazı olmak üzere iki grup içinde toplayabiliriz. Partikül fazında bulunan başlıca sağlığa zararlı maddeler nikotin ve diğer piridin türevleri, polinükleer aromatik hidrokarbonlar, nitrozaminler, heteropoliklik bileşikler, poliklik aromatik hidrokarbonlar, laktonlar, fenolik bileşikler, tarım ilacı kalıntıları, ağır metaller ve radyoaktif elementlerdir. Gaz fazında bulunan sağlığa zararlı maddeler ise karbon monoksit, hidrojen sülfür, azot oksitler, hidrojen siyanür ve aldehidlerdir.

Otuz beş yıl gibi uzunca bir süreden beri hükümet ve tıp otoriteleri tütünün sağlığa zararlı etkileri konusuna eğilmişler, konuyu sigara dumanının özelliklerini incelemek; hayvanlar üzerinde çeşitli deneyler yapmak, sigaranın içicilerde uzun sürede yaptığı etkileri gözlemek, sigara içme ile bağlantılı hastalıklar üzerinde istatistiki çalışmalar yapmak şeklinde değişik yaklaşımlarla ele alarak çeşitli araştırmalar yapmışlardır. Sigara teknolojisi alanında çalışan bilim adamları ise tütün biliminde gitgide artan bilgi birikimini rehber olarak içicinin

içim zevkini de gözönünde bulundurmak suretiyle sigaranın sağlığa zararlarını azaltmak amacıyla çalışmalara başlamışlardır. Bütün bu çalışmaların sonucu olarak ve hızla gelişen tütün teknolojisinin yardımıyla imalatçılar sigaralarda sağlığa zararlı maddeleri ve özellikle zifir ve nikotin miktarını azaltmada önemli aşamalar kaydetmişlerdir. Örneğin ABD'de zifir miktarı 1954 yılında sigara başına 38 mg. iken, bu miktar 1978 yılında 16 mg.'a ve 1981 yılından itibaren 14 mg.'ın altına düşürülmüştür. Nikotin miktarı ise 1954 yılında 2,3 mg. iken 1978 yılında 1,3 mg.'a 1981 yılından itibaren ise 1 mg. in altına düşürülmüştür. Federal Almanya'da 1960—1975 yılları arasında zifir miktarı 28 mg. dan 15 mg.'a nikotin miktarı 1,4 mg. dan 0,8 mg.'a : İngiltere'de 1965—1976 yılları arasında zifir miktarı 31,4 mg.'dan 18,6 mg.'a, nikotin miktarı 2,1 mg.'dan 1,3 mg.'a; Fransa'da 1965—1978 yılları arasında zifir miktarı 30,5 mg.'dan 20 mg.'a nikotin miktarı ise 2,3 mg.'dan 1,3 mg.a düşürülmüştür.

Bugün tüm dünyada düşük zifir ve nikotinli sigaralara doğru bir yöneliş gözlenmekte, endüstriyel istatistiklere göre düşük zifirli sigaralar dünya pazarlarının % 40 ını tutmaktadır. Aşağıda bazı ülkelerdeki düşük zifirli sigaraların diğer sigaralara oranla pazar payları verilmiştir.

Ülke	Düşük zifirli sigaraların (0-15 mg/sig) pazar payı yüzdesi
Federal Almanya	88
İsviçre	74
A.B.D.	65
İngiltere	53
İsveç	48
Fransa	47
Finlandiya	32
Norveç	22
İtalya	20

Düşük zifirli sigaralara olan talebin artması nedeniyle A.B.D. de pazar payı en yüksek olan 20 markanın imalatçı firmaların marka özelliklerinde ancak içicinin kabul edebileceği ölçüde değişiklik yaparak aynı isim altında hafif tip sigaraları piyasaya sunmaları sonucunda içicilerin bir kısmının aynı markanın hafif tipte olanına yöneldikleri saptanmıştır.

Aşağıda bu sigaraların değişik tipleri pazar payları ve zifir miktarları tablo halinde verilmiştir.

Marka	Pazar Payı	Karakteristikleri	Zifir miktarı
Marlboro (Philip Morris)			
Box 85 s	6.1	Aromalı, 85 mm	16 mg
Soft Pack 85 s	5.7	Aromalı, 85 mm	16 *
Soft Pack 100 s	2.0	Aromalı, 100 mm	16 *
Soft Pack 25's 85 s	—	Aromalı, 85 mm	16 *
Box 100 s	0.9	Aromalı, 100 mm	16 *
Green	0.3	Aromalı, mentollü, 85 mm	14 *
Lights	3.1	Düşük zifirli, 85 mm	10 *
Lights 100 s	1.6	Düşük zifirli, 100 mm	10 *
Lights Soft 25 s	—	Düşük zifirli, 85 mm	10 *
Lights Box 85 s	1.4	Düşük zifirli, 85 mm	10 *
Lights Box 100 s	0.4	Düşük zifirli, 100 mm	10 *
Total	21.5		
Winston (R. J. Reynolds)			
Soft Pack 85 s	5.3	Aromalı, 85 mm	16 mg
Box 85 s	0.4	Aromalı, 85 mm	17 *
100 s	1.9	Aromalı, 100 mm	18 *
Lights 85 s	2.1	Düşük zifirli 85 mm	10 *
Lights 100 s	1.5	Düşük Zifirli, 100 mm	11 *
Ultra 85 s	0.2	Düşük zifirli, 85 mm	5 *
Ultra 100 s	0.3	Düşük zifirli 100 mm	5 *
Total	11.7		
Salem (R. J. Reynolds)			
85 s	2.2	Aromalı, mentollü, 85 mm	17 mg
100 s	1.4	Aromalı, mentollü, 100 mm	17 *
Lights	1.9	Düşük zifirli, mentollü, 85 mm	10 *
Lights 100 mm	1.6	Düşük zifirli, mentollü, 100 mm	10 *
Ultra 85 s	0.2	Düşük zifirli, mentollü, 85 mm	5 *
Ultra 100 s	0.4	Düşük zifirli, mentollü, 85 mm	5 *
Slim Lights 100 s	0.4	Düşük zifirli, mentollü, 100 mm	5 *
Total	8.1	Düşük zifirli, mentollü, 100 mm	8 *
Kool (Brown & Williamson)			
85 s	3.8	Aromalı, mentollü, 85 mm	16 *
Box	0.1	" " " " "	" "
Regular	—	Filtresiz, Mentollü, 70 mm	20 *
100 s	1.3	Aromalı, Mentollü, 100 mm	16 *
Milds	0.9	Düşük zifirli, Mentollü, 85 mm	10 *
Milds Longs	0.3	" " Mentollü	11 *
Lights Kings	0.2	" " " 85 mm	8 *
Light 100 s	0.2	Düşük zifirli mentollü 100 mm	9 *

Marka	Pazar Payı	Karakteristikleri	Zifir miktarı
Ultra Kings	0.1	Çok düşük zifirli, 85 mm	2 mg
Total	6.9		
Benson & Hedges (Philip Morris)			
100 s	1.2	Aromalı, 100 mm	16 *
Menthol 100 s	1.1	Aromalı, Mentollü, 100 mm	* *
Lights 100 s	0.7	Düşük zifirli 100 mm	10 mg
Menthol Lights 100 s	0.7	* * *	* *
Deluxe Ultra Lights	0.7	Çok düşük zifirli	6 *
Deluxe Ultra Lights Menthol	0.7	* * Mentollü,	* *
* * * *	0.4		
Total	4.8		
Camel (R. J. Reynolds)			
Filter Soft pack	1.1	Aromalı, 85 mm	16 *
Lights Box 80 s	0.1	Düşük zifirli 80 mm	9 *
Lights 85 s	1.0	* * 85 mm	9 *
Lights 100 s	0.3	* * 100 mm	12 *
Filter Box Pack	0.1	Aromalı 85 mm	17 *
Total	4.5		
Merit (Philip Morris)			
85 s	1.6	Düşük zifirli, 85 mm	7 mg
85 s Box	0.1	* * * *	* *
Menthol 85 s	0.3	* * Mentollü, 85 mm	* *
100 s	1.1	* * 100 mm	10 *
Menthol 100 s	0.2	* * Mentollü, 100 mm	9 *
Ultra Lights 85 s	0.5	Çok düşük zifirli, 85 mm	3 *
Menthol Ultra Lights 85 s	0.1	* * * Mentollü, 85 mm	5 *
Ultra Lights 100 s	0.3	* * * 100 mm	5 *
Ultra Lights Menthol 100 s	0.1	* * * Mentollü, 100mm	5 *
Total	4.3		
Pall Mall (American Tobacco)			
Pall Mall King	2.9	Filtresiz (uzun tip)	24 mg
Filter Gold 100 s	0.7	Aromalı, 100 mm	16 *
Low Tar Menthol 100 s	—	Düşük zifirli, Mentollü, 100 mm	14 *
85 s	—	Aromalı, 85 mm	18 *
Extra Lights 85 s	—	Düşük zifirli, 85 mm	7 *
Light 100 s	—	* * 100 mm	9 *
Total	3.6		
Vantage (R. J. Reynolds)			
85 s	1.6	Düşük zifirli, 85 mm	9 mg
Menthol	0.3	Düşük zifirli Mentollü 85 mm	9 mg

Marka	Pazar Payı	Karakteristikleri	Zifir miktarı
100 s	0.8	Düşük zifirli 100 mm	9 mg
Menthol 100 s	0.1	* * Mentollü, 100 mm	9 *
Ultra 85 s	0.3	Çok * * 85 mm	5 *
Ultra 100 s	0.4	* * * 100 mm	5 *
Menthol Ultra 85 s	—	* * * 85 mm	5 *
Menthol Ultra 100 s	—	* * * 100 mm	5 *
Total	3.5		
Kent (Lorillard)			
Soft Pack 85 s	0.8	Aromalı, 85 mm	12 mg
Box 85 s	—	* * *	12 mg
100 s	0.5	Aromalı, 100 mm	14 mg
Menthol 100 s	—	Aromalı, Mentollü, 100 mm	15 mg
III King	0.4	Çok düşük zifirli, 85 mm	3 mg
III 100 s	0.5	* * * 100 mm	4 *
III Box 100 s	—	* * * * *	4 *
Golden Lights 85 s	0.5	Düşük zifirli, 85 mm	8 *
Golden Lights Menthol 85 s	—	* * Mentollü, 85 mm	9 *
Golden Lights 100 s	0.4	* * * 100 mm	9 *
Golden Lights Menthol 100 s	0.1	* * * 100 mm	8 *
Total	3.2		
Nevport (Lorillard)			
Soft Pack 85 s	1.4	Aromalı, Mentollü, 85 mm	17 mg
Box 85 s	0.8	* * *	16 *
100 s	0.4	* * 100 mm	20 mg
Box 100 s	0.1	* * * *	* *
Soft Pack Lights 85 s	0.2	Düşük Zifirli Mentollü, 85 mm	9 *
Box Lights 80 s	0.1	* * * 80 mm	9 *
Lights 100 s	—	* * * 100 mm	10 *
Box Lights	—	* * * 100 mm	* *
Total	3.0		
Virginia Slims (Philip Morris)			
100 s	0.7	Aromalı, 100 mm (Hanımlar için)	15 *
Menthol 100 s	0.6	Mentollü, 100 mm	15 *
Light	0.6	Düşük zifirli, 100 mm	9 *
Menthol Lights 100 s	0.8	* * * * *	9 *
Total	2.7		
Carlton Filter (American Tobacco)			
85 s	0.4	Çok düşük zifirli, 85 mm	1 *
Menthol	0.2	* * * Mentollü, 85 mm	1 *
100 s	0.6	* * * 100 mm	5 *

Marka	Pazar Payı	Karakteristikleri	Zifir Miktarı
Menthol 100 s	0.3	* * * Mentollü, 100 mm	5 mg
120 s	0.2	* * * 120 mm	7 *
100 s Box	0.1	* * * 100 mm	1 *
Slims Deluxe 100 s	0.1	* * * 100 mm	6 *
Total	1.9		
More (R.J. Reynolds)			
120 s	0.7	Aromalı 1 20 mm	17 *
Menthol 120 s	0.5	Aromalı, Mentollü, 120 mm	17 *
Lights 100 s	0.2	Düşük zifirli, 100 mm (Han. için)	9 *
Menthol Lights 100 s	0.1	Mentollü, 100 mm (Hanım. için)	9 *
Total	1.5		
True (Lorillard)			
85 s	0.5	Çok düşük zifirli, 85 mm	4 mg
Menthol 85 s	0.2	* * * Mentollü, 85 mm	5 mg
100 s	0.3	Düşük zifirli, 100 mm	8 mg
Menthol 100 s	0.2	* * * 100 mm	8 mg
Total	1.2		
Raleigh (Brown & Williamson)			
85 s, Non Filter	0.1	Aromalı, 85 mm	25 mg
85 s	0.5	Aromalı, 85 mm	16 *
100 s	0.4	* 100 mm	16 *
Lights	0.1	Düşük zifirli, 85 mm	8 *
Lights Long	0.1	* * * 100 mm	8 *
Total	1.2		
Tareyton (American Tobacco)			
85 s	0.5	Aromalı, 85 mm	14 mg
100 s	0.4	* 100 mm	14 *
Lights 85 s	0.1	Düşük zifirli, 85 mm	5 *
Long Lights	0.1	Düşük zifirli, 100 mm	7 *
Total	1.1		
Viceroy (Brown & Williamson)			
85 s	0.7	Aromalı, 85 mm	14 mg
100 s	0.2	* 100 mm	16 *
Rich Lights	0.1	Düşük zifirli, 85 mm	9 *
Rich Lights 100 mm	0.1	* * * 100 mm	9 *
Total	1.1		
Parliament (Philip Morris)			
Soft-Pack 85 s	0.3	Düşük zifirli, 85 mm	9 mg
Box 85 s	0.3	* * * *	* *
100 s	0.4	* * * 100 mm	11 mg
Total	1.0		

A.B.D. sağlık istatistik merkezi tarafından yapılan piyasa araştırması sonucunda elde edilen veriler değerlendirildiğinde hanım içicilerin erkeklere oranla, beyazların zencilere oranla, yaşlıların gençlere oranla daha çok düşük zifirli sigaralara yöneldikleri, bu tip sigaraların özellikle tahsili ve gelir düzeyi yüksek içiciler tarafından tercih edildiği görülmüştür.

Aşağıdaki tabloda A.B.D. de imal edilen zifir, nikotin ve karbon monoksit miktarları çok fazla düşürülmüş çeşitli sigara markaları ve bunların zifir nikotin ve karbon monoksit miktarları verilmiştir.

Marka	Zifir (mg/sig.)	Nikotin (mg/sig.)	Kar. Mon. (mg/sig.)
Carlton King Filter Menthol	1	0.1	1
Now King Filter	1	0.1	1
Now King Filter Menthol	1	0.1	1
Benson and Hedges Filter	1	0.1	2
Carlton King Filter	1	0.1	2
Kool Ultra King Filter Menthol	2	0.2	2
Now 100 Filter Menthol	2	0.2	1
Now 100 Filter	2	0.2	2
Kent 111 King Filter	3	0.3	3
Triumph King Filter Menthol	3	0.3	3
1 Triumph King Filter	3	0.4	3
Iceberg 100 Filter Menthol	3	0.3	4
Lucky 100 Filter	3	0.3	4
Merit Ultra Lights King Filter	4	0.3	4
Merit Ultra Lights King Filter Menthol	4	0.3	4
Merit Ultra Lights 100	4	0.3	4
Salem Ultra King Filter Menthol	4	0.4	4
Kent 111 100 Filter	4	0.4	5
Triumph 100 Filter	4	0.4	5
Triumph 200 Filter Menthol	4	0.5	5
Doral 11 King Filter	5	0.4	3
Doral 11 King Filter Menthol	5	0.4	3
Kool Ultra 100 Filter Menthol	5	0.4	4
Tareyton Lights King Filter	5	0.4	4
Cambridge 100 Filter	5	0.4	5
Carlton 100 Filter	5	0.4	5
Carlton 100 Filter Menthol	5	0.4	5
Salem Ultra 100 Filter Menthol	5	0.4	5
True King Filter	5	0.4	5
True King Filter Menthol	5	0.4	5
Vantage Ultra Lights King Filter	5	0.4	6
Vantage Ultra Lights King Filter Menthol	5	0.4	6
Vantage Ultra Lights 100 Filter	5	0.4	6
Winston Ultra King Filter	5	0.4	6
Winston Ultra 100 Filter	5	0.4	6
Vantage Ultra Lights 200 Filter Menthol	5	0.4	7
Carlton 120 Filter Menthol	6	0.5	4
Carlton 120 Filter	6	0.6	5

DÜŞÜK ZİFİR VE NİKOTİNLİ SİGARALAR VE SAĞLIK İLİŞKİLERİ

İçicilerin sağlık nedenleriyle düşük zifirli sigaralara yönelmeleri sonucunda Amerika Birleşik Devletlerinin ve Avrupa'nın çeşitli ülkelerinin üniversite araştırma merkezleri, kamu ve özel sağlık kuruluşları ile bilim adamları ve tıp otoritelerinin oluşturduğu bir bilim kurulu bu konuda daha önceden yapılan çalışmalarını yeniden gözden geçirerek bir rapor hazırlamıştır.

Bu raporda düşük zifirli sigara içenlerin akciğer kanserine yakalanma tehlikesinin daha az olabileceği kabul edilmekle beraber içiciler daha çok sayıda sigara içer ve daha derin çekerlerse bu tehlikenin azalacağına artacağı belirtilmektedir. Nitekim İngiliz ve Amerikan araştırmaları içicilerin düşük zifirli sigara içmeye yöneldiklerinde dumanı daha kuvvetli ve daha sık içlerine çektiklerini ortaya çıkarmıştır. Doktorlara göre içiciler bu tip sigara içtiklerinde almış oldukları miktarda nikotine gereksinim duyacaklar ve düşük zifirli sigaralar tat ve duman özelliği bakımından alışlagelmiş sigaralardan farklı olduğundan içim tarzlarını değiştirerek veya içtikleri sigara sayısını artırarak fiziksel veya psikolojik olarak tatmin olmak isteyeceklerdir.

Düşük zifir ve nikotinli sigaraların sigara içme ile bağlantılı olan kardiyovasküler hastalıklar, amfizem, bronşit ve gebelik komplikasyonlarını azalttığına dair çok az kanıt vardır. Bununla beraber A.B.D. Tütün Araştırma Konseyinin çeşitli içiciler üzerinde yaptığı istatistiki çalışmalar düşük zifir ve nikotinli sigara içenlerin diğerlerine oranla daha az kardiyovasküler hastalıklara yakalandıklarını göstermiştir.

Yapılan araştırmalar sonunda bronşit ve anfizeme yol açan en önemli faktörlerden birinin duman bileşenlerinin akciğer ve nefes yollarını tahriş etmesi olduğu saptanmışsa da dumanın akciğerlere ulaşan miktarını içicinin içim tarzı belirlediğinden düşük zifir ve nikotinli sigara kullanımının bu hastalıklara yakalanma riskini azalttığı söylenemez. Ayrıca içicide hastalıklara neden olan temel

duman bileşenlerinden biri olan karbon monoksitin miktarının düşürülmesinin neden olduğu hastalıkları azalttığı konusunda kesin bulgular elde edilememiştir.

Yukarıda, açıklandığı gibi, sigaranın sağlığa zararlı olduğu, duman bileşenlerinin kalbe, akciğerlere, arterlere ve hamile kadınlarda doğmamış çocuğa zarar verdiği kesinlikle iddia edildiği halde, düşük zifir ve nikotinli sigaraların kullanımı ile bu zararlı etkilerinin azaltılabileceği veya ortadan kaldırılabilceği kanıtlanamamıştır. Bunun yanısıra kamuoyunda yaygın olan «düşük zifir ve nikotinli sigaraların sağlığa zararlı olmadığı» inancı içicileri daha çok sigara içmeye yöneltmektedir.

Bu raporda ayrıca düşük zifir ve nikotinli sigaralara tat ve koku vermesi için ilave edilen katkı maddelerin de sağlığa zararlı olduğu belirtilerek, bu katkı maddelerinden olan gomalak, karamel, öjenol ve diğer bazı kimyasal maddelerin yandıkları zaman kanserojen bileşikler oluşturdukları öne sürülmüştür. Bu iddia üzerine A.B.D.'de düşük zifir ve nikotinli sigaralarda kullanılan katkı maddelerinin ve oranlarının açıklanması istenmiş, sigara imalatçıları kullandıkları katkı maddelerinin listesini vermişlerse de her markada kullanılan spesifik katkı maddelerini ticari sır olduğu gerekçesi ile açıklamamışlardır.

Konu ile ilgili tüm kuruluş ve meslek grupları tarafından yapılan geniş kapsamlı araştırma ve istatistiki çalışmalar sonunda hazırlanan bu raporda «sağlığa daha az zararlı olduğu düşünülen düşük zifir ve nikotinli sigaraların» kullanımı konusunda içicilere bazı uyarılarda bulunulmuştur.

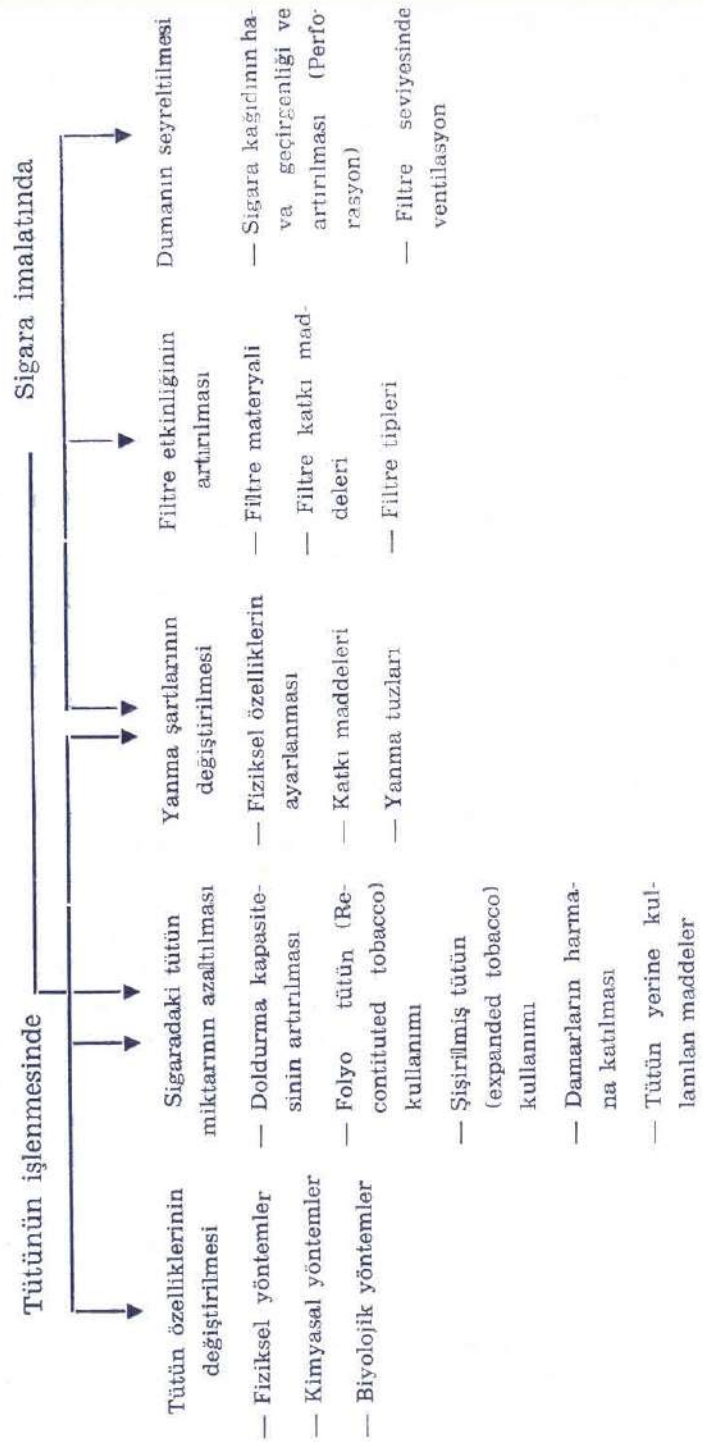
1. Sağlığa zararları açısından sigaranın yalnızca zifir ve nikotin miktarlarının değil, aynı zamanda diğer duman bileşenlerinin ve özellikle karbon monoksit miktarının dikkate alınması gerekir.

2. Yüksek zifir ve nikotinli sigaradan düşük zifir ve nikotinli sigaraya geçildiğinde, daha fazla sayıda sigara içilir, daha kısa izmarit boyu bırakılır ve duman daha derin çekilirse sigaranın zararı azalacağına, artar.

3. Sigaranın sağlığa zararlarını ortadan kaldırmanın en etkin ve basit yöntemi sigara içmemektir.

Dumandaki sağlığa zararlı maddeleri belirterek, düşük zifir ve nikotinli sigara ile sağlık ilişkilerine değindikten sonra sigara dumanındaki sağlığa zararlı maddeleri azaltmak amacıyla uygulanan teknolojik yöntemleri de kısaca açıklamakta yarar vardır.

**DUMANDAKİ SAĞLIĞA ZARARLI MADDELERİ AZALTMAK
AMACIYLA UYGULANAN TEKNOLOJİK YÖNTEMLER**

**DUMANDAKİ SAĞLIĞA ZARARLI MADDELERİ AZALTMAK
AMACIYLA UYGULANAN TEKNOLOJİK YÖNTEMLER**

I. TÜTÜN ÖZELLİKLERİNİN DEĞİŞTİRİLMESİ

1. Fiziksel yöntemler :

Tütün harmanının hazırlanması esnasında uygun tip tütün seçimi ile kırılgenlik, saçaklılık ve kıyım eni arasında uygun bir denge sağlanarak doldurma kapasitesinin artırılması yoluyla dumandaki zifir ve nikotin miktarı azaltılabilir.

2. Kimyasal yöntemler :

Tütüne bir takım kimyasal yöntemlerin uygulanmasıyla dumandaki zifir ve diğer bazı toksik maddelerin miktarları düşürülebilir. Bu yöntemler arasında tütüne bazı organik ve inorganik tuzların ilavesi ile tütünün etilen oksit ve ozon ile muamelesi sayılabilir.

3. Biyolojik yöntemler :

Yapılan çalışmalar sonucunda tütünün bazı özel bakterilerle muamelesiyle tütündeki nikotinin mikrobiyolojik olarak parçalanıp azaldığı saptanmıştır.

II. SİGARADAKİ TÜTÜN MİKTARININ AZALTILMASI

1. Doldurma kapasitesinin artırılması :

Belirli ağırlıktaki tütün harmanının sabit hacimli bir sigarayı doldurma gücü olarak tanımlanan doldurma kapasitesi sabit ve istenilen sıklıkta sigara üretimini mümkün olabilen en az tütün harmanı kullanarak gerçekleştirmede önemli bir faktördür. Bu öneminden ötürü çeşitli tütün tiplerinin doldurma kapasitelerini belirlemek amacıyla çalışmalar yapılmış ve doldurma kapasitesini etkileyen faktörlerin tütünün selüloz miktarı, denge rutubeti, toplam şeker miktarı, kalsiyum ve klorür miktarı olduğu tespit edilmiştir. Kimyasal özellikler gözönünde bulundurularak harman hazırlanırken doldurma kapasitesi yüksek tütün kullanımı, ayrıca sigara imalatı esnasında tütün rutubetinin belirli limitler arasında tutulması, uygun kıyım eni seçimi, soslamada kullanılan maddelerin belirli oranda ilave edilmesi ve kurutma süresinin ayarlanması ile doldurma kapasitesi artırılarak sigara içindeki tütün miktarı azaltılabilir.

2. Folyo tütün :

Folyo tütün, tütün harmanında ve puro yapımında kullanılmak üzere folyo halinde yeniden şekillendirilmiş veya yeniden yapılmış tütündür. Zifir ve nikotini düşürülmüş sigara imalatında gelişmeler kaydedildikçe bu işlemde de folyo tütünün önemli bir yeri olduğu görülmüştür. Günümüzde üretilen sigara ve puroların hemen hemen tümünde folyo tütün kullanılmaktadır. ABD'de ortalama olarak sigaradaki folyo tütün oranı % 10—12 arasındadır. Folyo tütün çeşitli tütün artıklarından yapılmakta olup bileşimi kabaça % 67 damar, % 23 kırık, % 10 hümektan şeklindedir. Literatürde 6 tip folyo tütün yapım yöntemi yer almakta olup bunlardan Sandviç ve Schweitzer yöntemleri yaygın olarak kullanılmaktadır. Tütün harmanına folyo tütün katılması zifir ve nikotin miktarı düşürülmüş sigara imalatını gerçekleştirmesinin yanısıra,

- Yanma hızının kontrol edilebilmesini,
- Zifir miktarı değiştirilmeden nikotin oranının istenilen düzeye getirilmesini,
- Harmanın renk ve koku özellikleri ile doldurma kapasitesinin kolaylıkla kontrol altına alınabilmesini mümkün kılar.

3. Şişirme yöntemi : (Expansion)

Şişirme yöntemi tütün yaprağının kütlelerini oluşturan mezofil tabakasındaki hücrelerin şişirilerek hacimlerinin artırılması ve dolayısıyla yaprağın yoğunluğunun azaltılması ve doldurma kapasitesinin artırılması esasına dayanır. Bu yöntem 1973 yılından beri ticari olarak uygulanmakta olup, şişirilmiş tütün kullanımına başlanması başlıca iki nedene dayanır.

1. Düşük nikotin ve zifirli sigara yapımını sağlamak,
2. Yükselen maliyetlere rağmen sigara verimini arttırmak böylece kar düzeyini düşürmemek.

Şişirme yönteminin kullanılmasıyla tütün yaprağına duyulan ihtiyaç azalmış ve belirli miktardaki tütünden yapılan sigara sayısında artış sağlanmıştır. Günümüzde Amerikan sigaralarında % 20-25 oranında şişirilmiş tütün kullanılmaktadır.

4. Damarların kullanımı :

Doldurma kapasitesi kıyılmış tütünden daha yüksek olan damarların tütün harmanına katılmasıyla tütün çubuğunun yoğunluğunda dolayısıyla zifir ve nikotin miktarında azalma sağlanabilir.

5. Tütün yerine kullanılan maddeler :

Bazı ülkelerde tütüne tütün özelliklerine yakın tat ve kokuya sahip, duman verebilen maddeler ilave edilmektedir. Bunlar arasında kiraz yaprağı, iris kökü, ısırgan otları, kuru nane, kokulu yonca, lavanta, gül yaprağı, limon çekirdeği, kekik, valeryan kökü sayılabilir. Bu maddeler aynı zamanda içim sırasında hoş bir koku yayılmasını da sağlarlar.

III. YANMA ŞARTLARININ DEĞİŞTİRİLMESİ

1. Fiziksel özelliklerin ayarlanması :

Sigaranın boyu, biçimi, kıyım eni ve rutubetinin ayarlanması ile, istenilen yanma şartları bir ölçüde sağlanabilir. Böylece bazı duman bileşenlerinde azalma temin edilebilir. Örneğin sigara boyu arttırıldığında çekiş sırasında yanma bölgesindeki havanın hacim ve hızı da değişim göstererek yanma şartlarında, dolayısıyla duman kompozisyonunda değişiklik meydana gelmekte karbon monoksit ve bazı hidrokarbonlarda azalma olmaktadır.

2. Katkı maddeleri :

Tütüne bazı katkı maddelerinin ilavesiyle sigaranın yanma bölgesindeki sıcaklık düşürülerek veya yükseltilerek duman kompozisyonu değiştirilebilir. Örneğin tütüne potasyumun organik tuzlarının (potasyum malat, potasyum laktat, potasyum asetat) ilave edilmesinin sigaranın yanma hızını arttırdığı dolayısıyla duman kompozisyonunu olumlu yönde değiştirdiği saptanmıştır.

3. Sigara kağıdına yanmayı artırıcı tuzların eklenmesi :

Günümüzde sigara kağıtlarının çoğuna öncelikle sigara külünün görünüm ve rengini değiştirmek ve yanma hızını arttırmak amacıyla yanma tuzları ilave edilmektedir. En çok kullanılan yanma tuzları sodyum sitrat, potasyum sitrat, sodyum tartarat, potasyum tartarat ve sodyum asetatdır. Yanma tuzları sigaranın tadını değiştirir ve her tuz değişik tütün harmanı ile uygunluk gösterir. Örneğin tartarat oryantal tütüne sitrat ise Amerikan harmanlarına uygundur. Kağıda ilave edilen yanma tuzları sigaranın serbest yanma hızını dolayısıyla çekiş sayısını etkiler, böylece zifir miktarında önemli ölçüde azalma elde edilebilir.

IV. FİLTRE ETKİNLİĞİNİN ARTIRILMASI

Sigaralarda nikotin ve zifir miktarını azaltmak amacıyla uygulanan ilk teknolojik yöntem filtrelerin kullanımınıdır. Filtrasyon işlemi dumanın partikül fazının mekanik olarak tutulması, buhar fazının ise adsorpsiyon veya kimyasal reaksiyonlara dayanan selektif filtrasyon şeklinde gerçekleşmektedir. Filtre etkinliğini filtre materyali, filtre katkı maddeleri ve filtre yapım tekniği belirler.

Filtre yapımında en çok kullanılan materyaller selüloz asetat ve saf selülozdur. Filtre materyali mekanik filtrasyon yoluyla zifir ve nikotini belli bir oranda tuttuğu gibi bazı duman bileşenlerinin de selektif olarak filtrasyonunu temin eder. Örneğin selüloz asetat özellikle fenollere karşı etkindir, bu materyalin kullanımı ile sigara dumanındaki fenolik bileşikler % 70 oranında tutulabilir. Filtre etkinliğini arttırmak için filtre materyaline bazı katkı maddeleri ilave edilmektedir. Bu katkı maddeleri arasında özellikle dumanındaki gaz fazını tutma etkinliğini arttıran, adsorbant maddeler önemli yer tutar. Bunların başlıcaları aktif karbon, magnezyum silikat ve sili-kajeldir. Adsorbantların yanı sıra filtre materyaline uygun bazı plastifiyan maddeler eklenmesi suretiyle de materyalin filtrasyon etkinliği arttırılabilir. Örneğin asetat filtresine plastifiyan olarak gliserin triasetat ilave edilebilir.

Filtre yapımında iki tip filtre materyali kullanılarak filtre etkinliği arttırılabilir. Dual filtre olarak adlandırılan bu tip filtrelere asetat-saf selüloz filtrelerini örnek olarak verebiliriz. Aynı veya değişik iki tip materyalin arasına adsorbant madde ilavesiyle yapılan cavity filtreler ile partikül ve buhar fazının dengeli filtrasyonu temin edilebilir. Bu tip filtrelere örnek olarak asetat-aktif kömür-asetat, asetat-aktif kömür + magnezyum silikat-saf selüloz filtreleri verilebilir.

V. DUMANIN SEYRELTİLMESİ

1. Sigara kağıdının hava geçirgenliği (porozitesi) nin artırılması :

Sigara kağıdının porozite değerinin önemi düşük zifir ve nikotinli sigaralara yönelik nedeniyle artmıştır. Sigara dumanındaki zifir, nikotin ve karbon monoksit gibi sağlığa zararlı maddelerin miktarları ile kağıdın hava geçirgenliği arasında direkt bir ilişki vardır. Kağıdın porozitesi arttıkça sigaranın yanma hızı artmakta,

çekiş sayısı azalmakta dolayısıyla dumanındaki zifir, nikotin ve karbon monoksit miktarında önemli ölçüde azalma sağlanmaktadır. Bu nedenle son yıllarda sigara yapımında porozitesi yüksek kağıt kullanımı artmış ve sigara kağıdı imalatçıları kağıtların porozite değerlerini arttırmak için çeşitli çalışmalar yapmak zorunda kalmışlardır. Günümüzde elektrostatik perforasyon yöntemiyle kağıtların porozite değerlerinin arttırılması mümkünse de bu yolla porozitenin uniform dağılımı sağlamak çok güç olduğundan yüksek değerlerde tabii porozite perforasyona tercih edilmektedir.

2. Ventilasyon :

Son yıllarda ventilasyonun duman kimyasına etkileri üzerinde önemle durulmaktadır. Gözenekli filtre sargı kağıdı ve perfore edilmiş uç kağıdı kullanılarak yapılan filtre ventilasyonu dumanındaki zifir, nikotin ve karbon monoksit miktarını azaltır. Ventile edilmiş filtre dumanın seyreltilmesi bakımından kendinden gözenekli veya perfore edilmiş sigara kağıdından daha etkilidir. Çünkü içim sırasında sigara kağıdı yanarak azalır. Oysa filtre seviyesinde yapılan ventilasyon tüm içim boyunca sabit kalır. Ventilasyonun filtre etkinliği ile bağlantısı araştırıldığında düşük ventilasyon seviyelerinde filtrasyon etkinliğinin değişmediği, ancak % 50 nin üstünde ventilasyon işlemi uygulandığında total partikül madde miktarının azaldığı tespit edilmiştir.

Ventilasyon oranı kağıtta (Filtre uç kağıdı ve filtre sargı kağıdı) açılan deliklerin çapına, sayısına ve dengeli dağılımına bağlı olduğundan, bu işlem için dairesel delme tekniği geliştirilmiştir. Bu teknikte lazer ışınları kullanılarak filtre uç kağıdında gözle görülen ve gözle görülemeyen delikler açılmaktadır.

Yukarıda kısaca açıklanan "sigara dumanındaki sağlığa zararlı maddeleri ve özellikle zifir ve nikotin miktarını azaltıcı" teknolojik yöntemlerin geliştirilmesi ile sigara imalatçıları, içicinin tatmini ve içim zevkini de gözönünde bulundurarak bu yöntemlerden kullandıkları tütüne uygun olmak koşulu ile hemen hepsini ılımlı oranlarda uygulayarak düşük zifir ve nikotinli sigara imalatını gerçekleştirmişlerdir. Günümüzde düşük zifir ve nikotinli sigaralar içiciler tarafından sağlık nedenleriyle kolaylıkla benimsenmiş ve bu tip sigaralara olan talep büyük ölçüde artmıştır.

K A Y N A K L A R

- 1 — AKSU, S. «Einheitliche Vorschriften für die Analyse von Tabak und Tabakrauch», Beiträge zur Tabakforschung Heft 8/62 S : 307 - 314, 1969.
- 2 — ANON, «Low tar cigarettes.» CORESTA Inf. Bull. Vol: 1 Abst. No: 6188, 1969.
- 3 — ANON, «FTC cites brands lowest in tar, nicotine, CO.» P. 66 Tobacco International, 1984.
- 4 — ANON, «Development of the US Tobacco Market» Tobacco Journal International Vol: 4 S : 298 - 304, 1985.
- 5 — BASKEVITCH, N., «Continuing upward trend in low tar and nicotine cigarettes.» Tabak J. Int. Vol: 4 : 304 - 310, 1981.
- 6 — BACH, B., KUHW, H., KUFFNER, F. «Reduction of nicotine in tobacco by ethylene oxide» CORESTA Inf. Bull. Vol: 2 Abst: 7452, 1963.
- 7 — BROWNE, C.L., KEITH, C.H., ALLEN, R.E., «The effect of filter ventilation on the yield and composition of mainstream and sidestream smokes» Beitrage zur Tabakforschung Int. Vol: 10 No: 2 S: 81 - 90, 1980.
- 8 — GEISS, VARNON L., GREGORY., CHARLES, F., NEWTON, RICHARD, P., GRAVELY., LAWRENCE, E., «Lowering the nicotine content of tobacco by microbial treatment.» Chemical Abstracts Vol : 87 Abst. No: 148910 p, 1977.
- 9 — HAYASHI, SHIGEYA, TSUNASHIMA, MASAO., «Tobacco substitute.» Chemical Abstracts Vol : 87 Abst. No: 164499, 1977.
- 10 — HOFFMANN, D., WYNDER, E.L., «Filtration von phenolen aus Cigarettenrauch» Beiträge zur Tabakforschung Band 2 Heft 2 S 53, 1963.
- 11 — ISANOV, N., «Effect of tobacco reconstitution on smoke composition.» Chemical Abstracts Vol : 93 Abst. No: 164618 d, 1980.

- 12 — JODL Von R, «Über den einfluss der Glimmsalze des Cigarettenpapiers auf die Abrauch ergebnisse von Cigaretten Zigarettenfabrik Hans Neuerburg KG.» Köln Beiträge zur Tabakforschung Band 5 Heft 1. S: 22 - 24, 1969.
- 13 — KIEFER, J.E., «Ventilated filters and their effect on smoke composition.» CORESTA Inf. Bull. Vol : 3-4 Abst. No: 9360, 1978.
- 14 — MURAMATSU, M., SHIMADA, L., TOMITA. H., «The effect of some additives on the burning process and the composition of cigarette smoke.» CORESTA Inf. Bull. Vol: 1 Abst. No: 6979, 1977.
- 15 — NEUBER, D., RIZIO, D., «U.S. Surgeon General attacks low tar.» Tobacco Journal International Vol: 3 S: 228 - 230, 1981.
- 16 — NORMAN, V., «The effect of perforated tipping paper on the yield of various smoke components.» Beiträge zur Tabakforschung Band 7 Heft. 5 S: 282 - 287, 1974.
- 17 — PARKER, J. A., MONTGOMERY R. T., «Design criteria for ventilated filters» Beiträge zur Tabakforschung Vol: 10 No: 1 S: 1 - 6. 1979.
- 18 — SAMFIELD, M., «The Influence of individual chemical constituents on the filling power of tobacco.» Tobacco Journal International Vol: 4 S: 328 - 329, 1980.
- 19 — SAMFIELD, M., «Effects of making machines and process variables in the filling power of tobacco blends. part I.» CORESTA Inf. Bulletin Abst. No: 2027, 1980.
- 20 — SAMFIELD, M., «Improving cigarette yields with expanded tobacco.» Tobacco Journal International Vol: 5 S: 388-391, 1981.
- 21 — SAMFIELD, M., «The solution is dilution». Tobacco Journal International Vol: 2 S: 116-117, 1982.
- 22 — SCHMIDT, O.K., TAYLOR, R.P., «Reconstituted tobacco». Chemical Abstracts Vol: 90 Abst. No: 83815 b, 1979.
- 23 — SELKE, W. A., MATHEWS, J. H., «The permeability of cigarette papers and cigarette ventilation.» Beiträge zur tabakforschung Band. 9 Heft 4 S: 193-200, 1978.

- 24 — SELKE, W. A., «Dilution of cigarette smoke through ventilation of filters.» Beitrage zur Tabakforschung Band: 9 Heft 4 S: 190 - 192, 1978.
- 25 — SPEARS, A. W., «Effects of manufacturing variables on cigarette smoke composition» CORESTA Inf. Bull. Montreux symp. S: 65 - 73, 1974.
- 26 — TERAHARA, A., TAMAOKI, A., KITAMURA, Y., «Studies on high porosity cigarette paper. I. The effects of the porous paper and the electrically perforated paper on combustibility, the smoking quality of the cigarette and the contents of nicotine and tar in the smoke.» CORESTA Inf. Bull. Vol: 1 Abst. No: 3855, 1967.

TÜTÜN KALİTESİ ve TAYİNİNDEKİ GÜÇLÜKLER

Doç. Dr. Seval SEKİN
Ege Üniversitesi
Ziraat Fakültesi

Ö Z E T

Tarım ürünleri içinde alış-veriş fiyatları kaliteden en fazla etkilenen bitki tütündür. Tütün yaprağının kalitesini tayin etmede fiziksel analiz yöntemleri yetersizdir. Sadece kimyasal analizler ile de tütün kalitesi tayin edilememektedir. Bu çalışmada, tütünde kalite kavramı üzerinde durulmuş ve kalite tayininde objektif ve subjektif nitelikli yöntemler ile bunların uygulamadaki güçlükleri tartışılmıştır.

S U M M A R Y

TOBACCO QUALITY AND DIFFICULTIES IN MEASURING IT

Among the agricultural products tobacco is the crop selling price is most influenced by the quality. The physical methods are insufficient to measure the quality of tobacco leaves. On the other hand the possibilities for the measurement of the quality through chemical analysis are limited. In the presented paper is attempted to describe the quality conception and discussed the objective and subjective analytical methods and their difficulties in application.

1 — GİRİŞ :

Yaprak tütünün alım ve satımı ülkemizde ve diğer ülkelerde eskidenberi kalitesine göre yapılmaktadır. Tüm tarım ürünlerinin pazarlamasında kalite büyük önem taşımaya rağmen, tütünde kaliteye göre fiyat farklarının çok büyük olması, tütünü diğer ürünlerden ayırmaktadır. Örneğin; dünya piyasalarında 1984 yılına ait Ege tütününün A gradı 4.40, B gradı 2.85, kapa 1.80, dublekapa 0.70, kırık tütün ise 0.40 ABD dolarından işlem görmüştür. (1)

Son yıllarda Türk tütünlerinin kalitesinin çeşitli faktörlerin etkisi altında giderek düştüğü bilinmektedir. 1974 yılında Tekel'in işlediği Ege tütünleri içinde A grad tütünün payı % 60 iken 1984 yılın-

da % 10'a düşmüştür. Her zaman daha iyi tütün satınalma şansına sahip özel sektör açısından da durum pek farklı olmamıştır. Özel sektörün işlediği tütünler içinde 1974 yılında % 74 olan A grad payı, 1984 yılında % 53 dolaylarına inmiştir (2). Kalitenin son yıllarda bu şekilde düşmesi, ürün satışında, eskisine göre kalitenin daha da önem kazanacağı borsa usulüne geçme kararı, tütünde kalite ve kalitenin ne olduğu sorularını gündeme getirmiştir. Tütünde kalite konusu üzerinde son Milli Tütün Komitesi toplantısında da durulmuş ve kalite konusunda araştırma yapmak üzere bir alt komite kurulması yolunda tavsiye kararı alınmıştır (3).

Bu çalışmada da karmaşık bir kavram olan tütün kalitesinin tanımı yapılmaya çalışılmış ve kaliteyi etkileyen unsurlar üzerinde durulmuştur.

2 — Kalitenin Tanımı

Tütünün sigara, enfiye, puro, pipo gibi değişik biçimde tüketilmesine bağlı olarak, kalitesinden beklenenler de farklı olmaktadır. Ancak bazı ülkelerde aynı tütünün çeşitli amaçlarla tüketildiği de görülmektedir. Örneğin Güney Amerika'da puruluk ve sigaralık olarak aynı özelliklere sahip tütün gradının kullanılması gibi. Bir başka özel durum da aynı tütünün sigara harmanında tek tütün veya paçal tütünü olarak kullanılması halinde görülmektedir. Bu durumda iki farklı kullanım miktarı nedeniyle tütünden beklenen kalite de farklı olmaktadır.

Tütünde kalite, subjektif bir kavram olup, kişi, yöre ve zamana bağlı olarak değişim gösterir. Bir tütünün veya sigaranın geniş kitleler tarafından tercih edilmesinde coğrafi, sosyal, ekonomik ve çeşitli politik nedenler rol oynayabilir.

3 — Kalite Kriterleri

Tso ve Gori (4) kaliteyi, yer ve zamana bağlı olarak belirli bir alıcı grubunun tercih nedeni olan, belli başlı özelliklerin birbirleri ile ilişkisinden doğan denge olarak tanımlamaktadırlar.

Tütünde kalite tayininde ele alınan kriterler şunlardır:

1— Ekspertiz kriterleri: Görerek, dokunarak ve koklayarak algılanan özelliklerdir. Bu gruba; yaprak büyüklüğü, bütünlüğü, do-

kusu (yoğunluk, kalınlık, esneklik) ile hastalık ve zararlılardan etkilenme durumu, olgunluk, aroma, yabancı kokular, el durumu ve renk gibi özellikler girmektedir.

2 — Fiziksel kriterler: Hacım ağırlığı, kopma direnci, higroskopik nem, yanma, damar oranı vb. gibi özellikler bu grupta yer almaktadır.

3 — Kimyasal kriterler : Nikotin, toplam azot, protein azotu, çözünen azot, toplam uçucu bazlar, nitrat azotu, alfa amino asit, nişasta, sellüloz, toplam ve indirgen şekerler, PEE, mineral maddeler kimyasal bileşimi oluştururlar. Ayrıca duman analizleri ile tayin edilen kondensat, duman nikotini, karbonmonoksit ve diğer duman bileşenleri bu grupta sayılırlar.

4 — İçim kriterleri : Sert, yumuşak tok, acı, keskin, kokulu gibi duyu organları ile algılanan özellikler bu grupta yer alırlar.

4 — Kalite Tayinindeki Güçlükler

Yukarıda belirtildiği gibi objektif ve subjektif ölçümlere dayanarak pekçok kalite kriterinden yararlanmak suretiyle kaliteyi tayin etmek mümkündür. Kalite tayininde amaca bağlı olarak bu kriterlerden biri, birkaçı veya tümü dikkate alınabilir. Buna rağmen kalitenin açık bir şekilde belirlenmesi güçlükler gösterir. Bu güçlükler aşağıda tek tek incelenmektedir.

4.1. Objektif Kalite Tayin Yöntemlerinin yetersizliği

Tütünde içim kalitesi, dumanı oluşturan çok sayıda kimsiyal bileşenin gerek tek tek etkileri ve gerekse kombine etkileri sonucu, içicinin duyu organları üzerinde meydana gelen toplam etkiye bağlı olarak ortaya çıkmaktadır. Ayrıca, dumanda meydana gelen maddelerin cins ve miktarı, tütünün yanma özelliğini ve yaprağın doku özelliklerine bağlı olmaktadır. İçici tarafından duyu organları ile algılanan içim tadı (sert, yumuşak, keskin, yakar, acımsı) tokluk hissi ve koku objektif yöntemlerle tayin edilememektedir.

Tütünde; yanmanın hız ve sürekliliği, özgül hacim, yoğunluk ve yaprak kalınlığı gibi özellikleri hem içim kalitesini hem de dumanda oluşan maddelerin konsantrasyonunu etkilemektedir.

Tütün yaprağının kırılma özelliği yaprak işlemede fire açısından büyük önem taşımaktadır. Kırılma ve buna bağlı olarak tütünün tavlana bilme özelliği önemli teknolojik özelliklerdir. İşte,

kaliteyi yukarıda anılan yönleri ile ortaya koymaya yarayacak yeterli ve güvenilir objektif kalite tayin yöntemi bulunmamaktadır.

4.2. Kimyasal Analiz Yöntemlerinin Kalite Tayininde

Sınırlı Olması

Tütünde kalite, yaprakta bulunan başlıca kimyasal bileşiklerin birbirleriyle ilişkisinden doğan denge sonucu ortaya çıkmaktadır. Buna göre; kimyasal bileşimi tayin etmek suretiyle kalite de belirlenebilir denilmektedir. Gerçekten de şeker, nikotin, kül, protein, toplam azot, protein azotu analizlerini yapmak suretiyle belirli ölçüde kalite saptanabilmekte, bir tütünün sert veya yumuşak içimli olduğu hakkında karar verilebilmektedir.

Air-cured, (Burley, Maryland, puroluk) tütünlerinin bileşiminde ancak eseri miktarda şeker bulunmasından dolayı, içim kalitesi azotlu maddelere bağlı olarak ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle de bu grup tütünler sert içim karakterine sahiptir. Şark tipi ve flue-cured tütünlerde ise, % 5-30 arasında değişen şeker miktarı nedeniyle (5), tütünün yanmasıyla dumana geçen asit ve alkali reaksiyonlu gazlardan nötralizasyon sonunda arta kalan asitlik tütünün yumuşak bir içim karakteri kazanmasına neden olur. Tütünde içim sertliği, nikotin ve diğer azotlu bileşikler, aroma, reçine ve fenolik bileşiklerden ileri gelmekte, yumuşaklık ise şeker, nişasta ve oksalik aside bağlı olarak ortaya çıkmaktadır. Keskin içim karakteri ise hücre zarı maddeleri, kül ve sitrik asitten kaynaklanmaktadır (4). Bruckner (6) tütünde içim kalitesini etkileyen maddeleri iki gruba ayırmaktadır. 1. Kaliteyi olumlu yönde etkileyen bileşikler: Şeker, nişasta, oksalik asit, tanen ve reçineler. 2. Kaliteyi olumsuz yönde etkileyen bileşikler: Hücre zarı maddeleri, kül, sitrik asit, azotlu bileşikler ve pH. Bu gruplandırma flue-cured ve Şark tipi tütünler için geçerlidir.

Tütünün kimyasal bileşimi ile kalitesi arasındaki ilişkilerden yararlanarak, çok sayıda kimyasal analizi değerlendirmek suretiyle objektif bir «Kalite İndeksi» ortaya konmaya çalışılmıştır. Bu konuda çalışmalar 1960'a kadar sürmüş, sonraları bu tür indeks çalışmaları yapılmıştır. Bruckner (6), Schmuck, Pyriki (7), Enercan (8), Coulson'un (9) kendi adlarını taşıyan indekslerde vardır. Bu indeks formüllerinde, Bruckner'in kaliteyi olumlu ve olumsuz yönde etkileyen bileşikler olarak ayırdığı maddelerin bir kısmı veya tümü birbirlerine oranlanmak suretiyle bir katsayı elde edilmektedir. Bunlardan; Schmuck katsayısı toplam şekerlerin proteine oranı,

Coulson katsayısı ise şekerlerin nikotin'e bölünmesiyle basit bir şekilde bulunmaktadır. Bruckner ve Pyriki formüllerinde ise kaliteyi olumlu yönde etkileyen maddelerin tümü olumsuz yönde etkileyen maddelere oranlanmaktadır. Coulson İndeksine göre en sert tütünün kalite indeksi 5.4, en yumuşağın ise 15.8 dir.

İyi kaliteli flue-cured tütünlerinde toplam azot/nikotin oranının 1'den küçük olduğu saptanmıştır (7). Yüksek kaliteli Ege tütünlerinde Enercan indeksi formülüne göre; toplam indirgen maddelerin protein azotu+nikotin'e oranı 10'dan büyük olmalıdır. Günümüzde otoriteler, sadece kimyasal analizlerle kalitenin saptanamayacağı ve kalite indeksinin kullanım alanının sınırlı olduğu konusunda görüş birliği içerisindeyler (10). Gerçekten de uzun yıllardan beri edindiğimiz deneyimler bu görüşü kanıtlar niteliktedir. Nitekim tütün kırımının geç veya erken yapılması, kurutma hataları, virüs ve mavi küf hastalıkları ile afid zararı, yaprağın fiziksel özelliklerini etkileyerek ticari kalitesini büyük ölçüde düşürmesine rağmen, bunu kimyasal bileşime yansıtması o denli büyük olmamaktadır.

Tütün ticaretinde dünyada yaygın olarak geçerli olan kıymet takdir yöntemi ekspertiz ise de bazı durumlarda nikotin, şeker ve azot gibi maddelerin miktarları da dikkate alınmaktadır. Kimyasal analizler esasen sigara harmanlarına katılacak tütünlerin ana komponentleri itibariyle özelliklerini belirlemek ve bu suretle katılacak miktarını tayin etmek amacıyla yapılır. Ayrıca bilimsel araştırmalarda yeni çeşitlerin potansiyelini ortaya koymak, üretim faktörlerini kimyasal bileşim üzerine etkilerini saptamak üzere kimyasal analizler yapılır. Kalite indekslerinden yine bilimsel çalışmalarda bir kalite kriteri olarak yararlanılabilir. Bu kriter, aynı çevrede yetişmiş, tip, grad ve el olarak aynı olan tütünleri karşılaştırmada iyi sonuç verebilmektedir (5)

Tütün analiz yöntemleri incelendiğinde; CORESTA'nın standart olarak kabul ettiği nem ve nikotin tayini dışında başka maddelerin tayini için standart analiz yöntemlerinin bulunmadığı görülür (11, 12). Tütünde önemli bir kalite kriteri olan şeker için, prensipleri, numune hazırlama şekilleri çok farklı tayin yöntemleri bulunmakta ve bunlardan elde olunan sonuçlarda farklı olmaktadır. Eskiden şeker tayini toplam redüksiyon Maddeleri adı altında tüm indirgen maddeleri (şekerler+polifenoller) kapsayan bir tayin yapılmaktaydı. Örneğin Pyriki ve Enercan indeksi hesaplanmasında toplam redüksiyon maddeleri yer almaktadır. Halbuki günümüzde şeker ve

polifenol tainleri ayrı yapılmakta ve ikisinin toplamı, eskiden toplam redüksiyon maddeleri olarak ifade edilen değerden farklı olmaktadır.

4.3. Duyusal Testler ile Kalite Tainininin Güçlükleri

Yaprak tütünün alım ve satımında duyusal testlerden yararlanır. Üreticiden ham tütün satın alınmasında yaprak muayenesi (ekspertiz) esas alınırken, işlenmiş tütün satışında ekspertize ilaveten içim testlerine başvurulabilir. Yetiştirildiği yer ve çeşidi bilinen bir tütünün ekspertiz ile yaprak kalitesi tain edildiğinde, bunun kimyasal bileşimi hatta içim kalitesi bile tahmin edilebilmektedir.

Kalite taininde doğruya yakın sonuçlar almak büyük ölçüde muayeneyi yapan eksperin yeteneğine, eğitimine, deneyimine, ekspertiz koşullarına hatta eksperin psikolojik durumu gibi birçok faktöre bağlıdır. Ayrıca bir bölge tütünün kıymet takdirinde uzmanlaşmış bir eksper, bir başka bölge tütününün özelliklerinden ileri gelen kalite farklılıkları karşısında yanılıya düşebilir. Duyusal testler ile kalite tainininin en sakıncalı yanı birbirine yakın kalitedeki tütünlerin ayırdedilebilmesindeki güçlüktür.

Tütün endüstrisi kurduğu düzen içinde yetişmiş, deneyimli eksperleri aracılığıyla, herhangi bir sorunla karşılaşmadan tütünlerinin ticari kalitesini belirleyebilmektedir. Buna karşılık bilimsel araştırma yapan kuruluşlar çeşitli nedenlerle kalite taininde güçlüklerle karşı karşıya bulunmaktadır. Bu güçlüklerin başlıcaarı şunlardır;

1 — Deneme parselleri küçük olduğundan ekspertiz için az miktarda tütün elde edilmesi,

2 — Gübre, ilaç dozu, sıklık, çeşit vb. gibi faktörlerin etkisi araştırıldığında faktörler arası kantitatif farklılığın küçük olması nedeniyle bunların yaprak tütün üzerinde etkilerinin ticari kalite olarak saptanmasındaki güçlükler,

3 — Genelde araştırmaların tütün ekspertizi yapacak deneyimlere sahip olmamaları, tütün eksperlerinin ise pratikteki oranla farklı koşullar nedeniyle sağlıklı ekspertiz yapmakta zorluk çekmeleri.

Bütün bu güçlükleri dikkate alarak araştırma kurumları daha çok objektif yöntemlere dayalı kalite tainine yönelmek zorunda kalmaktadır.

Duyusal testlerden içim testleri ile kalite belirlemeye gelince; Bu testlerin yapılması için de belirli bir yöntem uygulanması testi şahıslarının eğitilmesi gerekmektedir. İçim testinden sağlıklı sonuç alınabilmesi için, sigaraların aynı sıklık, ağırlık ve rutubette seçilmiş veya hazırlanmış olması gerekir. Pratikte, çoğunlukla bu koşullara uymayan sigaralarla ve belirli bir yöntem uygulanmadan içim testleri yapılmaktadır.

4.4. Duman Analizlerindeki Güçlükler ile Zararlı Maddeleri İçim Kalitesiyle İlişkileri

Eskiden sigara kalitesi, içim tadı, tokluk ve koku bakımından incelenerek belirlenirken, son zamanlarda iyi kaliteli bir sigarada zararlı madde miktarlarının da en düşük düzeyde olması istenir hale gelmiştir. Bugün iyi kaliteli bir tütünde ve sigarada başlıca aşağıdaki özellikler aranmaktadır;

- 1 — Büyük bir içici kitlesinin zevkine uygun olması,
- 2 — Zararlı maddelerin olabildiğince az olması,
- 3 — İyi teknolojik özelliklere sahip olması (kolay işlenebilirlik, düşük fire vb.),
- 4 — Fiyatının alıcı için uygun olması.

1964 yılında ABD'de yayınlanan «Surgeon General Report» tan sonra bütün dünyada daha az zararlı sigara üretimi için çalışmalar başlatılmıştır. Bu amaçla bir yandan sigara üretim teknolojisinde gerekli değişiklikler (sigara ağırlığı, yanma kabiliyeti, filtre özelliği vb.) yapılırken bir yandan da daha az zararlı madde içeren tütün yetiştirilmesi yoluna gidilmiştir. Bu çalışmalar sonucunda sigaralarda zifir ve nikotin miktarları azaltılmıştır.

Tütün dumanında çok sayıda zararlı bileşik bulunmaktadır. Bunların tek tek analizleri çok külfetli olduğundan, pekçok zararlı bileşiği içeren kondensat miktarını tain etmek yeterli olmaktadır. Kondensat içindeki nem ve nikotin ayrıca tain edilmekte, kalan kısım da zifiri (tar) oluşturmaktadır. Dumanda bulunan ve kalite kriteri olarak dikkate alınan bir diğer önemli bileşik karbon monoksit'tir.

Duman analizleri için, tütünden önce standart sigaralar yapılır ve daha sonra bu sigaralar, özel sigara içme makinasında içilir. Elde olunan duman ve özel filtrede tutulan kondensatta gerekli analizler yapılır. Bu açıklamalardan anlaşılacağı üzere, duman ve kondensat

analizleri yapan laboratuvarlarda; tütün kıyma makinası, sigara doldurma, içme makinaları bulunmaktadır. Böylece hazırlanan duman ve kondensat örneklerinde aranan maddeleri tesbit ve tanıma için Gaz kromatografi cihazı ile Mass spektrofotometresi gibi komplike cihazlar kullanılır. ISO (International Standart Organisation) uzun yıllardan beri kondensat tayininin standardize edilmesi çalışmalarını sürdürmektedir. Ancak bu analiz için sigara içme makinaları ve filtrelerin standardize edilmeleri gerekmektedir.

Yukarıda anılan güçlükler nedeniyle, duman analizi yerine yaprak analizlerinden dumanı meydana gelecek zararlı maddeleri tayin yolunda çalışmalar yapılmaktadır. Bu amaçla başlıca tütün türlerinde yaprak bileşenleri ile kondensat ve diğer duman bileşikleri arasındaki ilişkiler araştırılmıştır. Elde edilen sonuçlara göre; şekerlerin dumanı fenol, asetaldehid ve akrolein oluşturduğu, PEE ve fitostrollerin polinükleer aromatik hidokarbonları (PAH) meydana getirdiği, oksalik asit, bazı amino asitler ile nikotinin diğer zararlı bileşiklerin oluşumunda rol oynadıkları saptanmıştır. Bu maddelerin tümü kondensat (TPM) miktarı üzerinde etkili olmaktadır. Zararlı maddelerin ellere göre dağılımı ise birbirinden oldukça farklı bulunmuştur. Uç ellerde saçaklık ve yanmanın iyi olmaması nedeniyle; duman pH'ı kondensat miktarı, duman nikotini, PAH, HCN, fenoller yüksek bulunmaktadır. Orta ellerde ise CO₂, asetaldehid ve akrolein miktarları daha yüksektir. Tütünün damar kısmı, içerdiği nitrat, potasyum ve sellüloz nedeniyle kondensatın azalmasına neden olmaktadır (15, 16, 17, 18, 19). TSO ve Gori (4), yaprak tütün veya sigaraya uygulanabilecek bir kalite indeksi geliştirmişlerdir. Yararlanma indeksi (Usability Index) olarak anılan bu değer, esasında flue - cured tütünleri için hazırlanmış olmakla beraber, diğer tütünlere de uygulanabileceği söylenmektedir. Yüksek yararlanma indeksi az zararlı tütüne işaret etmektedir.

$$\text{Yararlanma İndeksi} = \frac{A}{B} + \frac{C+D}{E}$$

Burada;

A = Nitrat + potasyum + kül + sellüloz

B = Nikotin + toplam uçucu bazlar + alfa amino azot + nişasta + PEE + lipidler + yağ asitleri + polifenoller + mumlar + fitosteroller

C = Doldurma kapasitesi + yanma

D = Damar/yaprak oranı

E = Yaprak kalınlığı

Formulde kimyasal özellikler kısmı (A/B) ve fiziksel özellikler kısmı (C+D/E) ayrı ayrı kullanılabilir. Şekil 1'de tütünün botanik, fiziksel ve kimyasal özelliklerinin, içim kalitesi ve yararlanma indeksi üzerine etkisi gösterilmektedir. Şekil 1'de görüldüğü gibi, tütünde içim kalitesi yönünden istenen bazı özelliklerin usability katsayısını düşürmektedir. Örneğin şekerler içim kalitesini doğrudan etkilediğinden formulde yer verilmemiştir.

İçim kalitesi ile zararlı maddeler birlikte dikkate alındığında tütünde kalite daha da komplike bir kavram haline gelmektedir. Örneğin Şark tipi tütünlerde polifenollerin miktarı ile aroma maddelerinin miktarının yüksek olması istenir. Ayrıca uç eller orta ellere göre daha kalitelidir. Ancak yararlanma (usability) yönünden orta ve hatta alt eller daha değerlidir. Aroması ve polifenol içeriği düşük tütün ise daha az zararlı olarak dikkate alınmaktadır. Bunun yanında tanınmış bazı tütünler (örneğin Ege tütünü) aroma, polifenol ve şekerler yönünden zengin olmakla beraber, başlıca bu özellikleri nedeniyle alıcı bulmaktadırlar.

İÇİM KALİTESİ ve YARARLANMA (Usability) YI

ETKİLEYEN BAZI KALİTE ÖZELLİKLERİ

Kalite Özelliği	İçim Kalitesi	Yararlanma (Usability)	Etkileyen Faktörler
Botanik özellikler :			
Trikom sayısı	+	—	El durumu, hasatta olgunluk
Ana damar/Yaprak ayası	—	+	Yaprak biçimi, el durumu
Fiziksel özellikler :			
Yaprak kalınlığı	—	—	El durumu, yetiştirme
Özgül hacim	+	+	Hasatta olgunluk, el durumu
Yanma özelliği	+	+	Gübreleme, el durumu
Kimyasal özellikler :			
Nikotin	+	—	Gübreleme, el olgunluk durumu
Toplam uçucu bazlar (TUB)	—	—	Gübreleme, el olgunluk durumu
Nitrat	+	+	Gübreleme, el durumu
ox - Amino - N	—	—	Olgunluk durumu, kurutma
Serbest Amino Asitler Topl.	—	—	Olgunluk durumu, kurutma
Diğer N-lu bileşikler	—	—	Gübreleme, el durumu
Şekerler	+	—	Olgunluk, kurutma
Nişasta	—	—	" "
Oksalit asit	+	?	Olgunluk, el durumu
Malik asit	?	+	Olgunluk, el kurutma
Sitrik asit	—	—	" " "
Süksinik asit	?	+	" " "
Potasyum	+	+	Gübreleme, el durumu
Toplam kül	—	+	" " "
Hücre zarı maddeleri	—	+	Olgunluk, el durumu
Polifenoller	+	—	Olgunluk, el durumu kurutma
Petrol Eteri Ekstraktı (PEE)	+	—	" " "
Lipid kalıntıları	+	—	" " "
Mumlar	+	—	" " "
Reçineler	+	—	" " "
Fitosteroller	—	—	" " "
Yağ asitleri	—	—	Olgunluk, kurutma
Karbonil bileşikler	+	—	Olgunluk, kurutma

4.5. Tütünde Kalite Standartlarının tam olarak tesbit edilmemiş olması ve tesbitindeki güçlükler

Bir tütünde kaliteyi olumlu yönde etkileyen bütün özelliklerin birarada bulunması oldukça ender bir durumdur. Herhangi bir kalite özelliğini olumlu yönde etkileyen bir faktör bir başka kalite özelliğini olumsuz yönde etkileyebilir. Örneğin; Kuvvetli aromanın ortaya çıkmasını sağlayan çevre koşulları yanmayı olumsuz yönde etkilemektedir. Bu örnekler çoğaltılabilir.

Ancak daha önce de vurgulandığı gibi, kullanma amaçlarına göre tütünden beklenen özellikler de farklıdır. Örneğin; Ege tütünleri sigara harmanlarına esas itibarıyla aromaları nedeniyle katılmakta, bunlardan ileri gelen kötü yanma özelliği ise bir başka tütün tipi ile düzeltilmeye çalışılmaktadır.

Bates (10), belirli bir gruba ait tütünün kalitesini bu tütünden beklenen özelliklerin bir derecesi olarak ifade etmektedir. O halde önce o tütünden beklenen özelliklerin ne olduğunun ortaya konması gereklidir. Tütüncülüğü ile tanınmış ülkelerde, tütünde aranılan özellikler standardize edilmiştir. Tütün çeşit etkisi yanında çevre koşullarına sıkı sıkıya bağlı olduğundan, her tütün tipi ve bölgesi için tütün standartlarının bulunması gereklidir. Yeni çeşitler elde olduğunda, bunların standart çeşitlerle karşılaştırılması yapılarak tesciline gidilmektedir. Örneğin ABD'de flue-cured tütününde yeni çeşitlerde protein, şeker ve nikotin değerleri iki standart çeşit ortalamasına göre + % 15 farklı olabilir.

1971 yılında TSE'nin hazırladığı, TS 1000 No'lu Türk Tütün Standardı genel mahiyette bilgiler vermektedir (20). Türk tütünleri yetiştirme bölgesine göre gruplandırılmış, ancak tek tek yöre tütünleri subjektif ölçülerle tanımlanmaya çalışılmıştır. Örneğin Ege tütünlerinin 4 ayrı menşei bulunmakta ve bunlar piyasada farklı fiyatlarla işlem görmektedirler. Bu tütünleri standarttaki yaprak ve içim niteliklerine bakarak ayırmak çok güçtür. Öte yanda TS1000 güncelliğini kaybetmiştir. Zira standartta verilen bölge ve menşelerin bazılarında tütün yetiştirilmemekte, bazılarında ise karakteristik özelliklerini kaybetmiş bulunmaktadır.

Burada yeni bir standart hazırlanması veya mevcudun revize edilmesi isteğini dile getirirken, özellikle tütün konusunda standart hazırlanmasının son derece güç bir çalışma olduğunu belirtmek gerekir. Standartta çeşitli özelliklere ilişkin rakamsal değer verebilmek için uzun yıllar sağlıklı kayıtlar tutulması zorunludur.

5. Çeşit İslahında Bilimsel Araştırma Kuruları ile Tütün Endüstrisinin İşbirliği

1960 yılında ülke gereksinimi göz önünde tutularak mavi küfe dayanıklı tütün ıslahı projesi başlatılmıştır. Bu proje çerçevesi içinde mevcut çeşitlere ek olarak 1978 yılından sonra Ege, Marmara ve Karadeniz bölgesine ait bazı çeşitler tescil edilmiştir. Bunlardan ikisi Ege çeşididir. Bilindiği gibi Ege tütünlerini tüccar ihraç amacı ile satın almakta Tekel de satın aldığı Ege tütünlerinin bir kısmını ihraç etmektedir. Diğer tütünlerinde hemen hemen tamamı yurt içi tüketimde kullanılır. Dış alıcı son derece titiz olduğundan, Ege'de tüccar ve Tekel tütün alırken daha dikkatli davranmak zorundadır. Ülkemizde sigara piyasasında serbest rekabetin bulunmaması, iç tüketimde kullanılan tütünün satın alınmasında fazla hassasiyeti gerektirmektedir. Bu duruma örnek olarak tescilli yapılan mavi küfe dayanıklı çeşitler gösterilebilir. İhraçlık tütün yetiştirmeyen bölgelerde bu çeşitler yerleştiği halde Ege bölgesinde tüccarın ve Tekel eksperlerinin tepkisini toplamıştır. Bunun nedeni kanımızca, bu tütünlerin standart çeşitlerden farklı olmasından çok alıcının bu çeşitleri yeterince tanımamasından ileri gelmektedir. Buradan da görüldüğü gibi bilimsel çalışmalarda gözetilecek temel hedef sonuçların sadece üreticiyi değil aynı zamanda tütün endüstrisini de tatmin eder nitelikte olmasıdır. Bunu sağlamak için bilimsel araştırma harcamaları ile tütün endüstrisi ilgililerinin işbirliği içinde çalışmaları zorunludur. Daha sonraki tescil aşamalarında ABD'de olduğu gibi bir daimi ihtisas komitesinden yararlanmak mümkündür. Bu komite Üniversite, Tarım Bakanlığı, Çiftçi ve Tütün Endüstrisi temsilcilerinden oluşturulmaktadır (20).

ABD'de çeşitler tescilden önce çiftçi koşullarında yetiştirilmekte, bölgede bulunan standart çeşitlerle birlikte yarışmaya tabi tutulmaktadır. Daha önce deneme parsellerinde yetiştirilen tütünlerde çeşitlerin sadece Agronomik özellikleri (hastalık ve zararlılara dayanıklılık durumu, bitki boyu, yaprak sayısı, verim) incelenmekte, çiftçi koşullarında yetiştirilen tütünlerde ayrıca yaprağın kimyasal bileşimi tayin edilmekte, kondensat ve duman nikotini analizleri ile içim testleri yapılmaktadır. Alınan tüm sonuçlar bir rapor haline getirildikten sonra Daimi İhtisas Komitesi'nce incelenmektedir. Daha sonra Komite tavsiye niteliğindeki kararını tescil komitesine bildirmektedir.

L İ T E R A T Ü R

- 1 — Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı Tütün Endikatif ihraç Fiyatları 28.10.1985 Talimatnamesi. Ege Tütün İhracatçılar Birliği 498 No'lu Genelgesi.
- 2 — Tütün İhtisas Komitesi Raporu No: 1, TÜBİTAK, 30.4.1986
- 3 — Milli Tütün Komitesi VIII. Toplantısı, Tekel Yayınları, No: 350, T.S.İ.M./T.S.S., 14, 1985.
- 4 — TSO, T.C. ve G.B. Gori, Leaf Quality and Usability. Theoretical Model 1. Beitrage zur Tabakforschung 8, 167-173, 1975.
- 5 — Akehurst B.C. Tobacco. Lowe and Brydone LTD, London 1970.
- 6 — Bruckner, H. The Chemical Determination of Tobacco Quality. Die Biochemie des Takabs. Paul Parey, Berlin, 1936.
- 7 — TSO, T.C., A Physiology and Biochemistry of Tobacco Plants. Dowden, Hutchinson and Ross, Inc., Stroudsburg, Pennsylvania, 1972.
- 8 — Aksu, S. ve Enercan, S. Türk Tütünlerinin Kimyasal Bileşim Karakterleri I. Ege Çevresi, Tekel Enstitüleri Raporları, 6.12.1954, 256 - 261.
- 9 — Coulson, D.A. Tobacco Quality. Tobacco Workers Conference Athens, Georgia, 1958.
- 10 — Abdallah, F. Can Tobacco Quality be Measured, Lockwood Publ. 1978.
- 11 — ISO, Tobacco - Determination of Water Content (Reference Method) ISO 6488, 1981-08-01, 1081.
- 12 — ISO, Tobacco and Tobacco Products. Determination of Alkaloids in Cigarette Smoke Condensates, Spectrophotometric Method, ISO/T.C., 126, 1974.
- 13 — U.S. Department of Health, Education and Welfare, Public Health Service, Smoking and Health, Report of the Advisory Committee to the Surgeon General of the Public Health Service, PHS Publ., 1964, 1103. U.S. Government Printing Office, Washington D.C., 20402, 1964.

- 14 — Sekin S., Tütün ve Sağlık, Yurtta ve Dünyada Tütün, Tütün Eksperler Derneği Yayını No: 4,5,6, S. 34-38, 1983.
- 15 — TSO, T.C., Chaplin, J.F Simple Correlation and Multiple Regression Among Leaf Characteristics, Smoke Components and Biological Resyonses of Bright Tobaccos. U.S. Department of Agriculture, Agricultural Research Service. Technical Bulletin 1551, 1977.
- 16 — TSO, T.C. Rathkamp G. ve Hoffmann D., Chemical Studies on Tobacco Smoke XXI; Correlation and Multiple Regression Among Selected Cigarette - Smoke Constituentes and Leaf Characteristics of Bright Tobacco. Beitrage zur Tabakforschung., 7,3, S. 190-194, 1973
- 17 — Rathkamp G., TSO, T.C., Hoffmann D., Chemical Studies on Tobacco Smoke XX; Smoke Analysis of Cigarettes made from Bright Tobaccos Differing in Variety and Stalk Position. Beitrage zur Tabakforschung, 179-189, 7.3.1973.
- 18 — TSO, T.C. Gori G.B. Effect of Tobacco Characteristics on Cigarette Smoke Composition (Schmeltz, I., The Chemistry of Tobacco and Tobacco Smoke). Plenum Publ. Corp. N.Y. 51 - 63, 1972.
- 19 — TSO, T.C. Tobacco. Encyclopedia of Chemical Technology, Volume 20, 2nd. Edition, N.Y. John Wiley and Sons, 504-527, 1969.
- 20 — Türk Standartları Enstitüsü, Türk Tütünleri TS 1000 1. Baskı, Ankara, 1971.
- 21 — Chaplin J.F. Variety Development Requires; Research Evaluation and Acceptance. The Flue-cured Tobacco Farmer, 8,1, 14-15, 1972.

TÜRKİYE'DE AMERİKAN TÜTÜNLERİNİN YETİŞTİRİLMESİ
ve
SİGARA YAPIMI ÜZERİNE GÖRÜŞLER

Doç. Dr. Seval SEKİN
Ege Üniversitesi
Ziraat Fakültesi

Bilindiği gibi Türkiye dünyada Türk Tütünü adı ile anılan şark tipi tütün yetiştiren ve yalnız bu tütünün ticaretini yapan bir ülkedir. Dolayısıyla Türk sigaralarının yapımında da sadece şark tipi tütünler kullanılır. Amerikan tipi sigara harmanlarına giren tütünlerden Flue-cured üzerinde Türkiye'de ilk çalışmalar 1938, Burley üzerinde ise 1965 yılında başlatılmıştır. O tarihlerde bu çalışmalar, anılan tütünleri tanıma ve ihraca yönelik yetiştirme amacı ile yapılmıştı. Ancak çeşitli nedenlerle büyük çapta üretime geçilememişti (1,2).

Son yıllarda ülkemizde sigaranın Tekel kapsamından çıkarılması gerektiği görüşünün ağırlık kazanması üzerine bazı firmalar Türkiye'de Amerikan tipi sigara yapımında kullanılmak üzere Flue-cured ve Burley tipi tütün yetiştirme çalışmalarını 1983 yılından itibaren yeniden başlatmışlardır. Ayrıca çeşitli firmalar ülkemizde Amerikan tipi sigara üretmek üzere yabancı firmalarda ortak çalışma içine girmişlerdir. Sigaradan Tekel'i kaldıran kanun 3.6.1986 tarih ve 19126 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir (3).

Yukarıda anılan bu gelişmelerden, ülkemizde yabancı tütün türlerinin yetiştirilmesi ve Amerikan tipi sigara yapılması artık gerçekleşme aşamasına gelmiş gibi görünmektedir. Ancak konunun politik ağırlık içermesi, tütün politikasında hedeflenen amaca ulaşılmasını geciktirmektedir. Türkiye'de tütünün tarımı ve ticaretinde, yaprak işleme ve sigara üretiminde aileleri ile birlikte çalışan 2.25 milyon kişi var olduğu sanılmaktadır (4). Tütün politikasında yapılan ve yapılacak değişikliklerin bu kitleyi etkileyeceği muhakkaktır.

Bu yazıda Amerikan tipi sigara yapımı ile ilgili olarak Flue-cured ve Burley tütünlerinin yetiştirilmesi ve diğer sorunları tartışılmakta, gelecekte yapılacak çalışmalara ve alınacak kararlara bir ölçüde ışık tutulmasına çalışılmaktadır.

Amerikan tipi sigaraların harman özellikleri :

Bugün dünyada Amerikan tipi sigaraların yüzlerce markası bulunmakta ve sigara endüstrisinde harman hazırlamada gizliliğe

tütüzlükle itina gösterilmesi nedeniyle bunların bileşimlerine giren tütün tip ve oranları tam olarak bilinmemektedir. Ancak literatürde yer alan bilgilere göre, ABD'de 1983 yılında üretilen sigaraların ortalama bileşimi şöyle olmuştur; % 51.6 Flue-cured, % 30.8 Burley, % 1.4 Maryland, % 15.2 Şark tipi tütün (verilen değerler Şark tipi tütün hariç diğer tütünlerde orta damar çıkarıldıktan sonraki oranlardır) (5). Bunun yanında Avrupada üretilip ortadoğu ülkelerine satılan sigaraların harmanlarında Şark tipi tütün oranının % 35'e kadar yükseldiği bildirilmektedir (6).

Bu değerlerden de anlaşılacağı üzere, Amerikan tipi sigaraların esas dolgu maddesini Flue-cured tütünü oluşturmaktadır. Kalitesi yüksek Flue-cured tütününün yetiştiği alanlar dünyada her ne kadar toprak ve iklim koşulları ile sınırlı ise de (en kaliteli Flue-cured tütünleri ABD'de North Carolina'da yetişmektedir) en az 25 ülkede tarımının yapılması, bu tütünün çevre koşulları bakımından pek de seçici olmadığını göstermektedir. Nitekim ülkemizde de gerek Flue-cured gerekse Burley tütününün yetişebileceği çok önceden kanıtlanmıştı.

Dünyada tütün ticareti incelendiğinde, Flue-cured tütünü yetiştirilip ihraç eden ülkelerin aynı zamanda bu tütünü ithal ettikleri de görülmektedir (7). Görünüşteki çelişkili durum, aşağıdaki nedenlerden kaynaklanmaktadır.

Maliyet : Bütün ürünlerde olduğu gibi sigara yapımında da maliyet en önemli unsurdur. ABD'de son yıllarda sigara yapımında kullanılan Flue-cured tütün miktarı giderek azaltılmıştır. Bunun nedeni, yerli Flue-cured tütünü ithal edilenden daha pahalı olmasıdır.

Kalite : Ucuz tütünlerden hazırlanan harmanlara bir miktar pahalı tütün katılmak suretiyle harman kalitesi yükseltilebilir. Bu amaçla pek çok ülke Amerikan tipi sigara yapımında, kuvvetli aromalı North Carolina tütünlerini harmanlarına katmaktadır.

Kaliteyi Koruma : Tütün kalitesi çevre koşullarına bağlı olarak çok değişir. Sigarada aynı kaliteye ulaşmak, harmana giren tütünlerin sayısını yüksek tutmakla olasıdır. Örneğin bir Amerikan sigarası harmanında tipi, ürün yılı, grad ve orijini farklı 150 dolayında tütün bulunmaktadır (8). Buradan, belirli bir Amerikan sigara markasını üretme hedef alındığında, bir miktar tütün ithal etmenin kaçınılmaz olduğu görülmektedir.

Türk Tütün Tarımına Muhtemel Etkileri : Tütünde tekelin kaldırılarak özel sektöre sigara üretim izni verilmesi ile ilgili olarak kamu oyunda başlamış olan tartışmalar halen sürmektedir. Bu tartışmalar konu olan görüşler başlıca 2 ana grup altında toplanabilir :

1 — Yerli ve yabancı sermayeye sigara üretim izni verilmesinden yana olanlar. Bu görüşte olanların savı şöyle özetlenebilir :

- a) Kaçakçılığın önlenmesi ve bu yolla döviz tasarrufu sağlanması,
- b) Tüketici için daha kaliteli sigara içme olanağının sağlanması,
- c) Ortak Pazar ülkeleri ile rekabet şansının elde edilmesi.

2 — Tütünde tekelin kaldırılmasına ve Amerikan tipi sigara yapımına karşı olanlar. Bu tezi savunanların görüşleri şöyle özetlenebilir :

- a) Sigara üretim ve satışının özel sektöre geçmesi ile devlet gelirleri azalacaktır,
- b) Şark tipi tütün üretimi azalacak, bundan tütün üreticisi büyük zarar görecektir,
- c) Yabancı tütünlerin yetiştirilmesi ile Türk tütünü dejenere olacaktır,
- d) Ayrıca konu ile yakından-uzaktan ilgili kişiler «Türk tütünü ile Amerikan tipi sigara yapılabileceği», «Türk sigaralarının kalitesi islah edildiği takdirde Amerikan tipi sigara yapımına gerek duyulmayacağı» gibi görüşler ileri sürmektedirler.

Bütün dünyada kabul edilen gerçek, Amerikan tipi sigaraların kolay içimli, hafif kokulu, iyi yanma özelliğine sahip oldukları ve tek tip tütünden yapılan sigaralara oranla tüketicinin beğenisini kazandıklarıdır. Ülkeler bu tip sigarayı ya kendileri üretmekte ya da ithal yoluyla ülkelerinde bu tip sigaraların üretildiği bilinmektedir.

Ülkemizde Amerikan tipi sigara üretimine geçildiğinde, bizzat en önemli sorun Türk tütüncülüğünün ve özellikle tütün yetiştiricisinin bu olayı zarar görmeden veya en az zararla atlattığı için hükümetin alacağı önlemlerle korunması noktasında yoğunlaşmaktadır. Bu konuda 2 husus üzerinde hassasiyetle durmak gerekir.

1 — Bilindiği gibi, dünya sigara endüstrisinin şark tipi tütün gereksiniminin büyük bir kısmı ülkemizden karşılanmaktadır. Türkiye'nin ihraç ettiği tütünün yaklaşık % 93'ü Ege Bölgesinde üretilmektedir. Uzun yıllar ortalamasına göre, toplam tütün üretiminin yaklaşık 1/3'ü ihraç edilmektedir. Bu oran büyük ölçüde fiyat ve kalite ile ilgili olmaktadır. Yakın zamana kadar üretilen tütünün kalan 1/3'lük kısmı iç tüketimde kullanılmakta, diğer 1/3'lük kısmı ise üretim fazlası stokları oluşturmakta idi (9). Üretici kaliteli tütün yetiştirmek için özendirildiğinde, muhtemelen üretim ancak ihracat ve iç tüketim taleplerini karşılayacak düzeyde gerçekleşecektir. Bu miktarın 180-200 bin ton dolayında olduğu ifade edilmektedir (10). Böylece ekonomiye önemli yük getiren stokların oluşması önlenmiş olacaktır.

2 — Amerikan tipi sigara üretimi nedeniyle yabancı tütün çeşitlerinin yetiştirilmesi, yerli tütünün iç tüketimini bir süre azaltıcı yönde etkileyebilir. Ancak; a) İç tüketimde kullanılacak sigaralarda şark tipi tütünün oranını yüksek, fiyatını da düşük tutmak suretiyle, Türk tütününü üretimindeki azalmayı en az düzeyde tutmak. b) İhraç olasılığı olan tanınmış Amerikan tipi sigaraların üretimini teşvik etmek.

Bu hususlar üzerinde özenle durulursa, Türk tütüncülüğü bu olayı en az zararla geçiştirecek ve muhtemelen gerek iç gerekse dış pazarlarda Türk tütününü durumunu koruyabilecektir.

Amerikan tipi sigaranın kolay içimli olması nedeniyle sigara tiryakilerinin giderek artacağı endişesine gelince... Gelişmiş ülkelerde sigara tüketimi son yıllarda azalma eğilimi göstermekte, buna karşın ülkemizde giderek artmaktadır. Sigara tüketimini azaltan faktörler; a) Tüketicinin giderek bilinçlenmesi, b) Sigara fiyatlarının vergiler aracılığıyla yükseltilmesidir. Bu ikinci özellikle sigaraya yeni başlayanlar üzerinde etkili olmaktadır. Ülkemizde de bu tür önlemlere başvurarak halk sağlığını korumak olasıdır.

Ülkemizde Amerikan tipi tütün yetiştirme ile ilgili düşünceler :

1 — Yabancı tütünlerin yetiştirileceği bölgelerin belirlenmesi : 1938 yılında Flue-cured tütünü yetiştirme ile ilgili adaptasyon denemelerinde en iyi sonucun Burdur-Bucak'da alınması nedeniyle son yıllarda Flue-cured yetiştirilmesi çalışmaları dışarıdan getirilen çeşitlerle özel sektör tarafından tekrar aynı yörede başlatılmış bulunmaktadır. Ancak aşırı kuraklık, düşük nisbi nem ve daha başka nedenler dolayısıyla Flue-cured yetiştirme çalışmaları, daha

sonra Marmara Bölgesine (Manyas, Düzce, Hendek) kaydırılmıştır. Burley tütünü yetiştirme ile ilgili çalışmalar yine Marmara Bölgesi (Manyas, Hendek, Gönen, Düzce, Adapazarı) ile birlikte Bafra'da sürdürülmektedir. 1986 yılında toplam dikim alanı 80 hektar dolayındadır (11). Her iki tip tütün yetiştirmede; ortalama nisbi nem, minimum sıcak gün sayısı ile gece ve gündüz sıcaklık farkları önemli rol oynayan faktörlerdir. Flue-cured çeşitleri ile denemelerin Antakya yöresinde yapılmasında da yarar vardır. Bu yörede gece-gündüz sıcaklık farklarının az olması, vegetasyon süresinin uzun olması lehte faktörlerdir.

2 — Ekonomik kurutma sistemlerinin geliştirilmesi : Yabancı tütünlerinin kurutulması farklı şekillerde olur. Flue-cured tütünü uygun bir yakıtla (katı-sıvı-gaz) ısıtılan fırınlarda kurutulur. Burley tütünü ise, iyi izole edilmiş, doğal hava sirkülasyonlu ısıtmasız tesislerde kurutulur. Görüldüğü gibi her iki tütün tipi için kurutma tesisi gereklidir. Bu tesislerin yeterli kapasitede ve teknik düzeyde kurulması, yetiştirici kooperatiflerin ortak girişimi ile rahatlıkla gerçekleştirilebilir. Buna örnek olarak şerbetçiotu üreticileri kooperatifinin sahip olduğu kurutma tesisi gösterilebilir. Halen sürdürülmekte olan deneme üretimlerinde, denemeyi yapan şirketlerin kurmuş oldukları modern veya basit kurutma tesislerinden yararlanılmaktadır.

Son zamanlarda kurutma tesislerinde güneş enerjisinden yararlanma yolunda çalışmalar yapılmakta ise de, tütün kurutma için henüz başarıya ulaşılmış bir örneği yoktur. Bu enerjinin depo edilemeyeşi en büyük dezavantajını oluşturmaktadır.

3 — Eleman Yetiştirilmesi : Yabancı tip tütünün üretimini yapacak olan çiftçi, kıymet takdir edecek olan eksper ve tarımında öncülük edecek olan teknik elemanlar henüz bu tütünü yeterince tanımamaktadırlar. Aynen Şark tipi tütünde olduğu gibi Flue-cured tütününün yetiştirilmesi ve işlenmesi bir takım incelikleri olan bir iştir. Bu nedenle bu alanda deneyimli yabancı uzmanlardan yararlanarak kısa sürede yerli teknik kadronun yetiştirilmesi ve bunlar aracılığıyla bu tütün tipinin yetiştirme ve işlenmesine ilişkin özellikler üreticiye aktarılmalıdır. Bu arada tarımsal kredilerden de özendirici bir faktör olarak yararlanma düşünülmelidir.

LİTERATÜR

- 1 — Anonim, Burley Experiments in Marmara Sea Region Highly Succesfull. Tobacco, 166,4,55-56, 1968.
- 2 — Akkoyunlu Z., Gültekin K., Payzın H., Tütün Enstitüsünün Virginya (Flue-Cured) Tütünleri Üzerindeki 1938 Çalışması. İnhisarlar Tütün Enstitüsü Raporları, 2,2, 135-146, 1938.
- 3 — Resmi Gazete, 3 Haziran 1986. Sayı 19126. Kanun No : 3291 Madde 17.
- 4 — IKV Yayını, Türk Sanayii ve AET Karşısında Rekabet Şansı. Rapor, 1985.
- 5 — Sullivan S.L., The Reference Cigarette. Tobacco and Health Research Institue Univ. of Kentucky Printing Services, 1983.
- 6 — Abdallah F., Can Tobacco Quality be Measured. Lockwood Publ. 1978.
- 7 — World Tobacco Situation. Foreign Agricultural Circular. Tobacco, U.S. Department of Agriculture, Washington D.C., FT-9-83, Eylül 1983.
- 8 — USA'da Sigara Sanayii yetkilileri ile özel görüşmeler, 1983.
- 9 — Ege Tütün İhracatçılar Birliği, 1985 Yıllığı, Ofis Ticaret Matbaacılık, 1985.
- 10 — Milli Tütün Komitesi VIII. Toplantısı. Tekel Yayınları, No : 350, T.S.İ.M./Y.T.S.S., 14, 1985.
- 11 — Tekel Yetkilileri ile Görüşmeler.

TÜTÜN FİDELERİNİN YETİŞTİRİLMESİ ÜZERİNDE YENİ TEKNİKLERİN ARAŞTIRILMASI

Doç. Dr. Seval SEKİN
Ege Üniversitesi
Ziraat Fakültesi

A. ORAL
Ege Üniversitesi
Ziraat Fakültesi

B. BÜRÜN
Ege Üniversitesi
Ziraat Fakültesi

Yaz aylarında tütün bölgeleri gezilirse, tütün dikili alanların büyük bir bölümünde bitkilerde habitus bakımından bir homojenite eksikliği göze çarpacaktır. Tütün dikili alanlarda çeşitlerin karışık olduğu ve bunun da homojenliği bozduğu bilinmektedir. Ancak, bu durumu saf hataların kullanıldığı tütün denemelerinde de görmek mümkündür. Dikimden önce tarlanın çok iyi hazırlanması ve dikimi ehil kişilerin yapması tarladaki varyasyonu bir ölçüde azaltmakta ancak, tamamen ortadan kaldırmamaktadır. Tarlada üniform bir büyüme sağlanamaması durumu, verim ve kaliteyi etkilemesi bakımından oldukça önemlidir.

Papendefus isimli araştırmacı, tarladaki üniform gelişmenin iyi fide kullanılması ile sağlanabileceğini bildirmekte ve böylece tarladaki homojenliği, fidelikteki homojenlik ile açıklamaya çalışmaktadır (1). Aynı araştırmacı, fide büyüklüğünün bitki boyu, yaprak sayısı ve verim üzerine etkisini saptamış ve flue-cured tütününde normalden küçük fide kullanıldığında bitki boyunun normale göre % 26 daha kısa, verimin ise % 20 daha az olduğunu bulmuştur.

Fidelinin homojen görünümde olmasına ve aynı zamanda pişkin fide elde edilmesine etki eden faktörler çok çeşitlidir. Bunların içinde sulama, gübreleme, mücadele gibi kültürel önlemler önem taşımaktadır (2,3,4,5). Bunların dışında, m²'ye atılacak tohum miktarı, ekim şekli, ekimden sonra tohumun üzerine konulan kapak tabakasının (malç) tipi ve kalınlığı ile yastıkların üzerine örtülen materyalin cinsinin homojen fideler elde edilmesinde etkili olduğu bilinmektedir (1,6,7,8). Bütün bu faktörlerin etkisi, ekim zamanı ve bölgenin iklim koşullarına bağlı olarak ortaya çıkmaktadır.

Homojen fide elde edilmesini etkileyen diğer uygulamalar ise; ekimden önce tohumların ön çimlendirmeye tabi tutulması ve homojen olmayan yastıklarda yaprak ve kök traşlaması teknikleridir (9).

Türkiye'de diğer konularda olduğu gibi, sağlıklı ve homojen fide yetiştirme ile ilgili araştırmalarda yok denecek kadar azdır. İncekara ve ark. (10), açık yastıkta, kapanca ve kaput bezi altında 0.5-2 g/m²-de tohum kullanarak m²'ye atılacak tohum miktarlarını saptamışlardır.

«Tütün Fideliklerinde ve Tarlalarında Üniform Büyümenin Sağlanması Üzerine Araştırmalar» adlı proje içinde bir dizi araştırma 1986 yılından itibaren E.Ü.Z.F. Tarla Bitkileri Bölümünde başlatılmıştır. Tarla denemeleri ile ilişkili olarak yapılan fide yetiştirme çalışmalarında yukarıda bildirilen homojenliği etkileyen çeşitli faktörler üzerinde durularak Ege Bölgesi için farklı ekim zamanlarına göre en uygun tekniklerin tesbitine çalışılmaktadır.

1986'da Yapılan Çalışmalar

1. Tarlada Bitkilerde Homojen Olmayan Büyümenin Verim ve Kalite Üzerine Etkisi.

Aynı koşullar altında yetiştirildiği halde farklı büyüme gösteren bitkilerin verim ve kaliteyi hangi ölçüde etkilediğini saptamak amacıyla yapılan bu çalışmada, daha önceden (14 mayısta) kurulmuş olan çeşit denemesinden yararlanılmıştır. Buradan, Ege-64 çeşidinin yetiştirildiği parsellerde bitkiler altı haftalık iken boyları ölçülmüştür. 11-39 cm arasında bir varyasyon tesbit edilmiştir. Boya göre; kısa, orta ve uzun bitki grupları oluşturulmuş, bunlarda hasat sonuna kadar periyodik ölçmeler (bitki boyu, yaprak sayısı v.s.) yapılmış ve diğer bazı agronomik özellikleri incelenmiş, verim ve kaliteleri tayin edilmiştir. Kısa boylu bitkilerin 13 hafta sonunda en çok 25 cm'ye ulaşmasına karşılık uzun boylu olanların 72 cm'ye kadar çıktığı tesbit edilmiştir. Önemli ölçüde verim ve kalite farkları da saptanmıştır (11).

Bölge içindeki gözlemlerimiz, tarladaki varyasyonun dikim zamanına da bağlı olduğunu, erken dikimlerde başlangıçta ortaya çıkan bitki boyundaki farklılığın hasat zamanına doğru azaldığını göstermektedir. Ege Bölgesinde tütün dikimi 10 Nisan - 10 Haziran gibi oldukça geniş bir aralık içersinde yapılmaktadır. Bu nedenle bu çalışmanın farklı dikim zamanları ele alınmak suretiyle tarladaki varyasyonun kaynağına da inilerek sürdürülmesi planlanmıştır.

2. Fide Büyüklüğünün Verim ve Üzerine Etkisi.

Deneme, fidelerin pişkin, cılız ve iri olarak gruplandırılması ile üç tekerrürlü olarak tesadüf blokları deneme desenine göre kurulmuştur. Bunlarda verim ve kalite incelenmiştir. Ayrıca, tarlada tutma oranları tesbit edilmiştir. İri fidelerde gelişmenin daha hızlı, tutma oranının cılız fidelere göre yüksek olduğu bulunmuştur. Bu araştırmanın da dikim zamanlarına göre farklı sonuçlar vereceği düşünülmekte ve gelecekte dikim zamanlarına göre tekrarlanması öngörülmektedir.

3. Ekim Sıklığının Fide Gelişmesi Üzerine Etkileri.

İncekara ve ark. (10) yaptıkları çalışmada Ege Bölgesinde yastık örtü tipine bağlı olarak m²'de 0.5-2 gram arasında tohum atılmasının yeterli olacağını bildirmektedirler. Oysa; tütün bölgelelerimizde, ekimden sonra havanın gidişine göre üreticinin tedbir alma hususundaki bilinçsizliği veya sulama ve diğer bakım işlerindeki ihmali nedeniyle tohum çimlenmekte veya çimlendikten sonra sürmemektedir. Buna tedbir olarak çok fazla tohum (30 g/m²'ye varan) kullanıldığı bilinmektedir. Üreticinin sık ekim yapmasının bir başka amacı ise, aynı alandan fazla miktarda fide almak istemesidir.

Sık ekimin fide gelişmesi üzerine etkisini araştırmak üzere karabağlar çeşidi tohumu kullanılarak bir çalışma yapılmıştır. E.Ü.Z.F. Tarla Bitkileri Bölümüne ait fideliklerde tesadüf parselleri deneme desenine uygun olarak (3 tekerrürlü) m²'ye 1,5,10 g. miktarlarda, 0.5x1.20 m²'lik parsellere tohumlar ekilmiştir. Ekim 4 Nisan tarihinde yapılmış, 22 Mayıs'ta ise ölçüm ve sayımlar için bitkiler sökülüştür. M²'deki bitki sayısı iri, pişkin, cılız ve çok cılız (1-2 cm) fide oranları her parselde 20x20 cm'lik alanlardan sökülen fidelere tesbit edilmiştir. Bitki boyu, yaprak sayısı ve kuru ağırlık (105° C'de kurutulmuş) 30 bitkide saptanarak bunların bitki başına miktarları hesaplanmıştır. Çizelge 1'de verilen araştırma sonuçlarına göre, özetle aşağıdaki bulgular elde edilmiştir:

Normal ekim sıklığında (1 g/m²) pişkin fide oranı % 40.4 gibi oldukça büyük bir rakama ulaşırken en sık ekimde (10 g/m²) % 7.9'da kalmıştır. Ortalama bitki ağırlıkları bakımından da farklar ortaya çıkmıştır. 10 g/m²'de yapılan ekimde elde edilen fidelerin % 53.7'si 1-2 cm boyundaki cılız fidelerdir. Bu durumda seyrek ekim daha avantajlı gibi görülmektedir. Ancak, m²'den alınan pişkin fide sayıları karşılaştırıldığında 1, 5, 10 g/m²'de ekim sıklıkları arasında fark olmamıştır. Ayrıca, sık ekimde daha çok fide elde edilmektedir. Bölgede dikimler çok uzun bir zaman dilimi içinde tamamlandığından arkadan cılız fidelere yetişmektedir. Böylece aynı yerden çok sayıda fide alınabilmesi üreticinin fidelik bakım masraflarını azaltarak maliyetini düşürmektedir. Bugün çiftçinin sık ekimdeki en büyük sorunu çökerten ve mavî küf gibi hastalıkların sık ekim koşullarında daha fazla olmasıdır. Hijyen koşullarına dikkat edilmesi ve ilaçlamanın muntazam yapılması ile de bu sorun çözümlenebilmektedir.

Burada üzerinde durulması gereken önemli bir konu şudur : Acaba ilk dikime gelen fideler ile daha sonrakiler arasında fide

kalitesi bakımından ne gibi farklar vardır? Bunların tarlada gösterilecekleri performansları ile verim yaprak kalitesinin karşılaştırılması ve alınan sonuçlara göre çiftçinin aydınlatılması yararlı olacaktır.

Çizelge 1 — Ekim sıklığının m²'deki bitki sayısı ile fide gelişmesi üzerine etkisi

Ekim Sıklığı (m ² /g)	Ort. Bitki S. (m ² 'de)	Pişkin Fide (%)	Pişkin Fide S. (m ² 'de)	Cılız Fide (%)	Çok Cılız* Fide (%)	Ort. Bitki B. (cm)	Ort. Yaprak S. adet/bit.	Ort. Kuru Ağırlık g/bitki
1	4925	40.4	1966	50	3.9	9.3	4.7	2.6
5	16692	13.2	2215	54.7	32.1	7	4	1.07
10	22208	7.9	1701	38.4	53.7	7.8	3.3	0.87
AÖF :	Önemli ^{xx} 6890.5	Önemli ^{xx} 10.35	Önemsiz	Önemsiz	Önemli ^x 23.01	Önemsiz	Önemsiz	Önemli ^{xx} 0.67

* 1-2 cm boyunda.

4. Malç (kapak) Tiplerinin Fide Gelişmesi Üzerine Etkileri.

Ekimden sonra tohumun üzerinin kapatılmasında, ülkemizde genellikle kapak gübresi adı verilen, elenmiş halde yanmış koyun veya keçi gübresi kullanılmaktadır. 0.5 cm. kalınlıkta bir örtü oluşturulmakta bu sayede fide gelişmesi için gerekli besin maddeleri sağlandığı gibi tohumun kurummasında önlenmektedir. Ekim yatağının hazırlanmasında da işlenmiş toprak üzerine 5-10 cm. kalınlıkta konulan harç toprağının içerisinde de 1/2 veya 1/3 oranında kapak gübresinden bulunmaktadır (12).

Amerikan tipi tütünlerin fidelerinin yetiştirilmesinde malç olarak farklı örtü tipleri (ot, saman, kum v.s.) kullanılmakta, ayrıca tohum yatağının hazırlanmasında sadece anorganik gübrelerden yararlanılmaktadır (13). Bu şekilde hazırlanan yastıklarda homojenliğin daha yüksek olduğu bildirilmektedir.

Şark tipi tütünlerde de kapak gübresi yerine daha ekonomik ve kolay bulunabilen diğer malç tiplerinin ikame edilebilme olasılığını araştırmak üzere çalışmalar başlatılmıştır. 1986 yılında, Bucak'ta, bir flue-cured çeşidi ile tesadüf parselleri deneme desenine göre üç tekerrürlü bir deneme kurulmuştur. Bu çalışmada, malç

tipi olarak kum, talaş, saman, çam yaprağı ve kapak gübresi kullanılmıştır (14). Aynı tip deneme bu kez Karabağlar tütün çeşidi ile Bornova koşullarında denenmiştir. Bu denemelerde harç yerine, 5-6 cm.'lik üst toprak katına 14 m²'ye 1 kg. üzerinden 15/15/15 gübresinden karıştırılmıştır. Bornova'da 19 martta ekim yapılmış, 13 mayısta ölçümler için sıklık denemesinde bildirilen yöntemle göre fide örnekleri alınmış ve bunlarda aynı ölçüm ve sayım işlemleri yapılmıştır. Bu araştırmanın sonuçları çizelge-2'de verilmiştir.

Ekimde aynı miktarda tohum (lg/m²) kullanılmasına rağmen m²'deki bitki sayısı gübrede en yüksek, kapak olarak talaş kullanıldığında ise en düşük bulunmuştur. Pişkin fide oranları ve aynı zamanda m²'deki pişkin fide sayıları çam yaprağı ve gübre örtülü parsellerde aynı olmuştur. İri fide oranı kum malçında % 30.6 gibi oldukça yüksek bir değere ulaşmıştır. Kum örtülü parsellerde fide olgunlaşması daha kısa zamanda tamamlanmıştır. Talaş (hızar talaşı) örtülü parsellerde, çimlenme süresi diğerlerine oranla daha uzun ve gelişme çok zayıf olmuştur. Ayrıca, saman örtülü parsellerde çok fazla miktarda ot görülmüş, tütün fidelerinin gelişmelerine daha başlangıçta engel olduğundan bu parsellerdeki bitkiler değerlendirmeye alınmamıştır. Kum örtülü parsellerde çimlenmeden bir hafta kadar sonra sararmalar görülmüştür. Buna karşı NaNO₃ gübresi suda eritilerek (15g/m²) haftada bir kez olmak üzere gübre malçı hariç diğer bütün parsellere verilmiştir.

Malç kalınlığı alınacak sonucu büyük ölçüde etkilemektedir. Kum, gübre ve talaşta 4-5 mm.'lik bir malç örtüsü sağlanmaya çalışılmıştır. Ancak, saman ve kurumuş çam yapraklarında örtü kalınlığını ayarlamak oldukça güç olmuştur.

Bu çalışmada, ileride değişik ekim zamanlarında ve farklı malç tipleri kullanarak tekrarlanması öngörülmüştür.

Çizelge 2 — Kapak örtü tiplerinin m²'de bitki sayısı ile fide gelişmesi üzerine etkileri.

Kapak Örtü Tipi	Ort. Bitki Sayısı (m ² 'de)	Pişkin Fide (%)	Pişkin Fide Sayısı (m ² 'de)	Çıhız Fide (%)	Çok Çıhız Fide (%)	İri Fide (%)	Ort. Bitki Boyu (cm)	Ort. Yaprak Sayısı	Ort. Kuru Ağırlık (g./bitki)
Gübre	6242	32.3	2026	49.2	8.0	10.4	13.8	4.3	4.3
Kum	4142	23.2	974	42.5	16.1	30.6	15.1	5.3	6.8
Talaş	2933	17.3	537	44.6	33.9	8.3	4.3	5.0	4.0
Çam Yapağı	4783	31.9	1525	50.6	11.9	7.9	9.8	5.0	4.2
AÖF :	Önemli xx 1370	Önemli xx 7.14	Önemli xx 554.4	Önemli xx 50.6	Önemli xx 8.95	Önemli x 8.73	Önemli xx 9.8	Önemli xx 5.0	Önemli xx 4.2

LİTERATÜR

- 1 — Papenfus H. Seedlings: Quality, Sowing Dates and Mulching. Rhodesian Tobacco Today. 4,2,12-14 1979.
- 2 — Mc Kee C. G., Noyert J. H. Good Tobacco Plant Beds. Cooperative Extension Service. University of Maryland. Sheet 6 1978.
- 3 — Link L. A., Jones J. L. Producing Tobacco Transplants. Extension Division Virginia Polytechnic Institute and State University, Blacksburg, Virginia. Publish No. 726, 1977.
- 4 — Terry D. L. Terrill T. R. Tobacco Transplant Survival in Relation to Preplant Fertilizer Placement and Irrigation. Tobacco Science 15- 154. 1971.
- 5 — Mc Cants C. B. Lamm W. S. Influence of Fertilization Practices on Production of Tobacco Transplants. North Carolina Agricultural Experiment Station. Techn. Bull. No: 198. 1970.
- 6 — Papenfus H. Sowing Rate, Mulching and Dates of Seedbeds for Dry-Land Crop. Zimbabwe Tobacco Today. 13-21, Nisan 1981.
- 7 — Candiff J. S. Precision Seeding of Tobacco Plant Beds. Tobacco Science XXI; 5-6, 1977.
- 8 — Papenfus H., New Developments in Seed Beds Covers. Zimbabwe Tobacco Today, 33-37, April 1982.
- 9 — Papenfus H., Sewing, Mulching, Clipping and Root Pruning. Zimbabwe Tobacco Today. 23-25, May 1984.
- 10 — İncekara F., Benlioğlu N., Uğur G., Tütünlerde Mavi Küf Hastalığı Muvacehesinde Fide Yastıklarında m²'ye Atılacak Tohumluk Miktarının Tayini Üzerinde Araştırmalar. E.Ü.Z.F. Dergisi 3.1.1-18.
- 11 — Uz E. Tütün Tarlasındaki Varyabilitenin Bazı Agronomik Özellikleri, Verim ve Kalite Üzerine Etkileri. Yüksek Lisans Terzi Çalışması. E.Ü.Z.F. Tarla Bitkileri Bölümü.
- 12 — İncekara F. Endüstri Bitkileri ve Islahı. 4 Cilt. Keyf Bitkileri ve Islahı E.Ü. Matbaası, Bornova - İZMİR.
- 13 — Summary of Cultural and Agronomic Production Practices of Virginia and Burley Tobacco. Philip Morris, USA, Richmond Virginia. Leaf Department, 1978.
- 14 — Müderresoglu S., Çeşitli Örtü (Malç) Materyalinin Flue-Cured (Virginia) Tipi. Tütünlerde Fide Üretimine Etkileri. Yüksek Lisans Terzi Çalışması. E.Ü.Z.F. Tarla Bitkileri Bölümü.

YAYLADAĞ TÛTÛNLERİNİN VERİMİ, BİTKİSEL ÖZELLİKLERİ
VE
KİMYASAL BİLEŞİMLERİ ÜZERİNE ARAŞTIRMALAR

Doç. Dr. Menşure ÖZGÛVEN
Çukurova Üniversitesi,
Ziraat Fakültesi

Türkiye'de Ege, Marmara, Karadeniz, Güneydoğu ve Doğu bölgelerinde değişik tip ve özellikleri olan tütün çeşitleri yetiştirilmekte, bunlardan Ege ve Karadeniz tütünleri büyük ölçüde ihraç edilmektedir. Güneydoğu ve Doğu bölgesi tütünlerimiz ise iç tüketimde kullanılmaktadır.

Ege ve Karadeniz bölgelerinde tütün üretimi yıllara göre değişiklik göstermekle birlikte, toplam üretimdeki oranları çizelge 1'de görüldüğü gibi 1960-64'den bu yana fazla değişmemiş hatta aynı kalmıştır. 1960-64 ortalamaları esas alınırse Ege bölgesinde artış indexi % 157, Karadeniz'de ise % 126 olmuştur. Buna karşın Güneydoğu ve Doğu bölgelerinde tütün üretimi sürekli artış göstermiş, 1960-64 ortalamalarına göre 3.8 milyon kg olan üretim 1975-79 larda 41 milyon kg 1980-84'te ise 32 milyon kg'a çıkmıştır. Böylece Güneydoğu ve Doğu tütünleri 1960-64 arasında toplam üretimin % 3'ünü oluştururken, 1980-84 ortalamalarına göre bu oran % 16'ya yükselmiştir. Artış indexi ise % 831'dir.

Üretimin bu denli artması ve iç tüketimde kullanılması nedeniyle sigaralarımızın kalitesi ile doğrudan ilgili olmasına karşın, bu bölge tütünlerimiz üzerinde çok az sayıda araştırma yapılmıştır.

Bu bölge tütünleri, sigara harmanlarının yaklaşık olarak 1/3'ünü oluşturmaktadır. Çeşitli sigara harmanlarına % 24-33 oranında katılan Güneydoğu ve Doğu bölgesi tütünleri, sigaralarımızın kalitesini önemli ölçüde etkilemektedir (KETENCİ ve YILMAZ, 1974),

Güneydoğu ve Doğu bölgesi tütünleri içerisinde Yayladağ, Bitlis ve Adıyaman tütünleri kaliteli tütünler olarak nitelendirilmekte olup, bölge tütün tarımı içerisinde Hatay, Bitlis ve Adıyaman yörelerinin önemli bir yeri bulunmaktadır.

Adana ve Hatay illerinde yürütülen bu çalışmanın amacı Güneydoğu bölgesinde üretimi yaygın olan geçici tescile sahip Yayladağ 202/33 ve yine bu yöre üreticilerinin fazla rağbet gösterdikleri Yayladağ Kırmızı çiçek tütün çeşitlerinin verimleri ve bazı bitkisel özellikleri ile kaliteyi etkileyen kimyasal bileşimlerini inceleyerek, bölge üreticilerine, sonraki çalışmalara ve sigara sanayiimize yardımcı olabilmektedir.

Çizelge 1. 1960-1984 de Türkiye'nin bölgelere göre tütün üretimi (ton)

Yıllar	Ege	% Artış İndeksi	Marmara	% Artış İndeksi	K. Deniz	% Artış İndeksi	Doğu ve	% Artış İndeksi	Diğer	% Artış İndeksi	Toplam	Artış İndeksi				
													G. Doğu			
1960-64	79.302	60.4	18.023	13.7	100	29.517	22.5	100	3.879	3	100	557	0.4	100	131.278	100
1965-69	107.437	67.5	15.224	9.6	84	25.821	16.2	87	9.910	6.2	255	700	0.4	126	150.092	121
1970-74	113.662	66.4	13.579	7.9	75	27.913	1.63	94	15.556	9.1	401	515	0.3	92	171.225	130
1975-79	145.455	56.7	19.016	7.4	105	49.787	19.4	169	41.148	16.0	1061	915	0.4	164	256.321	195
1980-84	124.335	61.2	7.915	3.9	44	37.116	18.3	126	32.240	15.9	831	1.489	0.7	267	203.096	155

Kaynak : Ege Tütün İhracatçıları Birliği 1986 Yılı

MATERYAL ve YÖNTEM

Çeşit ve Deneme Yerlerinin Seçimi

Denemede Yayladağ 202/33 ve Yayladağ Kırmızı Çiçek tütün çeşitleri kullanılmıştır. Yayladağ 202/33 çeşidi Reyhanlı Devlet üretme Çiftliğinden, Yayladağ Kırmızı Çiçek çeşidi ise Hatay Teknik Ziraat Müdürlüğünden sağlanmıştır. Yayladağ 202/33 çeşidi 1962 yılında Yeşilköy Ziraat Araştırma Enstitüsünde başlatılan Tütün mildiyösüne (Mavi küf'e) dayanıklı tütün yetiştirilmesi için çalışmalarında bulunan diğer bölgelerin dayanıklı çeşitleriyle beraber tescilleri için Tescil Komitesine başvurulmuştur. Komite tescil adayı olan bu çeşitlerin bir an önce üretime konulmalarını uygun görmüştür. Reyhanlı Devlet üretme Çiftliğinde her yıl bu çeşidin tohum üretimi yapılarak özellikle Hatay, Yayladağ, Gaziantep, İskenderun ve Adana civarında çiftçilere dağıtılmaktadır. Yapılan incelemelerde Adana'nın özellikle Bahçe, kazası, ve bir çok köylerinde tütün üretiminin yanısıra iklim koşullarının ılımlı olması nedeniyle fide yetiştirilip, Güneydoğu bölgesine gönderildiği saptanmıştır.

Bu yörelerde en çok üretilen çeşitler olmaları ve sigara harmanlarımızda kullanılmaları nedeniyle seçilen bu iki çeşitle 1979 ve 1980 yıllarında iki yıl süreyle Çukurova üniversitesi Ziraat Fakültesi, Tarla Bitkileri Bölümünün kıraç deneme alanında ve Hatay'ın Taşköprü köyü, İlca çiftliği, Büyükkale tarlasında tarla denemeleri yürütülmüştür. Hatay'daki deneme yerinin seçiminde, Tekel idaresi ile görüşülerek ruhsatlı tütün alanı olmasına özen gösterilmiş, ayrıca sık ve çabuk ulaşılabilirliği yönünden yol olanakları da dikkate alınmıştır.

Deneme Yerlerinin Toprak ve iklim özellikleri

Deneme alanlarının toprak özellikleri Çukurova Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Toprak Bilimi Bölümünde yapılan analizlerle belirlenmiştir.

Çizelge 2. Deneme Yerleri Topraklarının bazı Fiziksel ve Kimyasal özellikleri

Deneme Yeri	Ph (KCI)	Tekstür	Kum %	Silt %	Kil %	Organik Madde %	Toplam-N (%)	K ₂ O mg/100g	P ₂ O ₅ mg/100g
Adana	7.7	Kil	10.4	27.6	62.0	0.75	0.063	30,1	4,04
Hatay	7.8	K.Tın	25.9	35.8	38.3	1.50	0,082	27,4	17,30

Çizelge 2'de görüldüğü gibi her iki deneme yerinde toprakları hafif alkali, tekstür sınıfı bakımından Adana killi, Hatay killi tınlıdır.

Deneme yerlerinin sıcaklık, yağış ve nem oranı gibi iklim özellikleri fideliğe ekim ve hasat işlemlerini içeren periyot içinde incelenmiş ve veriler, aylık ortalamalar şeklinde Çizelge 3 ve 4'de verilmiştir. Çizelgelerde ayrıca bu iklim özelliklerine ait deneme yılları ortalamaları ve uzun yıllar ortalamaları da gösterilmiştir.

Çizelge 3. Deneme Yeri Adana'nın Bazı İklim Değerleri

Aylar	1979			1980		
	Ortalama Sıcaklık (C°)	Toplam Yağış (mm)	Oransal Nem (%)	Ortalama Sıcaklık (C°)	Toplam Yağış (mm)	Oransal Nem (%)
Mart	14.5	21.1	70.4	13.1	124.7	67.0
Nisan	17.8	34.4	61.7	16.6	96.2	69.8
Mayıs	21.6	29.9	70.1	20.8	63.4	67.2
Haziran	25.9	46.1	69.3	25.4	1.1	66.9
Temmuz	27.9	—	64.8	28.1	—	73.4
Ağustos	27.8	—	72.3	28.2	—	69.7
Eylül	26.2	5.9	66.6	25.0	1.8	65.3
Yıllık	19.6	546.2	68.6	18.8	771.2	67.3
Adana Uzun Yıllar	Ortalama Sıcaklık (C°)	Toplam Yağış (mm)	Oransal Nem (%)			
	18.7	625.0	65.0			

Kaynak : Devlet Meteoroloji İşleri Gn. Md., Adana Meteoroloji İstasyonu 1979 ve 1980 Kayıtları

Çizelge 4. Deneme Yeri Hatay'ın Bazı İklim Değerleri.

Aylar	1979			1980		
	Ortalama Sıcaklık (C°)	Toplam Yağış (mm)	Oransal Nem (%)	Ortalama Sıcaklık (C°)	Toplam Yağış (mm)	Oransal Nem (%)
Mart	13.7	81.6	74.8	12.5	184.7	77.4
Nisan	17.0	90.7	67.2	16.1	199.8	74.4
Mayıs	20.7	68.9	74.1	20.4	53.1	69.2
Haziran	25.4	5.5	70.8	24.8	—	68.2
Temmuz	27.2	20.5	55.9	27.0	—	70.4
Ağustos	27.2	—	71.9	27.3	4.5	70.3
Eylül	25.9	3.2	—	24.8	21.5	63.9
Yıllık	18.7	1180.7	74.4	17.8	1145.5	71.8
Hatay Uzun Yıllar	Ortalama Sıcaklık (C°)	Toplam Yağış (mm)	Oransal Nem (%)			
	18.5	1204.0	69.4			

Kaynak : Devlet Meteoroloji İşleri Gn. Md. Hatay Meteoroloji İstasyonu 1979 ve 1980 kayıtları.

Deneme yerleri iklim özellikleri bakımından kıyaslanacak olursa, ortalama sıcaklık yönünden ekolojiler arasında önemli bir farklılık olmadığı anlaşılır. Yağış ve oransal nem bakımından ise gerek uzun yıllar ortalamaları ve gerekse deneme yılları toplam yağış ve ortalama nem oranları incelendiğinde her iki değerinde Hatay'da daha yüksek olduğu görülür.

YÖNTEM :

Verim ve Bitkisel Özelliklerin Saptanması :

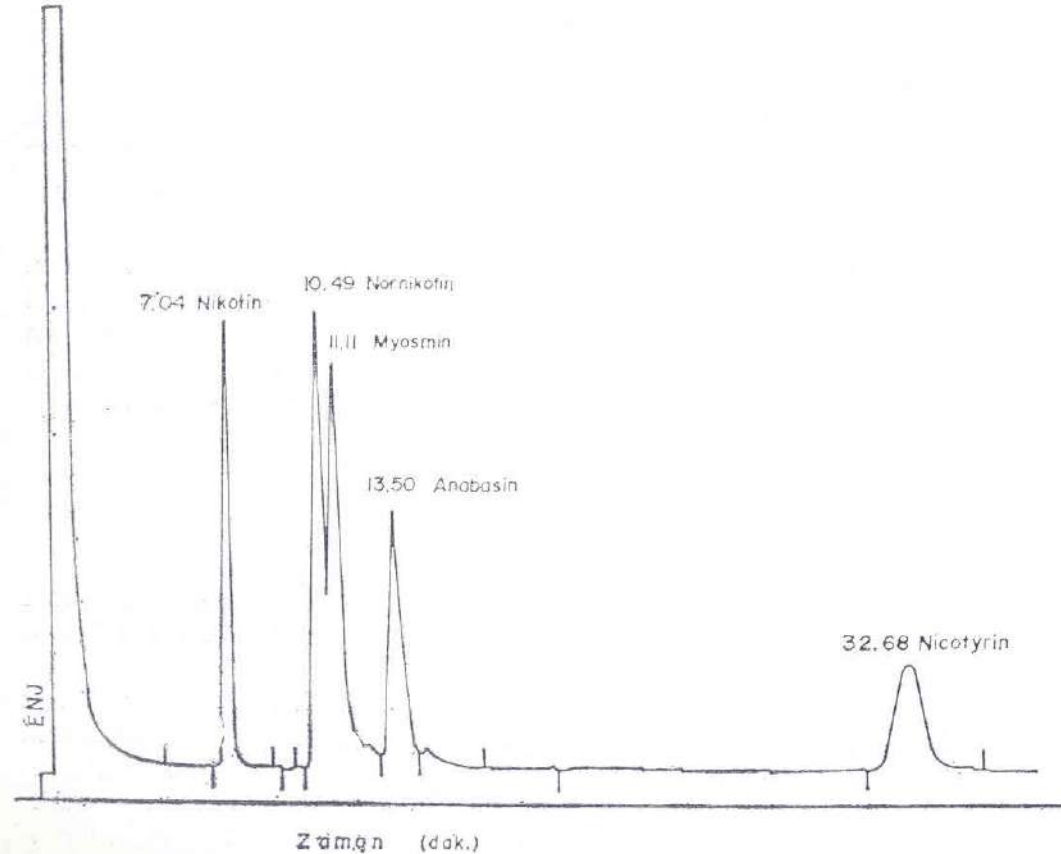
Dört tekrarlamalı olarak yürütülen tarla denemelerinde parsel boyutları dikimde 5 x 4.80 m. olup, sıra arası 40 cm, sıra üzeri 20 cm. alınmıştır. Böylece her sırada 26 bitki olmak üzere, 12 sıra elde edilmiştir. Hasatta her parselde 2'şer sıradan 4 sıra kenar tesir olarak çıkarılıp, 8 sıra işleme konulmuştur. Her kırımında parsellerden hasat edilen bitki materyali tartılıp, taze verimler saptandıktan sonra, tütünlük kurutulmaya bırakılmışlardır. Kurutma işlemi tamamlandıktan sonra kuru ağırlıklar saptanıp, bitki materyali öğütülerek kimyasal analizler için hazırlanmıştır.

Taze ve kuru yaprak verimleri yanısıra bitki boyu ile bitkide yaprak sayısı tesbit edilmiş, her kırımında parsellerden rastgele alınan yapraklarda elektronik alan ölçer (TYPE AAM-5) ile yaprak alanları cm^2 olarak ölçülerek tek yaprağın ortalama alanı hesaplanmıştır.

Kimyasal Analiz Yöntemleri :

Denemeye alınan tütün çeşitlerinin gerek kendi ekolojileri ve gerekse üretimlerinin yapıldığı Adana ekolojisinde analitik karakterlerini belirlemek amacıyla 0.6 mm'lik değirmende öğütülen tütün örneklerinde aşağıda sıralanan analizler yapılmıştır. Her deneme yerinin elleri, eller arası farklılığı izleyebilmek amacıyla ayrı ayrı analiz edilmiş, ancak bu çalışmada ortalamalara yer verilmiştir.

1. Nikotin ve nornikotin, anabasin, myosmin, nicotyrin gibi yan alkaloidlerin miktarları gazkromatografik yöntemle saptanmış olup, şekil 1'de anılan alkaloidlerin standartları ile hazırlanmış bir kromatogram örnek olarak verilmiştir. ANONYMOUS, 1978/1979).

Şekil 1. Standart karışımında alkaloidlerin ayrılma kromatogramı.

2. Petrol Eteri Ekstraktı (PEE) tayinleri ham yağ tayininde kullanılan Soxhlet ekstraktörleri ile yapılmıştır (NEHRING, 1960).

3. Kül oranları tütün örneklerinde CORESTA yöntemine göre (MERKER, 1968; SEKİN, 1979) saptanmış, külde potasyum, magnezyum ve kalsiyum Eppendorf flame - fotometresi, fosfor miktarları ise Eppendorf spektral - fotometresi kullanılarak ölçülmüştür (WAHL, 1970; KAÇAR, 1972; SEKİN, 1979).

4. Toplam Azot tayinlerinde klasik Kjeldahl yöntemi uygulanmıştır (KAÇAR, 1972).

5. Nitrat - Azotu (NO_3-N) tayinleri özel iyon seçici Nitrat Elektrodu (İonen-selektiver-elektrode Orion model 90-01) bulunan Orion digital İONENANALYSER (model 701 A) kullanılarak yapılmıştır.

6. Toplam Şeker oranları volumetrik yöntemle tayin edilmiştir (WAHL, 1970; ANONYMOUS, 1975).

7. Ph. Tayinleri standart yöntemle yapılmış olup (NELSON, 1960; SEKİN, 1979), ölçümlerde Beckman H5 modeli PH-metre kullanılmıştır.

BULGULAR ve TARTIŞMA :

Kuru Yaprak Verimi ve Bitkisel Özellikler :

Çizelge 5'de incelenen çeşitlerin deneme yerleri ve yıllarında kuru yaprak verimleri ile bitki boyu, bitkide yaprak sayısı ve yaprak alanı gibi bitkisel özelliklerine ilişkin bulgular izlenmektedir.

Görüldüğü gibi Yayladağ Kırmızı Çiçek çeşidinden her iki deneme yeri ve yılında da diğer çeşitten daha fazla verim sağlanmıştır.

Yayladağ Kırmızı Çiçek çeşiti tüm deneme yeri ve yıllarında bitki boyu bakımından da daha uzun boylu bir çeşit olmasına karşın, bitkide yaprak sayısı değerleri incelendiğinde gerek çeşitler ve gerekse deneme yerleri ve yılları arasında önemli bir farklılık bulunmadığı görülür.

Bulgular Yayladağ 202/23 çeşidinin Yayladağ Kırmızı Çiçek çeşidine oranla kısa boylu bir çeşit olmasına karşın sık yapraklı, Yayladağ Kırmızı Çiçek çeşidinin ise seyrek yapraklı bir çeşit olduğunu göstermektedir.

Yaprak alanı değerleri yönünden her iki çeşitte de deneme yerleri ve yıllarına göre büyük değişiklikler izlenmektedir. Bu durum tüünde yaprak alanının ekolojik koşullardan fazlaca etkilenen bir özellik olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte çizelgede izlendiği gibi Yayladağ Kırmızı Çiçek çeşitinde yaprak alanı değerleri genelde daha yüksek bulunmuştur. Dolayısıyla bu çeşidin daha iri kıtalı bir çeşit olduğu sonucuna varılabilir.

Çizelge 5. Adana ve Hatay'da Yetiştirilen Tütün Çeşitlerinin Kuru Yaprak Verimi ve Bazı Bitkisel özelliklerine ilişkin Ortalama Değerler

Özellikler	A d a n a				H a t a y						
	Yayladağ K. 1979	Çiçek 1980	Çiçek Ort.	Yayladağ 202/33 1979	Yayladağ 202/33 Ort.	Yayladağ K. 1979	Çiçek 1980	Çiçek Ort.	Yayladağ 202/33 1979	Yayladağ 202/33 Ort.	
Kuru yaprak verimi (Kg/da)	167.2	172.4	169.8	156.4	133.3	144.8	112.1	106.7	109.4	85.8	88.4
Bitki boyu (cm)	106.7	109.2	108.0	95.2	93.2	94.2	103.7	102.0	102.4	97.5	96.1
Bitkisel yaprak sayısı	29.7	33.7	31.7	29.9	31.6	30.7	31.2	29.0	30.1	31.0	30.7
(Adet/Bitki)	192.3	125.6	158.9	173.6	101.2	137.4	190.0	155.7	172.8	156.6	158.5
Yaprak alanı (cm ²)											

Deneme yılları ve yörelerinde çeşitlerin Nicotin, Nornikotin Nicotyrin, Toplam Azot, Nitrat Azotu Petrol Eter Ekstraktı, Toplam Şeker, Kül, Potasyum, Magnezyum, Kalsiyum oranları ve pH'larına ilişkin ortalama değerler çizelge 6'da verilmiştir.

Tüm deneme materyalinde yan alkaloidlerden Nikotin, Nornikotin ve Nikotyrin yanısıra, Anabasin ve Myosmin içerikleride incelenmiş olup, araştırılan tütünlerde Anabasin miktarlarının en fazla % 0.02, Myosmin'in ise % 0.01 gibi önemsenmeyecek miktarlarda olduğu, çeşitler arasında farklılık bulunmadığı ve üst ellerde genelde Anabasin ve Myosmin'in bu oranlarında altında tespit edilemeyen düzeylerde bulunduğu saptanmıştır. Diğer yan alkaloidlerde olduğu gibi Anabasin ve Myosmin içeriklerinin de tütün'de fazla oluşu istenmeyen bir özelliktir. Özellikle Myosmin ve Nornikotin'in kanserojen oldukları üzerinde durulan bir konudur. Myosmin ayrıca sigaralarda içim sırasında kötü bir koku meydana getirmektedir. (BUSH ve SIMS, 1973; SCHMIDT ve ark. 1980)

Çizelge 6. Adana ve Hatay'da Yetiştirilen Tütün Çeşitlerinin Kimyasal Bileşimleri (%) ve pH'larına İlişkin Ortalama Değerler.

Özellikleri	Adana						Hatay					
	Yayladağ K. Çiçek			202/33			Yayladağ K. Çiçek			202/33		
	1979	1980	Ort.	1979	1980	Ort.	1979	1980	Ort.	1979	1980	Ort.
Nikotin	1.71	0.55	1.13	1.71	0.54	1.12	0.64	0.69	0.67	0.71	0.67	0.69
Nornikotin	0.07	0.02	0.05	0.16	0.02	0.09	0.02	0.04	0.03	0.04	0.05	0.05
Nikotyrin	0.11	0.03	0.07	0.11	0.05	0.08	0.02	0.03	0.02	0.01	0.03	0.02
Toplam-N	2.92	1.37	2.14	2.77	1.22	1.99	2.05	1.83	1.94	2.25	1.77	2.01
NO ₃ -N	0.39	0.31	0.35	0.73	0.41	0.57	0.26	0.25	0.25	0.76	0.57	0.66
PEE	7.35	6.77	7.06	7.54	5.94	6.74	3.86	3.30	3.58	3.97	4.07	4.02
Toplam Şeker	3.28	3.30	3.29	3.72	3.92	3.82	3.14	3.03	3.08	3.83	3.71	3.77
pH	7.33	7.26	7.29	7.26	7.21	7.23	6.01	6.04	6.02	6.16	6.13	6.14
Kül	15.97	17.32	16.64	18.32	17.96	18.14	15.58	15.74	15.66	15.26	15.10	15.18
Potasyum	3.13	3.19	3.16	3.06	2.99	3.02	2.25	2.19	2.22	2.29	2.26	2.27
Magnezyum	0.48	0.46	0.47	0.69	0.69	0.69	0.16	0.18	0.17	0.23	0.23	0.23
Kalsiyum	2.86	2.84	2.85	3.59	3.88	3.73	2.61	2.55	2.58	2.95	2.91	2.93
Fosfor	0.18	0.18	0.18	0.17	0.16	0.16	0.26	0.23	0.24	0.25	0.25	0.25

Çizelge 6 incelendiğinde aynı deneme yöresinde çeşitler arasında Nikotin ve Nikotyrin oranları bakımından önemli bir farklılığın bulunmadığı, fakat Nornikotin oranının her iki deneme yerinde de Yayladağ 202/33 çeşidinde daha yüksek olduğu görülmektedir. Ancak çeşitlerin Nikotin, Nornikotin ve Nicotyrin oranları deneme yılları ve yörelerine göre farklılıklar göstermiştir. SCHMIDT (1974), tütün alkaloitleri üzerinde çok yönlü araştırmalar sonucunda alkaloit oranlarının tütünde yıllara ve yerlere göre değişim gösteren bir özellik olduğunu bildirmektedir. Yıllar ortalamaları dikkate alındığında her iki çeşit içinde alkaloit oranları Adana ekolojik koşullarında daha yüksek bulunmuştur. Yılların ayrı ayrı incelenmesi durumunda ise 1980 yılı Adana bulgularının oldukça düşük olduğu görülmektedir. KOELLE (1967; 70; 74; ve 1975), tütün de nikotin oluşumunu ve yapraktaki nikotin oranını etkileyen faktörlerin saptanması konusunda yaptığı çalışmalarda, bitkilerde kök miktarı ile nikotin oranları arasında olumlu ilişkiler saptamıştır. Adana'da 1980 yılında yetiştirilen tütünlerin alkaloit oranlarının az oluş nedenlerinden birisi, o yılki toplam yağış miktarının oldukça yüksek olması dolayısıyla, bitkilerin toprakta yeterli nemi bularak, fazla kök oluşturmayışlarıdır. Ayrıca fazla yağış sonucu toprakta yıkanma dolayısıyla azot oranındaki azalmalarda bir diğer neden olarak gösterilebilir. Nitekim Adana deneme yöresinde alkaloid oranlarına paralel olarak çeşitlerin Toplam Azot oranlarının da 1. yıl yüksek oldukları ve 2. yılda oldukça azaldıkları çizelge'den izlenmektedir.

Nitrat - Azotu oranlarının genelde fazla olmamakla birlikte her iki deneme yerinde de Yayladağ 202/33 çeşidinde daha yüksek olduğu görülmektedir. Son yıllarda kanserojen oldukları bilinen Nitrosaminleri meydana getirmeleri nedeniyle nitrat içerikleri sebzelerde olduğu gibi tütünde de üzerinde önemle durulan bir konu haline gelmiştir (SCHMIDT, 1976).

Petrol Eter Ekstraktı, tütünün petrol eteri ile ekstraksiyonunda çözültüye geçen maddelerin tümü olarak tanımlanabilir. Bunlar farklı kimyasal gruplara ait olabilirlerse de, ortak özellikleri petrol eterinde çözünmeleridir. Petrol Eteri ekstraktını esas itibarıyla, reçineler, mumlar, parafinler ve az miktardaki eterik yağlar, çeşitli hidrokarbonlar oluşturmaktadır.

Şark tipi kalite tütünlerde kaliteyi belirlemek üzere uygulanan bazı kalite formüllerinde petrol eter ekstraktı şekerler gibi kaliteyi olumlu yönde etkileyen bir öge olarak dikkate alınmaktadır. Diğer yandan petrol eteri ekstraktında bulunan bazı bileşiklerin yanma

sırasında kanserojen başka maddelere örneğin Benzo (a) pyren'e dönüştükleri yapılan çalışmalarla ortaya konmuştur. Türk tütünlerinde PEE miktarının % 3.34 ile 8.79 arasında değiştiği bildirilmektedir. PEE'nin bir bölümünü oluşturan reçineler, sıcaklık ve güneşlenmeye bağlı olarak artmaktadır. Buna karşılık topraktaki fazla nem tütünlerde reçine içeriğinin düşmesine neden olmaktadır (SEKİN, 1979).

Çizelge 6'da izlendiği gibi aynı deneme yerinde çeşitler arasında PEE-içeriği yönünden önemli bir farklılık bulunmamaktadır. Ancak yöreler arasında farklılık çok fazla olup, Adana deneme yerinde PEE oranları oldukça yüksek görünmektedir. Muhtemelen toplam yağışın fazla olması nedeniyle ikinci deneme yılında Adana'da PEE-oranlarında hafif bir azalma kaydedilmiştir.

Toplam şeker oranlarının incelenen tütün çeşitlerinde oldukça düşük düzeyde bulunduğu ve Yayladağ 202/33 çeşitinin her iki deneme yöresinde de nispeten daha fazla şeker içerdiği saptanmıştır.

pH değerleri bakımından çeşitler arasında farklılık bulunmamasıyla birlikte Hatay deneme yöresinde yetiştirilen tütünlerin pH değerinin ötekilere oranla düşük olduğu Çizelge 6'da görülmektedir.

Çeşitlerin kül ve potasyum oranları Adana yöresinde, fosfor oranları ise Hatay deneme yerinde biraz daha yüksek olarak saptanmıştır. Deneme yerleri topraklarının özellikleri incelendiğinde de Adana yöresi topraklarının potasca, Hatay yöresinin ise fosforca daha zengin olduğu görülmektedir.

Tütünde yanmayı olumlu yönde etkileyen potasyum miktarının denemeye alınan çeşitlerde genelde oldukça yüksek bulunması bu tütünlerin kalitesi açısından sevindirici bir durumdur.

SONUÇ :

Bu çalışma sonucunda Güneydoğu Anadolu bölgesinde üretimi yaygın olan Yayladağ 202/33 ve Yayladağ Kırmızı Çiçek çeşitlerinin önemli bitkisel ve kimyasal özellikleri saptanmıştır. Diğer tütün bölgelerimizde olduğu gibi Güneydoğu ve Doğu bölgelerimizde de üretimi yapılan çok sayıda çeşit veya ekotiplerin ayrıntılı olarak incelenip, üretime değer olanların seçilmesi yararlı olacaktır.

Çizelge 6. Adana ve Hatay'da Yetiştirilen Tütün Çeşitlerinin Kimyasal Bileşimleri (%) ve PH'larına İlişkin Ortalama Değerler

Özellikler	A D A N A				H A T A Y							
	Yayladağ K. Çiçek		Yayladağ 202/33		Yayladağ K. Çiçek		Yayladağ 202/33					
	1979	1980	ORT.	1979	1980	ORT.	1979	1980	ORT.			
Nikotin	1.71	0.55	1.13	1.71	0.54	1.12	0.64	0.69	0.67	0.71	0.67	0.69
Nornikotin	0.07	0.02	0.05	0.16	0.02	0.09	0.02	0.04	0.03	0.04	0.05	0.05
Nikotyrin	0.11	0.03	0.07	0.11	0.05	0.08	0.02	0.03	0.02	0.01	0.03	0.02
Toplam-N	2.92	1.37	2.14	2.77	1.22	1.99	2.05	1.83	1.94	2.25	1.77	2.01
NO ₂ -N	0.39	0.31	0.35	0.73	0.41	0.57	0.26	0.25	0.25	0.76	0.57	0.66
PEE	7.35	6.77	7.06	7.54	5.94	6.74	3.86	3.30	3.56	3.97	4.07	4.02
Toplam Şeker	3.28	3.30	3.29	3.72	3.92	3.82	3.14	3.03	3.08	3.83	3.71	3.77
PH	7.33	7.26	7.29	7.26	7.21	7.23	6.01	6.04	6.02	6.16	6.13	6.14
Kül	15.97	17.32	16.64	18.32	17.96	18.14	15.58	15.74	15.66	15.26	15.10	15.18
Potasyum	3.13	3.19	3.16	3.06	2.99	3.02	2.25	2.19	2.22	2.29	2.26	2.27
Magnezyum	0.48	0.46	0.47	0.09	0.69	0.69	0.16	0.18	0.17	0.23	0.23	0.23
Kalsiyum	2.86	2.84	2.85	3.59	3.88	3.73	2.61	2.55	2.58	2.95	2.91	2.93
Fosfor	0.18	0.18	0.18	0.17	0.16	0.16	0.26	0.23	0.24	0.25	0.25	0.25

Çizelge 5. Adana ve Hatay'da Yetiştirilen Tütün Çeşitlerinin Kuru Yaprak Verimi ve Bazı Bitkisel Özelliklerine İlişkin Ortalama Değerler

Özellikler	A D A N A				H A T A Y							
	Yayladağ K. Çiçek		Yayladağ 202/33		Yayladağ K. Çiçek		Yayladağ 202/33					
	1979	1980	Ort.	1979	1980	Ort.	1979	1980	Ort.			
Kuru yaprak verimi (kg/da)	167,2	172,4	169,8	156,4	133,3	144,8	112,1	106,7	109,4	91,0	85,8	88,4
Bitki boyu (cm)	106,7	109,2	108,2	95,2	93,2	94,2	103,7	102,0	102,4	97,5	94,7	96,1
Bitkide Yaprak Sayısı (Adet/Bitki)	29,7	33,7	31,7	29,9	31,6	30,7	31,2	29,0	20,1	31,0	30,5	30,7
Yaprak Alımı (cm ²)	192,3	125,6	158,9	173,6	101,2	137,4	190,0	155,7	172,8	156,6	160,3	158,5

Çizelge 4. Deneme Yeri Hatay'ın Bazı İklim Değerleri

Aylar	1 9 7 9			1 9 8 0		
	Ortalama Sıcaklık (C°)	Toplam Yağış (mm)	Oransal Nem (%)	Ortalama Sıcaklık (C°)	Toplam Yağış (mm)	Oransal Nem (%)
Mart	13,7	81,6	74,8	12,5	184,7	77,4
Nisan	17,0	90,7	76,2	16,1	199,8	74,4
Mayıs	20,7	66,9	74,1	20,4	53,1	69,2
Haziran	25,4	5,5	70,8	24,8	—	68,2
Temmuz	27,2	20,3	55,9	27,	—	70,4
Ağustos	27,2	—	71,9	27,3	4,5	70,3
Eylül	25,9	3,2	—	24,8	21,5	63,9
Yıllık	18,7	1180,7	74,4	17,8	1145,5	71,8
Hatay Uzun Yıllar	Ortalama Sıcaklık (C°)	Toplam Yağış (mm)	Oransal Nem (%)			
	18,5	1204,0	69,4			

Kaynak : Devlet Meteoroloji İşleri Gn. Md. Hatay Meteoroloji İstasyonu 1979 ve 1980 Kayıtları

Çizelge 3. Deneme Yeri Adana'nın Bazı İklim Değerleri

Aylar	1 9 7 9			1 9 8 0		
	Ortalama Sıcaklık (C°)	Toplam Yağış (mm)	Oransal Nem (%)	Ortalama Sıcaklık (C°)	Toplam Yağış (mm)	Oransal Nem (%)
Mart	14,5	21,1	70,4	13,1	124,7	67,0
Nisan	17,8	34,4	61,7	16,6	96,2	69,8
Mayıs	21,6	29,9	70,1	20,8	63,4	67,2
Haziran	25,9	46,1	69,3	25,4	1,1	66,9
Temmuz	27,9	—	64,8	28,1	—	73,4
Ağustos	27,8	—	72,3	28,2	—	69,7
Eylül	26,2	5,9	66,6	25,0	1,8	65,3
Yıllık	19,6	546,2	68,6	18,8	771,2	67,3
Adana Uzun Yıllar	Ortalama Sıcaklık (C°)	Toplam Yağış (mm)	Oransal Nem (%)			
	18,7	625,0	65,0			

Kaynak : Devlet Meteoroloji İşleri Gn. Md. Adana Meteoroloji İstasyonu 1979 ve 1980 Kayıtları.

Çizelge 2. Deneme Yerleri Topraklarının Bazı Fiziksel ve Kimyasal Özellikleri

Deneme Yeri	PH (Kcl)	Tekstür	Kum (%)	Silt (%)	Kil (%)	Organik Madde (%)	Toplam N (%)	K.O Mg/100 g	P ₂ O ₅ Mg/100 g
Adana	7,8	Kil	10,4	27,6	62,0	0,75	0,063	30,1	4,04
Hatay	7,8	K. Tın	25,9	35,8	38,3	1,50	0,082	27,4	17,30

Çizelge 1. 1960 - 1984'de Türkiye'nin Bölgelere Göre Tütün Üretimi (Ton)

Yıllar	Ege %	Artış İndeksi	Marmara %	Artış İndeksi	K. deniz %	Artış İndeksi	%	Artış İndeksi	Doğu ve G. Doğu %	Artış İndeksi	Toplam Artış İndeksi
1960—64	79,3	100	18,0	100	29,5	100	22,5	100	3,9	100	131,3
1966—69	107,4	135	15,2	84	25,8	84	16,2	87	9,9	255	159,1
1970—74	113,7	143	13,6	75	27,9	75	16,3	94	15,6	401	171,2
1975—79	145,4	183	19,0	105	49,8	105	19,4	169	41,1	1061	256,3
1980—84	124,3	157	7,9	44	37,1	44	18,3	126	32,2	831	201,1

Kaynak : Ege Tütün İhracatçıları Birliği 1986 Yıllığı.

Sayın Recep Yazıcıoğlu
VALİ
TOKAT

Türkiye Tütüncülüğü ve geleceği konulu toplantıyla ilgili nazik davetinize teşekkür eder, memleket tütüncülüğünün gelişmesi için toplantının hayırlı geçmesini diler saygılar sunarım.

İ. Cahit Ertan
Amasya Valisi

Tokat Valiliği
Tokat Ziraat Fakültesi ve
Tekel Genel Müdürlüğü
Tertip komitesi başkanlığı
Tokat

Türkiye Tütüncülüğü ve geleceği konulu toplantıya seyahatte olacağımdan iştirak edemeyeceğimi üzümlere bildirir toplantıda alınacak kararların memleketimiz için hayırlı ve uğurlu olması dileğimle saygılarımı sunarım.

Kavala Tütün Ticaret
Rıhtım Cad. Nesli Han
Karaköy — İstanbul

Sn. Prof. Dr. Emin Tugay
Ziraat Fakültesi Dekanı
Tokat

Türkiye Tütüncülüğü ve geleceği konulu toplantının başarılı geçmesini tütüncülüğümüz ve dolayısıyla ölkemiz için hayırlı olmasını dilerim.

Saygılarımla
Dr. Gürbüz Çapan

Türkiye Tütüncülüğü ve geleceği toplantısı
Tokat Özel İdare Toplantı Salonu — TOKAT

Türkiye tütüncülüğü ve geleceği toplantısının memleketimiz ve Tokatımız için hayırlı olmasını diler sayın tertip komitesine Tekel İşletmeleri Genel Müdürlüğüne teşekkür eder saygı ve sevgilerimi sunarım.

Ragıp Perendeci Fabrika Müdürü
Afyon Şeker Fabrikası Afyon

Türkiye tütüncülüğü ve geleceği toplantısı başkanlığı özel idare toplantı salonu Tokat

Davetinize işlerimizin yoğunluğu nedeniyle iştirak edememekten üzgünüz

Türkiye Tütünleri A.Ş.

Sayın Prof. Dr. M. Emin TUĞAY
Cumhuriyet Üniversitesi
Tokat Ziraat Fakültesi Dekanı
TOKAT

Dekanlığımız, Tokat Valiliği ve Tekel İşletmeleri Genel Müdürlüğü tarafından müştereken düzenlenen; «Türkiye Tütüncülüğü ve Geleceği» konulu toplantıya katılmam ile ilgili nazik davetiniz için teşekkür ederim.

Ancak, 1987 mali yılı ile ilgili yoğun bütçe çalışmaları nedeniyle, Toplantıya katılamıyacağım için üzgünüm. Toplantının başarılı olmasını diler, bu vesile ile Toplantıya katılanlara Şahsınızda selâm, sevgi ve saygılarımı sunarım.

Altan TUFAN
Gelirler Genel Müdürü

Sn. Recep Yazıcıoğlu
Vali
Tokat

Türk Sosyo-ekonomik yapısı açısından büyük önem taşıyan Türk tütününün çağdaş gelişmelere uygun bir kaliteye yükseltilmesi ve Türk sigara sanayinin dünya piyasalarında layık olduğu yerini alabilmesi yolunda bir süredir sürdürdüğümüz politikaların ve etkinliklerin yeni bir aşamasını teşkileden seminerinize vaki davetiniz için teşekkür eder seminerin başarılı geçeceği inancıyla tüm konuşmacılara ve iştirakçilere içten teşekkürlerimi ve saygılarımı sunarım.

Ertuğrul Kumcuoğlu
Maliye ve gümrük müsteşarı

Tertip komitesi başkanlığı
Özel idare toplantı salonu
Tokat

Davetinize teşekkür ederim Türkiye tütüncülüğü ve geleceği konulu toplantının ülke ekonomimize hayırlı olmasını diler, toplantıya katılan konuşmacı ve konuklara en iyi dilek ve saygılarımı sunarım

Sayın Prof. Dr. Emin Tugay Tokat ziraat fakültesi dekanı
Tokat

Türkiye tütüncülüğü ve geleceği konulu toplantı için gönderdiğiniz nazik davetinize teşekkür eder toplantının memleketimiz tarımına ve tütüncülüğüne yararlı ve uğurlu olmasını diler en derin selam ve saygılarımı sunarım

Prof. Dr. Fahrettin Tosun Dekan

Sayın Süreyya Yücel Özden
Tekel Genel Müdürü
Özelidare toplantı salonu
Tokat

Türkiye tütüncülüğü ve geleceği konulu toplantınıza ilişkin davetinize teşekkür ederim. Programlanmış toplantılarım nedeniyle katılamadığım için üzgünüm tütüncülüğümüzü, ülkemiz ekonomisine daha yararlı katkıda bulunabilecek duruma getirilmesi ve Türkiyemizde tütün tarımı konusunda faydalı kararlar alınacağı ümidiyle size ve şahsınızda toplantıya katılan değerli konuklara en derin saygılarımı sunarım.

Osman Özbek
Türkiye Ziraat Odaları Birliği Yönetim Kurulu Başkanı

Sayın Recep YAZICIOĞLU
Tokat Valisi
TOKAT

Valiliğiniz, Tokat Ziraat Fakültesi ve Tekel İşletmeleri Genel Müdürlüğü tarafından müştereken düzenlenen; «Türkiye Tütüncülüğü ve Geleceği» konulu toplantıya katılmama ile ilgili nazik davetiniz için teşekkür ederim.

Ancak, 1987 mali yılı ile ilgili yoğun bütçe çalışmaları nedeniyle, Toplantıya katılamıyacağım için üzgünüm. Toplantının başarılı olmasını diler, bu vesile ile Toplantıya katılanlara Şahsınızda selâm, sevgi ve saygılarımı sunarım.

Altan TUFAN
Genel Müdür

Tekel İşletmeleri Genel Müdürlüğü
Tertip komitesine Tokat özel
İdare toplantı salonu
Tokat

Nazik davetinize teşekkür ederim Türkiye tütüncülüğü ve geleceği konulu toplantınızın başarılı geçmesini diler en iyi dileklerimle saygılar sunarım

Kazım Oksay
Devlet Bakanı

Prof Dr. Emin Tugay
Cumhuriyet üniversitesi Tokat ziraat fakültesi dekanı
Tokat

Türkiye Tütüncülüğü ve geleceği konulu toplantıya ait davetiyenizi aldım teşekkür ederim Türkiye ekonomisi ve sosyal yapısı içindeki öneme dahil tohumundan endüstri ve tüketimine kadar her evresini ele alarak eğitim yaptıran ve tütün bilimleri mühendisi yetiştiren yüksek okulunun kadrolu tek öğretim üyesi olarak yoğun görevim nedeniyle bu önemli toplantıya katılamadığım için üzgünüz yapılacak toplantının ülkemiz için hayırlı olmasını diler toplantıya katılanlara saygılarımı sunarım. Doç. Dr. Tahsin Akalp İ. Ü. Orman Fakültesi Tütün Eksperleri Yüksek Okulu Müdürü

Sn. Tokat Valiliği
Özel İdare Salonu

Nazik davetinize teşekkür eder başarılarınızın devamı temennisi ile tüm görevlilere değerli misafirlere selamlar sunarım.
Hüsnü Doğan

Tarım orman ve köyleri bakanı

Sayın
Prof. Dr. M. Emin TUGAY
TOKAT

Ankara'da yapılan Doçentlik Bilim Sınavı ve bütçe görüşmelerine katılmam gerektiğinden, 12-14 Kasım 1986 tarihleri arasında düzenlenecek «Türkiye Tütüncülüğü ve Geleceği» konulu toplantıya maalesef katılamıyorum.

Toplantının başarılı geçmesini ve yurdumuz için hayırlı olmasını diler, toplantıya katılan tüm seçkin kişilere sevgi ve saygılarımı sunarım.

Prof. Dr. Muvaffak AKMAN
Cumhuriyet Üniversitesi Rektörü,
Sivas

TÜRKİYE TÜTÜNCÜLÜĞÜ VE GELECEĞİ SEMPOZYUMU

12-13-14 KASIM 1986

TOKAT

Toplantı Yeri : Tokat Özel İdare Salonu

12. Kasım. 1986 Çarşamba

Açılış Konuşmaları :

1. Prof. Dr. Emin TUGAY
Cumhuriyet üniversitesi
Tokat Ziraat Fakültesi Dekanı
2. Recep YAZICIOĞLU
Tokat Valisi
3. Süreyya Yücel ÖZDEN
Tekel İşletmeleri Genel Müdürü

I. OTURUM

BAŞKAN : Prof. Dr. Fethi İncekara
Emekli Öğretim Üyesi

Prof. Dr. Emin Tugay
Cumhuriyet Üniversitesi Tokat Ziraat Fakültesi Dekanı
Türk Tütünlerinin Türkiye'nin İklim ve Tarım Bölgelerine Dağılımı

Mustafa Gür
Tekel İşletmeleri Genel Müdürlüğü
Tütün ve Sigara İşletmeleri Müessesesi Müdür Yardımcısı
Yabancı Tütünler
Türk Tütünleri

BAŞKAN : Prof. Dr. Kamil İlisulu
Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi

Kemal Ketenci
Tekel Enstitüler Müdürlüğü
Yurdumuzda Yabancı Tütün Yetiştirme Çalışmaları

Prof. Dr. Fethi İncekara
Emekli Öğretim Üyesi
Ülkemizde Yerli ve Yabancı Tütünlerin Geleceği Hakkında Düşünceler

Doç. Dr. Enver Esendal
Ondokuzmayıs Üniversitesi, Ziraat Fakültesi
Tütün Tekelindeki Değişiklik Üzerine Türk Tütünleri Karşısında Türkiye'de Yabancı Tütün Yetiştiriciliği

Ahmet Usturalı
Tarım Orman ve Köyişleri Bakanlığı Ege Bölge Zirai Araştırma Enstitüsü
Türk Tütüncülüğünde Muhtemel Gelişmeler ve Çözüm Bekleyen Sorunlar.

13. Kasım. 1986 Perşembe

III. OTURUM

BAŞKAN : Prof. Dr. M. Emin Tugay
Cumhuriyet Üniversitesi Tokat Ziraat Fakültesi

Turhan N. Aral
Tütün Eksperi
Sigara Endüstrimizin Yabancı Tütün ve Sektöre Açılması ve Türk Tütüncülüğü

Prof. Dr. Kamil İlisulu
Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi
Değişen ve Değiştirilmek İstenen Tütün Üretim Metod ve Kurallarının Türk Tütün Çeşitlerine ve Tütüncülüğüne Etkileri

Dr. Ahsen Özçam
Tekel Enstitüler Müdürlüğü
Ege Bölgesi Tütüncülüğünde Dar Boğazlar ve Yabancı Çeşitlere Kayma Olanakları

IV. OTURUM

BAŞKAN : Doç. Dr. Enver Esendal
Ondokuzmayıs Üniversitesi Ziraat Fakültesi

Dr. Reşat Apti
Tarım Orman ve Köyişleri Bakanlığı Ege Bölge Zirai Araştırma Enstitüsü
Doğu ve Güneydoğu Bölgesi Tütünlerinin Kalite Özellikleri ve bu Tütünlerin Yabancı Menşeli Tütünlerle Karşılaştırılması

Dr. Hacer Otan
Tarım Orman ve Köyişleri Bakanlığı Ege Bölgesi Zirai Araştırma Enstitüsü Tütünde Diallel Melez Analizleri Kullanılarak Yeni Çeşitler Geliştirilmesi

Dr. Özlen Eğilmez
Tekel Enstitüler Müdürlüğü
Kurutma Sırasında Yapraktaki Kimyasal Değişmeler

Gülden Yazan
Tarım Orman ve Köyişleri Bakanlığı Ege Bölge Zirai Araştırma Enstitüsü Homojenize ve Rekonstitüe Tütün Eldesi ve Sigara Sanayisinde Kullanılma Olanakları

Doç. Dr. Abdulreşit Brohi
Cumhuriyet Üniversitesi Tokat Ziraat Fakültesi
Tütün Tozunun Organik Gübre Olarak Değerlendirilmesi

V. OTURUM

BAŞKAN : Süreyya Yücel Özden
Tekel İşletmeleri Genel Müdürü

Recep Yazıcıoğlu
Tokat Valisi
Tütün ve Sağlık Konusundaki Görüşlerini Açıkladı.

Orhan Güney
Tekel İşletmeleri Genel Müdürlüğü
Tütün ve Sigara İşlet. Müessesesi Y.T. Üretim Planlama
ve Alım Müdürü
Tütün Tarımı

Talat Özyıldırım
Tekel İşletmeleri Genel Müdürlüğü
Tütün ve Sigara İşletmeleri Müessesesi Üretim Müdürü
Tütün Sanayii

Tuncer Dikman - Ercan Erdem - Mustafa Gür
Tekel İşletmeleri Genel Müdürlüğü
Tütün ve Sigara İşletmeleri Müessesesi Y.T. Stok ve Sa-
tış Müdürü
Tütün Ticareti

VI. OTURUM

Değerlendirme ve Kapanış

YANLIŞ — DOĞRU CETVELİ

Sayfa	Satır	Yanlış	Doğru
4	1	denglsinin	dengesinin
7	7	Tuğayı	Tugay'ı
11	6	dliiyorum	diliyorum
11	15	fakir	bakir
13	23	sigra	sigara
13	25	basınd	basında
14	6	Anadolu,ya	Anadolu'ya
15	3	İz	İl
17	29	sloğanları	sloganları
23	16	Yni	Yanı
25	37	bune biçi msigara	bu ne biçim sigara
26	16	yapılmsına	yapılmasına
26	23	alışkanlıklarını	alışkanlıklarını
27	9	zaamn	zaman
27	18	denilmşi	denilmiş
29	22	ürİttikleri	ürettikleri
30	27	edebliir	edebilir
30	28	değİştirilmiştir	değİştirilmiştir
31	10	sadecl	sadece
31	11 - 12	ülklmizdeki	ülkemizdeki
31	12 - 13	üzerindl	üzerinde
32	17	şimdye	şimdiye
37	13 - 14	ortalamadurumudur	ortalama durumudur
37	20	ayrlmıştır	ayrılmıştır
38	16 - 17	Çarşamdada	Çarşamba'da
39	29 - 30	Bölgeninbelli	bölgenin belli
40	15	rasladığı	rastladığı
41	34	Acıpayan	Acıpayam
44	11	kurultulur	kurutulur
60	3	Proluk	Puroluk
60	5	proluk	puroluk
60	12	Cüba	Küba

Sayfa	Satır	Yanlış	Doğru
60	29	birliite	birlikte
61	6	veince	ve ince
70	2	suerti	sureti
70	19	randumanlarınm	randımanlarının
72	14	Beynelmilel	Beynelminel
81	2	plovidiv	plovdiv
82	6	kabiliyetini	kabiliyetine
83	13	ila	ile
86	13	geliştirilmiş - lerdir	geliştirilmişlerdir
87	13	randumanları	randımanları
87	26	tütünleri - ni	tütünlerini
94	12	Bugun	Bugün
100	7	kaldıkı	kaldığı
100	8	telafı	telafi
101	17	PROBLEMLERE	PROBLEMLER
101	25	durulduğ - u	durulduğu
112	31	tabiotıyla	tabiatıyla
121	14	öğretlimesi	Öğretilmesi
121	17	nitonin	nicotin
122	13	amac iile	amacı ile
122	22 - 23	üretile - n	üretilen
124	5	redüksiyö - n	redüksiyon
124	19	yen	yeni
131	38	autogram	autogam
134	31	greçeklerine	gerçeklerine
137	9	vasıflandırabileceğimiz	vasıflandırabileceğimiz
141	27 - 28	uygulanacağımbiliyor	uygulanacağını biliyor
146	Son satır	iptal	iptal
160	10	Türkiyeye	Türkiye'ye
161	29	uluslararsı	uluslararası
163	15	ülekeleriyle	ülkeleriyle
173	26 - 27	keh - anet	keha - net
173	30	bütüleyerek	bütünleyerek
187	9	olugunlaştırma	olgunlaştırma
197	19	236,723	233,723
202	7	tekerrü	tekerrür
203	12	olmuş tur	olmuştur
205	10	Başbaaknları	Başbakanları
205	12	Kıymıydı	Kıtmıydı

Sayfa	Satır	Yanlış	Doğru
208	5	gü'cümü	gücümü
215	6	Reşit	Reşat
223	18	gerekemektedir	gerekmektedir
231	15	hitier	Hitier
255	35	NBu	Bu
268	34	Buğdat	Buğday
271	13	»	»
272	5	olmuşsz da	olmuşsada
279	15	evendim	efendim
280	16 - 17	Şemdili	Şemdinli
280	20	»	»
283	24	komleks	kompleks
284	2	tebliğmde	tebliğimde
294	17	kark	kork
339	17	katılmamız	katılmamamız
340	40	mliyar	milyar
351	30	bağanamayan	bağlanamayan
360	17	Beyfendinin	Beyefendinin
362	19	Verglier	Vergiler
366	1	va	var
367	6	blimsel	bilimsel
369	5	zannediyarum	zannediyorum
369	18 - 19	ben idinlediğiniz	beni dinlediğinin
374	19	tekra	tekrar
374	19	edeim	ederim
400	5	ütün	tütün
401	1 - 2	etkienme	etkilenme
401	23	Ttünde	Tütünde
410	1	Biilmsel	Bilimsel

